ידי השלחן

סיכום הלכות שבת

שבט תשפ״ו לפ״ק

עורך: ידידיה אושרי

פלי' 050-4181108

מייל didiosher@gmail.com

תוכן עניינים מורחב בסוף הספר

ניתן להשיג סיכומים על: איסור והיתר, שבת, תפילה ברכות, אבלות, מועדים, מצוות התלויות בארץ, מקוואות, נדה.

סימן רמב – להזהר בכבוד שבת

סעיף א

אפילו מי שצריך לאחרים, אם יש לו מעט משלו צריך לזרז עצמו לכבד את השבת, ולא אמרו: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר, על כן צריך לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת. מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת, מפני כבוד השבת. הגה: נוהגין ללוש כדי שיעור חלה בבית, לעשות מהס לחמים לבלוע עליהס בשבת ויו"ט, והוא מכבוד שבת ויו"ט, ואין לשנות. יש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו לאכול מוליתא, שקורין פשטיד"א, בליל שבת, זכר למן שהיה מכוסה למעלה ולמטה, ולא ראיתי לחוש לזה.

דין עונג שבת

☐ **חיוב עונג שבת:**

מדברי הנביאים (ישעיה נ"ח י"ג) "וקראת לשבת עונג", ובגמרא (שבת פרק כל כתבי קי"ח ע"א וע"ב) "אמר ר' יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו <u>נחלה</u> בלי מצרים שנאמר וכו', ר' נחמן בר יצחק אמר ניצול <u>משעבוד</u> גליות כתיב הכא וכו', אמר רב יהודה אמר רב כל המענג את השבת נותנין לו <u>משאלות</u> לבו שנאמר וכו'. במה מענגו, רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר בתבשיל של תרדין, ודגים גדולים, וראשי שומין. רב חייא בר אשי אמר רב אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו, הרי זה עונג. מאי היא, אמר ר' פפא כסא דהרסנא. אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו, שנאמר וכו' מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו. אמר רב יהודה אמר רב, אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון שנאמר וכו', אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים שנאמר וכו'". **ועוד** מובא בגמרא (פסחים ס"ח ע"ב) "אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן נמי <u>לכם</u>, מאי טעמא וקראת לשבת עונג". **ועוד** מובא בגמרא (ביצה ט"ו ע"ב) "אמר ר' יוחנן משום ר' אליעזר בר' שמעון, אמר להם הקב"ה לישראל, בני <u>לוו</u> עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע וכו'. תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה, כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאת שבתות וכו', שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו". **ועוד** שם (ט"ז ע"א) "תניא אמרו עליו על <u>שמאי</u> הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל <u>הלל</u> הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים".

נחלקו האם חיוב עונג שבת הוא דאוריתא או דרבנן (מ"ב סק"א):

- **רמב"ן** <u>דאוריתא</u>, דכתיב "וביום השביעי מקרא קודש".
- **חינוך וב"י** <u>דרבנן</u> (שעה"צ סק"א).

- **האם בשבת שייך כולו לכם:**
  - » **עולת שבת** משמע מהגמרא בפסחים דבשבת אם רוצה לעשות כולו לכם עושה, ובלבד שלא יבטל זמן תפילה.
  - » **מגן אברהם** נשתקע הדבר ולא נאמר, דהא כתיב שבת לה' אלוקיך.

❑ **שיעור חיוב התענוג, ומתי יעשה שבתו חול:**

- **מי שאין לו כלל:**

בגמרא (שבת קיח.) "אמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות", ביארו הראשונים שמדובר באדם שאין לו לפרוע, ומהדין פטור מסעודה שלישית ומכסא דהרסנא, והוסיפו האחרונים נכון מאוד שישתדל להשיג סעודה שלישית וכסא דהרסנא. אם הוא מוטל הכל על הצדקה יתנו לו מהצדקה ג' סעודות וכסא דהרסנא, הואיל וכבר צריך לצדקה נותנים לו הכל. וכתב המ"ב כשאין לו משכונות ללוות עליהם, יש לו ללוות ואינו יודע איך יפרע (מ"ב סק"ג, שעה"צ סק"ב):

  - » **גר"א וב"ח** אם יכול ללוות בלא משכון ילווה ויבטח שה' יעזרנו.
  - » **עטרת זקנים** לא ילווה אלא אם משער שיהיה לו במה לפרוע.
  - » **שעה"צ** נראה דהכל לפי הענין.

- **יש לו מעט משלו וצריך לאחרים:**

מי שיש לו מעט משלו וצריך לאחרים הורה שו"ע שיזרז עצמו לכבד את השבת (וכן נהג הטור עפ"י דברי רש"י שלמד זאת מדברי ר' יהודא בן תימא), **ויצמצם משאר ימים בשביל זה** (מ"ב סק"א), **נחלקו עד** איזה שיעור (באה"ל ד"ה צריך):

  - » **ב"ח עולת שבת ותוספת שבת ומ"ב** (סק"א) יענג כראוי כמה שאפשר לו.
  - » **ט"ז וגר"א** מספיק שיענג בסעודה שלישית וכסא דהרסנא. הבאה"ל הקשה שמדברי הגר"א לקמן מוכח שיביאו לו כסא דהרסנא וסעודה שלישית מהצדקה, ובהכרח שציווי השו"ע שיוסיף לענגו כראוי.

❑ **דינים השייכים לעונג שבת:**

- **מעלת שמירת השבת:**

מובא לעיל אם שמרו ישראל שבת ראשונה לא היתה שולטת בהם שום אומה, ומכיון שלא שמרו בא עמלק ונלחם, ואף ששב עמלו בראשו, נתן יד לפושעים להילחם עם ישראל. עוד מובא ששמירת שתי שבתות של כל ישראל, תגרום לביאת הגאולה. עוד מובא שאף אם עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלים לו, פירוש יש לו פתח לשוב בתשובה שהרי מאמין בשבת שמורה השגחה חידוש העולם ותורה מן השמים (ב"י).

- **שכר המתענג בשבת:**

ביאר ב"י שהוא מידה כנגד מידה, [א]מי שפיזר מעות בלי שיעור, יקבל נחלה <u>בלי מצרים</u>. [ב]קיבל עליו עול שבת, ינטל ממנו <u>עול מלכויות</u>. [ג]נותנים לו משאלות ליבו, כדי שיוכל למלאת חפצו מכל <u>עונג</u> שירצה.

- **במה מענגים ומכבדים השבת:**

מובא לעיל, [א]בראשי <u>שומין</u>, [ב]ב<u>דגים</u> גדולים, [ג]בתבשיל של <u>תרדין</u>. אף הדחוק יש לו לענג [ד]בכסא ד<u>הרסנא</u>, כדברי ר' חייא ור' פפא. [ה]ירבה בבשר ויין <u>ומגדנות</u> (מ"ב סק"א), [ו]טוב ליזהר שלא יפחות <u>משני תבשילים</u> (מגן אברהם), [ז]טוב שיאכל ב<u>כל סעודה</u> דגים, אלא אם מצטער באכילתן. [ח]נהגו עוד מזמן הגמרא ללוש שיעור <u>חלה</u> ולאפות, וכן פסק רמ"א (סמך לזה הביא בדרכי

משה מדברי הטור לקמן סימן תרג שכתב דברי ר׳ חייא לאכול חולין בטהרה בז׳ ימים שבין ראש השנה ליום כיפור, ולכאורה הוו ט׳ ימים, אלא משמע דביום טוב ושבת אוכלים בטהרה כל השנה, ולכן נהגו לאפות בביתם ולא לקנות מפלטר. ביאר המגן אברהם דסבר דיום טוב דראש השנה היה עושה ר׳ חייא רק יום אחד ומקדש על פי ראייה, דאם לא כן יש ז׳ ימים כולל שבת, וכתב דלפי זה יש ענין לאכול דווקא מהפת שהכין בביתו. והמגן אברהם הביא סמך ממעשה אשת ר׳ חנינא שהיתה מסיקה תנורה בערב שבת כדי שיראו כאליו אפתה לחם), **והבאה״ל** (ד״ה והוא) **העיר על זה שהתחילו לבטל מנהג זה** ולקנות מהאופה. טעם ראשון הוא משום עונג שבת, וטעם נוסף לתקן חטא חוה שהחטיאה אדם הראשון שהיה חלתו של עולם שנברא בערב שבת (מ״ב סק״ו). לכתחילה יש להחמיר בפת פלטר ובדיעבד מותר. [ט]כתב מהרי״ל נהגו לאכול <u>מולייתא</u> (פשטיד״א שבשרה מכוסה בדפי העיסה למעלה ולמטה) בערב שבת זכר למן שהיה מכוסה למעלה ולמטה בטל, וכתב רמ״א כתב שלא נהגו בזה, ובמ״ב (סק״ח) כתב שכן ובביאור הלכה הביא מהתורת חיים שהוא זכר למן שיאכלו לעתיד לבוא שהוא יום שכולו שבת.

אם מוכרי הדגים מיקרים השער, נכון לתקן <u>שלא יקנו</u> איזה שבתות עד שיעמוד השער על מקומו, ויענג השבת בדברים אחרים. אם אחד קנה מקודם התקנה, <u>מותר</u> לו אף אחר שתיקנו. נחלקו מה השיעור היוקר שיש להימנע בשבילו (מ״ב סק״ב):

- **באר היטב** <u>שליש</u>.
- **פמ״ג ואליה רבה** אף <u>פחות</u> משליש.

- **תשלום על הוצאות שבת:**

מבואר לעיל שיכול אדם ללוות ואם יאמין הקב״ה פורע, וחייב אף ליתן <u>במשכון</u> בשביל זה (מ״ב סק״ג). **ועוד** ש<u>אין מתחסר</u> למוציא על שבת, ממזונותיו הקצובים לו מראש השנה. **ללוות בריבית** מאינו יהודי או מיהודי בדרך הערמה <u>מותר</u> (מ״ב סק״ד), ללוות בריבית <u>דרבנן</u> כתבו תוספת שבת מ״ב ועוד <u>אסור</u> (שעה״צ סקט״ו).

- **תקנת עזרא:**

גמרא (ב״ק פ״ב ע״א) ״עשרה תקנות תיקן עזרא וכו׳, ומכבסים בחמישי בשבת״, **וכן פסק רמ״א**. הטעם כדי שיהא לו בגדים לבנים בשבת, ושיהא פנוי ביום שישי לצרכי שבת (מ״ב סק״ה).

סימן רמג – דין המשכיר שדה ומרחץ לאינו יהודי

סעיף א

לא ישכיר אדם מרחץ שלו לאינו יהודי, מפני שנקרא על שמו, ואינו יהודי זה עושה מלאכה בו בשבת, דסתם מרחץ לאו לאריסותא (פירוש אריס הוא העובד ליקח חלק ממה שיגדל לבעליו) עביד, ואמרי שכל הרווח של ישראל ושכר את האינו יהודי בכך וכך ליום, ונמצא האינו יהודי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל, אבל שדה, מותר, שכן דרך לקבל שדה באריסות, ואף על פי שיודעים שהוא של ישראל, אומרים: האינו יהודי לקחה באריסות, ולעצמו הוא עובד, ותנור, דינו כמרחץ, ורחיים, דינם כשדה. הגה: ואף על פי שלא לקחה האינו יהודי רק לשליש או לרביע, ויש לישראל הנאה במה שהאינו יהודי עובד בשבת, שרי, דאינו יהודי אדעתא דנפשיה עובד.

השכרת שדה ומרחץ לגוי

❑ **הקדמה:**

נקדים ונאמר שיש ג' איסורים בענין זה של מלאכה על ידי גוי: [א]**אמירה לגוי** – כל שהגוי עושה מלאכה בשבת בעבור ישראל על פי הוראתו אף שאינה מפורשת, אסור מדרבנן ואסמכתא מפסוק ד"כל מלאכה לא יעשה בהם", ולא כתיב לא תעשה (מ"ב סק"ה), ואם עושה על דעתו אין איסור. [ב]**שכר שבת** – אסור לקבל שכר משכירות חפציו לגוי בשבת, ומותר אם הוא בהבלעה. [ג]**מראית העין** – אף מקום שמותר מצד האיסורים הנ"ל, כגון שהרווח הולך גם לגוי, והשכירות אינה לשבת בלבד, כל שיש לחוש למראית העין שיאמרו שהגוי עושה על ידי ציווי הישראל, אסור.

כמו כן ישנם ג' חילוקים בעבודת הגוי (הקדמת המ"ב): **אריסות** – הגוי עובד בנכס או חפץ של הישראל ומתחלקים ברווחים, וזה מותר מעיקר הדין. **שכירות** – הגוי שוכר נכס או חפץ מהישראל ונותן לו דמים קצובים ללא קשר לרווחים, ובזה אם משכיר לשבת בפני עצמה אסור והבלעה עם ימות החול מותר. **קבלנות** – פירושו ששכר היהודי את הגוי שיעשה בעבורו מלאכה מסוימת ומשלם לו סך קצוב על העבודה ולא לפי ימים, ויש בזה שני סוגים יש פעולות כמו טיפול בשדה שיכול הגוי לבחור מתי יעבוד ונחשב אדעתא דנפשיה לכולי עלמא, ויש פעולות כגון טיפול וגביית שכר במרחץ שמקבל הישראל שכר ממי שנכנס בשבת ממש, שנחלקו לקמן אם מותר מעיקר הדין.

❑ **דיני השכרת מרחץ ושדה:**

גמרא עבודה זרה (כ"א ע"ב) "תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר, לא ישכור אדם מרחצו לעובד כוכבים, מפני שנקרא על שמו, ועובד כוכבים זה עושה בו מלאכה בשבתות ובימים טובים. אבל שדהו לעובד כוכבים מאי, שרי, מאי טעמא אריסא אריסותיה קעביד, מרחץ נמי אמרי אריסא אריסותיה קעביד, אריסא דמרחץ לא עבדי אנשי". **פירוש**, במקום שאין איסור משום שבות דאמירה לגוי, יש איסור משום מראית העין אם הוא דבר שאין דרך להשכיר, רשב"א אסר אינו יהודי והתיר עכו"ם ואין הלכה כדבריו (ב"י). מגמרא זו למדו שגוי העושה מלאכה

'אדעתא דנפשיה' מותר לישראל ליהנות משכרה, שהרי בשדה מותר ליהנות משליחות הישראל.

- **אסור מעיקר הדין:**

אם שוכר גוי לעבוד כשכיר יום ודאי אסור שהרי עושה בשליחות הישראל (הקדמת המ"ב), השוכר גוי לכל השנה שיעשה לו כל מלאכות הצריכות ויטול שכרו והישראל יטול כל הפירות, **בשדה** כתב המ"ב (סק"י) על פי המבואר בסימן רמ"ד מעיקר הדין מותר שהגוי עושה אדעתא דנפשיה ומשום מראית העין אסור, שהרואה שהגוי לא נטל פירות בסוף סבור שהיה הוא שכיר יום של הישראל. **מרחץ** נחלקו מה דינו (ב"י, מ"ב סק"י, באה"ל ד"ה וחזר והשכירם):

- **מהר"י אבוהב מ"ב ואחרונים** <u>אסור</u> שהגוי עושה בשליחות הישראל ונהנה הישראל ממלאכת הגוי הנעשית בשבת, ואת הרווח של השבת אינו יכול לעשות אם יעבוד הגוי ביום אחר, וכתב המ"ב הואיל ואסור מעיקר הדין אף אם נתפרסם ששכרו לשנה לא יועיל.
- **רא"ש** <u>הסתפק</u> הב"י איך גורסים בדבריו, אם התיר כשאין לחוש למראית העין להשכיר בקבלנות אף במרחץ, או שגורסים שההיתר הוא בהבלעה בכשעובד הגי באריסות.
- **ב"ח** <u>מותר</u>. **המתירים** כאן הוא מעיקר הדין, אך ממראית העין יש לאסור וכמו שיבואר.

להשכיר ליום אחד או אפילו לזמן מרובה כשמסכם עימו שכירות לפי כל יום ויום, אסור מעיקר הדין משום שכר שבת (מ"ב סק"ג).

- ❑ **איסור מראית העין:**

מרחץ של ישראל שבנהו או שקנה וישב בו (מ"ב סק"א) <u>אסור</u> ליתנו לגוי אף באופן המותר באריסות או שכירות, משום מראית העין שיאמרו שהגוי שכיר יום שלו, כיון שאין דרך ליתנו לגוי באריסות או שכירות (מ"ב סק"ד), **וכ"פ שו"ע**. וכל שכן לישראל מומר אסור שעובר בזה על "ולפני עיור" (מ"ב סק"ב). ודווקא בתוך תחום ישוב ישראל (מ"ב סק"ג). ודווקא שבנאו הוא או שקנאו מישראל, אך קנאו מגוי אם לא ישב בו מותר (ב"י בשם רב נטרונאי), ואם ישב בו מחלוקת (מ"ב סק"א וסקי"ד):

- **ב"י ומ"ב** <u>אסור</u>.
- **אליה רבה** <u>מותר</u> אף אם ישב.

שדה מותר ליתנה לגוי באריסות וכל שכן להשכירה לו, ואין לחוש למראית העין, שהרואה תולה שנתנה הישראל באריסות שכן הדרך, ודווקא שמצוי ברוב אנשי העיר שנותנים באריסות טפי מקבלנות (באה"ל ד"ה שכן דרך). לשכור הגוי לשנה מותר מעיקר הדין, וצריך שייתן לו חלק בפירות השדה, שאם לא יבואו לחשוד שהגוי עובד כשכיר יום, שאם לא כן היה לו לקבל חלק בפירות השדה (מ"ב סק"י).

תנור כתב הרמב"ן דינו כמרחץ ו<u>אסור</u>, כיון שאין דרך ליתנו בשכירות. ובעל מתיבות כתב שדינו כשדה ו<u>מותר</u>. בכל זה הכל כמנהג המדינה, ואם נוהגים ליתנו באריסות <u>מותר</u>, **וכ"פ שו"ע** (מ"ב סק"ח). היתר נוסף להשכיר מרחץ, הוא על ידי שימכור המרחץ לגוי כל ערב שבת, ובזה לא שייך שכר שבת (מ"ב סק"י).

- **האם בעינן שייטול הגוי שכרו מתבואת השדה:**

דעת הר"מ מה שבשדה מותר משום מראית העין ומרחץ אסור, משום שבשדה נוטל חלק בתבואה ונראה שעבד באריסות, אך במרחץ שנוטל מעות לא ניכר שעבודתו הייתה כאריס, ויבואו לחשוד שהוא שכיר יום שלו, ולדבריו <u>אסור</u> להשכיר מרחץ כלל אף שדרכם ליתנו באריסות, ובשדה יש ליתן לגוי חלק מהתבואה ולא מעות. נחלקו עליו **שאר פוסקים** ו<u>התירו</u> אף במרחץ אם נותן מעות. להלכה פסק שו"ע שמותר להשכיר מרחץ במקום שהמנהג ליתנו

באריסות כמובא להלן. רמ"א פסק באריס שדה יש ליתן לגוי חלק בתבואה, שאם יראו שלא נוטל יבואו לחשוד בשכיר יום אף שהמנהג אינו כן.

נשאר לעיין מה הדין בשדה האם צריך ליטול שכרו דווקא מהשדה כאשר הוא קבלן

סעיף ב

אפילו מרחץ או תנור, אם השכירם שנה אחר שנה ונתפרסם הדבר על ידי כך שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם, וכן אם מנהג רוב אנשי אותו המקום להשכירם או ליתנם באריסות, מותר להשכירם לאינו יהודי או ליתנם לו באריסות. הגה: ואפילו במקום האסור, אם אין המרחץ או התנור של ישראל רק שכרם מאינו יהודי וחזר והשכירם לאינו יהודי, שרי, דאין שם הישראל נקרא עליו. וכן אם יש מרחץ בבית דירה, ואין רוחצין במרחץ רק אותן שבביתו והם יודעים ששכרו אינו יהודי, שרי. ואם עבר והשכירו במקום האסור, י"א ששכרו מותר, וי"א שאסור, וכן עיקר.

משכיר לגוי לכמה שנים

❑ **אופני היתר להשכרת מרחץ:**

▪ **התפרסם שמשכיר המרחץ:**

כתב ר' האי אם השכיר המרחץ שנים הרבה והתפרסם הדבר, מותר לגוי לעבוד אף בשבת. נחלקו מה התיר:

» **רא"ש** אם השכיר שנה אחר שנה והתפרסם הדבר, מותר <u>אחר</u> שמפורסם, **וכ"פ שו"ע**.

» **מהר"י אבוהב** אם סיכם עימו מראש שכירות ארוכה לכמה שנים, מותר <u>מיד</u> לגוי לעבוד כיון שיש לזה קול.

▪ **קנה המרחץ מגוי ולא ישב בו:**

ישראל שקנה את המקום מגוי ומיד משכיר אותו, נשאל רב נטרונאי אם יש בו איסור, והשיב ד<u>מותר</u> מאחר שלא ידוע שהוא של הישראל אין לחוש למראית העין. אם רק שכר מגוי נחלקו אם יש להתיר אף אם ישב ואח"כ משכיר שוב (מ"ב סקי"ד, באה"ל ד"ה וחזר והשכירם):

» **ט"ז מג"א וסמ"ג** <u>אוסרים</u>.

» **אליה רבה שאר אחרונים ומ"ב** <u>מותר</u> דעדיין שמו של הגוי הראשון עליו.

» **באה"ל** מסתבר כא"ר דשכירות לא שכיחא כ"כ, ואם יצא שישמעו שהשכירו מגוי אז ידעו גם שמשכירו לגוי, ויש להסתפק בשכר הישראל כמה שנים.

▪ **מרחץ בבית דירה:**

כתב מהר"י אבוהב בשם ר"ח, אם יש לישראל <u>דירה</u> ובתוכה מרחץ ורוחצין בו שכני הדירה בלבד, <u>מותר</u> להשכירו לגוי אף שאין דרך בני העיר, מאחר שרוחצים בו רק שכני הדירה ולהם ידוע שנתן הישראל באופן המותר, **וכ"פ רמ"א**. מרחץ העומד <u>ברשות הרבים</u>, אף שמתרחצים בו רק בני הבית, <u>אסור</u> להשכירו לגוי כיון שהכל יודעים שהוא של ישראל, ואין הכל יודעים שמשכירו לגוי. מרחץ העומד ברשות <u>בפני עצמו</u>, ורוחצים בו גם אנשים אחרים מחלוקת (מ"ב סקט"ו, שעה"צ סקי"ז):

» **כנה"ג אליה רבה ועוד** <u>מותר</u> להשכירו כדין מרחץ בבית דירה (מ"ב סקט"ו).

- **שכר שבת בדיעבד:**

עבר והשכיר במקום שאסור להשכיר, נחלקו אם שכרו מותר:

» **רב נטרונאי** מותר.

» **רמב"ם ומרדכי** אסור.

להלכה:

» **רמ"א** פסק לאסור.

» **אחרונים** לא פליגי, במקום שעבר איסור משום מראית העין לכו"ע מותר, במקום שעבר איסור משום שכר שבת אסור.

סימן רמד – איזה מלאכות יכול האינו יהודי לעשות בעד הישראל

סעיף א

פוסק (פירוש מתנה) עם האינו יהודי על המלאכה, וקוצץ דמים, והאינו יהודי עושה לעצמו, ואף על פי שהוא עושה בשבת, מותר. במה דברים אמורים, בצנעה, שאין מכירים הכול שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא, אבל אם הייתה ידועה ומפורסמת, אסור שהרואה את האינו יהודי עוסק אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוני שכר האינו יהודי לעשות מלאכה בשבת, לפיכך הפוסק עם האינו יהודי לבנות לו חצירו או כותלו, או לקצור לו שדהו, אם הייתה המלאכה במדינה או בתוך התחום, אסור לו להניחה לעשות לו מלאכה בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק. הגה: ואפילו אם דר בין העובדי כוכבים, יש לחוש לאורחים הבאים שם, או לבני ביתו שיחשדו אותו. ואם הייתה המלאכה חוץ לתחום, וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו של מקום, שעושים בו מלאכה, מותר. ואינו יהודי שהכניס לאן של ישראל לדיר שלהו.

איסור מראית עין במלאכת גוי

- ❑ **שכירות גוי בקבלנות:**

השוכר גוי לעשות לו מלאכה, אם משלם לו כשכיר יום ביומו, אסור לו לעבוד בשבת מעיקר הדין משום שבות דאמירה לגוי. אם עובד הגוי בקבלנות היינו שקוצב לו דמים על המלאכה ורשאי לעשותה מתי שירצה, מותר מעיקר הדין, שנמצא שאין היהודי נהנה ממלאכת שבת, וחששו למראית העין שיאמרו ששכרו לשכיר יום וכמו שיתבאר.

- **מלאכה בצינעא:**

כל מלאכה בדבר תלוש כגון לתפור או לכתוב וכדו', הינה דבר שאין מפורסם עבור מי עושה הגוי, ודינה כמלאכה בצינעא ומותר בקבלנות, **וכ"פ שו"ע**. ואף אם קצת יודעים שהיא מלאכת ישראל מותר (בקונה ממחובר שאסור אף שרק בני ביתו יודעים שהוא שלו, דכיון דסתם מחובר ידוע הוא, החמירו בו. מ"ב סק"ד). ודווקא שעושה בבית הגוי או ברשות הרבים, אך בבית הישראל אסור ממראית העין שיאמרו שהוא שכיר יום שלו (בה"ל ד"ה בצינעא).

- **מלאכה בפרהסיא** (במחובר)**:**

מלאכה שמפורסם למי היא נעשית, כגון בנין בית או קצירת שדה, נחלקו אם יש לאסור ממראית העין (ב"י):

- » **רבינו תם** מותר, וכתבו תוס' דרבינו תם לא סמך על זה כשבנה ביתו.
- » **תוספות** אסור, **וכ"פ שו"ע**.

- **מתי אסור:**

אף אם דרך בני העיר לקצור שדה בקבלנות אסור, דמאחר שיראו שלא נוטל הגוי שכר מהפירות יאמרו שהוא שכיר יום (סק"ז). **אף** אם דר בין הגוים אסור, דיש לחוש לבני ביתו או לאורחים המזדמנים, **וכ"פ רמ"א**. אף אם אין ידוע לבני העיר שהבית הוא של ישראל אסור, דיש לחוש לשכניו שיודעים שהוא שלו (מ"ב סק"ו). אם דרך בני העיר לשכור פועלים בקבלנות, נחלקו אם מותר (מ"ב סק"ז):

» **ט"ז** <u>אסור</u> שיבואו לחשוד בשכיר יום שגם הוא דרך.
» **רעק"א ופמ"ג** <u>מותר</u> כיון שכל בני העיר נוהגים בקיבולת, ובלבד שגם שאר הפועלים הינם בקבלנות ולא רק האחראי עליהם.
» **באה"ל** בשדה אפשר לסמוך על המקלים במקום הפסד, אבל בבית צ"ע אם יש להקל.

▪ **מתי מותר:**
אף תוספות התירו באופן שעושה הגוי המלאכה מחוץ לתחום, כמבואר בירושלמי (שבת פ"א ה"ח) המדבר על איסור אומן העושה מלאכה בבית הישראל, "בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר". ועוד גמרא (מועד קטן י"ב ע"א) "אמר שמואל מקבלי קיבולת, בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר. אמר רב פפא ואפילו חוץ לתחום, לא אמרן אלא דליכא מתא דמקרבא להתם, אבל איכא מתא דמקרבא להתם אסור". מבואר דמלאכה שנעשית חוץ לתחום, ואין עיר אחרת בתוך התחום <u>מותר</u>, **וכ"פ שו"ע**. ובעינן דלא ידור שום יהודי תוך תחום עשיית המלאכה (מ"ב סקי"ב).

❑ **מלאכת גוי לצורך רבים** (מ"ב סקי"ג)**:**
▪ **לפנות זבל מבית הישראל:**
אסור לגוי לפנות הזבל המונח בחצר הישראל, דהוי בכלל מלאכת מחובר. אם הזבל מונח ברשות הרבים והוא של <u>רבים</u>, נחלקו אם מלאכת רבים מותר כיון שהיא מפורסמת וליכא חשדא:
» **מגן אברהם** <u>מותר</u>.
» **אליה רבה ותוספת שבת** <u>אסור</u>.

▪ **לבנות בית כנסת בשבת:**
אף המתירים לעשות צורכי רבים על ידי גוי ולא חיישינן לחשדא, הוא דווקא במלאכת חול, אך לבנות בית כנסת איכא <u>חילול השם</u>, דהאומות לא מניחים לאף אדם לעשות מלאכה ביום שביתתם, ואיך אנו נניח לבנות לנו. אם יש חשש שבגלל עיכוב בנית בית הכנסת בשבת <u>תתבטל</u> בניתו, מותר ובלבד שיהא מפורסם שהוא בקבלנות.

<u>סעיף ב</u>

לפסול האבנים ולתקן הקורות, **אפילו** בביתו של **אינו יהודי אסור**, כיון דלצורך מחובר הוא, ואם עשו כן, **לא** ישקעם בבניין. הגה: ויש אומרים דאם אינו מפורסם שהוא של ישראל, שרי.

<u>מראית העין בתלוש לצורך מחובר</u>

❑ **גוי העושה בתלוש צורך מחובר:**
ירושלמי (שם) "אומנים גוים שהיו עושין עם ישראל בתוך ביתו אסור, בתוך בתיהם מותר. אמר רבי שמעון בן אלעזר בד"א בתלוש אבל במחובר (פירוש דבר שהוא לצורך מחובר, דבמחובר ממש לא מיירי מדנקט שעושים בתוך בית) אסור". מבואר מכאן שדבר הנעשה לצורך מחובר אסור לעשותו אף בבית הגוי, משום שמפורסם הדבר שהוא לצורך ישראל ויש לחוש למראית העין, נחלקו מה הדין להלכה:

» **תוספות ורא"ש** אסור, וכתב הרא"ש שכן נהג זקנו של אביו, כשתיקנו לו גוים אבנים בשבת לא רצה לשקעם בבנין.
» **ר' ירוחם** חומרא בעלמא, וכתב ב"י נראה שלמד כן מדברי הרא"ש שהוצרך להביא ראיה ממעשה בזקינו שהוא לא עיקר הדין.
» **ספר התרומה** מסופק אם יש לאסור.

להלכה:
לפסול אבנים ולתקן קורות אסור אף שהוא בבית הגוי, כיון שהוא צורך מחובר, והרואה הגוי עושה כן יש לו למחות בידו (מ"ב סקט"ו). ודווקא שהאבנים והקורות בבעלות הישראל, אך אם עושה הגוי עבור הישראל ועודם בחזקת הגוי שאם ירצה יסתת עוד לישראל וישאיר אבנים אלו אצלו, מותר ובלבד שלא יסתת הגוי סמוך לבניין הישראל שאז יש לחוש למראית העין (מ"ב סקי"ד). **לקמן** סימן שכ"ה סעיף י"ד מבואר עוד איסור הנאה עולמית ממלאכת פרהסיא של גוי.

▪ **מלאכה שאין מפורסם שהיא של הישראל:**
מלאכת מחובר או תלוש צורך מחובר שאין ידוע שהיא לצורך ישראל, נחלקו אם יש להתיר שיעשה הגוי:
» **רמ"א** בשם כל בו (ד"מ סק"ג), מותר אף במחובר ממש, וכתב הב"ח דכן דעת השו"ע.
» **כמה אחרונים ומ"ב** מותר רק בסיתות אבנים שהוא תלוש צורך מחובר, אך מחובר ממש אסור.

▪ **דיעבד שעשה הגוי האם מותר לשקעם בבנין:**
כתב הטור אם סיתת הגוי בשביל הישראל אסור להשתמש בהם ישראל, ובשו"ע כתב כאן לא ישקעם בבנין, ולעומת זאת כשבנו גוים כתב רק נכון להחמיר, ונחלקו האחרונים בביאור דבריו:
» **תוספת שבת** דעת השו"ע דלכתחילה לא ישתמש, וכאן לשקע בבנין חשיב כלכתחילה. וחלק עליו **מגן אברהם** דאף זה חשוב דיעבד מאחר שיש לו הפסד.
» **באה"ל** (ד"ה לא ישקעם) השו"ע נקט לא ישתמש לכתחילה, אך אין כונתו לאסור בדיעבד.

סעיף ג

אם בנו אינם יהודים לישראל בית בשבת, באיסור, נכון להחמיר שלא יכנסו בו. הגה: מיהו אם התנה ישראל עם אינו יהודי שלא לעשות לו מלאכה בשבת, והאינו יהודי עשאה בעל כרחו למהר להשלים מלאכתו, אין לחוש.

בית שנבנה באיסור

☐ **גוי שבנה בקבלנות:**
בגמרא מועד קטן (יב.) "מר זוטרא בריה דרב נחמן בנו ליה אפדנא מקבלי קיבולת חוץ לתחום, איקלע רב ספרא ורב הונא בר חיננא ולא עלו לגביה, ואיכא דאמרי הוא נמי לא על בגוויה. והאמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר, אדם חשוב שאני, ואיכא דאמרי סיועי סייע בתיבנא בהדייהו (התבן היה של מר זוטרא)". **מבואר** ב' תירוצים מתי

אסור להיכנס לבית שנבנה בשבת, או אדם חשוב בלבד, או ככל אדן כשנבנה באיסור. נחלקו הראשונים כיצד לפסוק:

» **ר' ירוחם** כתירוץ ראשון, אדם חשוב לא יכנס.
» **טור** בסימן תקמ"ג, כשבנו באיסור נכון לא להיכנס בו. ביאר **הבית יוסף** שאינו איסור מעיקר הדין ממה שבגמרא נקט לשון 'לא עייל' ולא כתב אסור.

להלכה:

» **פסק שו"ע** כטור נכון להחמיר לא להיכנס בו, וכתב מ"ב מכל מקום מותר להנות ממנו ולמוכרו לגוי.
» **מ"ב** כתבו האחרונים שמותר, שיש לסמוך על דעת ר"ת שהתיר לכתחילה לבנות בקבלנות כשכך מנהג המדינה ולא חשש למראית העין.

▪ **גוי שהיה שכיר יום:**

» **מגן אברהם** דווקא בקבלנות שהיה האיסור ממראית העין מותר מעיקר הדין, אך אם היה הגוי שכיר יום שלו אסור להיכנס מעיקר הדין.
» **ט"ז** אין לאסור מעיקר הדין בשכיר יום, אלא מותר למוצאי שבת בכדי שיעשו.
» **מ"ב** (סימן שכ"ה סקע"ג) יש להקל כט"ז במקום צורך.

▪ **גוי העושה בעל כורחו:**

נחלקו כיצד לנהוג כשהתנה עם הגוי שלא יעשה בשבת, והגוי עובד כדי למהר להשלים מלאכתו:

» **רמ"א** אין לחוש, ואין צריך למחות בידו.
» **מגן אברהם ואליה רבה** מפקפק על פסק הרמ"א, ועל כן צריך למחות בו ולמונעו מעבודתו. כתב **אליה רבה** אם התנה עימו מתחילה שלא יעבוד אין צריך לתת לו מעות כדי שיפסיק, אם לא התנה צריך. **והמ"ב** הניח בצ"ע אם צריך לתת לו מעות.

סעיף ד

מלאכת פרהסיא, אפילו במטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל, דינה כמו מלאכת מחובר.

מלאכת פרהסיא

כתב תורת האדם מלאכת פרהסיא דינה כמו מלאכת מחובר, **וכן פסק שו"ע**.

סעיף ה – שכירות גוי למלאכה

אם שכר אינו יהודי לשנה או לשתים שיכתוב לו או שיארוג לו בגד, הרי זה כותב ואורג בשבת כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד, שהוא עושה בכל עת שירצה, והוא שלא יחשוב עמו יום יום ולא יעשה המלאכה בבית ישראל, ויש מי שאוסר בשוכר אינו יהודי לזמן. הגה: ודווקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל כששכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכ"ע אסור.

השוכר גוי לשנה למלאכה

❑ **שכירות גוי למלאכה:**

לשכור גוי ליום שבת לכו"ע אסור, ואף אם שוכרו לכמה ימים לעשות מלאכה וחייב הגוי לעבוד בשבת על מנת לסיימה, דינו כאילו שכרו לשבת בפירוש, וה"ה אם שכרו לכל השנה ומקפיד על עבודתו בכל יום ויום (מ"ב סקכ"ד). נחלקו האם מותר לגוי לעשות לו מלאכה בשבת, כששוכרו לכמה ימים ושבת בכללם ואינו מקפיד על עבודתו יום ביומו:

- **רמב"ם** מותר.
- **ראב"ד** אסור.

להלכה:

פסק שו"ע את הרמב"ם בסתם ואת הראב"ד ביש. **נחלקו** בביאור מחלוקתם, ונפק"מ להבנת השו"ע (מ"ב סקכ"ד וסקכ"ח):

- **מגן אברהם** הרמב"ם התיר כששכור באופן כללי לכל השנה לעשות מלאכה בחלק מהימים ובשאר יושב בטל, כדרך השרים שיש להם חיט או סופר מיוחד. הראב"ד אסר משום שמרוויח הישראל אם יצטרך לעזרת הגוי ביום חול.
- **ט"ז** הרמב"ם התיר אף אם מנהג הגוי לעבוד כל ימות השנה, כיון שאינו מקפיד עליו אם יבטל איזה יום. הראב"ד אסר משום שנהנה הישראל מהרווחת היום הנוסף שיעבוד בו.
- **מ"ב** העיקר כרמב"ם וטוב להחמיר כראב"ד במקום שעובד כל יום, אך אם עובד רק חלק מהימים מותר (כהבנת המגן אברהם בראב"ד).

כתב ב"י וכן פסק רמ"א, כל היתר הרמב"ם הוא רק כששכרו למלאכה מסוימת כגון לכתוב או לארוג, אך אם שכרו לכל המלאכות אסור, דמצוי שיצטרך לו ליום ראשון ונמצא שנהנה משכר שבת (מ"ב סקכ"ט).

▪ **שכרו לכל המלאכות שיצטרך:**

כתב רמ"א שכרו לכל המלאכות שיצטרך תוך זמן השכירות, לכולי עלמא אסור. וכתב מ"ב מטעם זה יש למחות ביד השפחות שעושים מלאכת אדוניהן בשבת, אף שלא בבית אדוניהם וללא ציווי מפורש, וכל שכן אם עושים בבית הישראל.

סעיף ו

יהודי הקונה מכס ומשכיר לו אינו יהודי לקבל מכס בשבת, מותר אם הוא בקבולת, דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך. הגה: וכן יוכל להשכיר המכס לכל השבתות לאינו יהודי, והאינו יהודי יקח הריוח של שבתות לעצמו, ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, דבמקום פסידא כי האי גוונא לא חששו, וישראל הממונה על מטבע של מלך, דינו כדין הממונה על המכס, ואף על פי שמשמיעים קול בשבת בהכאת המטבע, ויזהר שלא ישב הישראל אצל האינו יהודי בשבת כשעוסק במלאכתו במטבע, או בקבלת המכס.

לשכור גוי ולהשכיר לגוי לקבל מכס

❑ **העמדת גוי במכס בקבלנות:**

ישראל החוכר מכס וכדו', התירו לו להעמיד גוי בשבת בקבלנות שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים שכרך כך וכך, שאם לא תתיר לו שבות משום פסידא יבוא לעבור על איסור דאורייתא לכתוב המכס **וכ"פ שו"ע**. כתב רמ"א ישראל הממונה על מטבע של מלך, דינו כדין הממונה על המכס, ואף על פי שמשמיעים קול בשבת בהכאת המטבע התירו משום פסידא, ויזהר שלא ישב הישראל אצל האינו יהודי בשבת כשעוסק במלאכתו במטבע, או בקבלת המכס. ואם יושב בשביל שלא יגנוה האינו יהודי מותר (מ"ב סקל"ד).

- **מכס שאין כותבים:**

אלא עושים על ידי העברת מאכל, נחלקו האם מותר כתב המ"ב (סקל"ב) משמע שאסור שהרי אין חשש כתיבה דאורייתא, אך ט"ז ומג"א כתבו שאף בזה מותר על ידי גוי משום פסידא, ולא יקבל השכר בעצמו משום ממצוא חפצך.

❑ **השכרת גוי לייצר מלח:**

יהודי שחכר מאת השר את ייצור המלח, מג"א בשם הרש"ל מותר לשכור פועלים בקבלנות, שאם יעשו כו"כ יקבלו כו"כ, וצריך למסור להם מע"ש כל הנחוץ לעשיית המלאכה (מ"ב סקל"ב).
נחלקו האם התירו לציין ששוכרו לשבת:

» **תורת השלמים ומחצית השקל** דווקא שלא קבע לו המלאכה בשבת, דהכא ליכא פסידא כמו במכס.
» **פמ"ג בדעת מג"א** אפילו קבע מותר, דאיכא פסידא.
» **חיי אדם** אסור, וכן לשכור אותו לשבת או לחודש אסור, וכ"פ משנ"ב (סקל"ב, ועיין שעה"צ סקל"ג).

❑ **השכרת גוי לתפעל בית משקה:**

כתב המ"ב היו נוהגים לשכור נכרי שיתפעל, ושלא כדין הם עושים, כי אפילו במקום הפסד לא התירו לשכור לימים, אלא בקבלנות.

סימן רמה – ישראל ואינו יהודי שותפין, איך יתנהגו בשבת

סעיף א

ישראל ואינו יהודי שיש להם שדה או תנור או מרחץ או רחיים של מים בשותפות, או שהם שותפין בחנות בסחורה, אם התנו מתחלה בשעה שבאו להשתתף שיהיה שכר השבת לאינו יהודי לבדו, אם מעט ואם הרבה, ושכר יום א' כנגד יום השבת לישראל לבדו, מותר. ואם לא התנו בתחלה, כשיבואו לחלוק נוטל אינו יהודי שכר השבתות כולם, והשאר חולקים אותו, ואם לא היה שכר השבת ידוע, יטול האינו יהודי לבדו שביעית השכר, וחולקים השאר. הגה: ויש מתירין השכר בדיעבד, אפילו לא התנו וחלקו סתם, ונ"ל דבהפסד גדול יש לסמוך עלייהו. ויש אומרים שכל זה לא מיירי אלא בשותפות שכל אחד עוסק ביומו, אבל כששניהם עוסקים ביחד כל ימי החול, ובשבת עסק האינו יהודי לבדו, מותר לחלוק עמו כל השכר, דאינו יהודי אדעתא דנפשיה קא עביד, ואין הישראל נהנה במלאכתו בשבת, כיון שאין המלאכה מוטלת עליו לעשות, ומ"מ לא יטול שכר שבת אלא בהבלעה עם שאר הימים.

שותפות בתנור ומרחץ

- ❑ **ישראל וגוי שותפים בשדה:**

גמרא (ע"ז כ"ב ע"א) "ישראל ועובד כוכבים שקיבלו שדה בשותפות, לא יאמר ישראל לעובד כוכבים טול חלקך בשבת ואני בחול, ואם התנו מתחלה מותר, ואם באו לחשבון אסור". פירוש ישראל וגוי שותפים בשדה, יש לאסור שיעבוד הגוי לבדו בשבת, דנמצא שעובד בחצי היום של הישראל ובמקומו והוי כאילו מעמיד פועל עבורו (ב"י, מ"ב סק"א).

ההיתר הוא על ידי תנאי, שיתנה הישראל שאין לו חלק בעבודת השבת, ונוטל הוא יום אחר בחלקו, ובחלוקת השכר יצטרכו לחשב מה הגיע מעבודת הגוי של שבת ומה מעבודת הישראל ביום חול, ויחלקו לפי חשבון ריוח אותו יום (מ"ב סק"ד). ולא צריך לפרש בתנאי שחלוקת הימים היא אף כששכר השבת מרובה מיום החול שהחליף כנגדו, אלא כל שהתנו שחולקים יום שבת כנגד יום אחר סגי (בה"ל ד"ה אם מעט ואם הרבה). ומראית העין ליכא, כיון שמפורסם שהשדה היא גם של הגוי (מ"ב סק"י).

- **ד' אופנים המותרים:**

א) אם הגוי אינו עובד בשבת אלא מפקח:

כגון תנור של ישראל וגוי בשותפות, ואין הגוי עובד שם בשבת, אלא מפקח על גוים אחרים הבאים לאפות לעצמם בשכר מותר השכר לישראל, שהאיסור הוא משום אמירה לגוי שעושה בשבילו, וכאן אינו עושה איסור בשביל הישראל. ומיהו יזהר היהודי לקבל השכר בהבלעה עם שאר הימים, שלא יאסר משום שכר שבת (מ"ב סק"א).

ב) היו הישראל והגוי עובדים יחד בלי חלוקת ימים כלל:

אם הישראל והגוי עובדים יחד בלי חלוקת ימים, מותר לגוי לעבוד בשבת וליתן לישראל חצי מהרווחים, ולא חשיב שהגוי פועל של הישראל, אלא אריס שעובד בשביל שניהם, דגילו דעתם שאינם עובדים לפי חלוקת ימים, ומה שעובד הגוי בשבת הוא לא כמחליף

היהודי אלא כאריס (ר"ן, הביאו ב"י), ובלבד שיתן לו הגוי המעות בהבלעה עם שאר הימים, שלא יהא אסור משום שכר שבת, **וכ"פ רמ"א** (מ"ב סקי"ב).

ג) ישכיר לגוי השבתות בהבלעה:

תיקון נוסף שיכול לעשות הישראל הוא שישכיר לגוי את כל ימי השבתות בהבלעה עם כמה מימי החול, ושרי אף לכתחילה כיון שהוא בהבלעה (בשונה ממכס שרק בדיעבד ופסילה מותר אף בלי הבלעה, מ"ב סקט"ו), **וכ"פ רמ"א** (סעיף ג').

ד) יקח הגוי לעובד בקיבולת:

יתנה עם הגוי מראש שכל שהוא עושה בעבורו כך וכך מקבל הוא כך וכך, ואם כן ביד הגוי לעשות מתי שירצה, ואם עושה בשבת אדעתא דנפשיה עביד, **וכ"פ רמ"א** (סעיף ג'). ואף כאן יתן לו השכר בהבלעה מהטעם הנ"ל (מ"ב סקט"ו).

❑ **דין השכר:**

- **כשלא התנו מתחילה:**

גמרא (שם) "איבעיא להו סתמא מאי, ת"ש אם התנו מתחילה מותר, הא סתמא אסור, אימא סיפא, אם באו לחשבון אסור, הא סתמא מותר, אלא מהא ליכא למשמע מינה". נחלקו הראשונים מה נוהגים למעשה, אם לא התנו לא בתחילה ולא בסוף ועכשיו באים לחלוק השכר:

» **רא"ש ור' ירוחם** <u>מותר</u>.

» **רי"ף ורמב"ם** <u>אסור</u>.

אם לא התנה הישראל בשעת חלוקה, והתנה עימו בזמן העבודה, לכו"ע <u>אסור</u>, דחשיב שהעמיד היהודי פועל עבורו בידים (מ"ב סק"ח). נחלקו לדעת ר' ירוחם שהתיר, האם מותר לישראל לומר לגוי בפירוש שנוטל השכר עבור השבת (בה"ל ד"ה אם מעט):

» **פמ"ג ולבושי שרד** הוא <u>מחלוקת</u> ראשונים, ר' ירוחם מתיר ורש"י אוסר.

» **באה"ל** לכו"ע <u>אסור</u>.

להלכה:

» **שו"ע** סתם <u>לאסור</u>.

» **רמ"א** מתיר <u>בהפסד גדול</u>.

- **התנו מתחילה ונתרצו לחלוק בשווה:**

במקום שהתנו מעיקרא שתהא חלוקתם שלא בשווה אלא הגוי נוטל שכר שבת לבד (דאם מתחילה התנו להשוות, ודאי אסור, מ"ב סק"ד), וכבר חישבו את שכרם לפי תנאם <u>וחילקוהו</u>, ובשעת חלוקת שאר הימים שהם בשותפות, רצו להשוות שכרם שיהא שווה עם השכר הקודם, נחלקו אם מותר כיון דכבר חילקו שכר השבת, או דיש לחוש שיראה שהתנאי היה הערמה (מ"ב סק"ה):

» **ראב"ד ומגן אברהם** <u>אסור</u>, דאיגלאי מילתא למפרע שהתנאי היה הערמה, וזה הביאור "ואם באו לחשבון אסור", דהינו שנמצא חשבונם שווה.

» **רש"י תוספות ורמב"ם** <u>מותר</u>, כיון שהתנו מעיקרא, והביאור "ואם באו לחשבון אסור", שאם לא התנו ורוצים לחשב בסוף, אסור.

לא נודע כמה היה השכר מעבודת הגוי בשבת, לכו"ע מותר לחלוק בשווה, ואף אם הגוי אינו מתרצה (מ"ב סק"ו).

כתב מהר"י אבוהב, מדברי הרמב"ם נראה דאם התנו מתחילה, <u>ונתרצה</u> הגוי בסוף לחלוק בשווה מותר, ואף בזה אין לחוש להערמה, **וכ"פ שו"ע** (סעיף ב').

❑ **דין תנור:**

- **שותפות ישראל וגוי בתנור:**

היו ישראל וגוי שותפים בתנור, יש לדון אם מותר שיעבוד הגוי בשבת אף בלא תנאי מתחילה, ואף שנוטל הישראל חלקו ביום אחר כנגדו, מכל מקום אין חלקו מתעלה בעבודת הגוי בשבת כבשדה:

» **ר"י** מותר, וכתבו תוס' שר"י חזר בו.

» **ר"ת ורמב"ם** אסור, דכיון שמוטל על הישראל לעבוד בו יום ביומו, ועובד הגוי תחתיו, הוי כאילו מעמיד פועל בידים, **וכ"פ שו"ע**.

- **תנור ישראל והגוי נוטל חלק ימים בעבור עבודתו:**

היה התנור של ישראל בלבד והגוי מסיקו ונוטל בשכרו חלק מהימים, נחלקו אם מועיל תנאי, או דיש לאסור אף משום שכר שבת (ב"י, מ"ב סק"ח):

» **ר' אלחנן ומג"א** אסור משום שכר שבת, ואם יעשה בהבלעה מותר, וכן אם יקבל הישראל כל יום חצי מהרוח מותר (שעה"צ סק"ז).

» **תוספות** מותר, דכיון שהתנו כקיבלו בשותפות דמי.

» **אליה רבה ופמ"ג** אף בלי תנאי מותר, דהאיסור הוא רק משום שכר שבת וכיון שהוא בהבלעה מותר.

- **מעות של ישראל שמתעסק בהם גוי:**

ישראל שנתן מעות לגוי שיעשה עמהם עסק, יש לישראל להתנות עם הגוי שאינו מחויב לעשות ביום שבת, ועל ידי זה חשיב שעושה הגוי אדעתא דנפשיה ומותר.

סעיף ב

היכא שהתנו בתחלה, אם אחר כך בשעת חלוקה נתרצה האינו יהודי לחלוק בשוה, מותר.

התנו ונתרצו לחלוק בשווה

מבואר לעיל.

סעיף ג

היכא שלא התנו בתחלה, יש תיקון על ידי שיחזיר המוכר להם דמי הקרקע או ימכרוהו לאיש אחר ויחזרו ויקנוהו בשותפות, ויתנו בשעת הקניה, ואם נשתתפו בחנות ולא התנו, יחזור כל אחד ויטול חלקו, ויבטלו השותפות, ואחר כך יחזרו להשתתף, ויתנו בתחלה, ואם קבל הקרקע לעשות בו מלאכה בשותפות, יבטלו השיתוף וימחלו זה לזה, ואחר כך יחזרו להשתתף ויתנו בתחלה. הגה: ואם ירצה להשכיר לאינו יהודי חלקו בשבת, או לשכרו בקבולת, שרי, וכמו שנתבאר לעיל ס"ס רמ"ד לענין מכס ומטבע דשרי, וכ"ש כאן דשרי עם שותפות אינו יהודי.

תיקון כשלא התנו

באופן שלא התנו בתחילה יש להם תיקון על ידי שיחזירו למי שקנו ממנו ויחזרו ויקנו ממנו שוב, ולא סגי בהחזרת הדמים אלא בעינן קנין גמור (מ"ב סקי"ד).

שאר הסעיף מבואר לעיל.

סעיף ד

יכול ישראל ליתן לאינו יהודי מעות להתעסק בהם, ואף על פי שהאינו יהודי נושא ונותן בהם בשבת חולק עמו כל השכר בשווה, מפני שאין מלאכה זו מוטלת על ישראל לעשותה שנאמר שהאינו יהודי עושה שליחותו, וכן אין העסק ניכר ממי הוא. הגה: ודווקא בכי האי גוונא שאינו יהודי נושא ונותן לחוד עם המעות, אבל אם כל אחד עוסק ביומו וישראל צריך לעסוק נגד מה שעסק האינו יהודי בשבת, אסור. וישראל שיש לו משכון מן האינו יהודי, עיין לקמן סימן שכ"ה סעיף ב' וג'.

נתינת מעות לגוי לסחורה

הנותן מעות לגוי שיתעסק בהם ויחלקו בשכר, מותר לכתחילה אף שעושה עמהם סחורה בשבת, דגוי אדעתא דנפשיה לשכר עצמו הוא עושה, ולא חשיב שהגוי פועל אצל הישראל משום שאין מוטל על הישראל כלל (דומיא דאריסות), ומראית העין ליכא דמי יודע שהם של הישראל. ובתנאי שאינו מתנה עם הגוי בפירוש שיעבוד בשבת, ואף לכתחילה מותר (הרב המגיד ותשובת הגאונים, הובא בב"י). וה"ה שאר מטלטלים שקוצץ לו שכר מתחילה כמה יקבל על מה שימכור, **וכ"פ שו"ע**. ואם יום השוק בשבת, אסור בכל ענין, דנעשה כאומר לו מכור לי בשבת (מ"ב סקכ"א).

סעיף ה

מותר לישראל ליתן סחורה לאינו יהודי למכור, אם קצץ לו שכר, ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת. תנור שלקחו ישראל משכון מאינו יהודי, וקבל עליו האינו יהודי שמה שיעלה שכר התנור ייתן לישראל ברבית מעותיו, מותר ליטול שכר שבת לפי שהוא ברשות האינו יהודי ואין לישראל חלק בו וגם אין הישראל אומר לו לעסוק בשבת, והאינו יהודי כי טרח בנפשיה טרח, לקיים תנאו.

נתינת מטלטלים לגוי לסחורה, משכון שמשתכר הישראל ממנו

פסק שו"ע על פי הגהות מרדכי לתת לגוי סחורה למכור מותר בקצץ לו שכר ובלבד שלא יאמר לו בשבת (לקמן סימן שז סעיף ד כתב הבאה"ל שאם יש שהות מבעוד יותר אף אם קצץ. וכן נראה ממה שכתבנו בסימן רנ"ב סעיף ב'). אם יום השוק בשבת, **הבאה"ל** כתב לאסור, **לקמן בב"י** סימן ש"ז סעיף ד' התיר.

ישראל שלקח משכון תנור מהגוי, והתנה עימו שכל רווח שיהא בתנור יהא של הישראל, מותר כיון דלא אומר לו בפירוש ומה שעובד הגוי בשבת אדעתא דנפשיה הוא כדי לקיים תנאו, **וכ"פ שו"ע** (רא"ש הובא בטור).

סעיף ו

אם אפו אינם יהודים בתנורו של ישראל בשבת, על כרחו, ונתנו לו פת בשכר התנור, אסור ליהנות ממנו.

שימוש בעל כורחו של הישראל

❑ **הנאה משכר שבת בדיעבד:**

ישראל שהיה לו תנור, ובעל כרחו אפו גוים בתנורו ונתנו לו שכר בעבור זה, נחלקו האם מותר להנות בדיעבד משכר שבת, או דיש להניחו ביד הגוי:

« **מרדכי וריב"ש** אסור, **וכ"פ שו"ע**.

« **ר' נטרונאי** מותר.

אם כבר קיבל נחלקו אם מותר בהנאה (שעה"צ ד"ה על כרחו):

« **בגדי ישע** מותר.

« **שעה"צ** אין נראה כן מדברי השו"ע.

▪ **אפו בו בעוד ימים:**

כל זה כשאפו בו בשבת בלבד, אך כשאפו בעוד ימים דמקבל שכר שבת בהבלעה, נחלקו אם אסור או מותר, ואם יש לחלק בין בעל כרחו לרצון:

« **מ"ב בדברי הב"ח** (סקכ"ג) מותר, ואף אם לא עשו בעל כרחו, דכל האיסור הוא משום מראית העין, וזה שרי בדיעבד.

« **פמ"ג בדברי הב"ח** אסור כשעשו לרצונו, דמיחזי כשלוחו.

« **רבנו גרשון** אסור אף בעל כרחו, דמיחזי כשכר שבת.

▪ **שותפות בהטבעת מטבעות:**

מותר לישראל להשכיר זכותו לגוי בשבת, ואמירה לגוי ליכא דאדעתא דנפשיה עביד, ומראית העין ליכא דיודעים שהוא אף של גוי, ואינו צריך ליטול בהבלעה דהתירו במקום פסידא (אשירי ואו"ז, הובא בב"י).

▪ **שותפות בבהמה:**

ישראל וגוי שיש להם בהמה בשותפות, ורוצה להשכירם ע"י תנאי מראש, נחלקו אם יש לאסור משום שביתת בהמתו:

« **שבלי הלקט וריב"ש** מותר, דכיון שהתנו הרי הוא כאילו הבהמות קנויות לגוי ביום השבת.

« **ריצב"א** אסור. ויש להתיר בג' אופנים:

א) ימכור הבהמות קודם שבת לגוי.

ב) יתן לו אותם בהלואה גמורה, ויזקוף המעות בחוב של הגוי לישראל.

ג) יתן לו הישראל הבהמות במתנה, ויזקוף הישראל על הגוי המעות בחוב, ויחזור וימשכן הישראל הבהמות בתור אפותיקי שהם ערבות לפירעון החוב. ואף להרהן שיהיו אצל הישראל, מותר.

סימן רמו – דיני השאלה והשכרה לאינו יהודי בשבת

סעיף א

מותר להשאיל ולהשכיר כליו לאינו יהודי, ואף על פי שהוא עושה בהם מלאכה בשבת, מפני שאין אנו מצווים על שביתת כלים, ויש אומרים דכלים שעושין בהם מלאכה, כגון מחרישה וכיוצא בה, אסור להשכיר לאינו יהודי בערב שבת, וביום הה׳ מותר להשכיר לו, ובלבד שלא ייטול שכר שבת אלא בהבלעה, כגון שישכיר לו לחדש או לשבוע, ולהשאיל לו, מותר אפילו בערב שבת. הגה: וכן עיקר כסברא האחרונה, ומותר להשאיל לו בערב שבת, אף על גב שמתנה שהאינו יהודי יחזור וישאיל לו, ולא אמרינן בכי האי גוונא דהוי כשכירות.

השאלה והשכרה לגוי קודם שבת

- **משאיל ומשכיר כליו לגוי קודם השבת:**

ברייתא (שבת י״ט ע״א) ״ת״ר לא ישכיר אדם כליו לנכרי בערב שבת, ברביעי וחמישי מותר״. להשאיל לכו״ע מותר, נחלקו מה האיסור בהשכרת הכלים, והאם הוא לכו״ע:

- **רי״ף ורמב״ם** האיסור הוא משום <u>שביתת כלים</u> ואליבא דבית שמאי דאמרי אדם מצווה על שביתת כליו, אך לבית הלל מותר. ומיהו להשכיר לשבת בלבד אסור, ורק בהבלעה מותר (מ״ב סק״א).
- **תוספות רא״ש ר״ן רז״ה** האיסור הוא משום <u>מראית העין</u> שיאמרו שהוא נוטל <u>שכר שבת</u>, ואף שמעיקר הדין מותר כיון שמשכיר לו בהבלעה עם שאר ימים. וכן מוכח מבריתא (ב״מ נ״ח ע״א) ״השוכר את הפועל לשמור את הפרה, לשמור את התינוק, לשמור את הזרעים, אין נותנין לו שכר שבת״, ואף שם טעם האיסור הוא משום שמשלם לו בהבלעה, נראה שנוטל הפועל שכר שבת״. המשכיר ברביעי וחמישי מותר, כיון שנראה שמשכיר לו בהבלעה עם שאר ימים.
- **רבינו יונה** האיסור הוא משום <u>מראית העין</u> שיאמרו שהגוי <u>שכיר יום</u> שלו לעשות לו מלאכה בכלים אלו. ומה שמותר לתת לגוי לעבד לו עורות אף שמוסרם לו סמוך לשבת, דאין חשש מראית העין דאין ענין לישראל שיעשה הגוי בדווקא בשבת, משא״כ שכירות שאם יעבוד הגוי אף בשבת ייתן לו יותר מעות עבור השבת.

הנפק״מ בין תוספות לר׳ יונה, היא להשכיר כלים שאין עושים בהם מלאכה כגון טלית וחלוק, לתוספות אסור כיון דמקבל עליהם שכר, לר׳ יונה מותר כיון שלא עושה עמהם איסור.

להלכה:

- **שו״ע** פסק <u>כרי״ף ורמב״ם</u> בסתם, והביא דעת ר׳ יונה ביש אומרים.
- **רמ״א** פסק <u>כר׳ יונה</u> (ולא כמצוין בדפוסים ישנים שפסק כתוס׳, באה״ל ד״ה וכן עיקר).

- **מה בכלל האיסור:**

לרמ״א שפסק כר׳ יונה, [א]האיסור הוא דווקא בדאוריתא, אך <u>בדרבנן מותר</u> דהוי שבות דשבות (באה״ל ד״ה כגון מחרישה). [ב]ודווקא בכלים שעושים עמהם <u>מלאכה</u> ואף אם נעשית המלאכה בעצמה, אך טלית וחלוק מותר (כמבואר לעיל, מ״ב סק״ב). [ג]ולכו״ע לא יטול הישראל עבור השבת שלא <u>בהבלעה</u> (מ״ב סק״א וסק״ג). [ד]<u>השאלה</u> לגוי בערב שבת מותר לכו״ע, דליכא למימר שהוא

שכירו מאחר שלא נוטל ממנו מעות, לא יאמרו ששליחו הוא (מ"ב סק"ד), [ה]ואף אם הישראל עושה <u>תנאי</u> שיחזור וישאיל מהגוי דבר אחר בעבור זה מותר, דלא הוי דרך שכירות ממש (ב"י ומ"ב סק"ה, ובאה"ל הניח בצ"ע אם דעת הגר"א כן). [ו]השאלה <u>בשבת</u> בדבר שעושים בו מלאכה אסור, וכשאין עושים בו מלאכה מותר.

סעיף ב

אסור להשאיל שום כלי לאינו יהודי בשבת, ואפילו בערב שבת אם הוא סמוך לחשיכה, כל שאין שהות להוציאו מפתח ביתו של המשאיל קודם חשיכה, מפני שהרואה סבור שישראל צווהו להוציאו.

השאלה לגוי בשבת או סמוך לה

- **איסור השאלה לגוי בשבת:**

ברייתא (שבת י"ח ע"ב) "ת"ר ב"ש אומרים, לא ימכור אדם חפצו לנכרי, ולא ישאילנו, ולא ילונו, ולא יתן לו במתנה, אלא כדי שיגיע לביתו. וב"ה אומרים, כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה". מבואר שאסור להשאיל לגוי כלי אפילו שאינו מוקצה (מ"ב סק"ו) בשבת או בסמוך לה כל שאין שהות לבוא לביתו קודם השקיעה (מ"ב סק"ח), משום <u>מראית העין</u> שיאמרו שהישראל ציוה לגוי להוליכו ברה"ר, **וכ"פ שו"ע**.

- **עיר מוקפת חומה:**

כל האיסור הוא דווקא בעיר שיש בה רשות הרבים, אפילו אם איסורה הוא רק מדרבנן, אך עיר מוקפת חומה וכדו' שמותר לכתחילה לטלטל בה, <u>מותר</u> להשאיל לגוי הדר שם כלים, אך למכור ולהשכיר אסור לו ליטלם בשבת, שלא יאמרו שהשכיר או מכר לו בשבת. ודווקא שאין עושים בהם מלאכה, אך כלים שעושים בהם מלאכה אסור להשאילו, שמא יאמרו שעושה מלאכה בשליחותו.

סעיף ג

אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לאינו יהודי כדי שיעשה בה מלאכה בשבת, שאדם מצווה על שביתת בהמתו. הגה: אבל יכול להשכירה או להשאילה, ולהתנות שיחזירנה לו קודם השבת, אבל לא מהני אם מתנה עם האינו יהודי שתנוח בשבת, כי אין האינו יהודי נאמן על כך. ואם השאילה או השכירה לאינו יהודי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת, יפקירנה בינו לבין עצמו קודם השבת, או יאמר בהמתו קנויה לאינו יהודי, כדי שינצל מאיסורא דאורייתא. הגה: ואם רוצה, יכול להפקירה לפני ג' בני אדם כדין שאר הפקר, ואפילו הכי אין שום אדם יכול לזכות בה דודאי אין כוונתו רק כדי להפקיע מעליו איסור שבת. ודווקא בשבת, אבל בי"ט אין אדם מצווה על שביתת בהמתו ביום טוב.

השאלת והשכרת בהמה לגוי בשבת

❑ **איסור שביתת בהמה מושכרת או מושאלת:**

אסור לישראל להשכיר או להשאיל בהמה לגוי שמא יעשה עימה מלאכה בשבת, ואף אם משכירה לו ביום ראשון ובהבלעה (טור, מ"ב סק"י), דטעם האיסור הוא משום שביתת בהמה דכתיב למען ינוח שורך וחמורך וכו', וקיימא לן דשכירות לא קניא (מ"ב סקי"ב), **וכ"פ שו"ע**.

איסור זה הוא מחלוקת, האם מצווה הישראל על מלאכה כשאינה ברשותו:

» **רוקח** כל האיסור הוא רק כשרואה שעושה הגוי מלאכה, דאז חייב למחות.

» **שאר הראשונים** האיסור הוא בכל גווני.

▪ **הפקר ומכירה לכתחילה ובדיעבד:**

גמרא (שבת י"ח ע"א) לב"ש דאית להו חיוב שביתת כלים, "גיגית נר וקדירה אפקורי מפקר להו".

נחלקו האם מועיל להשכיר ולהפקיר בפני שלושה אנשים קודם שבת:

» **ב"ח** מועיל, כיון ששלושה יודעים ליכא למיחש ממראית העין.

» **שאר פוסקים** לכתחילה לא ישכיר אף אם מפקיר בפני שלושה, מפני החשד שיאמרו בהמתו של ישראל עושה מלאכה ביום שבת, ואף מכירה ליום אחד אסור מהאי טעמא (מ"ב סקי"ד), **וכ"פ שו"ע**.

בדיעבד שעיכבה הגוי אצלו, מועיל להפקיר בפני אדם אחד, נחלקו אם מועיל להפקיר בינו לבין עצמו:

» **ר"ש** מועיל כעיקר הדין דאוריתא.

» **רא"ש** לא מועיל, אלא רק בפני אחד, ועדיף שיפקיר בפני אשתו או אחד מבני ביתו.

יפרש בשעת הפקר שאינו מפקירה אלא לשבת, או כל זמן שעושה מלאכה ביום שבת, כדי שלא יזכה בה אחר לאחר השבת, דאילו בשבת אין לחוש שהגוי לא יניחנו (מ"ב סקי"ח). ואף אם לא פירש בשעת ההפקר, חשיב שהפקיר רק לשבת, דבסתם דעתו לזה. עוד יכול הישראל לומר לגוי בפניו שבהמתו קנויה לו ויכון הגוי לקנותו, ויקצץ לו דמים בעבור זה, ולא מועיל בכה"ג שיזכה ישראל עבור הגוי (מ"ב סקט"ז).

▪ **התנה עימו הישראל:**

יכול הישראל להתנות עם הגוי שיחזירנה לו קודם שבת, ונאמן הגוי בזה (ריב"ש), דאם יעבוד נתפס כגנב. אם התנה עם הגוי שלא יעשה מלאכה בשבת, אינו נאמן (סמ"ג ור' פרץ), דאף אם יעבוד לא נתפס כגנב (מ"ב סקי"ג), **וכ"פ רמ"א**.

▪ **שכר או השאיל ישראל מאינו יהודי:**

ישראל ששכר בהמה מאינו יהודי מצווה על שביתתה, ואע"ג דקי"ל אין שכירות קונה, יש להחמיר באיסור דאוריתא (מ"ב סקי"ב). ומיהו אם שכר מגוי וחזר והשכירה לגוי, מותר ממאי נפשך, אם שכירות קונה מותר משום קנין הגוי האחרון, ואם אינה קונה, מותר משום הגוי הראשון. אם קנה בהמה מגוי או מכר לגוי בקנין משיכה לחוד או מעות לחוד, הוי ספקא דדינא ואזלינן לחומרא (מ"ב סקי"ב).

▪ **שכירות ביום טוב:**

נחלקו אם יש חיוב שביתת בהמה ביו"ט (מ"ב סקי"ט):

» **מהרש"ל וגר"א** יש אף ביו"ט, וכן נראה דעת הב"י (מ"ב סקי"ט), וכן נראה שפסק השו"ע שאסר לעבד להתעסק במת בשבת, ודין עבד שווה לבהמה.

» **שבה"ל** מותר **וכ"פ רמ"א**.

סעיף ד

ישראל שהשכיר שוורים לאינו יהודי לחרוש בהם, וחורש בהם, יש מתירים אם קבל עליו האינו יהודי אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא, ויש אומרים דכיון שאין האינו יהודי יכול למכרה אם ירצה, נקראת בהמת ישראל (ועיין למטה בסימן זה).

השכרה באחריות הגוי

ישראל שהשכיר שוורים לגוי, וקיבל הגוי עליו כל אחריות השוורים כולל יוקרא וזולא, שאלו לרש"י האם מותר להניחם לעבוד אצל הגוי בשבת, והשיב דיש אוסרים ויש מתירים וצ"ע, **וכ"כ שו"ע** דיש מתירים ויש אוסרים, ובי"א בתרא הביא לאסור.

סעיף ה

אם ישראל ואינו יהודי שותפין בבהמה, מותר לעשות בה האינו יהודי מלאכה בשבת על ידי שיתנה עם האינו יהודי בתחילה כשקנו אותה שייטול האינו יהודי בשבת וישראל ביום חול, ואם לא התנו מתחלה אסור, אף על פי שהתנו אחר כך, ואם ילווה אותה לאינו יהודי בהלוואה גמורה, שיהא רשות בידו להוציאה אם ירצה, שלא ברשות ישראל, ויזקוף הדמים על האינו יהודי ואחריות השוורים על האינו יהודי, מותר. ויש מתירים אפילו לא יהא רשות ביד האינו יהודי להוציא, על ידי שיזקוף הדמים על האינו יהודי במלווה ויחזור האינו יהודי ויעשה אפותיקי (פירוש אפו תהא קאי כלומר לא יהא לך פרעון אלא מזה) לישראל, או יהרהנם (פירוש משכון בלשון ישמעאל רהן) אצלו, ובלבד שלא יאמר לו מעכשיו, ויש מתירים על ידי שיזהיר את האינו יהודי שלא יעשה בה מלאכה בשבת ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו ואפילו מהאונסים, ויכתוב כן בערכאותיהם, דהשתא אם בא לעשות מלאכה בשבת אינה בהמת ישראל, שהרי קנאה האינו יהודי להתחייב באונסיה. הגה: וכל לדדי היתרים אלו הלכתא נינהו ויכול לעשות איזה מהן שירצה, אפילו אם הבהמה כולה של ישראל דינו כאילו היתה בשותפות האינו יהודי, רק שיפרסם שעשה דרך היתר.

בהמת ישראל וגוי בשותפות

- **שותפות בבהמה:**

בהמת ישראל וגוי בשותפות, אין לגוי לעשות עמה מלאכה בשבת משום חיוב שביתת בהמה, ואף אם עושה בעל כרחו אסור משום שכר שבת שלא בהבלעה, שהרי נוטל הישראל יום אחד בחול כנגד יום השבת.

- **תנאי מתחילה:**

נחלקו אם מועיל לעשות תנאי מראש שהבהמה קנויה לגוי בלבד, או דיש לאסור משום שביתת בהמתו:

- **שבלי הלקט וריב"ש** מותר, דכיון שהתנו הרי הוא כאילו הבהמות קנויות לגוי ביום השבת, **וכ"פ שו"ע**.
- **ריצב"א** אסור.

- **דיעבד שלא התנה:**

לא התנה מתחילה, מהב"י לעיל (סו"ס רמ"ה) משמע שכל האיסור הוא משום שכר שבת, ואין לאסור משום שביתת בהמתו כיון הגוי עושה בעל כרחו, וא"כ אם נותן לו הישראל בהבלעה מותר. אך מהשו"ע כאן נראה שלא סמך על היתר זה ולא הביאו, דאף אם עושה הגוי בעל כרחו אסור, וחזרנו לדין המובא בתחילת סימן רמ"ה בדין שכר שבת בדיעבד, דהשו"ע אסר ורמ"א התיר בהפסד מרובה.

- **אופני היתר לשימוש גוי בבהמת שותפות:**

יש להתיר בג' אופנים:

א) ימכור הבהמות קודם שבת לגוי (שעה"צ סקל"ח).

ב) ישום מחיר השורים, יתן אותם לגוי בהלואה גמורה, ויזקוף המעות בחוב של הגוי לישראל.

ג) יתן לו הישראל הבהמות במתנה, ויזקוף הישראל על הגוי המעות בחוב, ויחזור וימשכן הישראל הבהמות בתור אפותיקי שההם ערבות לפירעון החוב. ואף להרהן שיהיו אצל הישראל, מותר.

סימן רמז – דין אינו יהודי המביאים כתבים בשבת

סעיף א

שולח אדם אגרת ביד אינו יהודי, ואפילו בערב שבת עם חשיכה. והוא שקצץ לו דמים, ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת. ואם לא קצץ, אי לא קביע בי דואר (פירוש איש ידוע שכל כתב אליו יובל והוא משלחו למי ששלוח אליו). במתא, אסור לשלוח אפילו מיום ראשון. ואי קביע בי דואר במתא, משלחן אפילו בערב שבת והוא שיהא שהות ביום כדי שיוכל להגיע לבית הסמוך לחומה. הגה: ויש מתירין אפילו לא קלץ, ואפי׳ לא קביע בי דואר במתא, אם משלחו ביום ה׳ או קודם לכן. ויש לסמוך עלייהו אם לריכים לכך.

שליחת אגרת ביד גוי

לתת לגוי לעשות מלאכה מבואר לעיל ולקמן, שיש איסור מדינא כשאין לו שהות לגמור אם לא בשבת, וכן מבואר שצריך שיצא מפתח הבית של הישראל שלא יראה כשלוחו, וכן מבואר שיש מראית העין אם עושה בשביל הישראל במחובר וכדומה. כאן האיסור הוא מצד מראית העין בשתי בחינות, הראשונה דהיינו פעולה שנראית כציווי שיעשה כן בשבת, ולכן מועיל קצץ שיהיה אדעתא דנפשיה, והחשש הוא שיראו אנשי המקום שאליו נשלח ולכן אם יש בי דואר ויכול הגיע לבית הסמוך לחומה אין איסור.

בגמרא שבת נחלקו ב״ש וב״ה כיצד מותר לשלוח איגרת, לבית שמאי כדי שיגיע לביתו, לבית הלל כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה. ובגמרא מבואר: **א)** בקצץ לכו״ע מותר לשלוח בלי תנאי, בלא קצץ: **ב)** אם אין קבוע בי דואר אסור, **ג)** אם קבוע בי דואר מחלוקת ב״ש וב״ה, והלכה כב״ה. (**לרש״י ושו״ע** בי דואר במקום שאליו מגיע, **לרמב״ם** במקום שממנו שולחים). **וכן פסק שו״ע**. כתב מ״ב דווקא שנושא איגרת של בכתב ישראל, אבל אגרת בכתב נכרים או מעות, מותר כל שיש שהות להגיע לבית הראשון בחומה.

בלא קצץ ואין בי דואר האם להקל ברביעי וחמישי: עוד נאמר ׳אין משלחין איגרות בערב שבת וברביעי וחמישי מותר׳, **רא״ש ורמ״א סמך עליו במקום צורך** מיירי בלא קצץ ואין בי דואר ובכל זאת מותר ברביעי חמישי. **ר״ן ושו״ע בסעיף ג׳** יש כאן דין חדש בשכיר יום, שאם קצץ עימו שכר יומי, בכל זאת אסור בשישי שנראה כאומר לו שילך בשבת ומותר בחמישי ורביעי. **רמב״ם ושו״ע** אין הבדל בין מתי הוא יוצא בלא קצץ אסור.

השולח גוי לבית חברו: **מ״ב** יש שכתבו שהאיסור הוא רק כששולח לחברו דרך הבי דואר אך בשולח לכתובת ביתו מותר, **מג״א וט״ז** יש לאסור אלא אם מורה לו שישאיר לבני הבית כשאינו מוצא.

סעיף ב

אם התנה עמו שייתן לו שכרו, אף על פי שלא פירש כמה ייתן לו, דינו כקוצץ, דסמכא דעתיה דאינו יהודי ובדידיה קא טרח. אבל בסתם, אף על פי שיש בדעתו שייתן לו שכר, אסור, דלא סמכא דעתיה ובדישראל קא טרח.

קצץ שלא במדויק

דין השו"ע כמבואר ברשב"א.

סעיף ג

אם שכרו לימים דבר קצוב בכל יום בהליכתו ובחזרתו, **אלא** שאינו מקפיד עמו מתי ילך. אם הוא בערב שבת, אסור, דכשיוצא בשבת נראה כאילו התנה עמו כך.

קצץ עימו לשכיר יום

דין השו"ע כמבואר בסעיף א' בשם הר"ן.

סעיף ד

אם האינו יהודי מוליך הכתב בחנם, **אפילו** נתנה לו בערב שבת, מותר, שהרי האינו יהודי מאליו הוא עושה זה ואינו **אלא** להחזיק טובה לישראל מפני מה שקיבל ממנו, והוה ליה כאילו קצץ. הגה: ויש חולקים וסבירא להו דכל שעושה בחנם, אסור, וטוב להחמיר. אבל במקום שהאינו יהודי מתחיל עם הישראל לומר שילך לו בחנם, ולאי דעתו על הטובה שיקבל ממנו, ושרי (ב"י).

נכרי המוליך בחינם

נחלקו בהבנת מהר"י אבוהב: **שו"ע** הוי כקצץ, **רמ"א בהגה** אם לא הציע ממש מעצמו טוב להחמיר, **רמ"א בדרכ"מ לבוש וא"ר** אסור מהדין, וכתב מ"ב לחוש ולקצוב לו אפילו שכר מועט.

סעיף ה

אם האינו יהודי הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו אגרת, מותר בכל גוונא.

נכרי ההולך ממילא

נכרי ההולך ממליא ושולח עימו איגרת, **מהר"י אבוהב** התיר רק אם לא מכיר הנכרי הישראל שמא ירבה בשבילו, **שו"ע** סתם להתיר, שזהו חשש רחוק שילך בעבורו לחפש אחר חברו, ומי יאמר שיהיה זה בשבת. כתב מ"ב דווקא כשיש שהות ביום להגיע ליעד, שאם לא אסור משום גוי העושה מלאכת הישראל בשבת (לכאורה הכונה שיש שהות אפילו אחר השבת, אך לא בעינן דווקא לפני).

סעיף ו

מי שיש לו שכיר אינו יהודי לשנה או יותר, אסור לשלחו ערב שבת באגרת. הגה: ומיהו אם לא שכרו רק לשליחות אגרת, יש מתירין, כמו שנתבאר לעיל סימן רמ"ד.

<u>גוי השכור לשנה</u>

הורה מהר"י אבוהב לאסור וכן פסק שו"ע הואיל ובעל הבית מרוויח ימים פנויים במה שעושה בשבת. ורמ"א ציין לרמ"ד סעיף ה' שיש מתירים.

סימן רמח – דין המפליג בספינה וההולך בשיירא בשבת

סעיף א

מותר להפליג בספינה אפילו בערב שבת, אם הולך לדבר מצוה, ופוסק עמו שישבות, ואם אחר כך לא ישבות אין בכך כלום, אבל לדבר הרשות אין מפליגין בספינה פחות מג׳ ימים קודם השבת. הגה: אבל קודם שלשה ימים שרי, אפילו בספינה שמושכים אותה על ידי בהמות, ואפילו אין בגובה המים י׳ טפחים ואפילו במקום שילטרך הישראל לעשות אחר כך מלאכה בשבת להוליך הספינה. ואם הוא דרך מועט, כמו מצור לצידון שאין ביניהם כי אם מהלך יום אחד, מותר להפליג בערב שבת בבקר, מפני שאפשר שיגיע שם קודם השבת, ומקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל, אפילו דרך מועט, אין מפליגין.

הפלגה בערב שבת

- **מקור איסור הפלגה בערב שבת:**

ברייתא (שבת י״ט ע״א) "ת"ר אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת, במה דברים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי. ופוסק עמו על מנת לשבות ואינו שובת, דברי רבי. רשב"ג אומר, אינו צריך. ומצור לצידן, אפילו בערב שבת מותר". מבואר שאסור להפליג סמוך לשבת, ולדבר מצוה מותר. מחלוקת האם בעינן להתנות עם הגוי שישבות בשבת. ומותר להלך מהלך יום אחד, כגון מצור לצידון. דעת **רשב״ם** שכל האיסור הוא רק לדעת בית שמאי, שאסרו להתחיל במלאכה בערב שבת אם נעשית בשבת, אך לדעת בית הלל שהתירו בנר חבית וגיגית הכא נמי מותר. אך **שאר הפוסקים** סוברים שאסור אף לבית הלל.

- **טעם האיסור להפליג:**

נחלקו מה טעם האיסור:

- « **ר׳ חננאל ור״ת** משום איסור <u>תחומין</u>, הקשה הרי״ף מדוע קודם ג׳ ימים מותר, ביאר המ״ב (בהקדמה) שלא חל עליו אזהרת שבת הבאה. **נחלקו** לדעת ר׳ חננאל האם יש להתיר בספינה שמונחת מעל י׳ טפחים לקרקעית הים, דמצינו ספק בתחומין מעל י׳ טפחים ביבשה, ושם אזלינן לחומרא כיון שתחומין ביבשה דאוריתא וכאן הוא ים דרבנן:
  - **ר״מ וחכמי בבל** <u>אסור</u>.
  - **רמב״ם** <u>מותר</u> דהוי ספק דרבנן, ואף אם מסופק אם היא תוך י׳ כיון שהוא דרבנן.
- « **רי״ף רמב״ם רא״ש** משום ביטול <u>עונג שבת</u>, וקודם ג׳ ימים מותר דעד שיגיע לשבת יתרגל לטלטולי הספינה, ולפי״ז בנחלים ובמים שאינם מלוחים, מותר.

נחלקו לדעת הרי״ף האם יש לאסור אף משום תחומין בספינה השקועה י׳ טפחים כדעת ר׳ חננאל, או שסבר שאין איסור תחומין כלל:
  - **מהרי״ק** <u>מותר</u>.
  - **ב״י** אשתמיטיתה תשובת הרמב״ם שאסר, ומסתמא <u>לא פליג</u> על הרי״ף רבו.
- « **ר״י** נראה <u>כשט</u> על פני המים שאסור שמא יעשה חבית של שייטין או ינהיג את הספינה ד׳ אמות בכרמלית, וקודם ג׳ ימים מותר דאית ליה היכרא לשבת.
- « **רמב״ן** נראה כמתנה עם הגוי <u>לחלל</u> שבת.

» **רז"ה** ים הוא מקום סכנה, וכיון דקי"ל <u>פיקוח נפש</u> דוחה שבת, נראה כהולך על דעת לחלל את השבת.

להלכה:
פסק השו"ע (בסעיף ב') כדברי הרי"ף והרמב"ם שהוא משום ביטול <u>עונג שבת</u> ולכן מותר להפליג בנהרות, והביא אף את טעם <u>תחומין</u> כדברי ר' חננאל כרמב"ם לאסור כל שהספינה תוך י' טפחים. לעניין יציאה בשיירא בערב שבת בסעיף ד', הזכיר טעם הרז"ה דנראה כמתנה לחלל השבת במקום פיקוח נפש. ומיהו **יש נוהגים** לפסוק רק את טעם הרמב"ן של חילול שבת, ולא את שאר הטעמים (בה"ל ד"ה וכן נהגו).
במקום שהוא <u>מסופק</u> אם יש י' טפחים מהקרקע, פסק השו"ע <u>להתיר</u> כדברי הרמב"ם. **באופן** שקרקע הספינה מונח בודאי תוך י' טפחים, אך הישראל מהלך בקומה שלמעלה מי' טפחים, נחלקו האם חשיב כמהלך למטה תוך י' טפחים ואסור, או דנים איך שעומד עכשיו ומותר (מ"ב סקי"ד):

» **מגן אברהם** <u>אסור</u>.
» **ר"א ממיץ** <u>מותר</u>.
» **מ"ב** יש להתיר <u>במקום צורך</u>.

▪ **הפלגה קודם ג' ימים:**
פסק רמ"א <u>להתיר</u> קודם ג' ימים אפילו בספינה שמושכים אותה בהמות בנהר ולא חיישינן שיתלוש זמורה וינהיג הבהמה כיון שרחוקה ממנו, ואף בספינה שאין י' טפחים מהקרקע, ואף שיכול שיבוא לידי פיקוח נפש ויצטרך לחלל שבת בעבור זה, דג' ימים קודם השבת שייכים לשבת שעברה (מ"ב סק"ח), וכן דעת השו"ע (מ"ב סקט"ו).

▪ **ממתי מונים ג' ימים לאיסור הפלגה:**
נחלקו האם יום רביעי הוא בכלל האיסור, או שרביעי מותר כיון שהשבת היא ממנין הג' ימים (ב"י, מ"ב סק"ד):

» **רז"ה ריב"ש ומג"א** רביעי <u>אסור</u>, **וכ"פ שו"ע** (בה"ל ד"ה וביום ראשון).
» **רא"ש וגר"א** רביעי <u>מותר</u>.

▪ **האם צריך להתנות עם הגוי שישבות:**
מצינו בגמ' מחלוקת ת"ק מצריך להתנות אע"פ שלא ישמע לו הגוי, ורשב"ג אינו מצריך, נחלקו מ"ה להלכה:

» **טור** <u>אין צריך</u>.
» **רמב"ם ורא"ש** <u>צריך</u>.

להלכה:
פסק השו"ע דכל שיוצא ג' ימים קודם השבת לדבר מצווה יתנה עימו, ואם לא ישמע אינו מעכב. אף אם אומר הגוי שלא ישמע לו ולא ישבות, אינו מעכב דהפסיקה היא רק למצוה בעלמא (מ"ב סק"ג).

▪ **יוצא לצורך מצוה:**
מבואר בגמ' דלצורך מצוה מותר, ואע"ג שמבטל עונג שבת העוסק במצוה פטור מן המצוה. נחלקו האם מותר לצאת לצורך מצוה <u>בשבת</u> עצמה (מ"ב סק"ג):

» **מגן אברהם** <u>אסור</u> שהרי אינו יכול להתנות עימו.

» **יש מצדדים** מותר.

- **יוצא לדרך יום אחד כמצור לצידון:**
מבואר לעיל דדרך מועט של יום אחד כמו מצור לצידון, מותר לפרוש בספינה בערב שבת, ואף ששיעור יום אחד הוא רק ע"י עזרת הרוח, ומיהו אין לו לשהות שעה או שתים ביום קודם שיצא, דאז לא יספיק להגיע קודם שבת, **וכ"פ שו"ע** (מ"ב סק"י וסקי"א). מקום שנהגו להחמיר ולא להפליג בערב שבת מהלך יום אחד, אין להם או לבניהם לשנות ממנהגם, וכן הורה ר' יוחנן לבני בישן שאבותיהם החמירו שלא להלך מצור לצידון ורצו בניהם לשנות (רמב"ם).

סעיף ב

הא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת, הטעם משום עונג שבת, שכל שלשה ימים הראשונים יש להם צער ובלבול, ודווקא למפליגים בימים המלוחים, אבל בנהרות אין שום צער למפליגים בהם, ולפיכך מותר להפליג בהם אפילו בערב שבת, והוא שלא יהא ידוע לנו שאין בעומקם עשרה טפחים, אבל במקום שידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מעשרה טפחים, אסור (ללכת חוץ לתחום) משום איסור תחומין. הגה: וכן בספינה שיצטרך הישראל לבא לידי מלאכה בשבת, אסור ליכנס בה שלשה ימים קודם השבת, אפילו הם נהרות הנובעים והיא למעלה מעשרה, אבל אין איסור במה שהבהמות מושכות הספינה בשפת הנהר, ולא דמי להליכה בקרון שאסור.

הפלגה המותרת בערב שבת

מבואר לעיל.

סעיף ג

היכא דמותר להפליג מערב שבת, אם נכנס בספינה מערב שבת וקנה בה שביתה, אף על פי שמפלגת בשבת, מותר והוא שלא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה. הגה: ויש אומרים דאפילו יצא מן הספינה, שרי, דמאחר שקנה בה שביתה מע"ש מותר אח"כ ליכנס בה בשבת ולהפליג. יש שעושין קידוש בספינה, ואח"כ חוזרים לביתם ולנים שם, ולמחר חוזרין לספינה ומפליגין, וכן נהגו בקצת מקומות ואין למחות ועיין לקמן סימן של"ט ות"ד.

הפלגה בשבת עצמה

- ☐ **הקונה שביתה מערב שבת בספינה:**
הרוצה להפליג בספינה בשבת עצמה (במקום שאין איסור מצד ביטול עונג שבת), נחלקו אם יש לו תקנה:
» **ר"י** אסור בכל ענין, דנראה כשט על פני המים שאסרו שמא יעשה חבית של שייטין, ורק ג' ימים קודם השבת מותר כדלעיל.
» **בה"ג** מותר על ידי שיקנה שביתה מערב שבת, וכמו שיבואר. נחלקו אליבא דמי התיר בה"ג:

- **מהר"י אבוהב** דעתו כרשב"ם דלבית הלל אין איסור כלל לעלות בספינה, ואין הלכה כדבריו.
- **ב"י** דעתו כר' חננאל או כרי"ף, דאם היה דעתו כרשב"ם היו הראשונים מציינים כך. והתיר לעלות אף בשבת עצמה, רק במקום שאין איסור תחומין והספינה למעלה מי' טפחים, וכן אין צער כגון בנהרות. טעם דבריו, דאסור להפליג בשבת עצמה דדמי לשט על פני המים שגזרו בו שמא יבוא לתקן כלי שיט או ינהיג הספינה ד' אמות בכרמלית, וכשקונה שביתה מערב שבת, נראה כנכנס לביתו (מ"ב סקכ"ב).

נחלקו הראשונים היאך קונים שביתה, ובאיזה אופן מועיל:

- **ר"ן ואשירי** נוהגים לקנות שביתה מערב שבת בספינה ולסדר שולחן ונרות לפרסם ששובת שם (ב"י), ומותר לילך לביתו ולשוב להיכנס בשבת ולהפליג כדברי בה"ג.
- **רשב"א תוספות ורא"ש** אי אפשר לקנות שביתה בספינה מערב שבת, משום דסתם ספינה מעל י' טפחים ואין קונים שם שביתה, ורק אם יכנס בערב שבת ולא יצא עד ההפלגה מועיל, דבזה לא קנה שביתה ולא מיקרי מפליג דלא עביד מידי.

להלכה:

- **שו"ע** הלכה כבה"ג שמועיל לקנות שביתה מערב שבת ולהפליג בשבת, וכדעת תוספות והרשב"א דבעינן שלא יצא כלל.
- **רמ"א** הביא דעת המתירים אף לקנות שביתה בבין השמשות ולצאת, ושיש נוהגים לקדש שם וללון בביתם וחוזרים למחרת ומפליגים, ואין למחות בידם (מ"ב סקכ"ד).

- **יום טוב שחל בערב שבת:**

מותר לקנות שביתה ביום טוב ולא חשיב מכין מיום טוב לשבת, ולא מועיל אם קנה שביתה בערב יום טוב שיהא מותר להפליג בשבת (מ"ב סקכ"ג).

- **הפלגה לים בשבת בספינה שרובה גוים:**

נחלקו אם יש להתיר לצאת בשבת עצמה לים הגדול על ידי קנין שביתה (בה"ל ד"ה וכן נהגו):

- **יש נוהגים** להתיר, דלא סברו את טעם הרי"ף של עונג שבת. כתב הבאה"ל דמקום שנהגו כדבריהם אין למחות בהם, דכך היא דעת הרמב"ן להקל ברוב גוים דנמצא שלא עושים בעבור הישראל.
- **משפט צדק** אסור, דאין להקל נגד רוב הפוסקים.

סעיף ד

היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם, ג' ימים קודם שבת אסורים לצאת, וביום ראשון ובשני ובשלישי מותר לצאת, ואם אחר כך יארע לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש, מותר, ואין כאן חילול, והעולה לארץ ישראל, אם נזדמנה לו שיירא אפילו בערב שבת, כיון דדבר מצוה הוא, יכול לפרוש, ופוסק עמהם לשבות, ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו, יכול ללכת עמהם חוץ לתחום, מפני פיקוח נפש, ואם נכנס לעיר אחת בשבת, מהלך את כולה, ואפילו הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס לעיר, מותר, דכיון דלדבר מצוה

נפק יש לו **אלפים אמה** לכל רוח. הגה: יש אומרים שכל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חברו חשוב הכל דבר מצוה ואינו חשוב דבר הרשות, רק כשהולך לטייל, ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בעניין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך שלשה ימים, כי חשובים הכל לדבר מצוה, ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי שיסמוכו.

יציאה בשיירא

❑ **יציאה בשיירא קודם שבת:**

כתב הריב"ש אין לצאת בג' ימים שקודם שבת בשיירא מפני שעתיד לחלל שבת בהליכתו, ואף שמותר לו מצד פיקוח נפש, אין לו להכניס עצמו בג' ימים אחרונים המתייחסים לשבת זו, ורק בג' ימים ראשונים המתייחסים לשבת שעברה מותר, ובזה יש לו אלפים אמה לכל רוח כשיצא ממקום הפיקוח נפש, כיון שיצא בהיתר (מ"ב סקל"ג). ולמד זה מדברי הרז"ה, שאסר להפליג בספינה קודם ג' ימים מפני פיקוח נפש. אם עבר במזיד, יש לו רק ד' אמות לכל לרוח, ובשוגג מותר (מ"ב שם). היוצא קודם ג' ימים וכן יוצא לדבר מצוה, אין לו להתנות עם בני השיירא הגויים שיסייעם בעשיית מלאכה בשבת. **כתב המ"ב** רק לביאור הרז"ה יש היתר לצאת קודם ג' ימים ביודע שיחלל בוודאי, ולכן **יש שהכריעו** לחוש לשאר הדעות שאם יודע בוודאי שיחלל שבת אסור.

- **יוצא לדבר מצוה:**

מותר לו לצאת אף בערב שבת כמבואר בגמ' דלדבר מצוה שרי, ואף שודאי יצטרך לחלל משום פיקוח נפש. ויכול לילך עם השיירא אף יותר מן התחום, ואם נכנס לעיר אחת בתוך השבת, מהלך את כולה כדין השובת בעיר, ואם הניחוהו מחוץ לעיר ויש שם עיר תוך אלפים אמה, מותר ליכנס בה.

- **יציאה לצורך, האם דינה כדבר מצוה:**

נחלקו האם דבר מצוה דווקא, או כל שיש לו צורך מותר ורק ביוצא לטייל אסרו:

» **ר"ת** <u>כל צורך</u> מותר, ואף שיש לו מזונות והולך לסחורה להרווחה (מ"ב סקל"ד).

» **רי"ף ורא"ש** רק דבר מצוה <u>ממש</u> מותר כלשון הגמ', ויש להוכיח מבני מישן שהיה להם צורך והיו אסורים בהליכה, משמע שצורך אינו מתיר כדבר מצוה.

להלכה:

» **שו"ע** סתם דווקא <u>דבר מצוה</u>.

» **רמ"א** הביא המתירים בכל צורך, וכתב ד<u>אין למחות</u> בידם.

» **מגן אברהם** ביוצא בשיירא אין להקל, ורק ביוצא <u>בספינה</u> מותר.

נחלקו למתירים האם מותר לילך לגבות מעות מגוי חולה שאינו גוסס (מ"ב סקל"ד):

» **מגן אברהם** <u>אסור</u> ולא חשיב צורך.

» **אליה רבה** <u>מותר</u> דלא גרע מהולך לסחורה.

אף המתירים בצורך, הוא דווקא לעניין שיכול לילך יותר מתחום שבת במקום פיקוח נפש, אך אין לו להקל כיוצא לדבר מצוה לילך את כל העיר, או להיכנס בעיר הסמוכה (מ"ב סקל"ב).

- **יוצא על מנת לעלות לארץ ישראל:**

היוצא על מנת להשתקע בארץ ישראל לכו"ע מותר, נחלקו ביוצא על מנת לחזור, האם דינו כדבר מצוה:

- » **פרי מגדים** <u>מותר</u> דאף לילך בה ד' אמות הוי דבר מצוה, ובפרט למקלים בכל צורך.
- » **מגן אברהם** <u>אסור</u>.

יש להצליב לסימן לקמן שמדבר על זה

סימן רמט – דינים השייכים לערב שבת

סעיף א

אין הולכים בערב שבת יותר מג' פרסאות, כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול ויוכל להכין צרכי סעודה לשבת, בין שהולך לבית אחרים בין שהולך לביתו, והני מילי כשהוא ביישוב, במקום שיוכל להכין צרכי שבת, אבל אם במקום שהוא שם אי אפשר לו להכין צרכי שבת, או שאינו מקום יישוב בטוח, מותר לילך אפילו כמה פרסאות, ואם שלח להודיעם שהוא הולך שם לשבת, מותר לילך כמה פרסאות בכל גוונא.

הליכה בערב שבת ג' פרסאות

- ❑ **הליכה בערב שבת:**

גמרא (סוכה מ"ד ע"ב) "אמר איבו משום רבי אלעזר בר צדוק, אל יהלך אדם בערבי שבתות יותר מג' פרסאות. אמר רב כהנא, לא אמרן אלא לביתיה, אבל לאושפיזיה אמאי דנקיט סמיך. ואיכא דאמרי אמר רב כהנא לא נצרכא אלא אפילו לביתיה, אמר רב כהנא, בדידי הוה עובדא ואפילו כסא דהרסנא לא אשכחי". והלכה כלישנא בתרא.

להלכה אין להלך בערב שבת יותר מג' פרסאות והוא שיעור מהלך קרוב לשליש היום, והינו כשיוצא בתחילת היום, אך כשיוצא בהמשך היום יש לו לשער שיגיע עד שליש היום (מ"ב סק"א), בין כשרוצה להגיע לביתו ובין כשרוצה להתארח, כדי שיהא לו שהות להכין צרכי הסעודה, ואף שמכוון שיהא לו עונג יותר במקום שרוצה לילך לשם, אסור (מ"ב סק"ג). ומיהו במדינותינו שנהגו להכין צרכי שבת ברווח, מותר לילך אף יותר מג' פרסאות, אלא שיזהר שלא יגרום חילול שבת שיבואו להוסיף לבשל עבורו בשבת, וכן מהכנסה הוצאה ושביתת בהמתו. ובהולך לדבר מצוה יש להקל אם משער שיגיע בעוד היום גדול (בה"ל ד"ה אין הולכין).

- **יוצא ומוליך מזונותיו עימו:**

נחלקו אם מותר לו לילך אף יותר מג' פרסאות, דהא אין לחוש שמא לא יכין צרכי שבת:

  - » **עולת שבת** לא פלוג.
  - » **אליה רבה** מותר.

- **הנמצא במקום שלא יכול להכין צרכי שבת, או בדרך סכנה:**

כתב ב"י הנמצא במקום שלא יכול להכין צרכי שבת, או שיש לו צרכי שבת אך הוא בדרך שהוא סכנה אם ישהה שם (מ"ב סק"ה), ואין לו מקום קרוב ג' פרסאות שיכול לשבות שם (מ"ב סק"ד), מותר לו לילך אף יותר מג' פרסאות בין לביתו ובין להתארח, ואף לרמב"ם שכתב שטעם האיסור להתארח הוא שמא יבייש המארחים שלא הכינו בעבורו, בכה"ג אין לחוש לזה.

- **הנוסע בעגלה או רוכב על סוס:**

פרי מגדים כתב דיכול לצאת <u>לפי שיעור</u> מה שמהלך שליש יום. והב"ח כתב דיכול לצאת אף <u>אחר חצות</u> כל שיש לו שהות להכין צרכי הסעודה.

סעיף ב

אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, וכל היום בכלל האיסור. הגה: וסעודה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדיון הבן, מותר, כן נ"ל וכן המנהג פשוט. ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה, אפילו סעודה שרגיל בה בחול, כל היום מותר להתחיל מן הדין, אבל מצוה להימנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול, מתשע שעות ולמעלה.

<u>קביעות סעודה בערב שבת</u>

❒ **קביעת סעודה בערב שבת:**

גמרא (פסחים צ"ט ע"ב) "אוכל והולך עד שתחשך", **ועוד** בגמרא (גיטין ל"ח ע"ב) "אמר רבה בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסיהון, דמפקי עבדייהו לחירותא, ודסיירי נכסייהו בשבתא, ודקבעי סעודתייהו בשבתא בעידן בי מדרשא. דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, שתי משפחות היו בירושלים, אחת קבעה סעודתא בשבתא, ואחת קבעה סעודתא בערב שבת, ושתיהן נעקרו". מבואר שלאכול ולשתות עראי מותר, ולקבוע סעודה אסור. וכתב השו"ע הטעם כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, והפמ"ג כתב שהוא משום זילותא דשבת שעושה ערב שבת שווה לשבת (שעה"צ ד"ה מפני כבוד). נחלקו האם דין זה הוא בסעודה סתם או דווקא בסעודה שאינו רגיל בה, והאם כל יום שישי הוא בכלל האיסור:

- **טור** <u>לא חילק</u> בין סעודה שרגיל בה לשאינו רגיל בה, אלא אסור לקבוע כל סעודה <u>כל היום</u> כדמשמע מסתימת הגמ'.
- **רמב"ם** סעודה שאינו רגיל בה אסור <u>כל היום</u> ובזה מיירי בגמ' שסתמה לאסור כל יום שישי, סעודה שרגיל בה אסור רק <u>מהמנחה</u> ולמעלה (כן ביאר הה"מ בדבריו, אך הטור הבין שכל סעודה אסר רק מהמנחה ומש"ה פליג עליה).

להלכה:

פסק השו"ע כרמב"ם [א]דסעודה שאינו רגיל בה אסור בה ביום שישי כולו. [ב]ומאכל ומשתה מותר עד כניסת שבת, בתנאי שלא עושה כן תמיד (הה"מ הביאו ב"י), ומיהו ימנע מלשתות לשוכרה שמקלקל תאוות האכילה (מ"ב סקי"ד). [ג]וסעודה שרגיל בה אסור מהמנחה ולמעלה, והוא שיעור ט' שעות זמניות של היום, ובחורף שהימים קצרים יש להימנע אפילו קודם ט' שעות (מ"ב סקי"ז, שעה"צ ד"ה מתשע שעות). לאכול מעט לחם כדי להשקיט רעבונו <u>מותר</u> (שעה"צ ד"ה מלקבוע סעודה).

- **עשיר שסעודתו בכל יום כסעודת שבת:**

צריך להימנע מלאכול בערב שבת כמו שאוכל באמצע השבוע, וכן יש לו לעשות שינוי בסעודת השבת להקדימה או לאחרה, כדי שיהא ניכר שהיא סעודת שבת (בה"ל ד"ה שאינו רגיל).

❒ **סעודת מצוה בערב שבת:**

- **סעודת אירוסין או נישואין בערב שבת:**

ירושלמי (ביצה פ"ה ה"ב) "אסור לארס אשה ערב שבת, הדא דתימא שלא לעשות סעודת אירוסין הא לארס יארס", ועוד מבואר במשנה פסחים (מ"ט ע"א) דמותר לסעוד סעודת אירוסין אף דעל ידי זה יתבטל ממצות ביעור חמץ. פירוש אין לעשות סעודת אירוסין שלא בזמנה בערב שבת, אך המארס בערב שבת שלא יקדמנו אחר, מותר לו לעשות הסעודה בערב שבת דכיון שהאירוסין מצוה הסעודה גם כן מצוה, **וכ"פ רמ"א**, ומיהו לכתחילה ידחה הסעודה לשבת או ראשון (מ"ב סק"ט. ומה שכתב הגר"א דלכתחילה אין לארס בשישי הוא רק לבאר דברי הירושלמי בהו"א, בה"ל ד"ה

ואפילו היא). ואף סעודת נישואין בזמנה מותר כדעת הבבלי ודלא כירושלמי (שעה"צ סקי"א), ולכתחילה יעשה הסעודה בבוקר ובדיעבד יכול לעשותה אף מן המנחה ולמעלה (מ"ב סקי"ג). סעודה שעושים היום בעת כתיבת התנאים אינה סעודת מצוה, ומיהו מותר לאכול בה מיני מרקחת שאינם קביעות סעודה.

- **סעודת פדיון הבן וברית מילה:**

הוא הדין כל סעודת מצוה בזמנה כברית מילה ופדיון הבן וסיום מסכת (בה"ל ד"ה או פדיון הבן), ואף בדחויים מותר דכל שעתא מצוה עליו למול ולפדות (מ"ב סקי"ב).

- **יודע שלא יוכל אכול אחר כך סעודת שבת:**

הרוצה לאכול בסעודת מצוה ומשום כן לא יוכל לאכול אחר כך סעודת שבת, נחלקו אם מותר לו לאכול שם (שעה"צ ד"ה מותר):

« **מגן אברהם** <u>מותר</u>, כיון שעוסק עתה בסעודת מצוה.

« **עטרת זקנים ובאה"ל** <u>אסור</u>, דלאכול בסעודת מצוה הוא מצוה ולאכול בערב שבת הוא חובה.

<u>סעיף ג</u>

דרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת.

<u>מצוה להתענות בערב שבת</u>

מקור הביא הטור מגמרא (עירובין מ' ע"ב) "הני בני בי רב דיתבי בתעניתא במעלי שבתא, מהו לאשלומי". אך הב"י הביא ראיה מירושלמי (תענית פ"ב הי"ב) "רבי אבון ציים כל ערובת שבא", **וכ"פ שו"ע**. והסכימו **האחרונים** שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה, אם לא שהוא איסטניס ולא יוכל לאכול בשבת אם יאכל בסמוך (מ"ב סקי"ח).

<u>סעיף ד</u>

אם קבל עליו להתענות בערב שבת, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים הצבור תפלתן. **הגה: ויש אומרים דלא ישלים, אלא מיד שיוצאים מבית הכנסת, יאכל. לכן בתענית יחיד לא ישלים, וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית, ובתענית צבור ישלים, והכי נהוג. ואם הוא תענית חלום, צריך להתענות עד צאת הכוכבים.**

<u>תענית בערב שבת</u>

- **מקור איסור תענית בערב שבת:**

בגמרא (עירובין מ"א ע"ב) איבעיא להו האם בערב שבת מתענה ומשלים או לא, ולמסקנא "דרש מר זוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענין ומשלימין". נחלקו אם התענית מועילה אף כשאוכל אלא שרשאי להתענות עד הלילה, או שבשביל שתועיל התענית צריך להתענות עד הלילה:

- **תוס'** <u>מועיל</u> אף אם יאכל סמוך לשבת, וכן נהג ר"י בעשרה בטבת שחל בשבת לטעום התבשיל, ואף שבגמ' נפסק שמותר הוא רק מעיקר הדין, לכתחילה עדיף שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה.
- **רוקח וראבי"ה** <u>לא מועיל</u> עד שיתענה כל היום עד צאת הכוכבים.

- **לאכול אחר התפילה בתענית יחיד:**

יחיד המתענה ומתפלל קודם השקיעה ולא התנה מתחילה שתהא התענית עד שישלים תפילתו בציבור, נחלקו האם מותר באכילה קודם השקיעה, או דכיון שכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינה תענית צריך להשלים עד צאת הכוכבים:

- **רא"ש** צריך להשלים עד <u>צאת הכוכבים</u>.
- **מרדכי ומימוניות** מותר אף <u>קודם השקיעה</u> דזה עצמו מיקרי השלמה.
- **ראב"ד** <u>אחר השקיעה</u> שרי, כיון שקדש היום והוא תוספת שבת.

להלכה:

- **שו"ע** הלכה <u>כרא"ש</u> דיש להשלים עד צאת הכוכבים, אלא אם פירש שלא ישלים.
- **רמ"א** הביא דעת המרדכי ומימוניות שיאכל מיד כשיוצא מבית הכנסת, וחילק בין תענית יחיד שלא ישלים לציבור שישלים, וטוב שהיחיד יעשה תנאי. כתב **מ"ב** בתענית ציבור לא מועיל תנאי, אך ציבור שקיבלו על עצמם להתענות בשביל איזה עניין מועיל תנאי.

- **תענית חלום:**

נחלקו אם יאכל אחר שקיבל שבת נחשב לו לתענית, או שבתענית חלום יש להתענות דווקא עד הלילה:

- **מימוניות** עד <u>הלילה</u> על מנת לבער החלום צריך לצום כך.
- **אור זרוע** <u>מותר</u> לאכול בצאתו מבית הכנסת.

סימן רנ – הכנת הסעודות לשבת

סעיף א

ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים, ורב זירא היה מדליק האש, ורב נחמן היה מתקן הבית ומכנים כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול, ומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת. הגה: ויש להשחיז הסכין בערב שבת, כי זהו מכבוד השבת שמכין עצמו לאכילה.

זריזות הכנת צרכי שבת בעצמו.

- **להכין צרכי שבת בהשכמה:**

מקור גמ' (שבת קי"ז ע"ב) "א"ר חסדא, לעולם ישכים אדם להוצאת שבת, שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והכינו לאלתר". ובשבלי הלקט הביא גם מתנחומא "א"ר חסדא מנין שכל המוציא יציאה לשבת מצוה שישכים ויוציא משחרית, שנאמר והיה ביום הששי, ודרשו חכמים אין והיה אלא מיד, שנאמר והיה כי קם הפלשתי. א"ר זעירא אע"פ שמוציא אדם ע"ש משחרית, מצוה שיוסיף בין השמשות, שנאמר והיה משנה". **וכ"פ השו"ע** ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת.

נחלקו מהיכן למדים שצריך להשכים:

- **ט"ז** הביא הטעם דאין <u>והיה</u> אלא מיד.
- **פמ"ג** לטעם זה, צריך להיות בהשכמה אפילו לפני ק"ש ותפילה, אלא יש ללמוד מדכתיב לגבי המן <u>והכינו</u> את אשר יביאו לאלתר, ובזה אינו צריך להיות בהשכמה כל כך, אלא כל שהוא בתוך <u>ג' שעות</u> מתחילת היום סגי.
- **באה"ל** (ד"ה ישכים) דחה, די"ל דווקא קודם מתן תורה היה מיד בהשכמה, אבל אחר מתן תורה שנצטוו על קריאת שמע ותפילה, צריל להקדים להכנת צרכי שבת. וכ"כ בסדר היום, להקדים ק"ש אע"ג דהכנת צרכי שבת נמי הוי דאורייתא, אבל ק"ש תדיר.

הרמב"ם השמיט דין זה, ואפשר שלמד ממה שפטר איסי בן יהודה אדם הרץ לצורכי שבת בבין שמשות והזיק בהליכתו, משמע דווקא בין השמשות הוא מצוה. דחה הבאה"ל (ד"ה ישכים) סברא זו, דאף שיש מצוה לא פטרו רק בבין השמשות שאין שהות להתבונן. בימי החורף הקצרים יעדיף להכין כל מה שיכול ביום חמישי (מ"ב סק"ב).

- **לא ימצא לקנות אחר תפילת שחרית:**

אם דרך המקום למכור בבקר השכם קודם התפילה, ולא ימצא לקנות אחר התפילה, כתב המגן אברהם יקנה ואח"כ יתפלל, שאין זו עשיית צרכיו אלא חפצי שמים, ומ"מ יקרא ק"ש קודם (ותימה על החיי אדם שכתב שאם היא דאורייתא קודם לק"ש, דאף דשבת מקודש הכא הוא הכנה למקודש). **נחלקו** האם יפסיד תפילה במנין בשביל זה:

- **סדר היום** <u>לא יבטל</u> תפילה במניין בשביל זה.
- **באה"ל** (ד"ה ישכים) יתפלל <u>יחידי</u>, דהכנה לשבת חמירא מתפילה במנין.

- **דחיית שיעור קצוב או תורה דרבים להכנת צרכי שבת:**

כתב סדר היום אל יבטלנו (מ"ב סק"א). ובשעה"צ (סק"א) כתב דאדם יחיד הרוצה להיכנס ללימוד הישיבה שאינו קצוב, לא יכנס אליו עד שיקנה צרכי שבת, ורק רבים לא יבטלו השיעור.

- **קניה ביום ששי:**

כתב המשנ"ב (סק"ב) [א]יותר טוב שיקנה בששי דמינכר שהוא לשבת, משיקנה ביום ה', אא"כ צריך הכנה הרבה כגון למלוח הבשר. ואף בזה אם הבשר ביום ה' כחוש, ואפשר שימצא ביום ששי שמן יותר, ימתין לששי. [ב]אע"פ שהכין בהשכמה, מצוה לכתחילה שיוסיף גם בבין השמשות שנא' "והיה משנה". [ג]על כל דבר שקונה, יאמר זהו לכבוד שבת, כי הדבור פועל הרבה בקדושה. [ד]שמאי הזקן היה מכין צרכי שבת כבר ביום א', אם היה חושש שלא ימצא במשך השבוע, ואם אח"כ מצא טוב יותר, אוכל מה שקנה, וקונה את הטוב לשבת. אבל הלל לא היה קונה מתחילת השבוע, כי רצה לחזק מידת בטחונו, שימציא לו ד' צרכי שבת (מ"ב סק"ב). כתב **האו"ז** (ד"מ סק"א) דמודה הלל לשמאי בעיקר הדין, אבל **הרמב"ן** חולק ופוסק כהלל. וכ"ש בדבר שאינו שכיח לקנות, שאם מזדמן לו בתחילת השבוע יניח אותו לשבת (מ"ב סק"ב). [ה]מצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת. והטעם, כתב אליה רבה כדי לתקנן יפה, ובשולחן שלמה כתב שהטעימה עצמה היא מצוה (שעה"צ סק"ה).

- **הכנת צרכי שבת בעצמו:**

מקור גמרא (שבת קי"ט ע"א) "רב ספרא מחריך רישא, רבא מלח שיבוטא, רב הונא מדליק שרגי, רב פפא גדיל פתילתא, רב חסדא פרים סילקא, רבה ורב יוסף מצלחי ציבי, ר' זירא מצתת צתותי, רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק". **וכ"פ שו"ע** דמהם ילמד כל אדם, ולא יאמר לא אפגום כבודי, כי <u>זה כבודו</u> שמכבד השבת, ואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר, דמצוה בו יותר מבשלוחו (מ"ב סק"ג). וכל שכן בימים הקצרים שאם לא ישעה יתחלל שבת בגלל זה (מ"ב סק"ד). הרמב"ם שנקט דין זה בלשון חיב, ואינו חיוב גמור אלא כעין חובה (בה"ל ד"ה יקתלו). ואף אדם חשוב ביותר זהו כבודו שמתבזה וניכר שהוא בעבור שבת, משא"כ בהשבת אבידה שזקן ואינה לפי כבודו פטור, דלא ניכר שהוא להשבת אבידה.

- **השחזת סכין:**

כתב הכל בו להשחיז הסכין בערב שבת, דהכי דרשינן בספרי מדכתיב "וידעת כי שלום אהלך", **וכ"פ רמ"א**. והחיי עולם דרש זאת מדכתיב "והכינו את" ואת הוא כמו לאתים ולמזמרות.

<u>סעיף ב</u>

ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו.

<u>להרבות במטעמים</u>

מבואר לעיל סימן רמ"ב.

סימן רנא – שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה

סעיף א

העושה מלאכה בע״ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה, יש מפרשים: מנחה גדולה, ויש מפרשים: מנחה קטנה. הגה: ודווקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי, לפי שעה, ולא קבע עליה, שרי. ולכן מותר לכתוב אגרת שלומים וכל כיוצא בזה.

מלאכות האסורות בערב שבת

❑ **איסור עשיית מלכה בערב שבת:**

גמרא (פסחים נ׳ ע״ב) בדין עשית מלאכה בערבי פסחים דאסורה ממנחה ולמעלה, הקשתה הגמ׳ מדוע לא שנינו ערבי שבתות שהם בכלל האיסור, ומשני ״התם מן המנחה ולמעלה הוא דאסור, סמוך למנחה לא, הכא מחצות. אי נמי, התם סימן ברכה הוא דלא חזי, אבל שמותי לא משמתינן ליה, הכא שמותי נמי משמתינן ליה״. מבואר ב׳ חילוקים בשבת הוא רק מהמנחה ומעלה וכן לא מנדים העובר ועושה מלאכה, משא״כ בערבי פסחים שאסור מחצות ומנדים העושה מלאכה. **אינו** רואה סימן ברכה, פירוש שלא ירויח מאותה מלאכה, ומה שירויח במקום זה יפסיד במקום אחר (מ״ב סק״ב). ומונים שעות אלו בשעות זמניות (מ״ב סק״ג). כל מלאכות שמותרות בחול המועד מותרות כאן, ומש״ה <u>עני</u> שאין לו לאכול, מותר בעשיית מלאכה. וכן הרוצה להשתכר על מנת <u>לענג</u> השבת בבשר ודגים, מותר (מ״ב סק״ה).

❑ **האם יש איסור או שרק אינו רואה סימן ברכה:**

נחלקו אם יש איסור בעשיית מלאכה, או שרק לא רואה סימן ברכה (בה״ל ד״ה העושה מלאכה):

» **רמב״ם** <u>אסור</u>, דמשמע מתירוץ הגמ׳ השני שרק לא מנדים אך איסור יש.

» **ט״ז** <u>מותר</u>, והלכה כתירוץ הראשון בלבד, אי נמי אף לתירוץ השני אינו אסור אלא רק אין רוח חכמים נוחה הימנו. וכן נהגו העולם להקל ולפתוח חנויות שמוך לשבת (בה״ל ד״ה העושה מלאכה).

❑ **ממתי אסור בעשיית מלאכה:**

נחלקו מה שיעור מהמנחה ולמעלה שנאמר בו איסור עשיית מלאכה בערב שבת:

» **מהר״ם** <u>ממנחה גדולה</u>.

» **רש״י** <u>מט׳ שעות</u> שהוא חצי שעה קודם מנחה קטנה, כמו בערב פסח הוא חצי שעה קודם מנחה גדולה, דאי כדברי מהר״ם היה לו לומר חצי שעה אחר חצות (ב״י).

» **רש״י לגירסת רא״ם** <u>ממנחה קטנה</u> שהוא ט׳ וחצי שעות.

להלכה:

» **הביא השו״ע** יש אומרים מנחה גדולה, ויש אומרים מנחה קטנה, וקי״ל הלכה כי״א בתרא <u>ממנחה קטנה</u>.

» **מגן אברהם ועוד** (סק״ג) <u>ממנחה גדולה</u>.

» **מ״ב** המיקל <u>לא הפסיד</u>.

❑ **עשיית פרקמטיא:**

נחלקו אם מותר לעשות פרקמטיא אף שאסור בעשית מלאכה (בה״ל ד״ה העושה מלאכה):

- **מגן אברהם** מותר.
- **אליה רבה ועוד** אסור.
- **פרי מגדים ומחצית השקל** כונת המגן אברהם היא רק להתיר ממנחה גדולה דלא בעינן לחוש למחירים, אך ממנחה קטנה אסור. והתיר המחצית השקל בפרקמטיא בצינעא, אף ממנחה קטנה.

☐ **מלאכה דרך עראי:**

כתב האו"ז (ד"מ סק"ב) העושה מלאכה דרך עראי מותר, וראיה ממה שהתיר במשנה (שבת י"ז ע"ב) לבית הילל לשרות דיו וסממנים סמוך לשבת, **וכ"פ רמ"א** דשרי לכתוב אגרת שלומים, והוא הדין לשרות סממנים או לצוד חיה ועוף (בהה"ל ד"ה אגרת שלומים), ואף אם מקבל שכר (מ"ב סק"ד).

☐ **פועל העובד בשדה:**

☐ **פועל עצמאי:**

- **מגן אברהם** יש לו לפסוק ממנחה גדולה, והוא זמן התקיעה הראשונה.
- **באה"ל** (ד"ה ויש מפרשים) בזמנינו לא נהגו לפסוק ממנחה גדולה, כיון שכל אחד מהפועלים אנשי ביתו מכינים צרכי שבת, כעין מה שמצינו לענין הכנת צרכי המת, שאם יש חבורות האחראיות על ענייני המת מותרים שאר אנשי העיר במלאכה, ומכל מקום יזהר מי שהוא ירא שמים לפסוק במנחה קטנה.

☐ **פועל שכיר:**

זמנו לפסוק הוא רק סמוך לשקיעת החמה, כדי שילך לביתו וימלא חבית מים ולצלות דג קטן ולהדליק את הנר (מ"ב סק"ג).

סעיף ב

לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת, מותר כל היום. הגה: והוא הדין בגדי חברו אם הוא לצורך שבת ואינו נוטל עליו שכר, והוא הדין למי שכותב ספרים לעצמו דרך למודו. הגה: אבל אסור לכתוב לחברו בשכר. ומסתפרין כל היום, אפילו מספר ישראל. ויש לאדם למעט קצת בלמודו בע"ש, כדי שיכין צרכי שבת.

מלאכות המותרות בערב שבת

☐ **עשיית מלאכה המותרת:**

☐ **מלאכה לצורך שבת:**

כתב אבי העזרי מלאכה שהיא לכבוד שבת ואינו משתכר ממנה, מותר לעשותה אף סמוך לשבת, ואף שאינה לצורכו אלא לצורך חברו (ב"י ורמ"א). **וכ"פ שו"ע** דשרי לעשות לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת. והוא הדין לתפור בגדים מחדש (בהה"ל ד"ה לתקן בגדים), נחלקו אם מותר לתפור מעשה אומן:

- **גר"א** אסור.
- **שאר אחרונים** מותר.

☐ **דבר האבד:**

אומן שצריך להביא בגד לחברו ואם לא יסיים בערב שבת יפחת לו מתשלום השכר וכדו', יש להקל משום שהוא דבר האבד, ועוד יש לצרף דעת רבינו יונה שמלאכה שהתחיל קודם חצות מותר לו להמשיך בה, ואף דלא פסקינן כוותיה אפשר לצרפו לסניף, ולכתחילה יזהר בכל זה לסיים קודם המנחה (בה"ל ד"ה והינו נוטל).

❑ **מלאכת מצוה:**

כתב הרא"ש דבר מצוה מותר לעשותו בערב שבת, ומש"ה שרי לכתוב חידושי תורה, **וכ"פ שו"ע**. כתב רמ"א לכתוב בשכר אסור, ויש ליזהר בזה כשכותב סת"ם, אלא אם צריך למזוזה או ספר תורה לשבת, או שהוא לצורכי שבת (מ"ב סק"ו).

❑ **תספורת בערב שבת:**

כתב הכל בו תספורת בערב שבת מהמנחה ולמעלה מספר ישראל, מעשה אומן אסור, בספר הדיוט לכאורה אסור והעולם נהגו היתר, וכל מקום שהלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג.

להלכה:

« **רמ"א** <u>מותר</u>, כיון שניכר שהוא לצורך שבת בשונה מתיקון בגדים (מ"ב סק"ז). ומשום כן אסור לספר גוי בזמן זה.

« **גר"א** <u>אסור</u> וכל ספר אומן הוא (בה"ל ד"ה ומסתפרין).

מנהג האר"י ז"ל בסתם יום חול שלא להסתפר מזמן המנחה קודם שהתפלל שמא ישכחח להתפלל, ואף בערב שבת שהוא צורך מצוה, והעולם שנהגו להסתפר הוא משום שיש להם מנין קבוע להתפלל מנחה (מ"ב סק"ז). בבאה"ל (ד"ה אפילו) הביא דיני הקפת הראש שיש להזהר בשעת התספורת.

❑ **למעט בלימודו לצורך שבת:**

כתב רמ"א (ד"מ סק"ד) בשם הירושלמי למעט בלימודו בערב שבת כדי שיכין צורכי שבת. ובבאה"ל (ד"ה ויש אדם) הביא דבירושלמי מובא למעט בשבת עצמה בלימוד לצורך עונג שבת, ומיהו דין רמ"א אמת כמוכח בירושלמי בסימן לעיל. אדם שיש לו משרתים שיכינו צרכי שבת, לא ימעט מלימודו, ורק יזהר לתקן איזה דבר לכבוד שבת.

סימן רנב – מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בע״ש כדי שיהיו נגמרים בשבת

סעיף א

מותר להתחיל במלאכה בע״ש סמוך לחשיכה, אף על פי שאינו יכול לגומרה מבעוד יום והיא נגמרה מאליה בשבת, כגון: לשרות דיו וסממנים במים והם נשרים כל השבת, ולתת אונין (פי' אגודות) של פשתן לתנור כדי שיתלבנו, ולתת צמר לתוך היורה שאינה על האש והיא טוחה בטיט, שאם היא על האש אסור שמא יחתה (פי' יגלה ויעור הגחלים במחתה), ואפילו אינה על האש אם אינה טוחה בטיט, אסור, שמא יגיס בה בכף. והמגיס בקדרה, אפילו אינה על האש, חייב משום מבשל. ומותר לפרוס מצודות חיה ועופות ודגים והם נצודים בשבת. ומותר למכור לאינו יהודי ולהטעינו סמוך לחשיכה ובלבד שיצא מפתח ביתו מבעוד יום. הגה: ויש מתירין שיוליך האינו יהודי בשבת אם יחד לו האינו יהודי מקום מבעוד יום בבית ישראל, ויש להחמיר (מרדכי פ״ק דשבת) וע״ל סי' שכ״ה.

להתחיל מלאכה המסתיימת בשבת

❑ **מלאכה המתחילה בערב שבת ומסתיימת בשבת:**

גמרא (שבת י״ז ע״ב) מחלוקת בית שמאי ובית הלל אם יש חיוב שביתת כלים בשבת, והלכה כבית הלל. ומשום כן מתיר שם : [א]לשרות דיו וסממנים, שאסור מדאוריתא יש אומרים משום צובע ויש אומרים משום מגבל (מ״ב סק״א). [ב]לתת אונין של פשתן לתנור כדי שיתלבנו, ואין צריך לטוח התנור בטיט שמא יחתה, כי הרוח קשה להן ולא יפתח (מ״ב סק״ב). [ג]לתת צמר ליורה של צבעים, וצריך שלא תהיה על האש שמא יחתה, ואף אם יש זמן שיקלוט הצבע מהעוד יום אסור שמא יחתה שיקלוט היטב (מ״ב סק״ד, ומה שנראה מהשו״ע שמשווה איסור הגסה ביורה לקדירה, אינו מדויק), ותהיה טוחה בטיט שמא יגיס. [ד]לפרוס מצודות לחיות ועופות, שהוא דאורייתא אם בשעת פריסתו נכנסת החיה (מ״ב סק״ז). [ה]למכור לנוכרי ולהטעין עמו על חמורו או על כתפו, או לתת לו מתנה והלואה. [ו]לתת בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן, ומספיק שהגוי יצא מבית ישראל בע״ש.

❑ **מכירה והטענה לגוי סמוך לשבת:**

▪ **מתי מותר למכור ולהטעין סמוך לשבת:**

מבואר בגמרא (שם י״ח ע״ב) "ב"ש אומרים לא ימכור אדם חפצו לנכרי, ולא ישאילנו, ולא ילונו, ולא ייתן לו במתנה, אלא כדי שיגיע לביתו. וב"ה אומרים, כדי שיגיע לבית הסמוך לחומה. רבי עקיבא אומר, כדי שיצא מפתח ביתו". והלכה כבית הלל אליבא דר' עקיבא, דאסור להטעין לגוי על כתפו או על חמורו (בה״ל ד״ה למכור), ואם יוצא מפתח ביתו מבעוד יום מותר, **וכ״פ שו״ע**. טעם האיסור, משום שלא יהיה נראה שהיהודי ציווה עליו להוציא, ועוד שיחשדו שהיהודי מכר לו בשבת או משכנם אצלו, וא״כ אסור גם במקום שיש עירוב מהטעם מהשני, וכן הסכימו האחרונים (מ״ב סק״ט). אם הגוי השאיר אצל הישראל ובא לקחת בלילה שאין לחוש למראית העין, יש להקל לתת לו בשעת הדחק, דהוא מראית העין בדרבנן ולא גזרו במקום שאין רואים.

- **ייחד לו הישראל מקום:**
אם ייחד לו הישראל מקום בביתו לסחורת הגוי בלא שכירות, כתב הגהות מרדכי יש מתירין משום דהוי כאילו כבר מונח בביתו של הגוי (מ"ב סק"ו), ולהלכה <u>יש להחמיר</u>, **וכ"פ רמ"א**. אמנם **האחרונים** כתבו דאסור מעיקר הדין, דומיא דחמץ שלא מועיל ייחוד מקום בבית ישראל, וגם שהרואה יחשוב שישראל ציווה לגוי לקחתו, ולכן יש להקל רק במקום הפסד ו<u>צורך גדול</u>, ואם הגוי <u>אלם</u> אפשר להתיר אפילו אם לא ייחד לו מקום כי בזה לא גזרו חכמים.

- **השכיר לו הישראל מקום:**
נחלקו אם מועיל שכירות, או שיש לחוש עדין משום מראית העין:
  - » **עולת תמיד** <u>מותר</u>.
  - » **מגן אברהם** <u>אין לסמוך</u> להקל.

<u>סעיף ב</u>

ומותר ליתן בגדיו לכובס אינו יהודי, ועורות לעבדן (פי' האומן שמעבד ומתקן העורות), סמוך לחשיכה אם קצץ לו דמים או שעושה אותם בטובת הנאה, והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת וגם שיעשה האינו יהודי המלאכה בביתו. הגה: ואם לא קצץ, אסור בע"ש. וע"ל סי' רמ"ז דיש חולקין אם עושה לו בחנם, דהיינו בטובת הנאה. ואם ראוהו עושה מלאכתו בשבת אם היה עושה בטובת הנאה, צריך לומר שלא יעשה בה בשבת. הגה: ואפילו נתנם לו כמה ימים לפני שבת.

<u>נתינת בגדים לכובס</u>

☐ **נתינת בגדים סמוך לחשיכה:**
מבואר כאן ובסימן רמ"ז, שיש כמה מצבים בלתת לגוי לעשות מלאכה: קציצה, שכר בלי קציצה, חינם מעצמו, חינם לבקשת הישראל, שכיר יום שלא קבע לו דווקא בשבת. קצץ מותר ובלבד שיצא מפתחו, שכר בלי קציצה אסור בערב שבת ומותר בחמישי וכן מותר ביש שהות לסיימו קודם שבת, חינם מעצמו לכו"ע מותר כמבואר לעיל שמ"ז, חינם לבקשת הישראל מחלוקת שו"ע ורמ"א, שכיר יום אסור בשישי ומותר בחמישי.

ברייתא (שבת י"ט ע"א) "ת"ר אין משלחין איגרת ביד נכרי ערב שבת, אא"כ קוצץ לו דמים".
(לעיל רמ"ז סעיף א' נחלקו מה הביאור בדברי הגמרא **רא"ש ורמ"א סמך עליו במקום צורך** מיירי בלא קצץ ואין בי דואר ובכל זאת מותר ברביעי חמישי. **ר"ן ושו"ע בסעיף ג'** יש כאן דין חדש בשכיר יום, שאם קצץ עימו שכר יומי, בכל זאת אסור בשישי שנראה כאומר לו שילך בשבת ומותר בחמישי ורביעי. **רמב"ם ושו"ע** אין הבדל בין מתי הוא יוצא בלא קצץ אסור).
הטעם, דכל שלא קצץ נראה כאילו נתן לו שיעשה בשבת והגוי שלוחו, וכשקצץ הגוי אדעתיה דנפשיה עביד (ב"י). נחלקו אם יש ללמוד מכאן לאסור לתת לגוי כלים לכבסן או עורות לעבדן בערב שבת אלא אם קצץ, או שכיון שאין דרך לעשות בחינם נחשב כאילו קצץ:
  - » **תוספות רא"ש ושאר הראשונים** <u>אסור</u> (בה"ל ד"ה אם קצץ).
  - » **הגהות מרדכי** <u>מותר</u>.

להלכה:
פסק השו"ע כתוס' ורא"ש דהנותן כביסה עורות או שאר מלאכות (מ"ב סקי"ב) סמוך לשבת, בעינן קציצה.

- **דינים בהיתר על ידי קציצה:**

א. יקצוץ לו שכר על המלאכה ולא שכיר יום דזה ודאי אסור (מ"ב סקי"ד).

ב. לא בעינן שיקצוץ מה הסכום, אלא די שיאמר לו שיתן לו שכרו מושלם, אך לומר שיתן לו שכר בסתם לא מועיל (בה"ל ד"ה אם קלץ).

ג. אסור לומר לו שיעשה בשבת (ב"י), ואף לרמוז כגון שאומר לו שצריך לבגדיו במוצאי שבת, אסור (מ"ב סקט"ז).

ד. אסור שיעבוד הגוי בבית הישראל, כיון שנראה שצווהו שיעשה המלאכה בשבת, ואף בדבר שדרך בני העיר ליתנו בקבלנות אסור מהאי טעמא (מ"ב סקי"ז). ודלא כאותם הנוהגים לשכור הגוי בקבלנות לנער הפשתן בחצרן (שעה"צ סקי"ז).

ה. אם יש שהות לגמור המלאכה קודם שבת מותר אף בלא קציצה, דלא נראה שנותן לו על מנת שיעשה בשבת, **וכ"פ רמ"א**. ובאין שהות קודם שבת אסור אף אם יש שהות אחר שבת, משא"כ בקצץ שמותר כל שיש שהות לעשות בחול.

ו. נותן לגוי ברביעי או בחמישי מותר אף אם אין שהות לגמור המלאכה (מ"ב סקי"ט).

ז. בכל זה אין חילוק בין אם נותן לגוי שיעשה כל המלאכה, או שנתן לו רק שיעשה גמר הכלי (בה"ל ד"ה ליתן).

ח. כתב המ"ב (סקי"ד) בזמן הזה שיש קיצבה ידועה לכביסה, הוי כאילו קצץ ומותר, ובביאה"ל (ד"ה אם קלץ) הסתפק בביאור דבריו, בתחילה ביאר שהתיר רק באמר שיתן לו שכר ולא פירש שייתן לו שכרו, וסיים דאולי בכביסה דווקא שקצבתה ידועה לכל התיר אף שלא אמר לו כלו ם.

- **גוי העושה בחינם משום טובת הנאה:**

אם עושה הגוי המלאכה בחינם, נחלקו אם יש להתיר כיון שבעבידתיה טריד כמו בקצץ, או שיש לאסור דעושה בשביל הישראל:

» **שיבולי הלקט בשם ר' ישעיה** אסור לתת לו כשעושה בחינם אא"כ יכול לגמור קודם חשכה.

» **ב"י עפ"י הגהת מרדכי** מותר, כיון שעושה עבור טובת הנאה שלו, דומיא דאיגרת שהתיר מהר"י אבוהב.

» **רמ"א בד"מ** (סק"ב) הסכמת הפוסקים לאסור, וצ"ע איך התיר הב"י כנגדם, ורק כשהגוי אומר מעצמו לעשות בחינם מותר, דאי לא היה לו טובת הנאה לא היה מוכן וחשיב כקצץ.

להלכה:

» **שו"ע** אם עושה בחינם משום טובת הנאה מותר, אף אם רק נתרצה הגוי ולא הציע מעצמו (מ"ב סקט"ו).

» **רמ"א** דווקא אם הגוי מציע מעצמו מותר (מ"ב סקכ"א).

- **אם חייב למחות כשרואה הגוי עובד בשבת:**

ירושלמי (שבת פ"א ה"ט), נתן כליו לכובס נכרי ובא ומצאו עובד בו בשבת אסור, אמר רבי יודן וימא ליה דלא יעבוד. אמר רבי יודן הדא דתימא בטובת הנאה, אבל בשכיר בעבידתיה עסיק".
וכ"פ שו"ע ורמ"א דישראל הרואה הגוי עושה לו עבודתו בשבת בביתו של הגוי, אם עושה בטובת הנאה צריך למחות בידו, ואף שמותר ליתן לו קודם שבת, כשבא הישראל ורואהו מיחזי שהוא מדעת הישראל, משא"כ כשקצץ לו שכר, ידוע שבעבידתיה עסיק (מ"ב סקכ"ב).

סעיף ג

ואם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של ישראל, ועושה אותה במקום מפורסם, טוב להחמיר ולאסור.

מלאכה מפורסמת

פסק השו"ע כאן מלאכה מפורסמת טוב להחמיר, והקשו ממה שכתב לעיל סימן רמ"ד סעיף ד' שמלאכה מפורסמת אסור מעיקר הדין ולא רק טוב להחמיר, וכתב הבאה"ל שהעיקר כמה שפסק שם.

סעיף ד

כל שקצץ אף על פי שיעשה האינו יהודי מלאכה בשבת, מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, דכל שקצץ, אדעתיה דנפשיה קא עביד. הגה: **ויש אוסרין ללובשו כל שידוע שהאינו יהודי גמרו בשבת** (הג"א פ"ק דשבת ומהרי"ל וב"י בשם רוקח)**, וצריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשה, והכי נהוג לכתחלה, אם לא שצריך אליו בשבת שאז יש להקל. ואם יש לתלות שנגמר בע"ש, מותר בכל ענין** (הגהות אלפסי)**. ודווקא אם שגר לו האינו יהודי לביתו, אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויו"ט** (מרדכי פ"ק דיו"ט וא"ז והגמ"י פ"ב מה' יום טוב והג"א פרק אין לדין)**. וכל זה בכלים שעשה לישראל** (ב"י)**, אבל אינו יהודי שעושה מנעלים על המקח, מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם, ובלבד שלא יקצוץ עמו דמי המקח** (הג"א פרק אין לדין)**.**

הנאה ממלאכה שעשה הנכרי עבור הישראל בשבת

התיר **שו"ע עפ"י ר"ן ומהר"ם** ליהנות ממלאכה שנעשתה באופן המותר על ידי קציצה כגון בגד שתפרו בשבת (ומה שאסור ליהנות ממלאכת גוי בשבת כגון הדלקת נר אף שעושה בקבלנות, הוא משום שהגוי עושה להנאת הישראל בשבת, וכאן עושה לצורכו סתם), **אשירי ואו"ז** כתבו לאסור עד שימתין בכדי שיעשו, **רמ"א** החמיר לכתחילה כשיש לו בגד אחר, ואם יש לתלות שנגמר בערב שבת מותר בכל עניין.

לקחת כלים שתיקן לו האומן: **כתב רמ"א** לאסור ליקח כלים בשבת מבין האומן מפני מראית העין, כמו שאסרה הגמרא ליקח כלים במועד מבית האומן. **ב"י בשם הר"ן** ביאר שהאיסור הוא רק משום טרחא ולצורך היום מותר.

לקחת מוצרים וכלים אומן וחנות: כתב **רמ"א בשם האשירי** נכרי שמוכר מנעלים למוכרם מותר ליקח ממנו בשבת בלי להזכיר שום דבר, כתב מ"ב **הרבה אחרונים** אוסרים משום מראית העין, ודוקא לקחת מאומן אך מחנווני אפשר שיש להקל וגם זה יש שחששו להחמיר משום עובדין דחול.

סעיף ה

ומותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת. ולהניח קילור (פס של רפואה שנותנין על העין) עבה על העין אף על פי שאסור להניחו בשבת. ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים מאליהם כל השבת ואפילו מוגמר מונח בכלי, דאין אדם מצווה על שביתת כלים. ולתת שעורים בגיגית לשרותן. וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום על זיתים וענבים, והשמן והיין היוצא מהם מותר (וע"ל סימן ש"כ סעיף ב'). וכן בוסר ומלילות שריסקן מבעוד יום מותרים המשקים היוצאים מהם. ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים, סמוך לחשיכה. הגה: ולא חיישינן להשמעת קול, שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת. ויש אוסרים ברחיים ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול (טור ותוספות והרא"ש פ"ק דשבת, וסמ"ג וסמ"ק וסה"ת והגה"מ פ"ו ותשובת מהרי"ו סימן ק"ל ואגור) והכי נהוג לכתחלה, מיהו במקום פסידא יש להקל כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ"ד. ומותר להעמיד כלי משקולת שקורין זייגע"ר מערב שבת, אף על פי שמשמיע קול להודיע השעות בשבת, כי הכל יודעים שדרכן להעמידו מאתמול (טור, ועיין לקמן סימן של"ח).

מלאכות נוספות שנמשכות מאליהן

שו"ע הביא על פי המשנה בשבת מלאכות שמותר להתחיל אף שהם נמשכות בשבת. לגבי זיתים וענבים שטען עליהם קורה, ביאר המ"ב לטעון מותר אף סמוך ממש לשבת, להשתמש ביוצא מהם **דעת השו"ע** רק אם היה מרוסק כבר בתחילת שבת מותר ולא גזרו שמא יסחט הואיל וסחיטתם אסורה רק מדרבנן כמבואר לקמן סימן ש"כ. **ואליה רבה** כתב שהלכה כראשונים שבעינן גם דיכה בנוסף לריסוק להתיר היוצא מהם.

מלאכה המשמיעה קול: בבריתא שבת נאמר איסור לטחון בריחיים של מים, ונחלקו בטעמו, רבה משום השמעת קול ור' יוסף משום שביתת כלים, **ר"ת רי"ף רמב"ם ושו"ע** הלכה כר' יוסף וממילא לבית הלל אין שביתת כלים בשבת ומותר, **ר"ח סה"ת רא"ש** הלכה כרבה ואסור משום זילותא דשבת, **רמ"א** נהגו להחמיר ויש להקל רק במקום הפסד. שעון כתב רמ"א שמפורסם ולכן מותר.

סעיף ו

לא יצא אדם ערב שבת סמוך לחשיכה במחטו בידו, ולא בקולמוסו, שמא ישכח ויוציא. אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה, לפי שאינו שוכחן.

יציאה סמוך לחשיכה בכלים

במשנה שבת מבואר איסור לחייט ולבלר לצאת סמוך לחשיכה שמא ישכח, ובגמרא התירו לצאת בתפילין ולא חיישינן שישכח. נחלקו בגמרא אם גזרו אף בכרמלית, **אביי** החמיר, **רבא** היקל דהוי גזירה לגזירה ומה שאסרו לצאת במשנה הוא דווקא בחשש דאורייתא ברשות הרבים ובדרך הוצאה, ולעניין אומן תלוי במחלוקת ר' מאיר ור' יהודה אם אומן המוציא דרך אומנתו חייב כר' יהודה או כר' מאיר. להלכה פסק הרמב"ם כרבא וכר' מאיר שחייב רק ברה"ר ורק בידו ואפילו אומן עד שיוציא בידו. בשו"ע סתם 'לא יצא' וכו' וביאר המ"ב דבזמננו שאין רשות הרבים אין איסור. זמן האיסור הוא סמוך חצי שעה קודם שקיעה.

יציאה בתפילין: בגמרא מבואר שתפילין לא גזרו משום שאדם לא מסיח דעתו מהם, ולכאורה צ״ע לרבא אם הוא דרך הוצאה למה הו״א לאסור ואם הם בידו מה שייך לא מסיח דעתו, **הב״י** ביאר הו״א לאסור הם באוחז בידו, וקמ״ל שמותר הואיל ואסור להסיח גם בעודם בידו. **אחרונים** ביארו הו״א לאסור הוא בעודם עליו דדבר מצוי הוא שיוריד לעשות צרכיו, וקמ״ל שלא מסיח בעודם עליו, אך אין איסור להסיח דעתו כשהם בידו, ולכן יש לאסור לטלטל תפילין בידו סמוך לחשיכה.

סעיף ז

מצוה למשמש אדם בכליו בערב שבת סמוך לחשיכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת.

למשמש כליו בערב שבת

דין השו״ע כמבואר בגמרא.

סימן רנג – דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בע"ש

סעיף א

כירה שהיא עשויה כקדירה ושופתין על פיה קדירה למעלה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות, אם הוסקה בגפת שהוא פסולת של זיתים או בעצים, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אלא אם כן נתבשל כל צרכו והוא מצטמק (פירוש הולך וחסר) ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה, או שהיה חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי, אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה אלא אם כן גרף דהיינו שהוציא ממנה כל הגחלים, או קטם דהיינו שכיסה הגחלים באפר למעט חומם, ואם נתן בה חתיכה חיה, מותר כאילו הייתה כולה חיה דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה. ואפילו אינה גרופה (פירוש שמשך הגחלים מהתנור) וקטומה (פירוש שכסה הגחלים באפר), מותר לסמוך לה קדירה בסמוך חוצה לה, ואם הוסקה בקש או בגבבא, מותר לשהות עליה אפילו אינה לא גרופה ולא קטומה. הגה: שתי כירות המתאימות זו אצל זו ודופן של חרס ביניהם, האחת גרופה וקטומה והשנייה אינה גרופה וקטומה, מותר לשהות על הגרופה וקטומה אף על פי שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה (גמרא פרק כירה). ותנור, אפילו אם הוסק בקש וגבבא, אסור אפילו לסמוך לו, אפילו אם הוא גרוף וקטום. הגה: כל זמן שהיד סולדת בו (הגהות מרדכי). וכל שכן שאסור לשהות בתוכו או על גבו. וכופח, שהוא מקום שפיתת קדירה אחת, אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה, בגפת או בעצים, דינו כתנור. (והתנורים שלנו דינם ככירה). (ר"ן ר"פ כירה וכל בו וכן משמע מפירש"י). ואם שכח ושהה, אם הוא תבשיל שבישל כל צרכו, מותר אפילו הוא מצטמק ויפה לו, ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו, אסור עד מוצאי שבת, ואם עבר ושהה אסור בשניהם. הגה: על בכלי שיעשו (הגה"א ורמב"ם). ואם החזירה אינו יהודי בשבת, דינו כשכח ושהה, ואם החזירו ישראל, דינו כעבר ושהה (הגהות מרדכי), ואם מצטמק ורע לו, מותר שהרי לא נהנה מן האיסור (ב"י ועיין לעיל ריש סימן רנ"ז). ויש אומרים שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (פירוש שם אדם שהיה אוכל מאכלו שלא נתבשל כל צרכו), או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו על גבי כירה, הגה: או אפילו על גבי תנור (המגיד פ"ג והגהות מרדכי ומיימוני פ"ג וריש פ' כירה וב"י), אפילו הוסק בגפת ועצים אפילו אינה גרופה וקטומה, ולא הוזכרה גרופה וקטומה והוסק בקש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי, וכן לעניין אם נטל הקדירה מעליה ובא להחזירה עליה בשבת, ואם שכח ושהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי, אסור. ואין צריך לומר אם עבר ושהה. הגה: ונהגו להקל כסברא האחרונה. וכל זה בעניין שהה, שהקדירה יושבת על כיסא של ברזל או על גבי אבנים ואינה נוגעת בגחלים, אבל הטמנה על גבי

גחלים, לדברי הכול אסור. הגה: ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה, ושרי, וכן המנהג, רק שנזהרים לנתקן קצת קודם השבת מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם, ואם לא נתקן מן האש ונמצאו ע"ג האש בשבת, יש להסירו משם על ידי אינו יהודי, ואם ליכא אינו יהודי, מותר לישראל להסירו משם. ויזהר שייקחנו משם בנחת ולא ינענע הגחלים, ואז אף אם ינענען קצת, דבר שאין מתכוון הוא ושרי (מרדכי ר"פ כירה והגמי"י פ"ו).

עיקר דיני שהייה

- **איסור שהייה וחזרה:**

משנה שבת (ל"ו ע"ב) "כירה שהסיקוה בקש ובגבבא נותנין עליה תבשיל, בגפת או בעצים לא ייתן עד שיגרוף או עד שייתן את האפר. בית שמאי אומרים חמין אבל לא תבשיל, ובית הלל אומרים חמין ותבשיל. בית שמאי אומרים נוטלין אבל לא מחזירין, ובית הלל אומרים אף מחזירין".

מבואר בגרוף וקטום מותר ליתן תבשיל. ובגמרא הביאו ברייתא, דפליגי רבנן וחנניה על מה הצריכו גרוף וקטום, ואם מותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, לחנניה מותר ולרבנן אסור. הסתפקה הגמרא אם משנתינו ברישא שאמרה 'לא ייתן' <u>להשהות</u> תנן דאסור וכרבנן, או <u>להחזיר</u> תנן אבל להשהות מותר כחנניה והונח <u>בצ"ע</u>. טעם האיסור להניח על גבי האש הוא משום שמא יחתה וכן מפני שנראה כמבשל, ולכן כשגרף או קטם יש להתיר.

עוד מובא בגמרא (שם יח:) שהאיסור תלוי ברמת בישול התבשיל, "בשיל שפיר דמי, בשיל ולא בשיל שפיר אסור". **ומפורש** שם דמיירי במניח <u>בערב שבת</u>, ומבואר דיש אופן שהתבשיל מבושל, ומותר להניחו על גבי הכירה אף כשאינה גרופה וקטומה.

נחלקו הראשונים מה הדין להלכה, האם להשהות מערב שבת מותר וכל האיסור הוא להחזיר בשבת, או שאסור אף להניח מערב שבת, ועל פי מחלוקת זו עולה מחלוקת נוספת איך לבאר את הגמרא שאסרה להשהות תבשיל שאינו מבושל לגמרי על כירה והתירה במבושל:

- **רי"ף רמב"ם שאילתות רמב"ן ור"י** האיסור הוא אף <u>להשהות</u>, ומה שמותר ב"בשיל" הוא רק כשמצטמק <u>ורע לו</u> כמו שיובא להלן.
- **רז"ה רש"י ר"ח תוס' רשב"א סמ"ג סמ"ק סה"ת מרדכי בשם או"ז ורא"ש** האיסור הוא <u>להחזיר</u> אך להשהות מותר, ומיהו תבשיל המבושל <u>מעט</u> ולא הגיע לכדי מאכל בן דרוסאי, אסור אף מערב שבת, וזה פירוש הגמרא דבשיל ולא בשיל אסור.

להלכה:

- **שו"ע** סתם כהרי"ף והרמב"ם <u>לאסור</u>, והביא המתירים ביש אומרים.
- **רמ"א** נהגו <u>להקל</u> כסברא אחרונה. בסעיף הבא יובא דעת התוספות להניח סמוך לחשיכה.
- **באה"ל עפ"י הרא"ש** (ד"ה ונהגו להקל) <u>לכתחילה</u> טוב ליזהר שיהא מבושל כל צרכו קודם חשיכה שאז מותר להשהות, ובדיעבד שנתאחר כגון שבאו אורחים מספיק שקודם שבת מוכן חצי בישול.

האיסור הוא אף אם הניח כבר, שחייב להסיר (מ"ב סק"ה). ואף שהוזכר להניח על גבה שהכוונה על עובי דפנותיה, כל שכן שעל עובי חללה או בתוכה ממש אסור (באה"ל ד"ה ליתן עליה, מ"ב סק"א), ולא רק תבשיל אלא גם חמין (באה"ל ד"ה תבשיל).

- **אופנים המותרים:**

הבאנו את ההיתרים לפי פסק השו"ע בסתם שאסור להשהות, אך לדעת רמ"א יש לנקוט היתרים דלהלן בחזרה, דשהייה מותרת במבושל כמאכל בן דרוסאי. דיני תנור וכופח יובאו בהמשך, אך יופיעו כאן פרטי דינים הקשורים להם.

- **גרף וקטם:**

מבואר במשנה שמותר בגרף וקטם. נחלקו מהי גריפה:

- **רמב"ם וטור** גרופה היינו ש<u>הוציא</u> את כל הגחלים חוץ לכירה, **וכ"פ שו"ע**.
- **רז"ה ור"ן** שגורף הגחלים <u>לצד אחד</u>, דאילו הוציא הגחלים לחוץ אפילו תנור מותר.

קטימה היינו שכיסה את כל הגחלים בכסוי אפר אפילו מעט כלשהו, ואפילו גחלים של רותם, ואפילו הובערה אחר כך (מ"ב סקי"ד. ובשעה"צ סקי"ז תלה הובערה אח"כ בתירוצי התוס', אבל מלבד שספק דרבנן לקולא, לדעת הרמב"ן הריטב"א וחידושי הר"ן כה"ג ודאי חשיב קטומה לכל מילי). גחלים שעוממו דינם כקטומים.

- **כירה המכוסה בכיסוי:**

המניח כיסוי על גבי פתח מקום שפיתת הקדירה, ומניח על גביו קדירה, נחלקו אם מותר (באה"ל ד"ה ליתן עליה):

- **רש"י** <u>אסור</u>.
- **רמב"ם** <u>מותר</u>, כמו קוטם שכיסה הגחלים באפר והסיח דעתו ממנה, ואם הניח הקדירה <u>בתוך</u> הכירה, אף אם טח הפתח בטיט <u>אסור</u>.

- **הסיק בקש וגבבא:**

מבואר במשנה לעיל ש<u>מותר</u> להשהות בתוכה, כי דינה כגרופה וקטומה, שאין בה חשש חיתוי. אם הניח <u>הרבה</u> קש וגבבא, <u>הסתפק</u> הבאה"ל (ד"ה אפילו אינה) אם מותר להשהות עליה בשעה שהוא בוער, והניח בצ"ע. <u>פחמים וגללי בהמה</u> גסה, דינם כגפת ועצים <u>ואסור</u>, כ"כ הרמב"ם וכנראה כן הייתה נוסחתו בירושלמי (משנ"ב סק"ד), ונוסחתנו בירושלמי דשל דקה כגפת ושל גסה כקש. פסולת של שומשומין, דינה כגפת <u>ואסור</u> (מ"ב סק"ג).

- **מצטמק ורע לו:**

מצטמק ורע לו אפילו הסיק בגפת ועצים ולא גרף או קטם, מותר להשהות, כי לא יחתה. והיינו כל דבר שאדם עצב כשיבש ונתכווץ מחמת רוב הבישול (מ"ב סק"ח). כלומר אפילו התבשיל בעצם יפה לו הצימוק, רק האדם עצב מזה מחמת שצריך לאורחים וכדומה מותר (שעה"צ סק"ט).

דוגמאות למצטמק ורע לו (באה"ל ד"ה והוא מצטמק)**:**

א. כל תבשיל שיש בו <u>קמח</u> חוץ מלפת (גמרא שבת ל"ז ע"ב).
ב. מאכל <u>מתאנים דיסא ותמרים</u> (גמרא).
ג. <u>מים</u> חמים (גמרא).
ד. <u>בשר ובצל</u> (ירושלמי שבת ספ"ק).
ה. <u>ביצה</u> על <u>גחלים</u> (ובזה מיושב סתירת הירושלמי דפעם חשיב למצטמק ויפה ופעם לרע).

דוגמאות למצטמק ויפה לו:

א. <u>כרוב פולין ובשר</u> טרוף (שבת ל"ח ע"א).

ב. ביצים בבישול (שם).

ג. לפת אפילו עם קמח בתנאי שאין לו אורחים, ויש בו בשר. לפת בלא קמח, מפמ"ג נראה דהוי מצטמק ורע לו, אבל בבאה"ל כתב להוכיח דהוי מצטמק ויפה לו, וסיים דיש ליישב.

כשאינו יודע בבירור אם מצטמק ויפה לו או רע לו, ראוי להחמיר (בה"ל ד"ה והוא מצטמק).

- **קדירה חיה:**

מבואר בגמרא (שבת י"ח ע"ב) "ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי, מאי טעמא דאסח לדעתיה דאמר השתא ודאי לא בשיל ולא אתי לחתויי".

מבואר דקדרה חיה מותר כי אין חשש שיחתה. נחלקו אם היתר זה הוא אף בכירה, או דווקא בתנור כיון שחומו רב בודאי שיתבשל עד למחר, אך כירה אסור שמא יחתה לצורך מחר:

» **הגהות אשירי והגהות מרדכי** דווקא תנור.

» **סמ"ג וסמ"ק** אף כירה, כתב ב"י דנחלקו בזה ב' תירוצי תוספות.

להלכה:

היתר זה הוא אף בכירה. ובעינן שייתן דווקא סמוך לחשיכה שלא יתחיל להתבשל מבעוד יום (מ"ב סק"י), ואם לא יתחיל להתבשל מותר, אע"פ שיתחיל להתחמם (סקי"א). ואפילו אם התנור חם מאוד, ויוכל להתבשל במהלך הלילה, אם אין דרכם של בני אדם להמתין בסעודתם כל כך מותר, כיון שמסיח דעתו (בה"ל ד"ה מסיח דעתו).

מה בעינן להניח:

נחלקו האם בעינן להניח דווקא בשר או אפילו ירק מועיל:

» **רמב"ם** אפילו ירק.

» **ב"י מדברי הפוסקים** דווקא אבר חי שאי אפשר לאוכלו בלילה, דבזה החתוי לא יועיל לאכול בערב, ואילו לאכילת הבוקר, יתבשל גם בלי חתוי, **וכ"פ מ"ב** (סק"ט).

- **לסמוך לה מבחוץ:**

מבואר בברייתא (שבת ל"ז ע"א) לסמוך לכירה מחוצה לה מותר, אף כשהוסקה בגפת ועצים ולא גרופה וקטומה, אפילו במקום שהיד סולדת בו (מ"ב סקי"ז). נחלקו אם מותר להחזיר בשבת בסמיכה סמוך לקדירה לדעה הראשונה בשו"ע שאוסרים חזרה בכלל (מ"ב סקט"ו, בה"ל ד"ה מותר לסמוך לה):

» **רעק"א** אסור.

» **דגמ"ר** גם להחזיר מותר, וכן מבואר בחידושי הר"ן (שעה"צ סק"כ וסקכ"א).

» **בית מאיר** מותר אפילו ליתן מחדש.

- **כירה הסמוכה:**

ב' כירות המתאימות ומחוברות יחד, וקיר של חרס מפסיק ביניהם, אחת גרופה או קטומה והאחרת לא, מבואר בגמרא דמותר להשהות על הגו"ק אף שמוסיפה הבל מחמת שאינה גו"ק. נחלקו האם ההיתר הוא רק לשהות או אף להחזיר (בה"ל ד"ה אף על פי שמוסיף הבל):

» **רמ"א ומ"ב** אף להחזיר.

» **מגן אברהם** רק לשהות.

- **משהה לצורך מחר:**

אם כוונתו לצורך מחר, נחלקו אם יש להתיר כיון שצריך לו למחר מסיח דעתו ולא יבוא לחתות, או שיש לחוש שירצה לאוכלו היום:

- **כלבו הגהות מרדכי שבלי הלקט בשם רבנו שמחה ובשם הרי"ד בשם ר' בנימין ב"י בחד לישנא לדעת הטור** מותר, דלא חיישינן שיחתה.
- **ב"י** לא ראיתי בדברי שום פוסק זולתן שחילק בכך, ולקמן סימן רנ"ד כתב שאין נראה כן מדברי המפרשים, ומשום כן אסור אף במשהה לצורך מחר, וכן בשו"ע לא חילק בזה.

❑ **הנחה על גבי גחלים האם חשוב כהטמנה:**

באופן המותר לשהות כגון בכירה קטומה, נחלקו האם מותר גם להניח על הגחלים המונחים בתחתית הכירה, או שצריך שיניח הפסק בין הגחלים לקדירה:

- **הה"מ ברמב"ם מימוניות ר"ן בשם הגאונים סה"ת סמ"ג רא"ש וטור** צריך להניח את הקדירה על גבי פטפוט או על אבנים המונחות על הגחלים, שאם יניחנה על גבי גחלים אסור משום הטמנה. וביאר המימוניות עוד דבזה שהניח בכירה גחלים לוחשות אף שגרף, גילה דעתו שמקפיד אם תתקרר ואסור.
- **ר"ן בדעת רש"י וראבי"ה** מותר להניח אף על גבי האש ממש.

להלכה:

- **שו"ע** אסור להניח על גבי הגחלים ממש משום הטמנה.
- **רמ"א** המנהג להתיר כל שהיא מגולה למעלה, כיון שהטמנה מצד אחד לא חשיב הטמנה.

המשך דין זה מבואר בסימן רנ"ז סעיף ח'.

▪ **המתירים להשהות מה הדין להסיר מעל גבי הגחלים:**

למתירים לשהות על גבי גחלים, נחלקו איך ואם מותר להסיר הקדירה מעל הגחלים בשבת, מצד מוקצה ומצד חשש הבערה משום הוזזת הגחלים:

- **מרדכי בשם או"ז** מותר לישראל להסיר כי לא מנענע את הגחלים ולא מתכון עליהם, ואפילו טלטול מן הצד לא הוי.
- **מימוניות** מותר לגוי להסיר.
- **אגור** אסור אף לגוי להסיר.
- **הגהות מרדכי** גחלים לוחשות אסור אף לגוי, ובדיעבד שהסיר הגוי מותר, גחלים עוממות מותר אף לישראל רק שיהא לו מקום לתפוס הקדירה.

להלכה:

השו"ע אסר אף להשהות, רמ"א שהתיר להשהות כתב שינתק הגחלים מהקדירה קודם השבת ואז אף הישראל מותר להסיר, ואם לא ניתק לכתחילה יסיר על ידי גוי, ובדיעבד יסיר על ידי ישראל שיזהר שייקח משם בנחת ולא יזיז הגחלים, ואף אם ינענע הוי דבר שאינו מתכוון ומותר. כל ההיתר לישראל הוא רק על כשהגחלים מונחים בתחתית הקדירה, אך אם מונחים סביבה, ישראל ודאי שינענע ואסור, ועל ידי גוי מחלוקת, ויש לסמוך על המקלים בשעת הצורך (מ"ב סקנ"ח).

❑ **דין תנור כופח ותנורים שלנו:**

תחילה נבאר צורת תנור כופח וכירה, תנור הוא רחב מלמטה וצר מלמעלה, ויש בו מקום שפיתת קדירה אחת, ולפיכך הוא חם יותר מכירה וכופח. כופח עשוי כמין קוביה, ויש בו מקום שפיתת קדרה אחת, כירה היא כמו כופח אלא שיש בה מקום שפיתת שתי קדירות.

▪ **תנור:**

משנה (שבת לח:) "תנור שהסיקוהו בקש ובגבבא, לא ייתן בין מתוכו בין מעל גביו". **ועוד** ברייתא שם "אין סומכין לו, ואין צריך לומר על גביו ואין צריך לומר בתוכו". **מבואר** שתנור אסור אף

אם יסיקנו בקש וגבבא ואפילו גרוף וקטום, **וכן פסק שו״ע**. כתב רמ״א האיסור דווקא בתנור שהיד סולדת בו, אך אם נצטנן מותר (הגהות מרדכי). מצטמק ורע לו וקדירה חייתא, אף בתנור <u>מותר</u>, דלא חיישינן שיחתה (רי״ו וכן דקדק ב״י מדברי הרי״ף הרמב״ם והרא״ש. מ״ב סקכ״ד).

נחלקו אם מותר כשהסיק בגפת ועצים וגרף וקטם:

- « **רמב״ם רמב״ן רשב״א ועוד** <u>אסור</u>, משום שחומו רב אף אם גרוף וקטום לא מסיח דעתו ממנו, ואף לדעת הרמב״ם דגרוף הוא כשמוציא ממנו כל הגחלים, ולא סגי כשמזיזם לצד, אי אפשר שלא יישארו ניצוצות.
- « **כס״מ בשם הרמ״ך** <u>מותר</u> (שעה״צ סקכ״ג).

הסיק בקש וגבבא וגרף, דאיכא תרתי לטיבותא, נחלקו אם יש להתיר (מ״ב סקכ״ד, שעה״צ סקכ״ג):

- « **רבינו יונתן** <u>אסור</u>.
- « **רמב״ם כלבו ור״ן** <u>מותר</u>.

- **כופח:**

משנה (שם) "כופח שהסיקוהו בקש ובגבבא, הרי זה ככיריים בגפת ובעצים הרי הוא כתנור".

מבואר דשייך בו היתר של קש וגבבא, אך אם הסיקו בגפת ועצים לא מועיל להניח בו אף בגרף וקטם. נחלקו בהסיק בקש וגבבא האם מועיל להניח על גביו בכל ענין, או שבעינן גרף וקטם:

- « **ב״י** מותר <u>בכל ענין</u>, **וכ״פ שו״ע**.
- « **טור** דווקא ב<u>גרף וקטם</u>.

נחלקו בכופח שלנו העשוי מטיט ולא מחרס כזמנם, האם דינו ככירה ומותר אף אם הסיקו בגפת ועצים וגרף וקטם, משום דלא נפיש הבליה:

- « **רי״ו** <u>מותר</u>.
- « **ב״י** <u>אין חילוק</u> בין תנורים שלנו לתנורים שלהם, וכן נראה מדברי הר״ן דלא שנא.

- **תנורים שלנו:**

תנורים שלנו שפיהם מן הצד, נחלקו אם דינם ככירה להיתר גרוף וקטום, או שדינם שווה לתנורים של פעם:

- « **כלבו בשם ההפלאה ור״ן בשם ר״ח עפ״י ב״י** <u>מותר</u> בגרוף וקטום, **וכ״פ רמ״א**, ובמשנ״ב (סקכ״ח) כתב שהם רחבים ביותר.
- « **רש״ל** <u>אסור</u>, דגם תנורים אלה דינם כתנורים ולא ככירה.

כתב משנ״ב (סקכ״ח) על כל פנים התנור של נחתומין שמסיקין בו תדיר וחומו רב, טוב להחמיר לדונו כתנור, כיון שר׳ חננאל ביאר שהחילוק הוא לא בין פתח מן הצד או מלמעלה, אלא אם הוא של נחתומין או של בית ויש לחוש לו (שעה״צ סק״ל).

לקמן סעיף ב׳ וסעיף ה׳ יבואר עוד דין תנור שלנו.

- ☐ **דיעבד שעבר ושהה:**

גמרא (שבת ל״ז ע״ב ל״ח ע״א) "בעו מיניה מרבי חייא בר אבא, שכח קדירה על גבי כירה ובשלה בשבת מהו, ומסיק דלא יאכל, אמר רב בתחילה היו אומרים המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל, משרבו משהין במזיד ואומרים שכחים אנו חזרו וקנסו על השוכח", **ועוד** שם "אבעיא לן עבר ושהה מאי, תיקו".

נחלקו בביאור ספק זה:

- **רא"ש וטור** הספק האם אסור אף לבני ביתו או שרק לעובר ושהה אסור, נחלקו לביאור זה מה נפסק להלכה:
  - **טור** לחומרא, ואסור אף לבני ביתו.
  - **מרדכי** לקולא, ובני ביתו מותרים.
- **רי"ף** הגרסא היא עבר ושכח, והספק הוא באופן שהשהה תבשיל שהיה מבושל כל צרכו קודם שבת, ומצטמק ויפה לו, אם יש להתיר כיון שלא נהנה כל כך ממה שעבר איסור, והלכה להתיר. נחלקו אם התיר דווקא בשוגג או אף במזיד:
  - **כל בו** אף במזיד.
  - **ב"י** רק בשוגג ששכח.
- **ראב"ד** גרס "עבר ושיהה", והביאור כדעת הרי"ף, אלא שההיתר הוא רק בסבור שמותר אך בשוגג כששכח אסור.

- **מה רמת בישול הקדירה הנכלל בגזירה:**

בקדירה חייתא אין כלל איסור להשהות וודאי שאין לגזור בדיעבד אם השהה, והסוברים שקדירה חייתא הוא רק בתנור ולא בכירה יש לגזור (הגהות אשירי והגהות מרדכי). לרש"י הוא רק כשבושל מעט "בשיל ולא בשיל", אך כמאכל בן דרוסאי מותר להשהות אף לכתחילה, לרי"ף ורמב"ם הספק הוא אף כשמבושל כמאכל בן דרוסאי, כל שלא התבשל כל צרכו. במבושל כל צורכו ומצטמק ורע לו מותר אף לכתחילה, במצטמק ויפה לו, תלוי בביאור הספק לעיל:

- **לרא"ש** אסור דאין חילוק, וכבר בספק הראשון פשטנו שכל שוגג אסור אטו מזיד.
- **לרי"ף** מותר בין שכח בין סבור שמותר.
- **לראב"ד** מותר רק בסבור שמותר.

להלכה:

פסק השו"ע כדעת הרי"ף והרמב"ם, בשוגג ומבושל כל צרכו מותר בין שגג ושכח וכל שכן טעה בדין (מ"ב סקכ"ט), ואם אינו מבושל כל צורכו אסור, במזיד אסור בכל גוונא. ואסור בין לו ובין לאחרים (מ"ב סקל"א). אם אין לו תבשיל אחר כלל ויצטרך להתענות בשבת, מותר לו לאכול אם שהה בשוגג (מ"ב לקמן סימן רנ"ד סקל"ג).

- **עד מתי אסור:**

כשעבר והניח במזיד, לכו"ע יש להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, בהניח בשוגג נחלקו (מ"ב סקל"ב):

- **הגהות אשירי** בשכח ושהה אסור במוצאי שבת בכדי שיעשו, **וכ"פ רמ"א**.
- **פמ"ג בדעת הרמב"ם** מותר במוצאי שבת מיד.

הטעם דיש לאסור בכדי שיעשו, לרש"י כדי שלא ייהנה ממלאכת שבת, לרמב"ם כדי שלא ישתכר כלום ולא יבוא להקל פעם אחרת (בה"ל ד"ה עד בכדי שיעשו).

☐ **עבר והחזיר:**

- **אשירי** הסתפק, שמא דווקא בשכח ושהה שלא בישל כל צורכו אסור בדיעבד, אבל בהחזיר שכבר בישל כל צורכו מותר, כי אינו נהנה כל כך.
- **הגהות מרדכי** אוסר, כל היכא שעבר על מצוות חכמים, ושהה או החזיר או הטמין **וכ"פ רמ"א.**

תבשיל שהוחזר ומצטמק ורע לו, מותר (ב"י) **וכ"פ רמ"א** (בה"ל ד"ה דינו כשכח).

- **החזיר גוי:**

אם החזיר גוי לצורך ישראל (מ"ב סקל"ג), מותר התבשיל כדין ישראל ששכח ושהה, **וכ"פ רמ"א**. ואף שבחזרה החמיר רמ"א בישראל שוגג, בגוי יש להקל יותר. ודווקא שהיה מבושל כל צורכו אף אם מצטמק ויפה לו, אך מבושל כמאכל בן דרוסאי אסור(בה"ל ד"ה דינו כשכח). נחלקו מה הדין כשהחזיר בציווי ישראל (בה"ל ד"ה ואם החזירם):

» **לבוש** הוי כמו החזיר ישראל ואסור.
» **גר"ז ובאה"ל** אפילו היה בציווי ישראל מותר, אלא אם הצטנן לגמרי.

סעיף ב

כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדירה מעליה אפילו בשבת, מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת. הגה: ועודה בידו (טור), ולא הניחה על גבי קרקע. הגה: ודעתו להחזירה (טור), ודווקא על גבה, אבל לתוכה אסור. ובתנור, אסור להחזיר אפילו הוא גרוף וקטום, והוא הדין לכופח, אם הסיקו בגפת ועצים. הגה: ודווקא שהתבשיל מבושל כל צרכו, ואז מותר להחזיר, ואפילו לכירה אחרת, אבל אם לא נתבשל כל צרכו אסור, אפילו לאותה כירה (מיימוני פ"ג). ויש אומרים דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום, ולא החזירו עד שחשכה, אבל אם לקחו משם משחשכה, אפילו הניחו על גבי קרקע מותר (ר"ן פ' כירה וכל בו), וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכין עלמם על דברי המקילין, וטוב להחמיר. מיהו אם נצטנן, לכולי עלמא אסור (ב"י). ויש אומרים דאם הוליא מאכל מן התנור, אסור להניחו בכרים ובכסתות (הגה"מ פ"ז). יש אומרים דכל שהוא סמוך לחשיכה, או סמוך לברכו שהוא קבלת שבת לדידן, (הגהות מרדכי), אם הוא סמוך כל כך שאם נצטנן הקדירה אי אפשר להרתיחה מבעוד יום, דינו כמו בשבת עצמו. ויש מקילין בזה, והמנהג להקל, אך טוב להחמיר במקום שאין צורך כל כך. ודווקא על גבי כירה ממש, אבל לסמוך, אפילו לאש, במקום שהיד סולדת בו, שרי אפילו סמוך לחשיכה (הגמ"ר והגמי"י). ובתנור אין חילוק בין להחזיר עליו או לסמוך אצלו, ודווקא במקום שהיד סולדת, אבל אין היד סולדת שם, שרי אפילו בשבת, כמו שיתבאר לקמן סימן שי"ח.

תנאי החזרה לכירה

על פי המבואר בסעיף קודם נחלקו בית שמאי ובית הלל אם מותר להחזיר, ובית הלל התירו. ונחלקו רבנן וחנניה אם גם בשהייה צריך גו"ק, ולעניין החזרה לכולי עלמא בעינן גרוף וקטום. אולם גם בזה נאמרו תנאים.

- **תנאי שלא יהיה לתוכה:**

בגמרא שבת (לז.) "אמר רבי חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לא שנו אלא על גבה, אבל לתוכה אסור". **מבואר** אף לבית הלל אסור להחזיר לתוכה אלא רק על גבה. בראשונים נחלקו כששולי הקדירה מונחים בתוך דפנות הכירה:

» **רש"י** אפילו אם שולי הקדרה מונחים בתוך הכירה באופן שדפנותיה של מעלה בולטות מעל גבה מותר, נידון כעל גבה ולא בתוכה, ורק כששוליה מונחים בקרקעית מקרי תוכה, **וכ"פ המ"ב**.

» **טור** אף כששולי הקדרה מונחים בחלל הכירה מקרי בתוכה **ואסור** (כל זה על פי הבנת הבית יוסף אך הב"ח סבר שלא נחלקו והטור היקל).

כתב ריא"ז כירה שאין לה תוך אלא היא פשוטה, מותר להחזיר עליה ואין זה קרוי תוכה, וכ"פ **המ"ב**.

❑ **תנאי שלא יניח מידו:**

גמרא שבת (לח:) "אמר רבי זריקא אמר רבי אבא אמר רבי תדאי לא שנו אלא שעודן בידו, אבל הניחן על גבי קרקע אסור וכו', אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן אפילו הניחה על גבי קרקע מותר. פליגי בה רב דימי ורב שמואל בר יהודה, ותרוייהו משמיה דרבי אלעזר אמרי. חד אמר עודן בידו מותר, על גבי קרקע אסור. וחד אמר הניחן על גבי קרקע נמי מותר. אמר חזקיה משמיה דאביי: הא דאמרת עודן בידו מותר לא אמרן אלא שדעתו להחזיר, אבל אין דעתו להחזיר אסור. מכלל דעל גבי קרקע, אף על פי שדעתו להחזיר אסור. איכא דאמרי, אמר חזקיה משמיה דאביי הא דאמרת על גבי קרקע אסור לא אמרן אלא שאין דעתו להחזיר, אבל דעתו להחזיר מותר. מכלל שבעודן בידו, אף על פי שאין דעתו להחזיר מותר. בעי ר' ירמיה תלאן במקל מהו הניחן על גבי מטה מהו בעי רב אשי פינן ממיחם למיחם מהו תיקו".

מבואר מחלוקת בהניח על גבי קרקע אם מותר להחזיר, ר' תדאי החמיר ור' יוחנן היקל, עוד הובאו ב' לישנות למחמירים, לישנא קמא בעינן שלא יניח ושדעתו להחזיר ולישנא בתרא סגי בחדא או שלא הניח או שדעתו להחזיר. עוד הסתפקה הגמרא בתלוי במקל ומונח ובפינה ממיחם למיחם.

שיטות הראשונים:

» **רמב"ם ושו"ע** הניח על גבי קרקע אסור בכל עניין, אך כשהקדרה בידו מותר להחזירה משום שלא הוזכר בדברי האמוראים הראשונים תנאי של דעתו.

» **רי"ף רא"ש ורמ"א** צריך שיהיה בידו ודעתו להחזיר, שדינים אלו קרובים לאיסור דאורייתא יש להחמיר בהם.

» **ספר התרומה** אפילו אם הניח על גבי קרקע אך דעתו להחזיר, וכן עודן בידו ואין דעתו להחזיר מותר, ככל ספק דרבנן שמקלים.

▪ **הדין בספיקות הגמרא:**

» **רמב"ם ושו"ע** השמיטו משמע שפסק לקולא, ככל ספק דרבנן לקולא.

» **רי"ף ורמ"א** פסקו לחומרא, הנחה על גבי מיטה או תלה במקל אסור להחזיר כדין הנחה על גבי קרקע.

❑ **התנאים הכוללים למעשה:**

מבואר בשו"ע ה' תנאים, ב' קשורים לאיסור בישול, וג' קשורים לדין שהייה וחזרה דמיחזי כמבשל:

א. שתהא גרופה וקטומה מצד מיחזי כמבשל, כתב באה"ל ה"ה הוסקה בקש וגבבא.

ב. שיהא מבושל כל צרכו מצד בישול, כתב באה"ל אפילו מצטמק ויפה לו מותר.

ג. שתישאר רותחת, מצד בישול (בדבר לח). בשו"ע הצריך רותחת ממש, כדעתו בתבשיל שיש בו רוטב לקמן סימן שי"ח סעיף ד', ולרמ"א שם סעיף ט"ו כל שלא נח מרתיחתו מותר.

ד. שלא הונח על גבי קרקע (מצד מיחזי). **לשו"ע** העניין הוא רק הונח או לא, ולא בעינן דעתו וכן אם הונח על מיטה ומקל לא אוסר כל שלא הונח על קרקע ממש, **לרמ"א** בעינן גם

שהיה בדעתו, וכן כל שהניח מידו אוסר אף אם לא הניח על הקרקע ממש. **באה"ל** בשעת הדחק יש להסתפק בחומרא אחת של רמ"א, שלא היה בדעתו מותר כשעודה בידו, ושהניח על מיטה וספסל מותר כשהיה בדעתו. **כתב רעק"א** חברו שנטל מהכירה ללא ידיעתו והניח על גבי קרקע אסור לו להחזיר משום מיחזי.

ה. שיחזיר דווקא על גבה אבל לתוכה אסור (מצד מיחזי). לעיל הבאנו שהקל המ"ב כרש"י אף בחללה כל שלא נוגע בקרקעית, וכן כירות שלנו שאין להם תוך מותר.

באחרוני זמנינו כתבו שאש גלויה דינה ככירה שאינה גו"ק. בפלטה חשמלית הסכימו הפוסקים שאין חשש שמא יחתה, אך נחלקו אם יש חשש של מיחזי כמבשל, הגרע"י היקל והאור לציון החמיר. וכל זה רק שאין איסור בישול כגון יבש או לח רותח, והגרע"י התיר לתת על ידי שעון שבת.

הוכיח הר"ן תנאי איסור חזרה הם גם במצטמק ורע לו, מדברי ר' חייא שמותר להחזיר בכירה גו"ק כהוראת ר' אושעיא להיתר במעשה קומקום של מים חמים. ואם מצטמק ורע לו היה מותר ללא תנאי לא היה שייך להוכיח ממנו לשאר דיני חזרה.

- **דין כופח ותנור:**

פסק השו"ע על פי הרמב"ם וכדמשמע בגמרא, תנור, אסור להחזיר אפילו הוא גרוף וקטום. והוא הדין לכופח, אם הסיקו בגפת ועצים. תנור שבזמנינו כתב הילקוט יוסף לאסור להחזיר אף שהגופי חימום מכוסים משום מיחזי כמבשל, אולם דינו ככירה ולא כתנור ומותר להחזיר אליו.

❑ **אימתי נאמרו דיני החזרה:**

בגמרא שבת (לח.) מובא על מחלוקת בית שמאי ובית הלל אם מחזירין בשבת, "אמר רב ששת לדברי האומר מחזירין אפילו בשבת". **נחלקו** מה הביאור 'אפילו' ונפקא מינה לדינא מתי צריך שלא יניח מידו (ושיהא בדעתו להחזיר למ"ד):

» **רש"י ורמב"ם** לא מיבעיא בלילה אלא אפילו ביום שנטילתו לא מוכח שיחזיר מותר ולא הוזכר כלל עניין מבעוד יום.

» **תוספות ורא"ש** מחלוקת ב"ש וב"ה היא אף בערב שבת כשמחזיר ואין שהות להרתיח, ואסור להחזיר אף סמוך לחשיכה אם הניח מידו שמא יחזיר משחשיכה (סמוך לברכו, מרדכי), ודווקא מבושל כל צרכו אך אינו מבושל אין לחוש שיניח משחשיכה, (המ"ב ביאר אף לתוס' החומרא היא <u>רק להצריך גו"ק</u> אך לא להצריך שלא יניח מידו, ותוס' לשיטתם שלא בעינן גו"ק בשהייה אלא במבושל מעט ושלא כמאכל בן דרוסאי).

» **ר"ן** היקל טפי, שתנאי החזרה הוא רק כשנטל מבעוד יום שאז נראית פעולתו כמעשה חדש, אך נטל בשבת מותר אף אם הניח על גבי קרקע וכן מוכח מהירושלמי (יוצא שלהשהות לכו"ע בעינן גרוף וקטום והחומרא של החזרה שנויה במחלוקת מתי נאמרה).

לסיכום: רש"י ורמב"ם בכל השבת בלבד צריך כל תנאי חזרה, תוספות ורא"ש סמוך לחשיכה יש להצריך גו"ק בשבת עצמה כל תנאי חזרה, לר"ן רק בנוטל מערב שבת נאמרו תנאי חזרה.

להלכה:

» **שו"ע** כרמב"ם ורש"י.

» **רמ"א** <u>נהגו להקל</u> כר"ן ולסמוך להחזיר <u>לתנורים שלנו</u> שדינם כגו"ק, <u>וטוב להחמיר</u> כרמב"ם מיהו אם נצטנן לגמרי לכולי עלמא אסור (אף לר"ן). הדגיש המ"ב (סקס"ח) שמדובר שאין גחלים בוערות אלא עוממות ולכן נחשב <u>תנור גו"ק</u>. ביאר מג"א נצטנן שייך אחר כך עוד בישול אף בדבר יבש שלא שייך בישול נחשב כנתינה מתחילה.

» **עוד הביא רמ"א** דעת הרא"ש ותוס' להחמיר <u>סמוך לחשיכה</u> להצריך גו"ק (צריך להדגיש שלשו"ע בכל מקרה צריך גו"ק בשהייה והרמ"א הוא שהיקל), **ושהמנהג להקל <u>וטוב להחמיר</u>** במקום שאין צורך כל כך.

» **מ"ב** (סקס"ז) יש ללמד זכות על המנהג להתיר להחזיר לתנורים שלנו, הואיל ואין מצוי כל כך שמחמת החום שיש שם תיעשה הקדירה רותחת.

סמוך לברכו: רמ"א כהגהות מרדכי שסמוך לברכו דינו כסמוך לחשיכה, **מג"א** אין להחמיר סמוך לברכו שאחר ברכו אינו אסור מדאורייתא.

לסמוך לכירה או לתנור: עוד כתב רמ"א לכירה מותר לסמוך אף סמוך לערב שבת **כהגמ"י ודלא כתוס'** שהחמירו, בתנור אין חילוק ואף לסמוך דינו כנתינה. וכתב מ"ב אף נצטנן לגמרי, ובלא נצטנן פשיטא שמותר ואפילו בשבת לרמ"א שכל שלא נצטנן אין בו חשש בישול.

☐ **העברה לכירה אחרת:**
כתב רמ"א על פי המבואר ברמב"ם בהתקיים תנאי החזרה מותר להעביר אף לכירה אחרת (ר' ירוחם אסר והחשיב כנתינה בתחילה). וכתב מ"ב אפילו השנייה חמה יותר מהראשונה, ודווקא מכירה לכירה אך אם הייתה טמונה ורוצה להעביר לכירה או להיפך, אסור.

☐ **הטמנת קדירה ששהתה על גבי כירה:**
כתב רמ"א בשם המימוניות יש אומרים דאם הוציא מאכל מן התנור, אסור להניחו בכרים ובכסתות. ואין לומר שהייתה טמונה מבעוד יום, מכיוון ששהייה על גבי כירה אינה קרויה הטמנה. כתב מ"ב, אם ההטמנה אינה מוחלטת, כגון שפתוח מלמעלה שרי לדעת הרמ"א ואין זה נחשב הטמנה.

<u>סעיף ג</u>

המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו, ויירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדירה ריקנית. ויזהר שלא ישים קדירתו על גבי קרקע, ושתהיה רותחת (וכבר נתבאר שנוהגים להקל אף אם נתנה על גבי קרקע).

<u>חזרה על גבי קדירה ריקנית</u>

☐ **המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו:**
דין השו"ע הוא כמובא בהגהות מרדכי, שמותר להחזיר על גבי אש גרופה וקטומה הוא הדין כשיש כיסוי קדירה ריקנית בין האש לתבשיל. שו"ע הזהיר שלא יניח ורמ"א ציין המנהג להקל כר"ן שהמסיר בשבת אינו צריך לתנאי שלא יניח עד שיחזיר (מחלוקתם לעיל סעיף ב). עוד הזהיר שו"ע שתהייה רותחת, וציין המ"ב מנהג אשכנז להקל כל שלא נצטנן לגמרי.

▪ **תנורים שלנו שיש מעזיבה המפסיקה בין האש לקדירה:**

» **מג"א** כתב להתיר להניח דהוי כקדירה ריקנית.

» **מהרי"ל** הצריך עוד הפסק, כתב מ"ב שכן משמע מרמ"א וכ"כ המג"א בסימן רנ"ט. והוסיף שיש להשגיח שלא יצטנן משום איסור בישול.

בבאה"ל הקשה סתירה שכאן ההיתר להניח על גבי קדירה כתב שו"ע דווקא שלא הניח מידו, ובסעיף ה' התיר לתת בתחילה קדירה על גבי קדירה, **פרי מגדים** בסעיף ה' מיירי שהקדירה התחתונה היא עם תבשיל ולכן לא חשיב כלל כעומד על גבי כירה וכאן מיירי בריקנית ולכן אסור לתת בתחילה.

סעיף ד

יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבעוד יום קומקום של מים חמין ונותנים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק (ועיין לעיל סימן רנ"ח).

הוספת מים חמים לקדירה רותחת

דעות הראשונים לעניין נתינת מים לקדירה:

- **רבינו יונה ושו"ע** פעמים שרמת החום של המים הניתנים אינה זהה לרמת החום של הקדרה ועלולים לבשל זה את זה, אסור לתת מים חמים לתוך קדרה רותחת.
- **רש"י** יש לאסור משום הטמנה, שהרי אין להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל.
- **כל בו** אסור לתת מים חמים לקדרה העומדת על גבי האש. המים הניתנים לקדרה מערבבים ומגיסים את התבשיל.
- **ר"ן** מותר לתת מים חמים לתוך קדרה רותחת, שאין בישול אחר בישול אפילו בלח.
- **תוספות** לא שייך דין הטמנה בדבר המתערב אחד בשני. לפי"ז, כתב הב"י לדחות את סברת רש"י לאסור לתת מים חמים לתוך הקדרה, כיוון שאין זו הטמנה.
- **כתב המג"א** לפי המבואר לקמן סימן שי"ח סעיף ט"ו בדעת **הרמ"א** שלא שייך בישול בנוזל שלא הצטנן לגמרי, ניתן להקל אף כאן ולתת מים חמים שלא הצטננו לגמרי לתוך קדרה רותחת, וכן נוהגים. **המ"ב** כתב לכתחילה יש להחמיר בכך, ולכן לא יערה מכלי ראשון לקערה שיש בה נוזל שאינו רותח.

סעיף ה

מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת, תבשיל שנתבשל מערב שבת כל צרכו, כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן, לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך. **אבל** להטמין תחת הבגדים הנתונים על גבי המיחם, ודאי אסור. הגה: והוא הדין שאסור להניחו על גבי כירה, אפילו גרופה וקטומה, דלא התירו אלא חזרה וכלדך שנתבאר. ויש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבעוד יום, דמאחר שלא הטמינו בו רק אפו בו מבעוד יום לא נשאר בו רק הבל מעט ואין לחוש לבישול (כל בו), ובלבד שלא נצטנן לגמרי. ויש מחמירין בזה. ואם החום כל כך בתנור שהיד סולדת בו, אסור ועיין לקמן סימן שי"ח. וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לאינו יהודי לעשות. לכן אסור לומר לאינו יהודי להחם הקדירה אם נצטנן. ואם עשה כן, אסור לאכלו אפילו צונן (ב"י והרשב"א בתשובה). אמנם אם לא נצטנן כל כך, שעדיין ראויים לאכול, אם חממו אותו האינם יהודים, מותרין לאכול. לכן נוהגין שהאינם יהודים מוציאין הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן ומושיבין

אותן אלא תנור בית החורף או עליו ומבערת השפחה אחר כך התנור ההוא ועל ידי זה הקדירות חוזרים ונרתחים. אבל על ידי ישראל, אסור בכהאי גוונא (תרומת הדשן). אבל אם הקדירות עדיין חמין, מותר להטמינן אלא תנור בית החורף, מאחר שנתבאר לתנורים שלנו יש להם דין כירה, וסמיכה בכירה שאינה גרופה וקטומה כדין גרופה וקטומה לעניין נתינה עליה. וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפילו הניחה על גבי קרקע, והוא הדין לסמוך לתנור שאינו גרוף וקטום הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו, וכן המנהג פשוט להתיר ועיין לעיל סימן שי"ח.

חימום תבשיל בשבת על ידי ישראל ועל ידי גוי

בסעיף זה יש ד' נידונים, א. נתינה בתחילה בשבת על קדירה. ב. חזרה לתנור שנשאר בו חום . ג. הדין כאשר גוי עשה מלאכה זו. ד. העצה לתת על ידי גוי על תנור בית החורף שעתיד להסיקו, ומתי יהיה מותר לישראל לעשות כן.

❑ **נתינת תבשיל בתחילה בשבת:**

אחר שביארנו לעיל לעניין שהייה מחלוקת מתי צריך גו"ק, ולעניין חזרה איזה תנאים צריך ומתי נאמרו התנאים, כאן הנידון הוא לעניין לתת בתחילה:

» **רשב"א** תבשיל המבושל כל צרכו, מותר לתנו בתחילה בשבת <u>על גבי קדרה</u> שעומדת על גבי האש ואע"פ שיגיע ליס"ב משום שאין דרך לבשל עליה ואין בזה מיחזי כמבשל, **וכן פסק שו"ע**. הרשב"א התיר אף בתבשיל לח משום שסבר שאין בו בישול אחר בישול אך השו"ע היקל רק ביבש כגון פנאדי"ש. <u>ואסור לטמון</u> את התבשיל בבגדים, מכיוון שמחממת חום האש מוסיפים הבל, והטמנה בדבר המוסיף הבל אסורה אפילו מבעו"י.

לקמן סימן שי"ח סעיפים ז' ח' הביא השו"ע מחלוקת בר' ירוחם על דין זה, ולמעשה היקל בהנחת דבר יבש ונחלקו מה דעתו לעניין דבר לח.

» **ר"ן** מותר ליתן <u>על גבי כירה</u> מאכל <u>שאין הדרך</u> לאפותו על גבי כירה. מכיוון שאין הדרך לבשל מאכל זה במקום זה, מוכח לכל שנתינתו שם נועדה למטרת חימום ולא למטרת בישול. בשו"ע השמיט היתר הר"ן, והרמ"א כתב בפירוש שאסר להניחו על גבי כירה, וכתב מ"ב אף מצטמק <u>ורע לו</u> אסור.

כתב רמ"א אם יש הרבה שומן שנקרש, אין לחמם את הפאנדי"ש, משום 'נולד' שהשומן נימוח. לקמן סימן שי"ח סעיף ט"ז מבואר שלשו"ע מותר.

❑ **חזרה לתוך תנור:**

נהגו העולם להחזיר לתוך תנור (קדירה שהייתה בתחילת שבת והוסרה) **והבעיה היא** שהרי אינו גרוף וקטום (לעיל סעיף ב' ביארנו שיש בעיה להחזיר לתוך התנור וכשמניח על גביו או באוויר תוכו מותר, וכן בסעיף ג' התירו בתנור שיש לו מעזיבה להחשיבו כגרופה וקטומה):

» **בית יוסף** אין לזה היתר לדעת הר"ן (שסבר איסור חזרה הוא רק כשהוסר מבעוד יום), שהרי כאן מחזירים לתוך התנור שאינו גו"ק והיתר הר"ן הוא רק להחזיר עליו (או לתוכו כשמונח באוויר כמבואר בסעיף ב'), ועוד שנהגו להחזיר אף תבשיל צונן והר"ן התיר רק ברותח. וייתכן שסמכו על **הכל בו** שתנור שלנו לאחר זמן ממושך שלא השתמשו בתנור כבו ועממו גחליו ואין חומו רב אין דרך לבשל בו, ולכן דינו כגו"ק. פקפק הבית יוסף בדברי הכל בו, דמרש"י משמע שאף כשמחזיר בשבת בבוקר צריך שיגרוף או יקטום בפועל. אם אין בתנור חום שיס"ב, שרי אף לב"י, מכיוון שאין על התנור שם תנור שהוסק.

» **רמ״א** הביא את הכל בו ואת הבית יוסף, יש מקלין ויש מחמירין. והמתירין הוא בלבד שלא יצטנן לגמרי שאז אסור (**מג״א** כתב שהאיסור הוא משום שבנצטנן נחשב כמניח לכתחילה ולא כחזרה, **הגר״א** ביאר שהאיסור הוא מצד בישול).

» **מ״ב** ברמ״א <u>כאן</u> כתב שכל ההיתר הוא רק כשאין חום גדול בתנור, ולפי זה אם לאחר שבישלו בתנור בערב שבת חיממוהו כדי שיהיה ראוי להחזיר לתוכו בשבת, אין להחזיר לתוכו מכיוון שחומו מרובה ואסור. אך <u>לעיל</u> סעיף ב׳ כתב רמ״א לסמוך על הר״ן שמותר להחזיר דבר שהוסר בשבת לתנור שלנו שנחשב כגו״ק.

☐ **חימום תבשיל ע״י גוי:**

כתב הרמ״א כאן חמש דינים:

א. אמר לגוי ונהנה מכך: כתב רמ״א בשם הרשב״א ׳אסור לומר לאינו יהודי להחם הקדירה אם נצטנן. ואם עשה כן, אסור לאכלו אפילו צונן׳. אף שנצטנן ולא נהנה ממלאכת הגוי ושהייה וחזרה הם איסור דרבנן, קנסוהו הואיל ונעשה מלאכה על ידי ציוויו.

בישול אחר בישול בלח: כתב מ״ב בתבשיל לח שנתנו הגוי <u>שלא על האש</u> ממש, והאיסור הוא משום בישול אחר בישול, **משמע מרמ״א** שאסור, **מגן אברהם ועוד** <u>התירו</u> משום שבישול אחר בישול בלח יש מתירין אפילו לכתחילה. **ברכי יוסף בשם אחד מהאחרונים** מותר לכתחילה לעשות כן על ידי גוי. **באה״ל** אם הוא לצורך שבת ואין לו שום עצה אחרת אפשר שיש לסמוך על הברכי יוסף. אם נתנו הגוי <u>על האש ממש</u> זה דין הרשב״א המפורש לאיסור.

ב. לא אמר ולא נהנה: כתב רמ״א בשם הגהות מרדכי ׳אם לא נצטנן כל כך, שעדיין ראויים לאכול, אם חממו אותו האינם יהודים, מותרין לאכול׳. כתב המ״ב תבשיל ובשר שחימם הגוי באיסור, התבשיל נאסר אך לא הבשר, מכיוון שהבשר היה ראוי לאכלו צונן, ואין התבשיל אוסר את הבשר.

ג. אמר ולא נהנה: כתב מ״ב אם לא נצטנן כל כך שהתיר רמ״א, הוא אף אם אמר לגוי בפירוש הואיל ולא נהנה ממלאכתו.

ד. לא אמר ונהנה: כתב מ״ב אם חימם הגוי מעצמו מותר לאוכלו צונן ולא יכול לאסור על הישראל, ואם ישראל רואה צריך למחות בידו.

ה. עצה לחמם על ידי גוי: כתב רמ״א בשם תרומת הדשן ׳נוהגין שהאינם יהודים מוציאין הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן ומושיבין אותן אצל תנור בית החורף או עליו ומבערת השפחה אחר כך התנור ההוא ועל ידי זה הקדירות חוזרים ונרתחים. אבל על ידי ישראל, אסור בכהאי גוונא׳. כתב מ״ב מותר להעמיד אף קדירה קרה, ההיתר לשפחה הוא משום שבנתינה לא נעשה עדיין <u>כלום</u>, ובהבערה עיקר <u>כוונתה</u> הוא לחמם הבית וזה מותר משום שהכול חולים אצל הצינה, ולכן הוא דווקא בתנור בית החורף שאינו עשוי לחמם, אך תנורים <u>שדרך</u> לבשל עליהם בחול אין להתיר משום שכוונת הגוי היא לבשל. לישראל אסור להניח אף בזמן שתנור בית החורף כבוי, כדין אחד נותן הקדירה והשני האש שאסור.

ו. היתר הישראל לחמם: כתב רמ״א ׳אם הקדירות עדיין חמין, מותר להעמידן אצל תנור בית החורף (יש לציין שדינו כאינו גו״ק שהרי יש בו גחלים בוערות), מאחר שנתבאר דתנורים שלנו יש להם דין כירה, וסמיכה בכירה שאינה גרופה וקטומה כדין גרופה וקטומה לעניין נתינה עליה. וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפילו הניחה על גבי קרקע, והוא הדין לסמוך לתנור שאינו גרוף וקטום הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו׳. היתר הרמ״א מצורף מב׳ עניינים, שמותר לסמוך לכירה שאינה גו״ק כי דינה כהנחה על גו״ק, ושמותר להחזיר לגו״ק כי סומכים על הר״ן לעיל שחזרה האסורה כשהניח מידו היא רק

כשהסיר מבעוד יום. אפילו אם אין יס״ב בתבשיל מותר לסמוך לתנור, ואפילו לאחר שהוסק ואפילו ע״י ישראל.

- **סיכום דיני תנור שלנו ותנור בית החורף:**

תנור שלנו דנו אותו ככירה, מבואר בסיכום שכן דעת הפוסקים. בסעיף ב׳ הביא הרמ״א שעל פי הר״ן שהאיסור להחזיר הוא רק כשהסיר מבעוד יום ולכן תנורים שלנו נהגו להחזיר כשהסיר בשבת, וסיים שטוב להחמיר. המ״ב כתב ללמד זכות על המנהג, הואיל ואין מצוי כל כך שמחמת החום תעשה הקדירה רותחת. בסעיף ה׳ הב״י כתב שאסור להחזיר לתנור שלנו אף לדעת הר״ן כשמחזירים לתוכו ולא עליו וכן כשמחזירים לח רותח, ולא רצה הב״י לסמוך על הכל בו שהתיר משום שעממו גחליו ואין שם חום כל כך ואין דרך לבשל בו. ברמ״א הביא יש אוסרין ויש מתירין כסברת הכל בו, וציין המ״ב שבסעיף ב׳ היקל מטעם שנחשב כגו״ק וכר״ן. לעניין תנור בית החורף שיש בו אש ממש, היקל הרמ״א או כשגוי נותן ואז מבעיר לצורך מניעת צינה, או בישראל שסומך לו ולא נותן ממש על פי הר״ן שאין איסור חזרה בכהאי גוונא.

סימן רנד – דיני תבשילין המוכנים מע"ש כדי להגמר בשבת

סעיף א

אף על פי שבשר חי מותר להשהותו, הני מילי בקדרה, אבל בצלי שאצל האש אסור להניחו סמוך לחשיכה, שממהר להתבשל ואתי לחתויי. והני מילי בבשר שור או עז, אבל בשר גדי ועוף שהם מנותחים לאברים, מותר דלא חיישינן לחיתוי, שאם יחתה בגחלים יתחרך (פירוש יצא מגדר הצלי ונכנס בגדר הנשרף) הבשר, שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד. ואם הוא בתנור, וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף שלמים בין בשר שור או עז, מותר דלא חיישינן לחיתוי שאם בא לפתוח התנור ולחתות תכנס הרוח ויצטנן התנור ויתקשה הבשר ויפסיד. הגה: ואין חילוק בזה בין אם הוא חי לגמרי או שנתבשל קצת (ב"י) וכל זמן שחלל הגוף שלם, אף על פי שאין עליו ראשו וכרעיו, מקרי שלם (הגהות מרדכי). ויש מחמירין וסוברין דבתנור טוח בטיט, הכל שרי, ועל גבי האש שהוא מגולה, הכל אסור, ובתנור שפיו מכוסה אלא שאינו טוח בטיט, אז יש לחלק בין גדי ועוף לשאר בשר, כדרך שנתבאר, והכי נהוג כסברא זו. (טור והג"א וב"י בשם רש"י וסמ"ג וסמ"ק וסה"ת).

שהיית צלי

- **שהיית צלי בתנור ועל האש:**

בשהייה של תנור יש כמה נידונים, באיזה אופן מניח בתנור (על הגחלים, סמוך ובקדירה) באיזה אופן סוגר את התנור (פתוח, מכוסה וטח בטיט) איזה סוג מאכל מניח וכיצד הוא חתוך (גדי שלם או חתוך, שור ועז, פירות וכו'), מה רמת הבישול ההתחלתית של המאכל (חי, מבושל מעט, בן דרוסאי, כל צרכו ומצטמק ורע לו).

בגמרא שבת (יח:) "והשתא דאמר מר כל מידי דקשי ליה זיקא לא מגלו ליה, האי בשרא דגדיא ושריק שפיר דמי (גדי קשה לו הרוח וכן התנור סתום ואין חשש חיתוי ולכן מותר להשהותו), דברחא ולא שריק אסור (לא קשה לו הרוח ואין התנור סתום), דגדיא ולא שריק דברחא ושריק (חדא לטיבותא), רב אשי שרי ורב ירמיה מדיפתי אסיר. ולרב אשי דשרי והתניא אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, התם דברחא ולא שריק. איכא דאמרי דגדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי, דברחא ושריק נמי שפיר דמי, כי פליגי דברחא ולא שריק, דרב אשי שרי ורב ירמיה מדפתי אסיר (מספיק חדא לטיבותא להתיר, ונחלקו בתרתי לריעותא). ולרב אשי שרי, והתניא אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום, התם בבשרא אגומרי (כשהוא על גחלים בלא תנור חיישינן לחיתוי). אמר רבינא האי קרא חייא שפיר דמי, כיון דקשי ליה זיקא כבשרא דגדיא דמי" (הגהות מרדכי כתב שהאיסור הוא רק לבית שמאי, אך כל הראשונים פליגי עליה. ב"י ד"ה כתוב בהגהות מרדכי).

עוד מובא (שם כ.) על המשנה דמשלשלין את הפסח לתנור עם חשיכה, "מאי טעמא משום דבני חבורה זריזין הן, הא לאו הכי לא, והאמר מר גדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי, התם מינתח הכא לא מינתח".

מבואר שתי אופנים שיש פחות חשש לחיתוי, בשר גדי קשה לו הרוח וכן תנור סתום בטיט, ונחלקו ב' לישנות מה מחלוקת ר' אשי ור' ירמיה, האם נחלקו בחדא ורק בתרתי כו"ע מודים, או שנחלקו בתרתי לריעותא ובחדא לטיבותא כו"ע מודים. והלכה יבואר לקמן. **עוד** מבואר שבצל וביצה הם כבשר עז שלא קשה לו הרוח. **עוד** מבואר שבשר על גחלים ממש חיישינן לחיתוי ואין היתר כמו בקדירה חייתא, וכתבו הראשונים שאף ר' ירמיה מודה לזה. **עוד** מבואר שדלעת דינה כבשר גדי שקשה לה הרוח. **עוד** מבואר שכל מה שקשה הרוח בבשר גדי, הוא רק כאשר הוא מנותח, גדי שלם הוא כשחללו שלם, אף שאין עליו ראשו וכרעיו.

הלכה כלישנא בתרא, נחלקו כמי הלכה אם כר' ירמיה או כר' אשי:

- **רי"ף רמב"ם ורא"ש** הלכה כרב ירמיה חדא לטיבותא מותר, **וכ"פ שו"ע**.
- **ר"ן רז"ה סמ"ג סמ"ק וסה"ת** הלכה כרב אשי ואפילו תרתי לריעותא.
- **ב"ח** בדיעבד מותר במכוסה אף שאינו טוח, דיש מתירים לכתחילה (באה"ל ד"ה אבל בגלי).

☐ **מחלוקות רש"י והרמב"ם** (ב"י, באה"ל ד"ה אף על פי):

על פי המבואר לעיל שיש היתר בחדא לטיבותא (בשר גדי או טוח בטיט), במקום שהבשר מונח בסמוך לגחלים (במונח על הגחלים ממש מבואר בסעיף הבא), נחלקו מה שורש ההיתר בבשר גדי, ונפקא מינה בבשר גדי שאינו מכוסה, ובבשר המונח צלי בתוך קדירה:

- **רמב"ם תוספות ועוד:**

גדי מנותח מותר בכל תנור בין פתוח בין מכוסה שהוא רך והחיתוי מזיק לו, וגדי שלם דינו כעז משום שהוא עבה, ולא מזיק לו אם יחתה. **עז ושור** שהחיתוי טוב לו, אם התנור פתוח אסור, ורק אם סגר את המכסה וטחו בטיט מותר, שהרוח מבטלת החום ומתקשה הבשר ונפסד. **קדירה** שהניח בשר שור ועז וטח התנור בטיט, אסור משום שבקדירה אינו מתייבש בפתיחה, ודינו ככל שהיית קדירה על כירה שנחלקו אימתי בעינן גו"ק לעיל ריש סימן רנ"ג, ואם הניח בקדירה בשר חי לגמרי, מותר כדין קדירה חיה שם (מ"ב סק"ג).

- **רש"י סמ"ג סמ"ק סה"ת וטור:**

גדי מנותח מותר רק כשהתנור מכוסה ואף אם לא טח בטיט, ולא חיישינן שיפתח לחתות כיון שהרוח קשה לו, גדי שלם דינו כעז. אם היה התנור פתוח אסור שמא יחתה, כל שלא נצלה כמאכל בן דרוסאי (באה"ל ד"ה הכל אסור). **עז ושור** מותר רק אם טח בטיט ולא מועיל סגר סתם, ולא חוששים שיפתח כיסוי הטיט משום דלא טרח כולי האי, ואם לא טח בטיט אסור להניח בשר שלא מבושל קודם שבת. **קדירה** הניח בשר שור ועז בקדירה אם היא בתנור טוח בטיט גם יש להתיר משום שלא טרח כולי האי.

נמצא שנחלקו ב' עניינים: בשר גדי האם ההיתר הוא רק בתנור מכוסה, רמב"ם לקולא. בשר בקדירה וטח פי התנור, רש"י לקולא (ובחי מותר לכולי עלמא כדין קדירה חייתא). נפקא מינה נוספת היא דין בשר המונח על גבי הגחלים ממש המובא בסעיף ב'.

להלכה:

- **שו"ע** כרמב"ם.
- **רמ"א** כרש"י.
- **באה"ל** (ד"ה אבל בגלי) בדיעבד יש להקל.

הטעם שחוששים אפילו בצלי חי, בשונה מקדירה חיה בסימן רנ"ג שמותר משום דמסח דעתיה ממנה, משום שצלי מתבשל מהר וראוי לאכילה אף בלילה (תוספות רא"ש ועוד, מ"ב סק"א).

▪ **מניח בשר סמוך לגחלים בתנור פתוח:**

בשר שור ועז שלא טח התנור בטיט ומניחו סמוך לגחלים, שמבואר דעת ר' ירמיה והלכה לאסור להשהותו כך, תלוי במחלוקת לעיל ריש סימן רנ"ג מתי האיסור להשהות, רמב"ם ורי"ף לחומרא ורש"י וסיעתו לקולא (מ"ב סקי"ג). אם מונח על גבי גחלים ממש, מותר דלא יבוא לחתות דיתחרך הבשר וכן פסק שו"ע בסעיף ב'.

- **שהיית צלי לצורך מחר:**

נחלקו אם האיסור להשהות צלי הוא רק במשהה לצורך הלילה, או גם כשהשהה לצורך מחר (ב"י על סעיף ג'):

» **מרדכי ושבלי הלקט** לצורך מחר מותר.

» **ב"י מדברי המפרשים** אף לצורך מחר אסור.

סעיף ב

אין צולין בצל וביצה או בשר על גבי גחלים, אלא כדי שיצלה מבעוד יום משני צדדיו, כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו. אפילו הוא בשר גדי, דכיון שהניח על גבי גחלים אינו חושש אלא שיצלה מהרה ואף על פי שיתחרך, הלכך חיישינן שמא יחתה, אבל כשנצלה כמאכל בן דרוסאי, לא חיישינן דלמא אתי לחתויי, אפילו אם הוא בשר שור, שמאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו.

שהיית צלי על גבי גחלים

- **מתי אסור לשהות על גבי גחלים:**

ברייתא המובאת לעיל (שבת י"ח ע"ב) "אין צולין בשר בצל וביצה, אלא כדי שיצולו מבעוד יום וכו', התם בבישרא אגומרי". **מבואר** שיש איסור להשהות על גבי גחלים, נחלקו במה האיסור:

» **רש"י** הכוונה היא לבשר בתנור מגולה לגמרי, שאסור אף בבשר גדי כמבואר לעיל סעיף א'.

» **רמב"ם** הכוונה היא לבשר המונח על גחלים ממש, ואסור כל שלא הגיע למאכל בן דרוסאי כיון שהניח על גבי גחלים אינו חושש אלא שיצלה מהרה ואף על פי שייחרך בשונה מקדירה חייתא שמותר, ומשעה שהגיע למאכל בן דרוסאי מותר ולא חיישינן שיחתה, מאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו.

להלכה:

פסק שו"ע כרמב"ם, על גבי גחלים אין היתר כל שלא הגיע למאכל בן דרוסאי, ומשעה שהגיע מותר. כתב המ"ב **לרמ"א** שפסק לעיל ריש סימן רנ"ג כרש"י במבושל כמאכל בן דרוסאי אין איסור שהייה כלל, אין חידוש במה שהתרנו כאן בצלי שעל האש (מ"ב סקי"ז). ובעינן שייצלה כמאכל בן דרוסאי בשני צידיו (ב"י וכ"פ שו"ע).

סעיף ג

אם עבר, או שכח, ונצלה בשבת באיסור, אסור.

דיעבד ששהה צלי

העובר ושהה צלי שלא היה לו שהות להיצלות כשיעור קודם שבת, או ששכחו על גבי כירה ונצלה בשבת, אסור (אשירי). ואף כשצלה בשוגג שמא יעשה במזיד ויאמר שוגג הייתי (מ"ב סקי"ט).

סעיף ד

פירות שנאכלין חיין, מותר ליתנם סביב הקדירה אף על פי שאי אפשר שיצלו קודם חשכה, ומיהו צריך ליזהר שלא יחזיר הכיסוי אם נתגלה משחשיכה, ושלא להוסיף עליו עד שיצולו, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת.

שהיית פירות קודם שבת

- **פירות הנאכלים חיים מהו לשהותם:**

פירות שנאכלים חיים ורוצה לבשלם, מותר ליתנם על גבי האש וכל שכן בסמוך לקדירה (מ"ב סקכ"א) מערב שבת קודם שקיעה (מ"ב סקכ"ד), דאין חשש שמא יבוא לחתות דבלאו הכי יכול לאוכלם, וכמו שהתירו במבושל כמאכל בן דרוסאי (מ"ב סקכ"ב). ודווקא אם נאכלים טוב יותר כשהם חיים כגון תפוחים, אך בצל או תפוחי יער וכדו' דנאכלים מבושלים טוב יותר מאשר חיים, אסור להשהותם (מ"ב סקכ"ב). ואם נתן עליהם כיסוי מערב שבת והוסר הכיסוי, אסור להחזירו עליהם קודם שיגמרו בישולם שבזה ממהר בישולם (מ"ב סקכ"ג), **וכ"פ שו"ע**. אמנם הב"י כתב הטעם להיתר, מפני שכל שהוא מבושל כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו, והוא כדעת רש"י וסיעתו בריש סימן רנ"ג, ולא כמו שפסק השו"ע שם כרי"ף ורמב"ם.

- **סתירה בדברי השו"ע:**

באחרונים הקשו סתירה בדברי השו"ע, לעיל סימן רנ"ג סעיף א' הביא בסתם לפסוק כרי"ף ורמב"ם דאסור להשהות אף שמבושל כל צורכו כל שמצטמק ויפה לו, וכאן פסק דמותר לשהות פירות חיים אף שאינם מבושלים כל צורכם:

  - **שעה"צ** (סקכ"ב) כאן מותר אף שלא מבושל כלל, כיון שהם ראויים להיאכל חיים.
  - **גר"א** כאן מותר רק בסמוך, אך על גבי האש לשו"ע בעינן מבושל כל צורכו.

סעיף ה

אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור, אלא כדי שיקרמו (פירוש שיעלה על פני הלחם קרום וקליפה מחמת האש) פניה המדובקים בתנור, ולא חררה על גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה שכנגד האש. הגה: וכל שפורסה ואין החוטין נמשכין, קרוי קרימת פנים (הגה"מ פ"ג), ופשטיד"א או פלאדי"ן, צריך שיקרמו פניה למעלה ולמטה, ויתבשל מה שבתוכה כמאכל בן דרוסאי (ב"י בשם סמ"ג והגהות מיימוני). ואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם, אם במזיד, אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו. ואם בשוגג, אם אין לו מה יאכל, מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים שאין להם מה יאכלו: בואו ורדו לכם מזון שלש סעודות. וכשהוא רודה, לא ירדה במרדה (פירוש ברחת ובמזרה תרגום מרדה פאל"ה בלע"ז), אלא בסכין וכיוצא בו, שלא יעשה

כדרך שעושה בחול, ואם אי אפשר לרדות בשינוי, ירדה במרדה, ואם נתנה בכדי שיקרמו פניה, כיון דלא עבד איסורא, וצורך שבת הוא, רודה כדרכו. ושלא לצורך היום, אסור אפילו בשינוי. הגה: וכל זה בתנור שאינו טוח בטיט (הגהות אשירי), אבל אם הוא טוח בטיט או שאינו אופה לצורך שבת רק למוצאי שבת, דיש לו זמן לאפותו, מותר דלא גזרינן בכהאי גוונא שמא יחתה (כל בו).

שהיית פת ורדייתה בשבת

☐ **שהיית פת וחררה:**

משנה שבת (יט:) "אין נותנין פת לתנור עם חשכה, ולא חררה על גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום. רבי אליעזר אומר, כדי שיקרום התחתון שלה". פירוש אין לתת פת שלא קרמו פניה בתנור, שיש לחוש שמא יחתה, ואם קרמו פניה מותר ולא חיישינן שייחתה מפסיד לה, נחלקו היכן בעינן שיקרמו פניה, ת"ק סבר פניה של מעלה, ר' אליעזר סבר פניה של מטה המדובקים בתנור.

▪ **מתי מותר לשהות:**

כל האיסור הוא דווקא: **א)** בכירה שאינה גרופה או בתנור אף שהוא גרוף, וכירה או תנורים שלנו שגרף, אין לחוש לחיתוי ומותר (מ"ב סקכ"ח). **ב)** תנור טוח בטיט תלוי במחלוקת שו"ע ורמ"א בסעיף א', לשו"ע שהסגירה מועילה רק בדבר שקשה לו זיקא כאן אסור דלא קשי ליה זיקא, לרמ"א שהטעם משום שטורח לפתוח הטיט מותר, ועל כן פסק כאן להתיר (באה"ל ד"ה אבל אם הוא). **ג)** עוד פסק רמ"א, אופה לצורך מוצאי שבת, אין לחוש שמא יחתה דיש לו שהות, ואין לחוש שיימלך ויוציא לשבת כיון דאסור לו לרדות. בתנורים שלנו שמותר לרדות אף בשבת (כמבואר בסעיף ז), חיישינן שמא יחתה לצורך שבת ואסור (מ"ב סקל"ח), אלא אם הוא גרוף וקטום (כמבואר בתחילת הדיבור).

▪ **מהי קרימת פנים המועילה:**

לעיל הובאה מחלוקת ת"ק ור' אליעזר, והלכה כר' אליעזר (ר"ן ורמב"ם). נחלקו בביאור דעת ר' אליעזר ומה נפסק להלכה:

» **ר"ן הה"מ ברמב"ם וב"י בטור** ר' אליעזר לחומרא, דבפת לא סגי בפניה של מעלה כנגד האש ובעינן אף פניה של מטה המדובקים בתנור. מה שכתב הטור פניה של מעלה או של מטה, הוא משום שחררה על גבי גחלים קורמים קודם פניה של מטה ובעינן שימתין עד שיקרמו פניה של מעלה, **וכ"פ שו"ע**.

» **ט"ז מג"א ועוד אחרונים** ר' אליעזר לקולא, דסגי בפניה של מטה או של מעלה, ולא בעינן תרתי כת"ק, וכן הלכה דסגי בפניה של מעלה או של מטה בין בפת ובין בחררה, וכתב מ"ב (סקכ"ו) אולי אף דעת השו"ע כן (ול"ע דבב"י ביאר בפירוש לא כט"ז). בפת עבה בעינן שיקרמו פניה של מעלה ושל מטה (גר"א מ"ב שם).

שיעור קרימת פנים, הוא שפורסה ואין חוטין נמשכים ממנה (תוספות) **וכ"פ רמ"א**, ומועיל אף בפת עבה (מ"ב סקכ"ז).

▪ **פשטיד"א ופלאדי"ן:**

הרוצה לשהות פשטיד"א ופלאדי"ן העשויים מב' דפי בצק וממולאים בתערובת, פסק רמ"א צריך שיקרמו פניה למעלה ולמטה ויתבשל מה שבתוכה שמא יחתה בשבילו (מ"ב סק"ל), נחלקו בדעת השו"ע:

- **מגן אברהם וט"ז** סגי בצד אחד.
- **גר"א** בעינן שני צדדים, כיון שהוא עבה אף השו"ע מצריך מב' צדדים.
- **דגול מרבבה** בעינן שני צדדים, כיון שחלק תחתון ועליון אינם מגוש אחד, הוי כב' עוגות.

דיעבד ששהה:

ברייתא שבת (קיז:) "ת"ר שכח פת בתנור וקידש עליו היום, מצילין מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים בואו והצילו לכם, וכשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין". מבואר העובר ושהה יש לו ב' איסורים, משום שהיית פת ומשום רדיית פת האסורה משום שבות. ולכן **א)** השוהה במזיד אסור לו באותה שבת, **ב)** השוהה בשוגג מותר להסתפק לצורך ג' סעודות, דלא קנסו על שהייה שוגג אטו מזיד במקום כבוד שבת (מ"ב סקל"ג), ואף ברדייה הקילו כיון שאינה שבות גמור אלא רק משום עובדין דחול (מ"ב סקל"ה). **ג)** ואף בתבשיל שהשהה בשוגג ואין לו כלום לאכול חוץ ממנו, מותר, כיון שאסור להתענות בשבת לא גזרו רבנן (מ"ב סקל"ג). **ד)** ואין להסתפק יותר מג' סעודות אף כשאפה בתנורים שלנו שאין איסור לרדות כמבואר לקמן, כיון שנאפתה הפת באיסור (מ"ב שם).

- **תנאים להיתר בדיעבד:**

א) דווקא שאין לו פת אחרת לג' סעודות, דלא התירו שהייה בדיעבד ורדייה שלא לצורך (רי"ף ור"ן). **ב)** בעינן שירדה בשינוי כגון על ידי סכין או מקל ולא על ידי מרדה (מ"ב סקמ"ד), אם לא יכול בסכין יוציא במרדה (ר"ן), ועל ידי גוי מותר בלא שינוי (מ"ב שם). **ג)** מה שמותר לאחרים הוא רק כשאין להם סעודות שבת, והוא עצמו אסור לרדות בשביל אחרים (בה"ל ד"ה ואומר לאחרים). **ד)** אם בפת אחת שהוציא יש לו לג' סעודות, אסור להוציא עוד אף שאינה שלימה ואין לו לחם משנה (מ"ב סקל"ד).

- **היתר בתנורים שלנו לרדות יותר ממה שצריך:**

העובר בשוגג ושהה וקרמו פניה בשבת, שהתרנו להסתפק לג' סעודות, כתב באה"ל (ד"ה מותר להוציא, מ"ב סקמ"ג, שעה"צ סקל"ד) בתנורים שלנו שאין איסור רדייה משום שלא מדביק הפת אלא מניחה בתנור (מ"ב סקמ"ב), מותר לרדות אף שאר הפת, ובלבד שיוציא בשינוי כגון בסכין או מקל וכדו' או על ידי גוי (מ"ב סקמ"ד). וזו כוונת השו"ע בסעיף ז'. **מג"א** כתב על השו"ע דכל ההיתר לרדות שאר הפת הוא רק כשנאפתה בהיתר משמע באיסור בשוגג אסור, **כתב מ"ב** דבריו מוסבים על ר' ירוחם שאסר לרדות דכל הפת מוקצה היא ולא התירו אף לצורך ג' סעודות, אך לשו"ע שמותר לצורך ג' סעודות, הפת אינה מוקצה ומותר לרדות כולה.

פת שקרמו פניה קודם השבת:

מבואר בברייתא שבעינן לרדות בסכין, בעבר ושהה בשוגג ולא קרמו פניה קודם השבת, לכו"ע בעינן שיירדה על ידי סכין ורק לצורך השבת. בפת שקרמו פניה קודם שבת ולא רדה עד שנכנס שבת, נחלקו האם מותר לרדות אף בלי שינוי, והאם מותר לרדות אף יותר ממה שצריך לסעודת שבת:

- **ר"ן** רק לצורך שבת ואף בלא שינוי.
- **רמב"ן** רק לצורך שבת ורק בשינוי.
- **הרב המגיד** מותר אף שלא לצורך אך דווקא בשינוי.

להלכה:

» **שו"ע** כר"ן לצורך שבת מותר בלי שינוי, ולא לצורך אסור.
» **אליה רבה** כרמב"ן צורך מותר בשינוי, ולא לצורך אסור.

▪ **מהו צורך שבת:**

נחלקו בקרמו פניה קודם שבת שהתירו לרדות, האם הוא רק לג' לסעודות, או כל מה שצריך לשבת ואף אם יש לו פת אחרת:

» **פרי מגדים** משמע מהר"ן דווקא ג' סעודות.
» **באה"ל** (ד"ה ולצורך שבת) כל מה שצריך, דמהר"ן לא משמע הכי, ועוד שאם רוצה לאכול מפת זו שהוציא חשיב צורך שבת.

סעיף ו

ואם נתנו בשבת, אפילו במזיד, מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה.

הנותן פת בשבת עצמה

❑ **הניח פת מהו להוציאה קודם שיבוא לאיסור סקילה:**

גמרא (שבת ד.) "אמר רב ביבי בר אביי, הדביק פת בתנור, התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה". **וכן פסק שו"ע** הנותן במזיד מותר לו לרדות ולעבור על איסור דרבנן כדי שלא יבוא לידי איסור סקילה, כתב מ"ב (סקל"ט) כל שכן בנותן בשוגג מותר שלא יבוא לאיסור חטאת. אם יכול לעשות הרדייה בשינוי כגון בסכין, עדיף שיעשה כן, ויזהר שלא לשהות ולבוא לאיסור סקילה (מ"ב סקמ"א).

▪ **אדם הרואה שחברו הניח פת או קדירה:**

ההיתר לרדות הוא רק לאותו אחד שהדביק הפת מותר, אך לחברו אסור לרדות, דלא אמרינן לאדם עשה חטא קל כדי שלא יבוא חברך לידי איסור חמור, ואף בתנורים שלנו שאין איסור רדייה, יש לאסור לאחר להוציא מפני איסור מוקצה של הבצק. הניח קדירה בסמוך לאש ועומדת להתבשל שם, לכו"ע יש לחברו להסירה משם, דלא עובר שום איסור בהסרה ומצווה עליו לאפרושי מאיסורא (מ"ב סק"מ).

סעיף ז

בתנורים שלנו שאין בהם רדייה, מותר להוציא יותר משלש סעודות בסכין או בשום דבר שיתחוב בו, ומכל מקום לא יוציא ברחת משום דמחזי כעובדין דחול.

רדייה בתנורים שלנו

מבואר לעיל סעיף ה' בדין לרדות יותר ממה שצריך בתנורים שלנו.

<u>סעיף ח</u>

לא ימלא אדם קדירה עססיות (פירוש מיני קטניות הגדלות באינו יהודי ולא בבבל) ותורמוסין וייתן לתוך התנור ערב שבת סמוך לחשיכה, מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב ודעתו עליהם לאכלם לאלתר, ומפני כך אף על פי שלא נתבשלו כל עיקר הרי הם כשאר תבשיל שהתחיל להתבשל ולא נתבשל כל צרכו שאסור להשהותו, והוא הדין לכירה וכופח. הגה: כשאינן גרופים וקטומים ואפשר לחתות (ב"י ומגילה פ"ג), ואם עשה כן, אפילו בשוגג, אסורים למוצאי שבת עד כדי שיעשו.

<u>שהיית עססיות ותורמוסין</u>

☐ **איסור שהיית עססיות ותורמוסין חיים וטעמו:**

ברייתא (שבת יח.) "לא תמלא אישה קדרה עססיות ותורמסין (מיני קטניות) ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, ואם נתנן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו. כיוצא בו לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, ואם עשה כן למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו". מבואר שאסור להניח קדרה של עססיות ותורמוסין סמוך לחשיכה אף כשאינם מבושלים, בשונה מקדירה חייתא לעיל סימן רנ״ג דלא חיישינן שמא יחתה דמסיח דעתו ממנה. נחלקו מה הטעם שחוששים שמא יחתה:

» **רש״י** צריכים בישול הרבה, ואף לצורך <u>מחר לא יתבשלו</u>.

» **רמב״ם** אינם צריכים בישול הרבה, ומוכנים אף <u>לסעודת הערב</u>. ונראה כפירושו מדין חבית של מים הסמוך לו, דשם לכו״ע האיסור משום שמתבשלים מהר.

להלכה:

פסק שו״ע כביאור הרמב״ם, עססיות ותורמוסים והוא הדין <u>שאר קטניות</u> (מ״ב סקמ״ה, ובבאה״ל תה על המג"א שליין דין זה בשם רי"ו, דרי"ו סבירא ליה כפירוש רש"י ודווקא עססיות ותורמוסין), מתבשלים מהר ודעתו עליהם לאלתר, ואף בחיים דינם כמבושלים מעט שחיישינן שמא יחתה. אף שבברייתא הוזכר תנור, הוא הדין כירה וכופח, ואם היו גרופים וקטומים דינם כמבואר לעיל סימן רנ״ג, בכירה מועיל בתנור לא מועיל ובכופח מועיל רק כשהסיק בקש וגבבא (מ״ב סקמ״ז). העובר ושהה בדיעבד, מותר לו למוצאי שבת בכדי שיעשו.

<u>סעיף ט</u>

כיוצא בו לא ימלא חבית של מים וייתן לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה, ואם עשה כן, אסורים למוצאי שבת בכדי שיעשו.

<u>שהיית מים</u>

☐ **שהיית מים לבשלם:**

מבואר בברייתא לעיל מים חמים מתבשלים <u>מהר</u>, ויש לחוש שמא יחתה <u>ואסור</u> אף כשמניח סמוך לשבת. אף שמים ראויים לאכילה כשהם קרים, ולעיל התירו להניח פירות חיים שאינם מבושלים כל צורכם ולא חיישינן שיחתה בדבר הראוי להיאכל חי, מים אינם טובים קרים

כמו פירות, ומהני להם החימום הרבה (מ"ב סקמ"ט). אם יש שהות שיתחממו קודם שבת, מותר אף שלא יתחממו כל צורכם (מ"ב סקנ"ה).

- **קדרות המונחים בתנור:**

קדרות הקבועות בתנור, אסור להניחם סמוך לשבת, אף שמניח בהם מים רק כדי שלא תתבקע הקדירה מחמת החום, הדרך שמדיח הכלים בהם וחיישינן שמא יחתה לצורך זה (מ"ב סקנ"ח).

סימן רנה □ הכנת האש קודם הכנסת שבת

סעיף א

אין עושין מדורה מעצים סמוך לחשיכה עד שיצית בהן האור בענין שתהא השלהבת עולה מאליה בלי סיוע עצים אחרים, ואם הוא עץ יחידי, צריך שיאחוז האור ברוב עביו וברוב הקיפו ואם לא הודלקה כל כך, אסור ליהנות בה בשבת, גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת. וכשהודלקה כשיעור, יכול להתחמם כנגדה בשבת ולהשתמש לאורה, בין אם הוא על גבי קרקע או על גבי המנורה, ואפילו היא מדברים שאין עושין מהם פתילה לשבת.

הדלקת מדורה סמוך לשבת

□ **הדלקת מדורה סמוך לשבת:**

משנה שבת (יט:) "ומאחיזין את האור במדורת בית המוקד, ובגבולין כדי שתאחוז האור ברובו. ר' יהודה אומר בפחמין כל שהוא". בבית המקדש מותר להעלות אש ולא חיישינן שמא יחתו הכהנים, ובגבולין מחוץ לבית המקדש, בעינן שתאחוז האור ברוב קודם שבת שמא יחתה. **בגמרא** "אמר רב רוב כל אחד ואחד, ושמואל אמר כדי שלא יאמרו הבא **עצים** (קטנים המסייעים להבערה) ונניח תחתיהן. תנא רב חייא לסיועיה לשמואל, כדי שתהא שלהבת עולה מאיליה ולא שתהא שלהבת עולה על ידי דבר אחר". **עוד** בגמרא (שם כא.) "כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת, אבל עושין מהן מדורה, בין להתחמם כנגדה בין להשתמש לאורה, בין על גבי קרקע בין על גבי כירה", מבואר דהמדליק בהיתר מותר להשתמש אף להתחמם כנגד המדורה. דיעבד שעבר והדליק בלי שיעור, אם לא אחז האור בעצים עדיין אסור שמא יחתה, ואף כשאחז ברוב בתוך השבת, ילפינן מעססיות לאסור.

להלכה:

פסק שו"ע כדברי שמואל, מדורה בעינן שתהא השלהבות עולה מאליה, ואם עבר ולא המתין אסור. תנור טוח בטיט, מותר אף כשאינה עולה השלהבת מאליה (מ"ב סק"א, והוא לדעת רמ"א בסימן רנ"ד).

- **תנור בית החורף:**

אם יש שיעור סמוך לחשיכה כדי שתאחז האור ברובו מותר, ולכתחילה ימתין שיהא גמר ההיסק בחול, ובזה יוכל להימנע מלקרוא לגוי בשבת שיכבה הלהבות כדי שלא יכלו הגחלים (מ"ב שם).

- **להנות בסמוך למדורה:**

מותר להנות מהמדורה בסמוך לה ולא חיישינן שמא יחתה, בין אם היא על גבי קרקע בין על גבי מנורה, אף דברים שאין עושים מהם פתילה לשבת מותר, דמדורה כל אחד מבעיר את חברו (מ"ב סק"ח). נחלקו אם מותר לישב סמוך לאש אצל זנבות האודים, או שיש לחוש שיחתה בהם (מ"ב סק"ז):

« **ט"ז** אסור.

« **אליה רבה** מותר.

- **עץ יחידי:**

גמרא (שם) "עץ יחידי, רב אמר רוב עביו, ואמרי לה ברוב היקפו. אמר רב פפא, הלכך בעינן רוב עביו ובעינן רוב היקפו". **וכ"פ שו"ע** דעץ יחידי בעינן שיכנס האור בפנים ברוב עוביו ובחוץ ברוב היקפו (מ"ב סק"ד).

סעיף ב

יש אומרים שבפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא, שרי מפני שהם דולקים והולכים.

הדלקת פחמים סמוך לשבת

- **הדלקת פחמים סמוך לשבת:**

מבואר לעיל דברי ר' יהודה במשנה דפחמים סמוך לשבת מותר, מפני שהם דולקים והולכים.
נחלקו האם ר' יהודה חולק על ת"ק או שבא להוסיף:
  - **טור** אינו חולק ולכו"ע בגחלים מותר.
  - **רמב"ם** חולק והלכה כת"ק שאסור.

להלכה:
הביא השו"ע ביש אומרים דעת הטור שמותר בגחלים.

סעיף ג

מדורה של זפת, ושל גפרית, ושל קש וגבבא אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא, שרי. וכן מדורה של קנים, ושל גרעיני תמרים כשהם מפוזרים. אבל אם הקנים אגודות, והגרעינים בסל, צריכים שיצית בהם האור עד שתהא השלהבת עולה מאליה, ויש אומרים בהיפך.

חומרי בעירה בהדלקה

- **מדורת זפת גפרית קש וגבבא:**

גמרא שבת (שבת כ.) "תני רב יוסף, ארבע מדורות אין צריכין רוב, של זפת ושל גפרית ושל גבינה ושל רבב (שעוה), במתניתא תנא אף של קש (זנבי שיבולים) ושל גבבא (מה שגובבים בשדה אחר הקצירה)". וכן פסק השו"ע דמדורה של זפת גפרית קש וגבבא, מותר להדליקה אף שאין שהות קודם השבת.

- **מדורת קנים ותמרים:**

גמרא שם (כ.) "אמר רב הונא קנים אין צריכין רוב, אגדן צריכין רוב. גרעינין אין צריכין רוב, נתנן בחותלות צריכין רוב. מתקיף לה רב חסדא אדרבה איפכא מסתברא, קנים מבדרן אגדן לא מבדרן, גרעינין מבדרן נתנן בחותלות לא מבדרן. איתמר נמי אמר רב כהנא קנים שאגדן צריכין רוב, לא אגדן אין צריכין רוב, גרעינין צריכין רוב, נתנן בחותלות אין צריכין רוב".

מבואר דעת רב הונא דקנים מפוזרים ותמרים שאינם בחותלות, מותר לתת סמוך לשבת. ודעת רב חסדא ורב כהנא איפכא, דקנים אגודים ותמרים בחותלות מותרים. נחלקו האחרונים כמי הלכה (מ"ב סקי"ח):

- **רי"ף ורמב"ם** כרב הונא **וכ"פ שו"ע**, הטעם דכל שהם אגודים אין נכנס בהם האור.
- **רא"ש וטור** כרב כהנא, הטעם דכשהם מפוזרים כל אחת מהם אינה מוצאת את חברתה והם כבים והולכים.

סימן רנו שש תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת

סעיף א

כשהיו ישראל בישובן, היו תוקעין בערב שבת שש תקיעות, כדי להבדיל את העם מן המלאכה. הגה: ונהגו בקהלות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה, שמכריז שליח ציבור להכין עצמן לשבת, והוא במקום התקיעות בימיהם, וכן ראוי לנהוג בכל מקום.

תקיעות והבדלה ממלאכה

ברייתא שבת (לה:) "תנו רבנן שש תקיעות תוקעין ערב שבת, ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות, שניה להבטיל עיר וחנויות, שלישית להדליק את הנר דברי ר' נתן, ר' יהודה הנשיא אומר שלישית לחלוץ תפילין. ושוהה כדי צליית דג קטן או כדי להדביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע ושובת".

מגן אברהם כתב לשלוח איש שיזהיר על הפסקת מלאכות שעתיים וחצי קודם הלילה, וסגירת החנויות שעה. ובגלל שרוב העולם עושים מלאכה עד אמירת ברכו, יש להקדים אמירת ברכו.

<u>סימן רנז – דיני הטמנת חמין</u>

<u>סעיף א</u>

אין טומנין בשבת, אפילו בדבר שאין מוסיף הבל, אבל בספק חשיכה, טומנין בו. ואין טומנין בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום, ואם הטמין בדבר המוסיף הבל, התבשיל אסור אפילו בדיעבד. ודווקא בצונן, שנתחמם או שנצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחמימותו בשעה ראשונה, מותר. הגה: יש אומרים דאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל, שרי לאכול (הגהות מרדכי). (ויש אומרים דכל זה אינו אסור אלא כשעושה לצורך לילה, אבל כשמטמין לצורך מחר, מותר להטמין מבעוד יום בדבר שמוסיף הבל. (מרדכי ריש פרק כירה וב"י ס"ס רנ"ג בשם שבולי לקט)), **ובדיעבד יש לסמוך על זה ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן).**

<u>עיקר איסור הטמנה</u>

- ❑ **עיקר איסור הטמנה:**
- ▪ **מחלוקת בגרסת הגמרא ובפירושה:**

בגמרא שבת (לד.) לעניין הטמנה בערב שבת ובשבת בדבר המוסיף הבל ושאינו מוסיף, נחלקו הראשונים בגרסה ובדינים היוצאים ממנה:

- » **רש"י רא"ש טור ור"ן** "אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר <u>שאינו</u> מוסיף הבל <u>משחשכה</u>, גזירה שמא <u>ירתיח</u> (אם ימלא הקדירה קרה, ירתיח התבשיל על גבי האש). אי הכי בין השמשות נמי נגזר, אמר ליה סתם קדירות רותחות הן. ואמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר <u>המוסיף</u> הבל ואפילו מבעוד יום, גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת. אמר ליה אביי ויטמין, גזירה <u>שמא יחתה</u> בגחלים". **מבואר** להטמין בדבר שאינו מוסיף אסור רק בשבת שמא ירתיח, ובדבר המוסיף אסור אף מערב שבת, שמא יטמין בגחלת ויחתה בה בשבת.
- » **רי"ף ורמב"ם** "אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר <u>המוסיף</u> הבל <u>מבעוד יום</u>, גזירה שמא <u>ירתיח</u> (אם ימלא הקדירה חמה מלי בשבת, יסיר ממנה הכיסוי וכשיחזור ויכסה יעבור על איסור מבשל). אי הכי בין השמשות נמי נגזר , אמר ליה סתם קדירות רותחות הן (וכיון שכבר רתחו אין דרכם לרתוח שוב, ואין לחוש שמא יסיר הכיסוי ויחזור ויכסה). ואמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר <u>שאינו</u> מוסיף הבל <u>משחשכה</u>, גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת. אמר ליה אביי ויטמין, גזירה <u>שמא יחתה</u> בגחלים". **מבואר** להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל אסור רק בשבת, שמא יטמין ברמץ שיש בו גחלת ויחתה. בדבר המוסיף הבל אסור בערב שבת שמא ירתיח, ובבין השמשות מותר, כיון שכבר רתח לא ירתח שוב. הנפקא מינה בדבריהם היא בבין השמשות בדבר המוסיף הבל, לרש"י אסור ולרי"ף מותר. ובדבר שאינו מוסיף, לרש"י מותר לרי"ף אסור.

להלכה:

פסק השו"ע <u>כרש"י</u>, להטמין בשבת לעולם אסור, בערב שבת אם הוא מוסיף אסור ואם אינו מוסיף מותר, ואף בבין השמשות מותר באינו מוסיף.

- **דיעבד שעבר והטמין:**

- **דבר המוסיף הבל:**

העובר והטמין במזיד אסור, בשוגג בערב שבת תלוי אם אהנו מעשיו, אם לא היה מבושל כל צורכו לכו"ע אסור, במבושל כל צורכו אם לא הועילה ההטמנה ולא נתבשל יותר, ונשאר בחומו כבתחילה, לכו"ע מותר. נחלקו במקום שהטמין והיה מבושל כל צורכו אך הוסיף להתחמם ולהצטמק:

» **רמב"ן ור"ן** אסור כיון דאהנו מעשיו.
» **הגהות מרדכי** מותר.

להלכה:

» **שו"ע** כרמב"ן ור"ן, כל שהועילה ההטמנה אסור (כן ביארו דעתו המג"א ט"ז וגר"א, מ"ב סק"י).
» **רמ"א** הביא בשם יש אומרים דמותר, ולא ביאר אם הוא במבושל מערב שבת שהמשיך להצטמק, או אף באינו מבושל שנתבשל בשבת. ונחלקו בדין זה (בה"ל ד"ה יש אומרים):
  - **מגן אברהם** אסור, ביאר באה"ל דעתו לא להקל בב' עניינים, גם כסוברים שהטמנה שווה לשהייה, וגם כסוברים שמותר אף כשלא נתבשל מערב שבת.
  - **באה"ל** במקום צורך יש לסמוך אם נתבשל מערב שבת כמאכל בן דרוסאי, אף שלא היה מבושל כל צורכו.
» **מ"ב** (סק"י) במקום צורך שהיה מבושל כל צורכו יש לסמוך על רמ"א (ומה שכתב "בפרט אם היה מבושל כל צורכו", דמשמע שרמ"א התיר במטמין אף כשאינו מבושל כל צורכו, צ"ע דהגהות מרדכי כתב להתיר רק במבושל).

המטמין בדבר המוסיף הבל בשבת, משמע שאסור לכו"ע, וצ"ע (שעה"צ סק"ו). שוגג הוא בין שגג במעשה ובין טעה בדין (מ"ב סק"ט).

- **דבר שאינו מוסיף הבל:**

העובר והטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל בשוגג, כתב מ"ב דדינו שווה למטמין בערב שבת בדבר המוסיף, שתלוי אם אהנו מעשיו (מ"ב סק"ח).

- **הטמנה לצורך מחר:**

המטמין לצורך מחר בדבר המוסיף, כתב רמ"א יש אומרים שמותר, דמסיח דעתו ממנה ועד מחר בוודאי יתבשל, ובדיעבד יש לסמוך על זה ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן. כתב המ"ב לשיטת היש אומרים, מותר אף להטמין דבר מבושל כל צורכו בערב שבת (מ"ב סקי"א). הרגיל לעשות כן, אסור לו אפילו בדיעבד (מ"ב סקי"ב).

- **הטמנה לצורך מוצאי שבת:**

המטמין מערב שבת לצורך מוצאי שבת, נחלקו אם יש לאסור מפני שנראה כמטמין משבת לצורך חול (מ"ב סק"ד):

» **מגן אברהם** מסימן תר"ט שאסר רמ"א להטמין בערב יום כיפור לצורך מוצאי כיפור, משמע שאף כאן אסור, ותמה על זה ומסיק דרק חומרא הוא.
» **לבוש ואליה רבה** מותר ואין חומרא כלל.

סעיף ב

אפילו תבשיל שנתבשל כל צורכו, אסור להטמין בשבת אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל. ומכל מקום לשום כלים על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתטנף בעפרורית, שרי שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה (ועיין לעיל סימן רנ"ג).

הנחת כיסוי על הקדירה

כתב הר"ן מותר לשים כלים או בגדים על הקדירה לשומרה, ולא חשיב מטמין משום שהוא לשמור מן העכברים וכדי שלא יטנף, **וכן פסק שו"ע**.

סעיף ג

אלו הם דברים המוסיפים הבל: פסולת של זיתים או של שומשמין וזבל ומלח וסיד וחול, בין לחים בין יבשים, ותבן, וזגין ומוכין ועשבים בזמן שלשתן לחין. ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל: כסות ופירות וכנפי יונה (או שאר נוצות מורנו הרב רבי אברהם בהגהות) ונעורת של פשתן ונסורת של חרשין (פירוש, הקש הדק הנופל מן העץ כשמגררים אותו במגירה). הגה: יש אומרים דמותר להטמין בסלעים, אף על פי שמוסיפין הבל, דמלתא דלא שכיחא לא גזרו ביה רבנן (תוספות ומרדכי ר"פ לא יחפור).

מה מוסיף הבל ומה לא

- **מיני המטמינים ודינם:**

משנה (שבת מ"ז ע"ב) "במה טומנין ובמה אין טומנין אין טומנין, לא בגפת, ולא בזבל, לא במלח, ולא בסיד, ולא בחול, בין לחין בין יבשין. ולא בתבן, ולא בזגין, ולא במוכין, ולא בעשבין, בזמן שהן לחין, אבל טומנין בהן כשהן יבשין". **ובגמרא** "איבעיא להו גפת של זיתים תנן אבל דשומשמין שפיר דמי, או דילמא דשומשמין תנן וכל שכן דזיתים". רצתה הגמ' לפשוט שמותר ודחתה.

להלכה:

פסק השו"ע דברים המוסיפים הבל הם פסולת של זיתים או של שומשמין וזבל ומלח וסיד וחול, בין לחים בין יבשים, ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן שלשתן לחין. ודברים שאינם מוסיפים הבל, כסות ופירות וכנפי יונה או שאר נוצות ונעורת של פשתן ונסורת של חרשין. החמיר בפסולת שומשומין אף שספק דרבנן לקולא, משום שדחתה הגמ' בלשון "לעולם" שאינה דחיה גמורה, ועוד דכאן הוא איסור דרבנן קרוב לאיסור תורה החמירו בספיקו.

- **לחים מחמת עצמם או מחמת דבר אחר:**

גמרא (מט.) "איבעיא להו לחין מחמת עצמן או דילמא לחין מחמת דבר אחר, ת"ש לא בתבן ולא בזגים ולא במוכין ולא בעשבים בזמן שהן לחין, אי אמרת בשלמא לחין מחמת דבר אחר שפיר, אלא אי אמרת לחין מחמת עצמן, מוכין לחין מחמת עצמן היכי משכחת לה, ממרטא דביני אטמי. והא דתני רבי אושעיא טומנין בכסות יבשה ובפירות יבשין אבל לא בכסות לחה ולא בפירות לחין, כסות לחה מחמת עצמה היכי משכחת לה ממרטא דביני אטמי". **דברים**

האסורים להטמין בהם לחים תבן זגים ומוכים, יש ספק אם הוא רק לחות מחמת עצמם ולא נפשט. למעשה בחום מחמת עצמן לכו״ע אסור, נחלקו אם לחים מחמת דבר אחר חם יותר ויש להחמיר בו מק״ו, או שהוא קל יותר ויש להקל בו:

» **רי״ף רש״י ורא״ש** לחים מחמת דבר אחר מחממים פחות, ומותר בהם.
» **רמב״ם** לחים מחמת דבר אחר מחממים יותר, ואסור בהם, **וכ״פ שו״ע**.

▪ **הטמנה בכסות ופירות לחים:**

גמרא (שבת מט.) "תני רבי אושעיא טומנין בכסות יבשה, ובפירות יבשין, אבל לא בכסות לחה, ולא בפירות לחין". **ובמשנה** (שם) "טומנין בכסות ובפירות וכו'", ולא מבואר בסתימת המשנה אם דווקא לחים או אף יבשים. נחלקו הראשונים האם אסור בכסות ופירות בלחים:

» **רמב״ם תוספות וטור** מותר, **וכ״פ שו״ע**.
» **רי״ף** אסור.

▪ **הטמנה בסלעים:**

להטמין בסלעים דהיינו אבנים קטנים שהאור יוצא מהם, מותר אף שמוסיפים הבל, **וכ״פ רמ״א**. כיון שלא שכיח להטמין בהם שמשברים הקדירה ומקלקלים המאכל, לא גזרו לאסור בהם (ד״מ סק״ד, מ״ב סקכ״ד).

סעיף ד

אף על פי שאין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל, אם טמן בו מבעוד יום ונתגלה משחשיכה, מותר לחזור ולכסותו, וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת, מוסיף, וכן אם רוצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו, בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון, אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטלו לכסותו בגלופקרין, והוא שנתבשלה הקדירה כל צרכה, אבל אם אינה מבושלת כל צורכה, אפילו להוסיף על הכיסוי, אסור שתוספת זה גורם לה להתבשל.

שינויים בדבר המוטמן

❑ **היה מוטמן מערב שבת והסירו קודם שבת:**

משנה (שבת נא.) "לא כיסהו מבעוד יום לא יכסנו משתחשך, כיסהו ונתגלה מותר לכסותו". היה מכוסה מבעוד יום, והסיר ממנו הכיסוי קודם שבת ובדעתו להחזירו נחלקו אם מותר:

» **תוספות ורא״ש** מותר.
» **ירושלמי רמב״ם סמ״ג סמ״ק סה״ת** אסור, **וכ״פ שו״ע**.

❑ **היה מוטמן בשבת ורוצה להוסיף או להחליף:**

▪ **בתבשיל המבושל כל צורכו:**

ברייתא (שבת נא.) "תנו רבנן אף על פי שאמרו אין טומנין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה, אם בא להוסיף, מוסיף. כיצד הוא עושה, רשב"ג אומר נוטל את הסדינין ומניח את הגלופקרין, או נוטל את הגלופקרין ומניח את הסדינין". מבואר דברי ת״ק שמותר להוסיף

בהטמנה, ולא ביאר צורת ההיתר, אם הוא על ידי החלפה ורשב״ג מפרש דבריו, או הוספה ורשב״ג מוסיף על דבריו וחולק, או שתיהם ורשב״ג מוסיף ולא חולק. ונחלקו בזה הראשונים:

- **תוספות סמ״ג וסמ״ק** ת״ק התיר רק להוסיף, ורשב״ג חולק ואין הלכה כדבריו. נחלקו לדעתם האם ת״ק יתיר לגלות ולהחזיר בתוך השבת:
  - **רא״ש** אסור דדמי למוסיף כיסוי, והמשנה שהתירה היא רק בדיעבד שנתגלה.
  - **ב״י** מותר כיון שהוא אותו כיסוי שהיה מתחילה, דלא מיחזי כתחילת הטמנה.
- **רי״ף רבינו יונה רמב״ן רשב״א ר״ן רי״ו סה״ת ור׳ פרץ** ת״ק התיר בשניהם, ורשב״ג הוסיף וביאר דבריו.
- **רמב״ם** ת״ק התיר רק להחליף, ורשב״ג ביאר דבריו.

להלכה:
פסק השו״ע כרי״ף וסיעתו שמותר שניהם להוסיף ולהחליף.

- **בתבשיל שאינו מבושל כל צורכו:**

פסק השו״ע בתבשיל שאינו מבושל כל צורכו, אסור לגלות ולחזור ולכסות בשבת, דבהחזרה מזרז הבישול. נחלקו האם הוא רק באופן שהקדירה מונחת על גחלים, ונמצא שממשיכה להתבשל בזה שמחזיר הכיסוי, או אף בטמונה בבגדים לבד (בה״ל ד״ה גורם לה):

- **מגן אברהם** רק במונחת על גחלים ממשיך בה הבישול.
- **בית מאיר ונהר שלום** אף בטמונה בבגדים לבד, שייך שיימשך בה הבישול מחמת חומה הראשון.

סעיף ה

אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל.

הטמנה בכלי שני

- **מתי מותר להטמין כלי שני:**

ברייתא (שבת נא.) "וכן היה רשב"ג אומר, לא אסרו אלא אותו מיחם, אבל פינה ממיחם למיחם מותר. השתא אקורי קא מקיר לה, ארתוחי קא מירתח לה". מבואר שמותר להטמין בכלי שני. נחלקו אם הוא דווקא כשפינה לכלי שני על מנת לקרר, או אף כשפינה לצורך אחר:

- **רש״י** דווקא על מנת לקרר.
- **רמב״ם** אף לצורך אחר, כיון שלא שייך בו בישול, **וכ״פ שו״ע** (מ״ב סקכ״ט).

ההיתר הוא אף אם החזיר התבשיל לכלי הראשון שבו התבשל. **כלי** ראשון שאין היד סולדת בו מותר להטמינו (מ״ב סקכ״ח).

סעיף ו

מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צינתו, אבל בדבר המוסיף הבל, ואפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבעוד יום, נמי אסור.

הטמנת צונן

❑ **הטמנת צונן לשמור על צינתו או לחממו:**

משנה (שבת נא.) "ממלא את הקיתון ונותן לתחת הכר או תחת הכסת". **ובגמרא** הורה ר' יהודה שמותר אף בדרב שדרכו להטמין. להטמין צונן שלא יתחמם לכולי עלמא מותר, נחלקו אם מותר גם במטמין צונן שיפיג צינתו ויתחמם, או שיש לחוש בזה שמא יבוא להרתיח:

» **רש"י** אסור.

» **רמב"ם** מותר, **וכ"פ שו"ע**.

ההיתר הוא רק בדבר שאינו מוסיף הבל, אך מוסיף הבל אסור, **וכן פסק שו"ע**. אף אדם חשוב מותר להטמין צונן (מ"ב סקל"א).

סעיף ז

כל היכא דאסרינן הטמנה, אפילו בקדירה מבושלת כל צורכה אסרינן, ואפילו מצטמק ורע לו. הגה: וכן עיקר. ויש מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל צרכו, מותר בהטמנה כמו בשיהוי, וכמו שנתבאר לעיל סימן רנ"ג. ובמקום שנהגו להקל על פי סברא זו, אין למחות בידם. אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות.

תבשיל חי או מבושל האם מותר בהטמנה

❑ **רמת בישול האסור בהטמנה:**

▪ **הטמנה בדבר המוסיף הבל:**

לעיל (ריש סימן רנ"ג) נחלקו הראשונים לעניין שהיית תבשיל, האם האיסור הוא רק במבושל מעט שלא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי, או שהוא אף במבושל כמאכל בן דרוסאי. בדבר שאינו מבושל כלל, או שמבושל ומצטמק ורע לו, לכו"ע מותר. נחלקו כאן באיסור הטמנה, באיזה אופן יש לאסור להטמין:

» **רשב"ם** האיסור הוא רק כשלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי, אך מבושל כמאכל בן דרוסאי, לא חיישינן שיחתה ומותר.

» **ר"ת סמ"ג סמ"ק סה"ת מרדכי ורא"ש** לעולם אסור אף מבושל כל צורכו ומצטמק ורע לו. הטעם שמחמירים בהטמנה טפי משהייה, דשהייה שצריך חיתוי מרובה, לא יבוא לחתות כשמבושל כבר, אך הטמנה שצריך חיתוי מועט יש לחוש יותר.

להלכה:

» **שו"ע** אפילו מבושל כל צורכו ומצטמק ורע לו אסור, כדעת רוב הראשונים.

» **רמ"א** יש מקלין בתבשיל חי לגמרי או במבושל כל צורכו, ובמקום שנהגו יש לסמוך על דבריהם. אך שאר מקומות דינם להחמיר, משום שכן דעת רוב הפוסקים (בה"ל ד"ה וכן עיקר). הטעם שמותר בתבשיל חי, דבלילה לא יתבשל אף על ידי חיתוי, ולמחר יתבשל אף

בלא חיתוי (מ"ב סקל"ו). **נחלקו** במה שהיקל רמ"א לאותם שנהגו, אם הוא רק בהתבשל כל צורכו, או אף משעה שמבושל כמאכל בן דרוסאי:

- **מגן אברהם** אף משעה שמבושל כמאכל בן דרוסאי.
- **אליה רבה ותוספת שבת** רק משעה שמבושל כל צורכו, דלא מקילים בתרתי, גם להשוות הטמנה לשהייה, וגם לסבור כמקילים בשהייה משעה שמבושל כמאכל בן דורסאי.

- **הטמנה בדבר שאינו מוסיף הבל:**

האיסור להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל, הוא בתבשיל מבושל כל צורכו שמא ירתיח, דאילו תבשיל שאינו מבושל כל צורכו, יש לאסור משום מבשל (מ"ב סקל"ה).

סעיף ח

אף על פי שמותר להשהות קדירה על גבי כירה שיש בה גחלים על פי הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג, אם הוא מכוסה בבגדים אף על פי שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל (ואסור). ומיהו כל שהוא בעניין שאין הבגדים נוגעים בקדירה, אף על פי שיש אש תחתיה כיון שאינו עושה דרך הטמנה, שרי. הלכך היכא שמעמיד קדירה על גבי כירה או כופח שיש בהם גחלים, ואין שולי הקדירה נוגעים בגחלים, שיהוי מקרי ומותר על פי הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג. ואם נתן על הקדירה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדירה, ונתן בגדים על אותו כלי רחב, מותר דכיון שאין הבגדים נתונים אלא על אותו כלי רחב שאינו נוגע בצדי קדירה, אין כאן הטמנה. וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו על ידי שיתן בתוכה חתיכה חיה, והוא שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים, ואף על פי שמכסה פי התנור בבגדים, כיון שאין הבגדים נוגעים בקדירה לאו הטמנה היא, ושרי. הגה: והטמנה שעושין במדינות אלו, שמטמינים בתנור וטחין פי התנור בטיט, שרי לכולי עלמא (ה"ז ותה"ד סימן ס"ה ואגור), וכמו שנתבאר לעיל סימן רנ"ד, ויתבאר לקמן סוף סימן רנ"ט. ומצוה להטמין לשבת, כדי שיאכל חמין בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת. וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישינן שמא אפיקורס הוא (הר"ן פרק במה טומנין וכל בו).

הטמנה בגחלים

- **דיני הטמנה בגחלים:**

גמרא (שבת מז:) "תא שמע דאמר ר' זירא משום חד דבי ר' ינאי, קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים".

מבואר שהטומן בדבר שאינו מוסיף הבל קודם שבת, אסור להניחו על דבר המוסיף הבל אף שלא מטמין בו, ונחשב כאילו הטמין בדבר המוסיף הבל.

- **שהייה על גבי גחלים והקדירה אינה טמונה כלל:**

באופן המותר לשהות דהיינו בכירה קטומה, נחלקו לעיל (סימן רנ"ג סעיף א') האם מותר גם להניח על הגחלים המונחים בתחתית הכירה, או שצריך שיניח הפסק בין הגחלים לקדירה:

- **הה"מ ברמב"ם מימוניות ר"ן בשם הגאונים סה"ת סמ"ג רא"ש וטור** צריך להניח את הקדירה על גבי פטפוט או על אבנים המונחות על הגחלים, שאם יניחה על גבי גחלים אסור משום הטמנה. וביאר המימוניות עוד דבזה שהניח בכירה גחלים לוחשות אף שגרף, גילה דעתו שמקפיד אם תתקרר ואסור.
- **ר"ן בדעת רש"י וראבי"ה** מותר להניח אף על גבי האש ממש.

להלכה:

- **שו"ע** אסור להניח על גבי הגחלים ממש משום הטמנה.
- **רמ"א** המנהג להתיר כל שהיא מגלה למעלה, שהטמנה מצד אחד לא חשיב הטמנה.

- **שהייה על גבי גחלים, והקדירה טמונה בבגדים:**

קדירה המונחת על גחלים ובא להטמינה מכל צדדיה מערב שבת בבגדים, אם הייתה על האש ממש אסור לכו"ע, לשו"ע משום שהיא על גבי הגחלים ממש, ולרמ"א משום שעל ידי הגחלים שלמטה נחשב כיסוי הבגדים כדבר המוסיף הבל (נחלקו לרמ"א האם מותר לכסותה רק למעלה, ויבואר לקמן). כשאינה סמוכה לאש, אלא על גבי פטפוט וכדומה, נחלקו אם מותר להניח בגדים עליה:

- **ר' יונה רשב"א סמ"ג סמ"ק סה"ת** אסור דחשיב שמטמין בדבר המוסיף הבל, כעין מה שאסור להניח קדירה בקופה על גפת.
- **ר"ן ורמב"ן** מותר דהשיהוי שלמטה הוא ענין לעצמו, וההטמנה ענין לעצמה.

להלכה:

פסק שו"ע אסור להניח בגדים על קדירה שיש תחתיה גחלים, אף שאינה סמוכה להם. והתיר השו"ע אם הבגדים אינם נוגעים בקדירה אלא מונחים על גביה, שאינו דרך הטמנה, ומותר כמו שיבואר בפסקה הבאה.

מניח על הגחלים לדעת רמ"א שהטמנה מצד אחד מותר, נחלקו האם מותר לכסות בבגדים רק למעלה (בה"ל ד"ה נוגעים בגחלים):

- **מגן אברהם** מותר.
- **אליה רבה** אסור.

- **המקור להיתר כשאינו דרך הטמנה:**

נהגו לעשות חפירה במקום הסקת האש, לחמם את מקום החפירה באש, ולהניח הקדירה שם ולכסותה בבגדים שתשמור חומה. כתב הטור משום הטמנה מותר, כיון שיש אויר בין הדפנות של החפירה לקדירה לא דמי להטמנה. **עוד נהגו** באותו מקום שבישלו הקדירה גורפים משם הגחלים סמוך לשבת, וחוזרים ומניחים הקדירה על אותו מקום חם, ומכסים הקדירה באפר. ולא חשיב שמטמין, כיון שתחילת נתינת הקדירה לא הייתה בשביל הטמנה, וגם אין ראוי להטמין בקרקע. ואף מצד חזרה, לאוסרים להחזיר סמוך לשבת, מותר כיון שמחזיר לשם הטמנה. **הרא"ש היה נוהג** להחזיר לתוך כירה גרופה ולכסותה בכיסוי ובגדים עליו, באופן שדפנות הכירה גבוהות מגובה הקדירה, ויש אויר בין הדפנות לבין הקדירה. וכתב הטור אף אם הכירה אינה גבוהה מהקדירה, והכיסוי שעליו הבגדים נוגע בפי הקדירה מותר, והרא"ש הרחיק הכיסוי מפני שאז היה נוח יותר להניח הלוח על הקדירה.

- ☐ **מעלת אכילת חמין בשבת:**

הזהיר רמ״א לאכול חמין בשבת, לכבוד ועונג שבת, ומי שאוסר אכילת חמין בשבת, חיישינן שמא הוא אפיקורוס. הזהיר המ״ב (סקמ״ט) הפורשים עצמם ממצוות חמין ולא מכינים קודם השבת, מגיעים לידי אמירה לגוי שירתיח להם מים, ולפעמים הם עצמם עוברים איסור דאוריתא במה שמחממים מים.

דין פירות הנאכלים חיים, מבואר לעיל סימן רנ״ד סעיף ד׳.

סימן רנח □ שמותר להשים ערב שבת דבר קר על קדירה חמה

סעיף א

מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר על גבי קדירה חמה, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל.

הטמנת צונן בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת ומבעוד יום

□ **הנחת כלי על קדירה חמה בשבת:**

בגמרא שבת (נא:) "מניחין מיחם על גבי מיחם וקדרה על גבי קדרה, אבל לא קדרה על גבי מיחם ומיחם על גבי קדרה. וטח את פיה בבצק, ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהיו משומרים". **מבואר** שלא נותנים מיחם על מיחם טמון בשביל שיתחמם.

בגמרא שבת (מח.) "רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזיוה לההוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא, נזהיה רבה. אמר ליה רבי זירא: מאי שנא ממיחם על גבי מיחם, אמר ליה: התם - אוקומי קא מוקים, הכא - אולודי קא מוליד". (**תוספות** מדובר שהניחם במקום שיכולים להגיע ליס"ב ואסור אפילו אם רוצה לסלקם לפני שירתחו, שמא ישכח **וכן פסק שו"ע** לקמן סימן שי"ח). **רבינו יונה** הניחו המים בצורת הטמנה ולכן אסור שהקומקום מחמם את המים ואסור להטמין בשבת בדבר שמוליד חום, **וכן פסק שו"ע** כאן שבשבת אסור.

□ **הנחת כלי על קדירה חמה מערב שבת:**

כתב הטור האיסור לתת קדירה הוא דווקא בשבת אך מערב שבת מותר, ביאר בית יוסף משום שהחום מתמעט והולך כל שעה, **וכן פסק שו"ע** מותר להניח מערב שבת על קדירה, כתב המ"ב החידוש הוא שמותר אף שהראשונה מכוסה בבגדים ועכשיו מכסה שניהם. עוד כתב להניח בלי להטמין אסור רק מצד בישול ולכן של שלא הגיע ליד סולדת מותר. כתב **מגן אברהם** לפי זה אין היתר כשיש אש מתחת, אלא רק כשהקדירה חמה מלפני.

- **לטמון בשבת כלי מים קרים בתוך כלי מים חמים:**

ט"ז ההיתר הוא רק משום שמתמעט והולך, ולכן אסור משום שהנחה למן מועט רק כדי שיתחמם, נחשב דבר שמוסיף הבל.

מ"ב לפי הט"ז יוצא שגם בערב שבת אסור, אך **אליה רבה ועוד** לא חילקו בין זמן מועט למרובה <u>ומערב שבת מותר</u>, ובשבת עצמה יש לאסור משום שמטמין בשבת, ולכן אפילו כשאין המים החמים מוסיפים הבל אסור. ואם כוונתו להפיג צינתו בלבד מותר. (והגרע"י התיר).

סימן רנט □ כמה דיני הטמנה וטלטולים

סעיף א

מוכין (פירוש כל דבר רך קרוי מוכין כגון: למר גפן ותלישי למר רך של בהמה וגרירת בגדים בלוים), **שטמן בהם** דרך מקרה, **אסור** לטלטלן **אלא** מנער הכיסוי והן נופלות. וכגון שמקצתן מגולה, **שאין** זה טלטול אלא מצדו. **ואם** יחדן לכך, מותר לטלטלן. **אבל אם** טמן בגיזי צמר, **אפילו לא** יחדן לכך, מותר לטלטלן. והני מילי סתם גיזין שאין עומדין לסחורה, **אבל אם** נתנם לאוצר לסחורה, צריכין יחוד **ואם** טמן בהם בלא יחוד, מנער הכיסוי והן נופלות דהיינו לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה, **ואף על פי** שהם עליה **לא** איכפת לן, **דלא** נעשית בסיס להן.

טלטול מוכין וגיזי צמר שטמן בהם

בגמרא שבת (מח.) הורה אביי לרב מתנה שאסור לטלטל מוכין שטמן בהם משום מוקצה. במשנה (מט.) "טומנין בשלחין ומטלטלין אותן בגיזי צמר ואין מטלטלין", **בגמרא** הביאו ב׳ גירסאות בדרי רבא, **גרסה א׳** האיסור הוא בגיזין שהוקצו לסחורה, **גרסה ב׳** בסתם אסור ורק בייחדן מותר. האם אביי חולק על גירסה א׳ שהתירה כל שלא הקצה לסחורה: **רא״ש** אביי דיבר במוכין והם חשובים יותר מגיזין, ולכן מוכין בסתם אסור גיזים בסתם מותר. **עוד תירץ** אין חילוק בין מוכין לגיזין, ואביי דיבר בעומדים לסחורה.

להלכה: רי״ף ורמב״ם כגרסה ב׳ רק בייחד מותר ובסתם אסור. **רא״ש ר״ן ורשב״א** כגרסה א וכתירוץ הראשון בראי״ש שיש חילוק בין מוכין לגיזי צמר.

פסק שו״ע כרא״ש רמב״ן ורשב״א מוכין מותר רק טלטול מן הצד ואם ייחדן מותר וכן אם רגיל לטמון בהם מותר, וכתב הב״ח מועיל ב׳ פעמים שנחשב כטמן. גיזי צמר אין עומדים לסחורה מותר, עומדים לסחורה צריך לייחד, ואם לא יסירם בטלטול מן הצד. אין איסור בהסרת המכסה משום בסיס, מכיוון שהמכסה הוא העיקר והגיזים משמשים אליו. כתב מג״א כל דבר רך קרוי מוכין.

סעיף ב

הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה צריך שייחדם לכך לעולם, **שהרי** כל זמן **שלא** יחדן אינם חשובים לו ומשליכן. **הילכך** אסור לטלטלן, **אם לא** שיצניעם ומייחדן לכך.

טלטול אבנים הנמצאים סביב הקדירה

דין השו״ע כמבואר בטור, **המרדכי** הצריך שגם יתקן את האבנים לכך. כתב הב״ח צריך לייחד ולא מועיל אם הטמין כמה פעמים. עצים המונחים להסקה כתב הגן אברהם שייזהר לא לטלטלם לסתום פי התנור.

סעיף ג

הטומן בקופה מלאה גיזי צמר שאסור לטלטל והוציא הקדירה, כל זמן שלא נתקלקלה הגומא יכול להחזירה. ואם נתקלקלה, לא יחזירנה. ואפילו לכתחלה יכול להוציא על דעת להחזירה אם לא תתקלקל, ולא חיישינן שמא יחזירנה אף אם תתקלקל. ויש אומרים שאפילו טמן בדבר שמותר לטלטל, אם נתקלקל הגומא, לא יחזיר מפני שתצטרך הקדירה לעשות לעצמה מקום כשמחזירה ונמצא כמי שטומן בשבת.

נטילת והחזרת קדרה מהטמנה

במשנה שבת (מט.) "ר"א בן עזריה אומר קופה מטה על צדה ונוטל שמא יטול ואינו יכול להחזיר וחכ"א נוטל ומחזיר". **בגמרא** ביארו בהתקלקלה הגומא לכולי עלמא אסור נחלקו בחוששין שמא תתקלקל.

טעם האיסור: **רש״י וטור** מוקצה, **רמב״ם** נעשה כמי שטומן בתחילה. **שו״ע** כרש״י בסתם וכרמב״ם ביש, ונפקא מינה כשטומן בדבר שאינו מוקצה.

סעיף ד

טמן בדבר שאינו ניטל וכיסה פיה בדבר הניטל, מגלה הכיסוי ואוחז בקדירה ומוציאה.

טמן בדבר שאינו ניטל וכיסה בדבר הניטל

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת.

סעיף ה

טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם מקצת הקדירה מגולה נוטל ומחזיר. ואם לאו, אינו נוטל.

טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת.

סעיף ו

יום טוב שחל להיות בערב שבת, יש מי שאוסר להטמין באבנים משום דהוי כמו בנין, ויש מתירים.

הטמנה באבנים משבת ליום טוב

האוסר הוא ריב״ן והמתיר הוא הר׳ בנימין.

סעיף ז

תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין (פירוש מחליקין) **אותו בטיט**, מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין ולחזור ולסותמו. ואם יש בו גחלים לוחשות, מותר על ידי אינו יהודי. הגה: ויש מחמירין שלא לסתור סתימת התנור הטוח בטיט על ידי ישראל, אם אפשר לעשות על ידי אינו יהודי. וכן אם אפשר לעשותו על ידי ישראל קטן לא יעשה ישראל גדול. ואם אי אפשר יעשה גדול על ידי שינוי קצת, והכי נהוג (ת"ה סי' ש"ה /ס"ה/ ואגור). ונראה לי הא דמותר לחזור לסתום התנור, היינו ביום דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן, אבל בלילה סמוך להטמנתו דיש לספק שמא הקדירות עדיין אינן מבושלות כל צרכן, אסור לסתום התנור דגורם בישול כמו שנתבאר סימן רנ"ז סעיף ד', ואפילו על ידי אינו יהודי אסור כמו שנתבאר לעיל ס"ס רנ"ג. (ושאר דיני חזרה בשבת ע"ל סי' שי"ח).

סתימת פי תנור ולשוב לטוחו

- ☐ **לפתוח התנור:**
  - » **מרדכי** מותר לסתור את פי התנור אפילו כשהוא טוח בטיט, משום שלא נעשה לקיום **וכ"פ שו"ע**.
  - » **תרומת הדשן** לכתחילה יפתח על ידי גוי, קטן או בשינוי, כשאי אפשר מותר אף כדרכו, **וכ"פ רמ"א**.

- ☐ **לסתום התנור:**

כתב **האגור** אין לסתום פי תנור שיש בו גחלים לוחשות, על ידי גוי מותר שאמירה לגוי שרי בפסיק רישיה, או על ידי ישראל ובלבד שלא סותם לגמרי. כתב מג"א כשאינו סותם לגמרי, יש להשאיר חלק גדול פתוח, פתח קטן מלבה את הגחלים. **אליה רבה** כתב בשעת הדחק מותר אף לישראל לסתום את פי התנור, כסוברים שאין זה פ"ר.

- ▪ **בתבשיל שלא בושל כל צרכו:**

כתב **רמ"א** אין לסגור את התנור אף ע"י גוי אם התבשיל לא התבשל כמאב"ד, הסגירה מקרבת את הבישול. ואפילו בספק אסור. כשלא היה מבושל כמאב"ד נאסר התבשיל. ומכל מקום אם עשה על ידי גוי אינו אוסר, שלא אהנו כל כך מעשיו, בלאו הכי היה מתבשל.

סימן רס דיני הכנסת שבת

סעיף א

מצוה לרחוץ הגה: כל גופו. ואם אי אפשר לו, ירחוץ (טור) פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת. ומצוה לחוף הראש ולגלח הצפרנים בערב שבת. הגה: ואם היו שערות ראשו גדולות, מצוה לגלחן (אור זרוע פ׳ אלו מגלחין). וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן. ויתחיל בשמאל, בקמילה. ובימין, באצבע. וסימן לזה: דבהג״א, בשמאלו. ובדאג״ה, בימין (אבודרהם וספר המוסר).

הכנות לשבת

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת מעשה של ר׳ יהודה בר עילאי. מרדכי כתב כל גופו והעתיקו רמ״א.

כתב מ״ב גם מי שלומד ירחץ, הנשים בכלל המצווה, ואם אין זמן יעשו רק פנים ידים ורגלים, היום לא נזהרים ברגליים משום שהולכים עם נעלים.

שו״ע הזכיר מצווה לגזוז ציפורניים, כתב מג״א לא לגזוז ביום חמישי שלא יתחילו לצמוח בשבת וזה גנאי. ואחרוני זמנינו לא חששו לזה. עוד הזהיר מג״א לא לגזוז ידיו ורגליו ביום אחד, ואחרוני זמנינו לא חששו לזה. עוד כתב רמ״א סדר גזיזת הציפורניים, והמ״ב כתב בשם האר״י שלא נזהר בזה ושלכתחילה יזהרו. יש להיזהר שלא להשליך במקום שיכולים ללכת שם, ויכבדם לחוץ, והיינו חוץ לאותו חדר. כתב רמ״א מצווה לספר שערותיו, ומ״ב הביא מצוואת ר׳ יהודה החסיד לא לעשות כן בראש חודש.

סעיף ב

כשיהיה סמוך לחשיכה ישאל לאנשי ביתו בלשון רכה: עשרתם, ערבתם, הפרשתם חלה, ויאמר להם: הדליקו את הנר. ובמקום שאין מעשרין, אין צריך לומר: עשרתם (טור).

ג׳ דברים לשאול בני ביתו

דין השו״ע כמבואר במשנה שבת. מנהג מהר״ם לא לומר עישרתם כי היה בחו״ל והיה שואל הפרשת חלה. במקומות שאין נוהגים להניח כל ערב שבת עירוב, אין צריך לשאול עירבתם.

סימן רסא □ זמן הדלקת הנרות לשבת

סעיף א

ספק חשיכה, והוא בין השמשות, (והיינו כדי שיעור הלוך ג' רביעי מיל אחר שקיעת החמה (טור בסימן רל"ג וכדלקמן ס"ס ב') ושיעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק ל') **אין מעשרים את הודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנרות ואין מערבין עירובי תחומין** (ועיין לקמן סימן תט"ו סעיף ב), **אבל מעשרין את הדמאי וטומנין את החמין ומערבין עירובי חצירות** (ועיין לקמן סימן שכ"ג). **ומותר לומר לאינו יהודי בין השמשות, להדליק נר לצורך שבת. וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצוה או שהוא טרוד ונחפז עליה.** הגה: וכן מי שקבל עליו שבת שעה או ב' קודם חשיכה יכול לומר לאינו יהודי להדליק הנר ושאר דברים שצריך (מהרי"ו סי' קי"ו) (וע"ל סי' שמ"ב).

האסור והמותר בבין השמשות

במשנה שבת מבואר דיני בין השמשות. עישור וודאי אסור משום תיקון מדרבנן ודמאי מותר שרוב עמי הארץ מעשרים, הטבלת כלים אסור שנראה כמתקן ואם אין לו כלי אחר לשבת מותר (מ"ב), עירוב חצרות מותר שחומרא בעלמא הוא וחשיב דבר מצווה ותחומין אסור ובדיעבד עירובו עירוב. כתב מג"א דברים האסורים אסור אף בבין השמשות ולא הוי ס"ס, שספק חסרון ידיעה אינו ספק, ושורש הספק הוא אחד יום או לילה (והגרע"י היקל בדרבנן בס"ס משם אחד והתיר). עיינתי באחרונים שההיתר הוא אף שקיבל לעצמו שבת.

אמירה לגוי בבין השמשות: מקור הדברים לקמן סימן שמ"ב וסימן ש"ז סעיף כ"ב. הורה השו"ע על פי הרמב"ם מותר על ידי גוי לעשות דבר מצווה או דוחק או שהוא טרוד ונחפז עליו, והגהות מרדכי אסרו. כתב מ"ב לדעת רמ"א לקמן סימן רע"ו מותר לומר לגוי אף בשבת במקום מצווה. מהו טרוד ונחפז: ביאר רש"ל כל שאם לא יעשה יצטער, וכתב שליבו נוקפו להקל בכל צער אם אינו לצורך השבת אלא אם הוא צער גדול או הפסד מרובה, ונר של יארצייט שרגילין בו העולם הוי הפסד מרובה.

כתב רמ"א מי שקיבל עליו שבת שעה או שתיים קודם יכול לומר לגוי אפילו שלא במקום מצווה. כתב מ"ב חצי שעה לפני שקיעה שכבר קיבלו בני עירו שבת, נגרר אחריהם ואינו אסור אלא לדבר מצווה.

סעיף ב

יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקודש. וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות. והזמן הזה שהוא ג' מילין ורביע, רצה לעשותו כולו תוספת, עושה. רצה לעשות ממנו מקצת, עושה. ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש. ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רביעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה. הגה: ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה ואילך, הרשות בידו (טור ואגור בשם תוס' פ' תפלת השחר) (ועיין לעיל סי' רס"ז).

תוספת שבת

הגמרא ביומא למדה תוספת שבת מיום כיפור. בכניסה ממה שנאמר 'בתשעה לחודש', וביציאה ממה שנאמר 'תשבתו שבתכם'. וכן פסקו **הרי"ף הרא"ש ושו"ע** שצריך להוסיף, **הרמב"ם** השמיט למד הבית יוסף שלא סבר דין תוספת, הגר"א כתב שיש דין אך מדרבנן. שיעור התוספת תוספות כתבו משהו והרא"ש כתב קודם בין השמשות מעט.

כתב רמ"א על פי הטור אפשר להדליק מפלג המנחה, כתב מ"ב הוא שעה ורבע קודם, ונחלקו אם מונים מהשקיעה או מצאת הכוכבים, ולכן מי שקיבל למניין מהשקיעה יחמיר להחשיב כקבלה ולא יעשה מלאכה.

זמן השקיעה וצאת הכוכבים

בגמרא שבת (לד:) נחלקו בשיעור בין השמשות **ר' יהודה** סבר משקעה החמה כל זמן שפני מזרח מאדימים עד שהשחיר העליון והוא צאת הכוכבים שיעור <u>שלושת רבעי מיל</u>, **ר' יוסי** בין השמשות כהרף עין מסוף הזמן של השקיעה, והלכה כר' יהודה.

הקשו התוספות מגמרא בפסחים ששיעור בין השמשות הוא <u>ד' מילין</u>, **ר"ת** ביאר שהעיקר כגמרא פסחים מתחילת השקיעה ד' מילין, ובגמרא שבת מתואר התהליך מרבע המיל הרביעי עד סופו, ולכן מהשקיעה שלוש ורבע מיל עדיין יום ואז מתחיל שלוש רבעי מיל לילה, **גאונים** העיקר כגמרא שבת ובפסחים מתואר צאת הכוכבים הסופי. **היראים** סבר שבשקיעה הוי לילה, ושלושת רבעי מיל קודם מתחיל בין השמשות.

להלכה: נחלקו, **שו"ע** כרבינו תם, **גר"א** כגאונים, **ב"ח** לכתחילה כיראים, **מגן אברהם** לחומרא יש לחוש לב"ח ומעיקר הדין כר"ת. **מ"ב** <u>בכניסת</u> שבת ביאר לכתחילה לנהוג כגאונים, ושיעור בין השמשות הוא רבע שעה והמחמירים כיראים פורשים חצי שעה או שליש שעה קודם ומי שנוהג כן אשרי לו. לעניין יציאת שבת, נכון ליזהר כר"ת ומעיקר הדין הלכה כגאונים.

סעיף ג

מי שאינו בקי בשיעור זה, ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות. ואם הוא יום המעונן, ידליק כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבעוד יום. ואם הוא בשדה, שאין שם תרנגולים, ידליק כשהעורבים יושבים מבעוד יום.

הדלקת נרות למי שאינו בקי

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת (לה:).

סעיף ד

אחר עניית ברכו, אף על פי שעדיין יום הוא, אין מערבין ואין טומנין משום דהוא קבליה לשבת עליה. ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדידהו.

<u>קבלת השבת</u>

דין השו״ע כמבואר **במרדכי** שברכו הוא קבלת שבת, וכתב **ב״י** שלדידן אמירת מזמור שיר הוא הקובע. **מג״א** כתב שנהגו אצלו רק בברכו לקבל אף שאומרים מזמור שיר, והמ״ב כתב שבזמננו נהגו לקבל או במזמור שיר או בלכה דודי.

מה שנאסר כאן לעשות דברים דרבנן בזמן שהוא יום או בין השמשות, הוא משום **א)** שכל הציבור קיבלו עליהם ובזה מותר רק אמירה לגוי בטרוד ונחפז, אך אם **ב)** רק אחד קיבל על עצמו כבר ביארנו בתחילת הסימן שמותר לעשות מלאכות מסוימות דמאי ועירובי חצירות וכן שאר איסורי דרבנן במקום מצווה צורך או טרוד ונחפז, הדגיש המ״ב **ג)** בבין השמשות שרק הוא קיבל על עצמו, מותר לעשות רק איסורי דרבנן שאינו קרוב לבוא בהם לידי איסור תורה.

סימן רסב לקדש השבת בשלחן ערוך ובכסות נקיה

סעיף א

יסדר שולחנו ויציע המטות ויתקן כל ענייני הבית, כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת. הגה: ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת. וכן המנהג, ואין לשנות. (טור ס"ס רפ"ט ומרדכי סוף פרק כל כתבי והגהות מרדכי פכ"ט דשבת).

תיקון ענייני הבית בערב שבת

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת על עניין המלאכים החוזרים עם האדם לביתו.

סעיף ב

ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת. ואם אי אפשר לו, לפחות ישלשל (פירוש ישלשלם כלפי מטה שיהיו ארוכים כמלת העשירים היושבים בביתם, רש"י שם) בגדיו למטה דרך כבוד.

לבישת בגדים נאים

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת

סעיף ג

ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה, דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא, ואמר: בואו ונצא לקראת שבת מלכתא. ר' ינאי אומר: בואי כלה, בואי כלה. הגה: וילביש עצמו בבגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו, וזהו כבוד השבת. ועל כן לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב, שילביש עצמו מיד (הגהות מרדכי החדשים).

שמחה בביאת השבת

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת

סימן רסג □ מי ומי המדליקין, ואם טעו ביום המעונן

סעיף א

יהא זהיר לעשות נר יפה, ויש מכוונים לעשות ב׳ פתילות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור. הגה: ויכולין להוסיף ולהדליק ג׳ או ד׳ נרות, וכן נהגו. האשה ששכחה פעם אחת להדליק, מדלקת כל ימיה ג׳ נרות (מהרי״ל) כי יכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחות (אשר״י ומרדכי מס׳ ר״ה ר״פ יום טוב).

שיהיה הנר יפה כמה נרות מדליקין ומי ששכחה להדליק

דין השו״ע ורמ״א מבוארים בדבריהם. כתב מ״ב עדיף נר אחד יפה ולא ב׳ מצומצמים. מותר להדליק מנר לנר אבל לא קיסם מנר לנר. לא מדליקים מנר שעווה שנעשה לבית תפלות עבודה זרה, אפילו ביטלו משום דמאיס ואם אין ברירה ידליק בלי ברכה. צריך שידליק בכל חדר שהוא נמצא ומברך על מקום שאוכל שם.

אישה ששכחה כתב רמ״א שתוסיף כל ימיה משום קנס, ואם היה באונס לא קנסו, אישה ענייה יכולה להוסיף שמן בנר.

סעיף ב

אחד האנשים ואחד הנשים, חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת. אפי׳ אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא.

חיוב הדלקת נר שבת

דין השו״ע מבואר בדבריו על פי המובא ברמב״ם. כתב המ״ב בשם מגן אברהם שואל על הפתחים באין לו מה יאכל הכוונה שיש לו לחם מהצדקה, הכלל הוא שלחם עדיף על נר שבזה מקיים מצוות סעודת שבת וקידוש.

סעיף ג

הנשים מוזהרות בו יותר, מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית. אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ולקידוש היום, נר שבת קודם. וכן אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ונר לחנוכה, נר שבת קודם משום שלום הבית, דאין שלום בבית בלא נר (ואם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולקנות נר חנוכה ע״ל סימן תרע״ה).

נשים מוזהרות יותר מהאנשים

דין השו״ע כמבואר במשנה שבת. כתב מג״א אף אם רוצה האיש האישה קודמת. כתב מג״א יולדת בשבת ראשונה הבעל ידליק, ואחרוני זמנינו חלקו. נר שבת קודם לקידוש ולנר חנוכה. אישה סומא מברכת ואם בעלה פיקח יברך ואם אוכלת עם עוד אחרים והם כבר בחרכו לא תברך על תוספת אורה (שטעם התוספת הוא משום ריבוי השמחה שיש באור וזה לא שייך כאן).

סעיף ד

לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת. וגם לא יאחר. ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה, ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה הגה: וע"ל סימן רס"ג. ואם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול, יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת (טור).

ממתי עד מתי מדליק נר שבת

דין השו"ע מבואר בדבריו על פי הגמרא והרא"ש, יש לציין כאן את מחלוקת הגר"א והמג"א בצורת מניין השעות הזמניות. כתב באה"ל שאפשר לסמוך על דעת המג"א והב"ח שסברו כהיראים ולהקדים ב' שעות קודם הלילה.

היה הנר דלוק מבעוד יום

כתב רמ"א יכבה ויחזור וידליק, כתב המ"ב מיירי או שהדליק קודם הפלג, או אחר הפלג לא לכבוד שבת, אך אם הדליק אחר הפלג לכבוד שבת אך לא קיבל בהדלקה לא צריך לחזור ולהדליק ודלא כדרך החיים.

סעיף ה

כשידליק, יברך: בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת, אחד האיש ואחד האשה. גם ביום טוב צריך לברך: להדליק נר של יום טוב. וביום הכיפורים בלא שבת, יש מי שאומר שלא יברך, ועיין לקמן סימן תר"י. הגה: יש מי שאומר שמברכין קודם ההדלקה, ויש מי שאומר שמברך אחר ההדלקה (מרדכי סוף ב"מ), וכדי שיהא עובר לעשייתו לא יהנה ממנה עד לאחר הברכה, ומשימין היד לפני הנר אחר הדלקה ומברכין, ואח"כ מסלקין היד וזה מקרי עובר לעשייה, וכן המנהג (מהרי"ל).

ברכה על נרות שבת יום טוב ויום כיפור

רמב"ם רא"ש טור ושו"ע מברך על נרות שבת, **יש אומרים בטור** לא מברך שאם היה כבר דלוק אין חובה לכבות ולהדליק. **מרדכי** ביום טוב מברך וביום כיפורים לא, **רא"ש** גם ביום כיפור משום שלום בית, שו"ע כתב ביום טוב לברך וביום כיפור ציין לקמן שמבואר לברך.

חופה המתאחרת עד אחר השקיעה

וחוששת לקבל שבת שמא תצטרך לעשות מלאכה, כתב **מג"א** תדליק בלי ברכה קודם החופה ובחשיכה תפרוס ידיה ותברך, או שבבין השמשות תאמר לגוי שידליק והיא תברך, ובדיעבד יש לסמוך על מהר"ש אם שכחה לברך תברך בלילה על ידי פריסת הידיים, **מ"ב** הביא שתדליק ותברך קודם החופה ותתנה שאינה מקבלת בהדלקה. יוצא שהמגן אברהם לא רצה לסמוך על תנאי שלא לקבל שבת בהדלקה.

מתי לברך על ההדלקה

הביא רמ״א יש אומרים **מרדכי** מברכים לפני, ויש אומרים **מהר״י ווי״ל** שמברכים אחרי ומניחים היד לפני הנרות ואז מברכים, וכן המנהג. שאם תברך הוי כאילו קיבלה שבת ושוב אסורה להדליק. ביום טוב: כתב מ״ב **מג״א** הורה שלא פלוג, **הרבה אחרונים** סברו שביום טוב תברך אחרי. בבאה״ל הביא מחלוקת כיצד תנהג אישה שמתנה שלא לקבל בהדלקה, רעק״א הורה שתברך לפני ודרך החיים אחרי.

סעיף ו

בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו, **אבל** מי שהוא אצל אשתו אין צריך להדליק בחדרו ולברך עליו, **לפי** שאשתו מברכת בשבילו.

בחורים הלומדים חוץ לביתם

דין השו״ע כמבואר במרדכי.

סעיף ז

אורח שאין לו חדר מיוחד וגם אין מדליקין עליו בביתו, **צריך** להשתתף בפרוטה.

אורח שאין לו חדר מיוחד

דין השו״ע כמבואר במרדכי בשם ראבי״ה. כתב מ״ב שיכול להשתתף בפרוטה, ואם סמוך על שולחן בעל הבית אינו צריך.

סעיף ח

ב׳ או ג׳ בעלי בתים אוכלים במקום אחד, יש אומרים שכל אחד מברך על מנורה שלו, ויש מגמגם בדבר. ונכון ליזהר בספק ברכות ולא יברך **אלא** אחד. הגה: אבל אנו אין נוהגין כן.

ברכה על תוספת אורה

ב׳ או ג׳ בעלי בתים אוכלים במקום אחד, ***מהרי״ל ורמ״א*** כל אחד מברך על מנורה שלו, **אור זרוע** מגמגם בדבר. **שו״ע** משום סב״ל רק אחד יברך. וכתב מג״א אם יש לו חדר מיוחד יברך שם אף לשו״ע.

כתב **מג״א** במנורה אחת לא יברכו כמה, **מ״ב** יש מקלין ופרי מגדים סמך על זה בנשים עניות.

סעיף ט

המדליקין בזויות הבית ואוכלים בחצר, **אם** אין הנרות ארוכות שדולקות עד הלילה הוי ברכה לבטלה.

שצריך להנות מהנר

דין השו"ע כמבואר במהרי"ל בשם אגודה. כתב מ"ב אם נהנים בחדר שאוכלים מהאור של הנרות בחדר השני מועיל. כתב מג"א יוצא שלא צריך לעשות עד הלילה אלא מספיק שנהנה, ומיהו לכתחילה טוב לעשות עד הלילה.

סעיף י

לבעל הלכות גדולות, כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה. ועל פי זה נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה, ואין מכבות אותה. ויש אומרים שאם מתנה קודם שהדליקה שאינה מקבלת שבת עד שיאמר החזן ברכו, מועיל. ויש אומרים שאינו מועיל לה. ויש חולקים על בעל הלכות גדולות ואומרים שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר אלא בתפלת ערבית, שכיון שאמר החזן: ברכו, הכל פורשין ממלאכתם. ולדידן, כיון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת הוי כברכו לדידהו. הגה: והמנהג שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת בהדלקה, אם לא שהתנה תחלה, ואפילו תנאי בלב סגי (מרדכי). אבל שאר בני הבית מותרין במלאכה עד ברכו. ועיקר הדלקה תלויה בנרות שמדליקין על השלחן, אבל לא בשאר הנרות שבבית (א"ז). וצריך להניח הנרות במקום שמדליקין, לא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר (מרדכי פ' ב"מ).

קבלת שבת בהדלקה

בה"ג סבר שמקבלים בהדלקה, **רא"ש ותוספות** רק בערבית דהיינו ברכו. אליבא דבה"ג נחלקו אם מועיל תנאי, **מהר"ם** מועיל, **רבינו פרץ** לא מועיל. **שו"ע** הביא כל הדעות וסיים שאמירת מזמור שיר הוי כברכו, וביארו שסבר כרא"ש, **רמ"א** פסק בכה"ג וכמהר"ם שמועיל תנאי ואפילו בלב, ושאר בני הבית לא מקבלים בהדלקה אלא בתפילה. עיקר ההדלקה תלויה בנרות שעל השולחן אלא אם יש הרבה ני יכולה לברך על שאר הנרות שבבית. כתב מ"ב צריכה להתפלל מנחה לפני ההדלקה ואם אין זמן תדליק ותתפלל ערבית שתים.

הדלקה במקום ההנחה

כתב רמ"א לא להדליק במקום זה ולהעביר למקום אחר. נחלקו מה הדין כשמדליקה במקום חיוב ומעבירה למקום חיוב, **מג"א** מותר, **לבוש** אסור, **מ"ב** במקום הצורך יש להקל, והעיר על נשים שהיו מדליקות בבית ומעבירות לסוכה.

סעיף יא

אף על פי שלא התפללו הקהל עדיין, אם קדם היחיד והתפלל של שבת מבעוד יום, חל עליו קבלת שבת ואסור בעשיית מלאכה ואפילו אם אומר שאינו רוצה לקבל שבת.

קבלת שבת בתפילה מבעוד יום

דין השו"ע כמבואר בטור, המתפלל ערבית קיבל שבת אפילו אם מתנה בשונה מהדלקה (הגרע"י סבר שגם אמירת ברכו לא מועיל תנאי).

סעיף יב

אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם על כרחם.

רוב הקהל קיבלו שבת

דין השו"ע כמבואר במרדכי. כתב מג"א דווקא שהיו רוב הקהל בבית הכנסת.

סעיף יג

אדם שבא לעיר בערב שבת וכבר קבלו אנשי העיר עליהם שבת, אף על פי שעדיין היום גדול, אם היו עליו מעות או שום חפץ, מניחו ליפול.

מוקצה עליו ורוב הקהל קיבלו שבת

דין השו"ע כמבואר בשיבולי הלקט.

סעיף יד

אם ביום המעונן טעו צבור וחשבו שחשיכה והדליקו נרות והתפללו תפלת ערבית של שבת, ואחר כך נתפזרו העבים וזרחה חמה, אין צריך לחזור ולהתפלל ערבית אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה. ואם יחיד הוא שטעה בכך, צריך הוא לחזור ולהתפלל תפלת ערבית. ולעניין עשיית מלאכה בין ציבור בין יחיד מותרים, דקבלת שבת הייתה בטעות. ויש אומרים שאותם שהדליקו נרות אסורים בעשיית מלאכה ושאר אנשי הבית מותרין. ויש אומרים שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן, ואפילו אם כבה אסור לטלטלו.

קיבלו שבת בטעות

מבואר בגמרא התפללו בטעות לא קיבלו שבת ולא הטריחום לחזור להתפלל, ויחיד חוזר להתפלל (הבאה"ל כתב אף אם התפלל מנחה קודם הפלג, ודלא כעולת שבת שהיקל שאם התפלל מנחה קודם הפלג אינו חוזר). **רשב"א ור' ירוחם** משמע אף קיבלו בהדלקה, **מרדכי** בהדלקה אסורים המדליקים במלאכה משום שקבלה עם מעשה עדיפא טפי ולפי זה גם קבלה על ידי מזמור שיר יש להקל (הבאה"ל הביא יש שביארו באגודה שרק בתפילה היקלו משום דתפילה בטעות אינה תפילה ולפי זה מזמור שיר מחייב כהדלקה). **שו"ע** בסתם כרשב"א ויש כמרדכי. **מגן אברהם בשם מהר"י טיקטין** הביא שקבלה בטעות הויא קבלה וכל מה שהקילו בגמרא הוא שאין המיעוט נמשך אחריהם, וכתב שאין להקל אלא במקום הדחק לסמוך על השו"ע שפסק כרשב"א.

טלטול ונגיעה בנר שהודלק לכבוד שבת

כתב השו"ע בשם **שבלי הלקט** יש אומרים שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן, ואפילו אם כבה אסור לטלטלו, והיינו אפילו מי שלא קיבל עליו שבת, ביאר המגן אברהם כיוון שהוקצה לבעלים הוקצה לכל. **ט"ז** לא קיימא לן כשו"ע ואף בבית יוסף כתב שלא הבין הלכה זו.

סעיף טו

מי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת עד שקבלו הקהל שבת, לא יתפלל מנחה באותה בית הכנסת אלא ילך חוץ לאותו בית הכנסת ויתפלל תפלה של חול, והוא שלא קבל שבת עמהם, אבל אם ענה וקבל שבת עמהם אינו יכול להתפלל תפלת חול, אלא יתפלל ערבית שתים.

תפילת מנחה במקום שקיבלו שבת

הדין הראשון של השו"ע מבואר בתרומת הדשן, הדין השני מבואר במרדכי. כתב מ"ב יתפלל הראשונה לערבית והשנייה לתשלומין, ואם היפך אפשר שיצא (בהלכה ברורה כתב שלא יצא).

סעיף טז

אם בא לבית הכנסת סמוך לקבלת הצבור שבת, מתחיל להתפלל מנחה ואף על פי שבעודו מתפלל יקבלו הצבור שבת אין בכך כלום, הואיל והתחיל בהיתר.

הגיע סמוך לברכו ולא התפלל מנחה

דין השו"ע כמבואר בתרומת הדשן. במקום שיודע שיקבלו שבת בעודו מתפלל, המ"ב היקל הואיל ועניין זה אינו אלא חומרה, וכתב שטוב יותר שיצא ויתפלל במקום אחר.

סעיף יז

יש אומרים שמי שקבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חברו לעשות לו מלאכה. הגה: ומותר ליהנות מאותה המלאכה בשבת. וכל שכן במוצאי שבת, מי שמאחר להתפלל במוצאי שבת או שממשיך סעודתו בלילה, מותר לומר לחברו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשל לו, ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו, כן נ"ל.

לומר למי שלא קיבל לעשות עבורו מלאכה

בגמרא שבת (קנא.) "אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לאדם לומר לחברו שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור לך פירות שבתחומי". **רשב"א** משמע שמותר לומר לחברו לעשות לו מלאכה, **ר"ן** שאני התם שעל ידי בורגנים יכול ללכת אף הוא עצמו, **ב"י** צ"ע על הר"ן שתמיד

אפשר לומר שאם לא היה מקבל שבת היה יכול לעשות הוא בעצמו. **שו״ע** הביא היתר הרשב״א ביש אומרים, המ״ב ציין שאם רוב העיר קיבלו שבת לא מועיל כי נגרר אחרי הרוב.

במוצאי שבת כתב **רמ״א** בדרכי משה במוצאי שבת לכולי עלמא מותר הואיל ובידו להוציא שבת וכן פסק בהגה. **הלבוש** החמיר והסכימו האחרונים עם הרמ״א. הסתפק המג״א אם אמר בתפילה המבדיל אם יאמר רצה והחליצנו בברכת המזון (והגרע״י הסכים שלא יאמר), עוד כתבו אחרונים במוצאי שבת אין היחיד נגרר אחרי הרוב ויכול להוציא שבת.

סימן רסד □ דיני הפתילה והשמן

סעיף א

אין עושין פתילה לנר של שבת, בין נר שעל השלחן בין כל נר שמדליק בבית, מדבר שהאור אינו נאחז בו אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת כגון: צמר ושער וכיוצא בהם, אלא מדבר שהאור נתלה בו כגון: פשתה נפוצה ובגד שש וצמר גפן וקנבוס וכיוצא בהן. הגה: ואם הדליק בדברים האסורים, אסור להשתמש לאורו (תשובת הרשב״א סי׳ קע״א). ויש אומרים דאם יש נר אחד מדברים המותרים, מותר להשתמש לאור האחרים. וכן דבר שאפשר בלא נר, מותר לעשות אפילו אצל נרות האחרים. ולצורך שבת יש להקל בדיעבד (הגהות מרדכי פ״ק ופ״ב דשבת).

פתילות הכשרות להדלקה

במשנה שבת מבואר סוגי פתילות שאין מדליקין בהם חוסן כלך וכו׳, החשש הוא שמא יטה, וכן הלכה. כתב מ״ב אפילו אין לו לא ידליק בהם מלבד בעטרן. יום טוב מותר בכל חוץ מעטרן ושמן שריפה.

כתב רמ״א אם הדליק לא ישתמש לאורו. כתב מגן אברהם אם יש נר כשר ועומד אצלו פסול, מותר להשתמש לאורם אפילו שלא לצורך שבת, וכתב מ״ב לסמוך כשכבר הדליק אבל לא להדליק לכתחילה כך.

כשיש נר אחד כשר הדין להדליק שאר נרות

הגהות מרדכי בשם מהר״ם כשיש נר אחד כשר מותר ששאר הנרות יהיו מפתילות פסולות, **טור סמ״ג רי״ו ספר התרומה ושו״ע** כל הפתילות צריך שיהיו כשרות. **ראבי״ה** רק במקום שאוכלים, **רמ״א** היקל בדיעבד כמהר״ם (נחלקו במה היקל, **מג״א** אפילו בחדר אחר, **אליה רבה** דווקא באותו חדר).

צמר גפן וקנבוס

נחלקו אם מותר להדליק בצר גפן וקנבוס, **רש״י** אסור, **רבינו תם רמב״ם רא״ש ושו״ע** אסור, **מ״ב** לכתחילה נכון להחמיר בקנבוס.

סעיף ב

כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו אם נתכוון להעבות (פירוש לעשותה עבה) הפתילה כדי להוסיף אורה, אסור. ואם נתכוון להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשלשל למטה, מותר. ומטעם זה מותר לכרוך דבר שמדליקין בו על גבי גמי או קש כדי ליתן הפתילה בעששית. הגה: נותנין גרגיר של מלח וגריס של פול על פי הנר בערב שבת כדי שיהא דולק יפה בשבת (מיימוני פ״ה וטור).

כרך דבר המותר על דבר האסור

בגמרא שבת מבואר, כרך אחד על גבי השני להדליק אסור להקפות מותר. נחלקו מהו להקפות: **רש״י** שנתן תחת הפתילה להציף אותה, **רי״ף ושו״ע** כורך יחד לעבות להקשות הפתילה מותר.

כתב הבית יוסף אם כורך בדבר שאינו ראוי להדליק, מותר אף לדעת רש"י. כתב רמ"א נותנין גרגיר של מלח וגריס של פול על פי הנר בערב שבת כדי שיהא דולק יפה בשבת.

סעיף ג

אין מדליקין נר לשבת אלא משמן הנמשך אחר הפתילה, ולפיכך אין מדליקין בזפת ולא בשעוה ולא בשמן העשוי מצמר גפן ולא באליה ולא בחלב. וכן אין מדליקין בעטרן מפני שריחו רע ויניחנו ויצא. ולא בצרי מפני שריחו נודף שמא יסתפק ממנו ונמצא מתחייב משום מכבה.

שמנים הכשרים

במשנה שבת אסור להדליק בזפת שעוה שמן קיק אליה וחלב, **וכן פסק שו"ע**. ר' ישמעאל אסר עטרן, חכמים התירו בכל השמנים, ור' טרפון התיר רק בשמן זית. **רי"ף רמב"ם רא"ש ושו"ע** הלכה כחכמים שמותר בהכול וכר' ישמעאל שאסור עטרן. **ר' ירוחם** מותר אף עטרן. הובא בגמרא וכן פסק שו"ע אסור להדליק בשמן צרי, שריחו ערב שמא יסתפק, ועוד שהוא עף ומבעיר את הבית. שעווה האסורה היא רק במדליקה לבד ללא פתילה.

סעיף ד

אפילו נתן מעט שמן זית בשמנים אלו שאינם נמשכים ואז נמשכין, אין מדליקין בהם.

נתן מעט שמן בשמנים פסולים

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת.

סעיף ה

חלב מהותך וקרבי דגים אין מדליקין בהם. ואם נתן בהם מעט מאחת משמנים שמדליקין בהם, מותר להדליק בהם.

הדלקה בחלב מהותך

לעיל מבואר שאסרו חלב, הובא בגמרא אף שהאיסור הוא באינו מהותך גזרו מהותך אטו שאינו מהותך, ואם נתן מעט משמן שמדליקין בו לא גזרו.

סעיף ו

שאר כל השמנים, חוץ מאלו, מדליקים בהם. ומכל מקום שמן זית מצוה מן המובחר.

שאר שמנים ושמן זית

דין השו"ע על פי המשנה שבת.

סעיף ז

כרך זפת או שעוה או חלב סביב הפתילה, מדליקים בהם.

כרך דבר פסול סביב פתילה כשירה

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת.

סעיף ח

המדליק צריך שידליק רוב מה שיוצא מן הפתילה מהנר.

להדליק רוב מה שיוצא מהפתילה

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת.

סעיף ט

אין צריך להבהב הפתילה (פירוש ענין הבהוב יפול על דבר שאינו נשרף לגמרי וגם לא קיים לגמרי) (אל תאכלו ממנו נא (שמות יב, ט), תרגום יונתן מהבהב). הגה: ומ"מ נהגו להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהיה מחורכת ותאחז בה האור יפה (טור).

האם צריך להבהב הפתילה

במשנה נחלקו בפתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה, ר' אליעזר אומר אין מדליקין ור' עקיבא אומר מדליקין. פסקו רמב"ם ושו"ע כר' עקיבא, ובה"ג פסק כר' אליעזר. כתב רמ"א שנהגו לחרוך כדי שתיתפס האש יפה, והמ"ב כתב שיעשה כן הבעל.

סעיף י

אין מדליקין בסמרטוטין, אפילו מחורכין.

הדלקה בסמרטוטין

דין השו"ע כמבואר בראשונים משום שאין האש נאחזת בהם יפה.

סימן רסה □ דין כלים הנתנים תחת הנר

סעיף א

אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר כדי שיהא נוטף בתוכו, גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה. ואם חברו לו בסיד או בחרסית, מותר דכיון שהוא כלי אחד בדיל מיניה משום איסור שבת.

נתינת כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר

דין השו״ע כדעת ת״ק במשנה שבת, גזירה שמא יסתפק.

סעיף ב

לא ימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת, גזירה שמא יסתפק ממנו.

למלא קערה שמן בצד הנר

דין השו״ע כמבואר במשנה שבת כת״ק.

סעיף ג

אין נותנין כלי בשבת תחת הנר לקבל שמן הנוטף, מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו. ומותר ליתנו מבעוד יום, והשמן הנוטף אסור להסתפק ממנו בשבת. הגה: ואסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי, אף על פי שאינו מטלטלו ואין בו משום מוקצה בנגיעה בעלמא, מכל מקום אסור פן יתנדנד קצת מנגיעתו ויטה (א״ז).

נתינת כלי תחת השמן, ביטול כלי מהיכנו

פסק השו״ע כדברי המשנה בשבת, אין לתת כלי תחת הנר לקבל הנוטף ממנו בשבת משום ביטול כלי מהיכנו, ודומה לסותר, ומערב שבת מותר ושמן הנוטף ממנו אסור, ואם לא נטף אליו לא נאסר. כתב מ״ב עצה להניח בכלי דבר המותר שאז מותר לטלטלו אגב ההיתר, ועוד עצה להניח כלי תחת השולחן מערב שבת וכאשר יסיר השולחן המבדיל בין הנרות לכלי נמצא הכלי מונח שם מאליו.

אליה רבה כתב אם נטף שמן מערב שבת אף אם נשפך מהכלי קודם שבת נעשה הכלי בסיס, **הפרי מגדים** תמה על האליה רבה, וכתבו שאליה רבה הולך כדעת רמ״א בסימן ש״י סעיף ז׳ שיש בסיס אף כשקדם וסילק קודם בין השמשות.

כתב המגן אברהם האיסור הוא בשמן שנוטף הואיל והוא מוקצה ואסור לנערו אך נר של שעווה מותר, הואיל ומבואר לקמן (סימן רע״ז סעיף ג׳) שנר הנופל על טבלה מותר לנערה, ממילא לא נעשה בסיס.

לקמן סימן רס"ו סעיף ט', וסימן ש"י סעיף ו', וסימן ש"ה סעיף י"ט, מבואר עוד המשך דיני ביטול כלי מהיכנו.

נגיעה בנר תלוי

כתב רמ"א אסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי, אף על פי שאינו מטלטלו ואין בו משום מוקצה בנגיעה בעלמא, מכל מקום אסור פן יתנדנד קצת מנגיעתו ויטה, ויתחייב משום מבעיר או מכבה. משמע אם נוגע באופן שאין חשש להטיה מותר, וכתב המגן אברהם כגון שמונח עליו דבר היתר ונוטל ונמצא טלטול מן הצד, אך לנגוע בנר עצמו אסור ואפילו אין הנר דלוק.

סעיף ד

נותנים כלי תחת הנר לקבל ניצוצות מפני שאין בהם ממש ואין כאן ביטול כלי מהיכנו. אבל לא ייתן לתוכו מים אפילו מבעוד יום, מפני שמקרב זמן כיבוי הניצוצות. ומכל מקום מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת כיון שאינו מתכוון לכבוי אלא להגביה השמן. הגה: ויש אומרים אפילו מתכוון לכבוי, שרי מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן לא הוי אלא גרם כיבוי, וכן נוהגין (סמ"ג).

נתינת כלי תחת הנר לקבל ניצוצות

דין השו"ע כמבואר במשנה שבת. כתב המ"ב לבאר אף שאין איסור במלאכות המתחילות מערב שבת (כמבואר לעיל סימן רנ"ב), כאן אסור שיש לחוש שמא יסבור שהדבר מותר ויעשה כן אף בשבת עצמה וכן שיגביה הכלי עם המים בידו לקבל הניצוצות. כתב המגן אברהם האפר של הניצוצות אסור משום מוקצה של נולד.

נתינת מים בתוך הנר שעווה או שמן

☐ **שמן:**

נחלקו כיצד מותר לתת מים תחת הנר של שמן:

- **תוספות ושו"ע** מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת כיון שאינו מתכוון לכבוי אלא להגביה השמן. ביאר המגן אברהם שאין לחוש שיעשה כן בשבת. **הרא"ש** הוסיף שאין כיבוי כלל אלא כשנגמר השמן נכבה (וכתב המגן אברהם לפי זה מותר גם לומר לגוי המדליק נר בהיתר לצורך חולה).
- **רמ"א** הביא בשם סמ"ג, יש אומרים אפילו מתכוון לכבוי, שרי מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן לא הוי אלא גרם כיבוי, וכן נוהגין.

☐ **שעווה:**

נר שעווה, נחלקו אם יש היתר להניח תחתיו מים כשמתכוון והכיבוי נעשה באופן ברור שנופל האש למים:

- **מגן אברהם** נר שעווה אסור לתת מים תחת הקנה שעומד בו הנר, שהרי מתכוון שיכבה והאש נופל לתוך המים והם בעין ממש תחת האש ואסור אף לרמ"א.
- **מ"ב** במקום צורך יש להתיר, ולכולי עלמא מותר לתחוב הנר לתוך חול. (הלכה ברורה התיר גם בנר שעווה ובתנאי שיניח המים קודם שמניח הנר שיש אומרים שאין בזה איסור, ומועיל לצרפם לאומרים שמותר אפילו כשיש לו כוונה לכבות).

<u>סימן רסו □ דין מי שהחשיך לו בדרך</u>

<u>סעיף א</u>

מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום והיה עמו מעות ויש לו חמורו וגם יש עמו אינו יהודי, לא יניח כיסו על חמורו, מפני שהוא מצווה על שביתתו, אלא נותן כיסו לאינו יהודי להוליכו לו, ולמוצאי שבת לוקחו ממנו ואפילו לא נתן לו שכר על זה ואף על פי שנתנו לו משחשיכה, מותר. אבל אם מצא מציאה אינו יכול ליתנה לאינו יהודי אלא אם כן באה לידו מבעוד יום דהשתא הויא ככיסו.

<u>החשיך לו בדרך כיצד ינהג עם כיסו</u>

במשנה שבת (קנג.) "מי שהחשיך בדרך נותן כיסו לנכרי, ואם אין עמו נכרי מניחו על החמור. הגיע לחצר החיצונה נוטל את הכלים הניטלין בשבת, ושאינן ניטלין בשבת מתיר החבלים והשקין נופלין מאיליהם".

נחלקו אם מותר לתת לנוכרי בשבת: **רש"י** אסור והכוונה שנותן לנוכרי ערב שבת, **רמב"ם רא"ש ושו"ע** אף בשבת משום פסידא התירו לטלטל מוקצה, שלא יבוא לעבור על איסור טלטול (כתב המ"ב אף בזמנינו שאין רה"ר דאורייתא לחלק מהפוסקים ולכאורה אין לחוש שיגיע לאיסור תורה, עדיין נשאר ההיתר).

בגמרא "אמר רבא דווקא כיסו אבל מציאה לא וכו' ולא אמרן אלא דלא אתי לידיה אבל אתי לידיה כביסיה דמי", וכן פסק שו"ע.

כתב מגן אברהם חמור ששכרו ישראל מגוי, יש לחוש ששכירות קניא ומצווה על שביתתו ולכן לא יניח כיסו עליו אלא יתנו לגוי. ובמקום ששכר הגוי ולא החמור יניח על החמור ולא ייתן לגוי, ובלבד שלא יחמר.

כתב המ"ב מי שיש לו משא כבד ואינו יכול ליתנו לגוי, וגם לא יכול לעשות העצה שמובאת בסעיף ב', יקנה החמור לגוי ואין לא בקי בקניינים יפקיר בפני ג' או לכל הפחות בפני עצמו.

<u>סעיף ב</u>

אם אין עמו אינו יהודי, מניחו על חמורו, וכדי שלא יהא חייב משום מחמר (פירוש מנהיג את החמור) אי איכא עקירה והנחה מניחו לאחר שעקרה יד ורגל ללכת, דלאו עקירה היא, וכשהיא עומדת נוטל הימנה ולאחר שתחזור ותעקור רגלה יניחנו ויש אומרים שצריך ליזהר מלהנהיגה בקול רם כל זמן שהכים עליה. הגה: והוא לא ירכב על החמור, אלא ילך ברגליו. ואם הוא צריך לצאת חוץ לתחום מפני שמתיירא מן הלסטים, או שאר סכנה ואפילו הוא תוך התחום, יכול לישב על החמור ולרכוב. (ריב"ש וב"י בשם תשב"ץ).

<u>אין גוי יניח על החמור, דין מחמר</u>

על היתר המשנה להניח על החמור, ביאר הגמרא "והלא מחמר ורחמנא אמר לא תעשה כל מלאכה, אמר ר' אדא בר אהבה מניחו עליה כשהיא מהלכת. והא אי אפשר דלא קיימא להשתין מים ולהטיל גללים ואיכא עקירה והנחה, כשהיא מהלכת מניחו עליה כשהיא עומדת נוטלו הימנה". מבואר שהתירו לתת על הבהמה בתנאי שהולכת מעצמה ובתנאי שמניח עליה קודם עקירה והוטל ממנה קודם הנחה. **רמב״ם** אסר להנהיגה בקול, **רשב״א** כיוון שהניח עליה מהלכת אין בעיה להנהיגה.

פסק שו״ע דין הגמרא והביא דעת הרמב״ם ביש אומרים. רמ״א הביא האיסור לרכב הוא עצמו ובפיקוח נפש מותר.

<u>סעיף ג</u>

היה עמו חמורו וחרש שוטה וקטן, יניחנו על החמור ולא יתננה לאחד מאלו.

<u>עדיפות בחמור וחש״ו</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא, חמור קודם לחש״ו שלא יבוא להחליף במי שאינו חש״ו, חרש ושוטה עדיף שוטה שאין לו כלל דעת, קטן ושוטה עדיף שותה שקטן יבוא לכלל דעת, חרש וקטן ייתן למי שירצה, בבאה״ל כתב שבקטן שהוא בנו יעדיף חרש ושוטה.

<u>סעיף ד</u>

היה עמו חרש ושוטה, יתננו לשוטה לפי שאין לו דעת כלל.

<u>עדיפות בין חרש לשוטה</u>

מבואר לעיל.

<u>סעיף ה</u>

שוטה וקטן, יתננו לשוטה שהקטן יבא לכלל דעת. חרש וקטן, יתננו למי שירצה.

<u>עדיפות בין שוטה לקטן</u>

מבואר לעיל.

<u>סעיף ו</u>

ויש אומרים שכשנותנו לאחד מאלו מניחו עליו כשהוא מהלך ונוטלו ממנו כשהוא עומד.

הגה: ודווקא כשנותן להם משחשכה, אבל כשנותן להם מבעוד יום, מותר בכל ענין.

הנותן לחש"ו יניח וייטול קודם

דין השו"ע כמבואר ברב המגיד, גם כשנותן לחש"ו יניח וייטול בשעה שהבהמה מהלכת שלא יבואו החש"ו לעשות איסורים דאורייתא על ידו, שהרי אסור להאכילם איסור בידיים. נחלקו מה הדין כשנותן להם מבעוד יום: **רמ"א** אין צריך שלא נחשב מאכילם בידיים, **מגן אברהם** צריך, כתב מ"ב בכרמלית יש להתיר לכולי עלמא.

סעיף ז

אם אין עמו שום אחד מכל אלו, יטלטלנו פחות פחות מארבע אמות. ודווקא כיסו או מציאה שבאה לידו, אבל אם לא באה לידו, לא.

אין עימו אף אחד יוליך פחות מכשיעור

פסק השו"ע דין הגמרא באין עימו אף אחד יוליך פחות פחות מד' אמות. המ"ב הביא מחלוקת אם מספיק לעצור כל ד' אמות ונחשב להנחה, או שצריך דווקא לשבת ולהניח על גבי קרקע (ט"ז).

הוצאה מרשות לרשות: כתב המ"ב כל ההיתר הוא לעניין טלטול, אך הוצאה מרשות לרשות אסור ולכן אין להוציא תינוק מביתו למול אלא על ידי גוי, ולמגן אברהם לקמן סימן של"א אף על ידי גוי אסור.

נחלקו מה הדין במציאה שלא באה לידו עדיין: **רמב"ם** מחשיך עליה ואם אינו יכול נולה פחות פחות מד' אמות, **ראב"ד** כל שלא באה לידו אסור, וכן פסק שו"ע. הבאה"ל כתב להתיר לקחת מציאה על ידי הרבה אנשים שכל אחד מעביר לחברו.

סעיף ח

יש אומרים דדווקא מי שהחשיך לו בדרך שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום, אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה ושכח והוציא לרשות הרבים לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו.

יצא סמוך לחשכה וחשכה לו

דין השו"ע כמובא **בר' ירוחם בשם יש מפרשים** שלא התירו למי שעשה בפשיעה. ומה שיכול הוא להתיר חגורו שייפול ממנו ויאמר לגוי לשומרו. **אליה רבה בשם הרשב"א** כתב שהתירו אף לפושע.

סעיף ט

הגיע לחצר החיצונה המשתמרת, נוטל מעל החמור כלים הניטלים. ושאינם ניטלים מתיר את החבלים והשקים נופלים. ואם הייתה טעונה כלי זכוכית שאסור לטלטלם, כגון שהם כוסות של מקיזי דם שאין ראויים בשבת לכלום לפי שהם מאוסים ואם יפלו לארץ ישברו, מניח תחתיהם כרים וכסתות. ודווקא במשאות קטנים שיכול לשומטן מתחתיהן, אבל אם

הם גדולות שאינו יכול לשמוט הכרים מתחתיהן, אסור להניחם תחתיהן מפני שמבטל כלי מהיכנו (פירוש מהתשמיש שהיה מוכן לו) אלא פורקן בנחת שלא ישברו, ולא יניחם על הבהמה משום צער בעלי חיים.

<u>כיצד לפרק כלים מהחמור, ביטול כלים לשעה</u>

דין השו״ע כמבואר במשנה ובגמרא שבת, מותר ליטול כלים מהחמור כשאינם מוקצה, ואם הם מוקצה יתיר החבלים וייפלו ואם הם יכולים להישבר מותר לבטל כלי מהיכנו לשעה אחת ולהניח תחתם כרים וכסתות כדי שלא ישברו, ואם לא יוכל להסיר אחר כך הכרים וכסתות אסור אלא יפרוק בנחת, ולא ישאיר על הבהמה משום צער בעלי חיים. כתב מ״ב בשם מג״א אם אין צער בעלי חיים אסור לפנות.

<u>סעיף י</u>

חשכה לו בדרך ותפילין בראשו, או שיושב בבית המדרש בשדה וחשכה לו, מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו. ואם יש בית סמוך לחומה שנשמרים בתוכו, מניחן שם.

<u>חשכה לו בדרך ותפילין בראשו</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא ביצה.

<u>סעיף יא</u>

הייתה חבילתו מונחת על כתפו וקידש עליו היום, רץ תחתיה עד ביתו. ודווקא רץ, אבל לילך לאט, לא, כיון דלית היכירא אתי למעבד עקירה והנחה, דזמנין קאי ולאו אדעתיה. אבל רץ אית ליה היכירא, וכי מטי לביתיה כי היכי דלא קאי פורתא ואשתכח דקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד, זורק לה כלאחר יד דהיינו שלא כדרך זריקה, כגון מכתיפיו ולאחריו.

<u>מה יעשה בחבילתו שעל כתפו</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת, והוא המשך הסעיפים של תחילת הסימן (משמע שלא עצר משעה שנכנס שבת ואין כאן עקירה אלא רק המשך טלטול דרבנן). שיכול להמשיך ללכת בריצה לביתו ולזרוק כלאחר יד.

כתב המ״ב כל זה דווקא כשאין עימו גוי ולא בהמה ולא חש״ו, ולא יכול ללכת פחות פחות מד׳ אמות כגון שירא מלסטים, ולדידן שאין לנו רשות הרבים <u>אפשר</u> שיהא מותר בכל עניין.

<u>סעיף יב</u>

יש אומרים דדווקא בחבילה התירו לעשות כן אבל לא בכיסו, ויש אומרים דהוא הדין לכיסו. הגה: ומי ששכח כיסו עליו בשבת אם הוא בביתו יכול לילך עמו לחדר להתיר חגורו וליפול

שם להצניעו, ואם הוא בשוק אסור להביאו לביתו רק מתיר חגורו בשוק והוא נופל, ואומר לאינו יהודי לשומרו ואם מביאו אין לחוש (אגודה מסכת ביצה ב"י סימן ש"ט). **ועיין לקמן סימן ש"י אם הכיס תפור בבגדו מה דינו.**

מחלוקת אם ההיתר לעיל הוא גם בכיס

הביא השו"ע מחלוקת בכיס, **ר"ן בשם הרמב"ן** דווקא בחבילה התירו שאין דרך לרוץ איתה ועל ידי הריצה נעשה היכר אך לא בכיס, **הרב המגיד בשם הרמב"ן** אפילו בכיס. כתב המ"ב המיקל לא הפסיד, ולדידן שאין רשות הרבים דאורייתא אפשר שמותר לכולי עלמא.

שכח כיסו עליו בשבת

דין **הרמ"א** על פי האגודה, שכל שהיה המוקצה כבר בידו יכול להניחו היכן שירצה, **הגר"א** החמיר משום לא נטלו בהיתר, ואפשר שיקל במקום שיבוא להפסד. אם הוא בשוק אסור להביאו לביתו אלא מתיר חגורו והגוי ישמרנו, וכתב מ"ב אם ירא שייטול הגוי רשאי לרוץ לביתו בלי לעמוד וכו' כמבואר בסעיף הקודם.

סעיף יג

מצא ארנקי בשבת, אסור ליטלו אף על פי שירא פן יקדמנו אחר.

מצא ארנק בשבת

דין השו"ע כמבואר ברא"ש והר"ן. כתב מ"ב אפשר להקל לטלטל ברגל, ואם עבר והגביהו יטלטל פחות מד' אמות ולבסוף יזרקנו כלאחר יד. על ידי גוי: **מגן אברהם** אסר, **אליה רבה** היקל, **רעק"א** היקל רק להגביה אבל לא שייטול לביתו. ואם מביא מעצמו מותר.

סימן רסז – דיני התפלה בערב שבת

סעיף א

בתפלת המנחה בערב שבת אין נופלין על פניהם.

דיני תפילת מנחה בערב שבת

☐ **אין נופלים על פניהם:**

בתפילת מנחה בערב שבת, מתפללים כדרכם ואין נופלים על פניהם מפני שהוא סמוך לשבת.

נחלקו אם הוא דווקא במתפלל מנחה קטנה סמוך לשבת, או אף מנחה גדולה (מ״ב סק״א, באה״ל ד״ה אין נופלים):

- « **פרי מגדים ובאה״ל** אף מנחה גדולה.
- « **ר״ן** דווקא מנחה קטנה.

האוכל פת אחר חצות, לא יאמר על נהרות בבל לזיכרון ירושלים, אלא שיר המעלות, כמו שנוהגים בשבת.

סעיף ב

מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד (ועיין לעיל סימן רל״ג כילד משערין שיעור פלג המנחה).

זמן תפילת ערבית

☐ **הקדמת תפילת ערבית:**

בגמרא פסחים (קה:) ״עיולי יומא כל כמה דמקדמינן ליה עדיף ומחבבינן ליה״. **ועוד** בגמרא שבת (קיח:) ״ואמר ר׳ יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא, וממוציאי שבת בצפורי״. **ועוד** בגמרא ברכות (כז.) ״רב צלי של שבת בערב שבת, שמע מינה מתפלל אדם של שבת בערב שבת״.

מבואר שיש ענין להקדים קבלת שבת, כמו שהיו עושים בטבריא שמתוך שהיתה יושבת בעמק, היה נראה ששקיעתה מוקדמת, והיו מקבלים בה מוקדם. ואף שקריאת שמע אינה בזמנה וצריך לחזור לקוראה, ונמצא שאינו סומך גאולה לתפילה, מותר כיון שהוא לצורך תוספת שבת (רא״ש), ועוד שתפילת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה (רמב״ס).

וכן פסק שו״ע, מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול. ואף לדעת האשכנזים שביום רגיל חששו לדעת רבנן שבין השמשות יום הוא, כאן הקילו כדעת ר׳ יהודה לענין תפילה דרבנן, לסמוך שהוא יום, משום מעלת תוספת שבת[1]. ודלא **כרי״ץ גיאות** שהחמיר שלא להקדים להתפלל קודם צאת הכוכבים.

אם התפלל ערבית קודם הפלג, לא יצא ידי חובה אף בדיעבד (מ״ב סק״ד).

- **האם יכול לקדש ולאכול קודם קריאת שמע:**

---

[1] ואף שאפשר לקבל תוספת שבת גם בלי להתפלל ערבית וכמו שכתב המ״ב סק״ב, אם לא היו מתירים להם להתפלל בסמוך והיו צריכים לחזור לבתיהם, לא היו מקדימים יותר, וכמו שהביא הבאה״ל ד״ה ״ומפלג״.

בגמרא ברכות (ד:) מבואר שאין להתחיל באכילה או שינה בסמוך לזמן חצי שעה קודם זמן קריאת שמע, נחלקו במתפלל ערבית מוקדם בערב שבת, האם יכול להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן קריאת שמע:

» **ב"י** כיון שיש הסוברים שיצא ידי חובה בקורא קריאת שמע מפלג המנחה, יש לסמוך עליהם להתיר כקורא.

» **מ"ב** (סק"ו) יתחיל לאכול קודם חצי שעה הסמוכה לשקיעה, והמיקל בזה אין למחות בידו.

▪ **האם יוצא ידי חובה בסעודה שאכל קודם השקיעה:**

נחלקו אם יכול לגמור סעודתו קודם שקיעה (מ"ב סק"ה):

» **שו"ע ומג"א** <u>מותר</u>.

» **ספר חסידים וב"ח** <u>צריך</u> לאכול כזית אחר צאת הכוכבים.

» **מ"ב** <u>לכתחילה</u> יש לחוש לספר חסידים.

▪ **המתפלל מנחה אחר הפלג, האם רשאי הוא להפלל ערבית בסמוך:**

נחלקו אם מותר, או שנראה כתרתי דסתרי:

» **דרך החיים** <u>מותר</u>, דיש לסמוך על סברת המגן אברהם, שטרחא לאסוף המפללים אחר שימתינו לערבית (בה"ל ד"ה ומפלג).

» **מ"ב** (סק"ג) לכתחילה אין לעשות כן, <u>בדיעבד</u> יש לסמוך על זה בשעת הדחק ובתנאי שתפילת ערבית היא ב<u>בין השמשות</u>.

<u>סעיף ג</u>

בברכת השכיבנו אינו חותם בה שומר עמו ישראל, אלא כיון שהגיע לובצל כנפיך תסתירנו אומר: ופרוס סכת שלום עלינו ועל ירושלים עירך, ברוך אתה ה' הפורס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים.

<u>ברכות קריאת שמע</u>

❑ **שינוי נוסח ברכת השכיבנו:**

בשבת אין חותמין "שומר את עמו ישראל לעד", שבשבת אין צריכין שמירה אלא שבת שומרת, אלא חותמין "ופרוס סוכת שלום עלינו ועל ירושלים עירך, ברוך אתה ה' הפורס סוכת סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל". וכן נהגו **באשכנז וצרפת** וכן מובא בירושלמי, ולא כמנהג **טוליטולא** (טולדו) שהיו חותמין כבחול (טור).

נחלקו אם יוסיף קודם חתימת הברכה "כי אל שומרנו ומצילנו":

» **שו"ע** לא אומרים.

» **המנהיג ומ"ב** אומרים.

▪ **שכח וחתם של חול בשבת:**

אם נזכר תוך כדי דיבור, יאמר מיד אחר תיבת לעד, ופרוס וכו'. אם נזכר אחר תוך כדי דיבור אינו חוזר (מ"ב סק"ט).

❑ **הוספת פסוקים אחר חתימת ברכת השכיבנו:**

לאחר חתימת ברכת השכיבנו, נהגו להוסיף פסוקים לפי ענין הזמן, בשבת פסוק "ושמרו בני ישראל", לרמוז על כך שאם שומרים השבת אינם צריכים שמירה, ועוד שאם ישמרו שתי שבתות מיד נגאלין. במועדים "וידבר משה", בראש השנה "תקעו", וביום הכיפורים, "כי ביום הזה" (מ"ב סק"ט).

❑ **ברכת המולך יראו עינינו:**

נהגו בזמנם לומר אחר ברכות קריאת שמע של ערבית קודם הקדיש, פסוקים שיש בהם את עניני תפילת שמונה עשרה, והיו חותמים אותם בברכת "יראו עינינו". בשבת לא היו אומרים את אותם פסוקים, נחלקו אם אומרים את ברכת יראו עינינו:

- **מנהג טוליטלא** אומרים.
- **רב נטרונאי** לא אומרים, שממהרים לבתיהם משום המזיקים ושמא יכבה הנר, וכן נוהגים בבית מדרשו של רב. הרא"ש לא היה עונה אמן לאותם המברכים מפני שהיא ברכה לבטלה.

סימן רסח – דין הטועה בתפלת השבת

סעיף א

אומר 'ויכלו' בתפלת ערבית.

נוסח תפילת ערבית של שבת

- **הזכרת ויכולו:**

שלוש ברכות ראשונות ואחרונות כתפילת יום חול, ולא כרב עמרם שהוסיף בברכה ראשונה "רצה והנחל שבתות למנוחה לבניהם, למען שמך באהבה, מלך עוזר ומושיע וכו'". ואומרים נוסח אתה קדשת וכו', ופסוקי ויכלו עד אשר ברא אלהים לעשות, כמבואר בגמרא שבת (קיט:) "אמר רבא ואיתימא ר' יהושע בן לוי, אפילו יחיד המתפלל בערב שבת צריך לומר ויכולו. דאמר רב המנונא כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, שנאמר ויכולו אל תקרי ויכולו אלא ויכלו", **וכן פסק שו"ע**. דיעבד שלא אמרו ויכלו אינו חוזר, ופשוט הוא לדידן שחוזרים לומר ויכלו בקידוש (מ"ב סק"א).

- **זהירות בנוסח:**

יזהר להפסיק מעט בין 'שמך' ל'תכלית', שלא ישמע שהמילה תכלית שפירושה סיום חוזרת על המילה שלפניה אלא יראה שהיא מתחילת את השורה שאחריה. באמירת ויכלו ייזהר להפסיק בין 'אלהים' ובין 'אתו'. המנהג לומר בערבית 'ינוחו בה' בשחרית 'ינוחו בו', ובמנחה 'ינוחו בם' (מ"ב סק"א).

סעיף ב

אם טעה והתחיל תפלת החול, גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ומתחיל של שבת, לא שנא נזכר בברכת אתה חונן לא שנא נזכר בברכה אחת משאר הברכות, בין בערבית בין בשחרית, מוסף ומנחה. ויש אומרים דבמוסף פוסק אפילו באמצע ברכה.

התחיל תפילת חול בשבת

- **טעה בתפילות שבת:**

בגמרא ברכות (כא.) "אמר רב נחמן, כי הוינן בי רבה בר אבוה בען מיניה, הני בני בי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמרו, ואמר לן גומרין כל אותה ברכה וכו'. גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת".

מבואר שהמתחיל ברכת חונן הדעת מסיים כל אותה ברכה, דמה שלא מתפללים של חול בשבת, הוא מפני כבוד שבת. **נחלקו** אם הוא דווקא בברכה ראשונה שהזכיר חונן הדעת, או שאף בשאר ברכות הדין כן:

- **מהרא"ש מלוניל** בשאר ברכות פוסק באמצע אותה ברכה.
- **טור** אף בשאר ברכות מסיים וחוזר לתפילת שבת, **וכ"פ שו"ע**.

- **הטועה בתפילת מוסף:**

נחלקו אם דינו כטועה בשאר תפילות:

- **ר' יונה רמב"ם וסמ"ג** <u>פוסק</u> באמצע ברכה, דאין לומר בתפילת מוסף שראוי להתפלל בה של חול.
- **רא"ש** <u>מסיים</u> אותה ברכה, דאף היא ראויה לי"ח ברכות, וכן מבואר בירושלמי שמוסף של ר"ח וחול המועד י"ח ברכות. ואף אם התפלל כולה של חול והזכיר בה דבר מועט במוספין, יצא ידי חובה.

להלכה:

- **שו"ע** בב"י הסכים כדעת ר' יונה, ובשו"ע פסק בסתם כרא"ש, והביא הר' יונה ביש אומרים.
- **מ"ב** האחרונים הסכימו לדעת ר' יונה, משום ספק ברכה לבטלה (מ"ב סק"ה).

<u>סעיף ג</u>

אם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול ומיד כשאמר תיבת 'אתה' נזכר קודם שאמר 'חונן', הוה ליה התחיל בשל חול וגומר אותה ברכה. אבל אם היה יודע שהוא שבת, ושלא בכוונה התחיל תיבת 'אתה', אפילו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת ב'אתה' אינו גומר ברכת 'אתה חונן', דחשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו. הגה: דהרי יכול לומר אתה קדשת או אתה אחד (תרומת הדשן סימן י"ד).

<u>התחיל מילת 'אתה' ונזכר קודם שהמשיך 'חונן'</u>

יש לחלק אם התחיל מילת אתה על דעת שהוא יום חול, לבין אם ידע שהוא שבת ולישניה דאיתקיל ליה לפי הרגלו. התחיל על דעת שהוא יום חול, **תרומת הדשן ושו"ע** דינו כטועה. **מגן אברהם ועוד** בשחרית שמתחילה ב'ישמח משה' דינו כטועה, בערבית ומנחה שמתחילות ב'אתה' אין דינו כטועה (וכן פסקו אחרוני זמנינו). נכשל בלשונו מחמת הרגלו דחול, אינו חוזר אף בשחרית של שבת, דחשבינן ליה כטעה בתפילות שבת בין זו לזו. ואם המשיך מילת 'חונן' דינו כטועה, כיון שלשונו מוכיחה עליו שהתחיל של חול.

<u>סעיף ד</u>

מי שהתפלל תפלה של חול בשבת ולא הזכיר של שבת, לא יצא. ואם הזכיר ש"ש בתוך י"ח אף על פי שלא קבע ברכה לשבת, יצא. הגה: במוסף אפילו לא אמר רק ונעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף, יצא. (ב"י בשם הרא"ש פרק מי שמתו).

<u>טעה והתפלל של חול חוזר</u>

דין השו"ע כמבואר ברמב"ם, ולמדו ממה שהשוכח להזכיר ר"ח חוזר הוא הדין שבת. מסופק המשנה ברורה הורה לחזור שרגילות לשונו היא תפילת חול, ואחרוני זמנינו חלקו עליו. דין הרמ"א כמבואר ברא"ש.

סעיף ה

טעה והתפלל של חול בשבת, ולא הזכיר של שבת, **אם עקר רגליו חוזר לראש. ואם לא** עקר רגליו **אף** על פי שסיים תפלתו, **אינו חוזר אלא** לשל שבת. (ושליח ציבור ששכח של שבת בשחרית עיין סימן קכ"ו).

טעה והתפלל של חול כיצד ינהג

דין השו"ע כמבואר בסמ"ק, אם עקר רגליו חוזר לראש לא עקר חוזר לתפילת שבת. כתב המ"ב אף אם נזכר ברצה לא יוסיף של שבת אלא יחזור לאומרה בפני עצמה.

סעיף ו

הטועה בתפלת שבת והחליף של זו בזו, אינו חוזר. **ויש אומרים שאם החליף** של מוסף באחרת, או אחרת בשל מוסף, חוזר.

החליף תפילות שבת זו בזו

דין השו"ע כמבואר בשבלי הלקט, שעיקר התפילה בשבת היא הברכה הרביעית. יש אומרים שהביא בשו"ע על מוסף, תמה **המגן אברהם** שכולם מודים בדין זה שחוזר במוסף, **החיד"א ואחרוני זמנינו** הביאו שהרמ"ע מפאנו חולק ופסקו שיצא ידי חובה בחזרת הש"ץ.

סעיף ז

חוזרים לומר ויכלו, משום יום טוב שחל להיות בשבת שאין אומרים אותו בתפלה, וגם להוציא למי שאינו יודע. ואומרים אותו בקול רם ומעומד.

חוזרים ואומרים ויכולו

דין השו"ע כמבואר בראשונים. כתבו לאומרו מעומד ויחד עם הקהל, כתב מ"ב יזהר לאמרו יחד עם הקהל ולפחות בשניים. המתפלל יחדי הביא המ"ב מחלוקת אם אומר ויכולו שהוא משום עדו, וכתב שיאמרו ויכוון כקורא בתורה.

סעיף ח

ואומר שליח ציבור ברכה אחת מעין שבע, ואין היחיד אומר אותה. הגה: מיהו אם היחיד רוצה להחמיר על עצמו יכול לאומרה בלא פתיחה ובלא חתימה, וכן נוהגין הצבור לאמרה עם ש"ץ בלא פתיחה וחתימה (אבודרהם וכל בו).

ברכת מעין שבע

ברכת מעין שבת לא אומרים ביחיד, שתקנתה הייתה מפני שיתעכבו לסיים תפילתן ולא ימצא שמי שהתעכב יסיים אחרי כולם ויצטרך לחזור לבד מבית הכנסת, ובתי הכנסת היו מצויים בשדות

והיו שם מזיקים. והתקנה לא זזה ממקומה היום, אך ביחיד מעיקר אין טעם. רמ״א הביא שיחיד יכול לאומרה, והקהל נהגו לאומרה עם הש״צ.

סעיף ט

יום טוב שחל להיות בשבת, אינו מזכיר של יום טוב בברכה מעין שבע (פירוש אֵל עליון קונה וכו׳).

ברכת מעין שבע ביום טוב

דין השו״ע כמבואר בגמרא. כתב הבאה״ל לא לומר בליל פסח שחל בשבת מפני שהוא משומר מהמזיקים.

סעיף י

אין אומרים ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא דמאחרין לבא שיהיו ניזוקין.

ברכת מעין שבע במקום חתנים אבלים ועראי

דין השו״ע כמבואר במהר״י אבוהב. מתפללים בביתם כתב הט״ז שלא יאמרו אלא אם קובעים לשם לכמה ימים.

סעיף יא

אף בשבת שאחר יום טוב אומרים ברכה מעין שבע.

ברכה בשבת שאחר יום טוב

דין השו״ע כמבואר בריב״ש.

סעיף יב

אין לדבר בשעה שאומרים ויכלו, ולא בשעה שאומר שליח ציבור ברכה מעין שבע.

לשתוק באמירת ויכולו

דין השו״ע כמבואר בטור על מעשה שהובא בספר חסידים, שחסיד ראה לחברו שנפטר בחלום ופניו מוריקות, וענה לו שהיה מדבר בזמן ויכולו.

סעיף יג

אם התפלל של חול ולא הזכיר של שבת, או שלא התפלל כלל ושמע משליח ציבור ברכה מעין שבע מראש ועד סוף, יצא.

<u>יוצא ידי חובה בתפילת מעין שבע</u>

דין השו"ע כמבואר בגאונים מי שלא התפלל וכל שכן אם התפלל והיה לו טעות כגון שאמר משיב הרוח, יוצא ידי חובה במעין שבע, וזה משום שתפילת ערבית רשות.

כתב **המגן אברהם** יאמר הברכה עם הש"צ מתחילה ועד סוף, ויחיד שלא התפלל לא יאמר ביחיד ואם אמר יצא ידי חובת תפילה, **אליה רבה** הורה שלא יצא, **לוית חן** חלק שלא יאמר כל הברכה עם שם ומלכות, וכן שלא ינהג כך לכתחילה אלא יחזור ויתפלל.

סימן רסט □ דין הקידוש בבית הכנסת

סעיף א

נוהגין לקדש בבית הכנסת, ואין למקדש לטעום מיין הקידוש אלא מטעימו לקטן, דאין קידוש אלא במקום סעודה (ועיין לקמן סימן רע"ג). ומעיקרא לא נתקן אלא בשביל אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא, להוציאם ידי חובה, ועכשיו אף על גב דלא אכלי אורחים בבי כנישתא לא בטלה התקנה, זהו טעם המקומות שנהגו לקדש בבית הכנסת. אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבית הכנסת, וכן מנהג ארץ ישראל. הגה: ונהגו לעמוד בשעה שמקדשין בבית הכנסת.

קידוש בבית הכנסת

בגמרא פסחים אמר שמואל שקידוש צריך להיות במקום סעודה ומה שמקדשים בבית הכנסת הוא להוציא את האורחים ידי חובה. **טור** תמה מדוע בימינו שאין אורחים עדיין עושים קידוש, ואם רוצים לקדש אין למקדש לטעון מהיין, וכן הורה ר' האי לא לעשות כשאין אורחים אוכלים. **ר' נטרונאי** הורה לעשות מפני שיין הקידוש יש בו רפואה, **רמב"ם רשב"א ר"ן ועוד** הורו לקדש משום שכך הייתה התקנה מתחילה. **בית יוסף** כתב שנהגו לא לקדש בארץ ישראל.

בשו"ע הביא דברי הראשונים שנהגו לקדש וכתב שהמנהג היום לא לקדש. מ"ב הביא שנהוג לקדש בשבת יום טוב מלבד ליל הסדר.

כתב השו"ע לתת לקטן לטעום, **ב"ח** כתב קטן שלא הגיע לחינוך, **מגן אברהם** דווקא הגיע לחינוך שלא יהיה הקידוש לבטלה.

סימן רע לומר משנת במה מדליקין

סעיף א

נוהגים לומר פרק במה מדליקין, והספרדים אומרים אותו קודם תפלת ערבית, והוא הנכון.

אמירת במה מדליקין וזמנו

נהגו לומר במה מדליקין משום שיש שם הלכות הדלקה וג׳ דברים שצריך אדם לומר בתוך ביתו, האשכנזים נהגו לאומרו אחר התפילה כדי שיהיה עיכוב וימתינו למאריכים בתפילתם. הספרדים נהגו לאומרו לפני תפילת ערבית.

סעיף ב

יש שאין אומרים אותו ביום טוב שחל להיות בערב שבת, ויש שאין אומרים אותו בשבת של חנוכה. הגה: ואין נוהגין כן בחנוכה ובשבת של חול המועד אין אומרים אותו (מנהגים). **וכן ביום טוב** שחל להיות בשבת, אין אומרים אותו (מהרי״ל הלכות סוכה).

מתי אין אומרים במה מדליקין

דין השו״ע כמבואר בטור, לא אומרים ביום טוב שבערב שבת משום שאין יכול לומר עישרתם, ולא בחנוכה משום שנזכר בה פסול שמנים הכשרים בחנוכה. הרמ״א כתב שהמנהג כן לאומרו בחנוכה, אך לא ביום טוב ובשבת חול המועד.

<u>סימן רעא – דיני קידוש על היין</u>

<u>סעיף א</u>

כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד.

<u>חיוב קידוש בשבת</u>

☐ **חיוב קידוש בדברים ועל היין:**

מצות עשה מן התורה לקדש השבת בדברים דכתיב ״זכור את יום השבת לקדשו״, כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש (רמב״ם, ובאה״ל ד״ה לאתקן זכור הביא רעק״א שהסתפק אם אמירת שבתא טבא מספיקה). נחלקו מה החיוב מדאוריתא, האם הוא דווקא על הכוס, או שמספיק מה שאומר בתפילת ערבית 'ויכלו' ו'ושמרו':

- « **רמב״ם** מדאוריתא הוא זכירה <u>בדברים</u>, ומדרבנן חייב לאומרו על הכוס.
- « **ר״ן** מדאוריתא בעינן <u>על הכוס ובמקום סעודה</u>.
- « **ר' יונה** מדאוריתא בעינן <u>על הכוס</u> אף שלא מקום סעודה.

בגמרא ברכות (לג.) משווה הבדלה לקידוש, "מה קידוש אף על גב דמקדש בצלותא מקדש אכסא, אף הבדלה נמי, אף על גב דמבדיל בצלותא, מבדיל אכסא".

לרמב״ם ההשוואה היא כמו שקידוש חייב מדרבנן לאומרו על היין, אף הבדלה כן. לשאר הראשונים, ההשוואה היא כמו שקידוש מדאוריתא חייב לאומרו על היין, אף הבדלה תיקנו כעין דאוריתא לאומרה על היין.

להלכה:

- « **מגן אברהם** ועוד אחרונים הסכימו כדברי הרמב״ם.
- « **באה״ל** צ״ע מה שהקשה המנחת חינוך על המג״א איך יוצא בתפילה אף שלא מזכיר עם הקידוש יציאת מצרים, כמבואר בפסחים (קיז:) מגזירה שווה של ״זכור״ ו״למען תזכור״. ויש ליישב [א]הג״ש היא מדרבנן, או שנצרכת ללמד דין אחר. [ב]חשיב שהזכיר יציאת מצרים במה שאמר בברכת גאל ישראל הסמוכה לשבח שבת של ״ושמרו״, ולא חשיב הפסק הג' ברכות ראשונות של שמו״ע, כיון שהוא שבח הקב״ה המפסיק בין שבח שבת לזכירת שבת. למעשה <u>לכתחילה יש לחוש</u> לפוסקים דלא כרמב״ם.

▪ **מסופק אם קידש, לצאת על ידי קטן:**

לסוברים שהלכה כרמב״ם, המסופק אם קידש על היין וודאי שקידש בתפילתו אינו חוזר דהוי ספק דרבנן. נחלקו אם <u>קטן</u> יכול להוציא בקידוש מי שכבר התפלל, כיון שחיוב שניהם דרבנן (מ״ב סק״ב):

- « **מגן אברהם** <u>יכול</u>.
- « **מ״ב** <u>יש למנוע</u> כיון שמצוות צריכות כוונה, והוא אינו מכוון בשעת התפילה לצאת ידי חובת קידוש. ואף אם אומר מילה במילה עם הקטן יש למנוע, אם לא שמונח לפניו גם כן פת או יין.

לדברי המ״ב בן י״ג שאין ידוע אם הביא שתי שערות, אף שבעלמא לא סמכינן לצאת ידי חובה על ידו, כאן יש לסמוך לכו״ע מס״ס, שמא הביא שתי שערות ודינו כגדול, ואף אם לא הביא שתי שערות אולי קטן מוציא ידי חובה מי שקידש בתפילתו.

❑ **הזמן הראוי לקידוש:**
ממה שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, למדו חכמים שיש לסמוך הזכירה לכניסת היום (טור). לעיל סימן רס"ז הבאנו שיש להקדים ולהתפלל ערבית מבעוד יום, נחלקו האם המתפלל בפלג המנחה צריך גם לקדש ולאכול בזמן הפלג מיד אחר שהתפלל, או שימתין לצאת הכוכבים:

- **ב"י בשם רמב"ם רשב"א וראב"ד** יזדרז ויקדש מיד, ואף שלא שקעה החמה עדין. וכן דייק **ט"ז** מלשון הטור שכתב יקדש 'מיד', שכוונתו אף למתפלל בפלג.
- **באה"ל** (ד"ה מיד) מדברי הראשונים לא מוכרח שצריך להזדרז על זמן זה, אלא רק שמותר לקדש בו. וממעשה רבי שהובא בגמרא (ברכות כז:) שהתפלל עוד קודם שבת ונכנס למרחץ להזיע ויצא ושנה לתלמידיו, ולא הוזכר שקידש על היין, מוכח שאין חיוב להזדרז ולקדש בזמן זה של הפלג אף לר' יהודה. ולהלכה המתפלל בפלג, יש לו להקדים מעט לקדש קודם הסעודה.

לעיל סימן רס"ז מבואר לכתחילה לא יתחיל בסעודה חצי שעה הסמוכה ללילה, וכן שלאחר שהגיע זמן קריאת שמע ודאי, יחזור ויקרא קריאת שמע (מ"ב סק"ג).

▪ **לסמוך האכילה לקידוש:**
לקמן סימן רע"ג מבואר דיש לסמוך אכילה לקידוש. אם הוא שבע, יכול להמתין עד שירעב, כיון שיצא כבר מצות קידוש דאוריתא במה שקידש השבת בדברים בתפילתו, אך לא ימתין אם גורם צער לאשתו ובניו או לאורחים (מ"ב סק"א).

סעיף ב

נשים חייבות בקידוש אף על פי שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פירוש מצות עשה התלויה בזמן), משום דאיתקש זכור לשמור. והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה ומוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם.

דיני קידוש בנשים

❑ **חיוב קידוש על נשים:**
בגמרא ברכות (כ:) "אמר רבא אמר קרא זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה".

פירוש 'זכור' שנאמר בדיברות ראשונות, ו'שמור' שנאמר בדיברות אחרונות, נאמרו בדיבור אחד. ולכן חייבות בזכירת שבת אף שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, משום שהוקשה לשמירה שהיא מצוות לא תעשה שחייבות בה אף שהזמן גרמא.

▪ **להוציא ידי חובה אנשים:**
מוציאות הנשים את הגברים ידי חובה הואיל וחייבים כמותם (כל בו), **וכ"פ שו"ע**. אך לכתחילה לא תוציא אנשים שאינם מבני ביתה, דזילא בה מילתא (מ"ב סק"ד). אף אם יצאה האישה ידי חובה, יכולה להוציא אחרים כדין אנשים (מ"ב סק"ה).

▪ **קטן או בן י"ג שלא הוחזק בסימנים, להוציא אישה ידי חובת קידוש:**

קטן לא מוציאה ידי חובה, שחובתה דרבנן וחובתו דאוריתא. אף אם הוא בן י"ג שנה, אם לא ידוע שהביא ב' שערות, אין לסמוך על חזקה דכל שהגדיל הגיע לכלל סימנים. נחלקו מה תקנתה לצאת על ידו בקידוש (מ"ב סק"ג, בה"ל ד"ה להתקם):

- **מגן אברהם** תאמר עימו מילה במילה הקידוש.
- **רעק"א** אם מברכת לעצמה לא שייך לומר דיוצאת גם כן בשמיעה, דאם תאמר שיצאה בשמיעתה ברכתה שבפיה לבטלה. ולכן צריך שיהא פת או יין לפניה ותאמר עימו בלחש, נמצא שעשתה קידוש גמור.
- **שערי תשובה** תאמר עימו רק נוסח הקידוש בלי הפתיחה והסיום שבהם תכוון לצאת מהקטן, דיוצאת ידי חובת הדאוריתא, ולנוסח הברכה של שם ה' שחייבת מדרבנן, מועיל הקטן להוציאה ידי חובה. וכתב הבאה"ל דוחק לחלק הברכה לחצאין, ועוד שלא תדע להזהר בזה.
- **מ"ב** לכתחילה יהא מונח פת או יין לפניה ולא תסמוך על מה שאוחז הקטן, כיון שאינה יוצאת ידי חובה על ידו, ובדיעבד מועיל. לתקן שתאמר האישה רק נוסח 'ויכלו' שהוא דאוריתא, ותצא בנוסח הברכה מהקטן, לא מועיל, דכל שלא הזכירה יציאת מצרים אינה יוצאת בחיובה דאוריתא.

כל זה אם לא התפללה האישה וחייבת בקידוש דאוריתא, אך אם התפללה כבר יוצאת בקידוש הקטן, דלדעת הרמב"ם והמגן אברהם חיובה עכשיו הוא רק מדרבנן (מ"ב סק"ג).

- **הוצאת ידי חובה בשתי קולות:**

שתי אנשים הרוצים להוציא את בני ביתם ידי חובה, לא יקדשו כאחת, דתרי קלי לא משתמעי (מ"ב סק"ג).

סעיף ג

אם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה ולכבוד היום ולקידוש היום, מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה ממה שיכין צרכי הסעודה או ממה שיקנה יין לצורך היום. והא דתניא: כבוד יום קודם לכבוד לילה, היינו דווקא בשאר צרכי סעודה אבל אם אין לו אלא כוס אחד לקידוש, כבוד לילה קודם לכבוד יום.

קדימת קידוש הלילה

- **קידוש הלילה או קידוש היום מי קודם:**

בגמרא פסחים (קה.) **"כבוד יום וכבוד לילה כבוד יום קודם, ואם אין לו אלא כוס אחד אומר עליו קידוש היום** (הכוונה לקידוש הלילה ויש שגרסו הלילה)**, מפני שקידוש היום קודם לכבוד יום** (וכבוד לילה)**". ועוד** בירושלמי ברכות (פ"ז ה"א) **"איזהו כבוד יום בורא פרי הגפן".**

מבואר שקידוש הלילה קודם לצרכי סעודות היום או הלילה ואף לקידוש היום הוא קודם, שחיוב קידוש היום הוא מדרבנן, **וכן פסק שו"ע**. הטעם מפני שקידוש הלילה הוא מדאוריתא, ואף אם קידש בתפילתו, עיקר קידושו הוא דאוריתא יין שלו קודם (מ"ב סק"ז).

- **קדימות פת ליין ושאר צרכי הסעודה:**

אם אין לו לקנות פת ויין, יקנה פת לבד ויקדש עליה, וכן יעשה בערבית ובשחרית. אם יש לו לקנות פת אחת בלבד ליום או ללילה, יקנה ללילה ויקדש עליה (מ"ב סק"ז).

- **יש לו מעות לפת ויין ורוצה לקדש על הפת ולקנות שאר צרכי סעודה:**

אם רוצה לקדש על הפת ולקנות שאר צרכי הסעודה, אף ביום לא יעשה כן, אלא יקדש בהידור על היין ויקיים סעודתו בפת. אם עושה כן משום שחביבה לו הפת יותר מיין, מותר. לא מיבעיא לשו"ע (לקמן סימן ערב) שהתיר לעשות כן אף בלי צורך, אלא אף הרמ"א שאסר בעלמא הוא משום שחשש לדעת ר"ת, יתיר כאן כשרוצה לשייר לצרכי הסעודה.

- **לסיכום:**

לצורך הענין נניח, שיין או פת או צרכי הסעודה מחירם כל אחד עשר מעות. [א]אם יש לו עשר יקנה פת ללילה, [ב]יש לו עשרים יקנה פת אף ליום, [ג]יש לו שלשים יקנה פת ליום וללילה, ובנותר יקנה יין ללילה אלא אם חביב לו לחם מיין שאז יקדש על הפת ויקנה צרכי הסעודה. [ד]יש לו ארבעים יקנה לו פת ליום וללילה, ובנותר יעשה כמו שעשה במקרה של שלושים.

סעיף ד

אסור לטעום כלום קודם שיקדש, **אפילו מים. ואפילו אם התחיל מבעוד יום, צריך להפסיק,** שפורס מפה ומקדש. **ואם היו שותים יין תחלה, אינו אומר אלא קידוש בלבד בלא ברכת** היין, ואחר כך מברך ברכת המוציא. **ואם אין לו יין ומקדש על הפת, אינו מברך המוציא.** **ויש אומרים** שאף כשמקדש על היין **אינו מברך המוציא.**

אכילה קודם קידוש, והסועד בסמוך לשבת

- **איסור אכילה קודם קידוש:**

בגמרא פסחים (קו:) "אמר רב יוסף אמר שמואל, טעם אינו מקדש, טעם אינו מבדיל. ורבה אמר רב נחמן אמר שמואל, טעם מקדש וטעם מבדיל. אמר רבא, הילכתא טעם מקדש וטעם מבדיל". **ועוד** שם (קה.) "רב המנונא סבא, אמרו ליה זיל חזי אי מקדיש יומא נפסיק וניקבעיה לשבתא, אמר להו לא צריכיתו שבתא קבעה נפשה".

מבואר ממה שנחלקו ר' יוסף ורבה בדיעבד שטעם, לכתחילה אסור. וכן ממעשה רב המנונא שהסתפקו מתי נכנסה שבת על מנת שיוכלו לקדש, מוכח שמשעה שנכנסת צריך לקדש. **וכן פסק שו"ע**, אסור לטעום כלום קודם שיקדש.

הנמלך בפיו לקדש קודם שחשכה, דינו מבואר בסעיף הבא.

- **שתיית מים קודם קידוש:**

נחלקו הראשונים האם מותר לשתות מים קודם הקידוש כמו בהבדלה, או שקידוש חמור יותר:

- **הה"מ בדעת הרמב"ם** מותר, וכתב ב"י דיש לפקפק.
- **רשב"א הגהות מימוניות וטור** אסור, **וכ"פ שו"ע**.

- **התחיל באכילה מבעוד יום וקידש היום:**

- **מהו להמשיך באכילה:**

בגמרא פסחים (ק.) "אמר רב יהודה אמר שמואל, אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר' יוסי, אלא פורס מפה ומקדש".

פירוש לא כר׳ יהודה שצריך לעקור השלחן למקום אחר ולקדש שם, ולא כר׳ יוסי שגומר סעודתו ואז מקדש, אלא פורס מפה ומקדש. **וכן פסק שו״ע** ׳אפילו אם התחיל מבעוד יום, צריך להפסיק, שפורס מפה ומקדש׳. פריסת המפה היא עניין כמו בכל שבת, שיראה יקרא דשבתא (מ״ב סקט״ו).

- **האם צריך לחזור ולברך על היין או על הפת:**

הסועד בערב שבת ובסעודתו בירך על היין ועל הפת, וקידש עליו היום ובא לקדש ולהמשיך בסעודתו, נחלקו אם חוזר לברך על היין או על הפת:

» **רי״ף רא״ש ר׳ יונה ר״י בן גיאת ר״ן וטור** מברך על הפת ולא על היין, לפי שהיה צריך לפסוק באכילתו ולקדש חשיב הפסק, מה שאין כן ביין שברכת הקידוש היא צורכו לא חשיב הפסק, **וכן פסק שו״ע**.

» **רז״ה וה״מ בדעת הרמב״ם** אינו מברך לא על הפת ולא על היין, דקידוש לא הוי הפסק.

» **ר׳ ירוחם מהר״י קולון וטור בשם יש אומרים** מברך על שניהם, כיון שהיה צריך לפסוק ולקדש נחשב כנמלך לחזור לאכול שחוזר ומברך.

להלכה:

» **שו״ע** הלכה כרי״ף וסיעתו. המקדש על הפת אינו צריך לברך עליה, כסברת הקידוש ביין.

» **מ״ב** (סקי״ח) הלכה כרז״ה וסיעתו דסב״ל.

אם לא קידש ורוצה לשתות אף שאינו רשאי, אינו מברך (מ״ב סקכ״ב).

סעיף ה

שנים שהיו שותים ואמרו: בואו ונקדש קידוש היום, נאסר עליהם לשתות עד שיקדשו, ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיקדשו, אף על פי שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך תחלה בורא פרי הגפן, ואחר כך ישתו. הגה: אם שכח לקדש עד לאחר שברך ברכת המוציא ונזכר קודם שאכל, יקדש על הפת ואחר כך יאכל. אבל בהבדלה יאכל תחלה, דהרי אין מבדילין על הפת (הגהות אלפסי ומרדכי פב״מ).

שותה סמוך לשבת ונמלך בפיו לקדש

- **התחיל באכילה מבעוד יום ונמלך לקדש:**

בגמרא פסחים (קג:) "רב ברונא ורב חננאל תלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא, קאי עלייהו רב ייבא סבא. אמרו ליה הב לן וניבריך, לסוף אמרו ליה הב לן ונישתי. אמר להו הכי אמר רב, כיון דאמריתו הב לן וניבריך, איתסרא לכו למישתי מאי טעמא דאסחיתו דעתייכו".

- **האם מותר להמשיך לשתות:**

למדנו מכאן, שנים שהיו שותים יין סמוך לשבת קודם שחשכה, ואמרו ׳בואו ונקדש׳ אסורים להמשיך לשתות עד שיקדשו, אף שלא נכנסה שבת, כיון שבאמירתם חל עליהם חיוב קידוש,

וכ"פ שו"ע. ומה שמובא לעיל ד'שבת קבעא נפשה' בלא שיאמר 'בוא נקדש', הוא משחשכה (ובזה מיירי בסעיף ד).

- **נמלך לקדש, ורוצה לשתות קודם אף שאינו רשאי, האם יברך:**

עוד נלמד ממעשה רב ייבא, אם רצו לחזור ולשתות קודם שיקדשו אף שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך תחילה, דהסיחו דעתם מאכילתם זו עד שיקדשו, ודמי לאומר קודם ברכת המזון הב לן, דצריך לחזור ולברך אם רוצה לשתות.

- **האם מברך על היין שמקדש, או ששותה באמצע הסעודה:**

אף שלעיל סעיף ד' מבואר שלא יחזור לברך בקידוש ובסעודה, שם ההפסק הוא מחמת קביעת השבת, משא"כ כאן שהסיח דעתו הוא באומרו 'בוא ונקדש' (מ"ב סקכ"א):

» **מגן אברהם** אינו מברך, דמה שהסיח דעתו הוא רק מיין שלפני הסעודה.

» **מ"ב** ראוי להזהר לא לבוא לידי כך, כיון שיש דעות הרבה בדינים אלו.

- ☐ **השוכח לקדש או להבדיל ובירך המוציא על הפת:**

השוכח לקדש ובירך המוציא על הפת ונזכר קודם שטעם, יאמר נוסח ברכת הקידוש 'אשר קדשנו וכו'' ויבצע, ונוסח 'ויכלו' יאמר בתוך הסעודה (מ"ב סקכ"ד). אם יש לו לחם משנה מביא הפת השנייה וממשיך בברכה, ולא חשיב הפסק משום שהוא צורך סעודה (מ"ב סקכ"ג). אם נזכר רק אחר שאכל מהפת, וקידש על היין ובא לאכול שוב מהפת, או שבא לקדש על הפת לא יברך שוב על הפת, דלא הסיח דעתו מאכילה כלל (מ"ב סקכ"ה).

המברך על הפת קודם הבדלה ונזכר שלא הבדיל קודם שטעם, יטעם מעט ויחזור ויבדיל, דאין מבדילין על הפת. לסוברים הבדלה דרבנן יכול אף לגמור סעודתו (מ"ב סקכ"ו).

סעיף ו

אם גמר סעודתו וקידש היום קודם שברך ברכת המזון, מברך ברכת המזון על כוס ראשון ואחר כך אומר קידוש היום על כוס שני, וצריך להזכיר של שבת בברכת המזון, אף על פי שמברך קודם קידוש. הגה: ויש אומרים דאינו מזכיר של שבת, דאזלינן בתר תחלת הסעודה, וכן עיקר כמו שנתבאר לעיל סוף סימן קפ"ח. ויש מחלוקת אם יטעום מכוס של ברכת המזון קודם שיקדש, גם אם צריך לאכול מעט אחר הקידוש כדי שיהא הקידוש במקום סעודה. ויש אומרים דאף בגמר סעודתו אינו מברך ברכת המזון תחלה, אלא פורס מפה ומקדש, ומברך המוציא ואוכל מעט, ואחר כך מברך ברכת המזון. הגה: והכי נהוג להוציא את נפשיה מפלוגתא סברא ראשונה.

גמר סעודתו וקידש היום קודם ברכת המזון

- ☐ **גמר סעודתו וקידש היום קודם ברכת המזון כיצד ינהג בכוס של ברכה:**

בגמרא פסחים (קב.) "תנו רבנן בני חבורה שהיו מסובין וקדש עליהן היום, מביאין לו כוס של יין ואומר עליו קדושת היום, ושני אומר עליו ברכת המזון, דברי רבי יהודה. ר' יוסי אומר, אוכל והולך עד שתחשך (דסבר דכל שהתחילו קודם שבת, לא מפסיקים לקדש), גמרו (כשסיימו לאכול

סעודתם), כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון, והשני אומר עליו קדושת היום. אמאי ונימרינהו לתרוייהו אחדא כסא, אמר רב הונא אמר רב ששת, אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד. מאי טעמא, אמר רב נחמן בר יצחק לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות".

האוכל ולא סיים סעודתו מבואר לעיל בסעיף ד' (ולא כדעת ר' יהודה כאן). **מבואר** במקום שסיימו סעודתם ועשו מים אחרונים, שצריכים ב' כוסות אחת לברכה ושנייה לקידוש. למעשה נחלקו בזה הראשונים:

- **רי"ף** יברכו ברכת המזון על כוס אחת ושוב יקדשו על כוס אחרת, דלחזור לאכול אסורים אחר שעשו מים אחרונים, ולקדש עלך כוס ברכת המזון אסור, שאין עושין מצוות חבילות חבילות (כך למד מדברי ר' יוסי שדיבר בלא סיים סעודתו). **ר"ן** לא חייבים לאכול אחר הקידוש, דעשו קידוש במקום סעודה שסעדו קודם. לשיטת הרי"ף כתב **הרא"ש** שיזכיר ברכת המזון בקידוש, **הארחות חיים** כתב שלא מזכיר שהולכים אחר תחילת הסעודה.
- **רא"ש** פורס מקדש מברך המוציא ואז מברך ברכת המזון.
- **ארחות חיים** מברך על כוס ראשון ולא שותה ממנו שהרי עוד לא קידש, וחוזר מברך על כוס שני ואז שותה משניהם.

להלכה:

- **שו"ע** כרי"ף בסתם (וכרא"ש ברי"ף שמזכיר שבת בברכת המזון) וכרא"ש ביש אומרים.
- **רמ"א** לצאת מספיקות נהגו כיש אומרים, ספק אם מזכיר שבת בברכת המזון, ספק אם יטעם מהכוס של ברכת המזון, וספק אם צריך לאכול אחר הברכה.

כתב המגן אברהם הוראת השו"ע כאן דווקא כשנטלו מים אחרונים, אך כל שלא עשה מים אחרונים אפילו אמרו הב לן ונבריך פורס מפה ומקדש.

- **הזכרת רצה והחליצנו:**

מגן אברהם הקשה כאן הורה השו"ע שיזכיר והולכים אחר זמן הברכה, ואילו במוצאי שבת סימן קפ"ח פסק שיזכיר בתר תחילת הסעודה, **תירץ** שמזכיר מספק בשניהם שאין קפידה בהוספה.

סעיף ז

אף על פי שאסור לו לטעום קודם קידוש, אם טעם, מקדש.

דיעבד שטעם קודם קידוש

דין השו"ע כמבואר בגמרא פסחים.

סעיף ח

אם לא קידש בלילה, בין בשוגג בין במזיד, יש לו תשלומין למחר כל היום. הגה: והומר כל הקידוש של לילה (ב"י) **מלבד ויכלו** (אורח חיים בשם תוספות).

תשלומין לקידוש הלילה

מבואר בגמרא פסחים, לא קידש בלילה מקדש ביום. **רמב"ם ושו"ע** אף אם לא קידש במזיד, **רב עמרם** דווקא שוגג. בבין השמשות של מוצאי שבת יקדש בלי שם ומלכות. כתב רמ"א לא צריך לומר ויכלו משום שסיום הבריאה היה בלילה.

סעיף ט

צריך שתהיה מפה על השולחן תחת הפת ומפה אחרת פרוסה על גביו.

מפה מעל ומתחת לפת

דין השו"ע כמבואר בפסחים. הטור הביא ג' טעמים, שלא יראה הפת בושתו שמקדשים קודם, זכר למן, שיהיה ניכר שהסעודה לכבוד שבת. כתב מגן אברהם לטעם ראשון מספיק שתהיה מכוסה בשעת ברכת הגפן בלבד, ולטעם שלישי יהא מכוסה עד סוף הקידוש.

סעיף י

מקדש על כוס מלא יין שלא יהיה פגום, וטעון כל מה שטעון כוס של ברכת המזון, ואומר ויכלו מעומד, ואחר כך אומר בורא פרי הגפן ואחר כך קידוש. הגה: ויכול לעמוד בשעת הקידוש, ויותר טוב לישב (כל בו), ונוהגים לישב אף בשעה שאומר ויכלו, רק כשמתחילין עומדין קצת לכבוד השם כי מתחילין יום הששי ויכלו השמים ונרמז השם בר"ת. וכשמתחיל יתן עיניו בנרות (מהרי"ל ושבלי הלקט), ובשעת הקידוש בכוס של ברכה, וכן נראה לי. ע"ל סימן קפ"ג סעיף ד'.

דין הכוס וסדר קידוש

דין השו"ע כמבואר בגמרא וברמב"ם.

- **לעמוד או לשבת:**
כל בו כתב ראוי לקדש מעומד לכבוד המלך, אך מקדש מיושב משום קידוש במקום סעודה. **בית יוסף** מקדש מעומד ונחשב במקום סעודה ועוד שויכולו הוא עדות על הבריאה וצריך לעמוד (מ"ב), **דרכי משה** יש נהגו לעמוד בתחילה לכבוד השם הרמוז בתחילת ויכולו, **רמ"א בהגה** יכול לעמוד וטוב לשבת ונהגו לעמוד בתחילה.

- **נתינת עיניו בנר:**
מהרי"ל כתב לתת עיניו בנר שעולה ב' נר חמש מאות, רמ"א כתב כשמתחיל ייתן עיניו בנרות, ובשעת הקידוש בכוס של ברכה.

סעיף יא

אם אין לו אלא כוס אחד, מקדש בו בלילה ואינו טועם ממנו, שלא יפגימנו, אלא שופך ממנו לכוס אחר וטועם יין של קידוש מהכוס השני, ולמחר מקדש במה שנשאר בכוס

ראשון, ואם לא היה בו אלא רביעית בצמצום ונחסר ממנו בלילה, מוזגו למחר להשלימו לרביעית. והיינו דווקא כשיש לו כוס אחר להבדלה, שאם לא כן מוטב שיניחנה להבדלה, שאי אפשר בפת, משיקדש עליו ולא יהא לו יין להבדלה, ואם יש לו שני כוסות מצומצמים אחר מזיגה, יקדש בלילה באחד ויבדיל על השני, ולא יקדש ביום, דקידוש דלילה עדיף.

מי שאין לו אלא כוס יין אחד

מבואר בשו״ע על פי הראשונים כיצד לנהוג כדי לא לקדש על כוס פגום דהיינו ששתו ממנו: **א)** מי שיש לו כוס יין אחד ויש בו שיעור רביעית ועוד שיעור מלוא לוגמיו, מקדש עליו שופך לכוס אחרת וטועם מהשנייה, **מגן אברהם** הורה שימזוג לשנייה מעט ויטעם מהראשונה שהיה בה רביעית, ויחזור ויתקנה על ידי שימזוג לראשונה, שצריך לטעום דווקא מכוס מתוקנת. **ב)** כוס שנחסר ממנה יכול לתקנה על ידי שימזוג לה. **ג)** יש לו כוס אחת, לקידוש הלילה והבדלה, יקדש על פת ויניחה להבדלה. **מ״ב** הביא יש אומרים שעדיף קידוש לילה על כוס מהבדלה, ואף לשו״ע אם יש לו שיכר יבדיל עליו ויקדש על היין. **ד)** יש לו שתי כוסות יעשה קידוש לילה והבדלה.

סעיף יב

אחר שקידש על כוס, נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים ואם נטל ידיו קודם קידוש גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה, לא יקדש על היין אלא על הפת. הגה: ויש אומרים דלכתחלה יש ליטול ידיו קודם הקידוש ולקדש על היין (הרא״ש ומרדכי פרק ע״פ ורשב״א) והגה״מ פכ״ט, והטור). וכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות רק בליל פסח, כמו שיתבאר סימן תעג.

נטל ידיו קודם קידוש

בגמרא פסחים הורה רב ברונא נטל ידיו לפני הקידוש לא יקדש, והביאה הגמרא מעשה רב שהיה מקדש לפעמים על פת ולפעמים על יין, לפי חביבותו באותה שעה. למעשה מי שנטל ידיו קודם קידוש נחלקו הראשונים: **רב עמרם רי״ף ורמב״ם** יקדש על הפת שגילה דעתו שהיא חביבה לו, **וכן פסק שו״ע**. **רשב״ם ר״ת ר״י ורא״ש** יקדש על היין ואז על הפת, **וכתב רמ״א** שעד נהגו. **רבינו יונה** יקדש על היין ויחזור שוב ליטול. **משנה ברורה** לכתחילה ייטול ידיו אחר כך ובדיעבד שנטל קודם יחזור.

סעיף יג

צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו, דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו, והוא רובו של רביעית.

כמה צריך לשתות מכוס הקידוש

בגמרא פסחים הורה רב הונא לשתות מלוא לוגמיו. **רא״ש ושו״ע** דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד ויראה מלוא לוגמיו והוא רוב רביעית, **רב צמח** רביעית. כתב מגן אברהם רוב רביעית הוא באדם מצוי אך בגדול יכול להיות יותר ומכל מקום לא יהיה יותר מרביעית. כתב מ״ב אדם קטן ששיעור

מלוא לוגמיו שלו הבוא פחות מרוב רביעית יש לעיין בזה, ומכל מקום לקטן שחייב מדין חינוך מספיק.

כתב המ״ב שיעור רביעית הוא ביצה ומחצה, צל״ח החמיר והוכיח שביצים התקטנו ושיעור רביעית הוא בכפליים, ונכון לחוש למחמרים ולקדש על שיעור שלוש ביצים ולכתחילה שיחזיק לכל הפחות שיעור שני ביצים. שיעור שתיית מלוא לוגמיו הוא בזמן שתיית רביעית.

סעיף יד

אם לא טעם המקדש, וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו (פירוש מלא פיו), **יצא, ואין** שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמיו, ומכל מקום מצוה מן המובחר שיטעמו כולם. ויש אומרים דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו יצאו, דשתיית כולם מצטרפת לכשיעור. והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש לא יצא, וראוי לחוש לדבריהם, ודווקא בקידוש, אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים הגאונים דסגי בטעימת אחר.

טעימת אדם אחר וצירוף שאר המסובים

בגמרא עירובין מבואר שטעימה מועיל על ידי אדם אחר, שאסרו לקטן לטעום מקידוש ביום כיפור שמא אתי למיסרך כשיהא גדול, משמע שבסתמא מועיל טעימת אחר. **גאונים** בכוס קידוש לא מועיל טעימת אחר, **רא״ש** גם בקידוש מועיל, **ריטב״א** מועיל צירוף כל המסובים יחד. **שו״ע** כרא״ש ויש אומרים כריטב״א וראוי לחוש לגאונים. מצווה מהמובחר שיטעמו כולם קצת. **אליה רבה** מצדד כהריטב״א, **באה״ל** אין למחות ביד המקלין ולכתחילה לנהוג כשו״ע.

סעיף טו

קידש, וקודם שיטעום לא הפסיק בדיבור, חוזר ומברך בורא פרי הגפן **ואין צריך** לחזור ולקדש. והוא הדין **אם** נשפך הכוס קודם שיטעום ממנו, **יביא** כוס אחר ומברך עליו בורא פרי הגפן, **ואין צריך** לחזור ולקדש.

דיבר או נשפך קודם שטעם

הורה בה״ג קידש ודיבר יצא ידי חובה של הקידוש וחוזר רק על הגפן, למד הבית יוסף הוא הדין בנשפך. כתב מ״ב אם היה בדעתו לשתות עוד יין גם ברכת הגפן לא יברך ודווקא שלא הסיח דעתו עדיין, עוד כתב דיבור הצריך לסעודה אינו חוזר. כתב מגן אברהם בקידוש של יום שקידש ונשפך, אינו חוזר כי יש אומרים שמספיק במה שמברך על הפת.

קידש ונמצא שהוא מים, כתב מ״ב בשם ט״ז ומג״א, יברך על כוס אחרת שוב, ואם היה דעתו מתחילה לשתות עוד יין לא יברך שוב הגפן, ואם היה היין הנוסף מונח לפניו בשולחן אין צריך לקדש כלל שוב, ויש אומרים שמועיל אף אם היה פת לפניו, וזה לפי המנהג שנוטלים ידיים קודם הקידוש שהביא רמ״א.

סעיף טז

לא יטעמו המסובין קודם שיטעום המקדש אם הם זקוקים לכוסו ושפך ממנו לכוסות שבידם ריקנים או פגומים, אבל אם היו להם כוסות יין שאינם פגומים רשאים לשתות קודם שישתה המקדש.

לא ישתו עד שישתה המברך

אם הכוסות שלהם פגומים ימתינו עד שיתקנם ואם לא יכולים לשתות מיד שסיים.

סעיף יז

אין צריך לשפוך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסובין, אלא אם כן היו פגומים שאז צריך לשפוך לכל כוס וכוס, כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום.

שיטעמו המסובים מכוס שאינו פגום

דין השו״ע כמבואר בראשונים. אף שאין שתיית המסובים מעכבת מכל מקום מצווה מהמובחר שיישתו מכוס שאינה פגומה.

סימן רעב – על איזה יין מקדשים

סעיף א

אין מקדשין על יין שריחו רע, אף על גב דריחיה וטעמיה חמרא, ולא על יין מגולה אפילו האידנא דלא קפדינן אגילוי. הגה: ואין מקדשין על היין דריחיה חמרא וטעמיה חלא (טור).

ייו שירחו רע ויין מגולה

מבואר בגמרא בבא בתרא שצריך יין הראוי למזבח, ואין זה כלל גמור אלא בא לאפוקי יין שריחו רע ויין מגולה. וכן פסק שו״ע, יין שריחו רע אסור משום 'הקריבו נא לפחתך וכו״, ואפילו אין לו יין אחר ואפילו בדיעבד אם קידש, וכן אין מבדילין עליו. ואפילו היום שאין מקפיים על גילוי אסור משום הקריבהו וכו׳.

כתב רמ״א לא מקדשים על יין שיריחו יין וטעמו חומץ, כל שנמנעים לשתות מחמת חמיצותו.

סעיף ב

יין מגתו מקדשין עליו, וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום.

קידוש על מיץ ענבים

דין השו״ע כמבואר בגמרא בבא בתרא.

סעיף ג

מקדשין על יין שבפי החבית, אף על פי שיש בו קמחין. הגה: ויש אוסרין לקדש עליו אלא יסננו תחלה להעביר הקמחין. (הגהות מרדכי פרק המוכר פירות וב״י בשם א״ח ותוס׳) ועל יין שבשולי החבית, אף על פי שיש בו שמרים, ועל יין שחור, ועל יין מתוק, ועל יין דריחיה חלא וטעמיה חמרא. ומכל מקום מצוה לברור יין טוב לקדש עליו.

יין שיש בו קמחין, יין שחור, יין מתוק

נחלקו בדברי הגמרא איזה יין אסור משום שאינו ראוי למזבח, **טור** קמחים ושמרים מותר ואינו מובחר, **ארחות חיים בשם תוספות** אין מקדשים אלא אם הוציאם.

פסק השו״ע כטור ולכן מקדשים קמחים שמרים מתוק ושחור, ומצווה לברור יין טוב. ריחיה חלא וטעמיה חמרא, מקדשים שהולכים אחר הטעם. הרמ״א הביא יש אוסרים.

סעיף ד

מקדשין על יין לבן, והרמב״ן פוסלו לקידוש אפילו בדיעבד, אבל מבדילין עליו, ומנהג העולם כסברא ראשונה.

יין לבן

בגמרא בבא בתרא הורה רבא לרב כהנא שיין לבן פסול משום 'אל תרא יין כי יתאדם'. **רמב"ן ור"ן** לכן יין לבן פסול, **רי"ף רמב"ם ורא"ש** השמיטו דין זה וביאר ב"י שהפסול הוא רק לנסכים, ולקידוש כשר. הבדלה לכולי עלמא כשר. שו"ע בסתם התיר וכן מנהג העולם וביש הביאר לאסור.

סעיף ה

יין חי אפילו אם הוא חזק דדרי (פירוש שראוי למזוג) על חד תלת מיא, מקדשים עליו, ומכל מקום יותר טוב למזגו ובלבד שיהא מזוג כראוי. הגה: ויינות שלנו יותר טובים הם בלא מזיגה (טור).

מזיגת היין במים

במשנה ברכות נחלקו ר' אליעזר הצריך למזוג יין וחכמים לא, ביארה הגמרא בכוס של קידוש לכולי עלמא צריך למזוג. כתבו הראשונים דווקא ביין שלהם, אבל יינות שלנו שאינם חזקים ומספיק למזוג ג' מים על אחד יין לא חייב למזוג כלל, וכן כתב בה"ג לא חייב למזוג, והטור תכב שטוב למזוג והשו"ע העתיק שניהם. רמ"א כתב יינות שלנו טובים יותר בלא מזיגה.

סעיף ו

יין צמוקים מקדשין עליו, (והוא שיש בהן לחלוחית קצת בלא שרייה) (טור).

יין צימוקים

דין השו"ע כמבואר בגמרא, והרמ"א הוסיף שיהא לחלוחית בצימוקים. המשנה ברורה הביא דעות חלוקות בשיעור הצימוקים והמים: **בכור שור ומשנה ברורה** צימוקים מעט יותר משישית מכמות המים, **יש פוסקים** כל שיש טעם מהצימוקים, **תוספת שבת** אפילו שיש יותר מים מפי שש מהצימוקים, וכתב מ"ב שזה דוחק, **משכנות יעקב** אחד מארבעה צימוקים במים.

סעיף ז

שמרי יין או חרצנים שנתן עליהם מים, אם ראוי לברך עליהם בורא פרי הגפן מקדשין עליו. (ועיין לעיל סימן ר"ד סעיף ה').

יין משמרים או חרצנים

דין השו"ע כמבואר בגמרא ובראשונים.

סעיף ח

מקדשין על יין מבושל ועל יין שיש בו דבש, ויש אומרים שאין מקדשין עליהם. הגה: והמנהג לקדש עליו אפילו יש לו יין אחר רק שאינו טוב כמו המבושל או שיש בו דבש (אגור).

יין מבושל ושיש בו דבש או סוכר

נחלקו האם מקדשים על יין מבושל: **תוספות רמב"ן רשב"א ורא"ש** כשר לקידוש, **ר' האי גאון רי"ץ גיאת רש"י רמב"ם** לא מקדשים הואיל והשתנה לגריעותא. יין שיש בו דבש קונדיטון: **רמב"ן רשב"א ועיטור** כשר לקידוש אף אם נשתנה טעמו על ידי זה, **רי"ץ גיאת ורמב"ם** לא מקדשים. פסק **שו"ע** בסתם כרמב"ן וביש כרמב"ם. **רמ"א** המנהג לקדש עליו אם הוא יותר טוב ואם הוא שווה עדיף לחוש למחמירים.

סעיף ט

במקום שאין יין מצוי, יש אומרים שמקדשים על שכר ושאר משקין, חוץ מן המים. ויש אומרים שאין מקדשין. ולהרא"ש, בלילה לא יקדש על השכר אלא על הפת, ובבקר יותר טוב לקדש על השכר, שיברך עליו שהכל קודם ברכת המוציא, שאם יברך על הפת תחלה אין כאן שום שינוי, ודברי טעם הם. הגה: וכן המנהג פשוט כדברי הרא"ש. ואם יין בעיר, לא יקדש על הפת. ט ומי שאינו שותה יין משום נדר, יכול לקדש עליו וישתו אחרים המסובין עמו, ואם אין אחרים עמו יקדש על הפת ולא על היין, או ישמע קידוש מאחרים. (הגהות מיימוני פרק כ"ט למחזור אחר יין ותשובת מיימוני סוף הפלאה סימן ד' דיקדש על הפת לכן נ"ל החילוק אם אוכל לבדו ואם אוכל עם אחרים).

קידוש על שיכר ופת

קידוש על פת: בגמרא פסחים מבואר שרב היה מקדש על פת כשהייתה חביבה לו. ופירש רשב"ם שהיה רעב ולכן היה מקדש על פת.. **רמב"ם** מי שחביב עליו יכול לקדש על פת, **רבינו תם** מנהגו של רב כשהיה חביב עילו פת ליטול ידיו קודם הקידוש ולקדש על יין ומיד לאכול פת. **הגהות מימיוניות** מותר לקדש על פת רק כשאין לו יין.

קידוש על שיכר: בגמרא פסחים, **רבין** הבדיל על שיכר במקום שהוא חמר מדינה, ולקידוש הסתפקה הגמרא, הכריע ר' חסדא בשם **רב** שלא מקדש עליו ולא מבדיל. **רא"ש** מותר לקדש על שיכר ושאר חמר מדינה כשם שאין הלכה כרב בהבדלה כן אין להלכה כמותו בקידוש, **רי"ף ורמב"ם** אין לקדש על שיכר כלל, וכתבו מימוניות שבהבדלה יתיר. **עוד כתב** הרא"ש אף שמותר, מי שאין לו יין, בלילה עדיף שיקדש על הפת מאשר על השיכר שהפת לצורך ולכבוד השבת, ביום עדיף שיקדש על השיכר שאם יקדש על הפת לא יהיה היכר כלל. **פסק שו"ע** במקום שאין יין מצוי יש מתירים שיכר **ויש אוסרים** (מה שכתב רק במקום שאין יין מצוי הוא משום שחשש להקל לגמרי כרא"ש), **והביא** דברי הרא"ש שבלילה יעדיף פת וביום שיכר. וכתב רמ"א שכן נהגו, ואם יש יין בעיר לא יקדשו על הפת. **ט"ז** כתב שנהגו להקל לקדש על שיכר ביום גם הגדולים, הואיל והיין ביוקר.

חלב ושמן אינו נחשב לחמר מדינה.

כתב רמ"א מי שנדר מהיין יקדש וישתו אחרים ואם אין אחרים עימו יקדש על הפת ולא על היין.

סעיף י

ברכת יין של קידוש פוטרת יין שבתוך הסעודה, ואינו טעון ברכה לאחריו דברכת המזון פוטרתו בין שהוא על הכוס בין שאינו על הכוס (ועיין לעיל סימן קע"ד סעיף ו').

ברכה על יין בסעודה

דין השו״ע לגבי היין שבתוך הסעודה נפטר בברכה הראשונה כמבואר בראשונים.

ברכה אחרונה על יין של הקידוש: **רב עמרם** רק אם מברך ברכת המזון על הכוס פוטר גב הברכה האחרונה שלו, **רא״ש ושו״ע** כיוון שבא לפטור האכילה יוצא בברכת המזון.

סימן רעג שיהיה הקידוש במקום סעודה

סעיף א

אין קידוש אלא במקום סעודה, ובבית אחד מפינה לפינה חשוב מקום אחד, שאם קידש לאכול בפינה זו ונמלך לאכול בפינה אחרת, אפילו הוא טרקלין גדול, אין צריך לחזור ולקדש. הגה: ומבית לסוכה חשוב כמפינה לפינה (מרדכי פ' ע"פ) ויש אומרים שכל שרואה מקומו, אפילו מבית לחצר, אין צריך לחזור ולקדש. ויש אומרים שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר, שפיר דמי (ועיין לעיל ריש סי' קע"ח), והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד, כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא, (וכן עיקר).

קידוש במקום סעודה

בגמרא פסחים נחלקו אם המקדש בבית כנסת יצאו ידי חובה, רב הורה שיצאו ושמואל הורה שלא יצאו. הלכה פסקו הראשונים ושו"ע שלא יצא.

נחלקו אם מותר לעבור מפינה לפינה: **רמב"ם ורא"ש ושו"ע** אפשר **רי"ף** לא מועיל. כתב **רב שר שלום** אם רואה את מקום הקידוש מועיל אפילו מבית לחצר, **הביאו שו"ע** ביש אומרים, כתב מ"ב אפילו מקצת מקומו ואפילו דרך חלון. **מ"ב** כתב לא לסמוך אלא בדחק. ואם גם רואה מקום שקידש וגם היה בדעתו סמך על זה להתיר לכתחילה.

נחלקו כשדעתו הייתה מתחילה לעבור מקום באותו בית עם אותו גג כגון מחדר לחדר: **רא"ש** מועיל **הביאו שו"ע** ביש אומרים, **ר"ן** לא מועיל.

קידוש מבית לסוכה: **רמ"א** כתב מבית לסוכה אין צריך לקדש שוב כדין פינה לפינה, **מגן אברהם** הדגיש דווקא כשאין עוד מחיצות בין הבית לסוכה, ארך אם יש הוי כמחדר לחדר.

סעיף ב

אם קידש בבית אחד על מנת לאכול שם, ואחר כך נמלך לאכול במקום אחר, צריך לחזור ולקדש במקום שרוצה לאכול שם.

נמלך לאכול במקום אחד

דין השו"ע כמבואר בגמרא פסחים על פי מעשה שהיה, רק הונא קידש בביתו וכבה לו הנר ולכן הלך לרבה בנוף, וחזר וקידש שם שוב. אם היה זה שינוי מחדר לחדר, תלוי במחלוקת לעיל סעיף א'.

סעיף ג

אם קידש ולא סעד, **אף** ידי קידוש **לא** יצא. הגה: וצריך לאכול במקום קידוש לאלתר, או שיהא בדעתו לאכול שם מיד, אבל בלאו הכי אפילו אכל במקום קידוש אינו יוצא (מהר"י מולין), ואם היה בדעתו שלא לאכול שם מיד, ונמלך ואכל, יצא (ב"י סוף הסי').

קידוש במקום סעודה

דין השו"ע כמבואר בפסחים שהורה אביי לתלמידיו לאכול במקום סעודה. ואף אם לא רוצה כלל לאכול לא יצא ידי חובה של קידוש.

לאכול מיד לאחר הקידוש: כתב רמ"א לאכול מיד אחר הקידוש אפילו לא הפסק קצר, או שיהא בדעתו לאכול שם דהיינו שאם היה בדעתו לאכול מיד מועיל אף אם התעכב בדיעבד.

יציאה לחוץ אחר שקידש: **שיירי כנסת הגדולה** יצא וחזר אין צריך לחזור לקדש, כמה אחרונים למדו **מהמגן אברהם** שכן צריך, ולכן כתב המ"ב שיזהר לכתחילה ובדיעבד אינו מעכב.

סעיף ד

יכול אדם לקדש לאחרים **אף** על פי שאינו אוכל עמהם, דלדידהו הוי מקום סעודה. ואף על גב דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם, כיון דהאי בורא פרי הגפן הוא חובה לקידוש, כקידוש היום דמי ויכול להוציאם **אף** על פי שאינו נהנה. הגה: ואפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת, מותר לעשות כן (רבינו ירוחם וב"י בשם הרי"ף והרא"ש והטור סי' תפ"ד). והוא שאינם יודעים. ואם עדיין **לא** קידש לעצמו, יזהר שלא יטעום עמהם, שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו.

לקדש לאחרים כשאינו סועד

גאונים אין לקדש אם לא אוכל, **רא"ש וטור** מותר שברכת הנהנין של הגפן באה לחובת קידוש היום. **בה"ג** רק אם אינם יודעים לקדש. **מרדכי** בקידוש הבוקר לא יכול, **רבינו ירוחם** אף בבוקר יכול. פסק **שו"ע** כבה"ג, **פרי חדש** היקל אף כשהם בקיאים, וכתב הגרע"י שכן נהגו. הוסיף **רמ"א** כר' ירוחם אף בבוקר יכול.

סעיף ה

כתבו הגאונים הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפילו אכל דבר מועט, או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר. ודווקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות, לא. הגה: ולפי זה היה מותר למוהל ולסנדק לשתות מכוס של מילה בשבת בשחרית, אם שותין כשיעור (ב"י) אבל נהגו ליתן לתינוק (הגמי"י פרק כ"ט).

<u>שתייה ושאר מאכלים לקידוש במקום סעודה</u>

דין השו״ע כמבואר בגאונים שמועיל קידוש על ידי רביעית יין או לחם אבל לא פירות, **שלטי גיבורים** היקל בפירות וסמך עליו המ״ב במי שלא יכול בקידוש של הבוקר. כתב רמ״א אף שמותר כששותה כשיעור נהגו לתת לתינוק לשתות מכוס של מילה.

שתיית רביעית: כתב **המ״ב** משמע שמועיל לשתות מכוס של קידוש, **ב״ח מג״א וט״ז** הצריכו עוד רביעית מלבד בכוס של הקידוש. **רעק״א ותוספת שבת** כלל לא מועיל שתיית יין. **מ״ב** אין להקל ביין אלא במקום הדחק. שתיית שיכר כתב מג״א שלא מועיל.

<u>סעיף ו</u>

ואם קידש בביתו ושמע שכנו ושלחנו ערוך לפניו, יוצא בו דשפיר הוי מקום סעודה. וכגון שנתכוון השומע לצאת, ומשמיע להוציא.

<u>שמיעת קידוש מהנמצא בבית אחר</u>

דיו השו״ע כמבואר בר׳ ירוחם ובטור.

<u>סעיף ז</u>

יש אומרים שאין מקדשים אלא לאור הנר, ויש אומרים שאין הקידוש תלוי בנר ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים, מקדש בחצר ואוכל שם אף על פי שאינו רואה הנר, שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער, והכי מסתברא.

<u>לקדש לאור הנר</u>

אביי סיפר על הוראת רבה לתלמידים שיאכלו היכן שהם מקדשים בביתו שמא עד שיגיעו לביתם יכבה להם הנר, **מרדכי** משמע שהקידוש חייב להיות לאור הנר, **רבינו ירוחם ורא״ש** אין בזה איסור אלא עניין בעלמא, **מימוניות** כיוון שהנרות הם לעונג אם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים מקדש בחצר. שו״ע הביא יש ויש ובבתרא הביא להקל. מ״ב כתב להקל במקום צורך

סימן רעד דיני בציעת הפת בשבת

סעיף א

בוצע על שתי ככרות (שלימות), שאוחז שתיהן בידו ובוצע התחתונה. הגה: ודווקא בלילי שבת (ד"ע), אבל ביום השבת או בלילי יום טוב בוצע על העליונה (כל בו והגהות מיימוני פ"ח מהלכות חמץ ומצה), והטעם הוא על דרך הקבלה.

מצוות לחם משנה צורת הבציעה

ממה שנאמר לקטו לחם משנה למדה הגמרא שבת שצריך שתי כיכרות ולחתוך מאחת מהם. **בית יוסף ושו"ע** הורה מהתחתונה וכתב מ"ב שכך נהגו, **כל בו** מהעליונה. **ב"ח** עליונה שלא יעביר על המצוות, **מגן אברהם** יניח למעלה באמירת ויכולו ואז יעביר למטה בברכת המוציא, **ט"ז** מניח התחתונה קרוב אליו ובוצע ואין כאן מעביר על המצווה. **רש"ל ושל"ה** נהגו לחתוך שניהם. **רמ"א** ליל שבת מהתחתונה יום שבת וליל יום טוב מהעליונה.

סעיף ב

מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה (ועיין לעיל סימן קס"ז).

לבצוע פרוסה גדולה

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת וכפירוש רש"י מעשה דר' זירא.

סעיף ג

אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע, ואם יש לפני כל אחד לחם משנה יכולים לטעום אף על פי שעדיין לא טעם הוא.

טעימת המסובים אחר הבוצע

דין השו"ע כמבואר בגמרא ברכות, כתב המ"ב אם יש לכל אחד לחם משנה לפניו רשאים לטעום לפני הבוצע.

סעיף ד

סעודה זו ושל שחרית אי אפשר לעשותה בלא פת.

פת בסעודה ראשונה ושניה

דין השו"ע כמבואר בגמרא פסחים ובראשונים. כתב מגן אברהם אם יש קצת אונס יכול לעשות שלוש סעודות ביום, ויקדש בלילה ויאכל מיני תרגימא.

סימן רעה ◻ דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת

סעיף א

אין פולין (פירוש לבער את הכנים מהבגדים, תרגום בערתי הקדש פליתי), **ואין קורין בספר לאור הנר ואפילו אינו מוציא בפיו, שמא יטה. ואפילו הוא גבוה עשר קומות שאינו יכול ליגע אליו, שלא חלקו חכמים בדבר. ומטעם זה יש לאסור אפילו הוא בעששית או קבוע בחור שבכותל, וכן בנר של שעוה.**

איסור קריאה לאור הנר

◻ **עיקר האיסור:**

בגמרא שבת (יא.-יב:) "לא יפלה (לבער את הכינים) את כליו ולא יקרא לאור הנר". ומפרש טעמא בגמרא "תרוויהו שמא יטה". ועוד "אמר רבה אפילו גבוה שתי קומות, ואפילו שתי מרדעות ואפילו עשרה בתים זו על גב זו".

מבואר איסור להשתמש לאור הנר שימוש המצריך התבוננות, שמא יטה את הנר.

להלכה:

פסק שו״ע אין פולין או קורין לאור הנר, אף אם לא מוציא בפיו. וה״ה לבדוק ציציות או כל דבר המצריך עיון. אף אם הוא גבוה עשר קומות, ואף אם הוא בעששית (כלי זכוכית) או בחור שבכותל, דלא פלוג חכמים. ולא פלוג באיסור זה בנר ובמיקומו, ולכן אף נר גבוה עשר קומות אסור. ומיהו כן חילקו באדם, ולכן אדם חשוב וכן גידם או שהיו ידיו קשורות, מותר (בה״ל ד״ה ואפילו).

◻ **סוגי נרות:**

▪ **עששית סגורה במפתח:**

עששית הסגורה במפתח או בקשר משונה, נחלקו אם יש להתיר (מ״ב סק״ב, שעה״צ סק״ב):

» **ב״ח** אסור דלא פלוג.

» **תלמידי מהר״ם ומג״א** מותר דשאני הכא שאין דרך לסגור כלל ביום חול, ויש היכר בסגירתו.

» **אליה רבה** יש להתיר במסר המפתח לאדם אחר, דומיא דאומר לחברו תן דעתך עלי.

▪ **נר שעוה חלב או סטארי׳ן:**

נחלקו אם יש להתיר משום שאין שייך בו הטייה, או דיש לחוש שימחוט ויסיר ראש הפתילה, ונמצא מכבה אותו חלק שהוסר (מ״ב סק״ד):

» **הגהות אשירי** הסתפק.

» **שו״ע** אסור שמא ימחוט.

» **רש״ל** מותר, וה״ה נר חלב.

» **מלבושי יום טוב וגר״א** אסור, דאף בו שייך שמא יטה.

נר סטארי׳ן (פראפי׳ן) כתב מ״ב (סק״ד) דמותר לכו״ע, דאין צריך הטיה ולא מחיטה.

נר שמן הסמוך לנר שעוה או לפראפי׳ן:

אם מונח נר השמן סמוך לנר אחר, דאין חשש כ"כ שיבוא לחתות שהרי יש לו נר אחר הדולק היטב, יש לחלק, שעוה שרק רש"ל היקל בו, כאן אסור. אך פראפין דלכו"ע מותר, יש לסמוך על אורו שלא יבוא לחתות השמן (בה"ל ד"ה וכן בנר).

- **לאמ"פ:**

נר שהיו מדליקים בזמנם על ידי גז, והיה מונח בכלי כעין עששית, והיו בודקין לאורו כלים, היה נראה להתיר משום, [א]ריחו רע ודמי לנר של נפט דמותר ללמוד לאורו. אף אם נאמר שאין ריחו רע כנפט, משום שמונח בכלי סתום, [ב]נפיש נהוריה. ויש לדחות דלא התירו אלא לעיין בכלים לאורו, אך לקרות שהוא עיון גדול לא, ורק בכלים מצינו שהתירו מטעם נקיות. נחלקו האחרונים כיצד ינהג:

» **מסגרת השלחן** מותר משום שאין האור מתמעט כלל משעת ההדלקה עד הכיבוי, ואין לחוש שיגביה האור כיון שמכוונו מערב שבת לגובה הרצוי, ויוציא בערב שבת ראש הפתילה לחוץ שידלק היטב.

» **באה"ל** ההיתר הוא רק ללמוד משום ביטול תורה, ובפרט אם הוא בציבור דיש לסמוך על האו"ז דציבור הוא כחד בתרי ענינא.

סעיף ב

ודווקא אחד, אבל שנים קורים ביחד, **שאם בא האחד להטות** (פירוש להטות הנר כדי שיגיע השמן לפתילה), יזכירנו חברו. והוא שקורים בענין אחד, שאז ישגיח האחד במה שיעשה חברו, **אבל** בשני ענינים לא. הגה: ויש אומרים דבשני ספרים, אפילו בענין אחד אסור (ב"י), ולכן אסור לומר פיוטים בליל יום טוב שחל להיות בשבת, בבהכ"נ, וכן נהגו (מרדכי וסה"ת וסמ"ג והגהות).

שנים הקורין

☐ **שנים הקורין בספר אחד:**

בגמרא (שבת יב:) "חד הוא דלא ליקרי, הא תרי שפיר דמי. והתניא לא אחד ולא שנים, אמר ר' אלעזר לא קשיא כאן בענין אחד כאן בשני ענינים".

מבואר דשנים הקוראים אם הוא באותו ענין, לא חישינן שיחתה, אם הוא בב' עניינים חישינן, שכל אחד קורא לעצמו ואין מכיר מעשה חברו, **וכ"פ שו"ע**. בקוראין בשני ענינים, או בענין אחד בב' ספרים, ואומר כל אחד לחברו תן דעתך עלי שלא אטה, צ"ע אם מהני ואין להקל אלא במקום צורך (בה"ל ד"ה בשני ענינים).

- **שנים הקורין בענין אחד בשני ספרים, זמירות ליל יום טוב בבית הכנסת:**

אם קורין בשני ספרים אף שהוא בענין אחד אסור, ומשום כן אסור לקרוא לאור הנר פיוטים בבית הכנסת בליל יום טוב שחל בשבת, **וכ"פ רמ"א** (תלה זאת הב"י במחלוקת לענין אמירת פיוטים בליל יו"ט). ואף בנר שעוה יש לאסור, שאם יתירוהו בציבור יבואו להתיר אף שמן (מ"ב סק"ח), ורק תפילה שרגיל בה מותר. בביתו אסור לומר זמירות שאינו רגיל בהם, ואם רגיל מותר (מ"ב סק"ט).

- **שנים הפולין בבגד אחד:**

אף שקריאה בספר אחד מהני, לפלות אסור אף שהוא בבגד אחד, דכיון שכל אחד עסוק לפלות מה שלפניו חשיב ב' ענינים (מ"ב סק"ה).

סעיף ג

אם יש אחר עמו, אפילו אינו קורא, ואומר לו: תן דעתך עלי שלא אטה, מותר, והוא הדין אם אומר כן לאשתו.

שומר שלא יטה

אם יש אחר עימו שאמר לו שישמור שלא יטה (מ"ב סק"י), מועיל אף שאינו יודע לקרות (כר"י ולא כסה"ת), ואף באשתו מועיל כן ולא אמרינן שדעתה קרובה אצלו (כסה"ת ולא כר"י), **וכ"פ שו"ע**.

סעיף ד

אדם חשוב, שאין דרכו בחול להטות, מותר בכל גוונא.

אדם חשוב

בגמרא שבת (יב:) "אמר רבא אם אדם חשוב הוא מותר", **וכ"פ שו"ע**. וצריך שיהא ידוע שאין דרכו להטות, אך אם אינו ידוע אף שהוא חשוב אסור. יש שלא סמכו על היתר זה, דחזינן דאף אנשים חשובים מטים לפעמים (פמ"ג, מ"ב סקי"ב).

סעיף ה

במדורה, אפילו עשרה אין קורין משום דהואיל ויושבים רחוקים זה מזה, ועוד שזנבות האודים סמוכים להם, אין זה מכיר כשבא חברו להבעיר ולחתות.

קריאה לאור מדורה

- **שתים הקורין לאור המדורה:**

בגמרא שבת (יב:) "אמר רב הונא ובמדורה אפילו עשרה בני אדם אסור". מבואר דאף שנים שקורין בענין אחד, אסורים לעשות כן לאור המדורה, ויש בזה ב' טעמים, [א]הואיל ויושבים רחוק זה מזה, [ב]כיון שיכולים לחתות בקל על ידי זנבות האודים, יש לחוש שחברו לא ישים לב עליו. ובשונה מיושב על יד המדורה להתחמם או שעושה שאר שימושים לאורה, כיון שקריאה צריך עיון טפי (בה"ל ד"ה במדורה).

- **להתחמם לאור המדורה:**

אם יושב סמוך למדורה להתחמם, נחלקו אם יש לחוש שיחתה (מ"ב סקי"ד):

  - **ט"ז** <u>אסור</u>.
  - **אליה רבה ותוספת שבת** <u>מותר</u>.

סעיף ו

תינוקות של בית רבן קוראין לאור הנר, מפני שאימת רבן עליהם.

תינוקות הקוראים לאור הנר

- **היתר תינוקות לקרוא לאור הנר:**

משנה (יא:) "באמת אמרו החזן רואה מהיכן תינוקות קוראין אבל הוא לא יקרא (פירוש מותר לו לראות על מנת להקרותם, אך לא יקרא יותר מכן)". ובגמרא (יב:) "מאי לקרות לסדר ראשי פרשיותיו (לראות ראשי הפרקים שצריך להקרות, ומתוך כך נזכר)". ועוד שם (יג:) "מיתיבי רשב"ג אומר התינוקות של בית רבן היו מסדרין פרשיות וקורין לאור הנר (משמע שמותר אף לקרוא), אי בעית אימא ראשי פרשיותיו, ואי בעית אימא שאני תינוקות הואיל ואימת רבן עליהן לא אתי לאצלויי".

מבואר דמלמד התינוקות מותר רק לסדר פרשיותיו, ואילו לתינוקות מותר אף לקרוא ממש, משום אימת רבם, **וכ״פ שו״ע**.

- **תינוקות שאין רבם עמם:**

נחלקו אם מועיל משום יראת רבם אף שאינו עמהם:
  - **רמב״ם** אסור.
  - **רשב״א** מותר, כיון דכל שעה אימת רבם עליהם, **וכ״פ שו״ע** (מ״ב סקט״ו למד כן מסתימתו).

סעיף ז

מותר לקרות במה מדליקין לאור הנר, שהרי הוא מזכיר איסור שבת ואיך ישכח.

קריאת במה מדליקין לאר הנר

מותר לקרות לאור הנר פרק במה מדליקין ולא חיישינן שמא יטה, כיון דשם נזכר דיני הדלקת הנר (מ״ב סקט״ו).

סעיף ח

נוהגים לקרות בליל יום כיפור במחזורים, מפני שאימת יום הכיפורים עליהם.

קריאה לאור הנר ביום כיפור

דין השו״ע כמבואר בטור בשם בעל התרומה.

סעיף ט

ליל פסח שחל להיות בשבת, מותר לקרות ההגדה בספר משום דהוי כעין ראשי פרקים, דאין עם הארץ שלא תהא שגורה בפיו קצת.

קריאת הגדה לאור הנר

קריאת הגדה בליל פסח, **בעל התרומה** אוסר, **ה"ר בנימין ושו"ע** מותר. כתב צ"ב אם הוא עם הארץ שאין שגור לו כלל, אפשר שמותר שלא יבטל מההגדה. כתב ט"ז לפי זה יש להתיר למשכים לבית הכנסת לקרוא התפילה שוודאי שגורה בפיו יותר מהגדה.

סעיף י

הרב יכול לראות לאור הנר מהיכן יקראו התינוקות, ולסדר ראשי הפרשיות בפיו בספר, וקורא כל שאר הפרשה על פה. וראשי פרשיות לאו דווקא, אלא כל שיודע הפרשה על פה ובקצת צריך לראות בספר, שרי, שמאחר שאינו מעיין בספר תמיד אית ליה היכירא ולא אתי להטויי.

הרב רשאי לסדר פרשיותיו

מבואר במשנה שבת שהרב מותר לסדר ראשי פרשיות. פסק **שו"ע** כשיודע בעל פה ובקצת מקומות צריך לעיין מותר, וכן רשאי לסדר אפילו בפיו. **אשירי** אסר.

סעיף יא

כלים הדומים זה לזה וצריך עיון להבחין ביניהם, אסור לבדקן לאור הנר ואפילו להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו אם הם דומים, אסור לבדוק.

להבחין בין כלים לאור הנר

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת. מקום שלא צריך עיון רב להבחין בין הבגדים, כתב מ"ב מסתימת הפוסקים משמע שאסור ומה שהתירו בסעיף הבא הוא משום נקיות, ומהרמב"ם והטור משמע שמותר אף בזה, ונראה שיש להקל בנר שעווה וחלב.

סעיף יב

שמש שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות לאור הנר, מפני שאינו מכירן בין בנר שמן זית בין בנר של נפט (פירוש מין זפת לבן וריחו רע) שאורו רב. הגה: ויש מתירין בכל נפט, אפילו בשמש שאינו קבוע (טור וב"י בשם הפוסקים), אבל שמש קבוע מותר לו לבדוק לאור הנר כוסות, מפני שאין צריך עיון הרבה. ואם היה נר של שמן זית, אין מורין לו לבדוק ואף על פי שהוא מותר, גזירה שמא יסתפק ממנו. הגה: נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות, משום ביזוי מצוה. וכ"כ הרוקח.

<u>שמש הרוצה לבדוק כלים לאור הנר</u>

בגמרא שבת (יב:) "תני חדא שמש בודק כוסות וקערות לאור הנר, ותניא אידך לא יבדוק, לא קשיא כאן בשמש קבוע כאן בשמש שאינו קבוע. ואי בעית אימא הא והא בשמש קבוע, ולא קשיא הא בדמשחא והא בדנפטא (נפט מסריח ולא יבוא להטות). איבעיא להו שמש שאינו קבוע בדמשחא מהו, אמר רב הלכה ואין מורין כן. ור' ירמיה בר אבא אמר הלכה ומורין כן". מבואר ב׳ תירוצים שמש קבוע או אינו קבוע, וכן בין נפט לשמן.

נחלקו בגרסה, **רש״י** שמש קבוע אסור בשמן ומותר בנפט, אינו קבוע ומותר אפילו בשמן. **רי״ף** שמש קבוע מותר בשמן כמאן דאמר הלכה ואין מורין כן, אינו קבוע אסור בשמן ומותר בנפט. **רמב״ם ושו״ע** קבוע מותר בשמן ואין מורין כן, אינו קבוע אסר אפילו בנפט. **רמ״א** יש מתירין אפילו באינו קבוע ואפילו בנפט, סמך עליו משנה ברורה לעת הצורך.

כתב רמ״א נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות משום ביזוי מצווה.

<u>סימן רעו □ דיני נר שהדליק אינו יהודי בשבת</u>

<u>סעיף א</u>

אינו יהודי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפילו למי שלא הודלק בשבילו. הגה: ואין חילוק בזה בין קצץ לו שכר או לא קצץ, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת, אסור בכל ענין (הג"א פ"ק דשבת וב"י בשם סמ"ג וסה"ת) **אבל אם הדליקו** לצרכו או לצורך חולה ישראל, אפילו אין בו סכנה, הגה: או לצורך קטנים דהוא כחולה שאין בו סכנה (מרדכי פ"ק דשבת), מותר לכל ישראל להשתמש לאורו. והוא הדין לעושה מדורה לצרכו או לצורך חולה. ויש אוסרים במדורה, משום דגזרינן שמא ירבה בשבילו. הגה: מיהו אם עשה אינו יהודי בבית ישראל, מדעתו, אין הישראל צריך לצאת אף על פי שנהנה מן הנר או מן המדורה (טור).

<u>הנאה מנר שהדליק גוי</u>

- □ **הדליק הגוי בעבור ישראל בריא:**

גוי שהדליק עבור הישראל, אסור לישראל להשתמש באור בדברים שלא היה יכול לעשות בלי האור (בה"ל ד"ה אסור) או להתחמם כנגדו, גזירה שמא יאמר לו להדליק (מ"ב סק"ב), ואף ישראל אחר אסור להשתמש בו. **וכ"פ שו"ע**. בשונה מאיסור תחומין שמותר למי שלא הביא בשבילו, משום שעיקרו דרבנן (מ"ב סק"ג).

אף אם קצץ לו שכר בקבלנות או ששכרו ליום מערב שבת אסור, ולא אמרינן אדעתיה דנפשיה קעביד, כיון שנהנה הישראל ממה שעושה בשבת, **וכ"פ רמ"א** (דלא כקרבן נתנאל שלימד זכות על אותם העושים על ידי קבלנות, בה"ל ד"ה בקבלנות). (במ"ב ביאר דדעת השו"ע לאסור קצץ, אך בחזון עובדיה כתב שהשו"ע יתיר בזה על פי מה שכתב בסימן רנב).

- **עשה הגוי מלאכה דרבנן עבור הישראל:**

בדרבנן גמור מותר לאחר, כדין איסור תחומין. דאוריתא אסור אף כשנלמד בהלכה למשה מסיני, ומשום כן אין להנות מגוי שהוציא הכניס או טלטל עבור ישראל (בה"ל ד"ה אפילו).

- □ **הדליק הגוי בעבור חולה:**
- **להנות מאור האש:**

אם הדליק הגוי בשביל חולה ישראל, אף שאין בו סכנה, או קטנים שהיו צריכים הרבה (מ"ב סק"ו), מותר לישראל אחר להשתמש בו כיון שנעשתה המלאכה בהיתר, **וכ"פ שו"ע**. ואף אם היה בבית הישראל מותר (מ"ב סק"ח).

- **להנות מחום האש:**

נחלקו אם מותר להנות מחום האש כמו לאורה:

» **ר"ת שבלי הלקט וטור** <u>אסור</u>, שמא ירבה בשבילו בשונה מהנאת אור דנר לאחד נר למאה, ואין חשש שירבה.

» **סמ"ג תרומה מרדכי והגהות** <u>מותר</u>, דהחשש שירבה שווה באור ובחום (מ"ב סק"ט).

להלכה:

פסק שו"ע בסתם כדעת הסמ"ג שמותר, וביש הביא דעת ר"ת ושבלי הלקט.

הסיק הגוי בית החורף לצורכו, כו"ע מודים דרשאי הישראל להיכנס אחריו, כיון שהחום שווה בכל החדר, ואין חשש שירבה בשביל הישראל (מ"ב סק"ט). אם ידוע שהגוי אינו מכיר את הישראל, מותר לכולי עלמא (מ"ב סק"י).

- **הדליק הגוי נר האסור בשבת, או שכיבה והדליק:**
אם הדליק הגוי נר לצורכו או לצורך חולה, והיה מדברים האסורים להדליק בהם מערב שבת שמא יטה, אסור להנות ממנו עכשיו. וכן אם היה נר דלוק מערב שבת, ובא הגוי לתקנו וכיבהו וחזר והדליקו, מותר

לקמן סימן שכה סעיפים י-יא מבואר דברים שאסור לגוי לעשות שמא ירבה בשביל הישראל.

סעיף ב

ישראל ואינו יהודי שהסיבו יחד והדליק אינו יהודי נר, **אם** רוב אינו יהודי, מותר להשתמש לאורו. ואם רוב ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, אסור. ואם יש הוכחה שלצורך אינו יהודי מדליקה, כגון שאנו רואים שהוא משתמש לאורה, **אף** על פי שרוב ישראל, מותר. הגה: יש אומרים דמותר לומר לאינו יהודי להדליק לו נר לסעודת שבת משום דסבירא ליה דמותר אמירה לאינו יהודי אפי' במלאכה גמורה במקום מצוה (ר"ן ס"פ ר"א דמילה בשם העיטור), **שעל פי זה נהגו** רבים להקל בדבר לצוות לאינו יהודי להדליק נרות לצורך סעודה, בפרט בסעודת חתונה או מילה, ואין מוחה בידם. ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו ועיין לעיל סימן ש"ז.

מלאכה שעשה גוי בפני יהודים וגויים

בגמרא שבת מבואר גוי שהדליק נר במסיבה של גוים וישראלים, רק ברוב גויים מותר אך מחצה על מחצה אסור. במוכח שהדליק לצורך הגוי הורה **שו"ע כרא"ש** שמותר, ולא כדמשמע **מרש"י** שאסור. ההיתר הוא אף אם נעשה רוב יהודים אחר כך. טעם האיסור במחצה על מחצה, כתב מ"ב או משום ספק או משום שמסתמא נעשה לצורך שניהם. כתב מג"א אם עשה לצורך שניהם אסור, והבאה"ל כתב שיש המקלים ואין למחות ביד המיקל, ובחזו"ע היקל.

לקמן סימן ש"ז סעיף ה' יובא דעת העיטור והחולקים שעליו סמך רמ"א כאן.

סעיף ג

אם אומר אדם לעבדו או לשפחתו לילך עמו והדליקו הנר, **אף** על פי שגם הם צריכים לו אין זה לצורך האינו יהודי, כיון שעיקר ההליכה בשביל ישראל. הגה: ומותר לומר לאינו יהודי לילך עמו ליטול נר דלוק כבר, הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא (רבי ירוחם והגהות מרדכי פ"ק דשבת והגהות מיימוני פ"ו).

האומר לעבדו לילך עימו והדליק נר

מלאכה שעושה הגוי עבור הישראל ונהנה הישראל: פסק שו״ע על פי המימוניות גוי שהולך בשביל הישראל והדליק נר לצורכו אסור. כתב מ״ב דווקא כשהולך עימו אך אם שילחו לבדו מותר. כתב רמ״א מותר לומר לגוי לטלטל נר דלוק שהרי הגוי עושה רק טלטול מהצד, וכתב מג״א להתיר רק לבני תורה שלא יבואו להקל יותר. כתב המ״ב בשם **כנסת הגדולה** לא התירו אלא בנר חלב ושעווה אך שמן אסור שמתקרב יותר, **והמ״ב** עצמו התיר משום דהוי דבר שאינו מתכוון, וכיוון שהגר״א מפקפק נכון שלא יאמר לו שילך במרוצה.

סעיף ד

אם יש נר בבית ישראל ובא אינו יהודי והדליק נר אחר, מותר להשתמש לאורו בעוד נר ראשון דולק, אבל לאחר שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני. וכן אם נתן שמן בנר הדולק, מותר להשתמש עד כדי שיכלה השמן שהיה בו כבר, ואחר כך אסור. הגה: ומותר למחות באינו יהודי שבא להדליק נר או להוסיף שמן (טור).

ריבוי הנאה שעשה הגוי בשביל ישראל

דין השו״ע והרמ״א כמבואר בראשונים. דין הרמ״א שמותר לומר לא להדליק הוא במדליק נר עצמו, אך בנר הישראל צריך למחות בידו. כתב מג״א אם מחה בגוי והדליק בעל כרחו מותר להשתמש אף אחר שכבה הראשון ובלבד שלא יערים. ובחזו״ע אסר.

סעיף ה

בארצות קרות, מותר לאינו יהודי לעשות מדורה בשביל הקטנים ומותרין הגדולים להתחמם בו, ואפילו בשביל הגדולים מותר אם הקור גדול, שהכל חולים אצל הקור. ולא כאותם שנוהגים היתר אף על פי שאין הקור גדול ביום ההוא.

אמירה לגוי לעשות מדורה

נחלקו הראשונים אם לומר לגוי להדליק מדורה: **רבינו שמחה** אסור, **רבינו ירוחם ומהרי״ל וכ״פ שו״ע** מותר אם הקור גדול שיכול להגיע לידי חולי, **הגהות מרדכי ומימוניות** אפילו במקום שיש צער גדול. כתב **שו״ע** לא כאותם הנוהגים להקל, **מ״ב** כתב לא למחות שמוטב שיהיו שוגגים ומכל מקום יזהרו לומר לגוי שיסיק בקבלנות כשיש קור ואז אפשר שנקרא אדעתא דנפשיה.

לקמן סימן ש״ז סעיף ה׳ מבואר שמותר לומר לגוי לעשות שבות במקום צורך גדול, וכאן מיירי על איסור תורה.

כשיש קטנים: הורה שו״ע על פי המימוניות מותר לומר לגוי כשיש קטנים להדליק ואז יוכלו גם הגדולים להתחמם ואפילו שאין שם חשש חולי. כתב מ״ב דווקא שהדליק לצורך הקטנים בלבד אך הדליק לשניהם אסור לגדולים.

סימן רעז – שלא לגרום כיבוי הנר

סעיף א

נר שמונח אחורי הדלת, **אסור לפתוח הדלת** (כלרכו), (רמב"ס פ"ה ומרלכי פ' כ"ב וב"י בשס סמ"ג) **שמא** יכבנו הרוח. אבל לנעול הדלת כנגדו, מותר (ת"ה סימן נ"ט) והוא הדין בחלון שכנגד הנר שעל השלחן (מרלכי פכ"ב וב"י בשס תוספות וטור). **ואם הוא קבוע בכותל שאחורי הדלת, אסור לפתוח הדלת** ולנעלו כדרכו שמא תהא הדלת נוקשת עליו ותכבנו, **אלא פותח ונועל בנחת. ואם הוא** קבוע בדלת עצמו, שפתיחתו ונעילתו מקרב השמן לנר או מרחיקו ממנו, **אסור לפתחו** ולנעלו. הגה: **ובנר של שעוה מותר לפתוח ולנעול אף על פי שהוא קבוע בדלת.**

נר המונח אחורי הדלת

בגמרא שבת (קכ:) "תנא נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבתה כבתה, לייט עלה רב וכו', דהא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות". נחלקו מה טעם האיסור, **רש"י** שהרוח מכבה הנר ולפי זה לסגור מותר, **ר' חננאל** הנר קבוע בכותל והדלת נוקשת בכותל ויש לחוש שיכבה, ולפי זה לפתוח בנחת מותר, **ר"י** הנר קבוע באחורי הדלת ועל ידי הפתיחה והסגירה משפיע על ההדלקה והכיבוי, ולפי זה בנר שעווה מותר.

להלכה פסק שו"ע את ג' האופנים שהביאו הראשונים, נר שמונח אחורי הדלת, נר שקבוע בקיר שהדלת נוקשת עליו, נר שקבוע בדלת עצמה.

נר המונח אחורי הדלת, אסור שמא תכבה הרוח, נחלקו מה הדין כשאין רוח כעת, מגן אברהם אוסר ויש מקלין והיקל מ"ב בשעת הדחק כשפותח לאט. נר המונח בדלת עצמה כתב מ"ב להקל כשעושה בנחת.

סעיף ב

אסור לפתוח הדלת כנגד המדורה שהיא קרובה קצת אל הדלת **ואפילו אין שם אלא** רוח מצויה, אבל אם היה פתוח כנגדה, מותר לסוגרו ואין בו משום מכבה.

פתיחה וסגירת דלת כנגד המדורה

בגמרא שבת (קכ:) "אמר רב יהודה פותח אדם דלת כנגד מדורה בשבת לייט עלה אביי". מבואר מחלוקתם אם גוזרים אינה מצויה אטו מצויה. פסק שו"ע על פי הראשונים כאביי, והני מילי כשהמדורה קרובה לדלת. לסגור פסק שו"ע דברי תוספות שמותר.

סעיף ג

שכח נר על הטבלא, מנער את הטבלא והוא נופל, **אפילו אם הוא דולק,** רק **שלא** יכוון לכבותו. הגה: וטוב לעשותו על ידי אינו יהודי, במקום שאין לריך כל כך (כל בו). **ובלבד** שיהא נר

של שעוה וכיוצא בו, או שלא יהא בו שמן, אבל אם יש בו שמן אי אפשר שלא יקרבנו אל הפתילה ונמצא מבעיר, ואם הניחו עליה מדעת, אסור לנערה שהרי הטבלא היא בסיס (פירוש דבר הנושא דבר אחר תרגום ואת כנו (שמות לא, ט) וית בסיסיה), לדבר האיסור. הגה: ומכל מקום מותר ליגע בטבלא הואיל ואינו מטלטל הנר. והוא הדין שמותר ליגע במנורה שבבהכ"נ והנרות דולקות עליו, ובלבד שלא ינענע (מרדכי פכ"ב).

ניעור טבלה שיש עליה נר

בגמרא שבת (קכ:) "ת"ר נר שעל גבי טבלא מנער את הטבלא והיא נופלת ואם כבתה כבתה. אמרי דבי רבי ינאי לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור". **מבואר** להניח נר על גבי טבלה מותר לנער וייפול הנר, **משמע** מהגמרא שמותר לנער אף נר דלוק ודווקא כשאינו מתכוון לכבות, כתב הטור דווקא שלא מתכוון לכבות, ביאר הבית יוסף שהוא כדעת ר' שמעון בדבר שאינו מתכוון ואינו פסיק רישיה מותר. עוד כתבו התוספות והרא"ש מיירי בנר שעווה או שנגמר בו השמן, אבל אם יש בו שמן אי אפשר שלא יקרבו לפתילה ונמצא מבעיר. **בירושלמי** כתוב שמדובר בנר שכבה וקמ"ל שמותר לטלטלו על ידי ניעור. **להלכה:** פסק שו"ע כבבלי מותר לנער בנחת אפילו דולק כשאינו מכוון לכבות, בנר שעווה או שנגמר השמן, ואם הניחו מדעת הטבלא בסיס ואסור. **רמ"א** כתב טוב לנער על ידי גוי במקום שאין צורך כל כך, וכתב המ"ב אם אי אפשר יעשה על ידי קטן.

מה נחשב מניח לדעת לעניין בסיס

כתב המ"ב בסימן ש"ט סעיף ד' יבואר מחלוקת מה נחשב מניחו לדעת האם שיהיה שם כל השבת או אפילו רק בכניסתו, בשו"ע בסתם כתב להחמיר וביש הביא להקל. הניח על דעת לסלקו ביום השבת, **הב"ח** כתב להקל במקום פסידא כשנפל הנר על השולחן, לסמוך על הסוברים שאין בסיס אלא כשדעתו שיהיה שם כל השבת (ובחזון עובדיה כתב לא לסמוך על המקלים כלל כדעת מרן בסתם).

בסיס לדבר האסור והמותר

כתב המ"ב, מה שכתב השו"ע שאם היה מונח מדעת בבין השמשות נעשה בסיס, כתב המגן אברהם אם היה מונח גם דברי היתר חשובים כגון כיכרות ושאר דברים לצורך השבת, מותר לנער הטבלה. ואם אי אפשר לנער רשאי לקחת הטבלא למקום אחר. אם צריך את מקום השולחן יכול להזיז את כולו שהרי לא נעשה בסיס לאיסור, וייזהר לטלטל בנחת שלא יבעיר או יכבה הנר. כתב הפרי מגדים לאחר שכבו אין היתר לטלטל כל השולחן שהרי יכול לנער המנורה. לסיכום: בסיס למותר והאסור והמותר חשוב יותר מותר לנער ואפילו לטלטל וה"ה כשצריך למקומו, וכשכבו הנרות ינער ולא יטלטל. **לקמן** סימן רע"ט סעיף ג' הביא השו"ע שהנר עצמו תמיד נשאר אסור.

לגעת בטבלא

כתב רמ"א על פי המרדכי מותר לגעת כשאינו מטלטל, וכתב ט"ז אם היא תלויה אסור שבקל ינענע ואפילו כבו הנרות.

סעיף ד

מותר להניח נר של שבת מבעוד יום על גבי אילן ויידלק שם בשבת דליכא למיחש דלכשיכבה לשקליה מיניה ונמצא משתמש במחובר, אבל אין מניחין נר של יום טוב על גבי אילן, דשקיל ומנח ליה ונמצא משתמש באילן.

<u>הדלקת נרות על גבי אילן</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת.

<u>סעיף ה</u>

מותר לכפות קערה על גבי הנר בשבת כדי שלא יאחוז האור בקורה.

<u>כפיית קערה על נר</u>

דין השו״ע כמבואר במשנה שבת, כתב מ״ב דווקא בחרס אבל מתכת אסור משום מבעיר אלא אם יש סכנה.

<u>סימן רעו – דיני נר שהדליק אינו יהודי בשבת</u>

<u>סעיף א</u>

אינו יהודי שהדליק את הנר בשביל ישראל, אסור לכל, אפילו למי שלא הודלק בשבילו. הגה: ואין חילוק בזה בין קצץ לו שכר או לא קצץ, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת, אסור בכל ענין (הג"א פ"ק דשבת וב"י בשם סמ"ג וסה"ת) **אבל אם הדליקו** לצרכו או לצורך חולה ישראל, אפילו אין בו סכנה, הגה: או לצורך קטנים דהוא כחולה שאין בו סכנה (מרדכי פ"ק דשבת), מותר לכל ישראל להשתמש לאורו. והוא הדין לעושה מדורה לצרכו או לצורך חולה. ויש אוסרים במדורה, משום דגזרינן שמא ירבה בשבילו. הגה: מיהו אם עשה אינו יהודי בבית ישראל, מלעתו, אין הישראל צריך לצאת אף על פי שנהנה מן הנר או מן המדורה (טור).

<u>הנאה מנר שהדליק גוי</u>

- ☐ **הדליק הגוי בעבור ישראל בריא:**

גוי שהדליק עבור הישראל, אסור לישראל להשתמש באור בדברים שלא היה יכול לעשות בלי האור (באה"ל ד"ה אסור) או להתחמם כנגדו, גזירה שמא יאמר לו להדליק (מ"ב סק"ב), ואף ישראל אחר אסור להשתמש בו. **וכ"פ שו"ע**. בשונה מאיסור תחומין שמותר למי שלא הביא בשבילו, משום שעיקרו דרבנן (מ"ב סק"ג).

אף אם קצץ לו שכר בקבלנות או ששכרו ליום מערב שבת אסור, ולא אמרינן אדעתיה דנפשיה קעביד, כיון שנהנה הישראל ממה שעושה בשבת, **וכ"פ רמ"א** (דלא כקרבן נתנאל שלימד זכות על אותם העושים על ידי קבלנה, באה"ל ד"ה בקבלנות). (במ"ב ביאר דדעת השו"ע לאסור קצץ, אך בחזון עובדיה כתב שהשו"ע יתיר בזה על פי מה שכתב בסימן רנב).

- ▪ **עשה הגוי מלאכה דרבנן עבור הישראל:**

בדרבנן גמור מותר לאחר, כדין איסור תחומין. דאוריתא אסור אף כשנלמד בהלכה למשה מסיני, ומשום כן אין להנות מגוי שהוציא הכניס או טלטל עבור ישראל (באה"ל ד"ה אפילו).

- ☐ **הדליק הגוי בעבור חולה:**
- ▪ **להנות מאור האש:**

אם הדליק הגוי בשביל חולה ישראל, אף שאין בו סכנה, או קטנים שהיו צריכים הרבה (מ"ב סק"ו), מותר לישראל אחר להשתמש בו כיון שנעשתה המלאכה בהיתר, **וכ"פ שו"ע**. ואף אם היה בבית הישראל מותר (מ"ב סק"ח).

- ▪ **להנות מחום האש:**

נחלקו אם מותר להנות מחום האש כמו לאורה:

- « **ר"ת שבלי הלקט וטור** <u>אסור</u>, שמא ירבה בשבילו בשונה מהנאת אור דנר לאחד נר למאה, ואין חשש שירבה.
- « **סמ"ג תרומה מרדכי והגהות** <u>מותר</u>, דהחשש שירבה שווה באור ובחום (מ"ב סק"ט).

להלכה:

פסק שו"ע בסתם כדעת הסמ"ג שמותר, וביש הביא דעת ר"ת ושבלי הלקט.

הסיק הגוי בית החורף לצורכו, כו"ע מודים דרשאי הישראל להיכנס אחריו, כיון שהחום שווה בכל החדר, ואין חשש שירבה בשביל הישראל (מ"ב סק"ט). אם ידוע שהגוי אינו מכיר את הישראל, מותר לכולי עלמא (מ"ב סק"י).

- **הדליק הגוי נר האסור בשבת, או שכיבה והדליק:**
אם הדליק הגוי נר לצורכו או לצורך חולה, והיה מדברים האסורים להדליק בהם מערב שבת שמא יטה, אסור להנות ממנו עכשיו. וכן אם היה נר דלוק מערב שבת, ובא הגוי לתקנו וכיבהו וחזר והדליקו, מותר

לקמן סימן שכה סעיפים י-יא מבואר דברים שאסור לגוי לעשות שמא ירבה בשביל הישראל.

סעיף ב

ישראל ואינו יהודי שהסיבו יחד והדליק אינו יהודי נר, **אם** רוב אינו יהודי, מותר להשתמש לאורו. ואם רוב ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, אסור. ואם יש הוכחה שלצורך אינו יהודי מדליקה, כגון שאנו רואים שהוא משתמש לאורה, אף על פי שרוב ישראל, מותר. הגה: יש אומרים דמותר לומר לאינו יהודי להדליק לו נר לסעודת שבת משום דסבירא ליה דמותר אמירה לאינו יהודי אפי' במלאכה גמורה במקום מצוה (ר"ן ס"פ ר"א דמילה בשם העיטור), שעל פי זה נהגו רבים להקל בדבר לצוות לאינו יהודי להדליק נרות לצורך סעודה, בפרט בסעודת חתונה או מילה, ואין מוחה בידם. ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו ועיין לעיל סימן ש"ז.

מלאכה שעשה גוי בפני יהודים וגויים

בגמרא שבת מבואר גוי שהדליק נר במסיבה של גוים וישראלים, רק ברוב גויים מותר אך מחצה על מחצה אסור. במוכח שהדליק לצורך הישראל הורה **שו"ע כרא"ש** שמותר, ולא כדמשמע **מרש"י** שאסור. ההיתר הוא אף אם נעשה רוב יהודים אחר כך. טעם האיסור במחצה על מחצה, כתב מ"ב או משום ספק או משום שמסתמא נעשה לצורך שניהם. כתב מג"א אם עשה לצורך שניהם אסור, והבאה"ל כתב שיש המקלים ואין למחות ביד המיקל, ובחזו"ע היקל.

לקמן סימן ש"ז סעיף ה' יובא דעת העיטור והחולקים שעליו סמך רמ"א כאן.

סעיף ג

אם אומר אדם לעבדו או לשפחתו לילך עמו והדליקו הנר, אף על פי שגם הם צריכים לו אין זה לצורך האינו יהודי, כיון שעיקר ההליכה בשביל ישראל. הגה: ומותר לומר לאינו יהודי לילך עמו ליטול נר דלוק כבר, הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא (רבי ירוחם והגהות מרדכי פ"ק דשבת והגהות מיימוני פ"ו).

האומר לעבדו לילך עימו והדליק נר

מלאכה שעושה הגוי עבור הישראל ונהנה הישראל: פסק שו״ע על פי המימוניות גוי שהולך בשביל הישראל והדליק נר לצורכו אסור. כתב מ״ב דווקא כשהולך עימו אך אם שילחו לבדו מותר. כתב רמ״א מותר לומר לגוי לטלטל נר דלוק שהרי הגוי עושה רק טלטול מהצד, וכתב מג״א להתיר רק לבני תורה שלא יבואו להקל יותר. כתב המ״ב בשם **כנסת הגדולה** לא התירו אלא בנר חלב ושעווה אך שמן אסור שמתקרב יותר, **והמ״ב** עצמו התיר משום דהוי דבר שאינו מתכוון, וכיוון שהגר״א מפקפק נכון שלא יאמר לו שילך במרוצה.

סעיף ד

אם יש נר בבית ישראל ובא אינו יהודי והדליק נר אחר, מותר להשתמש לאורו בעוד נר ראשון דולק, אבל לאחר שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני. וכן אם נתן שמן בנר הדולק, מותר להשתמש עד כדי שיכלה השמן שהיה בו כבר, ואחר כך אסור. הגה: ומותר למחות באינו יהודי שבא להדליק נר או להוסיף שמן (טור).

ריבוי הנאה שעשה הגוי בשביל ישראל

דין השו״ע והרמ״א כמבואר בראשונים. דין הרמ״א שמותר לומר לא להדליק הוא במדליק נר עצמו, אך בנר הישראל צריך למחות בידו. כתב מג״א אם מחה בגוי והדליק בעל כרחו מותר להשתמש אף אחר שכבה הראשון ובלבד שלא יערים. ובחזו״ע אסר.

סעיף ה

בארצות קרות, מותר לאינו יהודי לעשות מדורה בשביל הקטנים ומותרין הגדולים להתחמם בו, ואפילו בשביל הגדולים מותר אם הקור גדול, שהכל חולים אצל הקור. ולא כאותם שנוהגים היתר אף על פי שאין הקור גדול ביום ההוא.

אמירה לגוי לעשות מדורה

נחלקו הראשונים אם לומר לגוי להדליק מדורה: **רבינו שמחה** אסור, **רבינו ירוחם ומהרי״ל וכ״פ שו״ע** מותר אם הקור גדול שיכול להגיע לידי חולי, **הגהות מרדכי ומימוניות** אפילו במקום שיש צער גדול. כתב **שו״ע** לא כאותם הנוהגים להקל, **מ״ב** כתב לא למחות שמוטב שיהיו שוגגים ומכל מקום יזהרו לומר לגוי שיסיק בקבלנות כשיש קור ואז אפשר שנקרא אדעתא דנפשיה.

לקמן סימן שז סעיף ה מבואר שמותר לומר לגוי לעשות שבות במקום צורך גדול, וכאן מיירי על איסור תורה.

כשיש קטנים: הורה שו״ע על פי המימוניות מותר לומר לגוי כשיש קטנים להדליק ואז יוכלו גם הגדולים להתחמם ואפילו שאין שם חשש חולי. כתב מ״ב דווקא שהדליק לצורך הקטנים בלבד אך הדליק לשניהם אסור לגדולים.

סימן רעח – שיכול לכבות הנר בשביל החולה

סעיף א

מותר לכבות הנר בשביל שישן החולה שיש בו סכנה.

כיבוי נר לצורך

- ❑ **מכבה האם חייב מדאוריתא:**

משנה שבת (כט:) "המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים, ומפני ליסטים, מפני רוח רעה, מפני החולה שיישן, פטור. כחס על הנר, כחס על השמן, כחס על הפתילה, חייב. רבי יוסי פוטר בכולן, חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם".

ומבואר בגמרא (ל.) דת״ק סבר כר׳ יהודה, שמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מדאוריתא וחייב עליה, ומה שהתיר כאן לחולה הוא שיש בו סכנה ואף לכתחילה מותר, אך חולה שאין בו סכנה יהא חייב מדאוריתא. ור׳ יוסי סבר לה כר׳ שמעון, דפטור אף כשכיבה באיסור כגון בחולה שאין בו סכנה, משום דהיא מלכה שאינה צריכה לגופה. וחייב ר׳ יוסי בפתילה, כשלא הבהבה מבעוד יום, וצריך להבהבה כדי שיאחז בה האור כשיבוא להדליקה (להלכה נחלקו הראשונים, רמב״ן רשב״א ר״ן וטור כר׳ שמעון, והרמב״ם כר׳ יהודה).

- ❑ **דיני כיבוי לצורך חולה:**
  - ▪ **חולה שיש בו סכנה:**

פסק השו״ע מותר לכבות את הנר בשביל שישן החולה שיש בו סכנה, ואפילו אם ספק יש בו סכנה, מותר (מ״ב סק״ג). ואף <u>בסתמא</u> שלא ידוע שישתפר על ידי השנה מותר, דקימא לן (ברכות נז:) דשינה יפה לחולה (באה״ל ד״ה בשביל). כל ההיתר הוא דווקא שאי אפשר <u>להעבירו</u> לחדר אחר, שמא יכבד חוליו מחמת טלטולו, או <u>לכפות כלי</u> על האור. אך אם יכול אסור לכבות, ואף שכיבוי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, אין להקל במקום שאפשר כיון שקרוב לאיסור תורה (מ״ב סק״א, באה״ל ד״ה מותר). אם יכול לעשות המלאכות על ידי <u>גוי</u>, יעשה על ידו (מ״ב סק״ב). <u>להדליק</u> לצורך החולה שיש בו סכנה, כגון לראות דבר הצריך לו או שתתיישב דעתו, מותר להדליק, אך להטות שיאיר יפה יותר אסור דאין בזה צורך (באה״ל ד״ה לכבות).

המתירא מפני גוים או לסטים שיבואו ויהרגוהו, מותר לכבות הנר אם אי אפשר בענין אחר (מ״ב סק״ג).

  - ▪ **חולה שאין בו סכנה:**

אסור לכבות האור או להמעיטו (באה״ל ד״ה החולה) בשבילו, אך אם ידוע שעל ידי מניעת השנה <u>יבוא לידי סכנה</u>, מותר (באה״ל ד״ה בשביל). ואף שמצינו שהתירו לכבות גחלת ברשות הרבים שמא יזוקו בה, שאני התם שהא צער רבים מותר, אך כאן שהוא צער יחיד אסור (באה״ל ד״ה החולה).

מקורות מלאכה שאיה צריכה לגופה

סימן רע״ח סעיף א׳, כיבוי לצורך חולה שאין בו סכנה. סימן שט״ז סעיף ח׳, צידה וחבלה בשרצים. סימן של״ד סעיף כ״ז, מחלות בכיבוי גחלת מלאכה שאינה צריכה.

סימן רעט – דיני טלטול הנר בשבת

סעיף א

נר שהדליקו בו באותה שבת, אף על פי שכבה, אסור לטלטלו. וכן מותר השמן שבנר שהדליקו בו באותה שבת, אסור לטלטלו ולהסתפק ממנו באותה שבת.

טלטול נר ושימוש מותר השמן שבו

- **טלטול נר שכבה:**

משנה שבת (מד.) "מטלטלין נר חדש אבל לא ישן (משום מוקצה מחמת מיאוס), רבי שמעון אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת (בשעה שדולק שמא יכבהו בטלטולו)". **ובבריתא** "מטלטלין נר חדש אבל לא ישן, דברי רבי יהודה. ר"מ אומר כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת (מוקצה מחמת איסור, דאיתקצאי בבין השמשות איתקצאי לכולי יומא). ר' שמעון אומר, חוץ מן הנר הדולק בשבת (שמא יכבה)". **ועוד** "מותר השמן שבנר ושבקערה אסור ורבי שמעון מתיר".

מבואר מחלוקת מתי אוסרים נר, ר' יהודה אוסר כל נר ישן מחמת מיאוס, ר' שמעון אוסר דווקא נר דולק שמא יכבה, ור' מאיר אוסר כל נר שהיה מוקצה בערב שבת.

להלכה **פסק שו"ע** כר' מאיר דנר שהדליקו בו בשבת אסור לטלטלו, משום מיגו דאיתקצאי בתחילת השבת. מותר השמן אסור, כיון שהיה בסיס בערב שבת לשלהבת והיה אסור אז בטלטול, ועוד דהקצהו בעת שהיה דולק למצותו, דינו כשאר מוקצה. ומשום הטעם השני יש לאסור אף נר שעוה (שע ד"ה מותר).

- **טלטול נר שכבה משום אימת העכו"ם:**

אם יש אימת הגויים עליו מחמת הנר, כגון שמקפידים ביום חגם על ישראל שלא ידליקו הנר, אם ירא שיכהו העכו"ם או יפסידוהו ממון, לכו"ע מותר. אם ירא ולא חושש להפסד מחלוקת (מ"ב סק"א):

  - **שלטי גיבורים ותוספת שבת** מותר.
  - **מגן אברהם** אסור.

סעיף ב

נר זה שאמרנו שאסור לטלטלו, אפילו לצורך גופו ולצורך מקומו אסור, ויש מי שהתיר, ולא נראו דבריו. הגה: ויש אומרים דמי שהוא איסטניס והנר מאיס עליו מותר להוציאו דהוי לדידיה כגרף של רעי, והמחמיר לא הפסיד (מרדכי ריש ביצה).

טלטול הנר לצורך

- **טלטול לצורך גופו ומקומו:**

כלי שמלאכתו לאיסור, מותר בטלטול לצורך גופו ומקומו, נר בשעה שדולק, אסור בטלטול אף לצורך גופו ומקומו. אחר שכבה הנר שאסור משום מיגו דאתקצאי, נחלקו אם מותר

בטלטול לצורך גופו ומקומו, ופסק השו״ע בסתם לאסור (כדעת הרמב״ם והגהות אשירי ור' ירוחם והרא״ש), והביא ביש אומרים להתיר וכתב לא נראה כדבריהם (כדעת מרדכי אגור ור' ישעיה).

הטעם לאסור, דכמו שמתחילה היה אסור אף לצורך גופו ומקומו כיון שהיה מוקצה מחמת בסיס לשלהבת, ולא מחמת כלי שמלאכתו לאיסור, אף אחר כך אסור באותו שיעור (מ״ב סק״ד).

- **האם יש להתיר משום שאין דעתו שישאר שם כל השבת:**

נחלקו אם יש להתיר על פי דעת בעל התרומה לענין מניח אבן על פי החבית לקמן (סימן שט סעיף ד), דבסיס חשיב רק אם מכוון להניחו שם לכל השבת, וכאן מקפיד שישאר הנר דלוק רק בלילה (באה״ל ד״ה אפילו):

» **ט״ז** <u>מותר</u>, כיון שמקפיד שיהא דלוק רק בלילה.

» **תוספת שבת ופמ״ג** <u>אסור</u>, ויש לחלק דשם אין לו ענין שיהא מונח שם בשבת, משא״כ כאן <u>שיש לו ענין</u> שיהא מונח בכניסת השבת <u>ואינו רשאי</u> לסלקו. וכל זה הוא לאסור אף נר חלב ושעוה ששייך לנערו אחר כניסת השבת, אך בנר של שמן ודאי שאסור דלא שייך לנערו כלל בשבת, שמא יכבה.

- **טלטול משום דמאיס:**

אדם שמאוס עליו או שהוא אסטניס, נחלקו מתי מותר להסיר הנר מעל השלחן (מ״ב סק״ה):

» **רמ״א** <u>איסטניס</u> שאינו יכול לסבול שיהא מונח לאחר שכבה או למחרת, המחמיר יחמיר <u>והמיקל לא הפסיד</u> (מ״ב סק״ח), דהוי כגרף של רעי.

» **ב״ח ומג״א** כל <u>שמאוס</u> עליו מותר, משמע מהב״ח דווקא חרס שהוא מאוס בודאי יש להקל.

כל ההיתר להסיר הוא רק אם מונח לפניו, אך אם הוא סמוך לו, גם האסטניס אסור (מ״ב סק״ז).

<u>סעיף ג</u>

לטלטל נר על ידי שנותנין עליו לחם בשבת, **אסור. ואם** נתן עליו הלחם מבעוד יום, **יש** מי שמתיר לטלטלו בשבת על ידי לחם זה, **ואין** לסמוך עליו.

<u>טלטול הנר על ידי לחם</u>

אם מניח הלחם על הנר בשבת, לכולי עלמא אינו מועיל, כיון שכבר נעשה בסיס לדבר האסור בכניסת שבת. אם מניח לחם על הנר מערב שבת, והלחם חשוב יותר מהנר, יש שהתירו (ריב״ש) כיון דהוי בסיס לדבר האסור והמותר והמותר חשוב יותר, ופסק השו״ע דאין לסמוך עליהם (כדעת רי״ו רא״ש ור״ן). הטעם כיון שהמנורה עיקר עשיתה הוא בשביל השלהבת, לכן נעשית תמיד טפל ובסיס לשלהבת ולא לדבר אחר המונח עליה אף שהוא יותר חשוב בעלמא (מ״ב סק״י).

<u>סעיף ד</u>

אם התנה מערב שבת על נר זה שיטלטלנו משיכבה, מותר לטלטלו אחר שכבה. הגה: ויש אומרים דלא מהני תנאי, וכן נוהגין במדינות אלו. ודין התנאי ע״ל סימן תרל״ח (הג״א פרק כירה ור״י

ח"ב וכל בו). ונוהגין לטלטלו על ידי אינו יהודי ואין בזה משום איסור אמירה לאינו יהודי הואיל והמנהג כך הוי כאילו התנה עליו מתחלה ושרי כנ"ל.

תנאי מערב שבת לטלטול הנר

- **התנה בפירוש שאחר שיכבה יטלטלנו:**

אם התנה שאחר שיככבה הנר יטלטלנו, נחלקו אם מותר לטלטלו:

» **שו"ע** מותר (כרמב"ן רשב"א ור"ן ריב"ש ורשב"ץ). הטעם דמועיל תנאי כיון דנר עשוי להיכבות, אך שאר בסיס אף שהתנה לא מועיל (מ"ב סק"א). **וצריך** שיתנה קודם בין השמשות (מ"ב סק"ב).

» **רמ"א** אסור (כר' ירוחם ותוספות).

- **טלטול על ידי גוי:**

אף לסוברים שאסור בטלטול על ידי תנאי, מותר לטלטלו אחר שכבה על ידי גוי, דיש לצרף דחשיב כאילו התנה, להקל במטלטל על ידי גוי. ואף שאינו לצורך גופו ומקומו אלא רק שלא יפסד (מ"ב סק"ג, דאילו לצורך גופו ומקומו מותר בכל אף כשלא התנה). **ודווקא** בנר שעשוי ליכבות באמצע שבת, אך נר העשוי לדלוק כל השבת כגון ליארצייט, אין לטלטלו אף אם כבה (מ"ב סק"ד).

סעיף ה

נר שהדליקו בשבת לחיה ולחולה וילדה החיה ונתרפא החולה, מותר לטלטלו אם כבה. והוא הדין למדליק בשבת בשוגג וכבה, שמותר לטלטלו.

טלטול נר שהודלק בהיתר או בשוגג

- **נר שלא הוקצה בבין השמשות:**

- **הדליק לצורך חולה:**

נר שהדליקו בשבת באופן המותר כגון לצורך חולה יולדת, ונתרפא או שילדה וכבה הנר, מותר לטלטלו כיון שלא היה אסור מערב שבת, **וכ"פ שו"ע**. ההיתר הוא בין כשהדליק הנר בתוך השבת, ובין כשהדליק מערב שבת לצורך חולה, כיון שלא היה הנר מוקצה (מ"ב סקט"ו, שעה"צ סקי"ג). כל ההיתר לטלטל הוא רק לצורך גופו ומקומו דבכל מוקצה מחמת איסור הוא אסור, אך לטלטל שלא לצורך, אסור משום כלי שמלאכתו לאיסור.

- **הדליק בשוגג או במזיד בתוך השבת:**

הדליק בתוך השבת וכבה, אם הדליק בשוגג ודאי שמותר לטלטלו, כיון שלא הוקצה בבין השמשות. אם הדליק במזיד מחלוקת (מ"ב סקט"ז, שעה"צ סקט"ו):

» **מגן אברהם ותוספת שבת** מותר לטלטלו, כיון שלא הוקצה בבין השמשות ומה שנקט השו"ע שוגג הוא משום דלאו ברשיעי עסקינן.

» **עולת תמיד** אסור כיון שהיה הנר מוקצה בשבת.

סעיף ו

נר שלא הדליקו בו באותו שבת, אפילו הוא של חרס דמאיס ואפילו הוא של נפט דמסריח, מותר לטלטלו דמוקצה מחמת מיאוס מותר.

נר ישן ומאוס

נר ישן שהוא מסריח, מותר בטלטול ולא אמרינן מוקצה מחמת מיאוס כיון דחזיא לכיסוי כלי, ולא מיבעיא נר של שמן אלא אף של נפט (כדעת רבה ור' יוסף אליבא דר' שמעון), **וכ"פ שו"ע**. ומכל מקום לא לצורך גופו ומקומו, אסור אם השתמש בו פעם אחת להדלקה, כדין כלי שמלאכתו לאיסור. אם לא השתמש בו ממש, אלא רק הזמינו במחשבה, אינו נאסר דהזמנה לאו מילתא היא (באה"ל ד"ה נר).

סעיף ז

מנורה, בין גדולה בין קטנה, **אם היא של פרקים אין מטלטלין אותה** דחיישינן שמא תפול ותתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי, **ואפילו אם אינה של פרקים אלא יש בה חריצים** סביב ודומה לשל פרקים, **אסור לטלטלה**.

טלטול מנורה של פרקים

- ☐ **מנורה גדולה וקטנה של פרקים ושל חריצים:**

בגמרא שבת (מה:) "הורה ריש לקיש בצידן, מנורה הניטלת בידו אחת מותר לטלטלה, בשתי ידיו אסור לטלטלה. ור' יוחנן אמר וכו', מנורה בין ניטלה בידו אחת, בין ניטלה בשתי ידיו, אסור לטלטלה. וטעמא מאי, רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו, הואיל ואדם קובע לה מקום. אמר ליה אביי לרב יוסף, והרי כילת חתנים דאדם קובע לו מקום, ואמר שמואל משום רבי חייא, כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת, אלא אמר אביי בשל חוליות. אי הכי מ"ט דר"ש בן לקיש דשרי, מאי חוליות כעין חוליות דאית בה חידקי (חריצים הנראים כחוליות), הלכך חוליות בין גדולה בין קטנה אסורה לטלטלה, גדולה נמי דאית בה חידקי גזירה אטו גדולה דחוליות, כי פליגי בקטנה דאית בה חידקי (וקטנה לא מצוי שיהא בה חריצים, וליכא למיגזר אטו יש בה חיצים כמו בגדולה), מר סבר גזרינן ומר סבר לא גזרינן".

מבואר מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש האם מנורה קטנה שיש בה חריצים, מותר לטלטלה ולא חישינן שיבואו לטעות שמותר אף כשיש בה חוליות כיון דלא שכיח, או שיש לגזור בה כבגדולה.

להלכה:

פסק השו"ע מנורה של פרקים שעשויה חוליות חוליות, אין לטלטלה שמא תתפרק ויחזירנה ויעבור על איסור דמתקן כלי, ואף אם אין לה פרקים ממש, אלא יש בה חריצים ודומה לפרקים, אסור לטלטלה (דלא כרי"ף שלהלכה אין בנין בכלים, ולא כרמב"ם שאסר גדולה אף שאין בה חריצים משום כובדה, והתיר קטנה שאינה של פרקים אף שהיא של חריצים).

סימן רפ – תשמיש המטה בשבת

סעיף א

תשמיש המטה מתענוגי שבת הוא, לפיכך עונת תלמידי חכמים הבריאים מליל שבת לליל שבת.

מצוות עונה בשבת

בגמרא כתובות (סב:) "עונה של תלמידי חכמים אימת, אמר רב יהודה אמר שמואל מע"ש לע"ש. 'אשר פריו יתן בעתו', אמר רב יהודה ואיתימא רב הונא ואיתימא רב נחמן זה המשמש מטתו מע"ש לע"ש".

וכ״פ שו״ע עונת תלמידי חכמים הבריאים מערב שבת לערב שבת. והינו חוץ מחיוב עונה בליל טבילה, ואם הוא חלוש כוח חייב רק לפי כוחו. ויזהר להראות חיבה יתירה לאשתו מתחילת הלילה, וכ״ש שלא יתקוטט עימה (מ״ב סק״ב-סק״ג).

יזהר לאכול דברים המרבים הזרע, והם שומים צלויים ועדשים מבושלים כשאינם מלוחים, אך דברים מלוחים או שומים חיים, ממעטים הזרע (מ״ב סק״א).

סעיף ב

מותר לבעול לכתחלה בתולה בשבת ואין בו משום חובל ולא משום צער לה.

בעילת בתולה בליל שבת

מותר לכתחילה לבעול בליל שבת ואין בו משום חובל, כיון דם מיפקד פקיד ואינו מובלע בכותלי בית הרחם, אלא כנוס כבתוך כלי. הטז דחה דברי הסוברים דמקום שנהגו להחמיר שלא לבעול בליל שבת ימשיכו כמנהגם, אלא יש להורות להם היתר, דהחסידים גאוני עולם נהגו בזה היתר והמחמיר אינו אלא מן המתמיהים. הכונס ביום שישי, יזהר לכתחילה להתייחד עימה יחוד גמור קודם שבת, דיש אומרים שחופה שלנו לא מיקרי חופה, ונמצא שבהתיחדו עימה בשבת הוא כקונה קנין (מ״ב סק״ד).

סימן רפא שלא יכרע בולך אנחנו מודים

סעיף א

אין לשחות בולך לבדך אנחנו מודים, שאין לשחות אלא במקומות שאמרו חכמים. הגה: ונוהגים שבשבת מאחרין יותר לבא לבית הכנסת מבחול, משום דבתמיד של ימות החול נאמר בבקר, ואצל שבת נאמר וביום השבת, דמשמע איחור. ונוהגין להרבות בזמירות של שבת כל מקום לפי מנהגו, ובכל דבר אם לא אמרו אין מחזירין אותו מלבד אם לא אמר לאל אשר שבת מחזירין אותו. ויש להאריך ולהנעים בזמירות ואין למחות במאריך בהם, אף על פי שהמוחה מכוין משום ביטול תורה. ומכל מקום בשבת ויו"ט לא יאריך יותר מדאי, כדי שיאכלו קודם שעה ששית כדלקמן סימן רפ"ח.

זמירות נוספות בתפילת שבת

בשחרית של שבת נהגו להוסיף מזמורים קודם ברוך שאמר, מפני שאין עסוקים במלאכה, וכן נשמת כל חי קודם ישתבח, ויזהר שלא לשחות ב׳ולך לבדך אנחנו מודים׳, כיון שאין לשחות במקום שלא תיקנו בו חכמים.

זמן תפילת שחרית, כתב רמ"א שנהגו לאחר משאר ימות החול, משום שבתמיד של שבת לא נאמר בקר אלא ביום השבת, ויזהרו שלא לאחר זמן קריאת שמע ותפילה. ומרש"י במגילה משמע שיש ענין לקרוא קריאת שמע כותיקין אף בשבת (מ"ב סק"א). ומיהו כתבו האחרונים שהטוב והישר להשכים בשבת כדרכו בחול (שו"ת הרדב"ז ח"ב סימן תרי"ד, שו"ת חזו"ע ח"א סימן מ"ז).

- **שוכח הוספות השבחים של שבת:**
  אם שכח אחד מהשבחים ולא אמר כלל אפילו אם הוא ׳נשמת׳, אין מחזירין אותו לומר כן אחר התפילה, מלבד אם לא אמר ׳לאל אשר שבת׳, שאז חוזר לומר אחר התפילה מ׳שבח נותנים לו׳.

- **נזכר קודם שסיים הברכה:**
  נזכר קודם שסיים ברכת ישתבח שלא אמר ׳נשמת׳, יחזור מתחילת נשמת, ואם חושש שלא יספיק להתפלל עם הצבור, מוטב שידלג מפסוקי דזמרה ויאמר ׳נשמת׳. נזכר קודם שסיים ברכת יוצר המאורות שלא אמר ׳לאל אשר שבת׳, אפשר דיש לחזור מתחילה. החושש שלא יספיק תפילה עם הציבור, לא ידלג נוסח לאל אשר שבת, כיון שהוא מנוסח הברכה (מ"ב סקי"ד).

- **ניגון בזמירות:**
  כתב רמ"א יש להאריך ולנגן הזמירות, ואין למחות במאריך בהם, אף שהמוחה מכוון משום ביטול תורה, ולא יאריך יותר מדי בשבת וביום טוב שיספיקו לאכול קודם שעה שישית, ושלא יאחרו זמן קריאת שמע ותפילה. יש לזהר מקלקול המצוי אצל המנגנים, שפעמים שמאריך החזן הרבה באמירת התיבה, ועונים הציבור אמן קודם שסיים הברכה, ויש שמאריך הרבה בניגון שאחר התיבה, ונמצא שעונים הציבור הרבה בהפסק גדול.

סימן רפב – קריאת התורה והמפטיר בשבת

סעיף א

מוציאין ספר תורה וקורין בו שבעה, ואם רצה להוסיף, מוסיף. הגה: והוא הדין ביום טוב מותר להוסיף על מנין הקרואים (רמב"ם פ' י"ב מה"ת ותשובת מהר"ם וב"י). ויש אומרים דביו"ט אין להוסיף (ר"ן פרק הקורא) וכן נהגו במדינות אלו מלבד בשמחת תורה שמוסיפין הרבה, גם בכל יום טוב אין המפטירין ממנין הקרואים, כדלקמן.

חיוב קריאת התורה ומנין העולים

משה תיקן לישראל שיהו קוראים בתורה שני וחמישי ושבת, כדי שלא ישהו שלושה ימים בלא תורה, ועזרא הוסיף אף מנחה של שבת. ובמשנה מגילה (כא.) "בשבת שבעה, אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן, ומפטירין בנביא, הפותח והחותם בתורה מברך לפניה ולאחריה". טעם מנין שבעה, לאנוס ולא היה בבית הכנסת כל השבוע, ישמע עכשיו ז' פעמים ברכו ויצא ידי חובתו. המנהג בזמן המשנה שלא היו מברכים כולם, אלא ראשון לפניה ואחרון לאחריה. ובזמן הגמרא נהגו שכל אחד מברך לפניה ולאחריה וכן נוהגים (מ"ב סק"ג). ואומרים בריך שמיה בפתיחת הארון, ויזהר למסור ולקבל ספר התורה ביד ימין, ואף איטר יעשה כן כיון שנתינת התרוה לנו היתה בימין שנאמר 'מימינו אש דת למו' (מ"ב סק"א).

❑ **להוסיף על מנין שבעה עולים:**

▪ **להוסיף בשבת:**

מותר להוסיף בשבת על מנין שבעה עולים, **וכ"פ שו"ע**, בשונה משני וחמישי שאסור מפני ביטול מלאכה שהרי ימי מלאכה הם. יש אומרים שאינו כדאי כיון שהעולה מברך לפניה ולאחריה, והוי מרבה בברכות, ובמקום צורך כגון חתונה או ברית מילה, ודאי אין לחוש לדבריהם (מ"ב סק"ד). ונכון שלא להוסיף הרבה מפני טורח ציבור, ואם יש לחוש שיתרעמו אנשים כשלא יקראו להם לתורה, אין לדקדק במה שמאריכים מפני זה (מ"ב סק"ה).

▪ **להוסיף ביום טוב:**

נחלקו אם מותר להוסיף ביום טוב כמו בשבת, או דדווקא בשבת מוסיפין כיון דליכא יומא דעדיף מיניה:

» **ב"י ורמ"א בסתם** <u>מותר</u> דליכא ביטול מלאכה כבשבת (רמב"ם וב"י, וכן משמע מסתימת השו"ע).

» **רמ"א ביש אומרים** <u>אסור</u> דלא חשיב יום טוב כשבת (ר"ן).

» **מנהג הרמ"א** בסתם יום טוב לא מוסיפים, מלבד <u>שמחת תורה</u> שסומכים על דעת המתירים להוסיף, כדי שיזכה כל אחד לקרוא בעת סיום התורה (מ"ב סק"ז). יום טוב שחל בשבת מותר להוסיף, דלא גרע המעלה דשאר שבתות, מלבד יום הכיפורים שחל בשבת שלא יוסיף משום שראשי הפרשיות מכוונים שמסימים במילי דכפרה (מ"ב סק"ו).

❑ **שבת שקוראים שני פרשיות:**

צריך לקרות חצי ממנין הקרואים לכל פרשה, דהינו שיקרא העולה רביעי חלק מפרשה ראשונה וחלק משניה, ואף אם יקרא רק ג' פסוקים מפרשה שניה ובשאר הפרשה השניה יוסיף להעלות יותר ממנין העולים, מותר כיון שעלייתם אינה מחיוב הדין (מ"ב סק"ה).

סעיף ב

מותר לקרות עולים הרבה אף על פי שקרא זה מה שקרא זה וחוזר ומברך, אין בכך כלום. הגה: ויש אוסרים (מרדכי סוף מגילה), וכן נהגו במדינות אלו, חוץ מבשמחת תורה, שנהגו להרבות בקרואים ונהגו כסברא הראשונה.

מה קורא המוסיף

- ❑ **אם המוסיף צריך לקרוא קריאה חדשה:**

מוסיף העולה לתורה, נחלקו אם יכול לחזור על מה שקרא חברו שלפניו:

- « **שו"ע** חוזר כמו בימי חנוכה וחולו של מועד (תשובת הריב"ש), ומיהו אינו נחשב למנין שבעה עולים, אלא אם הוסיף לכל הפחות ב' פסוקים (מ"ב סק"ט).
- « **רמ"א** אינו חוזר אלא יקרא קריאה חדשה (מרדכי בשם רבינו אפרים), חוץ משמחת תורה.

סעיף ג

הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שיודע למי מברכין, אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור. הגה: ואלו דווקא מצטרפים למנין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים (ר"ן וריב"ש). ודין עבד כנעני כדין אשה, אבל אם אמו מישראל מותר לעלות (הגהות מיימוני פי"ב מהל' תפלה). ואסור לקרות בראש מגולה. ואין איסור לקרות עם הארץ נכבד, עשיר וגדול הדור לפני ת"ח, כי אין זה בזיון לת"ח רק כבוד לתורה שמתכבדת באנשים גדולים (א"ז). וממזר מותר לעלות לס"ת (מהר"א מפראג). ועיין לעיל סימן קל"ז מסדר הקרואים.

מי כשר למנין שבעה

- ❑ **נשים וקטנים לעלות לתורה:**

בגמרא מגילה (כג.) "תנו רבנן הכל עולין למנין שבעה ואפילו קטן ואפילו אשה, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור", **וכן פסק השו"ע**, ומצטרפים דווקא אך לא שיהו כולם או רובם נשים או קטנים (ר"ן והביאו רמ"א, מ"ב סקי"ד). ודווקא למנין שבעה בשבת, אך לא למנין שלושה ארבעה חמשה וששה, כגון בשני וחמישי ושאר ימים טובים (מ"ב סקי"א). אין לעלות לתורה בראש מגולה, אף בקטן שאינו חייב בכסוי הראש מעיקר הדין, וכן קטן שהוא פוחח שזרועותיו מגולים אינו יכול לעלות לתורה (רמ"א, מ"ב סקט"ז).

- ▪ **דיני אשה:**

לעיל נתבאר שאשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור. לענין שמיעת קריאת התורה, המגן אברהם בשם מסכת סופרים כתב שחיבות לשמוע כאנשים, ואין נוהגות הנשים ליזהר בזה, ואדרבא יש מקומות שנוהגות לצאת לחוץ בעת קריאת התורה (מ"ב סקי"ב).

- ▪ **דיני קטן:**

במקום שאין כהן גדול ויש רק קטן, נחלקו אם חייבים להעלותו (מ"ב סקי"ב):

- « **מהרי"ט רדב"ז ורעק"א** חייבים להעלותו, דבעל מום מצווה לקדשו אף שאינו ראוי לעבודה (שעה"צ סקט"ו).

» **מג"א ומ"ב** אין חייבים להעלותו, דחיוב 'וקדשתו' הוא רק על מי שבכלל 'כי את לחם אלוהיך הוא מקריב', וקטן לאו בר עבודה הוא.

▪ **דין עבד כנעני:**
עבד כנעני דינו כאשה, ואם אימו מישראל עולה, דדינו כיהודי וחייב בכל המצוות (רמ"א, מ"ב סקי"ז).

☐ **קטן להיות מקריא התורה:**
אין להקל שקטן יהא קורא בתורה וכל הציבור יוצאים ידי חובתן ממנו, עד שיביא שתי שערות, ומיהו כשאין מי שיקרא, יש להקל בשעת הדחק (מ"ב סקי"ג. פרי מגדים ודרך החיים רצו להקל דמאי שנא מהא דקטן עולה, ובשעה"צ דחה דכיון שמקרא את כל העולים הוי כעלו רוב קטנים דאסור).

☐ **לקרוא לעם הארץ קודם תלמיד חכם:**
אין איסור לקרוא לעם הארץ נכבד עשיר וגדול הדור, קודם תלמיד חכם, כי אין זה בזיון לתורה, אלא רק כבוד לתורה.

סעיף ד

נוהגים לקרות שבעה ולגמור עמהם הפרשה ואומר קדיש, וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא השביעי. הגה: וכן נוהגים ביום טוב שאין מפטיר ממנין הקרואים, אבל בחול שאסור להוסיף על מנין הקרואים, השלישי הוא מפטיר. וביום שמוציאין ב' ספרים או ג', המפטיר קורא באחרונה. וקטן יכול לקרות בפרשת המוספין או בד' פרשיות שמוסיפין באדר, וכן נוהגים (ר"ן ומרדכי פרק ב' דמגילה), אף על פי שיש חולקים. ואומרים קדיש קודם שעולה המפטיר, ואין חילוק בזה בין הוסיפו על מנין הקרואים או לא ובין מוציאין ס"ת א' או ג' (ב"י בשם הר"ר ישעיה והרא"ש ורבינו ירוחם).

דין עליית המפטיר והקדיש

☐ **עליית המפטיר אחר השבעה:**
הקדמה:
ישנם ב' סוגי עליות מפטיר, סוג ראשון הוא המצוי שקריאת המפטיר הינה רק על מנת לחלוק כבוד לתורה קודם קריאת הנביאים שלא ישווה כבודם. סוג שני הוא קריאה השייכת לאותו הזמן, כגון בשבת ראש חודש או ארבע פרשיות, וכן בימים טובים שקוראים את קריאת המוספין של אותו מועד. בגמרא נחלקו אם קריאת התורה של העולה המפטיר נחשבת לאחד משבעה עולים כיון שקורא בתורה, או דכיון שתקנת הקריאה היתה בשביל כבוד התורה, אינו יכול להצטרף לשאר העולים.

עוד תיקנו חכמים קדיש להבדיל בין עליית שבעה עולים לבין המפטיר, להודיע שהמפטיר אינו מן המנין (אמנם עיקר הקדיש הוא על עצם הקריאה, אך מה שתקנו לומר אותו קודם המפטיר הוא מטעם הנ"ל), מכוח תקנה זו אינו יכול להחשיב המפטיר למנין העולים גם למ"ד מפטיר עולה למנין שבעה, כיון שאסור לפסוק בקדיש באמצע הסידרא. ומיהו גם ביום טוב שמפטיר במוספין ויכול המפטיר להיות העולה החמישי ולפסוק קודם בקדיש, כיון שקורא בספר אחר, לא נהגו כן כדי לצאת ידי חובת מ"ד מפטיר אינו עולה כמבואר (וכ"פ רמ"א).

בגמרא מגילה (כג.) "איבעיא להו מפטיר מהו שיעלה למנין שבעה, רב הונא ור' ירמיה בר אבא, חד אמר עולה וחד אמר אינו עולה".

להלכה נקטו הראשונים דמעיקר הדין עולה, אך יש לחוש למ"ד דאינו עולה, ולכן בשבתות וימים טובים שמותר להוסיף על מנין העולים, יעלה המפטיר אחר מנין העולים, ובזה יצאנו ידי חובה למ"ד שאין המפטיר נחשב לשבעה עולים. ובימי חול שיש הפטרה, לא עולה המפטיר בנפרד כיון שאסור להוסיף עליו. **וכן פסק שו"ע**.

- ☐ **זמן אמירת הקדיש:**

- ▪ **יום חול או שבת שמוציאים בה ספר אחד:**

ביום חול אומרים הקדיש רק אחר שנשלם מנין העולים והכניסו הספר להיכל, כיון שהמפטיר הוא ממנין העולים אי אפשר להפסיקו בקדיש. שבת שיש בה ספר אחד, אומרים הקדיש אחר שבעה עולים קודם המפטיר, להפסיק בין קריאת המפטיר שאינה מן המנין (מ"ב סקכ"ו).

- ▪ **שבת שמוציאים בה שני ספרים:**

שבת שיש בה שני ספרים, קוראים שבעה בספר הראשון ואומרים קדיש, וחוזר המפטיר לקרוא בספר השני ואומר שוב קדיש (הקדיש השני הוא שלא להוציא לעז על הספר השני, שיאמרו שלא אמרו קדיש אלא על הראשון. כן מנהג בני ספרד הובא בב"י, דלא **כראב"ד** שאומרים קדיש רק בספר השני, ולא חיישינן ללעז על הספר הראשון כיון שעלו בו שבעה. ולא **כר' ישעיה** שסבר שהשביעי קורא בספר שני ואומר קדיש, וחוזר המפטיר על קריאתו).

- ▪ **שבת שמוציאים בה שלושה ספרים:**

כגון ראש חודש טבת שחל בשבת, שקוראים ששה בשל שבת שביעי בחנוכה ומפטיר בראש חודש, המפטיר עולה באחרונה (רמ"א). ואומרים קדיש רק אחר ספר שני ושלישי ולא אחר הראשון, כיון שלא סיימו מנין שבעה עולים בראשון, ואף בשמחת תורה שמוציאין ג' ספרים וקוראים יותר משבעה בספר ראשון של וזאת הברכה, לא משנים משאר זמנים לומר קדיש. מבואר שישנם ב' תנאים, שסיימו עם אותו ספר, ושסיימו עם מנין העולים.

- ☐ **קטן הבא לעלות מפטיר:**

הפטרה שאינה חובת היום כבכל שבת, לכולי עלמא מותר להעלותו. הפטרה של חובת היום, כגון ארבע פרשיות ומוספין נחלקו אם יכול על ידי קטן (מ"ב סקכ"ג וסקכ"ד):

- » **רמ"א** <u>מותר</u> לקרות וכן נוהגים אף על פי שיש חולקים (דעת רמ"א כהר"ן ומרדכי, ודלא כמהר"ם שהחמיר שלא להעלות לדבר שהוא חובה).
- » **אליה רבה ודרך החיים** <u>אסור</u> להעלותו למפטיר שהוא חובה <u>דאוריתא</u> כפרשת זכור ופרה, וביום ראשון של שבועות שביעי של פסח ושבת שובה, <u>לכתחילה</u> אין להעלותו.
- » **פרח שושן** אין להעלותו בכל <u>ארבע פרשיות</u>.

- ▪ **קטן שאינו יודע לקרוא היטב:**

יש ליזהר שלא לקרוא למפטיר קטן שאינו יודע לחתוך האותיות היטב, ובארבע פרשיות יש ליזהר שידע ממש לקרוא מילה במילה מתוך הספר, ואף שבגדול לא נהגו לדקדק בזה, למה לנו לגבב בקטן כל הקולות אהדדי (באה"ל ד"ה או בארבע פרשיות).

- ☐ **מכירת עליית ששי בנפרד:**

נהגו למכור עליית ששי בנפרד, ויש סמך לזה מהזוהר, ומכל מקום לא יתקוטטו עבור זה דכל אותיות התורה כולם קדושים וטהורים (מ"ב סקי"ח).

סעיף ה

אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה, וכבר אמר ש״צ קדיש אחר קריאת הפרשה, זה שרוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות ויברך על קריאתו תחלה וסוף. הגה: אבל אם לא אמר קדיש, יפטיר מי שעלה לשביעי אם יודע, ואם יש אחרים שיודעים להפטיר לא יפטיר מי שעלה כבר (א״ז).

אחד משבעה עולים שבא להפטיר

כתב ריב״ש אם עלו כבר שבעה עולים, ואין מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לתורה (לכתחילה ידאג הגבאי מתחילה שיעלו שבעה וישאר עולה שמיני למפטיר, דבזה יוצא ידי חובת מ״ד מפטיר אינו עולה למנין שבעה), אם לא אמרו קדיש עדין, ימשיך השביעי ויפטיר בלא קדיש (ויאמר קדיש אחר כך, כדין מי ששכח לומר קדיש אחר עלית שביעי, מ״ב סקכ״ח), דקימא לן מעיקר הדין מפטיר עולה למנין שבעה, וכאן לא שייך להעלות שמיני למפטיר, ובזה שקרא בתורה קודם ההפטרה נמצא שחלק כבוד לתורה כדין (מ״ב סקכ״ט, ולהעלות אחד מאותם שעלו לא יועיל, דלא יחשב שמיני כיון שכבר עלה). אבל אם אמרו קדיש, יחזור ויעלה בברכה, ואף שחלק כבוד לתורה, גזירה משום הנכנסין שלא ראו שעלה לתורה ורואים שקורא הפטרה מיד אחר הקדיש, **וכ״פ שו״ע ורמ״א**. מיהו בכה״ג שאמרו קדיש, לכתחילה לא יעלו אחד מהשבעה עולים הקודמים, דאז חייב בברכה לכו״ע וחיובו הוא לא רק משום גזירה של הנכנסים (מ״ב סקכ״ח).

דין זה הוא לא רק כשאין מי שיודע להפטיר, אלא אף בשבת חזון שאין מי שיודע לקונן כראוי רק משבעה עולים (מ״ב סקכ״ז).

- **עליית לתורה ב׳ פעמים:**
  אדם אחד לא יכול לעלות לתורה בב׳ עליות, דמפחית ממנין שבעה עולים, ולכן בשבת חזון שהמנהג להעלות הרב לעלית מפטיר, לא יקראו לו לעלית שלישי כרגיל (מ״ב סקל״ב). ואם עלה במקום אחד, ומזמינים אותו לעלות בית כנסת אחר, יכול לעלות לתורה בברכה (מ״ב סקל״ב).

סעיף ו

אם טעה שליח ציבור וסיים הפרשה עם הששי ואמר קדיש, אין צריך לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי, דקימא לן מפטיר עולה למנין שבעה.

שליח ציבור שסיים הפרה בששי

טעה השליח ציבור וסיים הפרשה בקריאת עליית ששי, אם לא אמר קדיש עדין יחזור ויעלה השביעי כרגיל ויאמר קדיש, אם אמרו כבר קדיש שמורה שסיימו הקריאה, אין צריך להעלות עוד שביעי אלא יחזרו לעיקר הדין שמפטיר עולה למנין שבעה, **וכ״פ שו״ע** (מ״ב סקל״ג).

סעיף ז

קרא הפרשה בתפלת שחרית בשבת ודילג פסוק אחד, חוזר וקורא הוא ושנים עמו, ואפילו הפטיר והתפלל מוסף, חוזר וקורא.

<u>קרא הפרשה ודילג פסוק</u>

שליח ציבור שקרא הפרשהה ודילג פסוק, בשחרית של שבת יחזור ויקרא בברכה אותו פסוק עם עוד שני פסוקים עימו, ואם טעה במנחה של שבת או ביום חול, ולא חיסר מעשרה פסוקים, אינו חוזר וקורא, **וכ"פ שו"ע**.

סימן רפג – למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת

סעיף א

מה שאין מוציאין בשבת ספר שני לקרות פרשת המוספים, מפני שאין בה אלא שני פסוקים.

טעם שאין מוציאים ב׳ ספרי תורה בשבת

מה שלא מוציאים ב׳ ספרי תורה בשבת בשביל לקרוא פרשת מוסף הקרבנות של שבת, מפני שאין בה אלא שני פסוקים, ואין קוראים בפרשה פחות מג׳ פסוקים (מרדכי וכל בו). **ועוד** לפי שצריך להפטיר בנביא בכל שבת מענינו של יום, ואם יקראו במוסף השבת יצטרכו להפטיר מענין המפטיר, ויהו כל ההפטרות מענין אחד (תוספות, מ״ב סק״א).

סימן רפד – דיני הפטרה וברכותיה

סעיף א

מפטירין בנביא מענינה של פרשה. ואין פוחתין מכ"א פסוקים, אלא אם כן סליק ענינא בבציר מהכי כגון עולותיכם ספו על זבחיכם. הגה: ודווקא בשבת בעינן כ"א פסוקים, ג"פ לכל א' מן הקרואים, אבל ביום טוב שקורין ה' סגי בט"ו פסוקים (מהר"ס פאדוא"ה). ולא נתקנה ההפטרה רק בצבור, אחר שקראו בתורה (תשובת הרמב"ן סימן קל"ט), אבל בלאו הכי אסור לקרות עם הברכות שלפניה ולאחריה, אבל בלא ברכה שרי (ב"י).

דיני ברכות ההפטרה

❑ **מקור קריאת הפטרה וברכותיה:**

בגמרא מגילה (כז.) "המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקין כנגד שבעה שקראו בתורה", והטעם לקריאה ולמנין הפסוקים, שפעם אחת גזרו על עם ישראל שלא יקראו בתורה, וקראו בנביאים שבעה וברכו עליהם, וכל אחד לא פוחת משלושה פסוקים שהם יחד כ"א, אף על פי שבטלה הגזירה לא בטל המנהג. ומברך המפטיר ז' ברכות כנגד שבעה עולים, ב' בקריאת התורה של המפטיר, אחת קודם ההפטרה (דברכת אשר בחר בנביאים טובים וברכת הבוחר בתורה, חדא ברכה היא. שעה"צ סק"ה), וארבע לאחריה (מ"ב סק"ב).

❑ **האם מותר לקרוא ההפטרה מסידורים המודפסים:**

נחלקו אם מהני לקרוא ההפטרה מהמודפס בסידורים, אף שלא נכתבו לשמה ובקדושה:

- **לבוש** נראה לי שאין יוצאין בקריאה בחומשים הנדפסים, כיון שאין נכתבין בהלכות ספר תורה או מגילה, ויש לתמוה על המנהג לקרוא מתוכם. ט"ז ומג"א ישבו המנהג, משום עת לעשות לה' הפרו תורתך.
- **מגן אברהם** מודפס מותר, אך יש לזהר שיהא קורא מתוך נביא שלם, וכן מנהג הגר"א.
- **תוספת שבת** דיעבד שאין להם נביא שלם יכולים לקרוא מתוך החומש.
- **שעה"צ** (סק"ד) כיון שההיתר הוא רק משום עת לעשות לה', צבור שיכולים לכתוב כדין, מצוה להתנאות בכתיבת נביאים הקדושים.

❑ **אופנים שלא יכול לברך על ההפטרה:**

[א]**לא** קראו בתורה כגון שלא היה להם ספר תורה, אין להם לברך על ההפטרה, דעכשיו שבטלה הגזירה (באה"ל ד"ה אבל בלאו הכי) לא נתקנה רק בציבור אחר שקראו הפרשה, **וכ"פ רמ"א**. [ב]**התחילו** ההפטרה בעשרה ויצאו חלקם, מותרים לגמור הפטרה בברכות. אך אם יצאו קודם שהתחילו ההפטרה, אף שקראו בתורה עשרה, אין מפטירין, דהפטרה ענין אחר הוא (באה"ל ד"ה רק בציבור). [ג]**קראו** בתורה ונמצא אחר הקריאה שהיה הספר פסול, מפטירין בברכה (מ"ב סק"ג). ואם מתחילה ידעו שהספר פסול, וקראו בו רק כדי שלא תשתכח תורת קריאה כמבואר בסימן קמג, נחלקו אם קוראים ההפטרה בברכה:

- **פרי מגדים** קוראים בברכה.
- **רעק"א** קוראים בלי ברכה.

סעיף ב

אם חל ר"ח בשבת, אין המפטיר מזכיר של ר"ח כלל. ויש אומרים שאע"פ שאינו מזכיר בחתימה של ר"ח, מזכירין אותו בתוך הברכה שאומר את יום המנוח הזה ואת יום ר"ח הזה, והמנהג כסברא הראשונה.

<u>הזכרת ראש חודש בברכות ההפטרה</u>

בגמרא שבת (כד.) "אמר רב גידל אמר רב, ראש חדש שחל להיות בשבת, המפטיר בנביא בשבת אינו צריך להזכיר של ראש חדש, שאילמלא שבת אין נביא בראש חדש". להלכה מחלוקת אם מזכיר בנוסח הברכה "את יום המנוח הזה ואת יום ראש חודש הזה", **שו"ע בסתם וכן המנהג** <u>אין מזכירין</u> (כן דעת תוספות), דקריאת ראש חודש הא רק משום שבת, ואלמלא שבת אין נביא בראש חודש (מ"ב סק"ד), **יש אומרים** <u>מזכירין</u> (כן דעת רש"י רי"ף ר' יונה ורמב"ם).

<u>סעיף ג</u>

צריך לכוין לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר ויענה אחריהם אמן, ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחיסר מנינם בשבת.

<u>ברכות התורה וההפטרה עולים למאה ברכות</u>

כתב הרא"ש יכון בברכות הקוראים בתורה והמפטיר ויענה אחריהם אמן, ובזה עולה לו להשלים מנין מאה ברכות שחסר לו בשבת, **וכ"פ שו"ע**. ומצוה על העולים שיאמרו הברכות בקול, שישמעו ויצאו ידי חובה (מ"ב סק"ה). לא יענו אמן אחר 'הנאמרים באמת' שקודם ההפטרה, וכן אחר 'אמת וצדק' שאחר ההפטרה, מפני שאינם סוף הברכה.

<u>סעיף ד</u>

קטן יכול להפטיר. הגה: ואם קראו למפטיר מי שאינו יודע לומר ההפטרה יכול אחר לאומרה, אבל לכתחלה אסור לעשות כן.

<u>הפטרה על ידי קטן, קראו למפטיר מי שאינו יודע</u>

בגמרא מגילה (כד.) "המפטיר בנביא, הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה, והוא נושא את כפיו, ואם היה קטן, אביו או רבו עוברין על ידו". מבואר שקטן יכול להפטיר, **וכ"פ שו"ע**.

- **עלה מפטיר ונמצא שאינו יודע לומר ההפטרה:**
  כתב רמ"א לכתחילה לא יעלה עליית מפטיר אלא מי שהוא יודע לקרוא ההפטרה, דבזה יהיה ניכר טפי שעליית המפטיר היא לחלוק כבוד לתורה, בדיעבד שעלה לעליית מפטיר מי שאינו יודע לקרוא, יברך הוא ברכות ההפטרה ויקרא הש"צ, ואף שלא ישמעו שהעולה מפטיר קורא ההפטרה, מכל מקום ניכר שקראו בתחילה לשם מפטיר, שהרי הפסיקו בקדיש קודם (מ"ב סק"ז). אם יכול מי שקרא בתורה לומר ההפטרה מילה במילה כשמקרין אותו, עדיף שיעשו כך מאשר שיקרא אחר שלא עלה עליית מפטיר (מ"ב שם בשם פרי מגדים).

- **הקוראים בנביא על גבי קלף:**

מקום שקוראים ההפטרה מספרי קלף, מותר אף לכתחילה שיעלה לברכות עליית המפטיר מי שאינו קורא ההפטרה, ובתנאי שיקרא ההפטרה אותו שליח ציבור שקרא הפרשה (מ"ב סק"ט בשם חיי אדם, ונראה שביאורו משום דמקום שקוראים בקלף והשליח ציבור צריך להוציא ידי חובה, ממילא מצפים הציבור שהשליח ציבור הבקי ורגיל יוציאם וניכר טובא, משא"כ בקורא מספר הנדפס שלא צריך להוציא את הציבור, מצפים שהעולה למפטיר יקרא ההפטרה).

סעיף ה

אם נשתתק המפטיר באמצע ההפטרה, הבא לסיימה לא יתחיל ממקום שפסק הראשון אלא צריך לחזור להתחיל ממקום שהתחיל הראשון, כמו בס"ת. הגה: ושנים לא יאמרו ההפטרה בפעם אחת דתרי קלי לא משתמעי (ריב"ש סימן ל"ו).

מפטיר שנשתתק באמצע קריאת ההפטרה

אם נשתתק המפטיר באמצע קריאת ההפטרה ומחליפו חברו, לא יתחיל ממקום שפסק הראשון אלא חוזר ומתחיל מתחילת ההפטרה, ולא דמי לשליח ציבור שנשתתק באמצע תפילתו שממשיך מאותה ברכה שפסק, דהתם יצאו כבר הציבור במה שבירך (ריב"ש). לענין ברכה לשני בתחילה, לעיל בדין ברכת התורה (סימן קמ) פסק השו"ע שחוזר ומברך, וכתב הפרי מגדים דכאן לא יחזור ויברך משום סב"ל.

- ☐ **קריאת ההפטרה על ידי שנים:**

כתב רמ"א [א]לא יקראו שנים ההפטרה יחד בקול, דתרי קלי לא משתמעי. [ב]וכן לא יקראו שנים בענין שקורא הראשון והשני שותק וחוזר חלילה, כי המפטיר שקרא בתורה צריך שיקרא הוא כל ההפטרה (ריב"ש, מ"ב סק"י). [ג]לכתחילה יקרא עם השליח ציבור <u>בלחש</u>, כדי שיהיה קשוב לקריאתו, ודווקא כשהחזן מקריא מתוך ספר מודפס, אך אם הוא מקריא מתוך מגילת קלף עדיף <u>שישתוק</u> ויצא ידי חובה בקריאתו המעולה, דאם יקראו כולם בקול תהא ברכתו של החזן לבטלה (מ"ב סקי"א בשם מגן אברהם ומעשה רב). [ד]טוב שמקום שיש מהציבור שקוראים בקול, יעמדו עשרה סמוך לשליח ציבור שישמעו לקולו ויצאו ידי חובה ממנו, ובזה לא יברך לבטלה. [ה]יש ליזהר, שיפסקו הציבור מלקרוא בעת שהחזן מקריא ברכות שאחר ההפטרה, והחזן יזהר לא להתחיל בברכות עד שיפסוק קול ההמון לגמרי (באה"ל ד"ה דתרי קלי).

סעיף ו

אין המפטיר מפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הס"ת.

ימתין המפטיר עד שיסיים הגולל

בגמרא סוטה (לט:) "אמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי, אין המפטיר רשאי להפטיר בנביא עד שיגלל ספר תורה". **וכן פסק שו"ע**, הטעם כדי שגם הגולל יוכל לתת ליבו למה שקרא המפטיר, וצריך להמתין עד שיסיים הגולל לגלול התורה במטפחותיה (מ"ב סקי"ב). אין לסלק מעל השולחן ספר הנביאים או החומש שקורין בו ההפטרה, עד שיסיים הקורא את הברכות, כדי שיראה ויברך על מה שהפטיר (מ"ב שם).

סעיף ז

בשבת שהפרשיות מחוברות, מפטירין בהפטרת פרשה שנייה. הגה: ועיין לעיל סימן תכ"ח ונהגו להזכיר אחר קריאת התורה נשמת המתים ולברך העוסקים בצרכי צבור, כל מקום לפי מנהגו. (שבולי הלקט והגהות מרדכי פ"ק דשבת) ונוהגין לומר: יקום פורקן, ואין בזה משום איסור תחינה בשבת. וג"כ נוהגין לומר: אב הרחמים, ובכל יום שאי אפשר בו לומר צ"ל אין אומרים אותו, וכן כשיש חתונה או מילה. ויש מקומות שאי אפשר אותו כשמברכין החדש, מלבד בימי הספירה, והולכים בכל זה אחר המנהג.

<u>הפטרה בשבת שהפרשיות מחוברות, אמירת נוסחים אחר הפטרה</u>

שבת שקוראים בה שתי פרשיות, יקראו הפטרת פרשה אחרונה שהרי בה אנו מפסיקין, **וכ"פ שו"ע** (שבלי הלקט).

- **אמירות אחרי הפטרה:**

כתב רמ"א אחר ברכות ההפטרה נהגו להזכיר נשמות המתים, ד'כפר לעמך ישראל' אלו החיים, 'אשר פדית' אלו המתים, מכאן שהמתים צריכים כפרה ותפילה, וקבעו לומר בשבת דנמצאים רבים והחי יתן אל ליבו (ספרי באה"ל ד"ה ונהגו להזכיר). וכן נהגו לברך העוסקים בצרכי ציבור, הכל לפי מנהג המקום. ואין להפסיק בברכות אלו אחר אשרי, דהקדיש שקודם מוסף קאי על אשרי שאמר בתחילה, ולא כמו שנהגו לעשות מי שבירך לחולה כשאוחז החזן בספר להכניסו אחר אמירת אשרי (מ"ב סקט"ו).

- **הזכרת נשמות:**

לא יזכירו נשמות בשבת שמברכין החודש אף במברכין דראש חודש אב (מ"ב סקט"ז), וביום שאין בו צדקתך אין הזכרת נשמות, וכן בימי ניסן לא יאמרוהו (מ"ב סקי"ח, ומשמע ממנו דבימים שאין אומרים אב הרחמים, כל שכן שלא יאמר נשמות). נחלקו אם יש להזכיר מי שנפטר באותו שבוע (מ"ב סקי"ז):

» **מגן אברהם** <u>מזכירין</u>.

» **פרי מגדים** כמדומה ש<u>אין מזכירין</u>.

נהגו לומר 'יקום פורקן', ואין בזה משום שאילת צרכים האסורה בשבת.

- **אמירת אב הרחמים:**

כתב רמ"א עוד נהגו לומר 'אב הרחמים' ובימים שאין אומרים 'צדקתך' במנחה או שיש שם חתונה או מילה, לא יאמרוהו. ומיהו בשבת שחל בה ט' באב, אף שלא אומרים תחנון יאמרוהו (מ"ב סקט"ז). יש שנהגו שבשבת שמברכים החודש לא יאמרוהו, מלבד בימי הספירה משום שהיו גזירות באותו זמן. ובימי הספירה יאמרוהו אף בשבת מברכין איר ואף שיש שם עוד שמחה כגון חתונה או מילה, ורק אם חל ראש חודש איר בשבת לא יאמרוהו (מ"ב סקי"ח).

סימן רפה – לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום

סעיף א

אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום אפילו עטרות ודיבן.

חיוב קריאת שנים מקרא ואחד תרגום

בגמרא ברכות (ח:) "לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום, ואפילו עטרות ודיבון. שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור, מאריכין לו ימיו ושנותיו".

הטעם כדי שיהא רגיל במה שהציבור קורין, וכן שכל אחד מישראל ייקרא לעצמו כל התורה מתחילה ועד סוף (לבושי שרד סקי"ב).

☐ **פסוקים כגון עטרות ודיבון:**

בגמרא מובא דאף פסוק עטרות ודיבון המדבר בסדר המסעות, צריך לקורא התרגום עליו, נחלקו בביאור דברי הגמרא (מ"ב סק"ג):

- **רש"י וכן ביאר מ"ב** קמ"ל דאף פסוקים שהתרגום אונקלוס לא מוסיף הבנה מהמקרא, יש לקרוא התרגום, והוא הדין פסוק ראובן ושמעון וכו'.
- **ר' יונה** בפסוק עטרות ודיבון שאין משמעות לתרגום האונקלוס, חייב לקרוא תרגום ירושלמי שמבאר יותר (ולפי"ז בראובן ושמעון לא חייב לקרוא).

☐ **קריאת השליח ציבור האם נחשבת לשתים מקרא:**

קריאת השליח ציבור, לכתחילה לא יוצאים בה ידי חובה אלא אם קרא בפיו, בדיעבד מחלוקת:

- **מגן אברהם** יוצא ידי חובה.
- **עולת שבת פרישה ושירי כנסת הגדולה** לא יוצא.

☐ **צורת הקריאה:**

נחלקו היאך יקרא את המקרא והתרגום (מ"ב סק"ב):

- **מגן אברהם ושערי תשובה** יקרא כל פסוק ב' פעמים ומיד התרגום שעליו.
- **ספר מעשה רב בשם הגר"א** יקרא כל פרשה פתוחה או סתומה או במקום שנראה הפסק הענין ב' פעמים מקרא, ואחר כך יחזור לקרוא התרגום.
- **מ"ב** שעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד.

מי שבקי בטעמים ונקודות, טוב שיקרא הפרשה מספר תורה גופא (רדב"ז, מ"ב סק"ב).

סעיף ב

אם למד הפרשה בפירוש רש"י חשוב כמו תרגום, וירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י.

קריאת רש"י במקום תרגום

☐ **לימוד הפרשה עם פרוש רש"י:**

פסק השו"ע אם למד הפרשה עם פרוש רש"י חשיב כמו תרגום, שהוא מפרש המקרא כמו התרגום ויותר שמוסיף מדרשי חז"ל, ויש כמה פרשיות יחוד בספר ויקרא שאי אפשר להבינם בתרגום לחוד (מ"ב סק"ו, ודעת סמ"ג ורא"ש דלכתחילה עדיף שילמד פרש"י במקום תרגום), **והפסוקים שאין עליהם פרוש רש"י יקרא ג' פעמים מקרא** (מ"ב סק"ה). **ויריא שמים יקרא גם תרגום וגם פירוש רש"י, דהתרגום יש לו מעלה שניתן בסיני ומפרש כל מילה. וכתב המ"ב** (סק"ו) **שכן ראוי לכל אדם לנהוג.**

מי שאין לו שהות לקרוא תרגום ורש"י, יקרא התרגום (הב"י כתב דדעת ר' עמרם ור' נטרונאי שאף בדיעבד לא יוצאים ידי חובה בלימוד פרוש רש"י, ואם כן מי שאין לו שהות ודאי שיעדיף לקרוא התרגום. הבאה"ל ד"ה תרגום הביא שאין מוכרח כן בדבריהם, ומ"מ לדינא יש לנהג כב"י).

▪ **קריאת לשון לעז במקום תרגום:**

תרגום התורה ללשון לעז, אינו מועיל כקריאת תרגום, שהתרגום מבאר לנו כמה דברים שאין להבין מתוך המקרא (תוספות ורא"ש, מ"ב סק"ד).

☐ **דינים בקריאה:**

מי שאין לו תרגום רק החומש לבד, יקרא פעמים מקרא, ואחר כך כשיזדמן לו חומש ישלים התרגום. לא יקרא פסוק המוקדם קודם המאוחר אלא כסדר. וכן לא יקרא התרגום קודם המקרא, ובדיעבד יצא ידי חובה (מ"ב סק"ו שעה"צ סק"י).

▪ **לפסוק באמצע הקריאה:**

אין לפסוק באמצע ענין מן הדין, כמו שאמרו חז"ל שהפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, מאכילין אותו גחלי רתמים (שעה"צ סקי"א). ובין פרשה ופרשה, אם אפשר לו שלא יפסיק דבר טוב הוא, וכן מנהג המדקדקים (מ"ב סק"ו).

<u>סעיף ג</u>

מיום ראשון ואילך חשוב עם הצבור.

<u>זמן הקריאה</u>

☐ **מתי יש לקרוא מצוה מן המובחר לכתחילה ובדיעבד:**

משעה שהתחילו הציבור לקרוא הפרשה, רשאי לקרוא שנים מקרא, והוא ממנחה של שבת (ומה שכתב השו"ע מיום ראשון, לאו דווקא, מ"ב סק"ז. אמנם דעת הכל בו שלא יצא אם קורא בשבת אחר המנחה, אך שאר הראשונים ובכללם תוספות והרא"ש פליגי עליה, שעה"צ סקי"ב). **נחלקו מה המנהג לכתחילה** (ב"י, מ"ב סק"ח, באה"ל ד"ה קודם שיאכל):

» **ב"י** ראיתי מדקדקים שתחילים לקוראה בערב שבת ו<u>גומרים בשבת</u>.

» **מ"ב בשם סדר הכוונות והאחרונים** מצוה מן המובחר שיקרא <u>בערב שבת</u>.

» **מגן אברהם בשם דעות בספר הכוונות** יקרא בערב שבת, ורק אם היה <u>אונס גדול</u> יכול לקוראה בשבת.

» **מהגהות מימוניות** משמע דווקא <u>בשבת</u> קודם הסעודה, ולא לפני כן.

» **מטה יהודה** אם מתחיל לקוראה מתחילת השבוע, הוא בכלל מצוה מן המובחר, וכן היה נוהג הגר"א לקרוא <u>כל יום</u> אחר התפילה <u>קצת</u> מהפרשה, והיה מסיים בערב שבת.

סעיף ד

מצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת, ואם לא השלים קודם אכילה ישלים אחר אכילה עד המנחה, ויש אומרים עד רביעי בשבת, ויש אומרים עד שמיני עצרת (דהיינו בשמחת תורה, שאז משלימים הצבור).

עד מתי יכול לקרוא

❑ **לא קרא בערב שבת:**

- **קודם קריאת הציבור:**

איתא במדרש (חופת אליהו רבה שער ו) 'ציוה רבי את בניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה', **וכ"פ שו"ע**. ומיהו לכתחילה אם לא קרא בערב שבת יקרא בשבת קודם התפילה. אין לעכב האכילה עד אחר חצות בשביל קריאת שנים מקרא, דהיא רק מצוה בעלמא.

- **אחר קריאת הציבור:**

עבר ואכל ולא קרא, יקרא קודם המנחה (טור), עבר המנחה יקרא עד רביעי בשבת, דשלושה ימים ראשונים שייכים עדין לשבת (מימוניות בשם הר"מ), עבר ולא קרא ישלים עד שמיני עצרת, שאז גומרים הציבור הספר תורה ומיקרי משלים פרשיותיו (מימוניות בשם רבינו שמחה).

סעיף ה

יכול לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה (ועיין לעיל סימן קמ"ו).

לקרוא בזמן קריאת התורה

❑ **קריאת שנים מקרא יחד עם השליח ציבור:**

נחלקו הראשונים אם מהני לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום בזמן קריאת השליח ציבור (מ"ב סקי"ד, באה"ל ד"ה יכול לקרות):

» **שו"ע** <u>מותר</u> אף שאין עשרה ששומעים לחזן, כיון שעוסק באותו ענין (כ"כ בשם או"ז).

» **באה"ל** אליבא דמתירים, הוא רק <u>כשיש עשרה</u> ששומעים לחזן (דקריאת התורה חובת ציבור היא, ובעינן ציבור עשרה שישמעו. וכתב להוכיח שאין דעת האו"ז כביאור השו"ע).

» **של"ה** <u>אסור</u> כיון שצריך לשמוע כל תיבה ותיבה, ורק בין גברא לגברא מותר (כן דעת שבלי הלקט בשם רבו, וכן דעת הר"מ, והביאם מגן אברהם סימן קמ"ו).

» **אליה רבה** <u>לכתחילה</u> יכול לקרוא עם השליח ציבור. ותמהו עליו הבאה"ל ומאמר מרדכי, דלעיל (סימן קמו) מבואר בשו"ע שהוא מחלוקת ומי שרוצה יסמוך על המקלים, אך ודאי שהוא לא לכתחילה.

לקרוא בלחש מילה במילה עם החזן, לכולי עלמא מותר, כיון שמכוון אז לשמוע מהשליח ציבור (מבואר מדינים אלו, שבקריאת התורה אין חיוב לצאת מדין שומע כעונה, דאז לכו"ע היה אסור לקרוא אף באותו ענין, אלא כיון שהקריאה הא חובת ציבור צריך שישמעו הציבור הקריאה, ונחלקו אם קורא חשיב מסיח דעתו).

סעיף ו

מלמדי תינוקות אין צריך לחזור ולקרות הפרשה בשבת.

מלמדי תינוקות

מלמדי תינוקות שקראו הפרשה ללמד לתינוקות, אינם צריכים לחזור ולקרוא שנים מקרא, **וכ"פ שו"ע**. והוא שלימדום עם פרוש רש"י, אך אם למדום רק עם פרוש המילות, יצאו רק ידי חובת שנים מקרא וצריכים לחזור התרגום (מ"ב סקט"ז). ומדין זה מוכח שאין ניגון הטעמים מעכב (מ"ב סקי"ז).

סעיף ז

אין צריך לקרות פרשת יום טוב. הגה: וכן אין צריך לקרות ההפטרות (מרדכי הלכות קטנות), ומכל מקום נהגו לקרות ההפטרה, ובשבת של חתונה יקרא ההפטרה של שבת ולא שוש אשיש (פסקי מהרא"י סימן ק"א).

קריאה ביום טוב

אין צריך לקרוא קודם יום טוב שנים מקרא, **וכ"פ שו"ע** (כדעת תרוה"ד שטעם הקריאה הוא בשביל שיסיים כל אדם התורה פעם בשנה. ודעת ר' יונה כדי שיהא בקי בקריאת הציבור שלמחרת, ולדבריו גם ביום טוב יש לקרוא). **ביום** הושענא רבה יקרא הקריאה של וזאת הברכה, ואם קרא בים שמיני עצרת לא הפסיד (מ"ב סקי"ח).

כתב רמ"א אין צריך לקרוא ההפטרה שנים מקרא (מרדכי), ונהגו לקרוא הפטרה בערב שבת, שיהא בקי בה שמא למחר יזמינוהו להפטיר, והפטרת יום טוב שדרך שהחזן קוראה, אין צריך לקרוא קודם (מ"ב סקי"ט). במקום שנהגו בשבת חתן להוסיף פסוקי 'שוש אשיש' להוסיף פסוקים בהפטרה לחתן, אין צריך לקוראם בערב שבת. בארבע פרשיות יקרא סדר הארבע פרשיות (מ"ב סק"כ).

סימן רפו דיני תפלת מוסף בשבת

סעיף א

זמן תפלת מוסף מיד אחר תפלת השחר ואין לאחרה יותר מעד סוף ז' שעות. ואם התפלל אותה אחר שבע שעות נקרא פושע ואף על פי כן יצא ידי חובה מפני שזמנה כל היום. ואם שכח ולא התפלל עד שעבר כל זמנה, אין לה תשלומין. ויש בה נשיאות כפים. הגה: ואם התפלל אותה קודם תפלת שחרית, יצא (אוהל מועד בשם הרשב"א ור"י פרק תפלת השחר).

זמן התפילה ומה הדין כשלא התפלל

☐ **זמן תפילת מוסף:**

משנה (ברכות כו.) "ושל מוספים כל היום, ר' יהודה אומר עד ז' שעות". **ובגמרא** (כח.) "אמר רבי יוחנן ונקרא פושע, אמר רבי יהושע בן לוי, כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לר' יהודה, עליו הכתוב אומר נוגי ממועד אספתי ממך היו".

מבואר דזמן תפילת מוסף הוא מיד אחר שחרית, כמו קרבן מוסף שזמנו אחר תמיד של שחר, ולכתחילה הוא עד שבע שעות, דעיקר זמן הקרבת מוסף כך היה, ואם התפלל אותה אחר שבע שעות נקרא פושע, **וכ"פ שו"ע**. לדחות תפילת מוסף עד שש ומחצה שאז יצטרך להקדים מנחה שהגיע זמנה והיא תדירה (כמבואר סעיף ד), **הוא בדיעבד אך אינו פושע** (באה"ל ד"ה יותר מעד סוף). התפלל מוסף קודם שחרית יצא, דזמנו מתחילת היום עד הערב, אלא שלכתחילה אסור להקדים אף קרבן לתמיד של שחר, **וכ"פ רמ"א**.

נמצינו דלכתחילה יתפלל קודם שש ומחצה, בדיעבד שמתפלל אחר שש ומחצה יקדים מנחה, ואם המתין אחר שבע שעות נקרא פושע.

▪ **המתפלל שחרית כותיקין:**

המתפלל שחרית כותיקין, נחלקו אם יתפלל מוסף מיד, או שימתין עד סמוך לשעה שישית דומיא דהקרבת המוסף שהיתה בשעה שישית (באה"ל ד"ה מיד):

» **לבושי שרד** לכתחילה <u>יאחר</u>.

» **באה"ל** לא מיבעיא אם התפללו בציבור שלא יתחלק להתפלל מוסף אחר כך ביחיד, או שימתינו כולם ויתפללו אחר כך, אלא אף אם התפלל שחרית יחיד, יתפלל מוסף מיד, דאיחור התפילה כל כך מבטל מצות עונג שבת.

☐ **עבר זמנה ולא התפלל:**

שכח ולא התפלל עד שעבר זמנה, אין לה תשלומין, שנזכר בה קרבן מוסף שאין לו תשלומים, מה שאין כן בשאר תפילות שלא מוזכר הקרבן בפירוש, **וכ"פ שו"ע**.

סעיף ב

כל יחיד חייב להתפלל תפלת המוספין בין אם יש צבור בעיר או לא. הגה: ואחר כך חוזר השליח ציבור התפלה כמו בשאר תפלות (ב"י בשם שבולי לקט).

יחיד בתפילת המוספין

משנה ברכות (ל.) "ר' אלעזר בן עזריה אומר, אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר, וחכמים אומרים בחבר עיר ושלא בחבר עיר".

להלכה אף יחיד חייב בתפילת המוספין, ולא תימא הואיל וקרבן מוסף הוא חובת ציבור, היחיד פטור ממנו, **וכ"פ שו"ע**.

סעיף ג

מותר לטעום קודם תפלת המוספין, דהיינו אכילת פירות או אפילו פת מועט אפילו טעימה שיש בה כדי לסעוד הלב, אבל סעודה אסור.

אכילה קודם תפילת מוסף

- **האם מותר לאכול קודם מוסף:**

בגמרא ברכות (כח:) "אמר רב הונא אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין, ולית הלכתא כרב הונא". **ועוד** בתענית (כו:) "שחרית ומוסף דכל יומא לא שכיח שכרות לא גזרו בהו רבנן (לא גזרו לאסור נשיאת כפיים)".

מבואר מהגמרא בברכות שאין איסור לאכול קודם מוסף, ומהגמרא בתענית מוכח שהמנהג היה לא לאכול. להלכה התירו לאכול פת עד שיעור כביצה ופירות אף בשיעור מרובה, ואסרו סעודה של פת יותר משיעור כביצה, **וכ"פ שו"ע**. מי שליבו חלש, יכול לאכול פת יותר מכביצה עד שתתיישב דעתו (מ"ב סק"ט).

- **דין הקידוש באוכל קודם מוסף:**

לכתחילה יקדש דלאחר תפילת שחרית כבר נתחייב בקידוש (מ"ב סק"ז), ואם חלש ליבו ואין לו על מה לקדש, רשאי לאכול פרות ומיני תרגימא אף בלא קידוש (מ"ב סק"ט). לצאת ידי חובת קידוש במקום סעודה, די שישתה כוס יין נוספת אחר הקידוש, ואם אין לו עוד יין יכול לסמוך על הפוסקים דדי במה ששותה רביעית מכוס הקידוש (מ"ב סק"ז), ואם הוא כהן רשאי לעלות לדוכן אחר שתית רביעית זו, דבודאי מעורב בה מעט מים (באה"ל ד"ה אכילת פרות).

סעיף ד

היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד ו' שעות (וממלכה, טור) **שהוא זמן תפלת מנחה, צריך להתפלל של מנחה תחלה ואחר כך של מוסף.** הגה: ומיהו אם הקדים של מוסף, יצא (ב"י בשם הרשב"א). **ויש אומרים דהיינו דווקא שצריך עתה להתפלל שתיהן, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם אין צריך עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף.** הגה: ומיהו אם הגיע מנחה קטנה יתפלל מנחה תחלה (הר"י והרא"ש בשם ירושלמי). **ויש מי שהורה שאין עושים כן בצבור להקדים תפלת מנחה לתפלת מוסף, כדי שלא יטעו.**

המאחר להתפלל מוסף והגיע זמן מנחה

☐ **דיני המאחר להתפלל מוסף:**

בגמרא ברכות (כח.) "תנו רבנן היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוסף, מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף, שזו תדירה וזו אינה תדירה. ר' יהודה אומר, מתפלל של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה, שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת".

▪ **המאחר עד שש שעות ומחצה:**

הלכה כרבנן, ולכן מי שאיחר מלהתפלל מוסף עד שש שעות ומחצה שהגיע זמן המנחה, פסק השלחן ערוך בסתם להתפלל מנחה תחלה ואחר כך מוסף, דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם (כדעת תוספות ורא״ש). והביא ביש אומרים דהא דתדיר עדיף, הוא דווקא כשצריך להתפלל שניהם, כגון שרוצה לאכול סעודה גדולה כסעודת נישואין (מ״ב סקי״ב), שאסור בה קודם שיתפלל מנחה, אך אם יש לו שהות להתפלל מנחה אחר כך, לא אמרינן דתדיר עדיף (דעת הירושלמי ור״י). בדעת היש אומרים הביא השו״ע יש מי שהורה שאין לעשות כן בציבור, להקדים מנחה למוסף שלא להטעות הציבור.

▪ **המאחר סמוך לשבע שעות:**

התסתפק הפרי מגדים אם בזה לכולי עלמא יתפלל מוסף קודם , כדי שלא יקרא פושע (באה״ל ד״ה עד ש שעות).

▪ **המאחר עד הערב ואין לו שהות:**

אם איחר להתפלל עד הערב, ויש לו שהות להתפלל או מנחה או מוסף, נחלקו מה יעדיף (מ״ב סקי״ג):

» **מגן אברהם** יקדים <u>מוסף</u>, דתפילת מנחה יש לה תשלומין בערבית.

» **דגול מרבבה** יקדים <u>מנחה</u> דכן מוכח מהירושלמי.

סעיף ה

בשבת ויום טוב אין אומרים ברכו **אחר** קדיש **בתרא** (ועיין לעיל סימן קל״ג).

ברכו אחר קדיש בתרא

פסק השו״ע דאין לומר ברכו אחר קדיש בתרא, ומיהו למעשה כתבו האחרונים (מחזיק ברכה כף החיים יביע אומר) שהמנהג לומר.

סימן רפז – ניחום אבלים וביקור חולים בשבת

סעיף א

יכולים לנחם אבלים בשבת, וכן יכולים לבקר את החולה. ולא יאמר לו כדרך שאומר לו בחול, אלא אומר לו: שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום. הגה: ויש אומרים דאין צריך לומר ורחמיו מרובים וכו', וכן נהגו (רמב"ם פרק כ"ד).

ניחום אבלים וביקור חולים

בגמרא שבת (יב.) "אין מנחמין אבלים ואין מבקרין חולין בשבת, דברי בית שמאי, וב"ה מתירין. תנו רבנן הנכנס לבקר את החולה אומר, שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא (תנחומים כדי שלא יצטערו), ור' מאיר אומר יכולה היא שתרחם (אם תכבדוה מלהצטער בה, רש"י). רבי יהודה אומר המקום ירחם עליך ועל חולי ישראל, רבי יוסי אומר המקום ירחם עליך בתוך חולי ישראל (מתוך שכוללן עם האחרים תפילתו נשמעת בזכותן של רבים), שבנא איש ירושלים בכניסתו אומר שלום, וביציאתו אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא, ורחמיו מרובין, ושבתו בשלום. כמאן אזלא הא דאמר רבי חנינא, מי שיש לו חולה בתוך ביתו צריך שיערבנו בתוך חולי ישראל, כמאן כר' יוסי. ואמר רבי חנינא, בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת".

להלכה מותר לבקר את החולה בשבת כדברי בית הלל, ויאמר לו שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא, ורחמיו מרובים ושבתו בשלום (כדברי שבנא ולאליבא דת"ק), **וכ"פ שו"ע**. הבא לנחם אבלים (מ"ב סק"ג), יאמר שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבוא (ט"ז), ויש אומרים שיכול לומר לו המקום ינחמך (מגן אברהם בשם דרישה). אם בא האבל בשבת לבית הכנסת אחר אמירת מזמור שיר ליום השבת, לא יאמר השמש צאו נגד האבל, דאין להזכיר אבלות בפרהסיא, אך יכול היחיד לנחמו.

אדם שלא הולך לבקר החולה במשך השבוע וממתין לשבת, לא יפה עושה, אם לא שבימות החול היה טרוד. ומי שהלך בימות החול ורוצה לילך גם בשבת, מותר, דאין שיעור לביקור חולים, ובפרט אם הוא יודע שהליכתו לחולה היא תועלת לרפאו או לחזקו (מ"ב סק"ב, באה"ל ד"ה וכן יכולים).

סימן רפח דין תענית ודין תענית חלום בשבת

סעיף א

אסור להתענות בשבת עד ו' שעות. הגה: ואפילו לומד ומתפלל, אסור (מרדכי פ"ק דשבת).

לאכול תוך שש שעות

☐ **איסור תענית בשבת:**

בירושלמי תענית (סוף פרק ג) "רבי אחא ור' אבהו בשם ר' יוסי בר חנינא, אסור להתענות בשבת עד שש שעות, ואין צריך לומר שאסור להתענות בו תענית גמור".

להלכה להתענות בשבת, לשם תענית אפילו שעה אחת אסור (מגן אברהם, והא דתנן המתענים וירדו להם גשמים קודם חצות לא ישלימו אף שכיוונו לשם תענית, משום שהתענו רק מיעוט הים לא מכרחינן להשלימה, אך מעיקר הדין חשיב תענית, באה"ל ד"ה עד שש שעות), שלא לשם תענית, יותר משש שעות אסור, דאכילה משעה זו הוי כזורק אבן לחמת. אם טעם משהו קודם מוסף, מותר להתאחר יותר משש שעות.

▪ **איסור תענית דאוריתא או דרבנן:**

נחלקו אם הוא מדאוריתא דכתיב 'אכלוהו היום וכו'', או שהוא מדרבנן ואסמכתא דכתיב 'וקראת לשבת עונג'. תענית שאינה כל היום אלא רק שש שעות, לכולי עלמא איסורה דרבנן (באה"ל ד"ה אסור להתענות).

▪ **מתפלל או לומד תוך שש שעות:**

נחלקו אם יכול להמתין יותר משש שעות (מ"ב סק"ב):

» **רמ"א** <u>אסור</u> ויש לשליח ציבור להיזהר מלהאריך ולנגן יותר משש שעות (כן דעת ראבי"ה).

» **אליה רבה ובגדי ישע** <u>מותר</u> (כן דעת אבי העזרי).

סעיף ב

יש אומרים שאדם שמזיק לו האכילה, דאז עונג הוא שלא לאכול, לא יאכל. הגה: וכן מי שיש לו עונג אם יבכה, כדי שילך הצער מלבו, מותר לבכות בשבת (אגור בשם שבולי לקט).

אדם המזיק לו האכילה

☐ **היתר תענית בשבת:**

במדרש איתא מצאו תלמידי ר' עקיבא שרבם בוכה בשבת, וענה להם שעונג לו בבכי זה. מזה הוכיחו שמי שעונג לו להתענות, מותר להתענות (אגור בשם שבלי הלקט).

להלכה מי שמזיק לו האכילה דעונג לו שלא לאכול, לא יאכל, וכמעט קרוב לאיסור האכילה כיון שמשער שיזיק לו, והינו אם גם כזית קשה לו לאכול (מ"ב סק"ג).

☐ **היתר בכיה בשבת:**

כתב רמ"א מי שעונג לו בבכי, מותר לבכות כמו שהיה במעשה ר' עקיבא. נחלקו אם דווקא בכי של דבקות בהשם, או אף בכי שיצא צער מליבו (מ"ב סק"ד):

» **ט"ז** דווקא מחמת <u>דבקות בהשם</u>.

» **אליה רבה ותוספת שבת** אף כדי <u>שיצא צער</u> מליבו.

סעיף ג

אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת (פירוש דבר קבוע), יש אומרים שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה, וכן אמרו שכך היה עושה הר"י החסיד ז"ל.

המתענה בכל יום

חסידים ואנשי מעשה המתענים בכל יום, ויש להם צער אם יאכלו מפני שינוי הרגל (שינוי וסת), יכולים שלא לאכול בשבת, **וכן פסק שו"ע**. אבל מי שאין לו צער, אף שמתענה על עוונות ומחמת תשובה, אסור.

סעיף ד

מותר להתענות בו תענית חלום כדי שיקרע גזר דינו. וצריך להתענות ביום ראשון, כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת. ואם תשש כחו ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים, לא יתענה ביום א' ויתענה אחר כך. הגה: וכל שכן אם היה ביום א' חנוכה או ר"ח או פורים או יום טוב אפילו יום טוב שני של גליות שאין להתענות על אחר כך. ויש אומרים מי שישן שינת צהרים וחלם לו חלום רע, יתענה מחצי היום עד חצי הלילה ואז יבדיל, וביום הראשון יתענה כאילו התענה כל יום השבת (מ"כ).

תענית חלום בשבת

☐ **החולם חלום רע מתענה בשבת:**

בגמרא ברכות (לא:) "אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא, כל היושב בתענית בשבת קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה, ואף על פי כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת. מאי תקנתיה, אמר רב נחמן בר יצחק ליתיב תעניתא לתעניתא (יתענה שוב, על העוון שהתענה בשבת)".

ועוד בתענית (יב:) "אמר רב חמא בר גוריא אמר רב יפה תענית לחלום כאש לנעורת, אמר רב חסדא ובו ביום, ואמר רב יוסף ואפילו בשבת, מאי תקנתיה ליתיב תעניתא לתעניתא".

להלכה פסק השו"ע דמותר להתענות תענית חלום בשבת, ויחזור ויתענה לתעניתו ביום ראשון (לקמן יבואר דלמעשה לא הקילו האחרונים רק במי שנפשו עגומה ויש לו צער טפי אם לא יתענה). **יבלה** כל היום בתורה ותפילה, ואם מתענה יכול להתוודות על עוונותיו אפילו בשבת. אם הרהר ביום וחלם בלילה מעין ההרהור, לא יתענה, דההרהור גרם ולא הראוהו מן השמים (מ"ב סק"ז). המתענה ביום טוב שחל בשבת, סגי בתענית אחת לתעניתו (באה"ל ד"ה מה שביטל).

מעוברות ומניקות אין להם להתענות תענית חלום אף ביום ראשון, אלא יתנו פדיון נפש לצדקה (מ"ב סק"ז).

☐ **דיני תענית ההשלמה ביום ראשון:**

- **תש כוחו להתענות יומיים, או שחל יום טוב מן הדין ביום ראשון:**

כתב שו"ע תשש כוחו ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים, יתענה אחר כך מוקדם כמה שיכול (מ"ב סקי"א). **וברמ"א** הוסיף דכל שכן אם יום ראשון הוא יום האסור בתענית, כגון יום טוב ראש חודש חנוכה ופורים, אין להתענות בהם תענית לתעניתו, ואף תענית חלום אם התענה בהם, צריך לישב תענית לתעניתו (מ"ב סק"ט). ראש חודש ניסן שהוא יום פטירת צדיקים, נחלקו אם מותר להתענות בו משום כן (מ"ב סק"י):

- **מגן אברהם** <u>מותר</u>.
- **תוספת שבת** <u>אסור</u>, דקימא לן מי שאינו רגיל להתענות תענית צדיקים ואירע לו צרה אל יתענה בו.

- **חל יום טוב ממנהג ביום ראשון:**

האיסור להתענות הוא דווקא בימים הנ"ל שהם ימים טובים מן הדין, אך ימים האסורים בתענית ממנהג, כגון ימי ניסן סיון אסרו חג ובין יום כיפור לסוכות, מותר להתענות בהם תענית חלום ולישב בתענית לתעניתו (מ"ב סק"ט).

- **חל תענית ביום ראשון:**

אם חל תענית צבור ביום ראשון, או שיש לו מנהג קבוע להתענות באותו יום, נחלקו אם עולה לו לתענית ציבור שלו (מ"ב סק"ח):

- **משאת בנימין ומגן אברהם** <u>אינו עולה</u> וצריך להתענות יום אחר.
- **ט"ז** <u>עולה</u> ויכון בעת התענית שיהיה לו כפרה על מה שהתענה בשבת.
- **מ"ב** מי <u>שקשה</u> לו התענית, יכול לסמוך על זה.

- [ ] **חלום על ידי חבר:**

אם חברו ראה עליו חלום רע, בשבת לא יתענה ובחול יתענה. מי שחלם חלום רע על חברו, יתענה בשבילו, ואולי זה דווקא כשלא רוצה לספר לחברו שלא לצערו (מ"ב סק"ו).

- [ ] **החולם באמצע היום או הלילה:**

- **חלם בשבת בצהרים:**

כתב הרמ"א מי שישן שינת צהרים וחלם חלום רע, יתענה מחצי היום, וצריך לישב בתענית לתעניתו אף שלא התענה כל היום, ואף אם היה זה אחר שאכל סעודה שלישית, כיון שהתענה לשם תענית עברה היא בידו (מ"ב סקי"ד). **נחלקו** אם מה שצריך להתענות הוא עד חצי הלילה י"ב שעות משעה שהתחיל, או דסגי עד תחילת הלילה:

- **רמ"א** עד <u>י"ב שעות</u>.
- **מלבושי יום טוב** יתענה רק <u>עד הלילה</u>.
- **אליה רבה** יש להקל במקום שחל <u>יום טוב</u> במוצאי שבת.

- **החולם בלילה:**

אם חלם בתחילת הלילה וננער, נחלקו ממתי מתחיל תעניתו (מ"ב סקי"ג):

- **של"ה** החמיר <u>שלא יאכל</u> מאותה שעה.
- **אליה רבה** <u>יאכל</u> שהתענית מתחילה מהבוקר.

סעיף ה

יש אומרים שאין להתענות תענית חלום בשבת אלא על חלום שראהו תלת זימני. ויש אומרים שבזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת, שאין אנו בקיאים בפתרון חלומות

לידע איזה טוב ואיזה רע. והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים שעל שלשה חלומות מתענים בשבת, ואלו הן: הרואה ס"ת שנשרף, או יוה"כ בשעת נעילה, או קורות ביתו או שיניו שנפלו, ויש אומרים הרואה יוה"כ אפילו שלא בשעת נעילה, ויש אומרים הרואה שקורא בתורה, ויש אומרים הרואה שנושא אשה. והא דרואה שיניו שנפלו דווקא שיניו, אבל הרואה לחייו שנשרו, חלום טוב הוא דמתו היועצים עליו רעה ונראה לי שהחלומות שאמרו בפרק הרואה שהם רעים, גם עליהם מתענין בשבת.

על איזה חלום מתענים בשבת

השו"ע הביא דעות שונות במנהג למעשה על תענית חלום בשבת, **יש אומרים** (מרדכי בשם מהר"ם) שאין מתענים אלא אם ראה החלום ג' פעמים. **יש אומרים** שבזמן הזה איננו בקיאין בפתרון חלומות לידע מהו חלום רע, ולכן אין מתענים כלל, **העולם אומרים** שאין מתענים רק על ג' חלומות: [א] הרואה <u>ספר תורה שנשרף</u>, לאפוקי אם רק נפל מידו שאז לא מתענה. תפילין ומזוזות דינם כספר תורה, אך נביאים וכתובים אינו מתענה (מ"ב סקט"ז). [ב] הרואה <u>יום הכיפורים</u> בשעת נעילה, ויש אומרים אף שלא בשעת נעילה. קורות ביתו שנפלו (ובגמרא פתרו על זה שתלד אשתו זכר, וכן הוה, מ"ב סקי"ז). [ג] הרואה <u>שיניו שנפלו</u>, אבל לחייו שנשרו חלום טוב הוא, דמתו היועצים עליו רעה. מי שאין לו בנים נראה שאינו מתענה על שראה שיניו שנפלו, דגמרא פתר בר הדיא שרומז על פטירת בנים (באה"ל ד"ה או שיניו). אם כאבו שיניו וראה בחלום שנפלו, לא יתענה דאתי מהרהורו ביום (מ"ב סקי"ח). יש אומרים [ד] הרואה שקורא בתורה. [ה] הרואה שנושא אישה. ונראה [ו] שהחלומות שאמרו בברכות (פרק הרואה) שהם רעים גם עליהם מתענים בשבת. לא יתענה על דברים שהם הפסד ממון, אלא רק על דברים שמחללים שבת עליהם (מ"ב סקי"ט). צריך לדקדק בשם הדבר שראה בחלום, שהרואה חתול אם הוא במקום שקוראים לו 'שונרא' הוא סימן לשירה נאה, ואם קוראים לו 'שינרא' נעשה לו שינוי רע (מ"ב סקכ"א).

למעשה כתב המ"ב בשם ריב"ש (סקט"ו) שאף בחלומות שנהגו להתענות, הוא רק כשהתענית עונג לו, שנפשו עגומה עליו ובמה שמתענה מוצא נחת רוח, לאפוקי מי שלא מקפיד כל כך בחלום, או מי שמצטער יותר בתענית מאשר מפחד החלום. **השל"ה** היה מורה לרוב לא להתענות בשבת, אלא יתענו יומים אחר השבת, כנגד השבת ויום ראשון שאחריו.

סעיף ו

המתענה בשבת אומר: עננו, אחר סיום תפלתו בלא חתימה, וכוללו באלהי נצור. הגה: ויאמר אחר תפלתו: רבון העולמים גלוי וכו' כמו בחול (א"ז הלכות תענית).

אמירת עננו למתענה בשבת

המתענה יאמר עננו בסיום התפילה באלהי נצור, ויאמר נוסח סיום התענית 'ריבון העולמים גלוי וכו''. מותר לומר 'אלהי עד שלא נוצרתי וכו'', כיון שהוא חרטת עוונות שלא מוזכר בו וידוי, ואינו שאילת צרכים (מ"ב סקכ"ב).

סעיף ז

אם הקדימה לאכול הוא עונג לו כגון שנתעכלה סעודת הלילה, יקדים. ואם האיחור עונג לו, כגון שעדיין לא נתעכל, יאחר. הגה: וכן מי שיש לו סעודות כל יום כמו בשבת, ישנה בשבת להקדים או לאחר (גמרא פכ"ב וטור).

זמן אכילת סעודת שבת

כתב השו"ע מי שעונג לו להקדים יקדים, ומי שעונג לו לאחר יאחר. מי שיש לו ביום חול סעודות כמו בשבת, יקידם או יאחר מעט שיהא ניכר שאוכל לכבוד שבת (מ"ב סקכ"ג). ולא יקדים לאכול קודם שנתעכל לו המזון שאכל קודם (באה"ל ד"ה או שיניו).

סעיף ח

אין מתענין על שום צרה מהצרות כלל.

תענית בשבת על צרה

כתב השו"ע אין מתענין על שום צרה, אף מהצרות המוזכרות לקמן. כשיש מאורע וצריך אדם לרחמים, יכול לבקש וליפול על פניו ביחיד (מ"ב סקכ"ו).

סעיף ט

אין צועקים ולא מתריעין בו על שום צרה חוץ מצרת המזונות שצועקים עליה בפה בשבת, ולא בשופר. וכן עיר שהקיפוה אנסין או נהר וספינה המטורפת בים, ואפילו על יחיד הנרדף מפני אנסין או לסטים או רוח רעה, זועקין ומתחננין בתפלות בשבת, אבל אין תוקעין אלא אם כן תוקעין לקבץ העם לעזור אחיהם ולהצילם (ועיין לעיל סימן תקע"ו סי"ג).

צעקה בתפילה בשבת

משנה תענית (יט.) "על אלו מתריעין בשבת, על עיר שהקיפוה נכרים, או נהר, ועל הספינה המיטרפת בים. ר' יוסי אומר, לעזרה ולא לצעקה". ושם (כב:) הוסיפו עוד יחיד שנרדף מפני נכרים או מפני לסטין ומפני רוח רעה. **ועוד** גמרא בבבא בתרא (צא.) "תנו רבנן מתריעין על פרקמטיא, ואפילו בשבת. אמר ר' יוחנן כגון כלי פשתן בבבל ויין ושמן בארץ ישראל, אמר רב יוסף והוא דזל וקם עשרה בשיתא".

ומבואר בגמרא (שם יד.), דהתרעה לעזרה לכולי עלמא מותר אפילו בשופרות מפני פיקוח נפש, ומחלוקת ר' יוסי וחכמים היא האם מותר להתריע בצעקה של תפילת עננו, ר' יוסי אסר וחכמים התירו.

להלכה פסק שו"ע כחכמים (כדעת רוב הראשונים דלא כטור), דמתריעין בפה על צרת מזונות ועל עיר שהקיפוה אנסים או נהר וספינה המטרפת בים, ואף יחיד הנרדף על ידי אנסים לסטים ורוח רעה (שנכנס בו רוח שד ורץ, ויש לחוש שמא יטבע או יפול, מ"ב סקכ"ז), ולתקוע בשופרות מותר רק בשביל לקבץ העם לעזרה מפני פיקוח נפש.

סעיף י

נרדף מפני רוח רעה שאמרו לאו דווקא דהוא הדין לכל חולה שיש בו סכנת היום זועקים ומתחננין. וכן נהגו לומר מצלאים בשבת על חולים המסוכנים סכנת היום. הגה: וכן מותר לברך החולה המסוכן, **בו ביום** (ליקוטי מהר"י ברי"ן וב"י בשם הר"ן פ"ג דתענית).

זעקה על חולה שיש בו סכנה

כמו שצועקים על יחיד הנרדף על ידי רוח רעה, הוא הדין לכל חולי שיש בו סכנה, ומותר להתפלל ולברך חולה המסוכן, **וכן פסק שו"ע**. חולה שאין בו סכנה, אסור להתפלל עליו, וכשעושים לו מי שבירך יאמר בו 'שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא'. המקשה לילד וכן יולדת תוך ז', הרי הם בכלל חולה שיש בו סכנה (מ"ב סקכ"ח).

סימן רפט – סדר סעודת שחרית של שבת

סעיף א

יהיה שלחנו ערוך ומטה מוצעת יפה ומפה פרוסה כמו בסעודת הלילה, ויברך על היין בורא פרי הגפן והוא נקרא קידושא רבא. ואחר כך יטול ידיו (ועיין לעיל סימן רע"א סעיף י"ב בהג"ה) ויבצע על לחם משנה כמו בלילה ויסעוד, וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה ושלא יטעום קודם לו כלום כמו בקידוש הלילה. ומיהו לשתות מים בבוקר קודם תפלה מותר, מפני שעדיין לא חל עליו חובת קידוש. הגה: ועיין לעיל כל דיני קידוש סימן רע"א ער"ב רעל גבי.

סדר סעודת שחרית

- **סדר הקידוש והסעודה:**

- **קידוש:**

יערוך שולחנו יציע המיטות (ההיתר להציע, הוא רק בחדר שמשתמש בו, מ"ב סק"א) ויפרוש מפה, ומקדש על היין באמירת פסוק 'ושמרו' או 'זכור את יום השבת' ויברך על היין (ולא יתחיל מ'על כן ברך', דפסוק דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן, מ"ב סק"ב), ונקרא קידוש זה 'קידושא רבא', בלשון סגי נהור שהוא מדרבנן לכבוד השבת (מ"ב סק"ג).

- **נטילת ידים:**

אחר הקידוש יטול ידיו ויבצע על לחם משנה, לעיל סימן רעו נחלקו מתי יטול, דעת השו"ע שיטול אחר הקידוש, ודעת הרמ"א שיטול קודם הקידוש, ובאחרונים כתבו דטוב לנהוג כשו"ע (מ"ב סק"ד). אחר שאכלו יש מזמרים זמירות ושבח להשם יתברך, וטוב ללמוד קודם הסעודה (מ"ב סק"ה).

- **אכילה קודם קידוש:**

אסור לאכול או לשתות קודם הקידוש, ומיהו לשתות קודם התפילה מותר, שלא חלה עליו עדיין חובת קידוש. מי שיש לו היתר לאכול קודם התפילה מחמת בריאותו, צריך לקדש מתחילה (באה"ל ד"ה חובת קידוש).

סעיף ב

במקום שאין יין מצוי הוי שכר ושאר משקין, חוץ מן המים, חמר מדינה ומקדשין עליו. ואם אין לו שכר ושאר משקין, אוכל בלא קידוש.

במה מקדשים קידוש היום

- **על מה מקדשים:**

אף בקידוש היום יש לקדש דווקא על יין, אם אין יין מצוי הוי שכר ושאר משקים חמר מדינה, ויכול לקדש עליהם, ומשקה שאינו חמר מדינה, אסור לקדש עליו כלל (מ"ב סק"ט). כתב המ"ב לעיל (סימן רעב סקכ"ט) קולא של האחרונים להתיר פת במקום שהיין ביוקר, בקידוש שחרית של שבת.

לעיל סימן ער"ב מבואר בשו"ע דברי הרא"ש שבבוקר עדיף שיכר מאשר פת.

- **מי שאין לו יין:**

מי שאין לו יין ויש לו פת, יקדש על הפת, ואסור לטעום קודם קידוש זה לקצת מהפוסקים. אם גם פת אין לו, יאכל בלא קידוש. ואם הביאו לו ין באמצע הסעודה, יקדש עליו (באה"ל ד"ה אוכל).

- **הממתין שיבוא לו יין:**

בקידוש הלילה, אם אין לו על מה לקדש, וממתין שיביאו לו יין או פת, לא ימתין יותר משעת חצות, ואם הוא חלוש יאכל קודם אף שהוא בלא קידוש, ויסמוך על הקידוש בתפילה (כן כתב החיי אדם, ואף שיש חולקים וסבירא להו שבקידוש הלילה ימתין לאכול עד מחר בבוקר, אין הלכה כדבריהם, דהקידוש דרבנן ואיכא שלום בית, שעה"צ סק"ז). כשיביאו לו היין או הפת, אם עדיין לילה, יקדש כסדר ויאכל כזית (מ"ב סק"י).

סימן רצ – בשבת ישלים מאה ברכות בפירות

סעיף א

ירבה בפירות ומגדים ומיני ריח, כדי להשלים מנין מאה ברכות. הגה: ואם רגיל בשינת צהרים אל יבטלנו, כי עונג הוא לו (טור).

להשלים מאה ברכות

בגמרא (מנחות) "תניא היה רבי מאיר אומר, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר 'ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך'. רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבי (שנחסר לו ממנין הברכות בתפילה), טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי (בשמים ומיני מגדים הטעונם ברכה)'.

וכן פסק שו"ע ירבה בפירות מיני מגדים ומיני ריח, כדי להשלים מאה ברכות. וגם בליל שבת טוב שישלים (מ"ב סק"א).

כתב רמ"א הרגיל בשינת צהרים לא יבטלנה, ומכל מקום לא ירבה יותר מדי, שאף לתלמידי חכמים לא התירו שיתבטלו רק שימשכו יותר בתענוג. כתוב בשם הזוהר שמצוה על האדם לחדש בתורה בשבת, ואם אינו יכול לכוון ילמד איזה דבר חדש (מ"ב סק"ג). אסור לומר שהולך לישון בשבת בשביל שיהא לו כוח למוצאי שבת (מ"ב סק"ד).

סעיף ב

אחר סעודת שחרית קובעים מדרש לקרות בנביאים ולדרוש בדברי אגדה, ואסור לקבוע סעודה באותה שעה. הגה: ופועלים ובעלי בתים שאינן עוסקים בתורה כל ימי שבוע, יעסקו יותר בתורה בשבת מת"ח העוסקים בתורה כל ימי השבוע, והת"ח ימשיכו יותר בעונג אכילה ושתייה קצת, דהרי הם מתענגים בלמודם כל ימי השבוע (ב"י סימן רפ"ח בשם ירושלמי).

קביעות לימוד ביום השבת

- **חיוב לימוד התורה ביום שבת:**

במדרש מובא (לא מצאתי מקום המדרש) 'אמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא, ריבו נו של עולם כשיכנסו ישראל לארץ זה רץ לכרמו וזה רץ לשדהו, אני מה תהא עלי, אמר לה יש לי זוג שאני מזווג לך ושבת שמו, שהם בטלים ממלאכתם ויכולים לעסוק בך'. העיקר ללמד לרבים הלכות שבת והאסור והמותר, ולהמשיך ליבם ליראת שמים.

- **לקבוע סעודה בזמן הדרשה:**

בגמרא גיטין (לח:) "אמר רבה בהני תלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסיהון, דמפקי עבדייהו לחירותא, ודסיירי נכסייהו בשבתא, ודקבעי סעודתייהו בשבתא בעידן בי מדרשא. דאמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן, שתי משפחות היו בירושלים, אחת קבעה סעודתא בשבתא, ואחת קבעה סעודתא בערב שבת, ושתיהן נעקרו".

מבואר שיש איסור לקבוע סעודה אף של שבת של שבת בזמן הדרשה, מכאן תוכחה מגולה לאותם המטילים באותה שעה (מ"ב סק"ז). אכילה בלי קביעות סעודה מותר מעיקר הדין, אך יש להזהר בכל זה שלא יבואו מחמת זה לביטול תורה, כגון אותם המזרזים להתפלל מנחה מוקדם, ומבטלים הציבור מתורה (מ"ב סק"ח).

סימן רצא – דין שלש סעודות

סעיף א

יהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית ואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה בכביצה, ואם אי אפשר לו כלל לאכול אינו חייב לצער את עצמו. והחכם עיניו בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר, כדי ליתן מקום לסעודה שלישית. הגה: ומי שלא אכל בליל שבת, יאכל שלש סעודות ביום השבת (הרא"ש פרק ע"פ).

דין סעודה שלישית

- **חיוב סעודה שלישית:**

בגמרא שבת (קיז:) "תנו רבנן כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת שלש, דכתיב ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה". **ועוד** שם (קיח.) "א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג".

להלכה פסק שו"ע יהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית, ואף אם הוא שבע יכול לקיימה בכביצה, ואם אי אפשר לו כלל לאכול, אינו חייב לאכול, דסעודות שבת לעונג ניתנו ולא לצער (מ"ב סק"ג), והחכם עיניו בראשו ליתן מקום לסעודה שלישית, שלא תהא אכילה גסה שאין שמה אכילה (מ"ב סק"ד). לעני צריך ליתן מן התמחוי מזון לשלוש סעודות. לווים לצורך סעודות שבת, אף לסעודה שלישית (מ"ב סק"א).

- **שיעור האכילה:**
  - **מגן אברהם** מעט <u>יותר מכביצה</u>, דיצא מכלל אכילת עראי.
  - **אליה רבה** די <u>בכזית</u>.
  - **מ"ב** נכון <u>להחמיר</u> לכתחילה אם אפשר לו.

- **מי שלא אכל סעודה בליל שבת:**

אם לא אכל סעודה בליל שבת, יש לו לאכול שלוש סעודות ביום השבת, ויקדש בשחרית כל נוסח הקידוש של לילה, מלבד 'ויכולו'. והוא הדין ביום טוב, שאם לא אכל בלילה צריך לאכול שתי סעודות ביום, ויאמר נוסח הקידוש של הלילה אם לא קידש אז (מ"ב סק"ה). **השוכח** רצה והחליצנו בסעודת התשלומין, לא יחזור על ברכת המזון, דיש אומרים שסעודת התשלומין לא חייבת בפת (מ"ב סק"ו).

סעיף ב

זמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה, ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית. הגה: יש אומרים לאסור לשתות מים בין מנחה למעריב בשבת, לאז חוזרים הנשמות לגיהנם, ועל כן אין לאכול סעודה שלישית בין מנחה למעריב, אלא יאכל אותה קודם מנחה (תוספות והרא"ש ומרדכי פרק ע"פ). ויש אומרים דיותר טוב להתפלל מנחה תחלה (רמב"ם וטור והגמ"ר והגמי"י פ"ל ואגור), וכן נוהגים לכתחלה בכל מדינות אלו, ומכל מקום אין לשתות מים מן הנהרות,

אבל בבית שרי וכל שכן אחר משקין דשרי (הגמי"י פ"ל). ויש אומרים דאין אסור אלא תוך י"ב חודש על אביו ואמו (אגודה ומרדכי פ' ע"פ). ויש אומרים דאיסור זה של שתיית מים אינו רק בערב שבת (תוספות והרא"ש ומרדכי בשם ר' משולם והגמי"י).

זמן סעודה שלישית

- **מתי יאכל סעודה שלישית:**
   - **שו"ע** זמנה מן המנחה ולמעלה (כדעת תוספות רא"ש ומרדכי, ולא כר"ן שזמנה כל היום). אם התחיל באכילה קודם זמנה, ואחר שהגיע זמנה אכל שיעור פת, יצא ולא אזלינן בזה בתר התחלה (מ"ב סק"ז).
   - **רמ"א בשם יש אומרים** (דעת ר"ת) אסור לשתות מים בשבת מהמנחה ולמעלה, שאז חוזרות נשמות המתים לגהנום, והשותה כאילו גוזל את קרוביו המתים, ולכן יש לאכול סעודה שלישית קודם מנחה, שמא יבוא לשתות בסעודתו (מ"ב סק"ט). ואין לחוש משום קובע סעודה קודם המנחה, דסעודה קטנה התירו (מ"ב סק"י).
   - **דעת רמ"א** יתפלל מנחה תחילה, דאסור לאכול עד שיתפלל (מ"ב סק"י), ומיהו אם קשה לו יכול לאכול קודם תפילת מנחה משהגיע זמן מנחה קטנה (מ"ב סקי"א).

הביא רמ"א דעות הראשונים המקילים באיסור שתית מים בשבת:
- **מימוניות** האיסור רק כששותה מנהרות, אבל מים שבבית מותר.
- **אגודה ומרדכי** האיסור דווקא תוך י"ב חודש על אביו ואמו.
- **רבינו משולם** האיסור הוא בכלל בבין השמשות של ערב שבת.

סעיף ג

אם נמשכה סעודת הבוקר עד שהגיע זמן המנחה יפסיק הסעודה ויברך ברכת המזון ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויסעוד ונכון הדבר שאם לא היה עושה כן, מאחר שנמשכה סעודת הבוקר עד אותה שעה, לא היה יכול לאכול אחר כך אלא אכילה גסה. הגה: אבל מי שיודע שאפשר לאכול אחר שיתפלל מנחה עם הצבור, לא יעשה סעודה שלישית קודם מנחה, מיהו אם עשאה, יצא.

הנמשך בסעודת הבוקר

- **האוכל סעודה שניה וחושש שלא יוכל לאכול שלישית:**
   - **בשבת רגילה:**

כתב השו"ע הנמשך בסעודת שחרית, וחושש שאם לא יאכל עכשיו לא יוכל לאכול אחר כך סעודה שלישית מאחר שתיסגר האיצטומכא, יסיים סעודתו ויברך, ילך מעט להחשיב שסיים סעודתו (מ"ב סקי"ד), יחזור ויטול ידיו יברך המוציא ויסעוד לשם סעודה שלישית, ולא חשיב גורם לברכה שאינה צריכה, משום שהוא צורך לקיים סעודה שלישית (מ"ב סקט"ו). ואין לדרוש היתר זה של השו"ע ברבים, שאין הכל בקיאין בשעת חצות (מ"ב סקי"ד). **הוסיף רמ"א** המשער שיוכל לאכול סעודה שלישית אחר כך ולא תהיה אכילתו גסה (מ"ב סקט"ז), לא יסעד קודם מנחה, מחשש ברכה שאינה צריכה (מ"ב סקט"ו) ובדיעבד יצא.

- **ערב יום טוב שחל בשבת:**

ערב יום טוב שחל בשבת, ואסור לאכול סעודה גדולה משעה עשירית של שבת, **כתב המ"ב** (סקי"ז) יש לו לשער בעצמו אם יוכל לאכול כביצה ומעט יותר בסוף היום, ואם יכול לא יחלק סעודת שחרית לשתיים. ואף שהוא אחר שעה עשירית וסמוך ליום טוב, לא נאסר אלא לאכול סעודה גדולה (באה"ל ד"ה אחר שיתפלל). אך **המגן אברהם** כתב דאחר שעה עשירית אסור לאכול אף סעודה קטנה, ולדבריו יש לשער בעצמו אם יכול לאכול שיעור הכביצה לפני שעה עשירית. **עוד הורה** המגן אברהם, באוכל קודם חצות ויודע שאם לא יסעד עכשיו לא יוכל לאכול סעודה שלישית, יחלק סעודתו לשניים אף שהוא קודם חצות, דיש פוסקים הסוברים דעולה לסעודה שלישית. **ובשעה"צ** (סק"ז) חלק על דבריו, דלשו"ע שסבר זמן סעודה שלישית מחצות ואילך, הוי ברכה שאינה צריכה.

- ☐ **יש לו מזון שתי סעודות מצומצמות:**

בספר חסידים כתב מי שיש לו מזון לשביעה בשתי סעודות מצומצות, אך יש לו פת שיכול לחלק לג' סעודות, עדיף שיאכל ב' סעודות וישבע, ולא יחלק לג' שלא ישבע מהם. אם נמשכה סעודת הבוקר עד אחר חצות, יחלק לשניים ויאכל לשם סעודה שלישית, ולא יעכב הסעודה בכוונה עד אחר חצות, מפני ביטול עונג שבת (מ"ב סקי"ז).

סעיף ד

אין צריך לקדש בסעודה שלישית, אבל צריך לבצוע על שתי ככרות. הגה: ואם סועד הרבה פעמים בשבת צריך לכל סעודה ב' ככרות (אבודרהם ומיימוני), ולפחות לא יהיה לו בסעודה שלישית פחות מככר אחד שלם (טור ומרדכי פרק כל כתבי). ומזה פשט המנהג להקל לבצוע בסעודה שלישית רק בככר א' שלם, אבל יש להחמיר ליקח שנים.

קידוש ולחם משנה בסעודה שניה

- ☐ **קידוש בסעודה שלישית:**

פסק השו"ע אין צריך לקדש בסעודה שלישית (כדעת רוב הראשונים ולא כרמב"ם, ובבדק הבית כתב שאף הרמב"ם לא חייב לקדש, אלא שהמקדש אין מוחין בידו), הטעם שהוקש יום ללילה לענין קידוש, מה בלילה יש קידוש אחד, אף כשתיקנו ביום הוא לקדש פעם אחת. אם לא קידש בבוקר, צריך לקדש בסעודה שלישית (שעה"צ סקי"ט).

- ☐ **לחם משנה בסעודה שלישית:**

בדיעבד שאין לו כיכר שלם, יכול לבצוע על פרוסה של כביצה, נחלקו אם צריך לבצוע על שתי כיכרות בסעודה שלישית:

- « **שו"ע** צריך לבצוע על שתי כיכרות אף בסעודה שלישית (כרוב הראשונים ודלא כשבלי הלקט בשם ה"ר בנימין), וכן אם סועד הרבה פעמים בשבת צריך לחם משנה לכל סעודה (הה"מ וכ"כ רמ"א).
- « **רמ"א** הביא הסוברים שלא יפחות מככר אחד שלם ושכך פשט המנהג (דעת הרא"ש וטור), הטעם שהרי ירד להם שני עומרים ביום שישי, ומכל עומר היו עושים ב' כיכרות, ואכלו שנים ביום שישי ובליל שבת, אחד בשבת בבוקר, נמצא שנשאר להם כיכר שלם לסעודה שלישית (מ"ב סקי"ט). למעשה יש להחמיר לכתחילה לבצוע על שנים.

אין לחם משנה לכל אחד מהסועדים, יבצע אחד ויכוון להוציא את כולם ידי חובה (מ"ב סקכ"א). **יש** לו פרוסה וכיכר, יבצע על הכיכר וישאיר הפרוסה לסעודת מלוה מלכה, דסעודה שלישית חשובה יותר (באה"ל ד"ה ולפחות). טוב שיברך על היין בסעודה שלישית (מ"ב סקכ"א).

סעיף ה

צריך לעשותה בפת, ויש אומרים שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן, ויש אומרים שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים, אבל לא בפירות, ויש אומרים דאפילו בפירות יכול לעשותה. וסברא ראשונה עיקר, שצריך לעשותה בפת אלא אם כן הוא שבע ביותר. הגה: או במקום שאי אפשר לו לאכול פת, כגון בערב פסח שחל להיות בשבת שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה כדלקמן בהלכות פסח (מהרי"ל ה"פ).

מה אוכל בסעודה שלישית

☐ **במה מקיים מצוות סעודה שלישית:**

לכתחילה לכולי עלמא מצוה מן המובחר שיסעד בפת, נחלקו בדיעבד אם יש להקל בשאר מיני אוכלים כיון דאין דרך לאכול סעודה שלישית לתאבון (מ"ב סקכ"ד):

» **שו"ע** צריך לעשותה ב<u>פת</u> אלא אם הוא שבע ביותר שיכול להקל כדעות היש אומרים לקמן. הטעם, דחיוב ג' סעודות ילפינן מדכתיב ג' פעמים 'היום' במן והוא נקרא לחם (מ"ב סקכ"ב).

» **יש אומרים** (טור בשם יש אומרים ורא"ש) יכול לעשות בכל מאכל מחמשת <u>מיני דגן</u>.

» **יש אומרים** (תוספות) יכול לעשות בדברים שמלפתים בהם את הפת, כגון <u>בשר ועופות</u>.

» **יש אומרים** (ר"ן בשם יש אומרים ורבינו יונה בשם ר"י) אפילו <u>בפירות</u> יכול לעשות.

בערב פסח שאי אפשר לאכול לחם משום איסור חמץ, יש להקל כדעות היש אומרים, ויאכל מצה כתושה מטוגנת, או בשר ודגים או פירות (מ"ב סקכ"ה).

סעיף ו

נשים חייבות בסעודה שלישית.

חיוב נשים בסעודה שלישית

נשים חייבות בסעודה שלישית, דאיש ואשה שווים בכל דיני שבת, ועוד שגם הם היו בנס של המן, ואף עליהם נאמר 'אכלוהו היום' דמזה נלמד חיוב אכילת ג' סעודות (מ"ב סקכ"ו).

סימן רצב – דין תפלת מנחה בשבת

סעיף א

במנחה (אומרים אשרי ובא לציון ואני תפלתי וגו') (טור) **ומוציאין ספר תורה וקורין ג' אנשים י' פסוקים מפרשה הבאה. ואפילו חל יום טוב להיות בשבת, קורין בפרשה הבאה ולא בשל יום טוב.**

סדר התפילה

כתב השו"ע אומרים 'אשרי' 'ובא לציון' במקום סדר קדושה בחול הנאמר בשחרית, כיון שבשבת מאריכין הרבה בשחרית ומוסף הנחוה עד מנחה (מ"ב סק"א). אחר כך אומרים חצי קדיש ו'ואני תפילתי', לקיים דברי המדרש שאמר דוד לפני הקב"ה, עם ישראל אף שאכלו ושתו 'ואני תפילתי' ולא כאומות העולם שאוכלים ושותים פוחזים ומשתכרים (מ"ב סק"ב). אף כשאין ספר תורה וכן התפלל יחיד, יאמרו 'ואני תפילתי'. ביום טוב לא יאמרוהו, שאינו עת רצון מפני שאין מוציאין ספר תורה (מ"ב סק"ב).

כתב רמ"א מתקנת עזרא (בבא קמא פב.) מוציאין ספר תורה וקוראין בו ג' עולים י' פסוקים מפרשה הבאה, ואף אם חל יום טוב בשבת, קוראים בפרשה של שבת, דהקריאה מחמת שבת ולא מחמת יום טוב (מ"ב סק"ה). אחר הקריאה יחזיר הספר ויאמרו קדיש על העמוד, ולא יאמרוהו מיד אחר קריאת התורה על התיבה, מפני שאז לא יוכלו לומר קדיש על העמוד ולעולם ראוי לומר קדיש קודם תפילת שמונה עשרה (מ"ב סק"ד).

סעיף ב

אומרים: צדקתך ואם חל בו יום שאילו היה חול לא היו אומרים במנחה נפילת אפים, אין אומרים צדקתך. ונהגו שלא לקבוע מדרש בין מנחה למעריב (טור)**, אבל אומרים פרקי אבות בקיץ ושיר המעלות בחורף, וכל מקום לפי מנהגו.**

אמירת צדקתך

אומרים 'צדקתך' במנחה והוא פסוקים של צידוק הדין, ויש בזה כמה טעמים, יש אומרים מפני שמתו בשעה זו של מנחה בשבת יוסף משה ודוד, יש אומרים שמת משה בערב שבת אך נגנז רק במנחה של שבת ועל כן אומרים בשעה זו. יש אומרים שהוא להצדיק הדין על הרשעים שחוזרים לגהינום במוצאי שבת (מ"ב סק"ו).

כתב רמ"א נהגו לא לקבוע מדרש בציבור אחר מנחה סמוך לערבית אלא קודם מנחה, כיון שנפטרו צדיקים בשעה זו, וחכם שמת כל המדרשות בטלים (מ"ב סק"ו), ואינו איסור רק מנהג בעלמא. ללמוד עם חברו בבית מותר (מ"ב סק"ח). אומרים פרקי אבות בקיץ ושיר המעלות בחורף, ואם נמשכו בדרשה יותר מדי, לא יאמרו הפרקים או שיר המעלות כדי שלא יאחרו זמן סעודה שלישית (מ"ב סק"ט).

כתב המ"ב (סק"ט) בזמנינו אין למנוע דרשה בין מנחה לערבית כיון שמצוי שעוסקים אז בשיחה בטלה, וכן נהג מהר"ל מפראג לפעמים.

סימן רצג – דיני ערבית במוצאי שבת

סעיף א

מאחרין תפלת ערבית, כדי להוסיף מחול על הקודש.

זמן תפילת ערבית במוצאי שבת

בגמרא שבת (קיח:) "ואמר ר' יוסי יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי (שיושבת בראש ההר, ובעוד כשהחמה שוקעת נראית שם אור גדול ומאחרין לצאת)".

כתב השו"ע מאחרין תפילת ערבית כדי להוסיף מחול על הקודש, אף שיכול להוסיף באיסור עשיית מלאכה ולא חייב להתפלל ערבית קודם, עדיף לאחר אף התפילה שיתווסף יותר מחול על הקודש (מ"ב סק"א).

נהגו לומר מזמורים קודם ערבית כמובא בסידור, וטוב לעשות כן כדי ללוות שבת המלכה בשירות ותשבחות וכדי שיתעכבו מלהתפלל ערבית ולא יבואו לדיבורים בטלים. בשבת שחל בה ערב תשעה באב לא יאמרו המזמורים, דאז אין זמן חנינה. שבת שחל בה ערב יום טוב, לא יאמרו המזמורים, דמה שהותר לומר תחינה שבתהלים הוא בשבת משחשכה, אך כשחל יום טוב מיד, אף הוא אסור בתחינה (מ"ב סק"א).

סעיף ב

צריך ליזהר מלעשות מלאכה עד שיראו שלושה כוכבים קטנים, ולא יהיו מפוזרים אלא רצופים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו.

שעת צאת שבת

❑ **זמן צאת שבת:**

▪ **מקור לחישוב צאת הכוכבים:**

בגמרא שבת (לד:) מובא מחלוקת מהו שיעור בין השמשות, ר' יהודה סבר מזמן שפני מזרח מאדימים עד שיכסיף (יהפוך מאודם ללובן, באה"ל ד"ה שיראו) כל הרקיע והוא שיעור מהלך אלף חמש מאות אמה, ור' יוסי סבר שהוא כהרף עין נוסף והוא שיעור מועט של חמישים אמה נוספים, נמצא שלכולי עלמא אחר מהלך אלף תקמ"ט אמה יצאה שבת. **ועוד** שם (לה.) "אמר ר' יהודה אמר שמואל כוכב אחד יום, שנים בין השמשות, שלשה לילה. תניא נמי הכי כוכב אחד יום, שנים בין השמשות, שלשה לילה. אמר ר' יוסי לא כוכבים גדולים הנראין ביום, ולא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה, אלא בינונים".

▪ **דעת השו"ע והאחרונים:**

להלכה פסק השו"ע אין לעשות מלאכה עד שיראו שלושה כוכבים קטנים רצופים (אם רואה כוכבים שאינם רצופים, ימתין מעט ויכול להבדיל, שחיוב רצופים הוא מושם תוספת שבת, מ"ב סק"ה), **ואף** שבגמרא אמרינן בינונים, כיון שאין הכל בקיאין בדבר שמא יראה גדולים ויסבור שהם בינונים (מ"ב סק"ג). **התפארת ישראל** סבר שימתין לראות ששה כוכבים, שלושה קטנים ושלושה בינונים, שמא יטעה ויסבור שהגדולים שרואה הם קטנים, אמנם **שאר האחרונים** לא הזכירו חומרא

זו. ביום המעונן שקשה לראות הכוכבים, וכן אם הסתלק האדמומית בצד ששקעה החמה, לכולי עלמא אין צריך להמתין לשלושה כוכבים הגדולים (מ״ב סק״ד).

הגר״א לא רצה לסמוך על אבחנת הכוכבים לבד, אלא יש להמתין גם שיכסיפו כל פני הרקיע, יכסיף פירוש שיראה לובן הרקיע. וצריך עיון אם מה שהצריך הוא רק ברואה ג׳ כוכבים בינונים, או בכוכבים קטנים (באה״ל ד״ה שיראו).

- **סתירה בדברי השו״ע:**
לעיל (סימן רסא) פסק השלחן ערוך דצאת הכוכבים הוא ד׳ מילין אחר שקיעת החמה, והוא שיעור ע״ב דקות. וכאן פסק שמרגע שיצאו ג׳ כוכבים קטנים יצאה שבת, אף שהוא קודם שעברו ע״ב דקות. ביאר הבאה״ל בשם המנחת כהן, אף לר״ת משעה שרואים הכוכבים אין להשגיח שלא עבר שיעור ארבעה מילין, ושיעור ארבעה מיל הוא רק כשלא נראה סימן הכוכבים. והוסיף הבאה״ל על דברי המנחת כהן, דנכון שיראה אז אם הכסיף העליון ושוה לתחתון כיון שיודע שלא עברו ד׳ מילין (באה״ל ד״ה עד וכו׳).

- **אם בין השמשות ארוך:**
לדעת הגר״א (לעיל סימן רסא) שבין השמשות הוא שיעור ג׳ רבעי מיל, במדינות הצפון בין השמשות ארוך יותר ואין לסמוך על שיעור זה, ולכן יש להמתין עד שיראה ג׳ כוכבים, דעיקר סימן הלילה הוא על ידי הכוכבים. יש להזהיר מפני הנוהגים להזדרז בהדלקת נרות חנוכה לצאת דעת הגר״א ולהדליק בשקיעה, שימתינו במוצאי שבת עד שיראו ג׳ כוכבים (באה״ל ד״ה שלשה כוכבים).

- **יום המעונן:**
כתב השו״ע יום המעונן שלא יכול להבחין בכוכבים, ימתין עד שיצא הספק מליבו, ואם יש לו שעון מדויק ויודע מתי היה צאת הכוכבים אתמול, יכול לסמוך עליו לעכשיו (מ״ב סק״ז). מה שלא הזכיר השו״ע שימתין ד׳ מילין מהשקיעה, כיון שלא יודע מתי היה שקיעה מחמת הענן.

- **לסיכום:**
  - **בגמרא** ג׳ כוכבים בינונים.
  - **שו״ע** ג׳ כוכבים קטנים. ומה שכתב לעיל ד׳ מילין הוא כשאינו רואה הכוכבים.
  - **באה״ל** ונכון שימתין עד שיכסיף העליון.
  - **תפארת ישראל** ו׳ כוכבים, ג׳ גדולים וג׳ קטנים כדי להבחין מהם גדולים. וביום המעונן נראה שסגי בג׳ בינונים.
  - **גר״א** ג׳ כוכבים וגם שיתחלפו פני הרקיע מאדום ללבן, וצ״ע אם הצריך אף בקטנים או גם בבינונים.

סעיף ג

מי שהוא אנוס, כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה, יכול להתפלל של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד אבל לא יברך על הנר, וכן אסור בעשיית מלאכה, עד צאת הכוכבים. הגה: ונוהגים לומר והוא רחום וברכו בארוכות נועם, כדי להוסיף מחול על הקודש (א״ז).

<u>להבדיל קודם צאת הכוכבים</u>

❑ **האם יכול להבדיל מפלג המנחה:**

- **מקור המחשיך על התחום:**

בגמרא ברכות (כז:) "אמר ר' חייא בר אבין רב צלי של שבת בערב שבת רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת".

מדובר שם במחשיך על התחום לצורך מצוה, דהינו יושב סמוך לתחום שבת בשביל שיוכל לצאת מיד בצאת שבת, ורוצה להתפלל מבעוד יום עמידה כדי שלא יתפלל בדרך במהלך, וקריאת שמע וברכותיה יעשה אחר כך בהליכה (ב"י), ולהבדיל מבעוד יום משום שיודע שבמקום שהולך לא ימצא יין. מדינא דגמרא, מותר להתפלל מבעוד יום ערבית וישלים קריאת שמע אחר כך, ואף הבדלה על הכוס יכול לעשות מפלג המנחה כדין תפילה לא יברך על הנר, ואסור בעשיית מלאכה עד שתחשך.

- **להלכה ולמעשה:**

נחלקו אם מותר להורות דינא דגמרא לרבים ולהתפלל ולהבדיל קודם צאת הכוכבים:

» **שו"ע** סתם <u>להתיר</u> גם תפילה וגם הבדלה.

» **מ"ב** (סק"ט) כתבו האחרונים (רש"ל, וכ"כ הרי"ץ גיאת) לא להבדיל שהוא דבר <u>תמוה לרבים</u>, ושמא יבואו <u>להקל</u> במלאכה. ולא להתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים, דהמנהג לא להקדים ערבית קודם מלבד בערב שבת שמוסיף מקודש על החול, ועדיף שיתפלל שמונה עשרה מהלך, ויהא בזמנה שיסמוך גאולה לתפילה, מאשר שיתפלל קודם בעמידה (באה"ל ד"ה כגון).

סימן רצד – דיני הבדלה בתפלה

סעיף א

אומרים הבדלה בחונן הדעת, ואם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס. ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה.

אמירת אתה חוננתנו

❑ **מקור אמירת אתה חוננתנו:**

בגמרא ברכות (לג.) מובא, הבדלה בתפילה אומרים בחונן הדעת (כת"ק ולא כר"ע שהיא ברכה רביעית ולא כר"א שאומרה בברכת הודאה), מפני שהיא ברכה חכמה (שהחכם יודע להבדיל בין קדש לחול ובין טמא לטהור, רש"י), ועוד שהיא חול תקנוה בברכת החול דשלוש ברכות ראשונות נאמרות אף בשבת, והמ"ב (סק"א) ביאר מפני שאסור לתבוע צרכיו קודם הבדלה, **וכן פסק שו"ע** אומרים הבדלה בחונן הדעת. אף אם אירע שהבדיל קודם על הכוס, צריך להבדיל בתפילה (כדאיתא בגמרא שם, מ"ב סק"א). נוסח הברכה יתחיל 'אתה חונן' עד 'לאנוש בינה', ואחר כך 'אתה חוננתנו' וימשיך 'וחננו מאתך', ואם התחיל הברכה מאתה חוננתנו ואילך יצא (מ"ב סק"ב).

❑ **דיני שוכח:**

▪ **שכח ולא אמר אתה חוננתנו:**

בגמרא ברכות (כט.) מובא, השוכח ולא אמר אתה חוננתנו בחונן הדעת, משלים תפילתו ואינו חוזר, **וכן פסק השו"ע** טעה ולא הבדיל משלים תפילתו ואינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס, ואסור במלאכה עד שיבדיל או שיאמר 'המבדיל בין קודש לחול'. אם שכח ועודנו בתפילת שמונה עשרה, אם אין לו כוס יאמרנה בשומע תפילה, ואם יש לו כוס לא יאמר בשומע תפילה דעיקרה הוא שבח ולא שייך לשם כל כך (מ"ב סק"ו).

▪ **שכח ולא התפלל ערבית:**

השוכח ולא התפלל ערבית דדינו שמתפלל שחרית שתיים, נחלקו אם מזכיר אתה חוננתנו בשחרית או לא (מ"ב סק"ב, באה"ל ד"ה אומרים):

» **רדב"ז** תמיד _אינו מזכיר_, דלא נתקן דין תשלומין לדבר שיכול לצאת בו מצד אחר.
» **מגן אברהם** תמיד _מזכיר_.
» **מ"ב ובאה"ל** אם לא הבדיל על הכוס שיש עליו עדין עצם החיוב _יזכיר_, אם הבדיל על הכוס _לא יזכיר_.

עוד נחלקו למאן דאמר שצריך להשלים, מתי ישלים האם בתפילה הראשונה או השניה:

» **תוספת שבת פרי מגדים ובאה"ל** בתפילה השניה.
» **ר' עקיבא איגר** בתפילה הראשונה, משום שיש עליו חיוב של הבדלה בתפילה. הקשה הבאה"ל על דבריו מדוע מי שהתפלל ורק שכח לומר אתה חוננתנו, לא יאמר אתה חוננתנו בשחרית.

▪ **שכח וטעם:**

מי שאמר אתה חוננתנו ושכח וטעם קודם שהבדיל, אינו חוזר ויבדיל אחר כך, מי שטעם קודם תפילה והבדלה קנסוהו וצריך לחזור ולהתפלל, **וכן פסק שו"ע** (מ"ב סק"ד).

▪ **שכח ועשה מלאכה:**

העושה מלאכה קודם שהבדיל, ולא אמר המבדיל בין קודש לחול, נחלקו אם דינו כמי שטעם (באה"ל ד"ה ואם טעם):

- **רשב"א** דינו כמי שטעם וצריך <u>לחזור</u> (כך ביאר דברי הגמרא ד'טעה בזו ובזו').
- **קובץ על הרמב"ם ובאה"ל** <u>אינו חוזר</u> (דהרמב"ם לא הביא דין זה למעשה, והפירוש אחר בדברי הגמרא).

<u>סעיף ב</u>

טעה ולא הבדיל בתפלה, ואין לו כוס בלילה וסובר שאף למחר לא יהיה לו, צריך לחזור ולהתפלל.

<u>שכח להבדיל בתפילה ואין לו יין</u>

טעה ולא הבדיל בתפילה ואין לו יין, וסבור שאף למחר ביום לא יהיה לו יין, צריך לחזור ולהתפלל (טור בשם ר' יונה), **וכן פסק שו"ע**. ודווקא שעקר רגליו, או שסיים יהיו לרצון האחרון ואינו רגיל להאריך שם בתחנונים, דמיקרי סיים תפילתו, אך אם לא עקר רגליו, חוזר לברכת אתה חונן. מיהו אם נזכר קודם שאמר שומע תפילה לא יחזור אלא יאמר שם אתה חוננתנו, ודווקא כששכח ואין לו כוס, אך אם יש לו כוס לא יאמר בשומע תפילה, דעיקרה הוא שבח ולא שייך להבדלה (מ"ב סק"ו). אף שלקמן (סימן רצט סעיף ו) קימא לן דבדיעבד מבדיל עד יום שלישי, כאן לא סמכינן על זה, דיש לחוש שמא לא יהיה לו אף עד יום שלישי. ואף אם מצפה שיהיה לו יין ביום ראשון בלילה, ובט' באב מי שלא הזכיר בתפילה סומך על מה שיבדיל בראשון בלילה, שאני ט' באב שאי אפשר להבדיל קודם חשיב יום ראשון בלילה זמנו (באה"ל ד"ה וסובר).

<u>סעיף ג</u>

תשעה באב שחל להיות באחד בשבת, טעה ולא הבדיל בתפלה אין צריך לחזור ולהתפלל, כיון שמבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב.

<u>שכח להבדיל בתפילה במוצאי שבת שחל בו ט' באב</u>

אם שכח ולא הזכיר הבדלה בתפילה במוצאי שבת שחל בו ט' באב, סומך על ההבדלה שמבדיל ביום ראשון בלילה, וחשיב הבדלה בזמנה, כיון שאי אפשר להבדיל קודם (באה"ל ד"ה וסובר).

<u>סעיף ד</u>

במקום שאמרו שאינו חוזר להתפלל, מיד כשסיים הברכה אין לו לחזור, אף על פי שלא פתח בברכה שלאחריה.

<u>שכח לומר אתה חוננתנו ונזכר אחר סיום הברכה</u>

השוכח לומר אתה חוננתנו ונזכר מיד שסיים ברכת אתה חונן, לא יאמר שם אתה חוננתנו, **וכן פסק שו"ע** (כרי"ו ורא"ש ולא כר' אלחנן). וסיים מיקרי כל שהזכיר שם ה' של הברכה (מ"ב סק"ז).

סעיף ה

במקום שאמרו שאינו חוזר, **אם רצה להחמיר על עצמו לחזור, אם סיים תפלתו, רשאי, אבל אם עדיין לא סיים תפלתו, אינו רשאי לחזור.**

השוכח ורוצה לחזור ולהתפלל בתורת נדבה

מי ששכח ורוצה לחזור ולהתפלל בתורת נדבה, יכול לחזור אחר שיסיים תפילתו, ולא יפסיק באמצע תפילתו הראשונה בשביל לחזור, **וכן פסק שו"ע**. ומיהו אין רשאי להתפלל נדבה רק מי שמכיר עצמו זריז וזהיר ושיכוון (מ"ב סק"ח).

סימן רצה הבדלה שעושה שליח ציבור

סעיף א

הגה: ואומרים ויהי נועם וסדר קדושה באריכות, כדי לאחר סדר קדושה שאז חוזרים רשעים לגיהנם (טור). ובזמן שאין אומרים ויהי נועם כגון שחל יום טוב בשבוע, אין אומרים סדר קדושה אבל אומרים ויתן לך (כל בו). מבדיל שליח ציבור כדי להוציא מי שאין לו יין. הגה: ונהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במוצאי שבת, להתפלל שיבא ויבשרנו הגאולה (טור).

נוסח התפילה במוצאי שבת, הבדלה בבית הכנסת

- **נוסח התפילה:**

במוצאי שבת מאריכים כדי להשהות זמן חזרת הרשעים לגהינום. אומרים 'ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וכו'', כיון שכתוב בו 'ומעשה ידינו כוננה עלינו' לרמוז לברכה במלאכת ימי השבוע, ויאמר פסוק זה מעומד, ואחר כן מזמור יושב בסתר וכופלים פסוק אורך ימים וכו' שעל ידי כן נשלם שם היוצא ממזמור זה. אחר כך אומרים סדר קדושה ומתחילים מ'ואתה קדוש' כיון שלילה לאו זמן גאולה, ולכן לא אומרים גם 'ואני זאת בריתי' שהוא פסוק הסמוך לו. ויאמרו הסדר בנעימה כדי להשהות יציאת שבת ולעכב חזרת הרשעים לגיהנום (רמ"א, מ"ב סק"א-סק"ג).

- **יום טוב שחל באמצע שבת:**

אם חל יום טוב באמצע השבוע לא יאמרו 'ויהי נועם' דבעינן ששה ימים של חול, ולכן גם סדר קדושה לא יאמרו, דמה שהסמיכו סדר קדושה לויהי נועם, כיון שפסוק ויהי נועם אמרו משה כדי שתשרה שכינה בהקמת המשכן, מסמיכים לו פסוק 'ואתה קדוש יושב תהילות ישראל'. אף שלא אומרים סדר קדושה אומרים פסוקי 'ויתן לך', שהם פסוקים של ברכה לתחילת השבוע (רמ"א מ"ב סק"ד וסק"ה). זמן אמירת פסוקי 'ויתן לך' כתב הלבוש שהוא קודם הבדלה וכן המנהג, ובמנהגים משמע שמבדילין קודם (באה"ל ד"ה אבל).

- **להזכיר אליהו הנביא:**

איתא בגמרא אין אליהו הנביא בא לא בערבי שבתות ולא בערבי יום טוב מפני הטורח שיצאו לקבל פניו ויניחו צורכי שבת, ולכן נהגו להזכיר אליהו הנביא במוצאי שבת כדי שיבוא ויבשר לנו הגאולה. המדקדקים אומרים שאר פזמונים ושירים, וראוי לומר 'ריבונו של עולם וכו' החל את ששת וכו' מקורו בירושלמי. יש מקומות שמדליקים נרות במקום אופל, כי על ידי זה זכה שאול למלוכה (רמ"א מ"ב סק"ז).

- **הבדלה על ידי שליח ציבור:**

מבדיל שליח ציבור כדי להוציא מי שאין לו יין, **וכן פסק שו"ע**. אך מי שיש לו יין, עדיף שיבדיל בביתו להוציא בני ביתו (מ"ב סק"ו).

סימן רצו דיני הבדלה על היין

סעיף א

סדר הבדלה: יין, בשמים, נר, הבדלה וסימנך יבנ"ה. וצריך ליזהר שלא יהא הכוס פגום. הגה: ונהגו לומר קודם הבדלה שעושים בבית: הנה אל ישועתי וגו' כוס ישועות אשא וגו' ליהודים היתה אורה וגו', לסימן טוב. ובשעת הבדלה יתנו עיניהם בכוס ובנר. ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ, קודם שסיים בורא פרי הגפן, כדי שלא יהיה הכוס פגום. וטעם השפיכה, דאמרינן: כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה, ועושין כן לסימן טוב בתחלת השבוע. גם שופכין מן הכוס לאחר הבדלה ומכבין בו הנר ורוחצים בו עיניו, משום חיבוב המצוה.

סדר הבדלה והנהגותיה

❑ **דין הבדלה:**

▪ **חיוב הבדלה דאוריתא או דרבנן:**

המבדיל בתפילה לכולי עלמא חיוב הבדלה על היין הוא מדרבנן, מי שלא הבדיל בתפילה נחלקו אם חיובו להבדיל על היין הוא דאוריתא או דרבנן (מ"ב סק"א):

» **רמב"ם** <u>דאוריתא</u> בכלל זכור את יום השבת לקדשו.

» **יש אומרים** (הביאם הה"מ והארחות חיים) <u>דרבנן</u>.

▪ **סדר הברכות:**

סדר הברכות, יין בשמים נר הבדלה, וסימנך יבנ"ה (מסקנא דגמרא ברכות נב: ופסחים קג.).

❑ **זהירות מכוס פגום:**

כוס פגום הוא כוס ששתו ממנו, ואפשר לתקנו על ידי שיוסיף עליו יין, או שיחזירנו לקנקן. בכוס של הבדלה יש ליזהר שלא יהא פגום כמו שנזהרים בקידוש ובכוס של ברכה, **וכן פסק שו"ע**. אם הכוס עצמו פגום אין להקפיד עליו אם אין לו אחר (מ"ב סק"ב).

▪ **המנהג לשפוך מעט מן הכוס:**

נהגו לשפוך מעט מכוס ההבדלה דאמרינן כל בית שלא נשפך בו יין כמים אינו סימן ברכה, ועושין כן לסימן טוב בתחילת השבוע. נחלקו מתי ישפוך, שאם ישפוך קודם הבדלה יבדיל על כוס שאינו מלא, ואם ישפוך אחר הברכה יש ביזוי לכוס ששופך ממנו אחר ברכה קודם שתיה (מ"ב סק"ד וסק"ה):

» **רמ"א** אחר שהתחיל ההבדלה <u>קודם סיום הברכה</u>.

» **ט"ז מגן אברהם ושאר אחרונים** <u>בשעת המזיגה</u> וימעט בחלק הנשפך משום הפסד אוכלין.

❑ **הנהגות בהבדלה:**

א) **כתב רמ"א** נהגו לומר קודם ההבדלה בבית לסימן טוב, 'הנה אל ישועתי' וגו' 'כוס ישועות אשא' וגו' 'ליהודים היתה אורה' וגו'.

ב) **בשעת** הבדלה יתנו המברך והשומעים עינהם בכוס ובנר, כדי שלא יסיחו דעתם (מ"ב סק"ג).

ג) **שופכים** מן הכוס לאחר ההבדלה, ומכבים בו הנר ורוחצים בו עיניו משום חיבוב המצוה.

ד) **שתיית** הכוס תהיה בישיבה דאין שותין מעומד לכתחילה (מ"ב סק"ו).

ה) **נהגו** הנשים שלא לשתות מכוס ההבדלה.

ו) **רגיל** המברך לשתות כל הכוס ואינו משקה לבני ביתו, כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה מעין שלוש, דשתיית מלוא לוגמיו אף שמועיל להבדלה יש ספק אם מברך ברכה אחרונה (מ״ב סק״ו).

סעיף ב

ואין מבדילין על הפת, אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה והוא הדין לשאר משקין, חוץ מן המים. הגה: וטוב יותר להבדיל על כוס פגום של יין, מעל שכר (אבודרהם). ונהגו להבדיל במוצאי פסח על שכר ולא על יין, משום דחביב עליו. וביום טוב שחל להיות במוצאי שבת, שיש בו קידוש שהוא נאמר על הפת, יש אומרים שאגב הקידוש מבדילין גם כן עליו. ויש אומרים שיותר טוב לומר הקידוש והבדלה שניהם על השכר. (הגה: והסברא ראשונה עיקר).

על איזה משקין מבדילים

- ❑ **משקה ההבדלה:**
- ▪ **לכתחילה:**

לכתחילה יבדיל על היין והוא קודם לשאר משקים, ובמדרש איתא המבדיל על היין או שומע מאחר המבדיל, הקדוש ברוך הוא קוראהו קדוש ועושהו סגולה שנאמר ואבדיל אתכם מכל העמים. בבאה״ל (ד״ה אם הוא) הביא דאף מקום שהיין ביוקר, מיקרי מצוי וחייב להבדיל עליו.

- ▪ **אם אין לו יין:**

אם אין לו יין לא יבדיל על הפת, ומה שקידוש מועיל על הפת, שאני קידוש שהוא במקום סעודה והוי מענין הצריך לקידוש (מ״ב סק״ז). אלא יבדיל על השכר אם הוא חמר מדינה שרגילין לשתותו במשך כל השנה, והוא הדין שאר משקים שהם חמר מדינה חוץ ממים, **וכן פסק שו״ע**.

- ▪ **מי שחביב עליו שיכר:**

כתב רמ״א נהגו להבדיל במוצאי פסח על שיכר ולא על יין משום דחביב עליו, וכתב הבאה״ל (ד״ה אם הוא) שכל מי שחביב עליו שיכר יותר מיין הוא בכלל זה.

- ▪ **דיני חמר מדינה:**

מי לקארי״ץ שרגילין לשתות רק בפסח אינו בכלל חמר מדינה, מי דבש הינם חמר מדינה רק אם רגלים לשתותם כל השנה. אין כדאי להבדיל על יין שרף, כיון שנהגו לשתות רביעית בבת אחת בהבדלה וקשה לשתות כן מיין שרף, אף בדיעבד חייב שישתה לא פחות ממלוא לוגמיו שהוא רוב רביעית ואם לאו לא יצא ידי חובה. על חלב ושמן אין להבדיל, שאין רגילין לשתותם משקה (מ״ב סק״ט). משקה קווא״ס ובארש״ט אף בשעת הדחק אין להבדיל, דלא חשיבי וכמו מים הם, ובחיי אדם כתב להבדיל על קווא״ס בשעת הדחק, ואולי מיירי כשנעשה חשוב כעין משקה שכר (מ״ב סק״י).

כתב רמ״א אם אין לו אלא כוס יין פגום או משקה שיכר, עדיף שיבדיל על היין הפגום. וכתבו האחרונים דכל זה הוא דווקא כשאין השכר חמר מדינה, אך אם הוא חמר מדינה טוב יותר שיבדיל על השיכר (מ״ב סקי״א, וצ״ע איך מיירי רמ״א בשיכר שאינו חמר מדינה, הרי אי אפשר לקדש עליו אף אם לא היה לו יין פגום כדפסק השו״ע).

- **המחמיר בשיכר מחשש איסור חדש:**

החושש לאיסור חדש בשעורים ונזהר משתיית שיכר, ואין לו יין להבדיל אלא שיכר, אם קיבל עליו הזהירות בתורת חומרא יכול להבדיל. אם קיבל עליו בתורת דין, כתב הפרי מגדים שלא יברך הוא על היין אלא יתן לאחרים שיברכו בשבילו, ותמה על זה הבאה"ל (ד"ה אם הוא) דאם חושש הוא לעצמו שכוס זה הוא כוס של איסור, איך יוצא ידי הבדלה במה שאחר מברך עליו.

סעיף ג

אם אין לו יין ולא שכר ושאר משקין, יש אומרים שמותר לו לאכול ויש אומרים שאם מצפה שיהיה לו למחר לא יאכל עד למחר שיבדיל. ואם אין לו אלא כוס אחד ואינו מצפה שיהיה לו למחר, מוטב שיאכל קודם שיבדיל ויברך עליו ברכת המזון ואחר כך יבדיל עליו, ממה שיברך ברכת המזון בלא כוס לדברי האומרים דברכת המזון טעונה כוס. ולדברי האומרים דאינה טעונה כוס, לא יאכל עד שיבדיל. ומיירי שכוס זה לא היה בו אלא רביעית בצמצום, וכבר היה מזוג כדינו שאם היה משים בו מים יותר לא היה ראוי לשתייה, שאם לא כן לדברי הכל מבדיל תחלה ושותה ממנו מעט ומוסיף עליו להשלימו לרביעית, ומברך עליו ברכת המזון.

אין לו יין או שיש לו כוס אחד להבדלה ולברכת המזון

- ☐ **המבדיל בתפילה ואין לו יין:**

המבדיל בתפילה ואין לו יין להבדלה על הכוס, אם מצפה שיבוא לו יין מחר בערב, מותר לאכול ויסמוך על מה שהבדיל בתפילה, ואפשר דאפילו יותר מחצות היום אין צריך להמתין (מ"ב סקי"ח), ואף על פי כן כשישיג למחר כוס חיב להבדיל כדין. אם מצפה שיבוא לו למחר בבוקר, הביא השו"ע מחלוקת אם צריך להמתין מלאכול:

  - « **יש אומרים קמא** (תוספות אגור ושבלי הלקט) <u>מותר</u> לאכול ואין צריך להמתין מה שאמימר המתין כמובא בגמרא, מחמיר על עצמו היה (מ"ב סקי"ח).
  - « **יש אומרים בתרא** (ראש בשם ר"י ור' יונה לדעת הגאונים) צריך <u>להמתין</u>. ולדבריהם במוצאי שבת שחל יום טוב לא יאכל אם אין לו כוס, ואם יש לו פת יקדש עליה כמבואר בסעיף ב' (מ"ב סק"כ). להלכה קימא לן יש ויש הלכה כיש בתרא, ובמ"ב (סקכ"א) כתב דאדם חלש שקשה לו התענית יכול לסמוך על דעה ראשונה.

- ☐ **יש לו כוס אחת ורוצה להבדיל ולאכול:**

אם אין לו כוס אלא כוס אחד ואינו מצפה שיהיה לו למחר, תלוי במחלוקת (לעיל סימן קפב) אם ברכת המזון טעונה כוס:

  - « **למאן דאמר טעונה כוס** מוטב ש<u>יאכל</u> קודם שיבדיל ויברך עליו ברכת המזון ואחר כך יבדיל עליו. אם מצפה שיהיה לו יין למחר, נחלקו אם יעשה הבדלה על הכוס לבד, וימתין באכילתו עד למחר (מ"ב סקכ"ב):
    - ◂ **שו"ע** <u>ימתין</u> למחר, דלמאן דאמר ברכה טעונה כוס יש לעכב האכילה בשביל זה.
    - ◂ **מגן אברהם** <u>יאכל</u> יברך ויבדיל, דלא מעכבים האכילה במקום שאין כוס, וחזרנו לדין מי שאין לו אלא כוס אחת.
  - « **למאן דאמר אינה טעונה כוס** <u>יבדיל</u> קודם שיאכל, דאין לאכול קודם הבדלה.

כל זה מיירי רק כשכוס לא היה בו אלא רביעית בצמצום, וכבר היה מזוג כדינו שאם היה משים בו מים יותר לא היה ראוי לשתיה, שאם לא כן לדברי הכל מבדיל תחלה ושותה ממנו מלוא לוגמיו (מ״ב סקכ״ג), ומוסיף עליו להשלימו לרביעית, ומברך עליו ברכת המזון.

סעיף ד

מי שאין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהבדלה יקנה להבדלה, משום דקידוש אפשר בפת.

יש לו להבדלה או לקידוש

פסק השו״ע מי שאין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהבדלה יקנה להבדלה, משום דקידוש אפשר בפת.

סעיף ה

אם אין ידו משגת לקנות שמן לנר חנוכה ויין להבדלה, נר חנוכה קודם.

יש לו להבדלה או לנר חנוכה

פסק השו״ע אם אין ידו משגת לקנות שמן לנר חנוכה ויין להבדלה, נר חנוכה קודם. הטעם, דפרסומי ניסא עדיף, ומעיקר מצות הבדלה נוכל לקיים בתפילה (מ״ב סקכ״ו).

סעיף ו

אומר הבדלה מיושב. הגה: ויש אומרים מעומד (אגודה וכל בו ואגור), וכן נוהגין במדינות אלו, ואוחז היין בימין וההדס בשמאל ומברך על היין, ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס, ומחזיר היין לימינו.

הבדלה מיושב או מעומד וסדר אחיזת הכוס

- **מחלוקת אם יושב או עומד:**

נחלקו האם יושב או עומד בהבדלה, **השו״ע** סבר שישב (כדעת תוספות בברכות), ומיירי שמוציא לאחרים ידי חובתן, ועל כן יש לכולם לעשות קביעות, ובמעומד לא א הוי קביעות. **רמ״א** נהגו במדינותנו לעמוד (כדעת מרדכי בשם ראבי״ה), כיון שהוא הלוית המלך אין מלוים אלא מעומד, ולענין הקביעות סגי כשמזמנין הכל ועומדים ומכונים כדי לצאת, ומהני קביעות זו אף לברכת היין (מ״ב סקכ״ז). ומיהו מוצאי שבת שחל בו יום טוב ומקדשים יקנה״ז, למנהג האשכנזים שיושבים בקידוש, לא יעמדו אף שמזכירים הבדלה (מ״ב סקכ״ח).

- **סדר אחיזת הכוס הבשמים והנר:**

בשעת ברכת הגפן אוחז היין בימינו, כדין כל דבר שמברך עליו, ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל כדי שתהיה ברכת ההדס על הכוס, ואחר שמברך על ההדס ועל הנר מחזיר היין לימינו, **וכן פסק שו״ע** (מ״ב סקכ״ט-סקל״א).

סעיף ז

אפילו שמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת, אם נתכונו שלא לצאת מבדילים בבית.

הבדלה בבית אחר הבדלה בבית הכנסת

☐ **בני הבית ששמעו הבדלה בבית הכנסת:**

אם שמעו כל בני הבית הבדלה בבית הכנסת, ונתכונו שלא לצאת ידי חובה מבדילים בבית, **וכן פסק שו״ע**. וכל שכן אם יש אחד מבני הבית שלא שמע כלל (אף שהוא קטן אם הגיע לגיל חינוך), שאפשר להבדיל כדי להוציאו ידי חובה, אף שהמבדיל יצא כבר ידי חובתו בבית הכנסת. כתב הלבוש האידנא מסתמא מתכוון כל אחד מבני הבית לא לצאת בהבדלה שבבית הכנסת וסומך על ההבדלה בבית, ומיהו תלמידי חכמים מכוונים לא לצאת ידי חובה בהבדלה שבבית הכנסת כדי שיוכלו להבדיל בביתם, וכן ראוי לכל אדם לנהוג (מ״ב סקל״ג).

☐ **התכוון לצאת בהבדלה ולא בברכת הגפן:**

אם נתכוון לצאת ידי חובה בברכת הבדלה אף שלא נתכון לברכת בורא פרי הגפן, יצא ידי חובה, דברכת ההבדלה היא העיקר אלא דאסור לטעום מהיין אלא אם יברך (מגו אברהם, מ״ב סקל״ג).

סעיף ח

נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש, ויש מי שחולק. הגה: על כן לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים.

הבדלה לנשים

☐ **האם צריכה ויכולה להבדיל:**

נחלקו האם חייבות נשים בהבדלה, ר׳ יונה סבר שחייבות כקידוש, והארחות חיים סבר שפטורות. הטעם למאן דאמר נשים חייבות, דאף שהבדלה מצות עשה שהזמן גרמא, בדיני שבת איש ואשה שווין דאיתקש זכור לשמור, וסבר הבדלה בכלל מצוות זכור דומיא דקידוש, ואף למאן דאמר הבדלה דרבנן, כעין דאוריתא תקון וחייבו אף האשה. ומאן דאמר נשים פטורות סבר דהבדלה כיון שהיא בחול, אינה תלויה בעניני דיני שבת, והיא בכלל שאר מצוות שהזמן גרמא (מ״ב סקל״ד).

להלכה:

» **שו״ע** נשים חייבות בהבדלה כשם <u>שחייבות</u> בקידוש (כן דעת ר׳ יונה), **ויש מי שחולק** (דעת הארחות חיים).

» **רמ״א** חשש לדברי החולקים, וכתב דלא יבדילו הנשים לעצמן רק <u>ישמעו</u> מן האנשים המבדילים לעצמם, דיש לחוש שאינם חייבות וברכתם לבטלה.

נחלקו האחרונים מה יעשו <u>בדיעבד</u> שכבר יצאו כל האנשים, האם יש לחוש כל כך לברכה לבטלה ולא יבדילו, או שבדיעבד מבדילים (מ״ב סקל״ו):

- **מגן אברהם** <u>לא יבדילו</u>.
- **ברכי יוסף זכור לאברהם** (אלקלעי) <u>יבדילו</u> דהעיקר כדברי המחייבים נשים בהבדלה.
- **מ״ב** <u>תבדיל היא</u> לעצמה, כדעת הב״ח לקמן.

« **ב"ח ומגן אברהם** (מ"ב סקל"ה) אף אם פטורות יכולות להמשיך על עצמם חיוב ולברך, דלא כרמ"א שסבר שלא יברכו מחשש ברכה לבטלה.

« **מ"ב** יש לפסוק כדברי הב"ח ומג"א רק כשאין מי שיוציאנה ידי חובה, דלכתחילה אין לאשה לשתות מיין ההבדלה כמבואר לעיל (סק"ו).

- **האם יכולה לברך שאר ברכות הבדלה:**

ברכת הבשמים והיין אף למאן דאמר נשים פטורות יכולה לברך, דהם ברכות הנהנין. ברכת מאורי האש, יש להסתפק דילמא אף למ"ד נשים חייבות הוא רק בברכת ההבדלה, אך ברכת האש על חידוש האור, שייכת למוצאי שבת והויא ככל מצות עשה שהזמן גרמא, או דנימא כיון שסידרום יחד חד דינא להו. והנכון כסברא ראשונה דאינה חייבת לכולי עלמא (באה"ל ד"ה לא יבדילו).

סימן רצז דיני בשמים להבדלה

סעיף א

מברך על הבשמים אם יש לו, ואם אין לו אין צריך לחזור אחריהם.

חיוב בשמים ונוסח הברכה

☐ **חיוב הבשמים:**

פסק השו"ע מברך על הבשמים אם יש לו, ואם אין לו אין צריך לחזור אחריהם, שאין מברכים עליהם אלא להשיב את הנפש שהיא כואבת מיציאת השבת (מ"ב סק"ב).

☐ **נוסח הברכה:**

ברכת הבשמים, כתב המ"ב (סק"א) הברכה היא 'בורא מיני בשמים' על כל מין שהוא, אף שבחול צריך לברך על כל מין כברכתו 'עצי' או 'עשבי', כיון שאין הכל בקיאין בכל ברכה המיוחדת, במוצאי שבת יברך 'מיני' שבברכה זו יוצא על הכל. ומכל מקום טוב שיקח לברכתו דבר שבודאי ברכתו 'מיני', כגון מוסק שקורין 'פיזם' או 'נגיעלד'. פלפלין שקורין 'ענגליעשע פעפר' יוצא בהם ידי חובה, אך שאר פלפלין או זנגביל יש דעות בפוסקים והוי ספק ברכה.

סעיף ב

אין מברכין על בשמים של בית הכסא ולא על של מתים (ודווקא) הנתונים למעלה ממטתו של מת, ולא על בשמים שבמסיבות עובדי כוכבים, דסתם מסיבתן לעבודת כוכבים. הגה: ואם בירך על בשמים אלו לא יצא וצריך לחזור ולברך על אחרים (ב"י בשם א"ח).

בשמים שלא מברכים עליהם

☐ **בשמים של עכו"ם בית הכס ושל מתים:**

במשנה ברכות (נא:) "אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם. אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם ולא על הנר ולא על הבשמים של מתים ולא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה". ובגמרא מפרש דבשמים של עכו"ם מיירי במסיבת גויים, שסתם מסיבתם לעבודה זרה. ובשמים של מתים ובית הכסא, הטעם דלאו לריחא עבידי אלא להעביר הסירחון.

וכן פסק שו"ע אין מברכים על בשמים של בית הכסא ושל מתים (ואף דיעבד לא יצא, ב"י), ודווקא הנתונים למעלה ממיטתו, דהנתונים לפני מיטתו לכבוד חיים הם עשויים (מ"ב סק"ד). ולא על בשמים שבמסיבות עובדי כוכבים, שמסובין לאכילה ולסעודה אבל אם לא היו מסובין מותר (כרא"ש וטור דלא כר' יונה). **הט"ז** כתב לחוש לכתחילה לדעת ר' יונה שאף אם אינם במסיבה אסור, ורק אם ניכר שאינם לעבודה זרה כגון שעומד למוכרם או מניחם לתבשילו, מותר אף לדעת ר' יונה (מ"ב סק"ה).

סעיף ג

שקים מלאים בשמים שמשימים העובדי כוכבים תוך קנקני היין, אף על פי שמותר להריח בהם אין מבדילין עליהם.

בשמים המונחים לבשם יין של עובדי כוכבים

- **ברכה על בשמים של יין:**

פסק השו״ע שקים מלאים בבשמים שמשימים העובדי כוכבים תוך קנקני היין (שאסור משום יין נסך), אף שמותר להריח בהם שאין היין נותן בהם טעם אלא אדרבא הם נותנים טעם בהיין, וכן אין מתכוון לריח היין אלא לריח התבלין (מ״ב סק״ו), אין מבדילין עליהם דממאיס הוא לגבוה (רשב״א בתשובה).

- **ברכה על ריח בלוע:**

אין מברכים על ריח הבלוע בכלי מבשמים שהיו בו, ואם רואה שנשתייר אבק בשולי הכלי, מותר לברך (ט״ז, מ״ב סק״ז).

סעיף ד

נהגו לברך על ההדס כל היכא דאפשר. הגה: ויש אומרים דאין לברך על הדס היבש דאינו מריח, רק על שאר בשמים (טור בשם הר״ר אפרים והר״א מפראג), וכן נהגו במדינות אלו. ונראה לי דיש להניח גם הדס עם הבשמים, דאז עושין ככולי עלמא.

לברך על ההדס

- **ברכה על הדס של מצווה:**

כתב השו״ע נהגו לברך על ההדס כל היכא דאפשר, ומיירי בהדס של ארבעת המינים, דכיון שנעשה בו מצוה אחת ליעביד ביה מצווה אחריתי. יש לזה סמך בזוהר דכתיב 'תחת הסרפד יעלה הדס' וסמיך ליה 'שומר שבת מחללו'. ודווקא בשאר ימות השנה אך בסוכות אסור כיון דהוקצה למצוותו. מה שכצב כל היכא דאפשר היינו שיש בו עוד ריח קצת (מ״ב סק״ח). **וכתב רמ״א** על זה, יש אומרים דאין לברך על ההדס היבש דאינו מריח, וכן נהגו. דסבירא להו כיון שניטל ממנו עיקר הריח אף שמריח קצת, אין לברך עליו (מ״ב סק״ח). ונראה דיש להניח גם הדס עם עם הבשמים דאז עושין ככולי עלמא.

- **מנהג לייחד כלי לבשמים:**

מנהג רבינו אפרים לייחד כלי זכוכית מיוחד לבשמים של מוצאי שבת, אף שמעיקר הדין מותר לברך על בשמים שהיו מונחים בבית לצורך תבשיל וכדומה, עשה כן למצוה מן המובחר. וכן נוהגים העולם שמיחדין כלי לזה וקורין אותו הדס, על שם שהיו מניחים שם בדורות ראשונים הדס כדי להריח (מ״ב סק״י).

סעיף ה

מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אלא אם כן נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא מי שאינו יודע.

<u>אדם שאין לו חוש ריח</u>

❑ **אינו מריח ורוצה להוציא בניו ואחרים בברכה:**

מי שאין לו חוש ריח, אינו מברך לעצמו על הבשמים, אלא אם נתכוון להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך וחובתו עליהם לחנכם, **וכן פסק שו"ע**, וצריך שיריחו תכף שמסיים ברכתו (מ"ב סקי"ב). נחלקו אם יכול לברך להוציא מי שאינו יודע שאינו בנו (מ"ב סקי"ג):

- « **שו"ע** <u>מברך</u>.
- « **שאר אחרונים** (ט"ז מגן אברהם ועוד) <u>אינו מברך</u> דברכת הבשמים אינה כברכת המצות שהם חובה על כל ישראל ומוציא חברו מדין ערבות, אלא היא מנהג חכמים והויא כשאר ברכות הנהנין שאינו מוציא אם לא נהנה בעצמו. הוא הדין במי שיש לו חוש ריח שהבדיל לעצמו ומבדיל שוב לחברו, דצריך להריח בשעה שמברך לחברו.

❑ **המברכים ברכת האש והבשמים לעצמם:**

מנהג אנשים שלא רוצים לצאת בברכת הנר והבשמים שאומר המבדיל, ומברכים לעצמם בשעה שאומר המברך ברכת המבדיל, הוי שלא כדין, כיון שצריכים לשתוק בשעת ברכת המבדיל לצאת ידי חובה, ועוד שמצווה לצאת בברכת המבדיל משום ברוב עם. ורק אם הוא רחוק מהאור דאינו יצא ידי חובה בברכת המבדיל, ימתין לסיום ההבדלה ויחזור ויברך לעצמו כשיהיה סמוך לאש (מ"ב סקי"ג).

בסימן זה בחלק יש סיכום ב"י ומג"א כנצרך לרבנות, ובחלק הסיכום הוא דרך קצרה

סימן רצח דיני נר הבדלה

סעיף א

מברך על הנר: בורא מאורי האש, אם יש לו ואין צריך לחזור אחריו. והני מילי במוצאי שבת, אבל במוצאי יום הכיפורים יש אומרים שמחזיר אחריו. הגה: מי שאין לו כוס להבדיל, כשרואה האש מברך עליו, וכן הבשמים (טור).

חיוב נר ונוסח הברכה

- **הבדלה במוצאי שבת:**

פסק השו"ע מברך על הנר 'בורא מאורי האש', דבמוצאי שבת נתן הקדוש ברוך הוא דעה באדם וטחן שני אבנים זו בזו ויצא מהם אור. מה שלא מברכים על שאר דברים בשעה שנבראו, דשאני נר שנאסר בשבת והוי כאילו עתה נתחדש (מגן אברהם סק"א).

- **נוסח הברכה:**

נוסח הברכה 'מאורי האש' דכמה נהורא איכא בנורא, לבנה אדומה וירוקה. אם אמר 'מאור האש', לא יצא ידי חובה (במג"א סק"ג הניח בצ"ע מדוע לא יצא, וביאר שהוא משום דעביד כב"ש שסברו שכך צריך לברך), אך אם אמר 'ברא מאורי האש' בלשון עבר, יצא (מ"ב סק"א וסק"ב).

- **אין לו נר בשעת הבדלה:**

בגמרא ברכות (נג:) "אמר רב יהודה אמר רב אין מחזרין על האור כדרך שמחזרים על המצות".

אם אין לו אור בשעת הבדלה אין צריך לחזור אחריו, ויכול לברך על הכוס אפילו בלא נר, ומתי שיזדמן לו אחר כך בליל מוצאי שבת יברך. **כתב רמ"א** מי שאין לו כוס להבדיל, כשרואה האש מברך עליו וכן הבשמים, ואם משער שיבוא לו כוס בלילה ורוצה ללמוד קודם שיבוא לידו הכוס, לא יברך עתה על הנר אלא ימתין לכוס (רעק"א מ"ב סק"ד).

- **הבדלה במוצאי כיפור:**

תיקנו במוצאי כיפור לברך על הנר, מפני שהוא כעין הבדלה, שכל היום היה אסור להשתמש בו אף לצורך אוכל נפש ולא כמו בשאר יום טוב ועכשיו מותר. ויש חילוק בטעם בין כיפור למוצאי שבת, דמוצאי שבת הוא זכר למה שנברא אז האור, ומברך על אש חדשה אף שלא היתה דלוקה בשבת, ומוצאי כיפור הוא להורות שעכשיו מותר להשתמש באש, ומברכים דווקא על אש שהיתה דלוקה ביום כיפור, שעליה שייך לומר שכל היום אסור ועכשיו ניתר (רשב"א בשם ראב"ד). על כן **כתב השו"ע** יש אומרים דבמוצאי כיפור מחזיר אחרי הנר, דשייך יותר להבדלה בין קודש לחול (מ"ב סק"א, שעה"צ סק"ב).

סעיף ב

מצוה מן המובחר לברך על אבוקה. ויש מי שאומר שאם אין לו אבוקה צריך להדליק נר אחר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית. הגה: ונר שיש לו שתי פתילות מיקרי אבוקה (אגודה).

<u>לברך על אבוקה</u>

❑ **מצוה לברך על אבוקה:**

בגמרא פסחים (קג:) "אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה, וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא וכו', כי מטא (רבא) לאבדולי קם שמעיה ואדליק אבוקה משרגא, אמר ליה (רבי יעקב בר אבא לרבא) למה לך כולי האי הא מנחא שרגא, אמר ליה (רבא) שמעא מדעתיה דנפשיה קא עביד, אמר ליה (רבי יעקב בר אבא לרבא) אי לא שמיע ליה מיניה דמר (מרבא) לא הוה עביד, אמר ליה לא סבר ליה מר אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר".

וכן פסק השו"ע מצוה מן המובחר לברך על אבוקה שאורה רב, ואם מברך על אבוקה יכול לעשות כן על נר המיוחד להאיר בבית.

▪ **אין לו אבוקה:**

אם אין לו אבוקה, כתב הארחות חיים שצריך להדליק <u>נר אחר</u> לצורך ההבדלה להיכר מצוה, **והביאו השו"ע** בשם יש מי שאומר. ואף אז אם יכול לקרב הנר ההוא לנר של ביתו יעשה כן (מ"ב סק"ו). כתב המ"ב (סק"ז) שהוא רק למצוה בעלמא אך לא לעיכובא.

▪ **יש נר לפניו האם מחויב באבוקה:**

בגמרא לעיל הסיבה שלא ענה לו רבא מיד דמצוה להדליק באבוקה:

- **ר"י מקורביל** ביאר דחיוב אבוקה הוא רק אם לא מונח לפניו נר, אך אם כבר <u>מונח נר</u> אין צריך לחזר אחר אבוקה, וסבר רבא שלכך שאל אותו רבי יעקב, ומששאל שוב הבין שכלל לא יודע דמצוה באבוקה.
- **מגן אברהם** (סק"ד) <u>תמה</u> על ביאור ר"י מקורביל מדוע לא הביאו הפוסקים דין זה דאין צריך אבוקה אם כבר יש נר לפניו, וביאר דרבא סבר ששאלו רבי יעקב מדוע הביא אבוקה והניח הנר ולא צירף לו עוד נר אחד, וההמשך כביאור ר"י מקורביל.

מבואר מכאן מחלוקת האם מצוה באבוקה הוא אף כשיש נר לפניו וכך סבר המגן אברהם, או רק כשאין לפניו וכך סבר ר"י מקורביל.

❑ **מה נחשב אבוקה:**

כתב רמ"א נר שיש לו שתי פתילות דינו כאבוקה. פירוש נר שמן שיש לו שתי פתילות שאורותיהן מגיעין זה לזה למעלה הוי אבוקה, אך נר שעוה אם מונח שם כמה פתילות לא חשיב אבוקה והוי כמו פתילה עבה, ורק אם מפריד ביניהם שעוה או חלב או שמדביק שתי נרות יחד חשיב אבוקה, וצריך שיראה שיגיעו שתי המאורות להדדי ויהפכו לשלהבת אחת (מ"ב סק"ח).

▪ **עצי דמשחן:**

עצי דמשחן שקורין 'קיין' אף שאורם רב, אין להדר אחריהם מפני שריחם רע של זפת, אך לא גרע משאר נר שאינו של אבוקה, ואפשר לברך עליהם אם אין לו אחר (מ"ב סק"ה בביאור דברי הספר חסידים). **טוב** להדר שיהיה של שעוה (כוונת האר"י).

<u>סעיף ג</u>

נוהגים להסתכל בכפות הידים ובצפרנים. הגה: ויש לראות בצפרני יד ימין ולאחוז הכוס ביד שמאל, ויש לכפוף האצבעות לתוך היד שאז רואה הצפרנים עם הכפות בבת אחת ולא יראה פני האצבעות שבפנים (זוהר פרשת בראשית ובפרשת ויקהל).

בפרקי דר' אליעזר איתא, נוהגים להסתכל בכפות הידים ובציפרנים, **וכן פסק השו"ע**. הטעם דהא בעינן שיוכל להכיר לאורו בין מטבע למטבע, ומסתכלין לראות אם מכיר לאורו בין ציפורן לבשר, ועוד שנצפרנים הם סימן ברכה שהן פרות ורבות לעולם, וגם מסתכלין בכפות ידים שיש בשרטוטי היד סימן להתברך בו (פרקי דר' אליעזר ועוד, מ"ב סקי"ט).

כתב רמ"א יש לראות בצפרני יד ימין ולאחוז הכוס ביד שמאל, ויש לכפוף ארבע אצבעות על גב האגודל, לתוך היד שאז רואה הצפרנים עם הכפות בבת אחת ולא יראה פני האצבעות שבפנים. ובמ"ב (סקי"י) הביא יש נוהגין לפשוט אחר כך הארבע אצבעות, ולראות מאחריהם על הצפרנים (ספר הכוונות).

סעיף ד

אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, דהיינו שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת.

אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו

- **יהיה סמוך לנר:**

משנה ברכות (נג.) "אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו". **ובגמרא** (נג:) "אמר רב יהודה אמר רב, לא יאותו יאותו ממש, אלא כל שאילו עומד בקרוב ומשתמש לאורה ואפילו ברחוק מקום וכו'. ורבא אמר יאותו ממש, וכמה אמר עולא כדי שיכיר בין איסר לפונדיון, חזקיה אמר כדי שיכיר בין מלוזמא של טבריא למלוזמא של צפורי (וצריך לעיין יותר מאיסר ופונדיון)".

נחלקו הראשונים כמי הלכה:

» **ארחות חיים בשם רשב"א** הלכה כר' יהודה דלא בעינן יאותו ממש.

» **רמב"ם רי"ף ורא"ש** בעינן יאותו ממש, וברמב"ם הוסיף דבעינן שיכיר בין מטבע למטבע כחזקיה. **וכן פסק שו"ע** דבעינן שיהא סמוך לאורו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע למטבע. והוא הדין בשומע לצאת ידי חובה שצריך לעמוד בסמוך (מ"ב סקי"ג), ומהני אף אם עומד חוץ לבית שבו האור (כמבואר בגמרא, מ"ב סקי"ב).

סעיף ה

אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה, לאפוקי אור שהודלק לחיה ולחולה שכיון שלא הודלק לעבירה מברכין עליו, אבל אם הדליקו אינו ישראל בשבת כיון שאם היה מדליקו ישראל היה עובר, לא שבת ממלאכת עבירה מיקרי. ואין מברכין על אור של עבודת אלילים (טור).

אין מברכים על נר שלא שבת

דין השו"ע כמבואר בגמרא ברכות. מלאכת איסור היינו מלאכה שאם היה עושה אותה הישראל היה חייב. טעם האיסור בנר של עבודה זרה הוא משום שאסור בהנאה.

סעיף ו

עובד כוכבים שהדליק במוצאי שבת מישראל, או ישראל מעובד כוכבים, מברכין עליו. אבל עובד כוכבים שהדליק מעובד כוכבים, אין מברכין עליו. ובמוצאי יום הכיפורים אין מברכין על נר שהדליק ישראל מעובד כוכבים (ועיין לעיל סימן תרכ"ד סעיף ה').

נר שהודלק מנר אחר

מבואר בגמרא גוי מישראל (במוצאי שבת) או ישראל מגוי מותר הואיל ומברך על תוספת האור, גוי מגוי אסור גזירה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון (שלא יבוא לברך מיד על אור הגוי), וכ"פ שו"ע. הוסיף הרמב"ן וכ"פ שו"ע ביו"כ אסור לברך על מה שהודלק מנר אף בישראל שהדליק מגוי דבעינן נר ששבת בהיתר. הורה המ"ב בנר שגוי הדליק מגוי כמג"א בדיעבד יצא, והגר"ז חלק.

סעיף ז

היה הולך חוץ לכרך וראה אור, אם רובן עובדי כוכבים, אין מברכין עליו. ואם רובן ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, מברכין עליו.

הולך חוץ לכרך

דין השו"ע כמבואר בברכות.

סעיף ח

אור היוצא מהעצים ומהאבנים מברכין עליו, אבל במוצאי יום הכיפורים אין מברכין עליו.

ברכה במוצאי יו"כ

דין השו"ע כמבואר בברכות

סעיף ט

גחלים הבוערות כל כך שאילו מכנים קיסם ביניהם הוא נדלק, מברכין עליהם, והוא שעשוים להאיר.

<u>ברכה על גחלים</u>

דין השו"ע כמבואר בברכות.

<u>סעיף י</u>

אור של כבשן בתחלת שריפת הלבנים, אין מברכין עליו שאז אינו עשוי להאיר, ואחר שנשרפו אז עשוי להאיר ומברכין עליו.

<u>אור של כבשן</u>

דין השו"ע כמבואר בברכות.

<u>סעיף יא</u>

נר בית הכנסת, אם יש שם אדם חשוב מברכין עליו. ואם לאו, אין מברכין עליו. ויש אומרים בהיפך. ואם יש שמש שאוכל שם מברכין עליו, והוא שלא תהא לבנה זורחת שם.

<u>נר בית הכנסת</u>

בגמרא ברכות הובאה סתירה, אם מברכים על אור של בית כנסת ובית מדרש, וג' תירוצים נאמרו: תלוי אם יש אדם חשוב (**ר"ח ורמב"ם** אם יש מברכים שנחשב הדלקה לצורך אם אין לא משום שהוא לכבוד שכינה, **רש"י** אם אין מברכים שנעשה להאיר, אך אם יש לא משום שזה לכבודו), חזנא - שמש אם יש נחשב להאיר אם לא אסור, לבנה – אף כשיש שמש אם יש ירח נחשב לכבוד. וכן פסק שו"ע וכביאור הרמב"ם. כתב מ"ב נר עמוד ויארצייט אין מברכים.

<u>סעיף יב</u>

אין מברכין על נר של מתים, שאינו עשוי להאיר, הילכך מת שהיו מוליכין לפניו נר אילו הוציאוהו ביום והוציאוהו בלילה בנר, אין מברכין עליו.

<u>נר של מתים</u>

דין השו"ע כמבואר בגמרא.

<u>סעיף יג</u>

סומא אינו מברך.

<u>סעיף יד</u>

היו יושבים בבית המדרש והביאו להם אור, אחד מברך לכולם.

<u>אחד מברך לכולם בבית המדרש</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא ברכות, ב״ש הורו יברך כל אחד משום ביטול תורה, וב״ה הורו שיברך אחד לכולם משום ברוב עם. כאן מיירי שמברך רק על האש ואין לפניו כוס.

<u>סעיף טו</u>

נר בתוך חיקו או בתוך פנס (פירוש כלי שנותן בו הנר שלא תכבה) **או בתוך אספקלריא, רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה, משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת, אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה.**

<u>ראייה ושימוש לאורה</u>

דין השו״ע כמבואר בירושלמי ברכות. רואה ואינו משתמש הוא בעומד רחוק, משתמש ואינו רואה הוא בעומד מהצד. שו״ע ומ״ב הורו שלא מועיל לראות דרך זכוכית, מג״א עפ״י הרשב״א התיר.

סימן רצט □ שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל

סעיף א

אסור לאכול שום דבר, או אפילו לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים, משתחשך עד שיבדיל. אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו, אין צריך להפסיק (אפילו מסתייה) (ב"י). ואם היה יושב ושותה וחשכה לו, צריך להפסיק. ויש אומרים דהני מילי בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה אפילו היה יושב ואוכל פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו. הגה: והמנהג פשוט כסברא הראשונה.

איסור אכילה ושתיה עד שיבדיל

בגמרא פסחים מובא שבת אינה מחייבת להבדיל כשהוא באמצע סעודה אך להתחיל אסור עד שיבדיל. רב התיר לשתות מים שאינן דבר חשוב ור' הונא אסר. להלכה כרב, מ"ב הוסיף אף בין השמשות אסור.

השותה מים ודאי יפסיק, בסועד פת נחלקו אם דברי הגמרא שלא יפסיק הם רק בבין השמשות או אף משחשיכה, **רי"ף בעל העיטור מהרי"ק ושו"ע בי"א** רק בבין השמשות, **רש"י רא"ש שו"ע ורמ"א** אף משחשיכה. כתב מ"ב לא חייב להפסיק באמצע סעודה שלישית אף לק"ש ולתפילה, ואין צריך להחמיר שנראה כמגרש המלך.

סעיף ב

היו שותים ואמרו: בואו ונבדיל, אם רצו לחזור ולשתות קודם הבדלה אין צריך לחזור ולברך. ויש מי שחולק בדבר.

היו שותים ואמרו בואו נבדיל

דין השו"ע כמבואר ברמב"ם שהיושבים לשתות לא פוסקים כשאמרו בואו נבדיל, החילוק בין זה לבין קידוש שפוסקים, **ביאר ב"י** שהבדלה קלה מקידוש שאין צריך לפסוק בה באמצע סעודה. **ביאר המ"ב** מדובר שהיו אוכלים ובאמצע סעודתם שתו והחידוש שאמירתם לא מחייבתם בהבדלה, שהרי אם היו שותים בלבד פוסקים ממילא בשקיעה. **יש מי שחולק** שהביא השו"ע, **מהב"י** מבואר שזו דעת הרי"ף שהחמיר בהבדלה משחשכה לפסוק, **מג"א ומ"ב** ביארו שהיא דעת הראב"ד שהחמיר לעניין אמירת 'בואו נבדיל'.

סעיף ג

כשמפסיק להבדיל אין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של הבדלה, ויש אומרים שצריך.

<u>הפוסק להבדלה לא יברך גפן</u>

לעיל סימן רע"א סעיף ד' הורה שו"ע בפוסק סעודה ומקדש כרי"ץ גיאת ורא"ש שלא מברך, ודעת מהרי"ק ורי"ו שמברך משום שנאסר בשתיה בכניסת שבת. מה שהביא השו"ע כאן דעת י"א שצריך ולעיל לא, ביאר המג"א טעם האומרים לברך הוא משום שכוס הבדלה ענין בפני עצמו אך בקידוש הוא שייך לסעודה.

<u>סעיף ד</u>

כשהיה אוכל וחשכה, שאמרנו שאין צריך להפסיק, גומר סעודתו ומברך ברכת המזון על הכוס ואחר כך מבדיל עליו, ואם יש לו שני כוסות, מברך ברכת המזון על אחד ומבדיל על אחר.

<u>הנהגת הכוסות בגומר סעודתו</u>

דין השו"ע כמבואר ברמב"ם ובראב"ד. כתב מ"ב הטעם ביש לו ב' כוסות שלא לעשות מצוות חבילות, עוד כתב שחיוב ב' כוסות הוא רק למ"ד ברכת המזון טעונה כוס.

<u>סעיף ה</u>

טעה ואכל קודם שהבדיל יכול להבדיל אחר כך.

<u>אכל ולא הבדיל</u>

דין השו"ע כמבואר בפסחים.

<u>סעיף ו</u>

שכח ולא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל עד סוף יום ג'. ויש אומרים שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר, ודווקא בורא פרי הגפן והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במוצאי שבת. ויש מי שאומר דהא דקי"ל טעם מבדיל הני מילי היכא דהבדיל בליל מוצאי שבת, אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם שוב אינו מבדיל. הגה: והעיקר כסברא הראשונה. ומי שמתענה ג' ימים וג' לילות ישמע הבדלה מאחרים, ואם אין אחרים אצלו יכול להבדיל בשבת מבעוד יום ולשתות ולקבל אחר כך התענית עליו (ת"ה סי' קנ"ט /קנ"ד/).

<u>עד מתי יכול להבדיל</u>

בגמרא פסחים הורו בני ר' חייא שכח מוצאי שבת יכול להבדיל אחר כך (אף שטעם), ר' זירא נקט עד יום רביעי (ביאר ב"י ולא רביעי בכלל, והרמב"ם שהתיר גם רביעי נוסחא אחרת הייתה לו), וכדעת ר' זירא ביארו הראשונים בדברי רבא שהתיר עד שלישי, ואמימר התיר רק עד יום ראשון. להלכה, **תוס' רא"ש**

רמב"ם ושו"ע בסתם הלכה כרבא עד שלישי (רמב"ם התיר גם רביעי), **גאונים רי"ף ושו"ע ביש** התירו עד ראשון כאמימר. נר ובשמים מבואר בגמ' ובטור שמברך רק במוצ"ש.

הורה רמ"א המתענה ג' ימים ולילות ישמע הבדלה מאחר, או יבדיל על יין מבעוד יום ואז יקבל התענית, מ"ב הציע עוד שיברך וייתן לאחר, ולמג"א אינו רשאי לברך להם אלא אם אינם יודעים לברך (לעיל רעב ט). המתענה יומיים הציע המ"ב שישמע מאחרים, ואם אין אחרים עדיף שיבדיל אחר תעניתו מאשר יבדיל מבעוד יום.

סעיף ז

המבדיל על היין על שלחנו, **אפילו** הבדיל קודם שנטל ידיו, **פוטר** היין שבתוך המזון שאין צריך לברך עליו. ויש אומרים דלא **פטר** אלא אם כן נטל ידיו קודם שהבדיל. הגה: ואם הבדיל תחלה צריך לברך אחריו ברכה מעין ג' (תוס' ומרדכי פרק כילד מברכין).

ברכת יין הבדלה לפטור יין שבסעודה

הורה שו"ע בסתם כרא"ש שפוטר וביש הביא התוס' שזה דווקא בנטל ידיו קודם. דברי הרמ"א הם לתוס' אך להלכה פטר משום סב"ל.

סעיף ח

כשפוטר היין שבתוך המזון שאין צריך לברך עליו גם אין צריך לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה. ואם אין לו אלא כוס אחד וסבור שיביאו לו יין יותר והבדיל על אותו כוס ואחר כך לא הביאו לו יותר ובירך ברכת המזון בלא כוס, יש מי שאומר שצריך לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה.

המבדיל וסעד עם יין שפסקנו בסעיף ז' שאין מברך עליו שוב בסעודה, פוטר בברכת המזון גם את יין ההבדלה מתוך שפוטר את יין הסעודה. ואם לא שתה יין עוד (לא בסעודה ולא אחר כך בברכת המזון) **דעת שו"ע** שצריך לברך מעין שלוש בשונה מקידוש הנפטר בברכת המזון (לעיל רעב י), **מג"א וגר"א** לא יברך כדין קידוש. **מ"ב** לצאת מספק יברך לפני שהתחיל לסעוד, ואם שכח לא יברך כגר"א ומג"א.

סעיף ט

אם רוצה לסעוד תיכף להבדלה צריך ליזהר שלא יביא לחם לשלחן קודם הבדלה ואם הביא פורס עליו מפה ומכסהו לפי שהוא מוקדם בפסוק וצריך להקדימו אם לא יכסנו.

סועד סמוך להבדלה

דין השו"ע כמבואר במהר"ם.

סעיף י

אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל, ואם הבדיל בתפלה מותר אף על פי שעדיין לא הבדיל על הכוס. ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפלה אומר: המבדיל (בין הקודש ובין החול) **בלא ברכה, ועושה מלאכה.** הגה: וכן נשים שאינן מבדילין בתפלה יש ללמדן שיאמרו המבדיל בין קודש לחול קודם שיעשו מלאכה (כל בו). ויש אומרים דכל זה במלאכה גמורה כגון כותב ואורג, אבל הדלקת הנר בעלמא או הוצאה מרשות לרשות אין צריך לזה (ר"י נ"ב ח"ט), ומזה נתפשט המנהג להקל שמדליקים נרות מיד שאמרו הקהל ברכו, אבל העיקר כסברא ראשונה. ויש אומרים לדלות מים בכל מוצאי שבת, כי בארה של מרים סובב כל מוצאי שבת כל הבארות ומי שפוגע בו ושותה ממנו יתרפא מכל תחלואיו (כל בו). ולא ראיתי למנהג זה. וע"ל סימן רס"ג מי שמוסיף מחול על הקודש אם מותר לומר לאחר שהבדיל לעשות לו מלאכה.

עשיית מלאכה קודם הבדלה

במשנה שבת מבואר שמותר להחשיך לצורך שמירת הפירות ומיד במוצאי שבת להביאם, ביארה הגמ' מה שמביא מיד אף שלא הבדיל הואיל ואפשר להבדיל בפה ואז לעשות צורכו, וכן עשו מעשה רבי אבא ור' אשי. הורה שו"ע כרש"י שסגי באמירה ולא כבה"ג רי"ף ורא"ש צריך ברכה בשם ומלכות, משום סב"ל ומשום דהאיסור הוא דרבנן. עוד הורה שסגי בהבדלה בתפילה כגאונים, ולא בעינן לומר שוב כרמב"ם.

כתב רמ"א שנשים יאמרו המבדיל משום שאינם מתפללות. הביא רמ"א בי"א ר' ירוחם שהתיר מלאכות קלות כגון הוצאה בלא לומר הבדלה, ודחה דבריהם.

סימן ש שיסדר שלחנו במוצאי שבת

סעיף א

לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת כדי ללוות את השבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית.

סעודה רביעית

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת. כתב מ"ב אין חייב לבשל עוד תבשילים, ולכתחילה יעשה פת ואם לא פירות. טוב שיאכל מיד ועכפ"נ לא יעשה מלאכת קבע, והאבר נסכוי שממנו קם בתחיית המתים ניזון מסעודה רביעית. וחיובה פחות מג' סעודות.

סימן שא □ באיזה כלים מותר לצאת בשבת ואיזה מהם אסורים

סעיף א

אין לרוץ בשבת אלא אם כן הוא לדבר מצוה כגון לבית הכנסת או כיוצא בו. הגה: ואסור לפסוע יותר מאמה בפסיעה אחת, אם אפשר לו בפחות (א"ז והג"א פרק מי שהוציאוהו).

איסור ריצה בשבת

בגמרא שבת (קיג.) "וכבדתו מעשות דרכיך, שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול. מאי היא, כי הא דאמר רב הונא אמר רב ואמרי ליה אמר ר' אבא אמר רב הונא, היה מהלך בשבת ופגע באמת המים אם יכול להניח את רגלו ראשונה קודם שתעקר שניה מותר, ואם לאו אסור. מתקיף לה רבא היכי ליעביד, ליקף קמפיש בהילוכא, ליעבר זימנין דמיתווסן מאני מיא ואתי לידי סחיטה, אלא בהא כיון דלא אפשר שפיר דמי. אלא כדבעא מיניה ר' מר' ישמעאל בר' יוסי מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת אמר ליה וכי בחול מי הותרה, שאני אומר פסיעה גסה נוטלת אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, ומהדר ליה בקידושא דבי שמשי (השותה מיין של קידוש בלילי שבתות)". **ועוד** בגמרא ברכות (ו.) "אמר ר' יהושע בן לוי לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת שנאמר אחרי ה' ילכו כאריה ישאג".

וכן פסק שו"ע אין לרוץ או לקפוץ (מ"ב סק"ב) בשבת אלא אם כן הוא לדבר מצוה. כתב רמ"א השיעור הוא שלא יפסע יותר מאמה בפסיעה אחת, פירוש שיהא חצי אמה בין רגל לרגל, וזהו באדם בינוני אך אדם גדול שיעורו יותר (מגן אברהם, מ"ב סק"ג).

סעיף ב

בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם, מותר. וכן לראות כל דבר שמתענגים בו (וכן מותר לטייל ב"י).

בחורים המתענגים בקפיצתם

□ **תענוג בקפיצה לראות דבר שמתענג בו:**

פסק השו"ע בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם מותר, וכן לראות כל דבר שמתענגים בו. נחלקו בהבנת הדין האחרון:

- **מגן אברהם** ביאר דקאי על <u>הראיה</u>, לראות דבר שמתענגים בו אף שלקמן (סימן שז) מבואר שאסור לראות דיוקנאות.
- **מ"ב** (סק"ו) ביאר דקאי על <u>הריצה</u>, שמותר לרוץ כדי לראות דבר שמתענגים בו.

לילך לבתי תרטיאות כמנהג הגויים אסור, ולא הותר משום עונג שבת (באה"ל ד"ה כל דבר).

□ **לטייל להנאה ולהזיע:**

עוד מובא בשו"ע שמותר לטייל. אם מטייל לשם הנאה בעלמא לכולי עלמא מותר, נחלקו אם מטייל אף בשביל להזיע (מ"ב סק"ז):

- **מגן אברהם** מותר דלא מוכחא מילתא, ודווקא כשרץ להתחמם לרפואה אבל להזיע אסור.

» **לבוש ואליה רבה** אסור.

סעיף ג

היה הולך והגיע לאמת המים יכול לדלגו ולקפוץ עליה אפילו אם היא רחבה שאינו יכול להניח רגלו ראשונה קודם שיעקור שנייה, ומוטב שידלג ממה שיקיפנה מפני שמרבה בהלוך, ואסור לעבור בה, שלא יבא לידי סחיטה.

לדלג מעל אמת המים

פסק השו"ע היה הולך והגיע לאמת המים, ידלג ויקפוץ מעליה אף שהיא רחבה, אף שפוסע פסיעה גסה טוב מאשר שיקיפה וירבה בהילוך, ולא יעבור בתוכה שמא יסחט בגדיו. אם אי אפשר בקפיצה ירבה בהילוך ולא יעבור בתוכה (מ"ב סק"ט). אמת המים הקצרה, מותר לקפוץ מעליה כיון שיכול לפעמים ליפול בתוך האמה התירו לו (באה"ל ד"ה אפילו).

סעיף ד

היה הולך לדבר מצוה כגון: להקביל פני רבו או פני מי שגדול ממנו בחכמה, יכול לעבור בה ובלבד שיעשה שינוי כגון שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו, כדי שיזכור ולא יבא לידי סחיטה (ועיין לעיל סימן תרי"ג סעיף ה' ובס"ח בהג"ה)**. ואסור לעבור בסנדלו, דכיון דאינו יכול להדקו ולקשרו יפה חיישינן דלמא נפל ואתי לאתויי. אבל במנעלו, מותר.**

הולך לדבר מצוה

בגמרא יומא (עז:) "תנו רבנן ההולך להקביל פני אביו או פני רבו או פני מי שגדול ממנו, עובר עד צוארו במים ואינו חושש. איבעיא להו הרב אצל תלמיד מאי" וסלקא בתיקו. ועוד שם "ובלבד שלא יוציא ידו מתחת חפת חלוקו".

וכן פסק שו"ע היה הולך לדבר מצוה יכול לעבור באמת המים, ובלבד שיעשה שינוי שיזכור לא לסחוט, כגון שלא יוציא ידו מתחת חלוקו. וכן שלא ילך בסנדלו שיכול ליפול, אלא במנעל המהודק היטב.

ההיתר הוא בהולך לרבו והוא הדין אביו, ואף אשה מותרת לעבור להקביל פני רבה דמצוה היא לה, ודווקא ברשות בעלה (מגן אברהם, מ"ב סק"י).

- ☐ **רב הצריך לתלמיד:**
הרב אצל תלמידו אסור לעבור, ואם צריך הרב לתלמיד מצד חידודו או ידיעתו מחלוקת (מ"ב סקי"א):
  - » **ט"ז** <u>מותר</u>.
  - » **תוספת שבת** <u>אסור</u>.
  - » **מ"ב** אם הרב מסתפק באיזה דבר והולך לתלמיד, נראה להתיר בזה כט"ז.
- ☐ **חיוב הקבלת פני רבו:**

נחלקו מה חיוב הקבלת פני רבו (באה"ל ד"ה להקביל):

» **מגן אברהם** בשבת מצוה ברגל חיוב.
» **באה"ל** מבואר בראשונים אם הוא קרוב חייב בכל יום, חוץ לעיר במקום קרוב פעם בשבוע או בחודש, במקום רחוק פעם ברגל לפחות.

סעיף ה

ההולך לדבר מצוה מותר לעבור במים אף בחזרה, כדי שלא תהא מכשילו לעתיד לבא.

החוזר מהליכה לדבר מצוה

בגמרא לעיל מבואר שמותר לעבור במים אף בחזרה, כדי שלא תהא מכשילו לעתיד לבוא, **וכן פסק שו"ע**.

סעיף ו

ההולך לשמור פירותיו מותר לו לעבור במים בהליכה, אבל לא בחזרה.

הולך לשמור פירותיו

פסק השו"ע ההולך לשמור פירותיו מותר לו לעבור במים בהליכתו, דשמירת ממונו הוי קצת מצוה (מ"ב סקי"ד), ולא התירו בחזרה דאינו דבר מצוה כל כך, ועוד דלא שייך לא תהא מכשילו לעתיד לבוא, דמאי אכפת לן אם ימנע, וודאי דלא ימנע דאדם בהול על ממונו (מ"ב סקי"ד).

סעיף ז

כל היוצא בדבר שאינו תכשיט ואינו דרך מלבוש והוציאו כדרך שרגילין להוציא אותו דבר, חייב. וכל תכשיט שהוא רפוי שאפשר לו בקל ליפול, אסור לצאת בו ואם יצא, פטור. ואשה לא תצא בתכשיטים שדרכה לשלפם (פירוש להסירם מעליה) ולהראותם. הגה: ועיין לקמן סימן ש"ג סעיף יח אם אסור אפילו בחלר או בבית. הלכך לא יצא איש לא בסייף ולא בקשת ולא בתרים (פירוש מגן) ולא באלה ולא ברומח ולא בכלים שאינם תכשיט, ואם יצא חייב חטאת, ולא בשריון ולא בקסדא (פירוש כובע של ברזל) ולא במגפים (פירוש אנפלאות של ברזל), ואם יצא פטור שהם דרך מלבוש. ולא יצא בתפילין, מפני שצריך להסירם כשיכנס לבית הכסא. ולא יצא קטן במנעל גדול דלמא נפל ואתי לאתויי, אבל יוצא הוא בחלוק גדול. ולא יצא במנעל אחד אם אין לו מכה ברגלו, דלמא מחייבי עליה ואתי לאתויי, אבל אם יש לו מכה ברגלו יצא באותו שאין בו מכה.

❑ **שורש האיסור לטלטל ברשות הרבים ומיני הכלים:**

▪ **הקדמה** (טור, באה"ל ד"ה כל היוצא):

מן התורה אסור לטלטל ברשות הרבים כלי שאינם מלבושים. **דבר** שאינו לא מלבוש ולא תכשיט מקרי משוי ואסור מן התורה, ואם עבר והוציא במזיד חייב כרת ובשוגג חטאת (שוגג היינו ששכח שהוא שבת או שלא ידע שמלאכה זו אסורה, ואם שכח איזה דבר והוציאו פטור, דמלאכת מחשבת אסרה תורה. מגן אברהם סק״ט, מ״ב סקי״ט). ודווקא אם הוציא כדרך הוצאה אך אם הוא לא דרך הוצאה מיקרי כלאחר יד ופטור מדאוריתא ואסור מדרבנן. דבר שהוא מלבוש או תכשיט מותר מן התורה, אלא שיש כמה שאסרו מדרבנן מכמה חששות: א) דילמא שלפא להראות לחברותיה ואתי לאתויינהו ד' אמות ברשות הרבים, ב) רפוי דילמא משתליף ואתי לאתויי, ג) דלמא מחייכי עלה ואתי לאתויינהו, ד) איסור ממראית העין, ה) דברים החוצצים בטבילה, חיישינן שמא מתרמי לה טבילת מצוה שאז היא צריכה להסירם מעליה, ודילמא אתיא אחר כך לאתויי. כל דבר האסור מדרבנן, אם עבר והוציא פטור, ובמקום שהאיסור הוא דילמא אתי לאתויי, אם שכח ויצא לא מחזירים אותו משום כבוד הבריות (מגן אברהם, מ״ב סקס״א).

דבר שאינו עשוי למלבוש גמור רק לאצולי טינוף, כגון שמניחה חתיכת בגד על צעיפה מלמעלה שלא יטנף מן הגשמים, מיקרי משא, אך אם הוא מלבוש גמור אף שעשוי גם להציל מהגשמים, מיקרי מלבוש. אף תכשיט גמור, אם נושאו בידו מיקרי משוי ודרך הוצאה.

- **מקורות איסורי הוצאת כלים ובגדים:**

משנה שבת (נז.) "במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה, לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה וכו', ולא בטוטפת, ולא בסרביטין בזמן שאינן תפורים, ולא בכבול לרשות הרבים, ולא בעיר של זהב, ולא בקטלא, ולא בנזמים, ולא בטבעת שאין עליה חותם (ואם יש עליה חותם אסורה וחייבת, דלאו תכשיט הוא), ולא במחט שאינה נקובה, ואם יצאת אינה חייבת חטאת (מפני שאיסורה מדרבנן)". **הטעם** שמא תסירם להראות לחברתה ותטלטל ברשות הרבים.

משנה שבת (ס.) "לא יצא האיש בסנדל המסומר, ולא ביחיד בזמן שאין ברגלו מכה, ולא בתפילין (שמא אתי לאיתויי כשיורידם אם בא ליפנות), ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה. ולא בשריון, ולא בקסדא, ולא במגפיים (מפני שהם מלבושים של מלחמה, ואיכא מראית העין, מ"ב סקכ"ה), **ואם יצא אינו חייב חטאת** (מפני שהם דרך מלבוש)".

משנה שבת (סב.) "לא תצא אשה במחט הנקובה, ולא בטבעת שיש עליה חותם, ולא בכוליאר, ולא בכובלת, ולא בצלוחית של פלייטון, ואם יצתה חייבת חטאת דברי ר' מאיר, וחכמים פוטרין בכובלת ובצלוחית של פלייטון". **ובגמרא** "אמר עולא וחילופיהן באיש (איש אין דינו כאשה לענין הוצאת מחט וכמו שיבואר)".

משנה שבת (סג.) "לא יצא האיש לא בסייף, ולא בקשת, ולא בתריס, ולא באלה, ולא ברומח (וקמ"ל דאינם תכשיטים כדעת ר' אליעזר אלא כלי מלחמה), **ואם יצא חייב חטאת** (מפני שאינם דרך מלבוש)".

ברייתא (קמא:) "תנו רבנן לא יצא קטן במנעל גדול (שמא יפול ויטלטלנו) אבל יוצא הוא בחלוק גדול, ולא תצא אשה במנעל מרופט (שמא יצחקו עליה ותוריד ותטלטל), ואין יוצאין במנעל חדש, באיזה מנעל אמרו במנעל של אשה (שמקפידה על מידתו)".

- **פסק הלכה:**

פסק שו"ע המוציא דבר שאינו תכשיט או לבוש כדרך הוצאתו חייב. ומנה השו"ע איסורי אשה לצאת בתכשיטין רפויים או שדרכה להראותם ואם יצאה פטורה, ואיש בכלי מלחמה אסור וחייב ובבגדי מלחמה אסור ופטור. כלי מלחמה כגון סיף (אף אם חגור בו, מ"ב סקכ"ב), קשת, תריס, אלה (דומה למקל וראשו עגול ככדור) ורומח. בגדי מלחמה כגון שריון, קסדא ומגפים. עוד פסק האיסור לצאת בתפילין (הקשה תוספות יום טוב הרי בלאו הכי אסור לצאת בתפילין דקיימא לן שבת לאו זמן תפילין הוא, ביאר **המגן אברהם** סקי"ב דקמ"ל מהא על קמיע דאף שהוא של מומחה אסור לצאת בו מחשש כתפילין. **ובמ"ב** סקכ"ז ביאר דאה"נ מותר לצאת בתפילין אף דקימא לן שבת לאו זמן תפילין), האיסור לצאת עם מנעל גדול, והאיסור לצאת עם מנעל יחיד כשאין לו מכה ברגל השניה.

- ☐ **דין רגל שיש בה מכה:**

נחלקו בביאור דין רגל שאין בה מכה, האם ההיתר הוא לצאת ברגל של המכה, או ברגל השניה:

- « **ר"ח רי"ף ורמב"ם** ברגל שאין בה מכה, כדעת ר' חייא בר רב. הטעם, דאם יש לו מכה מכתו מוכיחה עליו ולא מחייכי עליה (מ"ב סקכ"ט).
- « **רז"ה ומהר"ם** ברגל שיש בה מכה כעולא שהתיר ברגל של המכה.

להלכה (באה"ל ד"ה באותו):

- « **שו"ע** כר"ח וסיעתו, דאם יש לו מכה מותר לצאת ברגלו הבריאה.
- « **ב"ח וט"ז** יש לחוש לדעת הרז"ה שמותר רק ברגלו המוכה, ולכן למעשה אין לסמוך על היתר זה כלל ומוטב ללכת יחף אם אינו יכול לנעול שני רגליו (אף שבשבת אסור לילך יחף, שאני הכא דאי אפשר).
- « **באה"ל** לדידן שאין לנו רשות הרבים גמורה, ודאי שאין להחמיר יותר מפסק השו"ע, דיש מקלין בכרמלית לגמרי.

סעיף ח

לא יצא במחט התחובה לו בבגדו בין נקובה בין שאינה נקובה. ואם יצא בנקובה חייב, ובשאינה נקובה, פטור. ויש אומרים בהפך.

יציאה במחט לכתחילה ודיעבד

- ☐ **איש היוצא במחט:**
- ▪ **מקור דין יציאה במחט:**

ברייתא שבת (יא:) "ת"ש לא יצא החייט במחטו התחובה לו בבגדו וכו', כי תניא ההיא בשבת". מכאן נלמד לאיש, דלכתחילה אין לצאת במחט בבגדו בין נקובה בין אינה נקובה. **משנה** שבת (נז.) "לא תצא אשה וכו', ולא במחט שאינה נקובה (שמא תוציאנה להראות לחברותיה ותטלטלנה ברשות הרבים), ואם יצאת אינה חייבת חטאת (מפני שהיא תכשיט)". **ועוד** משנה (סב.) "לא תצא אשה במחט הנקובה וכו', ואם יצתה חייבת חטאת (מפני שאינה תכשיט אלא כלי וחייבת עליה כדין משא)". **ובגמרא** "אמר עולא וחילופיהן באיש (איש אין דינו כאשה לענין הוצאת מחט וכמו שיבואר)".

הכלל הוא כל דבר שדרך לצאת בו בחול ואינו תכשיט והוציאו כדרכו חייב, ואם אין דרך הוצאתו בכך פטור אבל אסור, ויש לחקור בכל מקרה מה דרכו לפי המקום והזמן. ואזלינן בזה בתר רוב העולם (מגן אברהם סקט"ו).

להלכה המוציא בידו ממש חייב, בין במחט נקובה ובין שאינה נקובה בין איש בין אישה, דדרך להוציאה בידו (מ״ב סקל״א). אישה שהוציאה בחלוקה מבואר בגמרא דנקובה חייבת דדרכה להוציא בכך (ואינה בושה שכל אישה דרכה ואומנותה לתפור ולתקן), שאינה נקובה פטורה מפני שהיא תכשיט ורק לכתחילה גזרו.

- **יציאת איש במחט:**

נחלקו בביאור דברי עולא אם קאי על טבעת שם או על מחט, ונפקא מינה לדין יציאת איש בנקובה ושאינה נקובה:

» **רי״ף ורמב״ם** איפכא איש חייב בשאינה נקובה, שאינה תכשיט לו, וחשיב הוצאה כדרכו דדרך להוציאה לפעמים כשמוצאה בשוק או כשרוצה לחצות בה שיניו, ופטור בנקובה מפני שאינה דרך הוצאה כשהיא תחובה בבגדו, דגנאי הוא שיאמרו עליו שהוא חיט.

» **רא״ש** עולא קאי על טבעת (כפרוש רש״י), אך מחט באיש לעולם פטור אבל אסור, דהוצאה כלאחר יד היא.

» **הרב המגיד** עולא קאי על טבעת (כפרוש רש״י), אך מחט באיש שווה לאישה, נקובה חייב שאינה תכשיט אלא כלי ודרך להוציאה, שאינה נקובה פטור דאין דרך להוציאה בבגדו (באישה טעם הפטור משום שהוא תכשיט כמבואר).

להלכה:

פסק השו״ע לכתחילה לא יצא במחט בין נקובה ובין שאינה נקובה, אם יצא פסק **בסתם** כהרב המגיד דנקובה חייב שאינה נקובה פטור, **וביש אומרים** כהרי״ף ורמב״ם דנקובה פטור שאינה נקובה חייב. ומיירי שתחב המחט בבגדו במקום שדרך לתחוב בחול לפרקים, אך אם אין דרך להוציא באותו אופן כלל פטור (מ״ב סקמ״ז).

- **מחט העשויה לחבר בין שני שפתי המלבושים:**

בבאה״ל (ד״ה וכשאינה) הסתפק באיש המחבר שני קצות הבגד במחט שאינה נקובה, אם יש להתיר משום שהוא לבוש וחלק מהבגד, דלקמן (סימן שג סעיף ט) מותר לאשה לצאת בכהאי גונא בשאינה נקובה ובנקובה אסור:

» **לדעה ראשונה** של הרב המגיד שרק לכתחילה אסור, נראה להתיר כיון שדרכו ללבוש כך.

» **לדעה שניה** של הרי״ף ורמב״ם צ״ע כיון שבעלמא אינה נקובה חייב חטאת (ולא רק אסור לכתחילה ופטור), אולי אסרו אף כשהיא דרך מלבוש, וכמו שמצינו באשה שאסרו לצאת במחט נקובה אף כשמחברת בה הבגד, ולכאורה הוא משום שיש חיוב חטאת במוציאה בסתם. או דיש לחלק שמחט נקובה אין דרך להניחה בבגד, ואולי זה הטעם שאישה אסורה, וצ״ע.

סעיף ט

לא יצא בטבעת שאין עליה חותם, ואם יצא חייב. ואם יש עליה חותם לרש״י פטור, ולר״ת ולהרמב״ם מותר דאינו תכשיט אלא לאיש. אבל דבר שהוא תכשיט לאיש ולאשה אסור גם לאיש (ועיין לעיל סימן ש״ג).

יציאה בטבעת

☐ **דיני יציאת איש בטבעת עם חותם ובלי:**

משנה שבת (נז.) "לא תצא אשה וכו' ולא בטבעת שאין עליה חותם (שהיא תכשיט לה ותסיר להראות לחברתה ותטלטלנה), ואם יצאת אינה חייבת חטאת". **ועוד** משנה (סב.) "לא תצא אשה וכו' ולא בטבעת שיש עליה חותם, ואם יצתה חייבת חטאת". **ובגמרא** "אמר עולא וחילופיהן באיש (איש אין דינו כאשה לענין הוצאת טבעת, דאם יש חותם הוא תכשיט לו דדרך איש לחתום על איגרות, ואם אין חותם הרי הוא כמשוי)".

החילוק בין איש לאישה ובין חותם לאין חותם, הוא דווקא כשמוציא על אצבעו, אך המוציא בידו חייב בכל גוונא כיון שהוא משוי (מ"ב סקל"ד).

- **טבעת שיש עליה חותם לאיש:**

מדברי ר' הונא מבואר שאיש אין דרכו בטבעת שאין עליה חותם וחייב, נחלקו הראשונים אם מותר לאיש להוציא טבעת שיש עליה חותם ולא חיישינן שיסיר על מנת להראות, או שאסור לכתחילה כאישה:

» **רש"י** פטור אבל אסור, דגם באיש גזרו שמא יסיר.

» **ר"ת רמב"ם מרדכי סמ"ג ספר התרומה ורא"ש** מותר כמבואר בירושלמי, שדווקא נשים שחצניות ודרכם להסיר ולהראות לחבורתיהם.

אם דרך לאיש ולאשה לצאת באותו תכשיט, אף לר"ת אסור האיש לכתחילה, ואף דאיש אין דרכו להסיר ולהראות לא פלוג חכמים (מ"ב סקל"ז). וראיה ממעשה בירושלמי שגערו ברבן גמליאל שיצא עם מפתח זהב בבגדו, והוא משום שמפתח הוא תכשיט לאיש ולאישה.

- **טבעת שאין לה חותם בזמן שנהוג לאיש לצאת בה:**

כתב הר"ן **יש אומרים** דבזמן הזה שדרך אף לאיש לצאת בטבעת שאין בה חותם, מותר לאיש לצאת לכתחילה אליבא דר"ת שסבר שלא חוששים באיש להסרת תכשיט, אך **ר' ירוחם** כתב דאסור לצאת, מפני שהוא תכשיט לאיש ולאישה שאסור כמבואר לעיל, אלא דפטור מחטאת משום שהוא תכשיט לו.

להלכה:

טבעת שאין עליה חותם אינה תכשיט לאיש ולכן היוצא בה חייב, ומיקרי דרך הוצאה דלפעמים נותנת אישה לבעלה להוליך לאומן, ומניחה אז באצבעו (מ"ב סקל"ה). טבעת שיש עליה חותם הביא השו"ע דעת רש"י שאסור ופטור, ודעת ר"ת והרמב"ם שמותר. עוד פסק תכשיט שהוא לאיש ולאישה, אסור גם לאיש דלא פלוג. **לקמן** סימן ש"ג משמע דהיום אין למחות ביוצאים (מ"ב סקל"ח). **אם** המנהג לאיש לצאת בטבעת, הדין כר' ירוחם שפטור אבל אסור (באה"ל ד"ה ואם יצא).

סעיף י

טבעת שקבוע בה אבן וכן אם כתובים בה אותיות אין עליה חותם מיקרי, שלא נקרא חותם אלא אם כן חקוקים בה אותיות או צורות.

מה נחשב טבעת שיש לה חותם

טבעת שיש לה חותם הוא רק אם חקוקים בה אותיות או צורות, אך אם רק קבוע בה אבן או שכתוב בה אותיות, לא חשיב תכשיט לאיש דאין יכול לחתום בה, **וכן פסק שו״ע**. אף שנקט השו״ע חקוקים כתבו האחרונים דהוא הדין בולטים, וביאר המגן אברהם דנקט חקוקין דבבולטים אסור להשהות אף בחול אם יש שם צורת אדם שלם, ובחקוקין אף שאסור לחתום דיבוא על השעוה בולט, מותר להשהות ומשום ההיתר להשהות חשיב תכשיט, כ״כ **המגן אברהם**. אך **החמד משה** סבר דההיתר להשהות לא מחשיב לתכשיט, אלא בהכרח מיירי בשאר צורות או צורת אדם מצד אחד דמותר בין בולט ובין שוקע, ומה שנקט השו״ע חקוקין אורחא דמילתא הוא ולאו דווקא (מ״ב סק״מ, שעה״צ סקל״ד וסקל״ה).

סעיף יא

דבר העשוי לתכשיט ולהשתמש בו כגון מפתחות נאות של כסף כמין תכשיט, **אסור**, שהרואה אומר שלצורך תשמיש מוציא, ויש מתירים אם הוא של כסף. הגה: ומכל מקום אסור לצאת בתיק של בתי עינים שקורין ברילי״ן אף על פי שהתיק הוא של כסף, דהבתי עינים בעצמם הם משוי (ב״י). ואם המפתח של נחושת וברזל, אפילו מחובר וקבוע בחגורה, אסור (מרדכי פרק במה אשה וב״י בשם תשובת הרשב״א). ויש שכתבו שנוהגין בזה להתיר (ב״י בשם תשובה אשכנזית הרי״ף והאגודה וכן משמע בא״ז).

לצאת בדבר העשוי לתכשיט ולתשמיש

- **מפתח שעושהו לתכשיט:**

בירושלמי שבת (פרק ו הלכה א) "רבן גמליאל ברבי ירד לטייל בתוך חצירו בשבת בו ומפתח של זהב בידו וגערו בו חביריו משום תכשיט, הדא אמרה העשוי לשם תכשיט אסור, הדא אמרה עשוי לכך ולכך, הדא אמרה אחד האיש ואחד האשה".

נחלקו הראשונים בביאור הגמרא ומה האיסור שעשה רבן גמליאל, ונפקא מינה לעושה מפתח לנוי ולפתוח בו:

- **רא״ש סמ״ג וספר התרומה** 'הדא אמרה עשוי לכך ולכך' היינו לאיש ואשה, ואסור משום שיצא בתכשיט השווה לאיש ואישה קשור בידו, וגזרו איש אטו אישה. אך אם היה המפתח קשור בצוואר מותר, דיכולה האישה להראותו בעודו עליה, ועוד שאינו נקל כל כך למישלפיה. ואף אם עשוי לתכשיט ולתשמיש לפתוח בו מותר, וכך מנהג הנשים באשכנז.
- **יש מפרשים** 'הדא אמרה עשוי כך ולכך' היינו לתשמיש ולתכשיט, והסיבה שגערו בו אף שתלאו בצווארו וליכא למיחש באישה באופן כזה שתוריד להראותו, דיש לאסור ממראית העין שיאמרו שמוציאו לצורכו ולא לתכשיט.
- **מהר״ם ורשב״א** דנו על אנשים העושים בסוף האזור מפתח ממתכת לנוי, וכתבו לחלק אם עשוי מכסף וזהב מותר דהוי תכשיט, אם עשוי מברזל ונחושת אסור דאינו תכשיט.
- **מהרי״ל** נהגו להתיר לעשות מפתח באזור אף בשל מתכת דבטל המפתח לאזור, והמהדרים עושים אותו מכסף. ומשמע התיר דווקא באזור אך לא בשרשרת כהרא״ש.

» **סמ"ק** מיירי באנשים העושים מפתח בסוף האזור, וחילק דאם המפתח והשרשרת הכול אחד מותר, אך אם מחובר על ידי קרסים אסור, דהוו ב' גופים השרשרת והמפתח. ודעת הרא"ש לעיל שמותר אף אינו מחובר, דמיירי על שרשראות בצוואר שעשויות כקרסים.

נמצינו למדים ה' דעות, א) הרא"ש התיר לגמרי, ב) יש מפרשים אסרו לגמרי, ג) מהר"ם ורשב"א חילקו בסוג המתכת, ד) סמ"ק התיר רק אזור וחילק בצורת החיבור, ה) מהרי"ל התיר רק אזור ולא הגביל.

להלכה:

» **שו"ע** בסתם לאסור שלא ראה שנהגו בזה היתר (ב"י), וביש אומרים דעת מהר"ם ורשב"א דבכסף מותר.

» **רמ"א** כתב יש נוהגין בזה להתיר, וכוונתו למהרי"ל שהעיד דהמנהג כרא"ש שאם המפתח מחובר לאזור מותר (ובסתם נראה שסבר כרשב"א שהתירו רק בשל כסף וזהב). כל ההיתר ליש אומרים הוא רק אם המפתח תכשיט לאיש, אך אם הוא תכשיט לאיש ולאישה אסור כמבואר בסעיף ט' (שעה"צ סקל"ו). אם קבוע המפתח באמצע האזור ולא בסופו, בשל מתכת אסור ודאי, ובשל כסף יש אסרו ויש שהתירו משום תכשיט (מגן אברהם סקי"ח, מ"ב סקמ"ה).

» **מ"ב** אין למחות בנוהגים היתר בשל כסף, דכתב הדרכי משה בשם האגור דנוהגין באשכנז כהמתירין בשל כסף.

☐ **תיק של בתי עינים:**

כתב רמ"א אסור לצאת בתיק של בתי עינים שקורין ברילי"ן (משקפיים) אף על פי שהתיק הוא של כסף, דהבתי עינים בעצמם הם משוי והם העיקר והתיק בטל אליהם. והוא הדין שאסור לצאת בסכין של כסף, ולא אמרינן דהסכין בטל לנדן (מ"ב סקמ"ד). וכל זה הוא לענין לצאת עם הבתי עינים על צווראו לתכשיט, אך להניחם על חוטמו פשיטא דאסור, שמא יפלו ויטלטלם (מ"ב סקמ"ד).

☐ **מורה שעות:**

כתב המ"ב לאסור דאינו תכשיט לענין הוצאה, דנעשה לראות בו השעה, ואף אם הוא מחובר בשרשרת העשויה לתכשיט אינו בטל כיון שהשעון הוא העיקר, ועוד דדרך אף באיש להראות לחברו השעה ויש לחוש שיוריד ויטלטל, ואף אם יחבר השעון שיהא אחד עם השרשרת לא יועיל, כיון שיש לו חשיבות (מ"ב סקמ"ה, באה"ל ד"ה בזה להתיר).

סעיף יב

לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו, ולא נגר בקיסם שבאזנו, ולא סורק במשיחה שבצוארו, ואם יצא, פטור.

יציאת בעלי מלאכה בכליהם

ברייתא שבת (יא.) "לא יצא החייט במחטו התחובה לו בבגדו, ולא נגר בקיסם שבאזנו, ולא סורק במשיחה שבאזנו, ולא גרדי באירא שבאזנו, ולא צבע בדוגמא שבצווארו, ולא שולחני בדינר שבאזנו (וכולם סימנים הם לבעל האומנות שיכירוהו), ואם יצא פטור אבל אסור, דברי ר' מאיר (שלא הוציא כדרך הוצאה). ר' יהודה אומר אומן דרך אומנתו חייב (וחשיב דרך הוצאה בשבילו), ושאר כל אדם פטור".

פסק השו"ע כר' מאיר דפטור אבל אסור, דאפילו אומן אין דרכו להוציא כך רק כשרוצה להכריז על עצמו שהוא אומן (ולעיל סעיף ח' דחייב ביציאה עם מחט, מיירי שתחוב בבגדו במקום שדרך להוציא לפרקים, מ"ב סקמ"ז). **הגר"א** פסק כר' יהודה דחייב ובספר חמד משה צידד דדעת הרי"ף והרא"ש כן (מ"ב סקמ"ז).

סעיף יג

לא יצא הזב בכיס שעושה להצילו מזיבתו שלא יטנף בה, וכן אשה נדה שקושרת בגד לפניה שלא תתלכלך בדם נדותה אסורה לצאת בו אם לא יהא סינר עשוי כעין מלבוש. אבל אם קושרתו כדי שלא יכאב לה הדם ולא תצטער, מותר לצאת בו.

בגד המיוחד לטינוף הזב והנידה

ברייתא שבת (יא:) "לא יצא הזב בכיסו ואם יצא פטור אבל אסור". **משנה** שבת (סד:) "יוצאה אשה במוך שהתקינה לנדתה (**רש"י** ביאר שמניחה מוך באותו מקום שיבלע בו הדם, **תוספות** סברו שהוא בגד דלפרוש רש"י הוא משוי)".

להלכה פסק השו"ע לא יצא הזב בכיס העשוי להצילו <u>מטינוף</u>, דחשיב מוציא דרך הוצאה אך לא הוי מלבוש (מ"ב סקמ"ח), והוא הדין אם קושר מטלית בפתילה של כובע לקנח בו עיניו (מ"ב סקל"ט). וכן אשה לא תצא בבגד שקושרת לפניה או לאחריה להציל <u>מהלכלוך</u> (כתוספות ולא כרש"י), ורק אם קושרת לפניה ולאחריה כעין מלבוש מותר, אך אם קושרת כדי שלא יכאב לה ולא <u>תצטער</u> מנפילת הדם מותר, דכיון שכוונתה להציל מן הצער חשיב מלבוש ולא איכפת לן ממה שמציל גם מטינוף (מ"ב סק"נ וסקנ"א).

סעיף יד

דבר שהוא דרך מלבוש, אפילו אם אינו לובשו אלא משום אצולי טינוף, מותר לצאת בו בשבת. הגה: ולכן מותר ללבוש בגד מפני הגשמים או כובע על ראשו, אבל אסור לאשה ליתן בגד על צעיפה מפני הגשמים דאין זה דרך מלבוש (הגהות מיימוני).

בגד דרך מלבוש המציל גם מטינוף

- **בגד דרך מלבוש המציל מטינוף:**

פסק השו"ע דבר שהוא דרך מלבוש, אף שלובשו על בגדיו בשביל להציל מהטינוף מותר לצאת בו. וכתב רמ"א לכן מותר ללבוש בגד מפני הגשמים או כובע על ראשו, אף שהוא עב הרבה ובלי הגשמים לא היה הולך בו (מ"ב סקנ"ב).

- **בגד שאינו דרך מלבוש:**

אסור לאישה ליתן בגד על צעיפה שאינו דרך מלבוש כגון בגד פשתן קטן, אך אם מתעטפת בו דרך מלבוש מותר, ואף אם הוא בגד גרוע כשק, ואף לעשירות יהא מותר כיון דלעניות חשיב מלבוש (מ"ב סקנ"ג). ואם כונתה להינצל מהצער של הגשמים מותר, אף שאינו דרך לבישה (מ"ב סקנ"ד).

סעיף טו

אין הקיטע יוצא בקב שלו דהיינו שעושה כמין דפוס של רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו ואינו עושה זה להלך בו שעל כל פנים צריך הוא למקלו אלא כוונתו כדי שלא יראה חסר רגל אלא נכה רגל, כיון דאינו צורך הילוכו, אסור.

יציאת קיטע בקב שלו

משנה שבת (סה:) "**הקיטע יוצא בקב שלו** (מי שנקטעה רגלו עושה כמין דפוס רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו) **דברי ר' מאיר** (דמנעל דידיה הוא)**, ורבי יוסי אוסר** (דאינו מלבוש ואינו תכשיט, שעשוי להישען עליו כן ביאר רש"י, אך באחרונים כתבו שהוא משום חשש שמא יפול ויטלטלנו, מ"ב סקנ"ו שעה"צ סקנ"ט) **וכו'. סמוכות שלו** (קיטע בשתי רגליו כדרך הקטנים, ומהלך על שוקיו ועושה כסוי של עור לרגליו) **טמאין מדרס, ויוצאין בהן בשבת ונכנסין בהן בעזרה. כסא** (קיטע אשר יבשו וכווצו גידי שוקיו עד שאפילו אינו יכול ללכת עליהן, ועושין לו כסא נמוך שהוא קשור בו, וכשנעקר ממנו נשען על בידיו על ספסלים קטנים ועוקר את את גופו מן הארץ, ונדחף לפניו וחוזר ונח על אחוריו)**, סמוכות שלו** (של אותו קיטע שכווצו גידי שוקיו, עושה לה סמוכות של עור או של עץ לראשי שוקיו או רגליו התלויין, וכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו נשען גם על רגליו קצת, אך לא הולך בהם כקב של קיטע) **טמאין מדרס ואין יוצאין בהן בשבת** (קאי רק על סמוכות, מפני שהם תלויים ולא מונחים יש לחוש שיטלטלם, אך כסא וספסלין שלו מותר, דמוכרח להליכתו ובלעדיו לא יוכל ללכת נחשב כמו מלבוש) **וכו'. לוקטמין** (יבואר לקמן) **טהורין ואין יוצאין בהן"**.

להלכה פסק השו"ע אין הקיטע יוצא בקב שלו, ביאר המ"ב (סקנ"ו) הטעם שמא יפול ויטלטלנו, ודלא כמפרשים משום משוי (רש"י והגר"ז, שעה"צ סקנ"ט). אם עשה המנעל של עור, הביא הב"י הריב"ש בתשובה דמותר אף לר' יוסי. בדיעבד שיצא בקב, פטור שלא הוציא כדרך המוציאים (מ"ב סק"ע, ואזיל לטעמיה שכל האיסור הוא משום שא יפול, דלפרוש רש"י והגר"ז אסור משום משוי).

סעיף טז

קיטע שאינו יכול לילך כלל על שוקיו אלא יושב על כסא וכשנעקר ממקומו נסמך על ידיו ועל שוקיו ונדחף לפניו ועושה סמוכות של עור או עץ לראשי שוקיו או רגליו התלוים וכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו נשען גם על רגליו קצת, אין יוצאים בהם בשבת דאיידי דתלוים ולא מנחי ארעא זמנין דמשתלפי, אבל בכסא וספסלים הקטנים שבידיו מותר לצאת. קטע בשתי רגליו ומהלך על שוקיו ועל ארכבותיו ועושה סמוכות של עור לשוקיו, יוצא בהם בשבת. הגה: וכן מותר ללאת במנעל של עץ שהרגל נכנס בו וליכא למיחש שיפול. וכן בפנטני"ש דמשתלפי במהרה וממילא. ויש מחמירים ואוסרים (אגור). ולא ילך אדם יחף בשבת במקום שאין דרך לילך יחף, ולא ילא אדם בשבת כמו שהוא יולא בחול בלתי דבר אחר שיזכור על ידו שהוא שבת ולא יבא לחללו (כל בו).

יציאת קיטע בכסא סמוכות וסנדל עץ

❑ **יציאת קיטע בכסא וסמוכות:**

לעיל הבאנו דברי המשנה בדין כסא ובדין סמוכות. **להלכה** פסק השו"ע כסא שיושב עליו הקיטע מותר, כיון שהוא צורך הליכתו (מ"ב סקנ"ז) ולא חיישינן שמא יפלו. סמוכות התלויין אסור, שמא יפלו ויטלטלם. סמוכות של עור לשוקיו מותר, כיון כיון שהם תכשיט לו, ולנפילתן לא חיישינן (מ"ב סקנ"ח).

❑ **יציאה בסנדל של עץ:**

כתב ר' ירוחם סנדל של עץ אם קשור היטב מותר ואם לא אסור, **והרמ"א פסק** דמותר לצאת במנעל של עץ שהרגל נכנס בו, דליכא למיחש שמא יפול.

▪ **מנעל פנטני"ש העשוי בלא קשירה:**

נחלקו בפנטני"ש שעשוי בלא קשירה ואפשר לחולצו בידים (מ"ב סק"ס וסקס"א):

» **רמ"א** מותר כיון דמחופה עור עדין מהודק קצת (מ"ב סק"ס).

» **אגור** הביאו הרמ"א בשם יש מחמירין, דאסור בפנטני"ש מטעם דילמא משתליף ואתי לאתויי.

» **ט"ז** מותר אין לחוש דאתי לאתויי דאין דרך להיות יחף ברשות הרבים, ופקפק **התוספת שבת** בדבריו.

» **מ"ב** במקום רפש ודאי אין להקל (שיכול הנמעל לצאת בקלות).

ומיהו לכולי עלמא אם שכח ויצא מביתו, אין מחזירין אותו משום כבוד הבריות, **וכן הדין** בכל אותם שאסורים דילמא אתי לאתויי (מגן אברהם, מ"ב סקס"א).

▪ **מנעל העשוי כולו מעץ:**

נחלקו אם חשוב מנעל כשכולו של עץ ואינו מחופה בעור מלמעלה:

» **רמ"א** אף על גב שכולו עץ ואין בו עור כלל חשיב מנעל.

» **הגר"א** פסק שאם כולו של עץ לא חשיב מנעל ואסור (והוכיחו כן ממשמעות השו"ע לקמן סימן תרי"ד שרק אם יש בו עור יש להחשיבו כמנעל, מ"ב סקנ"ט).

❑ **לצאת יחף בשבת:**

דנו בזה הפוסקים (מ"ב סקס"ב):

» **רמ"א בהגה** לא ילך יחף בשבת במקום שאין דרך לילך יחף.

» **רמ"א בדרכי משה ומגן אברהם** (סקכ"ו) משמע אף אם דרך לילך יחף לא ילך כדי שיזכור שהוא שבת, והוסיף המגן אברהם שממידת צניעות לא לילך כלל יחף.

» **ב"ח** כתב שיש בזה משום עונג שבת ויש לחוש לדבריו אף ביום טוב.

עוד כתב רמ"א לא יצא אדם בשבת כדרך שהוא יוצא בחול, בלתי דבר אחר שיזכור על ידו שהוא שבת ולא יבוא לחללו.

סעיף יז

חיגר, **שאינו יכול לילך בלא מקל**, מותר לילך **בו אפילו אינו קשור בו, אבל אם אפשר לו לילך זולתו, ואינו נוטלו אלא להחזיק עצמו, אסור.** (וחולה שעמד מחליו דינו כחיגר).

יציאה במקל

- ☐ **יציאת זקן במקל:**

פסק השו"ע חיגר שאינו יכול לילך בלא מקל, מותר לו לילך אפילו אינו קשור בו, דהוי כמנעל ואף לטלטול לא חיישינן שמא יטלטלנו אבל אם אפשר לו לילך זולתו ואינו נוטלו אלא להחזיק עצמו, אסור (תוספות). אם בביתו הולך בלא מקל, אף שבחוץ הולך רק במקל, אסור לצאת דהוי המקל אצלו כמשוי (מ"ב סקס"ד). **אם** יש מסמר בסוף המקל ועושה גומא בהליכתו, כתב הבאה"ל (ד"ה שאינו יכול) דצ"ע אם מותר לצאת בו, והפרי מגדים היקל.

נחלקו האחרונים בטעם האיסור לצאת כשאפשר לו לילך זולתו:

- « **פרי מגדים** שמא יטלטלנו אך לא הוי כמשוי.
- « **באה"ל** מוכח מהגמרא והאשונים שהאיסור משום משוי.

- ☐ **יציאת בריא במקל:**

ההולך במקום שיש חשש שיפול, כגון שירדו גשמים והמקום משופע, או שהולך בחורף על המים הנגלדים, נחלקו האחרונים אם מותר לצאת במקל (מ"ב סקס"ה, שעה"צ סק"ע):

- « **ט"ז** מותר דדמי לחיגר.
- « **אליה רבה ושאר אחרונים** אסור וראיה ממה שהתירו לכתף משום דבעיתא רק ביום טוב שהאיסור הוא משום זילותא, משמע שבשבת באיסור משום טלטול לא מועיל פחד.
- « **הגהות רבי יוסף שאול** מה שהתיר הט"ז הוא רק במקום שיש עירוב.

- ▪ **היוצא במקל דרך כבוד:**

מקל שנושאו לכבוד, אסור לצאת בו חוץ לעירוב, דאף שהוא תכשיט לא הותר לישא תכשיט בידו, משום מראית העין שיאמרו לצורכו הוא נושאו, ועוד דהמקל עשוי גם לתכשיט וגם לצורכו ודינו כמפתח שאסר השו"ע לעיל משום מראית העין (סעיף יא). ובתוך העירוב אם נושאו לכבוד או שיש בו צורך קצת מותר, ואם לא אסור משום זילותא דשבת (מ"ב סקס"ו).

סעיף יח

סומא, אסור לו לצאת במקל.

הליכת סומא במקל

ברייתא ביצה (כה:) "תנו רבנן אין הסומא יוצא במקלו".

וכן פסק שו"ע סומא אסור לו לצאת במקל, כיון דעצם הליכתו אפשר בלא מקל, אינו נוטלו לא ליישר פסיעותיו חשיב משוי (מ"ב סקס"ז).

סעיף יט

מי שהוא אסור וכבלים (פירוש כעין טבעות גדולים שסוגרים בהם הרגלים) **ברגליו, מותר לצאת בהם.**

אסור וכבלים ברגליו

- ☐ **יציאה בכבלים המחוברים לרגליו:**

פסק השו"ע האסור וכבלים ברגליו, מותר לצאת בהם. הטעם מבואר באחרונים:

» **מגן אברהם** (סקכ"ט בשם המרדכי) הוי <u>כמלבוש</u>.
» **מ"ב** (סקס"ט) תמה בשעה"צ דכבלים הוזכרו במשנה לעניין יציאת אישה כדי שלא יהיו בתוליה נושרים, וחשיב מלבוש רק משום שהוא <u>צורך הגוף</u>, אך כבלים המחוברים לרגליו בהליכתו מנלן דהוו מלבוש. לכך ביאר במ"ב ד<u>דרך הליכתו</u> הם, ו<u>בטלים</u> לגבי הגוף שהוא לבוש בהם, אך לא הוי כשאר מלבושים. ולא חיישינן דלמא דלמא נפיל מרגליו, דמסתמא כיון דאסור בהם בודאי הם בחוזק על רגליו.

❑ **יציאה בכסא:**

ברייתא ביצה (כה:) "אין יוצאין בכסא אחד האיש ואחד האשה וכו', שאלו את ר' יהושע בן לוי ואמר אם רבים צריכין לו מותר וכו', אמר ר' אמי ובלבד שלא יכתף".

אין יוצאים בכסא, פירוש אסור לבני אדם לשאת על גבי כסא בין איש בין אישה, נחלקו בשבת אם רבים צריכים לו מחלוקת:
» **רי"ף רמב"ם ורא"ש** השמיטו דין זה, דלא התירו בגמרא לצורך רבים אלא ביום טוב שאיסורו מדרבנן משום זילותא, אך בשבת <u>אסור</u>, ואף בכרמלית אסור אטו רשות הרבים.
» **טור** <u>מותר</u> ובלבד שלא יכתפו, שלא ישימו כל אחד ידו על כתף חברו ויניחו הכסא על זרועותיהם. **ביאר הב"י** דילמא סבר כיון דקימא לן חי נושא את עצמו, כל האיסור להוציא אף בשבת הוא מגזירה, ובמקום שצריכים לו רבים לא גזרו.

סעיף כ

אין יוצאים באנקטמין, והוא כמין חמור שעושים הליצנים ונראה כרוכב עליו והוא נושאו והולך ברגליו, ולא בקשרים, והם עצים גבוהים שיש בהם מושב לכף הרגל והולכים בהם בטיט, ולא בפרמי, והם כמין צורת פרצוף שנותנים על הפנים להפחיד התינוקות.

<u>יציאה באנקטמין</u>

משנה שבת (סו.) "לוקטמין (אנקטמין) טהורין ואין יוצאין בהן". **ובגמרא** (סו:) "מאי לוקטמין, אמר ר' אבהו חמרא דאכפא (חמור שהליצנים עושים ונראה כמי שרוכב עליו), **רבא בר פפא אמר קישרי** (עצים גבוהים שיש בהם מושב לכף הרגל, שמהלכים בהם במקום הטיט), **רבא בר רב הונא אמר פרמי** (מסיכה הנקשרת על הפרצוף להבעית הקטנים)".

להלכה פסק השו"ע ג' הפירושים באנקטמין דאסור לצאת בהם, ואם עבר ויצא פטור, שלא הוציא בידו כדרך הוצאה ולא הוי משוי, אלא רק אסרו לכתחילה מדרבנן מפני שאין זה דרך מלבוש (מ"ב סק"ע).

סעיף כא

אין יוצאים בתיבה וקופה ומחצלת, אבל יוצאים בשק ויריעה וחמילה (פירוש בגדים גסים).

יציאה בכסוי להגן מהגשמים

בתוספתא שבת (פרק ו הלכה ז) איתא אין יוצאים בתיבה קופה ומחצלת, אבל יוצאים בשק יריעה וחמילה, **וכן פסק שו"ע**. מיירי התם ברוצה להגן על עצמו מהגשמים, וקמ"ל דמה שהוא דרך מלבוש יוצאים בו, ומה שאינו דרך מלבוש אלא רק להגן מהגשמים אסור. **שק** דרך הרועים לצאת בו כמלבוש, ולכן מותר אף לשאר בני אדם (מ"ב סקע"ג).

בשו"ע הובא בסוגריים דשק יריעה וחמילה הם בגדים גסים, כן פירשו **רש"י והרא"ש**, ומשמע ששק ממש ורוצה לעשותו כמין מלבוש, אסור לצאת בו (הקשה המ"ב לדבריהם מדוע לא כתוב בתוספתא לאסור בשק שאינו מלבוש, והוי חידוש טפי מתיבה קופה ומחצלת). במ"ב (סקע"ד) הניח בצ"ע בזמנו שדרך הרועים היה לצאת בשק ממש, האם יש להקל לצאת בו כיון שהוא לבוש להם. והביא ביאור **הרשב"א** הביאו השלטי גיבורים, דמיירי בשק ממש שעשאו למלבוש.

סעיף כב

יוצאים במוך וספוג שעל המכה לפי שהם מרפאים הילכך הוי כמו תכשיט, וכן בקליפת שום ובצל או באספלנית ומלוגמא ורטייה שעליה, **ואם** נפלו מעליה **לא** יחזירנה וכל שכן שלא יתנם בתחילה, **אבל** אסור לכרוך חוט או משיחה על המכה לצאת בו, דכיון שאינם מרפאים הוו משוי, **אבל** באגוד שכורך על הרטייה שלא תיפול מעליו, יכול לילך בו וקושרו ומתירו.

יציאה בכיסוי על גבי המכה

- **יציאה בתחבושת רטייה וכדומה:**

פסק השו"ע (על פי התוספתא) מותר לצאת במוך, ספוג, קליפת שום ובצל, אספלנית (תחבושת שיש עליה משחה) ומלוגמא שיש עליה רטיה (דהמלוגמא היא כעין משחה ומניח אותה על הרטייה), דכיון שעשויים לרפואה הוו כתכשיט. אבל אסור ליתן התחבושות בשבת דאסרו חכמים רפואה בשבת, ואם נפלו לא יחזור וייתן, דהוי כנותן בתחילה (מ"ב סקע"ו).

- **יציאה בחוט על הרטייה או על המכה:**

פסק השו"ע אסור לכרוך חוט או משיחה על המכה לצאת בו, אבל באגד שכורך על הרטייה מותר. **נחלקו** האחרונים יש איסור בחוט על רטייה, שבשו"ע כתב האיסור בחוט על המכה, וברמב"ם כתב האיסור בחוט על המוך או הספוג:

- » **מגן אברהם בדעת השו"ע** ההיתר הוא רק אגד ורק על הרטייה, ונקט השו"ע על המכה והוא הדין על הרטייה. ולא התירו אלא באגד דלא חשיב ובטל הואיל ועשוי מסמרטוטים וזורקו לאחר שימושו, אך חוט ומשיחה חשובים ואינם בטלים. ואף שמגן המכה על ידי החוט או האגד אין היתר לצאת רק בדבר העשוי לרפואה, אך לא להגן על המכה שלא תישרט.
- » **ב"ח** על גבי הרטייה מותר אף חוט ומשיחה דבטלים לגבי הרטייה, ומה שסיים השו"ע אבל באגד וכו' הוא הדין על חוט ומשיחה, אך על המכה ממש אסור.
- » **גר"א בדעת הרמב"ם** חוט ומשיחה אסור רק על הספוג אך על גבי המכה מותר, כיון שעושה כן שלא יסרט לא הוי משוי.

כתב הבאה"ל (ד"ה יוצאים) לדברי הטור שהעתיק השו"ע, דההיתר הוא רק בדבר העשוי לרפואה, מיירי בספוג ומוך ישנים המרפאים, דאילו חדשים אינם מרפאים. לדעת הרמב"ם על פי הגר"א, ההיתר הוא אף כשרק מגנים על המכה, ומיירי אף במוך וספוג חדשים (והביא הבאה"ל ראיה מדברי הבאה"ל לדעת הרמב"ם).

לקמן סעיף כ"ח יובאו דעות המתירים בעשוי להגן על המכה.

סעיף כג

הבנים יוצאים בזגין (פירוש כמין פעמונים קטנים) **הארוגים להם בכסותם, אבל אם אינם ארוגים, לא.** הגה: ולא מהני הא דמחובר לכסות רק בדבר שדרכו להיות מחובר שם. אבל אם חיבר שם דבר שאין דרכו בכך, אסור (הגהות מיימוני פי"ט וב"י בשם תשובת רשב"א ומרדכי פרק במה אשה). ואותן עגולים ירוקים שגזרה המלכות שכל יהודי ישא א' מהן בכסותו, מותר לצאת בהן אפילו אינו תפור בכסותו רק מחובר שם קצת (א"ז). וכן מותר לצאת במטפחת שמקנחין בו האף, שקורין פצולי"ט, אם מחובר לכסות. והא דמותר לצאת בזגין הארוגין דווקא שאין בהם ענבל לה ואין משמיעין קול (הגהות אלפסי סוף פרק במה אשה).

יציאה בדבר המחובר לבגד

- **יציאה בזגים ארוגים ואינם ארוגים:**

משנה שבת (סו:) "בני מלכים יוצאים בזוגים (פעמונים קטנים בבגדיהם), וכל אדם, אלא שדברו חכמים בהווה". **ובגמרא** "מאן תנא, אמר ר' אושעיא רבי שמעון היא דאמר כל ישראל בני מלכים הם (ומותר גם בעני אף כשאינו ארוג ממש, ולא חיישינן שמא יטלם בידו ויטלטלם מחשש שיראה כיוהרא בשבילו, דבן מלך הוא), **רבא אמר באריג בכסותו ודברי הכל** (ולא חיישינן שיוריד ויטלטלנו כיון שתפור בבגדו)".

פסק השו"ע כרבא ארוגים מותר לכל אדם לצאת בהם. הטעם הואיל וארוגים לא חיישינן, ואף בשל זהב לא חיישינן שמא מחייכי עליה ויבוא לטלטלם הואיל והם ארוגים (מ"ב סקע"ט). אם אינם ארוגים יש לחוש לשתי החששות הללו, ואף אם <u>קשורים</u> לא מהני וכל שכן אם רק <u>מונחים</u> על צווארו (מ"ב סק"פ).

- **תנאי שיהא דבר שדרכו להיות מחובר:**

כתב רמ"א לא מהני ארוג רק בדבר שדרכו להיות שם, כגון בזמניהם שהיה דרך לצאת בזוג (מ"ב סקפ"א), אך אם אין דרך להיות שם אסור. ביאר המ"ב כשאין דרכן להיות שם גזרו מחובר אטו תלוש, וכשדרכו להיות שם לא גזרו.

- **תנאי שלא יהיה בו זוג:**

כתב רמ"א ההיתר לצאת בזגין הוא רק כשאין בהם ענבל ואינם משמיעים קול.

- **יציאת בנים קטנים:**

בנים קטנים שאינם עשירים אסורים לצאת בזוג של זהב שאינו ארוג, דחישינן דילמא מחייכי עלייהו ואי אפשר שלא ישמע אביהם ויבוא ויטלם (מ"ב סק"פ). אך לטלטול עצמם ליכא למיחש,

דלאו בני חיובא נינהו ולא ספינן להו איסור בידים. ולחשוש שמא מיפסיק ליכא למיחש, דלא שכיח שיהא אביהם בשעה שייפסק (מגן אברהם סקל״ב בשם תוספות). נחלקו אם מותר בבני עשירים דליכא למיחש דילמא מחייכי עליה:

- « **מגן אברהם** מותר כמבואר, דהחשש היחיד הוא דילמא מחייכי ולא שייך בעשירים.
- « **פרי מגדים** הסתפק דילמא לא פלוג (שעה״צ סקצ״ד).

❑ **עיגולים ירוקים:**
הורה רמ״א בשם או״ז מותר לצאת בעיגולים ירוקים שגזרה המלכות ליהודי לצאת בהם, אפילו לא תפור ממש רק מחובר קצת. ביאר המ״ב (סקפ״ג) הואיל ודרך לצאת בהם נחשבים מלבוש, ומשום יראת המלכות לא יסירם, ואם יפלו לא יביאם בידו הואיל ואין להם ערך כל כך.

❑ **מטפחת פצולי״ט:**
הורה רמ״א מותר לצאת במטפחת שמקנחין בו האף שקורין פצולי״ט, אם מחובר לכסות. משנה ברורה (סקפ״ד) בשם גר״א הביא שההיתר הוא אף שלא תפור ממש אלא רק מחובר בב׳ תכיפות. נחלקו מה טעם ההיתר (מ״ב סקפ״ד שעה״צ סקק״ג):

- « **גר״א** בטל לבגד הואיל וזו הדרך לצאת בו.
- « **מג״א וט״ז** הואיל ואינו חשוב בטל לבגד.

תפר לחגורה לא יועיל אלא רק לבגד (מ״ב סקפ״ה).

▪ **דיעבד שלא תפר מערב שבת:**
לא תפר הפצולי״ט מערב שבת לא יועיל קשירה אף מערב שבת ואף קשר של קיימא, ואף להניח על החגורה שלו הקיימת אסור, אלא יחבר ראש המטפחת בראש החגורה, **ט״ז** התיר אף שלא קשר בקשר של קיימא ומהני שייעשה זה בתוך השבת, **גר״ז ועוד** הצריכו שיהא קשור בשל קיימא ולכן יעשה רק מערב שבת (מ״ב סקפ״ד).

סעיף כד

יוצאים במיני עשבים שקושרים אותם בקשרים ותולין אותם לרפואה.

יציאה בעשבי רפואה

משנה שבת (סו:) "הבנים יוצאין בקשרים". ובגמרא הו״א שקשרים היינו קשרי פואה ודחינן ליה מדיוק המשנה, ומיהו משמע שמעיקר הדין יש היתר לצאת בפואה.

וכן פסק שו״ע יוצאים במיני עשבים שקושרים לרפואה, וביאר המ״ב (סקפ״ו) שהם בכלל קמיע מומחה שמותר כתכשיט לחולה ואחד ממלבושיו.

סעיף כה

אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה, ואם הוא מומחה יוצאין בו. לא שנא אתמחי גברא ולא קמיע כגון שכתב לחש אחד בשלש אגרות ורפאו שלשתם שלשה בני אדם שאיתמחי גברא לאותו לחש בכל פעם שיכתבנו אבל לא לשאר לחשים, וגם אין הקמיע מומחה אם

יכתבנו אחר, לא שנא אתמחי קמיע ולא גברא כגון שכתב לחש אחד באגרת אחת וריפא בו ג' פעמים שאותה אגרת מומחה לכל אדם, וכל שכן אי איתמחי גברא וקמיע כגון שכתב לחש אחד בג' אגרות וכל אחת הועילה לג' אנשים או לאדם אחד שלשה פעמים, איתמחי גברא ללחש זה בכל אגרת שיכתבנו ואתמחו אגרות הללו לכל אדם. הגה: ודווקא שכתב ג' המחאות ביחד, אבל אם איתמחי גברא תחלה ואחר כך עשה קמיע וריפא ג' פעמים לא תלינן בהמחאת הקמיע רק בהמחאת הגברא שכבר אתחזק (הג"א וכן משמע מתוס' מהביאור שכתב ב"י). אבל אם כתב ג' קמיעים לאדם אחד ורפאו ג' פעמים, לא איתמחי לא גברא ולא קמיע. ומותר לצאת בקמיע מומחה לא שנא הוא של כתב או של עיקרים, בין בחולה שיש בו סכנה בין בחולה שאין בו סכנה. ולא שנכפה כבר ותולהו לרפואה, אלא אפילו לא אחזו החולי אלא שהוא ממשפחת נכפין ותולהו שלא יאחזנו, שרי וקושרו ומתירו ברשות הרבים ובלבד שלא יקשרנו בשיר או בטבעת ויצא בו לרשות הרבים, שאז יאמרו שיוצא בו לשם תכשיט וזה אסור, דלאו תכשיט הוא.

<u>**יציאה בקמיע**</u>

- ☐ **הגדרת קמיע ואיש מומחה:**
  - ▪ **מקור יציאה בקמיע:**

משנה שבת (ס.) "לא יצא האיש וכו' ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה". **ובגמרא** (סא.:) "אמר רב פפא לא תימא עד דמומחה גברא ומומחה קמיע, אלא כיון דמומחה גברא אף על גב דלא מומחה קמיע וכו'. ת"ר איזהו קמיע מומחה כל שריפא ושנה ושלש וכו', והתניא איזהו קמיע מומחה כל שריפא ג' בני אדם כאחד, לא קשיא, הא למחויי גברא הא למחויי קמיעא (למחויי גברא בעינן ג' בני אדם שונים, ולמחויי קמיעא מספיק אותו אדם ג' פעמים). אמר רב פפא פשיטא לי תלת קמיע לתלת גברי תלתא תלתא זימני, איתמחי גברא ואתמחי קמיע (הומחה הכותב שריפא ג' אנשים, והומחה כל קמיע שריפא ג' אנשים). תלתא קמיע לתלתא גברי חד חד זימנא, גברא איתמחי קמיעא לא איתמחי, חד קמיע לתלתא גברי, קמיעא איתמחי גברא לא איתמחי (שלוש אנשים בג' קמיעות הומחה רק האיש, קמיע אחד וג' אנשים הומחה רק הקמיע). בעי רב פפא תלתא קמיע לחד גברא מאי, קמיעא ודאי לא איתמחי, גברא איתמחי או לא איתמחי, מי אמרינן הא אסי ליה או דילמא מזלא דהאי גברא הוא דקא מקבל כתבא (ר' פפא הסתפק בריפא בג' קמיעות את אותו אדם, האם הומחה הכותב), תיקו".

מבואר מותר לצאת עם קמיע מומחה, בין רק הכותב מומחה ובין רק הקמיע מומחה. הגדרת קמיע מומחה שריפא ג' פעמים אף אותו בן אדם (רש"י תוס' ורא"ש, אך לרש"י יש חילוק אם ריפא ג' אנשים שונים או שג' רופאים כתבו לחש זה הומחה לכל כותב, אך אותו כותב בחולה אחד מועיל רק שיעשה מומחה הכותב הראשון), הגדרת אדם מומחה שריפא ג' בני אדם. הכותב ג' קמיעות וריפאו ג"פ הומחו האיש והקמיעות, הסתפק ר' פפא בג' סוגי קמיעות שריפאו אותו אדם, האם הומחה הכותב או שמא מזל האיש גרם, ונקטו הראשונים בספק ר' פפא לחומרא.

ההיתר לצאת הוא רק דרך מלבוש, אבל לא יאחזנו בידו.

- **מחלוקת בביאור גברא וקמיעא:**
  - » **רש"י** הומחה הקמיע פירוש שאותו לחש נחשב מומחה לכל אדם שייכתבנו, הומחה גברא פירוש שהומחה הכותב לכל קמיע שיכתוב.
  - » **תוספות ורא"ש** הומחה הקמיע פירוש שאותה איגרת נחשבת מומחת לכל אדם שיישאנה, הומחה גברא פירוש שהומחה לכל איגרת שיכתוב כלחש הראשון. אך לא מסתבר כרש"י שהלחש יועיל לכל איש שיכתבהו, ולא שהומחה האיש לכל קמיע שיכתוב.

להלכה:

- » **שו"ע** פסק כתוס' ורא"ש, ועל כן מותר לצאת בקמיע אם אתמחי גברא כגון שכתב לחש אחד בשלש אגרות ורפאו שלשתם שלשה בני אדם או אדם אחד (באה"ל ד"ה ורפא בו), שאיתמחי גברא לאותו לחש בכל פעם שיכתבנו אבל לא לשאר לחשים, וגם אין הקמיע מומחה אם יכתבנו אחר. או אתמחי קמיעא כגון שכתב לחש אחד באגרת אחת וריפא בו ג' פעמים שאותה אגרת מומחה לכל אדם שישאנה. וכל שכן אי איתמחי גברא וקמיעא כגון שכתב לחש אחד בג' אגרות וכל אחת הועילה לג' אנשים או לאדם אחד שלשה פעמים, איתמחי גברא ללחש זה בכל אגרת שיכתבנו ואתמחו אגרות הללו לכל אדם. אבל אם כתב ג' קמיעים של לחשים שונים לאדם אחד ורפאו ג' פעמים, לא איתמחי לא גברא ולא קמיע דאמרינן מזל החולה גרם שהועיל לו.
- » **באה"ל** (ד"ה כגון) יש להקל בשעת הצורך כרש"י וסיעתו, הואיל ומצאנו שכן דעת ר"ח ור' יונתן ואם היה רואה אותם בהשו"ע היה פוסק כמותם.

- **לא אתמחי גברא ולא קמיעא:**

ג' לחשים לאדם אחד פסק שו"ע לא הומחה גברא ולא קמיעא הואיל ותלינן במזל החולה, נחלקו האם מותר החולה עצמו שהתרפא לצאת בהם:

- » **מג"א** אסור.
- » **פרי מגדים ולבושי שרד** יש לפקפק.

- **המחאת קמיע כשכתבו מומחה מכבר:**

כתב האשירי אליבא דרש"י אדם שהיה מומחה כבר ועשה קמיע וריפא בו ג"פ, אין להחשיב הקמיע למומחה שיועיל בכתיבת כל אדם, הואיל ויש לתלות בכותב שהוא מומחה ולא בלחש. **הרמ"א** העתיק דבריו שמומחה שעשה קמיע וריפא ג"פ לא הוחזק הקמיע עד שיבואו ב' ההמחאות יחד, ביאר המ"ב (סקצ"ו) כגון שכתב ג' קמיעות הראשון הועיל לראובן ג"פ השני לשמעון ג"פ והשלישי ב"פ לשמעון ופעם אחת ללוי, נמצא שבאו ב' ההמחאות יחד. וכתב המ"ב נפקא מינה אם הפסיד הרופא המחאתו כגון שכתב ג' איגרות ולא הועילו, עדין נשאר הקמיע בהמחאתו.

- ☐ **למי ההיתר לצאת בקמיע:**

פסק שו"ע דברי הברייתא מותר לצאת בקמיע מומחה לא שנא הוא של כתב או של עיקרים, בין בחולה שיש בו סכנה בין בחולה שאין בו סכנה. ולא שנכפה כבר ותולהו לרפואה, אלא אפילו לא אחזו החולי אלא שהוא ממשפחת נכפין ותולהו שלא יאחזנו, שרי וקושרו ומתירו ברשות הרבים ובלבד שלא יקשרנו בשיר או בטבעת ויצא בו לרשות הרבים, שאז יאמרו שיוצא בו לשם תכשיט וזה אסור, דלאו תכשיט הוא. המ"ב (סקק"א) העיר שאין לצאת בקמיע מכתבי הקודש לרה"ר אלא אם הוא מחופה בעור, שיש לחוש שיצטרך ליפנות ויסירנו.

סעיף כו

נאמן לומר הרופא על עצמו שהוא מומחה.

נאמנות הרופא לומר שהוא מומחה

פסק השו"ע על פי דברי הירושלמי, נאמן הרופא לומר על עצמו שהוא מומחה. ובמ"ב (סקק"ג) הוא הדין לומר שהקמיע מומחה.

סעיף כז

יוצאין בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב בין בחול בין בשבת, ואין בו משום דרכי האמורי. וכן בכל דבר שהוא משום רפואה. אבל אם עושה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה, אסור משום דרכי האמורי. אבל כל לחש, מותר. ולא אסרו אלא באותם שבדקן ואינם מועילים. ויש מי שחשש בכל קמיע שאינו מומחה משום דרכי האמורי.

יציאה ברפואות העשויים לסגולה

- **יציאה בביצת חרגול וכדומה:**

משנה (שבת סז.) "יוצאין בביצת החרגול (לכאב האוזן), ובשן שועל (חי למי שלא נרדם, מת למי שנרדם יותר מדי), ובמסמר מן הצלוב (לריפוי מכה הבאה מן הצלוב) משום רפואה, דברי ר"מ. וחכמים אוסרין אף בחול, משום דרכי האמורי". **ובגמרא** אליבא דרבי מאיר "אביי ורבא דאמרי תרוייהו, כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי, הא אין בו משום רפואה יש בו משום דרכי האמורי. והתניא אילן שמשיר פירותיו סוקרו בסיקרא וטוענו באבנים, בשלמא טוענו באבנים כי היכי דליכחוש חיליה, אלא סוקרו בסיקרא מאי רפואה קעביד (ואמור להיות אסור משום דרכי האמורי), כי היכי דליחזייה אינשי וליבעו עליה רחמי".

ממה שנחלקו אליבא דר' מאיר, מוכח שהלכה כמותו. **נחלקו** מה נקרא דבר שיש בו רפואה שהתירו לצאת בו:

» **רש"י** רק דבר הנראה כרפואה, כגון להניח תחבושת על המכה (ומה שהתירו ביצת חרגול, נ"ל משום דמי לתחבושת).

» **רא"ש** תמה על רש"י, דלעיל התירו לחש ולא חששו לאסור משום דכי האמורי, אלא ודאי שכל שאינו דומה לאילן של סיקרא מותר. **וכן פסק שו"ע** מותר לצאת בביצת חרגול וכל דבר שיש בו משום רפואה, ורק לחש אסור.

- **יציאה ביום חול בלחש שמסופק אם מרפא:**

נחלקו האם לצאת בלחשים (קמיעות שיש בהם לחשים) שאין יודעים בהם בודאי שהם מרפאים מותר, או שיש לחוש לדרכי האמורי:

» **ר"ן** מותר שמא גם בזה יתרפא, והוי קצת כמו ניכר שהוא רפואה כיון שרגילות שהלחשים מרפאים. **וכן פסק שו"ע** דלא אסרו אלא באותם שבדקו ואין מועילין. ומיהו לצאת בשבת מותר רק באתמחי כמבואר לעיל.

» **ר' יונה** אסור אף בחול דיש לחוש לדרכי האמורי, **והביאו שו"ע** בשם יש אומרים.

חולה שיש בו חשש סכנה, לכולי עלמא מותר (מ"ב סקק"ז).

סעיף כח

מי שיש לו מכה בפיסת רגלו וקושר עליה מטבע להגין שלא ינגף ברגלו, וגם הוא מרפא, מותר לצאת בו.

יציאה בסלע על המכה

☐ **כיצד מותר לצאת במטבע על המכה:**

משנה שבת (סה.) "יוצאה בסלע שעל הצינית". וביארו שם בגמרא שמועילה נתינת הסלע על המכה משום שהיא קשה ומגינה מפגעי הדרכים, ויש לחלוחית היוצאת מהכסף ומועילה למכה וכן צורת המטבע משפיעה על ריפוי המכה, **וכן פסק השו"ע**.

נחלקו אם מותר לצאת בדבר המועיל רק להגן על המכה אך לא מרפא (מ"ב סקק"ח):

» **משמע משו"ע** אסור וכן מוכח מלעיל כ"ב שלא התיר אלא באגד על גבי רטייה, וכן מוכח מסעיף י"ג שהתיר השו"ע לצאת לנידה שלא תתלכלך.

» **אליה רבה** בשם כמה ראשונים מותר גם שעשוי רק להגן.

» **פרי מגדים** אם עושה אגד מסמרטוטים מותר לכולי עלמא, שלא חשיב ובטל.

» **חיי אדם** סבר דהשו"ע יאסור גם באגד מסמרטוטים, ואם אינו מסמרטוטים לכו"ע אסור (שעה"צ סקקל"א).

סעיף כט

היוצא בטלית מקופלת על כתפיו, דהיינו שלאחר שנתנה על ראשו מגביה שוליה על כתפיו, חייב חטאת. אבל אם אינה מקופלת על כתפיו, אלא משולשלת ברחבה למטה מכתפיו, שרי שמאחר שהוא מתעטף בטליתו ומתכסה בה כתפו וגופו אף על פי שמתקצר קצת מלמטה, מותר. ועל פי זה מותר להתעטף בטליתו תחת הגלימא להביאו לבית הכנסת.

יציאה בטלית על כתפו וגופו

☐ **יציאה בטלית על כתפיו ועל גופו:**

בגמרא שבת (קמז.) "אמר ר' יוחנן היוצא בטלית מקופלת מונחת לו על כתיפו בשבת חייב חטאת", **עוד** שם "אמר להו רבא לבני מחוזא, כי מעבריתו מאני לבני חילא (כשתביאו בגדי עובדי כוכבים בני החיל המוטלים עליכם דרך רה"ר) שרביבו בהו למטה מכתפיים (הוציאום דרך מלבוש משוכים למטה)".

נחלקו כיצד אסר ר' יוחנן לצאת בטלית:

» **רש"י ר"ן שבלי הלקט** נתנה על ראשו והגביה שיפוליה על כתפיו אסור, שלשלם כלפי הרצפה והתעטף מותר, כהוראת רבא לבני מחוזא.

» **ר' חננאל** הסירה לגמרי ממנו ונתנה על כתפו כדרך מוכרי כסות אסור, הניחה על ראשו מותר אף שלא התעטף בה בגופו.

להלכה:
פסק שו"ע כרש"י וסיעתו יוצא בטלית מקופלת על כתפיו אחר שנתנה על ראשו חייב, אבל אם משולשלת ברחבה למטה מכתפיו מותר. **נחלקו** כמה צריך שתרד על **גופו** (מ"ב סקקי"ב):
» **אליה רבה ולבושי שרד** אפילו מעט שאינו רוב.
» **ט"ז וגר"ז** בעינן שתכסה רוב גופו.

עוד כתב בשם הרוקח שמותר להתעטף בטליתו תחת הגלימא ולהביאה כך לבית הכנסת, ובמ"ב (סקקי"ג) ביאר אף שמגביה שוליה למטה הואיל ומעוטף למטה מכתפיו.

סעיף ל

מותר לצאת ברשות הרבים בטלית סביב הצוואר. הגה: אף על פי שמניח לד ימין על כתפו של שמאל, דדרך ללבשו כך ולא הוי אלא להתנאות ושרי (ב"י).

יציאה בטלית סביב הצואר

❑ **טלית סביב הצוואר:**
כתב הרשב"א מנהג ארץ ספרד שנותנים הטלית סביב הצוואר לצניעות ודרך מלבוש להם ומותרים לצאת כך, **וכן פסק שו"ע**. ביאר המג"א שפתילות הציצית אינם אוסרים הואיל והם נוי לבגד (באה"ל ד"ה מותר).

▪ **למי שייך היתר טלית סביב הצוואר:**
נחלקו בסיבת ההיתר לצאת בטלית סביב הצוואר שהרי בסעיף קודם הצריך השו"ע שישלשל על גופו (מ"ב סקקט"ו, באה"ל ד"ה מותר):
» **מג"א מ"ב ועוד** ההיתר הוא במדינות שנהגו לצאת כך משום שלהם חשיב מלבוש.
» **גר"א** ביאר שהיתר השו"ע הוא בטלית ששוליה התחתון משולשל מאחוריה ושני צידי העליון מונחים לפניו סביב הצואר, ובזה מותר אף באשכנז הואיל והוא דרך מלבוש וזה כוונת דברי הרמ"א כאן. העיר הבאה"ל שההיתר הוא כשרק צידי העליון מונחים על כתפו השניה אך אם גם צידי התחתון מונחים אסור.
» **ט"ז** ביאר כשמקפל הטלית ואז נותנה על צווארו לכו"ע מותר, וכתב הבאה"ל שאין להקל כדבריו.

סעיף לא

היוצא מעוטף בטליתו וקיפלה מכאן ומכאן בידו או על כתפו, אם נתכוין לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או כדי שלא יתלכלכו, אסור. ואם קבצם להתנאות בה כמנהג אנשי המקום במלבושן, מותר. והני מילי בטליתות שלהם שהיו יריעה אחת מרובעת, אבל מלבושים דידן כשהוא לבוש בהם ומוציא ידיו מתוכה מותר לתפוס קצתם בידו ולהגביה כדי שלא יתלכלכו שוליו בטיט או כדי שלא יעכבוהו ללכת.

עשיית צורת מרזב בקיפול הטלית

☐ **להגביה טליתו שלא תתלכלך בהליכתו:**

בגמרא שבת (שם) "אמר רבי אלעי אסור לעשות מרזב בשבת וכו', אמר רב פפא נקוט האי כללא בידך כל אדעתא דלכנופי אסור כל דלהתנאות שרי". נחלקו בביאור דבריהם:

» **רש"י** כופל הבגד כלפי מעלה ומחזקו על ידי חוטין, לכנופי שעושה כן לעולם אסור מצד תיקון כלי, ואם כופל רק להתנאות לפי שעה (בלא לתפור) מותר.

» **תוספות רא"ש ור' ירוחם** מצד איסור יציאה, המניח טלית על גופו (כמנהגינו) ונוטל ב' הקצוות הימנים שלפניו ולאחריו ומניחם על כתפו השמאלית (דרך לפניו) ונעשה צורת מרזב, אם עושה כן שיוכל ללכת מהר אסור, ואם הוא להתנאות מותר.

» **רמב"ם** הבין כתוספות וסיעתם שהאיסור מצד משוי, ועל כן אסר לצאת כשמגביה קצוות טליתו מכאן ומכאן בידו או על כתפו שלא יתלכלכו והתיר אם עושה כן לנוי.

להלכה:

פסק שו"ע דברי הרמב"ם, היוצא מעוטף בטליתו וקיפלה מכאן ומכאן בידו או על כתפו, אם נתכוין לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או כדי שלא יתלכלכו, אסור. ואם קבצם להתנאות בה כמנהג אנשי המקום במלבושן, מותר. אסור אך אינו חייב חטאת, בשונה מטלית מקופלת בסעיף כ"ט, הואיל וכאן הוא מעוטף בה אלא שהגביה חלקה שלא כדרך מלבוש. **נחלקו** באיזה אופן דיבר השו"ע (מ"ב סקכט"ז, באה"ל ד"ה וקפלה):

» **מ"ב** הניח הטלית על גופו כמנהגינו ונטל חלק ימין שלפניו ולאחריו והגביהם על כתפו (של ימין) וכן עשה בצד שמאל.

» **גר"א** כפל שולי הטלית והגביהה, ואחזה כך בידו או על כתפו.

☐ **הדין במלבושים שלנו:**

מלבושים שלנו שיש להם פתחים לידיים, פסק השו"ע שמותר להגביה מפני שעדין נשאר הבגד כולו צורת הלבישה. **האחרונים** כתבו שההיתר הוא להגביה מעט, אך לא יגביה הרבה ויתנו תחת הזרוע (מ"ב סקקי"ז). **מלבושים** שאין להם בתי ידים אבל עשויים כמלבוש עם פתח לראשו (מאנטליי"ק\שול מאנטי"ל), מותר להגביהם רק מעט שלא יתלכלכו אך לא יותר (מ"ב סקקי"ח).

סעיף לב

היוצא במעות הצרורים לו בסדינו, חייב. הגה: אבל בבית מותר אם צריך לו, ואפילו אינן צרורים רק שהם מנוקבים.

טלטול מעות

☐ **יציאה לרשות הרבים במעות:**

בגמרא שבת (קמז.) "חנוני היוצא במעות הצרורין לו בסדינו חייב חטאת ולא חנוני בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדרכו של חנוני לצאת כך".

וכן פסק שו"ע היוצא במעות הצרורים לו בסדינו חייב, הואיל והוציא בדרך הוצאה (מ"ב סקקי"ט).

- ☐ **הליכה בביתו במעות:**

כתב רמ"א בבית מותר לו לצאת בדין ומעות צרורים אם צריך לסדין, אפילו אינם צרורים רק שהם מנוקבים. נחלקו מה ההיתר (מ"ב סקקי"כ, באה"ל ד"ה אם, שעה"צ סקקמ"ה):

- » **ט"ז** אם צריך לסדין מותר להתעטף בו אף שיש בו מעות, ואם הם מנוקבים מותר לטלטלם אין עליהם שם מוקצה הואיל וראויים לתלותן לתכשיט בצוואר ביתו.
- » **מגן אברהם** ההיתר במעות צרורים או מנוקבים הוא רק כשחושש שייגנב הסדין והמעות, הבאה"ל הביא יש שהתירו במקום פסידא להוציא אף בידו שלא כדרך הוצאה.
- » **גר"א** כל היתר הרמ"א הוא רק במנוקבים, דאי לאו הכי היה אסור אף הסדין לבדו משום שנעשה בסיס לדבר האסור.

סעיף לג

אסור לצאת בשבת במעות או בכסף וזהב התפורים בבגדו. הגה: ויש מתירים במקום פסידא שירא שיגזלנו ממנו אם יניחם בבית וילך מהם (אגור ואיסור והיתר הארוך). וכן נוהגין להקל אם צריך לצאת, אבל אם יוכל להיות יושב בבית ולא לצאת, לא יצא. במקום שאין צריך לו ויוכל להניחם בבית, יש להחמיר.

מעות התפורים בבגדו

- ☐ **הנצרך לצאת עם מעות כיצד ינהג:**

מעות התפורים בבגדו המוציא אינו חייב מהתורה שלא הוציא כדרך הוצאה, דנו הפוסקים בדין הוצאתם מדרבנן:

- » **חכמי צרפת** התירו לצאת בהם (משמע משום שהם תפורים בטלים).
- » **מהר"ם** הורה לאסור להולכי דרכים לצאת בבגדים התפורים בבגדיהם מדרבנן, **וכן פסק שו"ע** אסור לצאת בשבת במעות או בכסף וזהב התפורים בבגדו, ואינם בטלים כשאר דבר התפור הואיל והם חשובים (מ"ב סקקכ"ב).
- » **מהרי"ל** נראה להתיר להוציא כלאחר יד במקום חשש פסידא, **וכן פסק רמ"א** נוהגין להקל הואיל והוצאה שלא כדרך היא דרבנן ועוד שרשות הרבים שלנו אין לה דין רשות הרבים, ובמקום הפסד שאדם בהול על ממונו אם לא נתיר לו יבוא לעבור על איסור תורה כגון שיחפור בקרקע (מ"ב סקקכ"ג). ודווקא שאינו יכול להישאר בביתו וחייב לצאת לחוץ כגון שאם ישב בביתו כל היום ירגישו בו שהוא שומר מעותיו ויבואו לגוזלו (מ"ב סקקכ"ד), אבל אם יוכל להיות יושב בבית ולא לצאת לא יצא, וכן אם יוכל להניחם בבית ולצאת יש להחמיר שלא ילבש הבגד שמא יצא בו (מ"ב סקקכ"ו).

סעיף לד

יוצא אדם בסודר המקופל על כתפיו אף על פי שאין נימא כרוכה לו על אצבעו. ואם אין הסודר חופה ראשו ורובו אסור לצאת בו אלא אם כן קשר שני ראשיו למטה מכתפיו זה עם זה.

יציאה בסודר המקופל על כתפיו

בגמרא שבת (קמז.) "הרטנין (אנשים הרגילים לרוץ כגון השליחים) **יוצאין בסודרין שעל כתיפן, ולא רטנין בלבד אמרו אלא כל אדם אלא שדרכן של רטנין לצאת בכך. א"ר יהודה מעשה בהורקנוס בנו של רבי אליעזר בן הורקנוס שיצא בסודר שעל כתיפו בשבת, אלא שנימא כרוכה לו באצבעו. וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו אפילו אין נימא כרוכה לו באצבעו". מבואר** שמותר לצאת בסודר מקופל על כתפיו אף בלי שיקשור נימא ממנו על אצבעו שלא יפול.

וכן פסק שו"ע יוצא אדם בסודר המקופל על כתפיו אף על פי שאין נימא כרוכה לו על אצבעו, אף שלעיל סעיף כ"ט נפסק בטלית על כתפו חייב חטאת בסודר דרך להניחו על כתפו לפעמים, ומיירי במקום שדרך אנשים לצאת כך לפעמים (מ"ב סקקכ"ז).

דעת **ר"ח** הביאו הב"י שבעינן נימא כרוכה על אצבעו, ודעת **הט"ז ברמב"ם** שכל סודר המקופל בעינן חופה ראשו ורובו, וכתב הבאור הלכה (ד"ה ואם) על פי הט"ז, כל ההיתר להניחו על כתפו הוא רק במקופל, אך אם פשטו צריך להיות עטוף ראשו ורובו.

יציאה בסכניתא

בגמרא שבת (קמז:) "אמר ר' יוחנן סכניתא (בגד קצר שאין בו כדי לכסות ראשו ורובו של האדם) **צריך לקשר ב' ראשיה למטה מכתפיים** (כעין חגורה כדי שתהא עטיפתו דרך לבישה)". **וכן פסק שו"ע** אם אין הסודר חופה ראשו ורובו אסור לצאת בו אלא אם כן קשר שני ראשיו למטה מכתפיו זה עם זה, ואם חופה ראשו ורובו מותר אף אם מקפלו על כתפיו כמבואר בתחילת הסעיף (מ"ב סקקכ"ט).

סעיף לה

לבדים הקשים אסור להביאם ברשות הרבים או בכרמלית כשהוא מעוטף בהם. ואם אינם קשים הרבה, מותר.

עיטוף בלבדים הקשים

בגמרא שבת (קמו:) "בי סדיא (לבדים העשויין לקפל תחתיו במקום הכר או הכסת) **רב אסר ושמואל שרי"**. ובגמרא שם מסיק שלא נחלקו רב ושמואל אלא הדין בקשים שאסור וברכים או ממוצעים מותר. **וכן פסק שו"ע** אם אינם קשים הרבה מותר להביאם כשהוא מעוטף בהם ואם קשים אסור, וברמב"ם מבואר שעבים אסור אף ברכים וקשים אסור אף באינם עבים (מ"ב סקק"ל).

סעיף לו

מותר לצאת בשבת בשני מלבושים זה על גב זה בין לצרכו בין לצורך חברו בין שהם שני חלוקים בין שהם שני סרבלים (פרוש סרבל כסות העליון) בין שהם שתי חגורות זו על גב זו, ואפילו אין מלבוש מפסיק ביניהם. הגה: ויש אוסרים שתי חגורות זה על זה אא"כ מלבוש מפסיק ביניהם (א"ז ותוספות ומרדכי פרק במה אשה), **וכן ראוי לנהוג.** ומותר ללבוש שני כובעים זה על זה (א"ז), **וכן שני** אנפילאות (אגור).

שני מלבושים זה על גב זה

בגמרא שבת "א"ל רבינא לרב אשי קמרא עילוי המיינא מאי, א"ל תרי המייני קאמרת". נחלקו בביאור ר' אשי, **רש"י תוס' מהר"ם רא"ש ורמ"א** כוונתו לאסור שאין הנאה בחגורה העליונה, **רי"ף רמב"ם ושו"ע** השמיטו משמע להתיר. כתב מ"ב מטפחת על חגורה לכו"ע אסור, אלא יחבר לחגורה או בעניבה, או יחגור בשתיהן בהפסק מלבוש או יכרכנה בצווארו.

סעיף לז

מותר לצאת בשבת בבתי ידים הנקראים גואנטי"ש. ויש מי שמחמיר להצריך שיתפרם מע"ש בבתי ידים של מלבושיו או שיקשרם בהם בקשר של קיימא יפה, וראוי לחוש לדבריו.

כפפות

לשו"ע ראוי להחמיר כשבלי הלקט ואגור שמא יטלטל, מ"ב כתב נהגו להקל ועדיף להחמיר, ערוה"ש כתב להקל משום הקור שאין לחוש שיוציא. שש"כ השווה מגיני אוזניים לזה.

סעיף לח

היוצא בשבת בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה, חייב מפני שאותם החוטים חשובים הם אצלו ודעתו עליהם עד שישלים ויעשהו ציצית. ואם היא מצוייצת כהלכתה, אף על פי שאין בה תכלת, מותר לצאת בשבת (ועי"ל סימן י"ג).

יציאה בטלית שאינה מצויצת

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת שנחשב כמשוי, לרש"י המשוי הוא משום שצבועים בתכלת משמע שהיום אינם משוי, לשאר הראשונים המשוי הוא משום שהפתילות לא כשרות ללא קשר לתכלת.

סעיף לט

כילה (פרוש יריעה כעין אהל) שיש בה רצועות שמותחין אותה בהם, מותר להתעטף בה ולצאת לרשות הרבים ואין הרצועות חשובות כמשאוי שמבוטלות אגבה; הילכך מותר לצאת ברצועות התלויות באבנט אף על פי שאין המנעלים קשורים בהם, דלא חשיבי ובטלי אגב האבנט. אבל אם הם של משי, חשיבי ולא בטלי ואסור אם אין המנעלים קשורים בהם. וה"ה לכל דבר שנפסק מן הבגד וראשו אחד מחובר, כגון לולאות, ואינו חשוב, מותר לצאת בו. ואם חשוב הוא, אסור לצאת בו.

דבר שנפסק מהבגד וראשו עדיין מחובר

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת ובראשונים.

סעיף מ

כובע שהוא מתפשט להלן מראשו טפח, אסור להניחו בראשו אפילו בבית, משום אהל.

חשיבת כובע

בגמרא שבת (קלח:) "אמר רב ששת בריה דרב אידי האי סיאנא שרי, והאיתמר סיאנא אסור, לא קשיא הא דאית ביה טפח הא דלית ביה טפח. אלא מעתה שרביב בגלימא טפח ה"נ דמיחייב, אלא לא קשיא הא דמיהדק הא דלא מיהדק". **רש"י** גרס אלא נמצא שכל שהוא מהודק מותר ולא חיישינן שיפול, **ר"ח רמב"ם ותוס'** לא גרסו אלא נמצא שעדיין יש איסור אוהל אלא שיש חילוק בין אם שוליו נכפפים שמותר לבין קשים שאסור. **שו"ע** סתם לאסור, **מ"ב** הדגיש שהוא דווקא ששוליו לא נכפפים, וביאר שאף שאין לו דפנות אסרו דהוי אוהל עראי. כובעים שלנו – מגבעות כתב מ"ב להתיר ששוליו נכפפים ועוד שעשוי לכיסוי ראש ולא לצל, ועוש שהשפה עשויה בשיפוע ועוד שיש לסמוך על רש"י.

סעיף מא

לצאת בשבת בכובע שבראשו העשוי להגין מפני החמה, יש מי שאוסר משום דחיישינן שיגביהנו הרוח מראשו ואתי לאתויי ד"א ברשות הרבים אא"כ הוא מהודק בראשו או שהוא עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין הרוח יכול להפרידו מראשו או שהוא קשור ברצועה תחת גרונו, דבהכי ליכא למיחש למידי.

המשך דין כובע

כובע בלא שוליים הביא השו"ע דעת רש"י, כתב מ"ב כובע שהוא כיסוי הראש מותר ולא חיישינן שיטלטל שהרי לא ילך בגילוי ראש.

סעיף מב

המוצא תפילין בשבת בבזיון, במקום שאין משתמרין, אם יש סכנה שגזרו שלא להניח תפילין, מכסן והולך לו. ואם אין סכנה, אם יש בהם רצועות שבכך ניכר שהם תפילין ולא קמיעות והן קשורות שיכול ללבשן, מכניסן זוג זוג דרך לבישה עד שיכניסן כולם. ואם היו רבים, שלא יספיק ללבשן ולהכניסן זוג זוג, יחשיך עליהם עד הלילה ויביאם. ואם ירא להחשיך מפני לסטים, מוליכם פחות פחות מד' אמות, או נותנם לחברו וחברו לחברו עד שמגיע לחצר החיצונה.

המוצא תפילין

משנה עירובין, מצא תפילין בסכנה יכסם וילך, בלא סכנה וניכר שאינם קמיעות ילבש ויכניס ואם לא יספיק יחשיך, ואם סכנה להחשיך יוליך פחות מד' אמות או יעביר על ידי הרבה בנ"א.

תפילין בלא רצועות (במשנה נקראו תפילין חדשות): נחלקו התנאים (ר' מאיר ור' יהודה) מ"ה במצא תפילין חדשות בלא רצועות, ונחלקו אמוראים בביאור המחלוקת אם מה שלא מטלטל הוא מחשש שהם קמעים (ואין היתר לטלטלם), או שאין אדם טורח לעשות קמיע כעין תפילין ובאין רצועות אסור כי אין כיצד ללובשם. **רי"ף רא"ש רמב"ם ושו"ע** חדשות יש לחוש שהם קמיעות ואין צריך אפילו להחשיך עליהם, **הה"מ** חדשות לא יכול ללובשם אך מחשיך עליהם. **מג"א** היום לא מצוי שעושים קמיעות כתפילין ואף לשו"ע באין רצועות מחשיך.

נחלקו אם אישה יכולה להכניס על ידי הנחה או שנחשב לה משאוי. אישה היוצאת בציצית מצויצת חייבת חטאת דהוי משוי, ויש חולקים.

סעיף מג

המוצא ס"ת בשדה, אם אינו שעת סכנה יושב ומשמרו ומחשיך עליו (לשון הרמב"ם: ובסכנה מניחו והולך לו). **ואם היו גשמים יורדים, מתעטף בעור וחוזר ומכסה אותו, ונכנס בו.**

המוצא ספר תורה

דין השו"ע כמבואר בתוספתא וברמב"ם.

סעיף מד

הבא להציל כליו מפני הדליקה לובש כל מה שיכול ללבוש, ועוטף כל מה שיכול לעטוף, ופושט, וחוזר ולובש ומוציא.

הצלה מהדליקה

דין השו"ע כמבואר במשנה ומבואר בהרחבה בסימן שלד.

סעיף מה

מי שנשרו כליו במים, הולך בהם ואינו חושש שמא יבא לידי סחיטה. ולא ישטחם לנגבם, מפני מראית העין, שלא יחשדוהו שכבסן בשבת. ואפילו בחדרי חדרים, שאין שם רואים, אסור. ולא אסרו אלא לשטחן בשבת, אבל אם שטח מערב שבת כלים המכובסים, אינו חייב לסלקן בשבת.

הליכה בבגדים רטובים

התירה המשנה להלך ברטובים, לשטוח בצנעא ת״ק במשנה התיר ר״א ור״ש אוסרים שנראה שכיבס, והורה רב כדבריהם וכן פסק רוב הראשונים ושו״ע (ור״נ גאון היקל בצנעא). רשב״א הורה שהאיסור הוא רק לשטוח ולא להשאיר שטוח. מ״ב כתב להקל לשטוח בליל שבת בצנעה מגבת שצריך לה למחר, והביא מחלוקת אחרונים ברטוב מעט אם מותר לשוטחו. חיתולי תינוקות הקילו לשטוח אף אם לא נראה עליהם צואה משום שידוע לכל ששטיחתם היא משום לכלוך.

סעיף מו

בגדים השרוים במים, אסור לנגבם סמוך לאש. הגה: ואסור לטלטלם שמא יבא לידי סחיטה, והוא שמקפיד על מימיו (מרדכי פרק חבית). ואסור לילך בשבת במקום שיוכל להחליק וליפול במים, שמא ישרו כליו ויבא לידי סחיטה.

נתינת בגדים לחים מול חום

שו״ע אסר כדברי המרדכי, וקמ״ל שאסור משום מלבן ומשום מבשל ולכן אסור אף בלבוש.

בגד רטוב הורה מרדכי ופסק רמ״א שלא יטלטלו שמא יסחט, ומטלניות שאין מקפיד שיהיו יבשות מותר, הורה מג״א כמה בנ״א מותרים לטלטל שיזכירו אחד לשני. עוד הורה רמ״א דברי ר׳ ירוחם לא להלך כשיכול ליפול למים.

סעיף מז

לא ישטח אדם את כליו בשבת, אפילו מן הזיעה.

שטיחת בגדים מזיעה

דין השו״ע כמבואר בתוספתא. בבגד יבש נחלקו אחרוני זמננו.

סעיף מח

מסתפג אדם באלונטית (פרוש בגד שמסתפגין בו לאחר שרוחצין) ומביאה בידו, ולא חיישינן שמא יבא לסחוט. ולא ימסור לבלנים שהם חשודים על הסחיטה.

ניגוב במגבת וטילטולה

במשנה שבת הרוחץ אסרו לטלטל מגבת שמא יסחט אף ביש עירוב אלא אם מביאין כמה בנ״א, בגמרא מבואר שהיא דעה יחידאה של בן חכינאי, והלכה כר׳ יוחנן להתיר, הטעם הואיל ולא שייך לרחוץ בלא להסתפג, לא יעמדו בגזירה. מה שלעיל פסק רמ״א שרטוב הוא מוקצה וכאן חזינן שהתירו לטלטל, מג״א ביאר שלא גזרו מטעם שאי אפשר ולפי זה משהגיע לביתו הוי מוקצה, אליה רבה ביאר שאלונטית הם מים מועטים, ולפי זה מותר גם אחר שהגיע לביתו.

עוד פסק שו״ע על פי הגמרא לא למסור לבלנים החשודים.

כתב מגן אברהם היום (שאפשר להתקיים בלא רחיצה) עדיף שיתנגב בדבר שאינו מקפיד על מימיו, וכן הורה בביאור הגר״א. וההלכה ברורה כתב שאין צורך להחמיר בזה ובפרט שהמגבות היום עבות ואין לחוש לסחיטה.

סעיף מט

מותר לרחוץ ידיו בנהר בשבת, ובלבד שלא יוציאם עם המים שעליהם חוץ לנהר ד׳ אמות.

רחיצת ידיו בנהר

הורה שו״ע דברי ר׳ ירוחם. מה שמותר תוך ד׳ אמות משום דסתם שפת הנהר ד׳ אמות היא כרמלית, אך במקום שהיא רה״ר אסור.

סעיף נ

יוצאים בפשתן סרוק וצמר מנופץ שבראשי בעלי חטטין (פרוש בעלי נגעים). אימתי, בזמן שצבען וכרכן או שיצא בהם שעה אחת מבעוד יום.

יציאה בפאה נכרית

במשנה התירו יציאה בפקורין ובציפא צבועים וכרוכים, לא צבע וכרך מותר אם יצא בהם מבעוד יום. רש״י ביאר שהם פשתן וצמר על המכה, רמב״ם ביאר שהיא פאה נכרית. שו״ע כאן הביא את הרמב״ם לקמן שח הביא פירוש רש״י. מה שאמרו בלא צבע שלא יוצא, רמב״ם ביאר מצד טלטול ושאר הראשונים ביארו אף מצד מוקצה.

סעיף נא

מותר לצאת במצנפת שתולים בצואר למי שיש לו מכה בידו או בזרועו, וכן בסמרטוטין (פרוש חתיכות בגד בלוי) הכרוכים על היד או על האצבע שיש בו מכה.

יציאה בבד הכרוך סביב צווארו ועל ידו

היתר השו״ע הוא על פי כל בשם ראב״ד. שו״ע השמיט מה שהצריך הכל בו שיצא בו מבעוד יום וכן הורה המג״א ומ״ב, אך הט״ז הצריך כן.

סימן שב □ דיני נקוי וקפול הבגדים בשבת

סעיף א

המנער טלית חדשה, שחורה, מן הטל שעליה, חייב שהניעור יפה לה כמו כיבוס. והוא שמקפיד עליה שלא ללבשו בלא ניעור. הגה: וכל שכן שאסור לנער בגד שנשר במים או שירדו עליו גשמים. ודווקא בבגד חדש שמקפיד עליו, (כל בו). יש אומרים לאסור לנער בגד מן האבק שעליו, אם מקפיד עליו, וטוב לחוש לדבריו (רש"י וא"ז). אבל מותר להסיר הנוצות מן הבגד בשבת (א"ז). וע"ל סימן של"ז.

ניעור טלית להסיר אבק או טל

בגמרא שבת המנער טליתו בשבת חייב חטאת. בתנאי שהבגד חדש, שחור ומקפיד על מראהו.

רש"י מדובר בניעור הבגד מעפר ואבק, וכ"פ **הרמ"א וא"ר**. **תוספות** מדובר בניעור מטל, וכ"פ **השו"ע**. **מ"ב** ע"י גוי יש להקל ובפרט במקום שמתבייש. טעם ההיתר למי שאינו מקפיד: **רש"י** הניעור אינו כיבוס עבורו. **מ"מ** כיבוס שאינו מתכוון מותר. אף לדעת המחבר שמותר לנער בגד מאבק וחול, אין לעשות פעולת ייפוי.

הגדרת בגד חדש: **ב"י** בגד שלא כובס כלל. **רמב"ם** ניכר בבגד שהוא חדש, וכ"פ **המ"ב**. לרמ"א אין לנער אף בנחת בגד חדש בכל צבע, מפני שהמים מקצרים אותו. וניעור בחוזק אסור אף בישן.

מותר להסיר נוצות מהבגד, כיוון שמונחות מלמעלה בלבד. הסרת שלג. כשלא נמס ינער בנחת, באופן שאף אם נמס ולא ניכר אינו מנער את המים.

סעיף ב

הלוקט יבולות שעל גבי בגדים כגון אלו היבולות שבכלי הצמר הנשארים בהם מן האריגה, חייב משום מכה בפטיש. והוא שיקפיד עליהם, אבל אם הסירם דרך עסק, פטור.

מלאכת מכה בפטיש בבגד

בגמרא שבת הנוטל חוטים שנתפרו בבגד ואין צורך בהם, חייב משום מכה בפטיש אם מקפיד על כך. **רא"ש** רק המקפיד שלא ללבוש הבגד כך חייב. **רמב"ם ושו"ע** המסיר בכוונה חייב אע"פ שאינו מקפיד.
כתב המ"ב כל העושה דבר שע"י כך נגמרה המלאכה, חייב משום מכה בפטיש. כתב מג"א אין להסיר את התפירות הגסות הנשארות בבגד בגמר התפירה.

סעיף ג

מקפלים כלים בשבת לצורך שבת ללבשם בו ביום. ודווקא באדם (אחד), ובחדשים שעדיין לא נתכבסו, ולבנים, ואין לו להחליף. ואם חסר אחד מאלו התנאים, אסור. ויש מי שאומר דלקפלו שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין, ונראין דבריו.

קיפול בגדים בשבת

במשנה שבת מותר לקפל בגד כמה פעמים לצורך השבת בלבד. ובגמרא מבואר רק ע"י אדם אחד, בבגד חדש, רק בבגד לבן ורק כשאין לו בגד אחר להחליף. ללא התנאים הנ"ל אסור, נראה כמתקן את הבגד ע"י הקיפול.

כתב מרדכי ושו"ע מותר לקפל בסדר שונה, ביאר המ"ב אפילו ללא התנאים הנ"ל, ואפילו א"צ לבגד בשבת. כלבו כתב בימינו מותר לקפל בגד בשבת, אינו כקיפול שלהם ואינו מתקן והשמיטו השו"ע.

כתב מ"ב אין לקפל על משטח ישר, כדין קיפול בשניים.

כתבו תוספות אין לקפל את הטלית של בית הכנסת אין זה לצורך היום.

ר"י הסתפק כאשר אין לו בגד יפה כבגד שלובש כעת, ספק האם מותר לקפל. **מ"ב** כתב לאסור.

א"ר מותר לקפל מיו"ט לשבת רק אם הניח עירוב תבשילים. **רעק"א** מותר אף אם לא הניח.

איתא במשנה מציעים מיטה מליל שבת לשבת, אך לא משבת למוצ"ש. כתב המ"ב באופן שהשבת מבוזה ע"י מראה המיטה סתורה, מותר להציע אף למוצ"ש.

סעיף ד

מכבש (הוא כלי שכובשין בו בגדים אחר הכביסה, והם שתי לוחות זה על זה והבגדים ביניהם), **של בעל הבית מתירין אותו ליטול ממנו בגדים לצורך השבת. ושל אומן, אסור מפני שהוא תחוב בחזקה והתרתו** דומה לסתירה.

בגד הנתון תחת המכבש

במשנה שבת מכבש של בעה"ב מותר להתירו, אסור לכבוש בו. של כובס אסור אף להתירו. ר"י אם היה מותר מבעו"י, רשאי ליטול ממנו את הבגד.

טור ושו"ע טעם האיסור במכבש של כובס הוא סתירה, ר"י מפרש את ת"ק ולכו"ע שרי כשהיה מותר, וכ"פ **הגר"א**.
רמב"ם טעם האיסור הוא משום מוקצה, ר"י חולק והלכה כת"ק לאסור, וכ"פ **המג"א**.

סעיף ה

חלוק לאחר כביסה הוא מתקשה ומשפשפים אותו בידים לרככו, מותר לעשותו בשבת שאינו מתכוין אלא לרככו. אבל סודר אסור, מפני שמתכוין לצחצחו והוי כמלבן. הגה: וכובעים ושאר כלי פשתן דינן כסודר (ב"י בשם ש"ל).

כסכוס חלוק וסודר

בגמרא שבת מותר לשפשף חלוק בין ידיו שאף שמלבין עיקרו הוא לרכך, כך ענה ר' יצחק לר' אחא. סודר לא שאל עליו ר' אחא ומחלוקת גרסאות בין הראשונים מדוע, **רא"ש ושו"ע** ודאי אסור

משום שהוא בגד חיצוני. **רי״ף** מותר שאין כוונתו ללבן. וכתב חיי״א אין לשפשף חלוק ע״י כלי, שבכה״ג הוי מלבן ואסור. כתב חיי אדם אין לכסכס חלוק ע״י כלי המיוחד לכך.

בגד פשתן: כתב שבה״ל והביאו רמ״א אין לשפשף בגד העשוי פשתן, וכ״פ הרמ״א. טעם שאסור בגד פשתן לאחר הכביסה מתקשה, וריכוכו הוא ליבונו. וכתב מ״ב, חלוק העשוי פשתן מותר לכסכס, מכיון שברור שמטרתו אינה לצחצחו אלא לרככו בלבד. **מג״א** נהגו העולם לשפשף בגד פשתן. **א״ר** מנהג טעות. **ביה״ל** בחלוק יש להקל.

סעיף ו

טיט שעל רגלו, (או על מנעליו), (ב״י ור׳ ירוחם חי״ג) **מקנחו בכותל אבל לא בקרקע, דלמא אתי לאשויי גומות. ויש מי שאוסר אף בכותל. הגה: ויש מי שמתיר בשניהם,** (הרא״ש). **וה״ה למותר להסירו במעט** (חרס הראוי לטלטל), (רבי ירוחם חי״ג).

ניקוי טיט שעל רגלו ונעלו

בגמרא שבת ד׳ שיטות לעניין קינוח טיט שעל רגלו. אביי – מקנח בקרקע ולא בכותל, מוסיף על הבניין. רבא – מקנח בכותל, אין לבניין קיום, ולא יקנח בקרקע משום השוואת גומות, וכ״פ **הרמב״ם ושו״ע** ומ״ב. מר בריה דרבינא – זה וזה אסור, מקנח בקורה, וכ״פ **שיטה ברא״ש**, הביאו **שו״ע בי״א**. **ר׳ פפא**. זה וזה מותר, וכ״פ **הרא״ש והרמ״א וט״ז**.

קינוח נעל: **מהר״י אבוהב** שמא אסור לקנח את נעלו משום ממחק. **רי״ו וב״י** מותר, ורק גירוד אסור, וכ״פ **הרמ״א**. **ב״ח** אסור לקנח טיט שע״ג מנעלו. **ביה״ל** ניתן להקל כרמ״א, וטוב להחמיר בטיט יבש שדרוש קינוח מרובה.

ברזל חד: כתב **ט״ז** אין לקנח נעלו ע״ג ברזל חד, משום ממחק, דומה לגב הסכין שאסור לקמן בסעיף ח׳. **מג״א** אסר אפילו ע״ג ברזל עבה. כתב מ״ב אף למג״א מותר כשמקנח בנחת, בפרט כשמדובר בטיט לח.

סעיף ז

טיט שעל בגדו משפשפו מבפנים דלא מוכחא מלתא לאתחזויי כמלבן, אבל לא בחוץ דדמי למלבן ומגררו בצפורן. ויש מפרשים דה״מ לח, אבל יבש אסור דהוי טוחן.

ניקוי בגד מטיט

בגמרא שבת וכ״פ שו״ע טיט שעל בגדו מכסכסו מבפנים ולא מבחוץ, וכן מותר לגרדו בציפורן. כתב הגר״א לא דמי לאיסור כסכוס סודר, הכא קיל טפי משום שאינו מצחצחו אלא מסיר את הטיט בלבד. **שבלה״ל** רק בגד פשתן אסור, שאר בגדים מותר. **ביה״ל** האחרונים סתמו לאסור בכל הבגדים.

גירוד בסכין: **רי״ף ורמב״ם** אין לגרד בסכין. **טור** מותר אף בסכין. **מ״ב** רק בגב הסכין. **מג״א** אף בחודו.

טיט יבש: **רבינו פרץ** אין לגרד טיט יבש, הוי טוחן ואסור מדרבנן (מלשצ"ג), הו"ד **בשו"ע** בשם יש מפרשים'. **מ"ב** מותר לגרד טיט יבש ע"י גוי, שבות דשבות במקום צער. **דרישה** יתכן שר"פ מתיר בטיט יבש כשמכסכס מבפנים. **מ"ב** אפילו בכה"ג אסור. מראה הטיט: **ט"ז** אף לר"פ מותר לגרד את מראה הטיט. **מ"ב** אע"פ שאין בכך משום טוחן, מ"מ הוי מלבן ואסור.

סעיף ח

אין מגרדין (בסכין או בצפורן) מנעל, בין חדש בין ישן, מפני שקולף העור והוי ממחק.

גירוד מנעל

בגמרא שבת רבי ינאי מותר לגרד מנעל חדש בגב הסכין. רבי חייא אסור, **וכ"פ שו"ע**.

מלוכלך בטיט: **רי"ף**, **רמב"ם ור"פ וב"ח** אין לגרד אפילו מנעל המלוכלך בטיט. **כלבו ובאה"ל** מותר לגרד מנעל המלוכלך בטיט לח, הואיל ואינו מגרדו בחוזק, מלוכלך בטיט יבש אסור.

סעיף ט

מותר ליתן מים על גבי מנעל לשכשכו. אבל לכבסו, דהיינו שמשפשף צדו זה על זה, אסור. אבל בגד שיש עליו לכלוך, אסור אפילו לשכשכו, דזהו כבוסו, אלא מקנחו בסמרטוט בקל ולא בדוחק, פן יסחוט. הגה: ובגד שאין עליו לכלוך, מותר לתת עליו מים מועטים ולא מרובים, שמא יסחוט (ב"י בשם סמ"ג וסמ"ק וסה"ת והרא"ש פ"ק דיומא). ויש אוסרים בכל ענין (ב"י בשם הטור סי' של"ד וסי' שי"ט ותוספות פרק כל כתבי והגהות פ' כ"ב).

דיני כיבוס בעור ובבגד

כיבוס עור: בגמרא זבחים מבואר בעור קשה מחלוקת ר"מ וחכמים אם יש כיבוס, בעור רך לכו"ע יש כיבוס, אך מותר לשרות את העור במים בתנאי שלא ישפשף את העור להסיר את הלכלוך. משנה שבת "היתה עליו (על הכר של בד) לשלשת (דבר טינוף) - מקנחה בסמרטוט, היתה של עור - נותן עליה מים עד שתכלה". וכן הורה רבא "כל כיבוס דלית ליה כיסכוס (שפשוף הבגד צידו האחד על צידו השני כדרך הכובסים) לא שמיה כיבוס".

בניקוי יש כמה אפשרויות, לתת מים עד שיכלה מותר לכו"ע, לתת מים ולהסיר ביד **רי"ף רמב"ם ורא"ש** אסור מדרבנן אף בעור קשה, **לרש"י והר"ן וכן משמע משו"ע** בעור קשה מותר, ופסק הבאה"ל להחמיר. לשפשף ביד באה"ל כתב יש פוסקים שאסרו אף כשמשפשף בידו ולא רק צידו על צידו. לשפשף צד בצד שו"ע אסר. כתב הבאה"ל מותר לתת מים על עור רך ואין חוששים שמא יסחוט, כיוון שאיסור הסחיטה בו מדרבנן.

כיבוס בגד: בגמרא שבת מוכח שאין לתת מים על בד מלוכלך, מאידך משמע במקורות שונים שמותר, מטלית שאחז בה האור ומהולך לדבר מצווה שמותר לעבור במים ומנידה שטובלת בבגדיה. נחלקו בתירוץ: **תוספות סמ"ג סמ"ק סה"ת רא"ש** אין אומרים 'שרייתו זהו כיבוסו' ומותר להרטיב בגד נקי, אך אין לשרותו שמא יבוא לסחטו. **רשב"ם בה"ג יראים תוס' בתירוץ ב' וטור** אף בבגד נקי שייך כיבוס, והיתר הוא לתת באופן של לכלוך. **פמ"ג לדעת הרא"ש**, אף דרך

לכלוך אסור בבגד מלוכלך. להלכה: **שו"ע** נקט בגד שיש עליו לכלוך, אין לשכשכו אלא יקנח בסמרטוט. נחלקו בדעת השו"ע, **מג"א** מותר בבגד נקי, **תוספת שבת גר"א וגר"ז** אסור אלא אם עושה דרך לכלוך והשו"ע נקט 'בגד שיש עליו לכלוך' כלשון המשנה. **רמ"א** ומ"מ לא ישרה במים מחשש סחיטה (כשמקפיד על מימיו – מ"ב), ויש חולקים שאף בגד נקי אין להרטיב, וכתב **מ"ב** להחמיר אלא אם נותן בדרך לכלוך. כתב מ"ב אם מכוון לכיבוס אסור אף בגד נקי לכו"ע (וזה כדעת התרומה אך הרא"ש אוסר). כתב המ"ב בכלי העשוי חומר קשה, כגון כלי עץ אין שייך כיבוס.

סעיף י

הרוחץ ידיו, טוב לנגבם בכח זו בזו ולהסיר מהם המים כפי יכלתו קודם שיקנחם במפה. הגה: ויש שכתבו דאין לחוש לזה, דלא אמרי' שריית בגד זהו כבוסו בכי האי גוונא, דאין זה רק דרך לכלוך, וכן נוהגין (טור וב"י ואגור). ולכן מותר לנגב ידיו בבגד שהטיל בו תינוק מי רגלים, כדי לבטלם שאין זה רק דרך לכלוך בעלמא. (טור) אבל אסור ליתן מים ממש על המי רגלים כדי לבטלם (הגהות מיימוני פכ"ב ותו' פ' ח' שרצים).

שרייתו זהו כיבוסו בדרך לכלוך, ניגוב מיים מרובים במגבת

כתב **מהר"ם** יש לנער ידיו היטב לפני ניגובם במגבת, ששריית הבגד היא כיבוסו. **ר"ת ר"י וסמ"ג** אין צריך לנער את ידיו, דהוי דרך לכלוך, או משום שמדובר במעט מים ואינו מתכוון לליבון. **שו"ע** לעיקר הדין חושש למהר"ם ופסק ש'טוב' לנער ידיו. **רמ"א** הלכה כר"ת ר"י וסמ"ג ואין צריך לנער ידיו.

כתבו **הגה"מ** אין לשפוך מים על בגד המלוכלך במ"ר של תינוק, ששריית הבגד היא כיבוסו. **ריב"א** מותר, ובלבד שכוונתו לטהר הבגד ולא לנקותו, ולכן מלוכלך בצואה אסור להרטיב. **רמ"א** מותר לנגב ידיים בבגד המלוכלך כנ"ל (ובצואה אסור), ומיירי במ"ר מועטים שמיטהרים בניגוב זה. אך אסור ליטול ידיים על הבגד, ששרייתו זהו כיבוסו.

כתב מג"א אין לנגב ידיו בבגד שמקפיד עליו, שמא יסחטו. **פמ"ג ומ"ב** מותר זו כמות מועטה ואין חשש סחיטה, אך כמות מרובה, כגון שנשפכו מים על השולחן אסור. ולכו"ע בבגד שאינו מקפיד שרי בכל עניין.

כתב מ"ב אין לתת מים לכלי שיש בו בגד מלוכלך. אך כשהמים מכסים את הבגד, נראה שמותר להוסיף מים.

סעיף יא

מי שנתלכלכה ידו בטיט, מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה ובמפה הקשה העשויה לאחוז בה קוצים. אבל לא במפה שמקנחים בה ידים, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לכבס המפה.

קינוח ידו שנתלכלכה בטיט

דין השו״ע כמבואר בתוספתא, מדובר בסוג לכלוך מטונף ביותר, וכתבו האחרונים שכיום יותר מקפידים לרחוץ בגדים שהתלכלכו ויש להיזהר אף בלכלוכים קלים יותר מטיט.

סעיף יב

אסור לנגב כוס שהיה בו מים או יין, במפה, משום דאתי לידי סחיטה.

ניגוב כלים

בגמרא מוכח שאין להרטיב בגד באופן שיביא לכך שירצה לסחטו. וכן פסק שו״ע לעניין ניגוב כוס מים ויין במפה. כתב מג״א מיירי שמקפיד על הבגד.

הקשה מג״א לקמן המחבר חושש רק במים, ותירץ: א) מהר״ם אוסר גם ביין (לבן). ב. כאן מדובר בכוס צרה, ובכה״ג בכל המשקים אסור. [וא״כ, החשש אינו מפני סחיטה שאח״כ, אלא משום סחיטה הנעשית תוך כדי הניגוב]. והכריע המ״ב כתירוץ השני, ולכן מותר לנגב כלי רחב, אך לא ינגב הרבה כלים עד שיבוא לידי סחיטה. ועוד כתב דדעת הגר״א שכוס צר אין זה פסיק רישיה שיסחט בניגוב ואין למחות בסוף עליו בשעת הדחק.

סעיף יג

אין מסתכלין בשבת במראה של מתכת שהיא חריפה כאיזמל (פי׳ כעין סכין קטן חד וחריף), דחיישינן שמא ישיר בה נימין המדולדלין. **ואפילו אם היא קבוע בכותל. אבל מותר** להסתכל במראה שאין בה חשש זה, **אפילו** אינה קבועה.

להסתכל במראה בשבת

בגמרא שבת ת״ק אין לראות במראה העשויה מתכת, בין קבועה ובין אינה קבועה, ור״מ מתיר בקבועה. וכן פסק שו״ע כת״ק חשש מפני הסרת נימין ע״י המראה, גזרו קבועה אטו אינה קבועה. באינה של מתכת **רי״ף ושו״ע** שאר מראות מותרות, **רז״ה** כל מראה אסורה. כתב **מ״ב** מותר לראות במראה של מתכת כשהיא אינה חדה. **א״ר** אסור.

סימן שג □ דיני תכשיטי אשה

סעיף א

לא תצא אשה בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה, מפני שצריכה להסירם בשעת טבילה חיישינן שמא תוליכם ד' אמות ברשות הרבים. ואם הם קלועות בשערה, מותר. ויש מי שאוסר. ואם הם מעשה אריגה, מותר שא"צ להסירם בשעת טבילה. הגה: ובלבד שלא יהיו מטונפות או מוזהבים דאז מסירן כדי שלא יתטנפו במים (טור והרא"ש וסמ"ג).

איסור יציאה במלבושים שמא תסיר

בגמרא שבת אסרו יציאה בחוטים ורצועות בראש האישה שמא תסירם כשתזדמן לה טבילה. וכן פסק שו"ע, ואף זקנה או בתולה אסורה. קלועות בראשה **רש"י** אסר, **תוס' ורא"ש** התירו, שו"ע הביא בסתם להתיר וביש ולאסור.

חוטים ארוגים (תיכי חלילתא) מבואר שלא גזרו כי אינם חוצצות בטבילה, ונחלקו ב' לישנות מ"ה בארוגים 'דטניפן' האם גזרו, וכן בראשונים נחלקו מה הביאור בטניפן, **רש"י** מטונפות בטיט ומורידות בטבילה שלא יתלכלכו, **רא"ש** מוזהבות ומורידה כדי שלא יטונפו בטבילה. להלכה: **רמב"ם ושו"ע** להקל כלישנא כל ארוג לא גזרו, **טור ורמ"א** לחומרא וכב' ביאורים מהו 'טניפן'.

סעיף ב

מותר לצאת בחוטין שבצוארה, שהם רפוים ואין צריכה להסירם בשעת טבילה, אבל בקטלא שבצוארה, אסור, מפני שצריכה להסירם בשעת הטבילה לפי שהיא מהדקת אותה כדי שתראה בעלת בשר, וחיישינן דלמא אתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים. ולא תצא בטוטפת, והוא כמין ציץ ומגיע מאוזן לאוזן, ולא בשרביטין, והוא ג"כ ציץ ואינו מגיע אלא עד לחיים שכורכתו על ראשה ותולה לה על לחייה מכאן ומכאן, והוא שאינם תפורים בשבכה, דחיישינן דלמא שלפא לאחויי ואתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים. אבל אם תפורים ליכא למיחש להכי, ומותר. הגה: וי"א דבתולה שאינה חוששת לגילוי ראשה, אפילו תפורה בשבכה אסור, דחיישינן שמא תסירה עם השבכה, ואתי לאתויי (א"ז).

המשך דיני מלבושים

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת.

סעיף ג

לא תצא בכיפה של צמר, דהיינו חוטי דעמרא דגדילין ועבידי כי הוצא (פי' ככלים העשוים מעלי לולבי הדקלים שהם באריגה, משא"כ אילטמא העשויה כמין לבד כדאיתא בגמרא שם), ורחבים כשתי אצבעות

כשיעור ציץ, ולא באיצטמא דהיינו מטלית שתולין בו חוטין של צבעונין ותולין אותו לכלה להפריח ממנה הזבובים.

יציאה בכיפה של צמר ואיצטימא

במשנה שבת אמרו לא תצא בכבול ובגמרא ביארו שהוא כיפה של צמר. **רש"י** פירש כובע שתחת הסבכה לקישוט, **רי"ף רא"ש ושו"ע** ביארו שהוא דומה לציץ, והחשש הוא דילמא שלפא. עוד שם לא תצא באיצטימא, **רש"י** ביאר מצנפת לאגידת שערות היוצאות, **רי"ף טור ושו"ע** חוטים שלא יצערוה הזבובים, הטעם משום משאוי.

סעיף ד

לא תצא בעיר של זהב, ופירש"י שהוא תכשיט עגול ומציירין בו כמין עיר, ויש באמצע לשון שמחברים אותו למלבוש, ור"ת פי' שהוא כעין עטרה לראש.

יציאה בעיר של זהב

דין השו"ע כמבואר במשנה, דילמא שלפא.

סעיף ה

כלילא, והוא תכשיט שמניחתו על פדחתה מאוזן לאוזן וקושרתו ברצועות התלויות, מותרת לצאת בו בין שהיא עשויה מחתיכות של זהב חרוזות בחוט בין שאותן חתיכות קבועות במטלית.

יציאה בתכשיט אישה חשובה

בגמרא שבת כלילא (זר זהב) רב אסר ושמואל התיר, נחלקו במה מחלוקת, **ל"ק** מחלוקת בארוקתא (בד עם זהב) אך אניסכא (כולו זהב) לכו"ע אסור, **ר' אשי** ארוקתא מותר ומחלוקת באניסכא, והלכה כר' אשי.

להלכה: אחר שנפסק כר' אשי, **רא"ש** כרב, **רי"ף רמב"ם ושו"ע** כשמואל. הטעם, שרק אישה חשובה נוהגת והיא לא מורידה.

סעיף ו

רסוקיא, דהיינו חתיכת מעיל רחבה, אם יש בה רצועות קצרות תלויות בה לקושרן בהם ולהדקן סביבותיה דמהדק, שרי, ואם אין לו רצועות, אסור.

יציאה במעיל רחב

דין השו"ע כמבואר בגמרא, הטעם שמא יפול.

סעיף ז

לא תצא בקטלא, דהיינו בגד שיש לו שנצים כעין מכנסים ומכניסים בו רצועה רחבה וקושרה סביב צוארה והבגד תלוי על לבה, והוא חשוב ומצוייר בזהב.

יציאה במעיל רחב

דין השו״ע כמבואר במשנה, דילמא שלפא.

סעיף ח

לא תצא בנזמי האף אבל יוצאה בנזמי האוזן. הגה: מפני שאזניה מכוסות. ובמקום שנוהגין לגלות האזנים, אסור לצאת בנזמים שבאוזן היכא דדרך להוציאם משם (א״ז).

יציאה בנזמי האף והאוזן

דין השו״ע כמבואר במשנה שבת, באף דילמא שלפא באוזן לא חיישינן. ועל כן הורה רמ״א מקום שנוהגים לגלות האוזן אסור.

סעיף ט

לא תצא במחט נקובה, ואם יצאה, חייבת. ושאינה נקובה, אם מעמדת בה קישוריה מותר לצאת בו, ואם אינה מעמדת בה קישוריה, אסור.

יציאת אישה במחט

דין השו״ע על פי המשנה שבת, נקובה עשויה לתפור, אסורה וחייבת הואיל והיא משאוי שאין לדרך לסגור קישוריה בה, וחשיב דרך הוצאה שתוחבת בה מחטים לחבר צעיף לבגדה. אינה נקובה הרי היא תכשיט, והמשנה אסרה שמא תשלפנה, ביארה הגמרא אם מעמידה קישוריה מותר ולא חיישינן שתוציא (**מג״א וט״ז** דווקא שאינו לקישוט כלל, **ב״י וגר״א** אף אם מתקשטת הואיל ולא חיישינן, **מ״ב** אין למחות במקלים) אם אינה מעמידה אלא רק לתכשיט אסור שמא תוציא.

לעיל סימן ש״א סעיף ט׳ מבואר ג׳ דעות מה הדין במחט באיש, בשו״ע בסתם פסק ששווה לאישה וביש איפכא. בסעיף י״ב פסק מחט תחובה לאומן פטור אבל אסור.

סעיף י

לא תצא בטבעת שיש עליה חותם, ואם יצאה, חייבת. וכשאין עליה חותם לא תצא, ואם יצאה, פטורה.

יציאה בטבעת עם חותם ובלי

דין השו"ע עפ"י המבואר במשנה שבת, לאישה עם חותם הוי משוי וחשיב דרך הוצאה שלפעמים מטלטלת לבעלה, בלי חותם לא הוי משוי ואסור משום שמא תוציא.

סעיף יא

לא תצא בכולייאר, והוא תכשיט שקושרת בו מפתחי חלוקה. ולא בכובלת, והוא קשר שקשור בה בושם שריחו טוב.

יציאה בבושם ובתכשיט הסוגר חלוקה

שו"ע אסר על פי המשנה לצאת בתכשיט הסוגרת חלוקה, וכתב באה"ל דווקא שלא סוגרת בו בפועל, אך אם סוגרת בו בפועל מותר לכתחילה. יציאה בכובלת אסור שמא שלפה ומחויא.

סעיף יב

אם חסר אחת משיניה ומשימה אחר במקומו, אם הוא של זהב, לא תצא בו דכיון שמשונה במראה משאר שינים דלמא מבזו לה ושקלה ליה וממטיא. אבל של כסף שדומה לשאר שינים, מותר, וכ"ש שן דאדם.

יציאה בשן תותבת

דין השו"ע כמבואר בגמרא ובראיש. ובזמננו כתב הפוסקים שמותר.

סעיף יג

לא תצא במנעל הקרוע למעלה, דמחכו עלה ואתיא לאתויי. ולא במנעל חדש, שמא לא יבא למידתה אלא אם כן ניסתה ללכת בו מאתמול שהוא למידתה. אבל איש מותר, שאין מקפיד כל כך. הגה: ובשאר מלבושים אין לחוש, אפילו באשה (כל בו).

יציאה במנעל קרוע או חדש

דין השו"ע כמבואר בגמרא, ודין הרמ"א כמבואר בכל בו.

סעיף יד

יוצאת בחוטי שער בין שהם עשויים משערה או משער חברתה ואפילו משער בהמה, ובלבד שלא תצא זקנה בשל ילדה ולא ילדה בשל זקנה.

יציאה בחוטי שיער

לקמן סעיף א׳ מיירי בחוטים שעל ראשה, כאן מיירי בחוטי שיער והתירו ובלבד שלא תצא זקנה בשל ילדה ולהיפך שמא תסירם מהבושה.

סעיף טו

יוצאת בקשר שעושין לרפואת קיטוף עין הרע שלא ישלוט, ובמוך הקשור ומהודק באזנה, ובמוך שבסנדלה הקשור בסנדלה, ובסנדל ומנעל הסתומים מכל צד, אפילו אינו קשור, מותר. ובמוך שהתקינה לנדתה. הגה: שלא ייפול דם עליה וילערנה (ב״י בשם הפוסקים), אפילו אינו קשור, דכיון שהוא מאוס לא חיישינן דלמא שקלה ליה אפילו יש לו בית יד, ובפלפל ובגרגיר מלח ובכל בושם שתתן לתוך פיה, ובלבד שלא תתנם לכתחלה בשבת. ואם נפל, לא תחזיר. ובבתי שוקיים שקושרים במשיחה סביב שוקיה, אף על פי שאין המשיחה קשורה בהם ולא חיישינן שמא ישתלשלו למטה. ויוצאה באצעדה שמניחין בזרוע או בשוק, והוא שתהא דבוקה לבשר ולא תשמט. ויש מי שאוסר בשל זרוע.

יציאה במיני רפואות

דין השו״ע כמבואר במשנה שבת. לעניין גרגיר מלח ופלפל אסור ליתן לכתחילה בשבת משום רפואה, ואם נפל לא תחזיר שנראה כמערמת להוציא אי נמי שנחשב כנתינה בתחילה, ונפק״מ כשנפל על גבי כלי ולא על קרקע.

אצעדה שו״ע בסתם התיר כרמב״ם, ומיירי בדבוקה לבשר ולכן לא תיפול וגם לא תשלפנה, וביש אסר כרב המגיד בשם רש״י.

סעיף טז

בכל מה שיכולה לצאת יכולה להתירו ברשות הרבים, ולא חיישינן דלמא מתיא ליה.

התרת וקשירת מלבוש

דין השו״ע כמבואר בראשונים.

סעיף יז

יש אוסרים להביא מפתח אפילו בחצר הבית כי אם בידו, אבל לא בחגורתו, שמא ישכח ויוציאנה לרשות הרבים.

טלטול חפץ התלוי בחגורתו

דין השו״ע כמבואר בראשונים, שיש לחוש להוצאה דרך מלבוש בדבר שאינו מלבוש שמא ישכח.

סעיף יח

כל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים, אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית דהיינו קליעת שער שקלעה בתוך שערה. ויש אומרים דכל שאסרו לצאת בו, אפילו להתקשט בו בבית אסור, וכל שכן לצאת בו לחצר המעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית. ויש אומרים שהכל מותר לצאת בו בחצר, אפילו אינה מעורבת. והאידנא, נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין. ויש שאמרו דמדינא אסורות, אלא שכיון שלא ישמעו, מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות. ויש שלימדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן על פי סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת, והשתא דלית לן רשות הרבים גמור הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת, ומותר. הגה: ויש אומרים עוד טעם להתיר דעכשיו שכיחי תכשיטין ויוצאין בהם אף בחול וליכא למיחש דילמא שלפא ומחויא כמו בימיהם שלא היו רגילים לצאת בהן רק בשבת ולא הוי שכיחי (תוס' פרק כ"כ /במה אשה/ והגהות אלפסי פרק במה אשה)**. ומיהו טבעת שיש עליה חותם לאשה ושאין עליה חותם לאיש, דתנן בה חייב חטאת, אף בכרמלית אסור אפילו לדידן. והוא הדין לכל מאי דאתמר ביה חיוב חטאת. ויש מי שאומר שבזמן הזה שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם, הרי זה להם כתכשיט, ושרי. ולפי זה אפשר דכיון שנהגו עכשיו הנשים לצאת בטבעת שיש עליה חותם הרי הוא להן כתכשיט, ושרי. ומכל מקום צריך להזהיר לנשים שלא תצאנה אלא במחטים שהן צריכות להעמיד קישוריהן ולא יותר, כי בזה שאין להן תועלת בו ישמעו לנו.**

יציאה בתכשיטים בזמן הזה

האיסורים לצאת שנמנו מתחילת הסימן לעיל הם ודאי אסורים ברשות הרבים, והנידון כאן הוא מ"ה בחצר ובבית. במשנה שבת (סד:) "יוצאה אישה וכו' בכבול ובפאה נכרית לחצר", ובגמרא **רב** משמע שאר דברים אסור אף לחצר ובאלה התירו שלא תתגנה על בעלה, **ר' ענני בר ששון** בהכול מותרת ולא רק באלו.

להלכה הדין בשאר תכשיטים שאינם כבול ופאה: **רוב הראשונים** הלכה כרב, ובדעתו נחלקו, **רי"ף ורמב"ם** האיסור הוא בחצר שאינה מעורבת, **רשב"א ורמב"ן** האיסור הוא אף בבית שמא תצא. **רבינו תם** הלכה כרב ענני.

בשו"ע: **בסתם** כרמב"ם, **ויש** כרשב"א ורמב"ן, **ויש** כרבינו תם, **ונהגו** הנשים לצאת, **ויש שאמרו** שלא מעירים שמוטב יהיו שוגגות, **ויש** שלימדו זכות שאין לנו רשות הרבים ולכן נחשב כחצר שאינה מעורבת שהקל בה ר' ענני ורבינו תם (**ומיהו** טבעת שאין עליה חותם לאיש ולהיפך לאישה הוי משאוי ואסור היום, ויש מי שאומר שטבעת היום לאיש מותר), **וסיים השו"ע** שיש להזהיר הנשים במחטים שאינם צריכות להם שבזה ישמעו לנו. **רמ"א בשם תוס'** הוסיף ללמד שמצוי תכשיטים ולא חיישינן דילמא שלפא.

מה שכתב שכיום אין לנו רשות הרבים, בהלכות עירובין כתב שכל שיש ט"ז אמה נחשב רשות הרבים אף שאין ס' ריבוא עוברים, **מג"א** כתב שהעיקר כאן ואין רה"ר כיום, **מ"ב** כתב שהעיקר כמו שכתב שם. הגרע"י היקל כשיש עוד צירופים.

סעיף יט

צריך להזהיר לנשים שלא יטלטלו מחט שניטל חודה או עוקצה לשום בצעיפים, אלא אם כן ניטל מערב שבת חודה או עוקצה (ויחדה) **לשום כך** (וע"ל סי' ש"ח סי"א).

טלטול מחט שבורה

הדין כמבואר במרדכי. **לשו"ע** מספיק שניטל חודה או עוקצה, **מג"א** דווקא שניהם. רמ"א הוסיף שייחדה לכך, וכתב מ"ב שאם ייחדה מועיל למג"א אף כשניטל רק ראשה או עוקצה.

סעיף כ

הבנות קטנות שנוקבים אזניהם כדי לתת בהם נזמים כשיגדלו, וכדי שלא יסתמו הנקבים נותנים בהם קסמים, מותר לצאת בהם. והוא הדין אם נותנין חוטים באותם נקבים, שמותר לצאת בהם אם אינם צבועים, אבל אם צבועים, אסור.

חוטים שניתנו שלא יסתם

דין השו"ע כמבואר במשנה. האיסור בצבועים הוא משום שמא שלפא, וכתב מג"א שנשואה מותר לצאת בחוטים צבעונים מתוך שאוזניה מכוסות בקישורין לא חיישינן שתשלפם.

סעיף כא

יוצאת אשה רעולה, והוא שמעטפת כל ראשה חוץ מהפנים.

יציאה ברעלת פנים

דין השו"ע כמבואר במשנה שבת.

סעיף כב

פורפת (פירוש קושרת) **בשבת על האגוז ועל האבן שיחדתו לכך, ויוצאת בו, אבל על המטבע אסור לפרוף בשבת, דלאו בר טלטול הוא ולא מהני בה יחוד. ואם פרפה עליו מערב שבת, מותר לצאת בו בשבת.**

יציאה באגוז אבן ומטבע

דין השו"ע כמבואר באחרונים: ייחדה לשבת אחת, אגוז או אבן עגולה מועיל, מטבע לא מועיל. פרפה מערב שבת מותר בכול, וכן ייחדה לעולם מועיל בכול.

סעיף כג

אם הייתה צריכה להוציא אגוז לבנה ופרפה עליו כדי להוציאה, אם לרשות הרבים, אסור. ואם לכרמלית, מותר.

קשירת אגוז לבגד כדי להוציאו

הייתה צריכה אגוז לתת לבנה ולכן פרפה, הסתפקה הגמרא ולכן הקילו בכרמלית ואסור ברשות גמורה.

סעיף כד

יוצאה באבן תקומה (פירש הערוך אבן יודעה שכשהיא על אשה לא תפיל)**, ובמשקל ששקלו כנגדו שלא תפיל, ואפילו לא נתעברה עדיין.**

יציאה באבן תקומה

דין השו"ע כמבואר בגמרא משום שהוא כקמיע.

סעיף כה

אסור לאשה שתעביר בשבת סרק על פניה, משום צובע. ומטעם זה אסורה לכחול בשבת, ומטעם זה אסורה לטוח על פניה בצק, דכשנוטלתו מאדים הבשר.

נתינת איפור בפנים בשבת

במשנה שבת כוחלת (לצבוע – להעביר סרק, אסור משום צובע) ופוקסת (יש שפירשו תיקון במסרק משום בונה, ויש שביארו טיחת בצק להאדים הבשר משום צובע) אסור, ר' אליעזר מדאוריתא לחכמים מדרבנן, וכ"פ שו"ע (מג"א הורה מדרבנן, אליה רבה מדאורייתא).

הזהיר מ"ב מחשש חיוב חטאת בסיכת שמנים בשיער משום ממרח. עוד הזהיר לאישה שלא תקנח בבגד שיש בו סרק (צבע) דהוי פסיק רישיה, ונחשב צובע שדרכה בכך, אך איש מותר שאין דרכו בכך. ולאכול תותים מותר לשניהם אף שנצבעים על ידי זה.

סעיף כו

אסור לקלוע האשה שערה בשבת, ולא להתיר קליעתה, אבל יכולה לחלוק שערה. הגה: ויש אוסרים לחלוק שערה, דהיינו לעשות השייטי"ל (רש"י וא"ז). וכן נהגו לאסור לעשות על ידי כלי, אבל באצבע בעלמא נהגו להקל.

קליעת והתרת שיער

במשנה שבת אסרו לגדול (לקשור) שיער, לר"א מדאורייתא לחכמים דרבנן. ובראשונים הורו ה"ה להתיר. וכ"פ שו"ע לאסור, במ"ב ביאר שהוא דרבנן דדמייא לבונה וסותר.

לחלוק השיער: במשנה ובגמרא שבת מבואר מחט שאינה נקובה היא תכשיט ואסורה ביציאה בשבת שמא תשלפנה, ומובא שם שהשימוש בה שהיא חולקת שערה. נחלקו אם לדייק מהגמרא שיש איסור לחלוק שערה, **רש"י** אסור, **תוספות רא"ש ור"ן** מותר. **שו"ע** מותר, **רמ"א** נהגו לאסור על ידי כלי ומותר באצבע.

<u>סעיף כז</u>

אסור לסרוק במסרק בשבת, ואפילו אותו שעושים משער חזיר, שא"א שלא יעקרו שערות.

אבל מותר לחוף ולפספס ביד (ב"י).

<u>לסרוק השיער</u>

כתב הבית יוסף מחלוקת סעיף קודם הוא בחילוק שיער, אך לסרוק בכלי אסור וביד מותר, וכ"פ כל בו וריב"ש ושו"ע. ראיה ממשנה שנזיר חופף ומפספס ביד אבל לא סורק. הויסף השו"ע אפמ העשוי משיער חזיר שהוא רך אסור שאי אפשר שלא יתלוש. ובמ"ב כתב שמותר ברך שאינו ודאי ישיר שערות וכשאינו מתכוון להסיר שיער מדולדל. ועוד התיר לתקן מעט את שערו, והצריך שיהיה זה מכלי העשוי משיער חזיר שלא יראה כעובדין דחול.

סימן שד □ על איזה עבד מצווה על שביתתו

סעיף א

אדם מצווה על שביתת עבדו שמל וטבל לשם עבדות וקבל עליו מצות הנוהגות בעבד, אבל אם לא מל וטבל אלא קבל עליו שבע מצות בני נח, הרי הוא כגר תושב ומותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו, אבל לא לרבו; ואסור לכל ישראל לומר לו לעשות מלאכה בשבת לצורך ישראל, ואפילו מי שאינו רבו. ואם לא קבל עליו שום מצוה אלא עדיין הוא כותי גמור דינו שוה לקבל עליו שבע מצות. ולפי זה צרכי חולה שאין בו סכנה, דקי"ל אומר לכותי ועושה, וכן מת ביום טוב ראשון דקי"ל יתעסקו בו עממין, אסור לומר לעבד ישראל אפילו הוא עובד עבודת אלילים, דכיון דמלאכת העבד אסורה מן התורה, לא הותרה בדבר שאין בו פקוח נפש. ויש חולקים ומתירים בזה. ומכל מקום אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינו עושה לדעתו, מותר ואין צריך להפרישו. (אפילו קבל עליו שבע מצות). ולישראל אחר שאינו רבו אפילו עושה לדעת ישראל, מותר כל שאין שם אמירת ישראל. ובלבד שלא יהנה ישראל בשבת מאותה מלאכה. ויש אומרים שכל שלא קבל עליו ז' מצות בני נח, כיון דכותי גמור הוא, אין רבו מוזהר עליו. ולפי זה צרכי חולה שאין בו סכנה וכן צרכי מת ביום טוב ראשון מותר לומר להם לעשותו. הגה: וכל עבד שמצווה על שביתתו אסור לצאת בחותם שעשה לו רבו להראות בו שהוא עבדו, ואם הוא של טיט מותר לצאת בו שתלוי בצוארו, אבל לא בכסותו. ובשל מתכת בכל ענין אסור. (טור) ואם העבד עושה החותם לעצמו, אפילו בשל טיט, בכל ענין, אסור (המגיד פי"ט).

שביתת עבדו

יש ג' עבדים **א)** מל וטבל וקיבל עליו מצוות עבדים כאישה, **ב)** לא מל וטבל וקיבל רק ז' מצוות, **ג)** לא נוהג בז' מצוות אלא רק קנוי לישראל קנין הגוף. בגמרא דרשו ב' פסוקים 'למען ינוח עבדך ואמתך כמוך מדבר בעבד הראשון, וכ"פ שו"ע. מפסוק 'וינפש בן אמתך' למדו על עוד עבד שלא מל, נחלקו איזה **רשב"א סמ"ג סה"ת וטור** עבד ג' שלא קיבל כלל, **רמב"ם ורמב"ן** עבד ב' שקיבל ז' מצוות אך עבד ג' מותר לגמרי. שו"ע פסק בסתם כרשב"א וביש את הרמב"ם. הנפק"מ לומר לעבדו במקום שהתירו אמירה לגוי (כמבואר לקמן סימן ש"ז סעיף ה'), שלדעת הרשב"א אסור לומר לעבד ג' והאיסור הוא לאף אדם גם מי שלא רבו, ולדעת הרמב"ם והרמב"ן מותר.

כתב השו"ע אף לאוסרים מותר שיעשה מלאכת רבו שלא מדעתו כשניכר שלא לדעת רבו, ועוד כתב שלאדם אחר שאינו רבו מותר אף אם עושה לדעתו כל שלא ציווהו. בשו"ע הביא פעמיים את דעת הרמב"ם פעם בשם יש חולקים ופעם בשם יש אומרים, והתקשה **המג"א** מדוע חזר על זה ב' פעמים, ביאר **המ"ב** שה'יש חולקים' התיר רק לאדם אחר ולא לרבו, וה'יש אומרים' השני התיר אף לרבו.

יציאת עבד בחותם: הורה רמ"א בחותם של מתכת אסור שמא יפסק ויביאנו, חותם של חרס מותר דווקא שתלוי בצווארו, ביארו דבזה יש תרתי למעליותא גם שאימת רבו עליו להסירו ועוד שגם

אם יפסק לא יטלטלנו שטיט שנשבר לא חזי לכלום. ועוד תנאי שרבו עשה לו ולא הוא עשה לעצמו, שבזה מירתת מרבו להסירו.

סעיף ב

והיכא דמותר העבד לעשות מלאכה לעצמו, אם אמר לו האדון שיעשה לעצמו ויזון עצמו ביום השבת כיון שהתנה עמו מבעוד יום עושה הוא לצרכי מזונותיו ובלבד בצנעה, שלא יהא בדבר חשש רואים.

עבד העושה לעצמו מלאכה המותרת לו

דין השו"ע כמבוא בנימוקי יוסף, עבד שמותר לו לעשות מלאכה לעצמו (כגון שקיבל רק ז' מצוות), מותר להתנות עימו לעשות ולזון עצמו בצינעא בשבת. במ"ב הביא מחלוקת מ"ה כשלא התנה, **מנחת כהן** התיר, **לבושי שרד** אסר.

סעיף ג

כותי גמור שהוא שכיר אין רבו מצווה על שביתתו.

שביתת פועל שהוא שכיר

דין השו"ע כמבואר במהר"י אבוהב, טעמו משום שלא נחשב עבד. ובב"י הביא להסתפק בשם מהר"י אבוהב בשפחות ישראל שלחוקי המלכות אם ימירו דתם הם משוחררים, האם יחשבו כשכירים. באחרונים החמירו בזה. מגן אברהם הביא שאם החוק אוסר על קניית עבדים נחשבים הם כשכירים בעלמא, ויש חולקים, ועכשיו שמשלמים מיסים בעד העבדים יש לדונם כעבדים לחומרא שלא לעשות בהם מלאכה ולקולא שמותרים בממזרת.

סימן שה □ במה בהמה יוצאת בשבת

סעיף א

בהמה יוצאת במה שמשתמרת בו, אבל אם אינה משתמרת בו אז הוי נטירותא יתירתא ביותר והוי משאוי. וכן כל דבר שהוא לנוי ולא לשימור, לא תצא בו. הילכך נאקה יוצאת בזממא דפרזלא, שהוא טבעת של ברזל ונוקב חוטמו ומכניסו בו, וחמרא לובא בפגא דפרזלא דהיינו בריג"א, והגמל באפסר שהוא קבישטר"ו, ופרד וחמור וסוס יוצאים באפסר או ברסן שהוא פרינ"ו, אבל לא בשניהם. ומותר לכרוך חבל האפסר סביב צווארה ותצא בו. ומותר לטלטל האפסר וליתנו עליה, ובלבד שלא ישען עליה.

דברים המותרים לצאת בהם

דברי השו"ע על פי המשנה בשבת שדברב העשוי לשימור מותרת לצאת בו אך מה שעשוי לשמירה יתירה הוי משאוי ואסור מדין 'למען ינוח'.

סעיף ב

אם קשר חבל בפי הסוס, הרי זה משאוי לפי שאינו משתמר בו.

יציאה בחבל הסוס

דין השו"ע כמבואר ברמב"ם.

סעיף ג

לצאת חמור בפרומביא (פי' רסן של ברזל)**, אסור.**

יציאת חמור עם רסן ברזל

מבואר במשנה דדווקא חמור הבא ממדינת לוב יוצא בפרומביא אך חמור אחר לא.

סעיף ד

כל בהמה שעסקיה רעים, אף על פי שאין בנות מינה צריכות לאותה שמירה והיא צריכה, מותר לצאת בה.

בהמה מורדת

דין השו"ע כמבואר בראשונים.

סעיף ה

בעלי השיר כגון כלבים של ציידים וחיות קטנות שיש להם כמין אצעדה סביב צוארן וטבעת קבועה בה ומכניסין בה רצועה ומושכין אותם בה, מותר שיצאו בשיר הכרוך על צוארן ויכולים למשכם בהם.

יציאת בעלי חיים עם טבעת

דין השו״ע כמבואר במשנה שבת. וחתול אסור דסגי ליה בחבל קטן בעלמא.

סעיף ו

אילים יוצאים לבובים והוא עור שקושרים להם תחת זכרותם שלא יעלו על הנקבות, והרחלות יוצאות שחוזות והוא שקושרין אליתן כלפי מעלה כדי שיעלו עליהן הזכרים, ויוצאות כבונות והוא שקושרים בגד סביבן לשמור הצמר שיהיה נקי, והעזים צרורות והוא שקושרים ראשי דדיהן ודווקא כשקושרים אותם כדי שיצטמקו דדיהן ולא יחלבו דאז מהדק שפיר, אבל אם קשר כדי לשמור חלבן שלא יפול לארץ, אסור דלא מהדק שפיר וחיישינן דלמא נפל ואתי לאתויי.

יציאת בהמות בכלים שלהם

דין השו״ע כמבואר במשנה שמותרים לצאת בכלים שלהם העשויים לשמירת גופן, וצריך שיהא מהודק שלא יפול לארץ דילמא אתי לאתויי.

סעיף ז

חמור יוצא במרדעת (פי׳ כמין אוכף קטן שמניחין על החמור כל היום כולו כדי שיתחמם) והוא שתהא קשורה לו מערב שבת, ושאר כל הבהמות אסורות, ולא יצא באוכף אף על פי שקשור לו מערב שבת.

יציאת בהמות במרדעת ואוכף

דין השו״ע כמבואר במשנה שמותר חמור לצאת במרדעת הקשורה לו, ובגמרא התנו שתהא מערב שבת שיגלה דעתו שהוא למלבוש, ודווקא חמור שקר לו, ואוכף הורה ת״ק לאסור משום משוי שאינו מחמם אלא במקום שמונח (ומרדעת מכסה יותר) ורשב״ג התיר והלכה כת״ק.

סעיף ח

מותר ליתן מרדעת על החמור מפני הצנה ובלבד שלא יקשרנו בו, מפני שכשקושר צריך ליקרב אליו ונמצא משתמש בבעלי חיים. אבל על הסוס, כיון דלית ליה צער צינה אסור

ליתן עליו מרדעת כלל. ולהסיר מרדעת בשבת בין מן החמור ובין מן הסוס, אסור כיון דלית ליה צער אם לא יסירנה. ואוכף אסור בין ליטול בין להניח בין לחמור בין לסוס.

נתינה והסרה של מרדעת על חמור וסוס

בגמרא שבת מבואר נותנין מרדעת על חמור (מדובר על עצם הנתינה ללא יציאה לרה"ר). דעת **סמ"ג וב"י וכ"פ שו"ע** רק לחמור מותר לתת מרדעת ויזהר שלא יקשור שלא יבוא להישען עליו, וסוס אסור שנראה כבא להטעינו, ולהסיר אסור בשניהם משום טרחה. **טור** מותר לתת אף לסוס אוכף אם לא קושר, וכתב הב"י שבגמרא מוכח שלא כדבריו.

עד כאן דיברנו על מרדעת לחמור ואוכף לסוס, לתת אוכף על חמור, אף זה מחלוקת שהשו"ע לא התיר אלא מרדעת, ולטור מותר, גר"א הסכים לשו"ע ואליה רבה התיר כטור. וכן מרדעת לסוס ושאר בהמות, כתב הגר"א לרש"י מותר, והוסיף שאם יש קור גדול או זבובים וכדומה מותר לכולי עלמא דלא גרע מחמור.

סעיף ט

אוכף שעל גבי החמור שבא מן הדרך ונתייגע וצריך להסירו לצננו, לא יטלנו בידו אלא מתיר החבל מתחתיו ומוליכו ומביאו בחצר והוא נופל מאליו.

אופן המותר להסיר אוכף מחמור

דין השו"ע כמבואר בגמרא משום טרחה.

סעיף י

אין תולין לחמור טרסקל (פירוש כלי של ערבה קלופה ומכוסה בעור) **בצווארו ליתן מאכל בתוכו שיאכל משם. אבל עגלים וסייחים שצווארן קטן ומצטערים לאכול על גבי קרקע, שרי בחצר אבל אין יוצאים בו.**

יציאה וטרחה בכלי אוכל התלוי בצוואר הבהמה

לתת לבהמה אוכל בתוך סל, מבואר בגמרא שבת מחלוקת אמוראים ופסקו הראשונים ושו"ע לאסור משום טרחה ולקטנים התירו משום צערם.

סעיף יא

לא יצא הסוס בזנב שועל שתולין בין עיניו שלא תשלוט בו עין הרע, ולא בזהורית שעושים לו לנוי, ולא עזים בכים שבדדיהם שקושרים אותם שלא ישרטו דדיהם בקוצים, ולא פרה בחסום שבפיה שחוסמים פיה שלא תרעה בשדות אחרים, ולא כל בהמה בסנדל שנועלים ברגליה שלא תינגף. אבל יוצאה באגד שעל גבי מכה, ובקשקשים שעל גבי השבר והם

לוחות שקושרים להם סביב העצם הנשבר בהן, ובשליה שיצאה מקצתה ותלויה בה. ופוקק זוג שבצווארה ומטייל בה בחצר, אבל לא תצא בו לרשות הרבים אף על פי שהוא פקוק בין אם הוא בצווארה בין אם הוא בכסותה.

<u>יציאת בעלי חיים בלבושים</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת, בהכול הטעם משום משוי לבד מכיס שבדדי העיזים וסנדל שהוא מחשש שיפול ויבוא לטלטלו. זוג שבצווארה שאינו פקוק אסור שנראה כמוליכה למוכרה.

<u>סעיף יב</u>

לא תצא בחותם, בין שהוא בצווארה בין שהוא בכסותה.

<u>יציאת בהמה בחותם</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת שגזרו שמא ייפול, ואף בארוג אסור אטו שאינו ארוג.

<u>סעיף יג</u>

אין הגמל יוצא במטוטלת, והוא כמין כר קטן שנותנים תחת זנבו, אפילו היא קשורה לו בזנבו, אלא אם כן הייתה קשורה בזנבו ובחטוטרתו או בשלייתה.

<u>יציאת גמל במטוטלת</u>

דין השו״ע כמבואר במשנה שבת, הטעם לאיסור שמא תיפול ויבוא לטלטל, ולכן כשקשורה בשני מקומות או בשלייה שמהודקת טוב מותר.

<u>סעיף יד</u>

לא תצא שום בהמה לא עקוד ולא רגול. פירוש עקוד שקושר ידה אחת עם רגלה, ורגול היינו שקושר אחת מרגליה כלפי מעלה שלא תלך אלא על ג׳ רגלים.

<u>יציאת בהמה עקוד או רגול</u>

דין השו״ע כמבואר במשנה. כתב מ״ב הטעם משום שזה צער לה הוי החבל משוי, ויש שכתבו שמא ייפול, ואם קושר שני ידיה או שני רגליה יחד מותר דהוי נטירותא יתירתא.

<u>סעיף טו</u>

לא יקשור גמלים זה אחר זה והוא תופס באפסר הראשון וכולם נמשכים על ידו. אבל אם תופס כמה אפסרי גמלים בידו, מותר. ויש מי שאוסר גם בזה, ולא התיר אלא להוציא בהמה אחת לבדו והוא מושכה בחבל.

<u>אחיזת האפסר בהולכת בהמות</u>

מבואר במשנה לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך שנראה כהולך למכור, ומותר להכניס חבלים לידו וימשוך ובלבד שלא יכרוך. דעת **הר"ן ר' ירוחם רמב"ם ושו"ע** מכניס בלי לכרוך מותר אף כמה בהמות, **טור ושו"ע ביש אומרים** רק בהמה אחת.

<u>סעיף טז</u>

המוציא בהמה והוא מושכה באפסר, צריך ליזהר שלא יצא ראש החבל מתחת ידו טפח למטה, דדמי כמו שנושאה בידו ולא מתחזיא מאפסר הבהמה, וגם לא יניח הרבה מן החבל בין ידו לבהמה כדי שלא יכביד עד שלא יגיע בטפח הסמוך לארץ. ואם הוא ארוך יכרוך אותו סביב צווארה.

<u>שלא יהא האפסר ארוך</u>

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת.

<u>סעיף יז</u>

אין חמור יוצא במרדעת בזמן שאינה קשורה לו מערב שבת. ולא בזוג אף על פי שהוא פקוק. ולא בסולם שבצווארו, והן לוחות שקושרים סביב צווארו שלא יחכך מכתו. ולא ברצועה שברגלו, והוא כמין טבעת עבה שעושים מקש וקושרים ברגלי הבהמה שפסיעותיה קצרות ומכה רגליה זו בזו ועושים לה זה להגין שלא תכה זו בזו. ואין התרנגולים יוצאים בחוטים שקושרים ברגליהם לסימן. ולא ברצועה שקושרים ברגליהם כדי שלא ישברו הכלים. ואין האילים יוצאים בעגלה שתחת אליותיהם שעושים להם כן כדי שלא תהא האליה נגררת בארץ. ואין העזים יוצאות בעץ ידוע שנותנים בחוטמיהם כדי שיתעטשו ויפלו תולעים שבראשיהם. ולא העגל בעול קטן שנותנים על צווארה. ולא בזמם שמניחים בחוטמו של עגל כדי שלא יינק. ולא פרה בעור שנותנים על דדיה שלא יינקו השרצים. ולא ברצועה שבין קרניה, בין אם היא לשימור בין אם היא לנוי. ולא תצא פרה או שור בחבל שבצווארה לפי שאין צריך שמירה. אבל עגלים מותרים לפי שהם מורדים בקל. הגה: הבהמה יוצאה בקמיע מומחה לבהמה, אבל לא בשאינה מומחה אף על פי שהיא מומחה לאדם. (ב"י ור' ירוחם ח"י ורמב"ם פ"כ).

<u>דברים האסורים ליציאת בהמה</u>

האיסור לצאת שמא ייפול ויטלטל, חמור במרדעת, בזוג פקוק, בסולם בצוואר, וברצועה ברגלים לשמור ממכות, תרנגולים בחוטים לסימן או ברצועה ברגלים, אילים בעגלה שתחת האליה, עזים בעץ לעיטוש, עגל בעול קטן, פרה בעור שלא יינקו השרצים, כל אלו אסור משום שמא ייפול. זמם בחוטם העגל פרה ברצועה שבקרניה או בחבל שבצווארה משום משוי.

סעיף יח

אין רוכבין על גבי בהמה ולא נתלים עליה, ואפילו בצדה אסור להשתמש. **אבל צדי צדדין**, כגון שדבר אחד מונח על צדה והוא משתמש בו, מותר. ואם עלה עליה, **אפילו במזיד**, ירד משום צער בעלי חיים. ומטעם זה פורקין משוי שעליה. כיצד עושה, מכנים ראשו תחת המשוי ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו. הגה: ואסור לישב על קרון שהאינו יהודי מנהיגו בשבת, משום שמשתמש בבהמה. גם שלא יחתוך זמורה. (תוס' והרא"ש ר"פ מי שהוליאוהו ומרדכי פ"ק דשבת והגהות עירובין וב"י בשם סמ"ג).

רכיבה ושימוש בבהמה

במשנה ביצה מבואר איסור לרכב על בהמה שמא יחתוך זמורה, וכתב ב"י על פי הגמרא בעירובין שאסור אף להישען וכן שימוש בצדדים כדין שימוש באילן. כתב הרמב"ם בבהמה אם עלה ירד משום צער בעלי חיים. לפרוק משא התירו אף במוקצה משום צער בעלי חיים על ידי שינוי בראשו, וכתב באה"ל למבואר שכל מוקצה מותר על ידי גופו מה שנקט השו"ע שיוריד המשא בשינוי על ידי ראשו הוא להורות שאם אי אפשר מותר אף בידו משום צער בהמה. רמ"א כתב האיסור ללכת בקרון אף שגוי מנהיגו, ביאר המ"ב שהרי שימוש בבהמה אסרו כמו אילן ועוד שגם במנהיג גוי שייך החשש שמא יחתוך זמורה.

סעיף יט

בהמה שנפלה לאמת המים, אם המים עמוקים ומפני כך אינו יכול לפרנסם במקומם, מביא כרים וכסתות ונותן תחתיה משום צער בעלי חיים אף על פי שמבטל כלי מהיכנו. דין קילול בהמה בשבת, כמו ביום טוב. (מרדכי פ"ב דבילה) (ועיין לקמן סימן תקכ"ג סעיף ב').

בהמה שנפלה לאמת המים

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת, מותר לתת כרים וכסתות אף שנעשים לחים משום ביטול כלי מהיכנו. להעלות הבהמה בידים במקום שאי אפשר על ידי כרים וכסתות, **מג"א** אסר שלא התירו אלא ביטול כלי, **אליה רבה** הביא פוסקים שהתירו, **מ"ב** כתב שעדיף שיוציא על ידי גוי.

ביטול כלי מבואר לעיל סימן רס"ה סעיף ג'.

סעיף כ

מותר לומר לאינו יהודי לחלוב בהמתו בשבת משום צער בעלי חיים שהחלב מצערה, והחלב אסור בו ביום. ויש אומרים שצריך לקנותו מן האינו יהודי בדבר מועט, שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל.

חליבה בשבת

חליבה אסורה משום מפרק תולדה דדש שמפרק משקה מהבהמה שהיא אוכל, ואם עושה כן לתוך אוכל אסור מדרבנן. **רא״ש וטור ושו״ע בסתם** מותר לומר לגוי משום צער בלי חיים שיחלוב והחלב מותר לישראל במוצאי שבת, והחלב אסור כדין משקין שזבו, **מרדכי בשם מהר״ם ושו״ע בי״א** צריך לקנות מהגוי שלא יהיה נראה כחולב לצורך ישראל, וכתב מ״ב שמספיק תפוח ולא צריך שווה פרוטה. **מ״ב** העולם נוהגים כסברא ראשונה וטוב שיחלוב הגוי לתוך אוכל דהוי שבות דשבות.

סעיף כא

גבינות שעושות השפחות מעצמן מחלב של ישראל, מותר כיון שאינו אומר להן שיעשו.

גבינות שעושות השפחות בשבת

דין השו״ע כמבואר במהר״ם. והקשה המג״א שעושה מלאכה בבית הישראל אסור, וביארו האליה רבה ופמ״ג שמיירי שעשו כן באופן עראי לפעמים דרך מקרה.

סעיף כב

מי שיש לו נער אינו יהודי ורוכב על הבהמה בשבת כשמוליכה להשקותה, אין צריך למונעו, שהחי נושא את עצמו. אבל צריך למונעו שלא ייתן עליה בגדיו ולא שום דבר.

גוי הרוכב על גבי בהמה

דין השו״ע כמבואר במרדכי. ביאר המ״ב אף שחי נושא את עצמו רק מדאורייתא, בשבות דבהמה לא גזרו שיחשב משא ולכן מותר, ומיהו לתת בגד על גבי האוכף מותר דבטל לגבי הרוכב. עוד כתב בגד שנשאר על הבהמה מערב שבת צריך למונעה לצאת איתו משום שביתת בהמה, ואם אין עליה כלום אין צריך למונעה מלצאת.

סעיף כג

מותר למסור סוס או פרד או חמור לרועה אינו יהודי. ואף על פי שהאינו יהודי משתמש בהם בשבת, אין בכך כלום כיון דשלא מדעת ישראל הוא עושה ואינו ממתין שכירות ממנו. ואם רואהו משתמש בה בשבת, מוחה בידו. הגה: וכל שכן דאין לחוש שהרועה יוליך אותם חוץ לתחום, דהא תחומין דרבנן (הגמ״ר דקדושין).

מסירת בהמה לרועה המשתמש בה בשבת

דין השו״ע כמבואר בשיבולי הלקט בשם ר׳ האי. לחוש לאיסור תחומין כתב רמ״א אין לחוש שהוא איסור דרבנן. וכתב מ״ב אפילו אם רואה אותו מותר, ויש מחמירים והעולם נוהגים היתר וכל זה לעניין אם מוציא מעצמו אך לצוותו להוציאה חוץ לתחום יש להחמיר.

סימן שו □ באיזה חפצים מותר לדבר בשבת

סעיף א

'ממצוא חפצך', חפציך אסורים. אפילו בדבר שאינו עושה שום מלאכה, כגון: שמעיין נכסיו לראות מה צריך למחר, או לילך לפתח המדינה כדי שימהר לצאת בלילה למרחץ. וכן אין מחשיכים על התחום לשכור פועלים. ויש אומרים שאם אין הבהמה יכולה לילך ברגלים, כגון שהוא טלה קטן, אינו רשאי להחשיך דאינו רשאי להביא דאסור לטלטל בעלי חיים שהם מוקצים. הגה: וה"ה לאסור לטייל למצוא סוס או ספינה או קרון ללאת בו. (מרדכי ס"פ מי שהחשיך). אבל מחשיך על התחום להביא בהמתו.

דין חפציך אסורים

במשנה שבת מבואר דין עשיית חפציו שמה שאסור לעשות אסור גם לעיין בו או לקרב את עצמו אליו, ולכן אסור לעיין נכסיו ולילך לפתח המדינה לשכור פועלים. נחלקו הראשונים כיצד לגרוס בגמרא לגבי החשכה על התחום להביא בהמה, יש שגרסו שמותר הואיל ואפשר להגיע אליה על ידי בורגנין, ויש שנקטו אסור ומדובר בבהמה קטנה שאינה יכולה ללכת ואז אסור לטלטלה. מה שהיא השו"ע הדין אחרון ביש אומרים אינו משום שהם חולקים אלא כך דרכו להביא פוסק יחיד. רמ"א הוסיף לאסור לטייל למצוא סוס וכדו'. כתב המגן אברהם אם לא ניכר ממעשהו מותר לעיין (וחיי אדם החמיר).

סעיף ב

הייתה בהמתו עומדת חוץ לתחום, יכול לקרות לה כדי שתבוא.

קריאה לבהמה מחוץ לתחום

דין השו"ע כמבואר בגמרא שמותר לקרוא לה, שאין אדם מוזהר על תחומי בהמתו.

סעיף ג

מחשיכין על התחום לעשות צרכי כלה. או צרכי מת להביא לו ארון ותכריכין. ויכול לומר לחברו שיחשיך כדי שיביא לו, ויכול לומר לו: לך למקום פלוני למחר ואם לא מצאת במקום פלוני לך למקום פלוני, לא מצאת במנה קח במאתים. ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח, כלומר: שלא יאמר לו סך ידוע שלא להוסיף עליו. וכן אם לקח ממנו בשמונה, לא יאמר תן לי עוד בשנים ואהיה חייב לך עשרה. הגה: ואם אי אפשר לו אלא אם כן יזכור לו סכום מקח, מותר בכל עניין דהא לרכי מצוה הוא (הגמ"ר פ"ה). ויש אוסרים בכל ענין, וכן עיקר (ב"י בשם הר"ן ומרדכי פ' כירה והג"מ פ"א ופכ"ו).

החשכה על התחום לצורך מצווה

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת (קנא.) "מחשיכין לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכין ואומרים לו לך למקום פלוני ואם לא מצאת במקום פלוני הבא ממקום פלוני לא מצאת במנה הבא במאתים ר' יוסי ברבי יהודה אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח". בראשונים נחלקו בביאור דברי ת"ק ור' יוסי, **רש"י** ר' יוסי חולק ואסר להזכיר סכום, **רמב"ם** לא חלקו ור' יוסי אסר לומר סכום ידוע שלא להוסיף עליו, **ר"ן** לא חלקו ור' יוסי אסר לחשבן הסכום עם חוב קודם. **שו"ע** הביא ב' ביאורי הרמב"ם והר"ן, הטעם משום שאין זה צורך המצווה אלא הצלת ממונו. **רמ"א** הביא בשם הגהות מרדכי יש מתירים במקום שאי אפשר, והביא החלוקים לאסור וסיים שהלכה כחולקים.

סעיף ד

השוכר את הפועל לשמור זרעים או דבר אחר אינו נותן לו שכר שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו. היה שכיר שבת, שכיר חודש, שכיר שנה, שכיר שבוע, נותן לו שכר שבת, לפיכך אחריות שבת עליו. ולא יאמר: תן לי של שבת, אלא אומר: תן לי שכר השבוע או החודש. (ואם שכרו לחודש והתנה לשלם לו כל יום כך וכך, מקרי שכיר יום) (ר"ן ס"פ אף על פי) **או יאמר לו: תן לי שכר עשרה ימים.**

שכר שבת בפועל ושכירות מקום

בגמרא בבא מציעא מבואר דין השו"ע לגבי פועל, וטעם שאסרו שכירות יום הוא משום מקח וממכר. **רמ"א** הוסיף ששכיר יום הוא אף במשכיר לכמה ימים אלא שמפרש לו מהו שיעור השכירות לפי כל יום, וממילא אסור לקבל שכר עבור השבת גם כשמשלם עבור כל הימים, **שבות יעקב** היקל בזה וגם האליה רבה מסופק בזה.

שכירות יום בחפצים ומקום: כתב מג"א ה"ה שאסור להשכיר לחברו חדר ולפרט לפי ימים כשיש בתוכם שבת, וכן במלווה בריבית לגוי שייזהר לא לפרש לפי ימים, אלא יאמר לו שאם יפרע לו בתוך השבוע ישלם את כולו או שלא ישלם כלל.

סעיף ה

אסור לשכור חזנים להתפלל בשבת. ויש מי שמתיר. הגה: ואם שכרו לשנה או לחודש, לכ"ע שרי (ד"ע).

שכר שבת בחזנים

טור ומרדכי אסור לחזנים ליטול שכר, **רבינו שמואל** התיר ביאר הב"י שלא גזרו על שכר שבת במקום מצווה. **שו"ע** כתב שאסור ויש מי שמתיר (ואינו רואה סימן ברכה). **לקמן** סימן תקפה התיר השו"ע וכתב שרק אינו רואה סימן ברכה, וכתב הגרע"י שהעיקר להתיר. **מ"ב בשם האחרונים** נוהגים להקל והחושש לא יקצוב מתחילה ומה שמקבל בסוף יש לומר שהוא מתנה, ומיילדת מותרת לקבל שכר. **רמ"א** הוסיף שמותר לקבל בהבלעה.

סעיף ו

חפצי שמים מותר לדבר בהם, כגון: חשבונות של מצוה, ולפסוק צדקה, ולפקח על עסקי רבים, ולשדך התינוק ליארס וללמדו ספר או אומנות. ודווקא לדבר אם רוצה להשתכר, אבל לשכרו ולהזכיר לו סכום מעות אסור. הגה: יש אומרים דבמקום שנוהגין ליתן לקורא בתורה מי שבירך, ונודר לצדקה או לחזן, דאסור בשבת לפסוק כמה ייתן (א"ז). והמנהג להקל, דהא מותר לפסוק צדקה.

מותר לדבר בחשבונות של מצווה

ההיתר לדבר בחשבונות של מצווה מובא בגמרא שבת. מה שאסר השו"ע לפסוק הוא **כמהר"ם רמב"ן ר"ן וטור** שלשכור ולהזכיר סכום מעות אסור, **הגהות מרדכי** התיר.

כתב רמ"א יש אומרים (אור זרוע) שאסור לפסוק צדקה לחזן, ונהגו להתיר אף אם החזן עשיר.

להקדיש חפץ לבית הכנסת, **מג"א** התיר שרק הקדש לבית המקדש אסור, **ט"ז** אסר אלא יקדיש קודם שבת ובשבת יביא. כתב מ"ב אם אינו מייחד חפץ אלא מנדב סתם מותר אפילו אם יש לו חפץ כזה בביתו.

לפסוק מעות לצדקה, כתב המ"ב יש אוסרים ויש מתירים משום שאינו מוכר חפץ ואין למחות בנוהגים היתר. קניית מקומות בבית הכנסת אסור, וכן קניית אתרוגים שופר וכדו', ואסור בין בפה ובין במסירה.

סעיף ז

מותר למדוד בשבת מדידה של מצוה, כגון: למדוד אם יש במקוה מ' סאה, ולמדוד אזור מי שהוא חולה וללחוש עליו כמו שנוהגים הנשים, מותר דהוי מדידה של מצוה.

מדידה בשבת

במשנה ובגמרא שבת מבואר מותר למדוד מדידה של מצווה כגון מקווה, וכ"פ השו"ע. ביאר המ"ב אף שלא הותר שבות במקום מצווה, שאני מדידה שאסור משום עובדא דחול והוי שבות קל. רפואה שנהגו על ידי אזור שמודדים בו שלוש פעמים שלוש אמות ואומרים לחש, **ראבי"ה** התיר משום מתעסק בעלמא, **מהר"ם** התיר כמו שהתירו לדבר מצווה, **הר' משה הכהן** אסר. שו"ע התיר כמהר"ם, ביאר המ"ב שלא שייך גזירת שחיקת סממנין וכן שרפואת הגוף נחשבת מצווה.

סעיף ח

הרהור בעסקיו, מותר. ומ"מ משום עונג שבת, מצוה שלא יחשוב בהם כלל ויהא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה.

<u>הרהור בעסקיו</u>

מבואר בגמרא 'ודבר דבר' דיבור אסור הרהור מותר. וכתב הטור מצווה שלא יחשוב כלל, וכ"פ שו"ע.

<u>סעיף ט</u>

אסור לומר לאינו יהודי שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת שיבואו להספידו, אבל חולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו, ודאי שרי.

<u>שילוח גוי לקריאת קרובים</u>

דין השו"ע כמבואר במרדכי.

<u>סעיף י</u>

להחליף משכון לאינו יהודי בשבת, מותר אם הוא מלבוש. ויוציאנו האינו יהודי דרך מלבושו (ועיין לעיל סימן שכ"ה).

<u>החלפת משכון בשבת</u>

דין זה מבואר בהרחבה בסימן שכ"ה סעיף ג'.

<u>סעיף יא</u>

מותר לקנות בית בארץ ישראל מן האינו יהודי, בשבת, וחותם ומעלה בערכאות. הגה: שלהם, בכתב שלהם. דאינו אסור רק מדרבנן, ומשום ישוב אינו יהודי לא גזרו (א"ז).

<u>קניית בית מגוי</u>

דין השו"ע כמבואר בגמרא גיטין, שמותר לקנות בית מגוי בארץ ישראל וסוריא והישראל מראה לו כיסים של דינרים, והגוי חותם ומעלה בערכאות שלהם. **הרמ"א על פי או"ז** כתב שלא התירו אלא בכתב שלהן שאיסורו דרבנן והוי שבות דשבות, **שאר הפוסקים** הביאם הבאה"ל כתבו שמותר אף בכתב שלנו שלצורך יישוב ארץ ישראל התירו אפילו שבות אחת. ומסיק לפי זה אסור לומר לגוי לכתוב מכתב לצורך מצווה ואפשר שאם הוא לצורך גדול התירו.

<u>סעיף יב</u>

מותר להכריז בשבת על אבדה אפילו היא דבר שאסור לטלטלו. הגה: ומותר להתיר חרמי צבור בשבת, אף על פי שאינו לצורך שבת, הואיל והוא יום כנופיא לרבים הוי כעסקי רבים דשרי לדבר בם (אגור). אבל אין מחרימין בשבת כי אם מדבר שהוא לצורך שבת (אגודה פכ"ג).

השבת אבדה והתרת נדרים בשבת

דין השו"ע על פי הרשב"א שהתירו להכריז על השבת אבדה משום שהיא מצווה ושבת הוא זמן כינוס לרבים. כתב מ"ב נהגו להכריז גם על אבדת גויים מפני דרכי שלום, וה"ה שמותר להכריז על גניבה.

להתיר חרמי ציבור בשבת: כתב **רמ"א על פי האגור** מותר, משום שהוא כעסקי רבים, ולפי זה ליחיד אסור. וכתב המג"א **לטעם הב"י** בסימן קנ"א שההיתר הוא משום שקשה לקבץ הקהל בקל, מותר אף ליחיד.

להחרים בשבת: **מגיד משנה ורמ"א** אסור, **מגן אברהם** ליחיד אסור אלא אם חילל שבת דהוי כלצורך שבת, לצורך רבים מותר שאם לא יחרימו בשבת יתבטל הדבר, וכתב הזכור לאברהם שכך נהגו. **אליה רבה** כתב אף לצורך רבים לא כדאי לעשות כן בשבת.

סעיף יג

להכריז בשבת על קרקע הנמכר, שכל מי שיש לו זכות עליו יבוא ויגיד ואם לא יאבד זכותו, אסור. הגה: וכן אסור להכריז יין בשבת, דהוי כמקח וממכר (מהרי"ל).

הכרזה על קרקע

כתבו **הריב"ש והר"ן וכ"פ שו"ע** אין להכריז על קרקע הנמכר שמיש שיש לו יבוא ואם לא יאבד את זכותו, **כתב המ"ב** אם מכריזים סתם יכל מי שיש לו זכות שיבוא ויאמר' לכתחילה לא יעשו כן מעיקר הדין מותר ואין למחות בנוהגים היתר.

כתב רמ"א על פי מהרי"ל אין להכריז על על יין המצוי אצל אדם אדם למכירה, וכתב המ"ב אם אין מצוי יין מותר משום דבר מצווה לצורך קידוש, ולא יזכיר סכום, ורש"ל כתב להכריז קודם ברכו ויכול לומר הסכום, ואם שכח לא יזכיר סכום.

סעיף יד

מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה. ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות ואי לא בעי, כייפינן ליה (ועיין לעיל סימן שכ"ח סעיף י').

חילול שבל להציל ביתו משמד

מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל, **הרשב"א** כתב שלא יחלל שבת בעבור זה כי לא אומרים לאדם לחטוא בשביל להציל חברו מחטא, **תוספות ושו"ע** כתבו שמותר, שעל ידי החילול יעשה מצווה גדולה, ועוד שיש לומר דדווקא כשחברו פשע אסור כגון שהדביק פת בתנור סמוך לחשכה, אך כשהיה אנוס מותר. כתב מ"ב דווקא באונס אבל מרצונה לא יחלל, ואם היא קטנה כתב המג"א צ"ע אם מותר, ודעת הא"ר להקל. הרמ"א ציין לסימן שכ"ח סעיף י' בהגה שאסור לחלל שבת בשביל להציל חברו מאיסור, וכתב הט"ז שהחילוק ששם הוא איסור חד פעמי וכאן תישאר מומרת.

סימן שז □ דיני שבת התלוים בדבור

סעיף א

ודבר דבר (ישעיה נח, יג): שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. הלכך אסור לומר: דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלונית אקנה למחר, ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור להרבות. הגה: וכני אדם שסיפור שמועות ודברי חידושים הוא עונג להם, מותר לספרם בשבת כמו בחול. אבל מי שאינו מתענג, אסור לאומרם כדי שיתענג בהם חבירו (ת"ה סי' ס"א).

איסור 'ודבר דבר'

בגמרא שבת 'ממצוא חפציך' אין לדבר במשא ומתן בשבת, 'ודבר דבר' שלא יהיה דיבור של שבת כדיבור חול. וכתב הטור האיסור של ודבר דבר שאין לומר 'סחורה פלונית אקנה למחר'. עוד הוסיף ר"ת שגם בשיחה בטלה אסור להרבות, ופסק השו"ע דברי שניהם. כתב מ"ב אסור לומר דבר שאסור לעשותו בשבת אפילו באיסור דרבנן.

לומר דבר מצווה: **מג"א** אין לומר שיעשה מצווה למחר כשמצווה זו אסורה בשבת. **א"ר** מותר. **מ"ב** לכו"ע שרי אם מזרזו.

כתב תרומת הדשן מי שמתענג בשיחה בענייני השמועות מותר, אך אין לספר כדי שחברו יתענג, וכ"פ הרמ"א. כתב הט"ז רשאי לספר אם מתענג בכך שחברו מתענג. וכתב **מ"ב**. אין ראוי להרבות בשיחה בטלה בשבת, גם בדבר שהוא עונג גמור יש למעט ולעסוק בתורה. עוד כתב השל"ה בשבת ראוי לומר 'שבת שלום' ולא 'בוקר טוב' וכדומה. אין לספר בשבת דבר המצערו.

גביית חובות בשבת מיהודי וגוי: **א)** אין לתפוס את הגוי בשבת מפני שחייב לו חוב, **ב)** רשאי לומר ביום חול לשופט: "מדוע לא עיכבת את הגוי בשבת", ויבין מכך לעכבו שבת הבאה. **ג)** מי שהאנס חייב לו ממון, ונודע לו שהגיע לעיר וייתכן שלאחר שבת לא ימצאנו, רשאי לקבול אצל השר, כיוון שחז"ל לא גזרו במקום הפסד. **ד)** אם השופט תפס גוי משום שחייב ממון לישראל, רשאי לומר לשופט שישחררו עבור ערבות שיקבל מגוי אחר, אך בלבד שהגוי לא יכתוב מאומה. **ה)** גוי שחייב ממון לישראל וחושש שמא לאחר השבת לא ימצאו, רשאי להתראות לפני כדי שישלם לגוי חברו. **ו)** אסור לעכב נכסי ראובן ביד שמעון בשבת.

סעיף ב

אסור לשכור פועלים ולא לומר לאינו יהודי לשכור לו פועלים בשבת, אף על פי שאין הישראל צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, שכל מה שהוא אסור לעשותו אסור לומר לאינו יהודי לעשותו. ואפילו לומר לו קודם השבת לעשותו בשבת, אסור. אבל מותר לומר לו אחר השבת: למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעבר, אף על פי שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנה בשבת הבאה.

איסור אמירה לגוי

במשנה שבת הוא לא ישכור פועלים בשבת מדכתיב ממצוא חפצך, וכן לא יאמר אדם לחברו לשכור לו פועלים. וכתב הרמב״ם אפילו אין צריך לאותה מלאכה אלא במוצאי שבת. וכתב והרא״ש והר״ן אפילו קודם השבת שיעשה לו בשבת, וראיה ממי שהחשיך לו בדרך שהוצרכו להתיר לו לתת כיסו לנכרי משום דאדם בהול על ממונו משמע שלולי ההיתר היה אסור אף בזמן הסמוך לחשיכה לתת לו כי הולך בשבת. וכתבו סמ״ג וסמ״ק שמותר לומר לו במוצאי שבת ׳למה לא עשית כך וכך׳ ויבין לשבת הבאה, משום שלא אומר אלא רק רומז וכתב המ״ב שהיתר זה הוא כשלא נהנה ממנו הישראל עד מוצאי שבת או שכבר יש לו מאותו דבר כגון שיש לו נר ומוסיף הגוי עוד נר. וכל זה פסק השו״ע. דבר האסור רק משום חומרא כתב המ״ב להתיר לומר לגוי.

כתבו האחרונים דבר השנוי במחלוקת וכן מלאכה הנעשית שאינו מתכוון אלא רק בפסיק רישא, מותר לומר לגוי.

סעיף ג

אסור ליתן לאינו יהודי מעות מערב שבת לקנות לו בשבת, אבל יכול לומר לו: קנה לעצמך ואם אצטרך אקנה ממך לאחר השבת.

לתת לגוי מעות שיקנה לו בשבת

דין השו״ע כמבואר בהגהות מרדכי ומימוניות, שאסור לתת לו מעות אבל מותר לו מר לו לקנות לעצמו ואר כך יקנה הישראל ממנו. וכתב מ״ב ההיתר כשאומר לו ׳קנה לעצמך׳ הוא גם כשמבטיח לו שיקנה ממנו אחר השבת.

סעיף ד

מותר לתת לאינו יהודי מעות מערב שבת לקנות לו, ובלבד שלא יאמר לו: קנה בשבת. הגה: וכן מותר ליתן לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו למכרן בשבת (ב״י בשם סמ״ג). מי ששכר אינו יהודי להוליך סחורתו, ובא האינו יהודי ולקחה מבית ישראל בשבת, אסור. והיו עונשין העושה (רבינו ירוחם חי״ב).

לתת לגוי מעות שיקנה לו בלי לפרש מתי

לעיל סימן רמ״ה מבואר בסעיף ד׳ שמותר לתת לגוי מעות שיסחר ויתחלקו ברווחים ומה עושה בשבת חשיב אדעתא דנפשיה, וכן מבואר בסעיף ה׳ הנותן לגוי סחורה למכור לו מותר וצריך לקצוץ לו שכר (מיירי שאין שהות לגמור המלאכה עד שבת, על פי הבאה״ל כאן). ובסימן רמ״ז מבואר לשלח איגרות שאם קצץ מותר. וכן בסימן רנ״ב סעיף ב׳, מבואר לתת לו לעשות מלאכה סמוך לשבת שמותר בקצץ.

לתת לגוי מעות לקנות לו: **סמ״ג** התיר אף בלא קצץ כל שלא אמר לו לקנות בשבת (צ״ע מדוע זה מותר יותר מלעשות לו מלאכה או לשלוח אגרת ולעשות מלאכה שבעינן קצץ), **סמ״ק** דווקא בקצץ. **שו״ע** כתב להתיר בסתם, **מג״א** ביאר דמיירי בקצץ ושו״ע סמך על מה שכתב בסימן רמ״ה, הוסיף הבאה״ל ביש שהות לקנות קודם השבת מותר אף שלא קצץ. להנות באותה שבת: **ט״ז** אסר, **אליה רבה** התירו.

(**לעיל** סימן רנ״ב מבואר בשו״ע שמותר ללבוש בגד שעשה לו הגוי בשבת אם היה זה בהיתר, ורמ״א החמיר לכתחילה).

אם יום השוק בשבת: **ב"י** התיר, **מג"א** אסר וכן כתב הבאה"ל לעיל רמ"ה. **כתבו אחרוני זמננו** שיש לסמוך על הבית יוסף במקום צורך, ולכן מותר לתת למוסך גוי לעבוד על רכב אף שבטוח יעבדו בשבת כשקצץ.

כתב רמ"א שהיו מענישים מי שלקח מגוי סחורה שהובאה לו בשבת שעבר איסור.

סעיף ה

דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת. והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה. כיצד: אומר ישראל לאינו יהודי בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה. או להביא מים דרך חצר שלא עירבו, לרחוץ בו המצטער. ויש אוסרין. הגה: ולקמן סי' תקפ"ו פסק להתיר, וע"ל סי' רע"ו דיש מקילין אפילו במלאכה דאורייתא, וע"ש ס"ג.

היתרי אמירה לגוי

בגמרא עירובין (סז:) "ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה, אמר להו רבה וכו' נימרו ליה לנכרי ליתי ליה וכו', אמר ליה (אביי הקשה לר' יוסף על הוראת רבה להתיר לטלטל על ידי גוי) דתניא הזאה שבות ואמירה לנכרי שבות, מה הזאה שבות ואינה דוחה את השבת אף אמירה לנכרי שבות ואינה דוחה את השבת. א"ל ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה דהא מר לא אמר לנכרי זיל אחים (שכאן הוא אמירה לגוי באיסור שבות, דהיינו שבת דשבות. כך גרס **הרי"ף**, וכן גרסו **תוספות** והגבילו את ההיתר רק למצוות מילה, אך **העיטור** לא גרס מילים 'דהא מר וכו'' וסבר שההיתר הוא לומר לגוי אפילו דאורייתא במקום מצווה)". **מבואר** בגמרא היתר אמירה לגוי במצוות מילה, ומחלוקת הראשונים, **לרי"ף** מותר לומר לגוי איסור דרבנן בכל מקום שאין בו מעשה, הוסיף **הרמב"ם** הוא הדין כשיש מקצת חולי או צורך הרבה, **לתוספות** דווקא במצוות מילה, **לעיטור** אף בדאורייתא שבמקום מצווה לא גזרו.

להלכה: **שו"ע** הביא דעת הרי"ף והרמב"ם בסתם ותוספות ביש אומרים, **רמ"א** כאן ובסימן רע"ו סעיף ב' הביא דברי בעל העיטור ושיש לסמוך עליו במקום צורך גדול, והגרע"י סמך עליו במקום מצווה דרבים. **מ"ב** כאן ובסימן רע"ו ובסימן של"א, סמך על העיטור רק א) במקום מילה וכ"ש לעניין הכנסה והוצאה שאין רה"ר כיום, ב) הצלת רבים ממכשול כגון לתקן עירוב, ג) בבין השמשות בכניסה ויציאה לומר לו מלאכה דאורייתא.

מה שהתיר ש"ע במקום צורך הרבה, מג"א סבר דווקא הפסד גדול ואליה רבה פקפק להתיר אף בזה, ובאחרונים הורו אף צער הגוף גדול.

שבות דשבות על ידי ישראל: כתב המג"א והבאה"ל לקמן סימן שט"ז סעיף י"ב במקום הפסד גדול מותר לעשות בשינוי מלאכה דרבנן על ידי ישראל, וכן היקלו אחרוני זמננו.

סעיף ו

אסור לחשוב חשבונות אפילו אם עברו, כגון: כך וכך הוצאתי על דבר פלוני. ודווקא שעדיין שכר הפועלים אצלו, אבל אם פרעם כבר, מותר.

חישוב חשבונות

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת. כתב מ״ב ראוי להימנע מצד שיחה בטלה מכל חשבון, ובט״ז הוסיף שאף המסופק אם חייב אסור לו לחשב.

סעיף ז

מותר לומר לחברו: הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב, אף על פי שמתוך כך מבין שצריך לו לערב לשוכרו. אבל לא יאמר לו: היה נכון עמי לערב.

לומר לחברו לעמוד עימו לערב

בגמרא שבת (קנ.) נחלקו אם מותר לומר לגוי לעמוד עימו, ת״ק אסר ור׳ יהושע בן קרחה התיר והלכה כר׳ יהושע וכן פסק שו״ע. ביאר המ״ב אמירה כזו הוי בכלל הרהור המבואר לעיל סימן ש״ו סעיף ח׳ שמותר. כתב מ״ב מותר לומר כך אף לגוי כדעת התוספות, ולא כאשירי שאסר.

סעיף ח

יכול לומר לחברו: לכרך פלוני אני הולך למחר, וכן מותר לומר לו: לך עמי לכרך פלוני למחר, כיון שהיום יכול לילך על ידי בורגנין. וכן כל כיוצא בזה שיש בו צד היתר לעשותו היום, יכול לומר לחברו שיעשנו למחר, ובלבד שלא יזכיר לו שכירות. אבל בדבר שאין בו צד היתר לעשותו היום, אפילו אם אין בו אלא איסור דרבנן, כגון: שיש לו חוץ לתחום פירות מוקצים, כיון שאי אפשר לו להביאם היום, אסור לומר לחברו שיביאם לו למחר. וכן אסור לו להחשיך בסוף התחום כדי שימהר הלילה לילך שם להביאם. הגה: וכן לא יאמר: אעשה דבר פלוני למחר (הרא״ש פ׳ השואל וע״ל ריש הסימן). אבל יכול להחשיך בסוף התחום כדי למהר לילך שם לשמרם, שאפילו היום היה יכול לשמרם אם הם היו בתוך התחום. ואם לא כוון להחשיך אלא לשמרם, יכול אף להביאם.

לומר מה יעשה למחר

בגמרא שבת מותר לומר שהולך למחר לכרך הואיל ואפשר על ידי בורגנין, וכתבו תוספות שמותר לומר גם לחברו כך, וכ״פ שו״ע. וכתב **רש״י** וכן משמע מהפוסקים אפילו שבפועל אין בורגנין, ודלא **כר׳ ירוחם** שאסר. ודבר האסור אסור לדבר בו אפילו באיסור דרבנן כגון פירות מוקצים. רמ״א הוסיף על פי הרא״ש שלא יאמר אפילו בינו לבין עצמו למחר אעשה דבר פלוני שיש בו איסור בשבת (בבאה״ל הסכים למאמר מרדכי שדבר זה מוסכם בפוסקים, אך המג״א כתב שדעת הרוקח הרמב״ם ועוד להתיר כל שאין לו תועלת מדיבורו).

החשכה על התחום לדבר האסור: בגמרא שבת (קנ.) מובא שאסור להחשיך סמוך לסוף התחום להביא פירות ולשכור פועלים אבל מותר להחשיך בשביל לשמור פירות, וביאר אבא שאול שאיסור החשכה תלוי בדין האמירה – 'כל שאני זכאי באמירתו רשאי אני להחשיך עליו'. ופסק שו"ע אסור להחשיך בסוף לתחום להביא ומותר להחשיך לשמור. ביאר המ"ב מדובר בפירות מוקצים ולשומרם תוך התחום מותר וחוץ לתחום אסור, ואם אינם מוקצים מותר אפילו הם חוץ לתחום הואיל ואפשר על ידי בורגנין.

סעיף ט

מותר להחשיך לתלוש פירות ועשבים מגינתו וחורבתו שבתוך התחום, ולא אסרו להחשיך אלא בסוף התחום משום דמינכרא מלתא.

להחשיך לדבר שאינו ניכר

דין השו"ע על פי תוספות. ההיתר להחשיך בתוך התחום הוא כשאינו עומד סמוך לגינה ואינו ניכר שהוא בשבילה. עוד כתב המ"ב מלבד ההיתר כאן של לזמן עצמו לדבר איסור כשאינו ניכר, יש עוד היתר כאשר הולך לטייל וכדומה שהוא דבר המותר אף אם הולך בסוף התחום מותר, ולא אסרו אלא כשהולך לדבר איסור וניכר ממעשיו.

סעיף י

מותר לומר לחברו: שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור פירותיך שבתחומי.

אמירה לחברו שמירה כנגד שמירה

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת.

סעיף יא

השואל דבר מחברו לא יאמר לו: הלויני, דמשמע לזמן מרובה ואיכא למיחש שמא יכתוב. אלא יאמר לו: השאילני. ובלשון לע"ז שאין חילוק בין הלויני להשאילני, צריך שיאמר: תן לי. הגה: וכשלוה בשבת ואינו רוצה להאמינו יניח משכון אצלו. אבל לא יאמר לו: הילך משכון, דהוי כעובדא דחול (ב"י בשם א"ח). כשם שאין לוין בשבת, כך אין פורעין בשבת (אגור"י סימן קט"ו).

כיצד שואל אדם מחברו

במשנה שבת מבואר שמותר לשאול אדם ולא יאמר בלשון הלוואה, וביארו בגמרא משום שסתם הלוואה ל' יום חיישינן שמא יכתוב. וכתבו תוספות בלשון לע"ז אין חילוק בין הלוואה להשאלה ולכן צריך לומר 'תן לי', וכן פסק שו"ע. כתב ט"ז בלשון לע"ז מותר לו להוסיף 'ואתן לך חזרה'. כתב מג"א במדינותינו נוהגים אף בסתם הלוואה רשאי לתבוע לאלתר ולכן מותר אף בלשון הלוויני, וכתב המ"ב שאינו ברור כל כך.

הנחת משכון: כתב רמ"א אם לא מאמין ללווה מותר להניח ולא יאמר הילך משכון, וכתב מ"ב דווקא דברים שיש בהם צורך שבת.

לפרוע בשבת: כתב רמ"א אין פורעים כמו שאין לווים שמא ימחק, כתב מג"א בשם תוספות אם אומר בלשון חזרה ולא פריעה מותר דהוי היכר ודווקא דבר שיש בו צורך מאכל לשבת.

סעיף יב

זימן אורחים והכין להם מיני מגדים וכתב בכתב כמה זימן וכמה מגדים הכין להם, **אסור** לקרותו בשבת אפילו אם הוא כתוב על גבי כותל גבוה הרבה, משום גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבונות ואפילו לעיין בהם בלא קריאה אסור (הרא"ש ור"ן פרק השואל וטור), **אבל אם חקק** בכותל חקיקה שוקעת, מותר. **אבל בטבלא ופנקס אפילו אם הוא חקוק, אסור** לקרותו.

קריאה ברשימות אורחים ואוכל

במשנה שבת (קמח:) אמרו מונה אורחים ופרפראות בפיו אבל לא בכתב, ובגמרא נחלקו מה טעם האיסור, ר' ביבי אמר שמא ימחק, אביי גזירה אטו שטרי הדיוטות, ובגמרא מבואר ששניהם חששו לשתי החששות, ומחלוקתם היא רק במקום שכתב על כותל והכתב היה גבוה, לשטרי הדיוטות אין לחוש שלא מתחלף שטר בכותל, אך לחשש מחיקה נחלקו אם יש לאסור ר' ביבי אסר משום לא פלוג ואביי התיר.

סעיף יג

שטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבונות ואגרות של שאלת שלום, **אסור** לקרותם. ואפילו לעיין בהם בלא קריאה, אסור.

קריאה ועיון בשטרי הדיוטות

בגמרא שבת חכמים אסרו לקרוא בשטר הדיוטות דהיינו שטרי חובות וחשבונות. נחלקו מה טעם האיסור, **רמב"ם** שלא יבוא למחוק, **רא"ש** משום ממצוא חפצך. קריאה באגרות של שאילת שלום, **תוספות** מותר, **רמב"ם רש"י והרא"ש** אסור רמב"ם ורש"י נקטו שהם בכלל שטרי הדיוטות והרא"ש ביאר שהם גזירה אטו שטרי הדיוטות. לעיין בלא קריאה, האור זרוע התיר והרא"ש אסר. שו"ע פסק לחומרא בשתי המחלוקות.

סעיף יד

לקרות באיגרת השלוחה לו, אם אינו יודע מה כתוב בה, מותר ולא יקרא בפיו אלא יעיין בה. ואם הובאה בשבילו מחוץ לתחום, טוב ליזהר שלא יגע בה.

<u>קריאה ועיון באגרת שלא ידוע לו מה כתוב בה</u>

נחלקו אם מותר לקרוא שלא יודע מה תוכן האגרת, **ר' יונה** אסור, **מהר"ם וריו"ו** מותר שמא יש בה דבר הצריך לגופו, **אור זרוע ושו"ע** רק עיון מותר. אגרת המגיעה חוץ לתחום על ידי גוי: **מהר"ם** אסור ליהנות ממלאכת גוי עבור הישראל וממילא הוי מוקצה, **רבינו תם** מותר ביאר הדרישה הואיל ואין לחוש שיאמר לגוי לפעם הבאה שהרי לא יודע מי שולח לו, **שו"ע** טוב ליזהר שלא יגע בה, **באה"ל** ליגע מותר ולקרוא נכון מאוד להחמיר ובמקום צורך גדול מותר.

<u>סעיף טו</u>

כותל או וילון שיש בו צורות חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם של מעשים כגון מלחמות דוד וגלית וכותבים זו צורת פלוני וזה דיוקן פלוני, אסור לקרות בו בשבת.

<u>קריאת כתב שתחת הצורה</u>

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת, גזירה אטו שטרי הדיוטות. כתב המגן אברהם אם יש לו עונג מותר לו לעיין.

<u>סעיף טז</u>

מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק, כגון ספר עמנואל, וכן ספרי מלחמות, אסור לקרות בהם בשבת. ואף בחול אסור משום מושב לצים (תהילים א, א), ועובר משום אל תפנו אל האלילים (ויקרא יט, ד) לא תפנו אל מדעתכם. ובדברי חשק, איכא תו משום מגרה יצר הרע. ומי שחיברן ומי שהעתיקן, ואין צריך לומר המדפיסן, מחטיאים את הרבים. הגה: ונראה לדקדק הא דאסור לקרות בשיחת חולין וספורי מלחמות, היינו דווקא אם כתובים בלשון לע"ז, אבל בלשון הקודש, שרי. (וכנ"ל מלשון שכתבו התוספות פרק כל כתבי, וכן נהגו להקל בזה).

<u>קריאה במליצות ומשלים של שיחת חולין</u>

דין השו"ע הוא על פי דברי הרא"ש בשם ר' יונה, טעם האיסור הוא כמו בסעיף קודם גזירה אטו שטרי הדיוטות. הט"ז הוסיף מה שאסור בקריאה אסור גם בטלטול.

כתב המג"א להסתכל בדיוקן אם עשוי לעבודה זרה אסור ואם הוא לנוי מותר ויש מחמירים, והסתכלות בלא עיון מותר לכולי עלמא.

כתב **רמ"א** להתיר סיפורים בלשון הקודש, ולפי זה יש להתיר גם אגרות שלום שיכולים ללמוד מהם לשון הקודש (אך לא שטרי חוב ממש), **ט"ז** אסר וכן משמע מסתימת השו"ע.

לקרוא עיתונים השבות יעקב היקל וכתב מ"ב שהרבה אוסרים מפני שיש בהם ידיעת משא ומתן.

<u>סעיף יז</u>

אסור ללמוד בשבת ויום טוב זולת בדברי תורה, **ואפילו בספרי חכמות אסור. ויש** מי שמתיר, ועל פי סברתו מותר להביט **באצטרלו״ב** בשבת, (ולהפכה ולטלטלה כלקמן סי׳ ש״ח).

<u>לימוד ספרי חכמות בשבת</u>

רמב״ם ורז״ה אסרו לימוד חוץ מדברי תורה, **רשב״א** התיר, שו״ע פסק כרמב״ם בסתם ויש כרשב״א. אחרוני זמנינו סמכו על הרשב״א כשיש לו מבחן והזמן דחוק.

<u>סעיף יח</u>

לשאול מן השד, מה שמותר בחול מותר בשבת.

<u>לשאול מן השד בשבת</u>

דין השו״ע כמבואר בר׳ ירוחם. וכתב מג״א ושאר אחרונים דווקא דבר הצריך לרפואה.

<u>סעיף יט</u>

סחורה הנפסדת בשבת על ידי גשמים או דבר אחר. **או אתי בידקא** (פירוש נחל או אגם מים) דמיא ומפסיד ממונו. **או** שנתרועעה חבית של יין והולך לאיבוד. מותר לקרות **אינו יהודי**, **אף** על פי שודאי יודע שהאינו יהודי יציל הממון. (ולכסות סחורה או פירות או דבר אחר מפני הגשמים ע״ל סימן שכ״ה סעיף ז) וכן מותר לומר לאינו יהודי: כל המציל אינו מפסיד, כמו בדליקה שהתירו לומר: כל המכבה אינו מפסיד. ויש מי שאומר שלא התירו **אלא** בדליקה דווקא. (ועיין לקמן סימן שכ״ד).

<u>אמירה לגוי להצלת סחורה</u>

דין השו״ע בסתם הוא **כבה״ג וראש** שמותר בשאר דברים כמו בדליקה, והיש מי שאומר הוא **רשב״א סמ״ג ותרומה** שדווקא בדליקה שהוא בהול התירו שמא יבוא לחלל. כתב המג״א המיקל כבה״ג לא הפסיד וכן סתם השו״ע כאן ובסימן קל״ד. כתב המ״ב להראות לגוי בלי לומר לו לכולי עלמא מותר.

<u>סעיף כ</u>

ישראל שאמר לאינו יהודי, לעשות לו מלאכה בשבת, מותר לו להנות בה לערב בכדי שיעשו.

<u>הנאה ממלאכה שעשה הגוי בציווי הישראל</u>

דין השו״ע הוא על פי **הרמב״ם** שמותר למוצאי שבת בכדי שיעשו, **ר׳ ירוחם** נקט שאסור לעולם. לעיל סימן רמ״ה סעיף ב׳ ולקמן סימן שכ״ה מבואר שמלאכת פרהסיא שעשה הגוי אסורה עולמית.

סעיף כא

אסור לומר לאינו יהודי בשבת: הילך בשר זה ובשל אותו לצרכך, ואפילו אין מזונותיו עליו. הגה: אבל מותר לומר לו לעשות מלאכה לעצמו (הגהות מרדכי פ"ה ורמב"ן פרשת בא).

אמירה לגוי למלאכת עצמו

דין השו"ע כמבואר ברא"ש. הכלל שמה שאסור לישראל לומר לגוי לעשות בשביל הישראל אסור גם לומר לגוי לצורך הגוי אלא אם הוא של הגוי לגמרי.

סעיף כב

כל שבות דרבנן מותר בין השמשות לצורך מצוה, כגון לומר לאינו יהודי להדליק לו נר בין השמשות. או אם היה טרוד והוצרך לעשר בין השמשות. הגה: כל דבר שאסור לומר לאינו יהודי לעשותו בשבת, אסור לרמוז לו לעשותו. אבל מותר לרמוז לו לעשות מלאכה אחר שבת (א"ז). אינם יהודים המביאים תבואה בשבת לישראל שחייבים להם, והישראל נותן לו מפתחו לאוצרו והאינו יהודי נותנו לשם ומודדים ומונים, יש מי שמתיר משום דאינו יהודי במלאכת עצמו עוסק ואינו של ישראל עד אחר המדידה, ושיחשוב עמו אח"כ. וכן אינו יהודי העושים גבינות בשבת והישראל רואה, יקנה אותם ממנו דמ"מ האינו יהודי אדעתא דנפשיה קעביד אף על פי שהישראל עומד בעדר חולב או חלבים ואדעתא למכרם לישראל קא עביד, שרי.

שבות בבין השמשות לצורך מצווה

דין השו"ע מבואר בהרחבה לעיל סימן רס"א סעיף א' וסעיף ד'.

רמיזה לגוי למלאכה בשבת או אחר השבת

כתב רמ"א על פי האור זרוע לרמוז לעשות מלאכה שיעשה בשבת אסור ושיעשה אחר השבת מותר. **מגן אברהם והמ"ב** כתב האיסור לומר שיעשה בשבת הוא ברמז דרך ציווי כגון לומר לו שיסיר האף וכוונו לפחם בראש הנר, אך רמז גמור שאומר לו שחשוך והוא מבין ומתקן האור מותר מצד האמירה, ומצד ההנאה מהתיקון אין לאסור כי בלאו הכי היה לו אור, ומיהו להנות ממעשהו במקום שלא היה יכול בלא זה אסור אף ברמז גמור. **הט"ז** אסר בכל ציווי.

סימן שח □ דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת

סעיף א

כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס, כגון סכין של שחיטה או של מילה, ואיזמל של ספרים, וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו. הגה: ואפילו תחובים בנדן עם שאר סכינים, אסור לטלטלו (מהרי"ל). והוא הדין לקורנס של בשמים שמקפידים עליו שלא יתלכלך. הגה: והוא הדין כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם (ב"י בשם מיימוני פ"ה והמגיד פכ"ו).

איסור מוקצה

טעמים איסור מוקצה: ברמב"ם א) כל שכן מהאיסור של דיבור והילוך שבת כחול. ב) כלים שמלאכתן בחול אפשר שיתעסק ויבוא לידי מלאכה. ג) יש מקצת העם שבטלים כל ימיהם ואין ניכר ששובתים אם לא יהיה איסור מוקצה. ד) ראב"ד הוסיף שמא יוציא לרשות הרבים.

סוגי המוקצה: א) חסרון כיס אסור לטלטול לעולם, ב) מלאכתו לאיסור מותר לצורך גופו ומקומו, ג) גופו מותר בי"ג אופנים, ד) בסיס מותר בה' אופנים, ה) מחוסר צידה, ו) מוקצה למצווה.

מוקצה מחמת חסרון כיס

במשנה שבת (קכג) מובא דוגמא מסר גדול ויתד מחרישה, ובגמרא הוסיפו כלי כובסין, סכין רצענין, סכין קצבים, וגרזן נגרים.

טלטול לצורך גופו ומקומו

מוקצה מחמת חסרון כיס **רמב"ם תוספות רא"ש ועוד וכן פסק שו"ע** אסור, **מרדכי וראבי"ה** מותר.

כלי חשוב שהוא אינו מקפיד

הורה המ"ב להתיר הואיל ולדידיה לא הוי חסרון כיס.

סכין שחיטה תחוב בנדן

הורה רמ"א סכין שחיטה התחוב בנדן עם שאר סכינים אסור הכל בטלטול, ביאר מ"ב מיירי שהסכין שחיטה חשובה יותר.

קורנס זהבים ובשמים

במשנה שבת (קכב) התירו קורנס שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו, ובגמרא הוסיפו היתר בקורנס של זהבים ונחלקו בשל בשמים האם נחשב מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור, להלכה פסק שו"ע על פי רי"ף ורא"ש לאסור קורנס של בשמים הואיל ומקפיד עליו שלא לעשות בו שימוש אחר.

נייר חלק

במ"ב הביא שדינו כמוקצה הואיל ומקפיד עליו שלא יתלכלך. והחזו"ע היקל למעשה.

סעיף ב

כל כלי, אפילו הוא גדול וכבד הרבה, לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו.

טלטול כלי גדול

בגמרא עירובין (קב) "ההוא שריתא (קורה) דהוה בי רבי פדת דהוה מדלו לה בי עשרה ושדו לה אדשא ולא אמר להו ולא מידי אמר תורת כלי עליה ההיא אסיתא (מכתשת) דהות בי מר שמואל דהוה מחזקת אדריבא שרא מר שמואל למישדייה אדשא אמר תורת כלי עליה", **מבואר** שמותר לטלטל כלי אף שהוא גדול. מאידך מצינו בשבת (לה) מחלוקת בכוורת בת שלושה כורים אם מותר לטלטלה, רבה אסר ור׳ יוסף התיר ושל ארבעה כורים לכולי עלמא אסור. נחלקו כיצד ליישב הסתירה: **רי״ף ורמב״ם** מחלוקת סוגיות ואין הלכה כרבה ור׳ יוסף המחמירים במוקצה, **תוספות** בעירובין מיירי בקורה וכדומה שהיה דרך לטלטלה כל שעה ובכוורת מיירי שאין דרכה לטלטל כך. **שו״ע** סתם להתיר כל כלי כבד (כרי״ף ורמב״ם), וכתב מ״ב שאם הוא נזהר להזיז הקורה ביום חול משום הפסד הרי זה מוקצה מחמת חסרון כיס.

סעיף ג

כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו (ואם נשתמש לאיסור בבין השמשות כגון נר שהודלק ע״ל סי׳ רע״ט), **בין לצורך גופו כגון קורנס של זהבים או נפחים לפצוע בו אגוזים, קרדום לחתוך בו דבילה. בין לצורך מקומו דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם, ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה. אבל מחמה לצל דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר או ייגנב שם, אסור.** הגה: כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו, שרי. ולכן מותר ליגע במנורה שבבית הכנסת שנרות דולקות עליו, או בתנור שדולק בו אש. וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה (מרדכי פ׳ כל הכלים וריש ביצה ורבינו ירוחם חי״ג והמגיד פכ״ה ות״ה סי׳ ס״ז וכל בו סוף דיני שבת). וכן מותר לטלטל דבר מוקצה על ידי נפוח, דלא הוי טלטול אלא כלאחר יד, ולא מיקרי טלטול (תשובת מהרי״ל).

טלטול כלי שמלאכתו לאיסור

מבואר במשנה שבת (קכד.) "כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך, ר' נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצורך". בגמרא מבואר ביאור דברי ת״ק, כלי שמלאכתו להיתר ניטל לצורך ושלא לצורך דהיינו אפילו מחמה לצל, אך מלאכתו לאיסור רק לצורך גופו ומקומו. וכתב הרב המגיד כשנטל בהיתר מותר לטלטלו ולהניחו היכן שירצה. וכן פסק שו״ע.

ההיתר להניחו היכן שירצה, **מגן אברהם** אפילו כשנטלו באיסור, **גר״א** חלק. כתב מ״ב במוקצה מחמת גופו אין היתר זה. כתב מ״ב שמותר להערים כאילו רוצה מקומו בשביל לטלטלו.

מה נחשב מלאכתו לאיסור, **פמ"ג** אחר הרוב, **באה"ל** אם יש גם שימוש היתר וגם איסור מותר ולא בעינן רוב.

סעיף ד

כלי שמלאכתו להיתר, מותר לטלטלו אפילו אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או ייגנב. אבל שלא לצורך כלל, אסור לטלטלו. כתבי הקודש ואוכלין, מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל. הגה: ותפילין אין לטלטלם כי אם לצורך (תרה"ד ועיין בב"י). ושופר אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו (הג"א סוף פרק במה מדליקין).

טלטול כלי שמלאכתו להיתר

מבואר במשנה לעיל כלי שמלאכתו להיתר מותר אפילו מחמה לצל. **ר"ן ושו"ע** אבל שלא לצורך כלל אסור וכתבי הקודש ואוכלים מותר, **הרב המגיד** הביא יש מתירים. כלי אכילה שעל השולחן כתב מ"ב יש מתירים ודנים אותם כאוכלים, ויש מחמירים. מותר לטלטל כלי שמלאכתו להיתר שיהיה מוכן לו כשיצטרך אותו.

מגילה: **פרי חדש** מוקצה, **אליה רבה** כשאר כתבי הקודש ומותר, **מטה יהודה** רק בשבת של פורים אסר הפרי חדש.

תפילין: **ספר המקדש** אסור כדין כלי שמלאכתו לאיסור כדברי הגמרא גיטין שספר הפטרות היה מוקצה אם לא היה היתר לקרוא בו, **מהרלב"ח רא"ש ותרומת הדשן** תפילין אינן מוקצה ומותר לטלטל לצורך. **רמ"א** כמתירים לצורך, **מגן אברהם וט"ז** אסור כדין כלי שמלאכתו לאיסור. **מ"ב** בשעת הדחק מותר להקל כרמ"א.

שופר ולולב: גמרא שבת במיטלטל הואיל וראוי לגמע בו מים לתינוק, כתבו האשירי ורמ"א ההיתר הוא רק לצורך גופו ומקומו.

לולב: כתב מ"ב הוא מוקצה מחמת גופו.

סעיף ה

יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפילו מחמה לצל על ידי ככר או תינוק.

טלטול על ידי כיכר או תינוק

סתירה, מבואר בגמרא שבת (קמב.) מדוכה אם יש בה שום מטלטלים אותה ואם לא לא. מאידך מבואר לא התירו לטלטל על ידי כיכר או תינוק אלא במת בלבד, **רא"ש** במוקצה מחמת גופו אסור מלבד מת כלי שמלאכתו לאיסור מותר על ידי שיניח בתוכו היתר. ***יש מי שתירץ*** תלוי מה מניח שום שהוא תשמיש המדוכה מותר אך דבר שאינו מיוחד לו אסור. **שו"ע** הביא כרא"ש ביש מתירים ביש מתירים, **ט"ז ומ"ב** כחולקים.

סעיף ו

כל הכלים שנשברו, **אפילו** בשבת, מותר לטלטל שבריהם ובלבד שיהיו ראויים לשום מלאכה כגון שברי עריבה לכסות בה החבית ושברי זכוכית לכסות בה פי הפך. **אבל** אם אינם ראויים לשום מלאכה, לא. הגה: ואם נשברו במקום שיכולים להזיק, כגון זכוכית שנשברה על השלחן או במקום שהולכין, מותר לטלטל השברים כדי לפנותן שלא יוזקו בהם (כל בו והגהות מרדכי וב"י בשם ארחות חיים).

מוקצה מחמת גופו שברי כלים

במשנה שבת (קכד:) "כל הכלים הניטלין בשבת שבריהן ניטלין עמהן ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה שברי עריבה לכסות בהן את פי החבית שברי זכוכית לכסות בהן את פי הפך רבי יהודה אומר בלבד שיהו עושין מעין מלאכתן". מבואר מחלוקת מתי שברי כלים אינן מוקצה אם דווקא כשעושים מעין מלאכה ראשונה או כל שראויים למשהו, בגמרא מבואר, נשברו מערב שבת לכולי עלמא מותרין הואיל והוכנו לכך מבעוד יום, והלכה כת"ק. וכן פסק שו"ע שברי כלים שראויים למשהו מותר לטלטלם.

מגן אברהם לפי דעת רמ"א בסימן תצ"ה לחשוש לאיסור נולד, יש לאסור שברי כלים בטלטול משום נולד כשלא ראויים למלאכתם הראשונה, **ט"ז** כיוון שעדיין ראוי לשום מלאכה לא נחשב נולד.

כתב רמ"א בשם ארחות חיים נשברו במקום שיכול להזיק מותר לטלטל שלא יזוקו. כתב מג"א בשל חרס אסור לפנות כי לא מצוי מהם כל כך היזק, כתב מ"ב דווקא לפנות בידיים אבל ברגל הוי טלטול כלאחר יד ומותר.

סעיף ז

חתיכת חרס שנשברה בחול מכלי וראויה לכסות בה כלי, מותר לטלטלה **אפילו** במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה. ואם זרקה לאשפה מבעוד יום, **אסור** לטלטלה כיון שבטלה מהיות עוד כלי. הגה: ואפילו חזי לעני הואיל והקלוהו הבעלים שלו אף על פי שהם עשירים, דמוקלה לעשיר הוי מוקלה לעני כמו שיתבאר סוף הסימן (ר"ן פרק כירה). **ודווקא חתיכת חרס משום דאתיא משברי כלי, אבל דבר שאין בו שייכות כלי כגון צרורות או אבנים אף** על פי שראויים לכסות בהם כלי, **אסור** לטלטלם. הגה: וכל דבר שאינו כלי כלל, אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, כ"ש לצורך מקומו (מרדכי פ"ק דיו"ט).

טלטול חתיכת חרס שנשברה מכלי

בגמרא שבת (קכד:) נחלקו האמוראים בחתיכת חרס שנשברה מכלי, שמואל אמר מותר לטלטלה רק בחצר (שמצויים כלים לכסותם בה), רב נחמן אמר אף בכרמלית (ראויה לכיסוי רוק) **רבא** הורה להיתר אף ברשות הרבים והלכה כמותו. עוד הורה ר' פפא אם זרקה מבעוד יום לאשפה אסורה.

תוספות וטור דווקא נשבר מערב שבת התיר רבא אך נשבר בשבת אסור משום נולד ומשום מוקצה, **בית יוסף** צ"ע מסעיף קודם ששברי כלים אינם מוקצה, **תירץ** יש לחלק בין כלי שלם שנשבר לבין

חתיכה קטנה, נשבר <u>הכול</u> דינו כבסעיף קודם שלעולם אינו מוקצה, נשבר חתיכה אסור משום נולד. **בשו"ע** סתם על פי הבית יוסף שההיתר בחתיכה שנשברה הוא רק שנשברה <u>בחול</u>, **מגן אברהם ומ"ב** ההיתר הוא גם כשנשבר בשבת ולא כמו שביאר הבית יוסף.

עוד מבואר בסעיף זה שברי כלים אינן מוקצה גם אם לא מצוי כלים לכסות בהם (כדעת רבא), **ועוד** אם זרק לאשפה גילה דעתו והוא מוקצה.

דבר שאינו שייכות לכלי

עוד כתבו **הרמב"ם ושו"ע** דבר שאין בו שייכות כלי כגון צרורות או אבנים אף על פי שראויים לכסות בהם כלי, אסור לטלטלם. וכתב מ"ב אם עשה מעשה לתקנו לשימוש קודם השבת מותר.

טלטול נר ופתילה

כתב מגן אברהם פתילה נקראת כלי שמלאכתו לאיסור שעומדת להדלקה ואפילו השתמשו בחלקה, ושברי פתילה שאינם ראויים עוד הם מוקצה מחמת גופו.

סעיף ח

כל הכלים הנטלים בשבת, דלתותיהן שנתפרקו מהם נטלים בין נתפרקו בחול בין נתפרקו בשבת.

טלטול דלתות שנפרקו

דין השו"ע כמבואר במשנה ובגמרא שבת.

כתב מגן אברהם כלי מוקצה שהתפרקו בשבת אף שעכשיו אינם מוקצה אסורים.

סעיף ט

דלת של שידה תיבה ומגדל יכולים ליטלה מהם **ואסור** להחזירה גזירה **שמא** יתקע. **ושל** לול של תרנגולים **אסור** בין ליטול בין להחזיר דכיון דמחובר לקרקע **אית** ביה בנין וסתירה.

ליטול ולהחזיר דלת שידה תיבה ומגדל

בגמרא שבת (קכב:) דלת שידה תיבה ומגדל נוטלים ולא מחזירים גזירה שמא יתקע (נחלקו מה יתחייב כשתוקע, **רש"י** מכה בפטיש שאין בניין וסתירה בכלים, **ר"ן** בונה) **ושל לול תרנגולים לא נוטלים ולא מחזירים** משום בנין וסתירה.

פסק שו"ע כדברי פשט הגמרא שידה וכו' שמא יתקע, לול משום בנין וסתירה. **רמב"ם ורי"ף להבנת הרב המגיד** ביארו שמא יתקע הוא האיסור גם בלול תרנגולים, **הר"ן ברי"ף** ביאר מה שכתב שמא יתקע הוא רק בשידה תיבה ולא בלול כדברי השו"ע.

החילוק שמותר להסיר כיסוי בור ודות בסעיף הבא, **תוספת שבת** הואיל וכאן נבנה מתחילה מחובר לקרקע, **פרי מגדים** יש לחלק בין כיסוי בעלמא לבין דלת לול העשויה עם ציר.

לקמן סימן ש״ב סעיף ה׳ מבואר לעניין דחיקת דלת שידה, עליון אסור תחתון מותר.

סעיף י

כסוי בור ודות אין ניטלים אלא אם כן יש להם בית אחיזה דאז מוכח שהוא כלי, ושל כלים, אפילו הם מחוברים בטיט, יכולים ליטלם אפילו אין להם בית אחיזה. והוא שתקנם ועשה בהם מעשה והכינם לכך, או שנשתמש בהם מבעוד יום. וכסוי חביות הקבורות בקרקע לגמרי, צריכות בית אחיזה.

טלטול כיסויי כלים ובור

במשנה שבת (קכו:) ת״ק ור׳ יוסי. על פי הגמרא מבואר כך: כיסויי כלים לעולם ניטלים, בקרקע כיסוי בור ודות צריכים בית אחיזה, מחלוקת ת״ק ור׳ יוסי בכלים שחיבר בקרקע ור׳ יוסי היקל. וכתב הר״ן ת״ק החמיר רק שכיסה בקרקע לגמרי. **פסק שו״ע** כת״ק לביאור הר״ן.

בגמרא הורה ר׳ יוחנן ישיש תורת כלי עליהם׳, **רש״י** שראוי לשימוש נוסף מלבד כיסוי כלי, **רבינו תם ושו״ע** שתיקנו לכיסוי על ידי מעשה. **הוסיף המ״ב** ייחד לכך מערב שבת מספיק.

כתב מג״א כיסויים שאינם ניטלים הם מוקצה לכל דבר ולא רק לסגירת הבור.

סעיף יא

מחט שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ. ניטל חודה או חור שלה, אסור. וחדשה שלא ניקבה עדיין, מותר.

טלטול מחט בשבת

במשנה שבת (קכב:) מבואר שמחט אינה מוקצה שראויה ליטול בה את הקוץ, נחלקו כשניטל חורה, **ר׳ יוסף** סבר שאינה מוקצה, **רבא** סובר שמחט שניטל חודה או חררה מוקצה, משום שאדם זורקה לבין הגרוטאות, אך מחט <u>חדשה</u> שאין לה חור אינה מוקצה, משום שלפעמים משאירים אותה כך ומשתמשים בה להוצאת קוץ. **פסק שו״ע** כרבא יש לה חור אינה מוקצה אין לה חור היא מוקצה אלא אם היא חדשה.

סעיף יב

שירי מחצלאות, מותר לטלטלם דחזי לכסות בהו טינופא. ואם זרקן לאשפה מבעוד יום, אסור לטלטלם.

טלטול שיירי מחצלאות

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת וברב המגיד.

סעיף יג

שירי מטלניות שבלו, אם יש בהם ג' אצבעות על ג' אצבעות מותר לטלטלן. ואם לא, אסור. ויש מתירין אפילו אין להם ג' על ג', ובלבד שלא יהיו טליתות של מצוה.

טלטול שיירי בגדים שבלו

מבואר בגמרא שבת שיירי בגדים פחות מג' על ג' הם מוקצה, **הראב"ד ושו"ע ביש אומרים** סברו שבבגדי חול מותר שיכול להשתמש בהם כל תשמיש בזוי וכל העניין הוא רק בטליתות מצווה, **רמב"ם ושו"ע בסתם** לא חילקו.

קשור גם לסעיף נ"ב.

סעיף יד

מנעל חדש מותר לשמטו מעל הדפוס, אף על פי שמלאכתו לאיסור, כיון דשם כלי עליו מותר לטלטלו לצורך מקומו.

הוצאת מנעל מהדפוס

בגמרא שבת (קמא:) הורו ששומטין מנעל חדש מהדפוס ונחשב כלי אף שלא נשמט מערב שבת, ולא כר' אליעזר שאסר, וכן פסק שו"ע.

נחלקו אם מותר לשמוט הדפוס מהמנעל, **ט"ז** מותר בין בחוזק בין ברפוי, **אליה רבה** אסר, **מ"ב** במקום שקשה אין להחמיר.

סעיף טו

סנדל שנפסקה רצועה הפנימית, עדיין תורת כלי עליו ומותר לטלטלו. נפסקה החיצונה בטל מתורת כלי ואסור לטלטלו. ואם הוא בכרמלית, מותר לכרוך עליו גמי לח שהוא מאכל בהמה לתקנו שלא יפול מרגלו. ובחצר שהוא נשמר שם, אסור.

טלטול סנדל שנפסקה רצועתו

בשו"ע הובאו ב' דינים: חילוק בין רצועה פנימית לחיצונית, והיתר טלטול בכרמלית על ידי גמי.

עיקר דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת דעת ר' יהודה (ות"ק סבר אף בנפסק חיצונה עדיין הוא כלי), שיש לחלק בין נפסק הפנימי לחיצון שבפנימי מתקנו אף שהוא גנאי הואיל ולא נראה לחוץ. הובאו שם ב' מעשיות בר' ירמיה שנפסק סנדלו בכרמלית והורה לו ר' אבהו שיכול לכורכו על ידי גמי לח, ואביי שנפסק לו סנדל בחצר והורה לו ר' יוסף שלא לטלטלו, טעם החילוק בכרמלית שאינו נשמר התירו משום הפסד ובחצר לא.

כתב מ"ב אף בחצר אם יש רבים וגנאי ללכת כך מותר לו לתקן בגמי, עוד כתב בחוט ומשיחה אסור אף בכרמלית דלמא מבטל הקשר ומניחו כך והוי קשר קיימא.

כתבו המגן אברהם ומ"ב במנעלים שלנו אפשר ללובשם אף כשנפסקה החיצונה.

סעיף טז

חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה לייבשו יכול לשומטו מעל הקנה. אבל ליקח הקנה מתוכו, אסור לפי שאינו כלי. ואם תחבו בו כלי, מותר ליטלו מתוכו אפילו הוא מלאכתו לאיסור. כירה שנשמטה אפילו אחת מירכותיה, אסור לטלטלה. הגה: וכן ספסל ארוך שנשמט אחד מרגליה, כל שכן שתים, לאסור לטלטלה ולהניחה על ספסל אחרת ולישב עליה אפילו נשברה מבעוד יום (תרומת הדשן סי׳ ע״א), אלא אם כן ישב עליה כך פעם אחת קודם השבת (ב״י ס״ם שי״ג). גם אסור להכניס הרגל לשם משום בנין (ב״י שם).

לקיחת חלוק מקנה אחר הכביסה

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת (קמ.:). הטעם שקנה הוא מוקצה שלא היה דרכם לייחד אותו, ולפי זה אם מייחד אין הקנה מוקצה.

כתב המ״ב מה שמותר לשמוט הקנה הוא רק כשהתייבש מבעוד יום, ואחרוני זמנינו חלקו עליו שאין נחשב מוקצה מה שאסור לטלטל משום רטיבות שמא יסחט.

כירה או ספסל שנשמט רגלו

בגמרא שבת (קלח:) ״כירה שנשמטה אחת מירכותיה מותר לטלטלה שתים אסור, רב אמר אפילו חד נמי אסור גזירה שמא יתקע״. והלכה כרב שאסרו שמא יתקע אף ברגל אחת שנשמטה. וכן פסק שו״ע.

כתב רמ״א הוא הדין ספסל שנשמט רגלו, וכתב הט״ז דווקא נשמט אבל נשבר לא חיישינן שיעשה רגל חדשה בשבת, עוד כתב אם הרגל של הספסל אינה כאן מותר.

כתב **מגן אברהם** אם תמיד מכניסו ברפיון מותר גם בשבת להכניסו ברפיון, **באה״ל** פקפק שמא הולכים אחר העולם שתחוב בחוזק, וכל ההיתר דווקא ברפוי ממש.

קשור גם לסימן שי״ג סעיף ח׳.

סעיף יז

לבנים שנשארו מהבנין, מותר לטלטלם דמעתה לא קיימי לבנין אלא למזגא (פי׳ לסמוך ולשבת עליהן) עלייהו. ואם סידרן זה על זה, גלי אדעתיה שהקצן לבנין ואסור לטלטלם.

טלטול לבנים שנותרו מהבניין

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת.

סעיף יח

קוץ המונח ברשות הרבים, מותר לטלטלו פחות פחות מד' אמות. ובכרמלית מותר לטלטלו להדיא, משום דחיישינן שמא יוזקו בו רבים, ובמקום הזיקא דרבים לא גזור רבנן שבות.

טלטול קוץ המונח ברשות הרבים

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת. כתב מגן אברהם בשם ריב"ש ומ"ב קוץ גדול נראה אין להתיר (שהרי ישימו לב).

כתב מ"ב משמע **ממגן אברהם** דווקא אם לא היה מונח שם מערב שבת שאם כן היה לו לסלקו אז, **אליה רבה** התיר.

מה שהוצרך כאן להיתר 'היזקא דרבים' ובסעיף ו' ברמ"א ששברי כלים מותר לסלק בכל עניין, יש לחלק שבבית האיסור הוא מוקצה, אך ברשות הרבים שהאיסור הוא טלטול לא התירו אלא ד' אמות.

סעיף יט

סולם של עלייה שהוא גדול ועשוי להטיח בו גגו, אסור לטלטלו. אבל של שובך מותר לנטותו ממקום למקום, אבל לא יוליכנו משובך לשובך כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לצוד.

טלטול סולם

במשנה ביצה נחלקו בית שמאי ובית הלל אם מותר לטלטל סולם משובך לשובך, בית הלל התירו ובית שמאי התירו רק להטות מחלון לחלון. בגמרא אמר ר' יהודה סולם של <u>עלייה</u> לכולי עלמא <u>אסור</u> שנראה כבא לטוח גגו.

הקשו תוספות דבעירובין מוכח שמותר לטלטל סולם: **תוספות** תירצו ביום טוב שאין איסור הוצאה לרה"ר יש לחוש שיוציא לרה"ר ויאמרו לטוח גגו, בשבת טלטול אסור וכל מה שיבוא להוציא הוא ברה"י ומותר. **ר"ת** ההיתר בעירובין הוא רק בסולמות קטנים.

להלכה: **רמב"ם** אסור (כתירוץ רבינו תם), **טור** מותר בשבת (כתירוץ תוספות). **פסק שו"ע** כרמב"ם שאסור בעליה, ושל שובך מותר לנטותו כבית שמאי. כתב מ"ב סולמות שבבית מותר שאין טחין בהם גגות.

סעיף כ

חריות (פירוש ענפים) של דקל שקצצם לשריפה, מוקצים הם ואסור לטלטלם. ישב עליהם מעט מבעוד יום, מותר לישב עליהם בשבת. וכל שכן אם קשרן לישב עליהם, או אם חשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם, אפילו בחול.

חריות של דקל, דין מוקצה במחובר

בגמרא שבת (נ.) נחלקו ג' דעות "חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן לישיבה וכו', איתמר רב אמר קושר, ושמואל אמר חושב, ורב אסי אמר יושב אע"פ שלא קישר ואע"פ שלא חישב". נחלקו בהבנת ר' אסי, **רא"ש ור"ן** או חשב או ישב, **רמב"ן** רק ישב). פסקו הראשונים רי"ף רמב"ם רא"ש כרב אסי שמועיל קשירה ישיבה ומחשבה.

להלכה חריות לשריפה הם מוקצה, עד שישב אפילו מעט יקשור או יחשוב. כתב מ"ב כשהם מוקצים מותר לשבת עליהם אף כשזזים שהוא טלטול מן הצד, וכשהם מותרים מותר אף לטלטלם.

מהי מחשבה: **ר"י** דווקא חשב על ישיבה בשבת, **רא"ש** אף ישיבה בחול. שו"ע כתב בסתם כל ישיבה, מ"ב צידד כר"י דווקא לשבת בשבת.

כתב מג"א דווקא קצץ לשם שריפה אך בסתמא מותר, וכתב המ"ב עצים שלנו סתמן עומדים לשריפה.

טלטול דלי בזמורה

זמורה העשויה בראשה כעין מזלג ורוצה לטלטל על ידיה דלי, כתב המגן אברהם ומ"ב על פי הגמרא לא מהני מחשבה אלא צריך קשירה בפועל בדלי, שמא יבוא לקוטמה בשבת ויתחייב משום תיקון מנא. עוד כתב במחובר לקרקע אף תוך ג' טפחים שאין בו איסור שימוש באילן, אסור משום מוקצה במחובר עד שיקשור. מבואר שיש <u>מוקצה במחובר</u> לדעת המ"ב (והגרע"י מתיר ולחוש לחולקים יעשה תנאי פעם בשנה שאינו בודל מהמחובר וכגון מתג חשמל).

סעיף כא

אבל נדבך של אבנים אף על פי שחשב עליו מבעוד יום, אסור לישב (עליהם) **אלא אם כן למדום** (פי' סדרום). **הגה: ויש אומרים דדין אבנים כדין חריות, וכן עיקר.** (מרדכי פ' במה טומנין והמגיד פ' כ"ה בשם הרי"ף, וכן יש לפרש הרא"ש).

נדבך של אבנים

בגמרא שבת (קכה:) "אמר ר' חנינא פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא נדבך של אבנים ואמר לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנשב עליהן למחר ולא הצריכן רבי למעשה, ור' יוחנן אמר הצריכן רבי למעשה. מאי אמר להו, רבי אמי אמר צאו ולמדום (סדרום) אמר להו, רבי אסי אמר צאו ושפשפום (תיקון כל דהו)". **מבואר** מחלוקת מה הייתה הוראת רבי, לר' חנינא מספיק מחשבה, לר' יוחנן צריך מעשה, ואליבא דר' יוחנן נחלקו מה אמר, ר' אמי למדום, ור' אסי שפשפום.

נחלקו כמי הלכה: **רמב"ם ושו"ע** כר' יוחנן אליבא דר' אמי <u>למדום</u> שצריך לסדרם, **מרדכי ורמ"א** כת"ק <u>מחשבה</u> מספיק.

לפוסקים כר' אמי (שו"ע), נחלקו בביאור 'למדום': **רש"י ומג"א** למדום כדי שלא תצטרכו ליגע בהם מחר שאין היתר נגיעה באף מצב, **רמב"ם ושו"ע** אף לטלטל מותר.

סעיף כב

אסור לכסות פי חבית באבן או בבקעת, או לסגור בהן את הדלת, או להכות בהן בברזא (פירוש הקנה שמשימים בחבית להוציא היין ממנו). **אף על פי שחשב עליה מבעוד יום, אסור, אלא אם כן יחדה לכך לעולם. אבל יחדה לשבת זה בלבד, לא. והני מילי, בדבר שאין דרכה לייחדה לכך, כגון: הני דאמרן. אבל בכל מידי דאורחיה בהכי, כגון: לפצוע בה אגוזים, ביחוד לשבת אחת סגי. ויש מי שאומר דלא שנא. ויש אומרים שצריך שיעשה בה שום מעשה של תיקון מבעוד יום** (וע"ל סימן כ"ט דביחוד סגי).

ייחוד אבן לתשמישים שונים

בסעיף קודם מבואר דעת השו"ע שאבנים לישיבה מועיל דווקא על ידי שיסדרם. כאן מבואר כיצד מותר להשתמש באבן על ידי ייחוד, כשמייחדם לעולם. בשו"ע הביא ג' דעות, **ר"ן ושו"ע בסתם** ייחוד לעולם מועיל אפילו במחשבה, ולשימוש דבר שדרכו בכך כגון לפצוע אגוזים מועיל אף לשבת אחת, **רשב"א ושו"ע ביש מי שאומר** גם דבר שדרכו בכך צריך ייחוד לעום, **מרדכי ושו"ע ביש אומרים** צריך לעשות בה מעשה תיקון. נמצא דעת השו"ע בסתם כר"ן, **מ"ב** כתב לסמוך על הר"ן רק במקום צורך.

כתב מ"ב, כשלא ייחד לעולם לא מועיל אף אם השתמש פעם מבעוד יום, אך אם רגיל בשימוש בחול מועיל.

סיכום: סעיפים כ' כ"א כ"ב, חריות מועיל ישב חשב קשר, משום שיש דרך קצת לישב עליהם. נדבך אבנים צריך סידור, אבן או בקעת לתשמיש מועיל ייחוד לעולם.

סעיף כג

מותר לחתוך ענף מן הדקל מבעוד יום ומותר להניף בו על השלחן בשבת להבריח הזבובים. כיון דלצורך חתכו, עשאו כלי גמור.

הברחת זבובים עם ענף דקל

דין השו"ע כמבואר בשבלי הלקט. אין לומר לגוי לחתוך ענף מהמכבדת בשבת, שעדיין הוא מוקצה.

סעיף כד

פשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנים על המכה, אם חשב עליהם מבעוד יום לתתם על המכה, או שישב בהם שעה אחת מבעוד יום, או שצבען בשמן דגלי דעתיה דלמכה קיימי, או שכרכן במשיחה ליתנם על המכה בשבת תו לית בהו משום מוקצה, ומשום רפואה נמי ליכא שאינו אלא כמו מלבוש שלא יסרטו בגדיו (במכה). **ויש אומרים דלא סגי במחשבה לחוד.**

<u>טלטול פשתן וצמר למכה</u>

במשנה שבת התירו יציאה בפקורין ובציפא צבועים וכרוכים, לא צבע וכרך מותר אם יצא בהם מבעוד יום. **רש"י** ביאר שהם פשתן וצמר על המכה, **רמב"ם** ביאר שהיא פאה נכרית. שו"ע לעיל סימן ש"א הביא את הרמב"ם וכאן ש"ח הביא פירוש רש"י. מה שאמרו בלא צבע שלא יוצא, **רמב"ם** ביאר מצד טלטול **ושאר הראשונים** ביארו אף מצד מוקצה. בשו"ע לעיל פסק דברי הרמב"ם וכאן את שאר הראשונים.

נחלקו האם מועיל מחשבה, **ר"ם בשם רבינו יונה** <u>לא מועיל</u>, **רא"ש** <u>מועיל</u>. שו"ע בסתם פסק כרא"ש וביש כר"ן.

<u>סעיף כה</u>

עורות יבשים, בין של אומן בין של בעל הבית, מותר לטלטלן. הגה: ויש אומרים דווקא עורות בהמה גסה דחזי לישב עליהם, אבל מבהמה דקה, אסור, אלא אם כן חשב לישב עליהם מבעוד יום (רש"י פ' ב"ט).

<u>טלטול עורות</u>

במשנה שבת עורות אינם מוקצה, בגמרא הורה ר' יוסי אף בשל אומן ולא כר' יונתן שאסר באומן. **הקשו** הראשונים מביצה שאסרו לטלטל עורות בלא בשר עליהם, **רש"י ורמ"א** בביצה מיירי בבהמה דקה שלא ראוי לישיבה ולכן בעינן שיהא בהם בשר, **רבינו תם ושו"ע** בביצה מדובר בלחים וכאן ביבשים.

<u>סעיף כו</u>

נסרים של בעל הבית, מותר לטלטלן. ושל אומן, אסור אלא אם כן חשב עליהם מבעוד יום ליתן עליהם פת לאורחים או תשמיש אחר.

<u>טלטול נסרים</u>

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת. באומן מקפיד ולכן אסור. כתב מ"ב סוחרים שנתנו לאוצר (ולא זמין למכירה כאומן ולא החליקום) נראה שאסור כדין אומן.

<u>סעיף כז</u>

עצמות שראויים לכלבים, וקליפים שראוים למאכל בהמה, ופרורים שאין בהם כזית מותר להעבירם מעל השלחן. אבל אם אין הקליפים ראוים למאכל בהמה, אסור לטלטלם אלא מנער את הטבלא והם נופלים. ואם יש פת על השלחן, מותר להגביה הטבלה ולטלטלה עם הקליפים שאינם מאכל בהמה, שהם בטלים אגב הפת. ואם היה צריך למקום השלחן, אפילו אין עליה אלא דברים שאינם ראוים למאכל בהמה, מותר להגביה ולטלטלם.

פינוי השולחן

במשנה שבת (קמג.) "ב"ש אומרים מעבירין מעל השלחן עצמות וקליפין (לית להו מוקצה כר' שמעון), וב"ה אומרים מסלק את הטבלא כולה ומנערה (אבל לא יטלטל בידיים כר' יהודה), מעבירין מלפני השלחן פירורין פחות מכזית (שראויים למאכל בהמה)". **בגמרא** אמרינן מוחלפת השיטה בין ב״ש לב״ה, **רש״י** בית הלל התירו אף שאינם ראויים לאכילת כלב, **רי״ף רמב״ם רא״ש** דווקא ראויים לכלב שהרי ב״ש כר״ש והוא התיר רק בראוי. וכן פסק שו״ע שתלוי אם העצמות ראויות למאכל בהמה או לו.

במקום שיש גם עצמות שאינם ראויים לבהמה וגם לחם ובא לטלטל המפה כולה, **רא״ש** מותר **סמ״ג** ינער, **ב״י** אפשר שלא נחלקו וסמ״ג דיבר כשאין שם לחם, ומכל מקום .

פסק שו״ע לטלטל תלוי אם ראוי למאכל בהמה, ואם אינו ראוי מנער. ועל ידי פת מותר לטלטל כול המפה, ואם צריך מקום מותר לטלטל השולחן. בבאה״ל הביא **רמב״ן** שהתיר באינו ראוי לטלטל הכול עד שימצא, **ומסמ״ג ושו״ע** משמע שאסור אלא מטלטל במקומו.

כתב ט״ז כשאין הקליפות ראויות לבהמה, יש להתיר אף על ידי טלטול מהצד, ובמ״ב הוסיף שאם יש הרבה ונעשה לו מאוס מותר להשליכם כדין גרף של רעי לקמן.

סעיף כח

חבילי עצים וקש שהתקינן למאכל בהמה, אפילו הם גדולים הרבה, מותר לטלטלן.

טלטול חבילי עצים וקש

מבואר במשנה שבת ההיתר כשהתקינן למאכל. נחלקו ת״ק ורשב״ג אם ההיתר הם גם בגדולים או רק כשיכול לאחוז אחת, והלכה כת״ק לקולא. כתב מגן אברהם קש שלנו עומד לשכיבה או למאכל בהמה ואינו מוקצה, וכתב מ״ב שיש מקומות שעומד לכיסוי הגגות.

סעיף כט

כל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים, מטלטלים אותו. ואם אינו ראוי אלא למאכל חיה ועוף שאינן מצויים, אם יש לו מאותו מין חיה או עוף, מותר לטלטל מאכל הראוי לאותו המין. ואם לאו אסור. הגה: ולפי זה מותר לטלטל עצמות שנתפרקו מן הבשר מע״ש אם ראויים לכלבים, דהא כלבים מצויים (ב״י דלא כהר״ן).

טלטול הראוי לבהמה ועוף

בדין טלטול מאכלי בהמה, יש מחלוקת במשנה, יש עוד מחלוקת בגמרא, ועוד מחלוקת בראשונים בביאור מחלוקת הגמרא. במשנה: "אין מפנין לא את הלוף ולא את החרדל, ר' שמעון בן גמליאל מתיר בלוף מפני שהוא מאכל עורבין". בגמרא: ברייתא "מטלטלין את החצב מפני שהוא מאכל לצביים, ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים. רשב"ג אומר אף מטלטלין שברי זכוכית מפני שהוא מאכל לנעמיות". נחלקו הראשונים כמי התיר ת״ק בבריתא: **טור** אליבא דרשב״ג של

המשנה, ולת"ק במשנה צריך בעלי חיים שיש לו בפועל, **רמב"ם ושו"ע** אליבא דת"ק במקומות שרגילים לגדל בעלי חיים מסוימים אין זה מוקצה.

להלכה פסק שו"ע כרמב"ם שהבין אף לת"ק במשנה מותר כת"ק בבריתא במצויים בעלי חיים באותו מקום לטלטל אוכל שלהם. וכתב רמ"א לפי זה עצמות בלי בשר כשמצויים כלבים מותר.

סעיף ל

גרעיני תמרים, במקום שמאכילים אותם לבהמה מותר לטלטלן. ואדם חשוב צריך להחמיר על עצמו שלא לטלטלן אלא דרך שינוי.

טלטול גרעיני תמרים ופירות

בגמרא שבת (קמג.) בדין גרעין שהוסר מהתמר בשבת. תמרים ארמיות גרועים ומאכילים אותם לבהמה ולכן אין גרעין שלהם מוקצה שאך הוא מאכל בהמה, תמרים פרסיים הם מאכל אדם וגרעיניהם מוקצה שראויים למאכל בהמה והוי נולד. **רא"ש** האיסור הוא אליבא דר' יהודה אך לר' שמעון אין מוקצה של נולד (והרי"ף שהביא דין זה הוא רק להחמיר לאדם חשוב), **רמב"ן** יש לאסור גרעין תמר פרסי הואיל ועיקרו עומד להסקה ובשבת אינו ראוי לזה.

פסק שו"ע כרא"ש להתיר ואדם חשוב יחמיר. כתב המגן אברהם הטעם שהחמיר כאן לאדם חשוב בשונה משאר מוקצה של נולד, משום שיש מקומות שאין מאכילין אף לבהמה ולכן יש להחמיר אף במקומות שרגילין להאכיל.

סעיף לא

בשר חי, אפילו תפל שאינו מלוח כלל, מותר לטלטלו משום דחזי לאומצא. וכן אם הוא תפוח (פירוש מסריח, רש"י)**, מותר לטלטלו משום דראוי לכלבים.**

טלטול בשר חי

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת. טעם ההיתר בבשר חי משום שיש האוכלים אותו חי. וכתב **מגן אברהם** לפי זה סוגי בשר קשה או שומן שאין מי שאוכל אותו חי אסור, ואף שראוי לכלבים הואיל ואין מי שנותן אותם לכלבים אסור. **ט"ז** הואיל וראוי לכלבים אינו מוקצה אף שלא ייתן להם.

סעיף לב

דג מלוח מותר לטלטלו. ושאינו מלוח, אסור מפני שאינו ראוי.

טלטול דג מליח

דין השו"ע כמבואר בגמרא. מיירי כאן בדג שאינו ראוי לכלבים. (תלוי במחלוקת מגן אברהם וט"ז סעיף קודם, למג"א אף אם ראוי אם לא נותן להם הוי מוקצה).

סעיף לג

קמיע שאינו מומחה, אף על פי שאין יוצאים בו, מטלטלין אותו.

טלטול קמיע בשבת

דין השו"ע כמבואר בראשונים.

סעיף לד

כל דבר מטונף, כגון: רעי וקיא וצואה, בין של אדם בין של תרנגולים וכיוצא בהם, אם היו בחצר שיושבים בה, מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא, ואפילו בלא כלי. ואם היו בחצר שאינו דר שם, אסור להוציאם. ואם ירא מפני התינוק שלא יתלכלך בה, מותר לכפות עליה כלי.

טלטול קיא וצואה, גרף של רעי

במשנה שבת מבואר שכופין קערה על צואה מפני קטן. ובגמרא מבואר צואת אדם אינה מוקצה שמוכנה לכלבים, ואף של תרנגולים כשהיא בבית יש היתר להוציאה כדין גרף של רעי, האיסור הוא בשל תרנגולים בחצר, ולכן כופין עליה כלי מפני קטן.

רי"ף רמב"ם ורא"ש גרסו אחרת בגמרא ולא התירו צואת אדם משום שמוכנה לכלבים אלא יש בה רק ההיתר של גרף של רעי. וכן פסק שו"ע כל דבר מטונף יש בו היתר כשאר הוא מאוס ובאים לשבת שם, ומותר לכפות כלי משום תינוק.

סעיף לה

אף על פי שמותר להוציא גרף של רעי ועביט של מי רגלים, אסור להחזירם, אלא אם כן נתן לתוכם מים.

החזרת גרף של רעי

בגמרא ביצה מבואר <u>להחזיר</u> הגרף אחר שפינה ממנו הפסולת מותר על ידי שייתן בו <u>מים</u>. נחלקו מתי ההיתר **ר' ירוחם** רק כשבא להשתמש בו שוב, **רא"ש מהר"י אבוהב וסתימת שו"ע** אף כשלא בא להשתמש בו, שאם לא נתיר לו להחזיר לא יוציא כדי לא להפסיד כליו, ולכן התירו ההחזרה. **אליה רבה** אם הוא מקום המשתמר לא יחזיר. אם הכלי עדיין בידו, מגן אברהם התיר, ויש שפקפקו.

סעיף לו

אין עושים גרף של רעי לכתחילה, דהיינו להביא דבר שעתיד לימאס כדי להוציאו לכשימאס. ואם עבר ועשאו, מותר להוציאו.

<u>עשיית גרף של רעי לכתחילה</u>

בשו"ע פסק לא עושים גרף לכתחילה, דין זה יוצא מסתירת הסוגיות בביצה, בדף כא: רואים שלא מזמנים גוי ביום טוב כי כאשר ישאיר מעט יין בכוס יש לחוש שיבוא השמש לטלטלו, ואף שמותר משום מיאוס, לא עושין גרף לכתחילה. מאידך רואים בדף לו: כשהייתה סכנת רטיבות לריחיים, התירו לאביי להביא מיטתו בסמוך לריחיים מאוסות וכך יהא מותר להוציא הריחיים (בפועל אביי חשש לעשות זאת ומה שקרה בינתיים שנהרסו לו). **תוספות ושו"ע** העיקר לאסור ומה שהתירו הוא רק משום הפסד ריחיים, **רא"ש וטור** במעשה אביי אינו עושה הגרף אלא נעשה מאליו בהבאת מיטתו, **רמב"ם** אין עושין גרף, והשמיט ההיתרים. אם עבר ועשה מותר להוציאו.

כתב מ"ב אסור לגרום גרף של רעי אף שלא עושה כן במטרה שיהא מותר לו לפנות, אלא עושה דבר ויהיה צריך אחר כך להוציאו משום מיאוס. עוד הדגיש שבמקום שהולך מותר להוציא הגרף, ולא דווקא כשיושב או ישן שם.

סעיף לז

במקום דאיכא פסידא, מותר להכנים מטתו אצל גרף של רעי ולקבוע ישיבתו שם, כדי להוציאו.

<u>היתר גרף במקום הפסד</u>

דין השו"ע כדברי תוספות סעיף קודם.כתב הגר"א ההיתר במקום הפסד הוא להביא עצמו לגרף, אבל לעשות בידיים אסור.

סעיף לח

מכנים אדם מבעוד יום מלא קופתו עפר ומייחד לו קרן זוית ועושה בו כל צרכיו בשבת, כגון: ליטול ממנו לכסות צואה או רוק וכיוצא בזה. אבל אם לא ייחד לו קרן זוית, בטל אגב עפר הבית ו ואסור לטלטלו. הגה: ולכן מותר ליקח פירות הטמונים בחול, כי אין אותו עפר מוקצה (ב"י בשם שבולי לקט).

<u>הכנת עפר לשימוש בשבת</u>

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת, דין הרמ"א כמובא בשבלי הלקט.

סעיף לט

אסור לטלטל בהמה, חיה ועוף. ואף על פי כן מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים, כדי שיעלו וירדו בו, ובעודם עליו, אסור לטלטלו.

טלטול בעלי חיים, כפיית הסל לאפרוחים

דין השו״ע כמבואר במשנה ובגמרא שבת. אין לחוש משום ביטול כלי מהיכנו שבכל שעה אפשר להפריח ממנו האפרוחים.

סעיף מ

כל בהמה חיה ועוף מדדים אותם בחצר, דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדים ומוליכן, אם צריכין הבע״ח לכך, ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ, דמוקצין הם ואסור לטלטלו. חוץ מתרנגולת שאין מדדין אותה, מפני שמגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל, אבל דוחים אותה מאחוריה בידים כדי שתכנס.

לדדות בעלי חיים

במשנה שבת מבואר, תרנגולת דוחין עגלים וסייחים מדדין. וביארו בגמרא, א) לא מדדין תרנגולת משום ׳דמקפיא אנפשה׳, **רש״י ושו״ע** מגביהה עצמה ונמצא מטלטל, **רמב״ם** נשמטת ואגפיה נתלשין. ב) ההיתר הוא לדדות אך אסור להרים, ודווקא במקום צורך משום שער בעלי חיים. ג) ברה״ר אסור. נחלקו מה איסור ברה״ר, **ר״ן** האיסור הוא רק קטנים מתוך שהם קשים יבוא לטלטלם, **רמב״ם טור ושו״ע** אסור בכולם.

לדדות בכרמלית: כתב הר״ן לאסור, והקשה הבית יוסף מדוע גוזרים בכרמלית, בשו״ע סתם לאסור כר״ן. כתב באה״ל בכרמלית יהא מותר עגלים גדולים שיש לצרף הר״ן שהיקל לתמיהה על הר״ן.

סעיף מא

האישה מדדה את בנה, אפילו ברשות הרבים, ובלבד שלא תגררהו אלא יהא מגביה רגלו אחת ויניח השנייה על הארץ וישען עליה עד שיחזור ויניח רגלו שהגביה, שנמצא לעולם הוא נשען על רגלו האחת.

דידוי ילד

במשנה ובגמרא שבת מותר לדדות ילד קטן ברשות הרבים, שחי נושא את עצמו ולא גזרו שמא יטלטלו. הר״ן ביאר דווקא מרים רגל ומוריד רגל ולא גורר שניהם. כתב מ״ב אסור לנושאו בכרמלית והמון העם נושאים לא למחות מוטב שיהיו שוגגים.

סעיף מב

דבר שהוא מוקצה מותר ליגע בו, ובלבד שלא יהא מנענע אפילו מקצתו (וכבר נתבאר ס״ג).

<u>נגיעה ונענוע במוקצה</u>

דין השו"ע כמבואר בראשונים. **מגן אברהם** התיר לנגוע רק כשהצורך אינו לדבר המוקצה, אך לצורך המוקצה אסור כגון להניח עליו דבר שלא ינזק. **גר"א** מותר בכל דבר.

סעיף מג

מותר לטלטל מוקצה על ידי נפיחה (וככר נתבאר ריש סימן זה).

<u>טלטול על ידי נפיחה</u>

דין השו"ע כמבואר בשבלי הלקט.

סעיף מד

כלי שנתרועע, לא ייטלו ממנה חרס לכסות בו או לסמוך בו.

<u>לשבור חתיכת חרס לשימוש</u>

דין השו"ע כמבואר ברמב"ם. אסור לחתוך חתיכה, אך חתיכה שכבר נשברה מבואר בתחילת הסימן שאינה מוקצה.

סעיף מה

אסור לשחוק בשבת ויו"ט בכדור. הגה: ויש מתירין, ונהגו להקל (תוס' פ"ק דביצה).

<u>טלטול כדור</u>

אגור בשם שבלי הלקט מוקצה משום שאינו ראוי אפילו לצור פי צלוחית והוא מאוס בעפר, **תוספות** משמע מדבריהם שמותר. בירושלמי הובא דעה ש'טור שמעון' נחרבה בגלל שהיו משחקים בשבת בכדור. **שו"ע** אסור משום מוקצה בין של עץ בין של נייר מחמת גופו ושימושו למשחק אינו מחשיבו לכלי. **רמ"א** יש מתירין שעשוי לכך בתמידות ונהגו להקל. ודווקא כשיש עירוב. ולא על גבי קרקע משום השוואת גומות, ולא ימחה בנשים וקטנים על זה שלא ישמעו לו.

סעיף מו

אסור לשאת תחת אציליו זרע התולעים שעושין המשי, מפני שאסור בטלטול ועוד שהוא מוליד בחומו.

<u>טלטול זרע תולעים</u>

דין השו"ע כמבואר ברשב"א. מוליד היינו שנוצרים עוד תולעים.

<u>סעיף מז</u>

יש אוסרים לטלטל בגד שעטנז, ויש מתירים.

<u>טלטול בגד שעטנז</u>

האוסרים הוא מהר״ם משום שאינו ראוי ללבישה, המתירים הוא האו״ז בשם רבינו שמחה משום שהוא עדיין בגד, המ״ב נקט להחמיר, ושו״ע ביש בתרא להקל.

<u>סעיף מח</u>

מותר לטלטל מניפה בשבת להבריח הזבובים.

<u>טלטול מניפה</u>

דין השו״ע כמבואר בכל בו. משום כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו.

<u>סעיף מט</u>

מכבדות שמכבדים בהם הקרקע, מותר לטלטלם.

<u>טלטול מטאטא</u>

דין השו״ע כמבואר **ברמב״ם** שמטאטא אינו מוקצה הואיל וראוי לטאטא קרקע מרוצפת, **רמ״א** לקמן סימן של״ז אסר לטאטא במרוצף אטו שאינו מרוצף, ולדעתו הוי מוקצה משום כלי שמלאכתו לאיסור.

<u>סעיף נ</u>

הרשב״א מתיר לטלטל האצטרלו״ב בשבת, וכן ספרי החכמות, ולדעת הרמב״ם יש להסתפק בדבר.

<u>טלטול ספרי חכמות</u>

רשב״א התיר, **ב״י ברמב״ם** הסתפק אם מותר משום שאסר הרמב״ם ללמוד. לעיל סימן ש״ז פסק השו״ע כרמב״ם לעניין לימוד. **גר״א ברמב״ם** התיר לטלטל. וכתב מ״ב ירא שמיים יחמיר בזה.

<u>סעיף נא</u>

מה שמורה על השעות שקורין רילוז״ו, בין שהוא של חול בין שהוא של מין אחר, יש להסתפק אם מותר לטלטלו (וכבר פשט המנהג לאסור).

טלטול שעון

מהרי"ל כתב נהגו לאסור, ובשם הרב **וייפ'ש** הטעם משום דדמי למדידה ואף שלומד על ידי זה אינה של מצווה. **שו"ע** כל שעון חול או שמש, יש להסתפק. **רמ"א** פשט המנהג לאסור. **פרי מגדים ומחצית השקל** המנהג להתיר, וכתב מ"ב שעון קיר אסור אלא אם צריך למקומו (והתקשו בדבריו איזה מוקצה הוא).

סעיף נב

מוקצה לעשירים הוי מוקצה, **ואפילו עניים אין מטלטלין.**

מוקצה לעשירים

בגמרא שבת הובא מעשה ברבי רומנוס שהתיר לו רבי לטלטל מחתה באפרה משום שיש שם לבונה הראויה לעניים, והקשתה הגמרא שבזה הוי מוקצה לכולם משום שלא ראוי לעשירים (והעמידה שיש שם עצים ראויים לכול). מוכח שמוקצה לעשירים הוי מוקצה לעניים.

וכן פסק השו"ע. כתב המ"ב, דוגמא לכך היא מטלניות של פחות מג' טפחים ששייכות לעשיר, אסור אף העני לטלטלם, ואף אם העני חוץ מביתו של העשיר. להיפך, מטלניות של ג' אצבעות השייכות לעניים, אף העשיר מותר לטלטל אך דווקא כשגר בבית העני אבל עשיר דעלמא לא.

סימן שט ◻ טלטול על ידי דבר אחר אם מותר בשבת

סעיף א

נוטל אדם את בנו והאבן בידו, ולא חשיב מטלטל לאבן. והוא שיש לו געגועין (פירוש שיש לו עגמון כשאינו עם אביו) עליו, שאם לא יטלנו, יחלה. אבל אם אין לו געגועין עליו, לא. ואפילו כשיש לו געגועין עליו, לא התירו אלא באבן, אבל אם דינר בידו, ואפילו לאחוז התינוק בידו והוא מהלך ברגליו, אסור דחיישינן דילמא נפיל ואתי אבוה לאתויי. ויש אומרים שלא אסרו אלא כשהוא נושא התינוק עם דינר בידו. אבל לאחוז התינוק בידו, אף על פי שדינר ביד התינוק, אין בכך כלום.

ליטול תינוק או לילך עימו כשיש בידו מוקצה

דיני טלטול מן הצד מבוארים בסימן זה, בסימן ש״י סעיפים ח׳-ט׳, בסימן שי״א סעיפים ח׳-ט׳, סימן ש״ח סעיף כ״ז.

במשנה שבת (קמא:) לעניין מוקצה, נוטל אדם בנו שיש בידו אבן, ובגמרא מוקי לה שיש לו געגועין על אביו ומצטער, ודווקא אבן אבל לא דינר שמא ייפול וייטלו.

האם יש איסור לאחוז בנו בידו כשיש לו דינר: **רש״י** אסור שמא ייטלו, **רמב״ן** דווקא להרים אותו שהתירו לו מצד מוקצה אסור שמא ייגרר וירים הדינר. **שו״ע** בסתם כרש״י ויש כרמב״ן, **אליה רבה** כרמב״ן.

סעיף ב

כלכלה שהייתה נקובה וסתמה באבן, מותר לטלטלה שהרי נעשה כדופנה. וכן דלעת שתולין בה אבן כדי להכבידה למלאת בה מים, אם הוא קשור יפה שאינו נופל מותר למלאת בה שהוא כמו הדלעת עצמה שהוא בטל אגבה. ואם לאו, אסור.

נטילת כלכלה ודלעת שיש בהם אבן

במשנה שבת (קמא:) מותר ליטול כלכלה עם אבן, והעמידו בגמרא בהו״א שיש בה גם אבן וגם סוג פירות שמיטנפים (כגון תותים) אם ינערם ולכן התירו להשאירה, והקשו שינער את האבן, והעמידו בכלכלה עם חור שהאבן סותמת אותו וקשורה בו, **וכן פסק שו״ע**.

עוד במשנה שבת התירו באבן שבדלעת העשויה לשאוב, כשקשורה יפה ואין חשש שתיפול, **וכן פסק שו״ע**.

סעיף ג

כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, אם הם פירות רטובים, כגון: תאנים וענבים, ייטול אותה כמו שהיא. שאם ינער הפירות מתוכה, יפסדו. אבל אם הם פירות שאינם נפסדים,

ינערם וינער גם האבן עמהם ולא ייטלנה עמהם. והני מילי כשאין צריך אלא לפירות או לכלכלה. אבל אם היה צריך למקום הכלכלה, מטלטלה כמות שהיא.

<u>טלטול סלסלה שיש בה אבן</u>

עיין בגמרא לעיל בסעיף קודם לעניין פירות ואבן בכלכלה, כשלא מטונפים מותר להשאיר, כשמטונפים נחלקו האם יש היתר להשאיר האבן בסלסלה עם פירות מטונפים, **רי"ף רא"ש ר"ן** ינער האבן כמסקנת הגמרא, **רמב"ם ושו"ע** יכול להשאיר האבן והגמרא לא חזרה בה מכוח הקושיא אלא הביאה עוד אפשרות. עוד **פסק שו"ע** אם צריך למקום כלכלה מותר לטלטל כולה בלא לנער, הטעם שאם ינער שמא תיפול האבן במקום שצריך.

<u>סעיף ד</u>

שכח אבן על פי חבית, או מעות על הכר, מטה חבית על צדה והאבן נופלת, ומנער הכר והמעות נופלים. ואם הייתה החבית בין החביות, בעניין שאינו יכול להטות אותה במקומה, יכול להגביה כמו שהיא עם האבן למקום אחר להטותה שם כדי שיפול מעליה. ואם הניחם עליה מדעתו, על דעת שיישארו שם בכניסת השבת, אסור להטות ולנער. ויש אומרים דאפילו הניחם שם על דעת שיישארו שם בכניסת השבת כדי שייטלם בשבת, מותר להטות ולנער בשבת. ולא אסרו אלא במניחם על דעת שיישארו שם כל השבת.
הגה: ואז אפילו נטל האיסור משם, אסור לטלטל הכלי דמאחר שנעשה בסיס לדבר האסור למקצת השבת, אסור כל השבת כולה. וכן בכל מוקצה. וכן לקמן סימן ש"י. אם אדם הניח דבר מוקצה על של חברו, לא אמרינן דנעשה בסיס לדבר האסור, דאין אדם אוסר של חברו שלא מדעתו (א"ז).

<u>בסיס לדבר האסור דווקא מדעת</u>

דין בסיס מבואר עוד סימן ש"י סעיף ז'-ט', סימן שי"א סעיף ח' וסימן רע"ז סעיף ג', סימן רע"ט סעיף ב'.

במשנה שבת (קמב:) מבואר אבן על חבית מטה החבית להפילה, ואם היא בין החביות מגביה ומטה אותה להפילה האבן. ובגמרא מבואר דווקא בשוכח אבל מדעת נעשית החבית בסיס לדבר האסור.

נחלקו הראשונים מתי נחשב מדעת ואסור, **רש"י** שדעתו בכניסת השבת תהיה מונחת, **ר"ת וספר התרומה** דווקא כל השבת. **שו"ע** כרש"י בסתם וכר"ת ביש אומרים, וכתב מ"ב לסמוך על ר"ת במקום הפסד.

כתב המג"א ההיתר להיז המוקצה הוא כשצריך להיתר לחבית ולא לשמור המוקצה. וטלטול בגופו מותר בכל עניין.

הניח בסתם <u>בימות החול</u> ושכח, כתב **תרומת הדשן** שנקרא שוכח, **בבית יוסף** היקל גם כשהניח <u>ביום שישי</u> (יוצא שנחלקו אם ההיתר הוא אף בהנחה ביום שישי).

<u>מפה שיש עליה נרות</u>

כתב רמ"א בסיס הוא אף כשהוסר המוקצה כבר משם.

נהגו להניח הנרות על מפה שעל הלחם משנה ואחר הקידוש כשהוסרו הנרות על ידי גוי היו מגלים המפה ללחם משנה, **ט"ז** צריך להיות אסור ולא ראינו מי שנזהר בזה. **מגן אברהם** בסיס הוא רק כשרוצה להניח המוקצה שיתיישב עליו בטוב אבל בדרך עראי אין בסיס, ולכן דברים המונחים על התיבה רק בגלל שאין מקום בתוך התיבה לא נעשה המכסה בסיס. וכתב **משנה ברורה** לפי זה מותר לסלק המפה, שהרי מה שמניח הנרות שם זה רק בגלל שאין לו מקום. ולמעשה היקל רק כשיש צורך. **לדברי תרומת הדשן לעיל** יוצא שאסור שהוצרך למצוא היתר במנח סתם ולא התיר כדברי המגן אברהם. לעיל סימן רע"ט סעיף ד' מבואר שאפשר לעשות תנאי.

הנחת מוקצה על בסיס של חברו

כתב רמ"א בשם אור זרוע אינו אוסר דבר של חברו, ומותר לטלטל ההיתר אחר שיסיר המוקצה ממנו הואיל ואין אוסר דבר שלא מדעתו. וכתב המ"ב אם היה זה לטובת חברו כגון שהניח כלי תחת הנר שלא יישרף הבית אוסר. ואם היה בדעתו לסלק באמצע שבת כתב הדרך החיים אפשר לצרף דעת ספר התרומה שלא נחשב כך לבסיס.

סעיף ה

הא דלא שרי אלא להטות ולנער, דווקא בצריך לגוף החבית והכר. אבל אם צריך למקום החבית והכר ולא הספיק לו הטיה והניעור, יכול לטלטלם עם האבן ועם המעות שעליהם לפנות מקומם. (וכן הוא לקמן סי' ש"ו).

טלטול מהצד לצורך מקומו לדבר המותר

לעיל שהתרנו להטות ולהפיל האבן הוא כשצריך את גוף החבית , אך כשצריך את המקום של החבית ואם יפיל שם האבן יוצא שיפריע לו למקומו מותר לטלטל הכול יחד.

סימן שי □ דיני מוקצה בשבת

סעיף א

עץ שתולין בו דגים, אף על פי שהוא מאוס, מותר לטלטלו דקיימא לן במוקצה מחמת מיאוס כרבי שמעון, דשרי.

מוקצה מחמת מיאוס

בגמרא שבת (קמ:) מבואר דברי רב עץ שתולים בו בשר אינו מוקצה ותולים בו דגים מוקצה מחמת מיאוס. **רי"ף רא"ש ושו"ע** דברי רב הם אליבא דר' יהודה אך לר' שמעון אין מוקצה מחמת מיאוס, **רמב"ם** מותר רק בשל בשר (חשיב מוקצה מחמת גופו).

סעיף ב

אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת. דתמרים ושקדים ושאר פירות העומדים לסחורה, מותר לאכול מהם בשבת. ואפילו חטים שזרעם בקרקע ועדיין לא השרישו, וביצים שתחת התרנגולת, מותר לטלטלן. וכן תמרים הלקוטים קודם בישולן וכונסין אותם בסלים והם מתבשלים מאליהן, מותר לאכול מהם קודם בישולן. אבל גרוגרות וצמוקים שמניחים אותם במוקצה לייבשן, אסורין בשבת משום מוקצה, שהן מסריחות קודם שיתייבשו, דכיון שיודע שיסריחו הסיח דעתו מהם וכיון דאיכא תרתי. דחינהו בידים, ולא חזו, הוי מוקצה. הגה: יש אומרים דאין הכנה שייך בשל אינו יהודי, ואפילו גרוגרות וצמוקים שבידו מותרים. (כל בו סי' ל"ה וכ"מ בהר"ן סוף פכ"ב וירושלמי).

מוקצה באוכלין

בגמרא שבת נחלקו ר' יהודה ור' שמעון, בהקצאה שמקצה אדם כלי או אוכל משימוש, בגלל איסור או בגלל מיאוס או מחמת סיבות אחרות, האם היא נותנת לכלי או לאוכל דין מוקצה, ר' שמעון התיר אף מוקצה מחמת איסור ומיאוס. ובגמרא (קנז.) נחלקו רב אחא ורבינא האם הלכה להקל כר' שמעון במוקצה מחמת מיאוס כגון נר ישן, ובמוקצה מחמת איסור מודים שאין הלכה כמותו. וקיימא לן הלכה כמיקל שאין מוקצה מחמת מיאוס ויש מחמת איסור.

עוד מבואר בגמרא שבת (מה:) לר' שמעון יש מוקצה באוכלים רק כשדחה בידיים ורק שאין ראוי לאכילה. כגון גרגרות וצימוקים שהעלם לגג והתחילו להתייבש, שמאוסים ונדחו בידיים.

וכן פסק שו"ע ולכן מותר בפירות העומדים לסחורה, וחיטים שזרעם ועדיין לא השרישו, וביצים שתחת התרנגולת, ותמרים קודם בישולם. ואסור רק בגרגורות וכדו' שהעלם לייבש והתחילו.

מוקצה באוכל גוי

כתב רמ"א שאין הכנה בשל גוי וגרוגרות וצימוקים שבידו מותרים. וכתב מ"ב מוקצה מחמת מחובר או מחוסר צידה או נולד יש גם בגוי. עוד הביא המ"ב בית מאיר וגר"ז שבגרוגרות וצימוקים שלא ראויים כלל לאכילה אסור אף בשל גוי.

סעיף ג

בין באיסור אכילה בין באיסור טלטול כל דבר שהיה ראוי בין השמשות, **אם** אירע בו דבר שנתקלקל בו ביום וחזר ונתקן בו ביום, חזר להיתרו. **אבל** דבר שהוקצה בין השמשות, אסור כל היום.

מוקצה לחצי שבת

בגמרא ביצה הסתפקו אם יש מוקצה לחצי שבת כגון גרורות וצימוקים שעל הגג יבשים וירד עליהם גשם ויבשו באמצע שבת, והובאו ב' לישנות, ופסקו הראשונים לקולא במוקצה דרבנן. וכתב הרא"ש דברי הגמרא הם לעניין אכילה אך בטלטול לכולי עלמא מותר. וכן פסק שו"ע.

טלטול הסכין לאחר מילה

מהרש"ל ורמ"א (יורה דעה סימן רס"ו) אין מוקצה לחצי שבת ולכן מותר שבתחילת השבת לא מקצה ממנו, **ט"ז** אף בתחילת שבת הרי הוא מוקצה מחמת חסרון כיס ומותר רק לטלטלו כדי להצניעו. **מגן אברהם** כט"ז אלא שהחמיר שיכול להצניעו רק כשאוחז בו, ובזה מותר להוליכו לביתו, וכדברי כתב **במשנה ברורה** והיקל בדיעבד אם יש חשש שייגנב. **מהרי"ל** לאחר המילה ישליכו ואסור עוד ליגע בו.

סעיף ד

גרוגרות וצמוקים שהיו מוקצים וכשהגיע בה"ש כבר נתייבשו והם ראויים לאכילה, **אף על פי** שלא ידעו הבעלים באותה שעה שנתייבשו ואח"כ נודע להם שבה"ש כבר היו יבשים, מותר.

היה ראוי בבין השמשות ולא ידע

דין השו"ע על פי הגמרא ביצה הואיל וכל מה שהסיח דעתו היה בטעות.

סעיף ה

גרוגרות וצמוקים דחזו ולא חזו, דאיכא אינשי דאכלי ליה ואיכא דלא אכלי ליה, **אי** אזמניה, נפיק ליה מתורת מוקצה. **ואי לא, לא. אבל** אם אינם ראויים והזמינם, הזמנה לאו מלתא היא.

הזמנה למוקצה

דין השו"ע כמבואר בביצה.

כתב המ"ב דבר שאינו מוכן לאכילה אך גומרו בידי אדם לא שייך בו מוקצה ומותר, ולכן תמרים שצריכים השהייה במים לא נחשבים מוקצה.

סעיף ו

כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאוסר הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו. אבל מותר לכפות עליו כלי, ובלבד שלא יגע בו.

ביטול כלי מהיכנו

דין זה מבואר עוד בסימן רס"ה סעיף ג'.

בגמרא שבת נחלקו ביצה שנולדה בשבת והיא מוקצה, **רב חסדא** לא נותנין כלי תחתיה משום ביטול כלי מהיכנו אבל מניחים עליה, **רבי יצחק** אסור גם להניח עליה. רי"ף רמב"ם ושו"ע הלכה כרב חסדא.

בשו"ע סיים 'ובלבד שלא יגע בו', נחלקו מה הטעם: **מג"א וט"ז** כשנוגע נחשב לצורך המוקצה ואין דבר ניטל לצורך מוקצה, **מ"ב** בגלל שהביצה זזה בקלות אם יגע נמצע מטלטלה.

סעיף ז

מטה שיש עליה מעות, או אפילו אין עליה עתה והיה עליה ביה"ש, אסור לטלטלה דמגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא. הגה: ואפילו לצורך גופו או לצורך מקומו (ב"י). וה"ה לכל דבר היתר שמונח עליו איסור, אבל אם אין עליה עתה מעות וגם לא היה עליה ביה"ש, מותר לטלטלה אפילו יחדה למעות והניחם עליה מבע"י, כיון שסילקן קודם בין השמשות. הגה: ויש אוסרין בייחד לכך והניח בהם אף על פי שסילקן מבע"י (טור בשם ר"ת). ולכן אסור לטלטל כיס של מעות אף על פי שהוציא המעות ממנו מבע"י, אא"כ עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מן היחוד, וכן נוהגין. (הגה"מ פכ"ה) מיהו לצורך גופו או לצורך מקומו, מותר. וכן בכיס התפור בבגד, הואיל ועיקר הבגד עומד ללבוש, אם הוציא המעות משם, מותר ללבוש הבגד, דהכיס בטל אצלו. אבל אם שכח בו מעות, מותר לטלטל הבגד, דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס למעות הואיל ואין המעות על עיקר הבגד. אבל אין ללובשו בשבת, דחיישינן שמא יצא בו, כדלעיל סימן ש"א סל"ג (ב"י סי' ש"ט). וע"ל סי' רס"ו אם שכח כיסו אצלו בשבת, מה דינו (ב"י).

בסיס כשייחד וסילק האיסור לפני שבת

בגמרא שבת (מד:) מיטה שייחדה למעות והניח בה מעות בחול אפילו הסירם נחשב מוקצה, לא ייחדה למעות אם היה בבין השמשות נחשב מוקצה.

להלכה נחלקו: **רי"ף רמב"ם ושו"ע** גם כשייחד מותר אלא אם היה מונח בבין השמשות, ביארו הרא"ש והר"ן הגמרא היא אליבא דר' יהודה ואנו פוסקים כר' שמעון שאין לו מוקצה כזה. **רבינו תם ורמ"א** כדין הגמרא כשייחד והניח אפילו רק בחול והסיר בשבת אסור, כתבו הרא"ש ובית יוסף, במקום שייחד הניח וסילק דינה ככלי שמלאכתו לאיסור. **מגן אברהם ומשנה ברורה** כרבינו תם, אך החמיר שנחשב מוקצה מחמת גופו ואסור לצורך גופו ומקומו, וכתב המ"ב אם אינו מקפיד להניח שם גם דברים אחרים אינו נחשב בסיס.

<u>בסיס כשהאיסור מונח על מקום תפל בהיתר – כיס בגד עם מעות</u>

מעות שנשכחו בכיס הבגד, **תרומת הדשן** אין הבגד נעשה בסיס ומותר, ודווקא אם היה לבוש בו <u>מערב שבת</u> אך <u>אסור</u> ללובשו <u>בשבת</u> שמא <u>יישכח ויצא</u> בו לרשות הרבים, **תשב״ץ** נעשה בסיס. ופסק רמ״א כתרומת הדשן, כתב **מגן אברהם** אליבא דרמ״א יש לחלק בין כיס התפור כולו שלא נחשב טפל לבגד ואוסר ואף ששכח יש לו לנער קודם, לכיס לבין התפור רק בשפתו שמותר ללכת כך. לסיכום: היתר הרמ״א בשם תרומת הדשן הוא ללכת בבגד שהיה בכיסו מעות מערב שבת כאשר הכיס אינו תפור אלא בשפתו לבגד, ואם היה תפור כולו יש לנערו, ובשבת אסור ללבוש שמא יצא בו ויטלטלו.

<u>שולחן שיש מוקצה במגירה</u>

כתב מ״ב אם אי אפשר להוציא המגירה נעשית טפילה לשולחן ואין בו דין בסיס, ואם אפשר להוציאה, השולחן נעשה בסיס ואסור לטלטלו אלא אם יש עליו גם היתר, וצריך לנער המוקצה אך אם הוא שווה רק כמה פרוטות מותר שמבוטלות לשולחן.

<u>סעיף ח</u>

כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר, מותר לטלטלו, כגון: מחתה שיש עליה מבעוד יום אפר שמותר לטלטלו לכסות בו רוק או צואה, ויש עליה גם כן שברי עצים שהם אסורים בטלטול, מותר לטלטל מחתה כמו שהיא. וכגון שדבר המותר חשוב מדבר האסור. אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר, בטל אצלו ואסור לטלטלו. וטעם היתר טלטול זה משום דלא אפשר למינקט קיטמא לחודיה אפילו אי שדי ליה מהמחתה, או אם צריך למקום המחתה, (כמו שנתבאר לעיל סימן ש״ט). ואם אינו צריך אלא לגוף המחתה, לא יטלטלנה כמו שהיא, אלא ינער האפר ושברי העצים במקומם ויטול המחתה. הגה: וכן אם יוכל לנער האיסור לחוד, ינערנו ולא יטלטלנו עם ההיתר. (ב״י בשם תשובת הרא״ש) וכל זה לא איירי אלא שהיה ההיתר עם האיסור מבעוד יום. אבל אם היה האיסור עליו לבד, לא מהני מה שהניח אצלו ההיתר בשבת (ב״י בשם תשובת הרשב״א).

<u>בסיס לדבר המותר והאסור</u>

בגמרא שבת (מז.) "אמר רבא כי הוינן בי רב נחמן הוה מטלטלינן כנונא אגב קיטמא, ואע"ג דאיכא עליה שברי עצים. מיתיבי ושוין שאם יש בה שברי פתילה שאסור לטלטל אמר אביי בגלילא שנו". **מבואר** שמותר לטלטל מחתה שיש בה אפר המיועד לכיסוי אגב שברי העצים. נמצא כשיש היתר ואיסור מותר לטלטל הבסיס.

אם האיסור חשוב אסור ונעשה בסיס, דין זה יוצא מביאור הדין בגליל, נחלקו בביאור שברי הפתילה בגליל: **רש״י** חשובות להם שברי פתילה שאין כלי פשתן מצויים להם כל כך, מבואר שהכול תלוי אם <u>האיסור חשוב</u> אף אם ההיתר חשוב יותר. נפקא מינה: איסור חשוב והיתר חשוב יותר <u>אסור</u>, וכששניהם אינם חשובים <u>מותר</u>. **רבינו תם** בגליל היה להם הרבה שמן <u>וההיתר טפל</u>, מבואר שתלוי מה יותר חשוב. נפקא מינה: איסור חשוב אך ההיתר יותר חשוב <u>מותר</u>. שניהם אינם חשובים <u>אסור</u>, שההיתר אינו חשוב יותר. **שו״ע** פסק כר״ת.

כתב הרא"ש ההיתר לטלטל המחתה עם האפר כשיש עליה גם איסור שברי עצים הוא כשאי אפשר לקחת האפר לבד מהמחתה שהעצים קטנים ולא שייך לנער, ולפי זה ההיתר הוא רק כשצריך האפר או מקום המחתה אך כשצריך את גוף המחתה צריך לנער, **וכן פסק שו"ע**.

לסיכום: בסיס לאסור ומותר מותר לטלטל רק כשהמותר חשוב יותר ואף שיש חשיבות לאיסור, ואם יכול להשתמש על ידי שינער האיסור מותר. כתב המ"ב שניהם שווים בחשיבות אסור, והולכים לפי הבעלים בחשיבות, ואם יש הפסד בניעור לא חייב לנער.

כתב רמ"א איסור שהיה מונח מערב שבת לא מועיל שיניח היתר, וכתב מ"ב אם הונח האיסור בשבת מועיל להניח היתר חשוב יותר ויטלטל הכול, ובכל מקרה יכול לנער האיסור.

כתבו אחרוני זמנינו כשיש לו היתר שצריך לו בשבת לעולם נקרא חשוב יותר משאר איסור מוקצה, אף שבשווי ממוני האיסור חשוב יותר, וכן מוכח מהמשנה ברורה לעיל סימן רע"ז סקי"ח.

<u>סעיף ט</u>

תיבה שיש בה דבר המותר לטלטל ומעות, אם המעות אינם עיקר, מותר לטלטלה כמו שהיא על פי התנאים שנתבארו במחתה.

<u>**תיבה שיש בה דבר האסור והמותר**</u>

דין השו"ע כמבואר במהר"ם על פי הגמרא סעיף קודם בכנונא אגב קיטמא.

סימן שיא ☐ דיני מת בשבת ושאר טלטול מן הצד

סעיף א

מת שמוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה, **אם יש ככר או תינוק** מטלטלו על ידיהם. **ואם אין לו** ככר או תינוק, **אם יש לו שתי מטות** מטלטלו על ידי שיהפכנו ממטה למטה דהוי טלטול מן הצד. **ואם אין לו לא זה ולא זה**, מטלטלו טלטול גמור, וכל זה באותו רשות. **מת המוטל בחמה**, מטלטלו מחמה לצל באותו רשות על ידי ככר או תינוק. **ואם אין לו** ככר או תינוק לא יטלטלנו כלל, אפילו להפכו ממטה למטה, דטלטול מן הצד שמיה טלטול. (ועיין לקמן בסימן זה סעיף ו' מאי תקנתיה).

להציל מת מפני הדליקה, טלטול מן הצד

בגמרא שבת (מג:) ת"ק הורה לא להציל מת מפני הדליקה ור' יהודה בן לקיש הורה להציל, והלכה כר' יהודה. **רי"ף** לא התיר ר' יהודה אלא בטלטול מן הצד, **רש"י רמב"ם רא"ש ר"ן ושו"ע** אם אי אפשר מטלטלים להדיא. הטעם משום שאדם בהול על מתו ואם לא יתירו לו יבוא לטלטל להדיא.

שו"ע פסק שעדיף על ידי כיכר או תינוק או טלטול מהצד ואם לא טלטול גמור <u>באותה רשות</u> משמע שאסור להוציא מרשות לרשות, וכן הבין המגן אברהם בשו"ע. **ט"ז ובאה"ל** מותר לכרמלית ואפילו לרשות אחרת, וכתב לבאר כן גם בדעת השו"ע.

מת המוטל בחמה

בגמרא שבת (מג:) נחלקו כיצד לטלטל מת הנמצא בחמה, רב התיר רק על ידי כיכר ותינוק ושמואל התיר כשאין תינוק גם בטלטול מהצד, ופסקו רי"ף רמב"ם ושו"ע כרב לאסור מן הצד.

פסק **השו"ע** להתיר רק על ידי כיכר או תינוק, ודווקא לאותה רשות <u>ולא</u> לרשות <u>אחרת</u>. כתב מ"ב שו"ע החמיר משום שעדיין לא הסריח אלא עלול להסריח <u>לשיטתו</u> בסעיף ב', **לרמ"א** בסעיף ב' יש להתיר אף בעומד להסריח.

כתב הט"ז אסור לדחוף מוקצה בקנה, וכתב המ"ב לצורך דבר המותר מותר כמבואר בסעיף ח'.

סעיף ב

מת שהסריח בבית ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו. הגה: ויש אומרים דאפילו לא הסריח עדיין אלא שקרוב להסריח, (ב"י בשם טור ורש"י ור"ן), **מותר להוציאו לכרמלית**. ואם היה להם מקום לצאת בו, אין מוציאין אותו, אלא מניחים אותו במקומו ויוצאים הם. **ויש אומרים** שלא התירו להוציאו לכרמלית אלא על ידי ככר או תינוק. **ויש מי שאומר** שכל שמוציאו לכרמלית מוטב להוציא שלא בככר ותינוק, כדי למעט בהוצאה. **ויש מי שמתיר** להוציאו אף לרשות הרבים על ידי תינוק, אבל לא על ידי ככר. **והוא הדין** אם הוא בבזיון אחר, כגון שהיה בספינה והיו האינם יהודים מתאספים שם. וכן כל כיוצא בזה. הגה: והוא

הדין למותרים לומר לאינו יהודי לטלטלו, כמו על ידי ככר ותינוק (מרדכי וב"י בשם שבולי לקט). ואסור לטלטל מת על ידי ככר ותינוק לצורך כהנים או דבר אחר, אבל על ידי אינו יהודי יש מתירין (טור י"ד סימן שע"ב ותשו' מהרי"ל סי' ס"ה). (וכן ראיתי נוהגים לצורך מצוה או חתונה).

<u>מת המוטל והסריח</u>

בגמרא שבת (צד:) מעשה בדרוקרת שהתיר רב נחמן <u>להוציא</u> מת <u>לכרמלית</u> משום גדול כבוד הבריות. לעיל סעיף קודם לעניין מת המוטל בחמה, הבאנו הלכה כרב להתיר <u>רק</u> על ידי כיכר או תינוק. נחלקו האם ההיתר להוציא לכרמלית הוא רק כשהסריח או גם שעתיד להסריח: **רש"י טור ר"ן ורמ"א** ההיתר לכרמלית הוא אף שרק <u>עתיד</u> להסריח, ומה שהתירו רק על ידי כיכר או תינוק הוא <u>כשאפשר</u>. **רמב"ם ושו"ע** מדובר <u>שהסריח</u> בפועל והתירו משום כבוד הבריות, וכשעתיד להסריח התירו רק על ידי כיכר או תינוק.

האם ההיתר הוא רק לכרמלית או גם לרשות הרבים: **רמב"ן** גם <u>לרשות הרבים</u> ודווקא על ידי <u>תינוק</u> אך על ידי כיכר אסור שהוצאתו אסורה מדאורייתא, **רבינו חננאל** רק <u>כרמלית</u> שעיקרה מדרבנן. **שו"ע** פסק בסתם כר' חננאל וביש כרמב"ן.

האם ההיתר לטלטל לכרמלית הוא רק על ידי תינוק: לעיל סעיף קודם התירו מצד מוקצה על ידי כיכר או תינוק, נחלקו אם גם כשמוציא לכרמלית צריך היתר זה, **רש"י טור ור"ן** צריך משום איסור מוקצה, **רמב"ן** לא צריך שפוגם בדיל טלטול ומטלטל גם הכיכר והתינוק. **שו"ע** נקט ביש אמרים את רש"י וביש מי שאומר את הרמב"ן (וכתבו האחרונים שדעתו כרש"י, ולא דומה ליש ויש). **אליה רבה** הלכה כרש"י לחומרא, **מ"ב** כשאין לו יכול להוציא בלי כיכר או תינוק שגם לדעה ראשונה אין הכרע שהוא לעיכובא.

האם צריכים לצאת כשאפשר: כתב המגן אברהם, **ברמב"ם ושו"ע** נקטו ההיתר לכרמלית כשהסריח דווקא <u>כשאי אפשר</u> לצאת שלא התירו אלא משום <u>כבוד הבריות</u>, **לרמ"א** שהיקל בקרוב להסריח מותר אף <u>כשיכולים</u> לצאת, שההיתר הוא משום <u>כבוד המת</u> (ומיהו אם יכולים על ידי תינוק יעשו כן כמבואר).

לטלטל על ידי גוי: כתב רמ"א יש להתיר על ידי גוי, נחלקו להיכן התירו שיוציא, **מגן אברהם** דווקא לכרמלית, **אליה רבה** גם לרשות הרבים.

עוד כתב רמ"א היתר על ידי תינוק הוא דווקא משום כבוד המת אך לא לצורך כוהנים, ויש מתירים להם על ידי גוי.

<u>סעיף ג</u>

יש מי שאומר שאם נתן על המת אחד מכלים שהוא לבוש, חשוב כנותן ככר או תינוק.

<u>נתן עליו אחד מבגדיו</u>

דין השו"ע כמבואר ברמב"ן.

סעיף ד

יש מי שאומר שלא הצריכו ככר או תינוק אלא למת ערום, אבל אם הוא בכסותו אין צריך ככר או תינוק.

מת בכסותו

מרדכי בשם ה"ר אביגדור מת בבגדיו לא הצריכו, וראיה ממה שמטלטלין שיירי כוס ששל גוי שהם מוקצה אגב הכוס (בגמרא אמרו שלא מטלטלין הואיל והוי איסורי הנאה משמע שבשאר איסורים מועיל), **בית יוסף** אין כן דעת הפוסקים שהשמיטו דבר זה, ושי לדחות הראיה שדין הוא ששיירי כוס יתבטלו לכוס. למעשה בשו"ע היא דין המרדכי יש מי שאומר ולא הביא חולק.

סעיף ה

אם צריך למקום המת או לדבר שהמת מונח עליו, מותר לטלטלו מן הצד דהיינו שהופכו ממטה למטה, כיון דלצורך דבר המותר הוא. לא התירו לטלטל על ידי ככר או תינוק אלא במת בלבד, אבל לא בשאר דברים האסורים לטלטל.

טלטול מן הצד למת

דין השו"ע בטלטול מן הצד כמבואר לקמן סעיף ח'. דין השו"ע שהיתר כיכר ותינוק הוא רק למת על פי דברי הגמרא.

סעיף ו

מת המוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו או שלא רצו להזיזו ממקומו, באין שני בני אדם ויושבים מב' צדדיו, חם להם מלמטה זה מביא מיטתו ויושב עליה וזה מביא מיטתו ויושב עליה, חם להם מלמעלה זה מביא מחצלת ופורס על גביו וזה מביא מחצלת ופורס על גביו, זה זוקף מיטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מיטתו ונשמט והולך לו נמצאת מחיצה עשויה מאליה, שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גביהן סמוכות זו לזו ושני קצותיהן על הקרקע משני צדי המת.

שמירה על המת על ידי עשיית אוהל

דין השו"ע כמבואר בגמרא, מה שהצריך השו"ע שכל אחד שהולך יפנה גם מיטתו ותישאר על הארץ הוא כדעת **הרמב"ם**, אך לדעת **רש"י** מותר שיקומו האנשים להשאיר המחצלת פרוסה על המיטות.

כתב המגן אברהם אם מתיירא שיסריח המת ויצטרכו ללכת מחמת זה, מותר לו לפרוס עליו להדיא.

סעיף ז

מותר לסוך המת (ולהדיחו) ולשמוט הכר מתחתיו כדי שלא יסריח, ובלבד שלא יזיז בו שום אבר. ואם היה פיו נפתח והולך, קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להפתח אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או קצתו, שאם כן היה מזיז אבר. ומטעם זה אין מעצימין עיניו של מת בשבת.

דברים המותרים לעשות למת

דין השו״ע כמבואר במשנה שבת. **המשנה ברורה** הביא יש שמיישרים אבריו ומעצימים עיניו ואומרים שזה סכנה, ומקום שנהגו אין למחות בהם, ובאמת בזוהר לא נזכר זה אלא לעניין עיניים. ובאליה רבה כתב משום שחוששים שיתעקמו ויתבזה המת, יניחו כיכר על אותן איברים ודוחק עליו עד שיתפשטו אבריו.

סעיף ח

טלטול מן הצד לצורך דבר המותר, מותר. הלכך צנון שטמן בארץ ומקצת עליו מגולים ולא השריש וגם לא נתכוין לזריעה, נוטלו אף על פי שבנטילתו מזיז עפר ממקומו, ואף על פי שהוסיף מחמת לחות הקרקע, מותר. הגה: ואפילו הניחו שם מבעוד יום להיות שם כל השבת, דאין באוכלין משום בסיס לדבר האסור (כל בו). וטלטול בגופו אפילו לצורך דבר האסור, מותר. הילכך קש שעל המטה, דסתמו מוקצה להסקה, מנענעו בגופו. ואם הניח עליו מבעוד יום כר או כסת, מנענעו אפילו בידו שהרי הכינו מבעוד יום לשכב עליו. (וכן אם חשב לשכב עליו) (ר״ן ס״פ במה טומנין).

טלטול מן הצד

כתבו רי״ף ורא״ש לעיל סעיף א׳ הובא דעת רב שטלטול מהצד שמיה טלטול ואסור לעשות כך לפנות מת, וקשה שמצינו כמה מקומות שכן התירו מן הצד, תירצו ההיתר הוא טלטול מהצד לצורך דבר המותר ובמת הוי לצורך האוסר. הקשה **רבינו יונה** מדוע התירו בקש שעל גבי המיטה טלטול מהצד אף לצורך דבר האסור דהיינו שצריך לקש לשכב עליו, תירץ **הרא״ש** שם מטלטל בגופו והוא קל יותר.

פסק השו״ע על פי המבואר לעיל, טלטול מהצד לצורך דבר המותר מותר. ובגופו אף לצורך המוקצה מותר, ולכן קש מנענעו בגופו. ואם הניח עליו מבעוד יום כר או כסת והקצה אותו מותר בידו, וכתב מג״א כיום שסתם קש עומד לשכיבה מותר בסתם לנענע ביד.

הוצאת צנון שטמן באדמה

דין השו״ע כמבואר בגמרא והראשונים, שמותר להוציא צנון אף שמטלטל העפר בטלטול מהצד לצורך דבר המותר, והוא שיאחז בעליו ולא השריש. אם אין מקצת מגולים **ט״ז** אסר לתחוב בו מחט שנראה כעושה גומא, **מג״א** התיר.

התכוון לזריעה: **שו"ע** דווקא שלא התכוון לזריעה, **מגן אברהם** אף שהתכוון לזריעה, **מ"ב** אין לזוז מפסקי המחבר.

<u>בסיס באוכלין</u>

כתב רמ"א שאין באוכל דין בסיס לדבר האסור. משום שאין כוונתו שהאוכל ישמש לאיסור אלא להיפך.

<u>סעיף ט</u>

הפירות הטמונין בתבן או בקש המוקצים, יכול לתחוב בהם מחט או כוש ונוטלם והקש ננער מאליו. הגה: ואם טמונים בחול ובעפר, עיין לעיל סימן ש"ח סעיף ל"ח.

<u>נטילת פירות הטמונים בתבן או בקש</u>

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת, מותר להוציא פירות הטמונים במוקצה משום שהוא טלטול מהצד. וכתב ט"ז מדובר בתבן וקש מוקצה, אך אם ייחד תבן וקש לכסות ולהטמין פירות אינו מוקצה, ובימינו סתם תבן עומד למאכל בהמה ולא להסקה ואינו מוקצה.

סימן שיב □ הנצרך לנקביו במה מקנח בשבת

סעיף א

משום כבוד הבריות התירו לטלטל **אבנים** לקנח, ואפילו להעלותם לגג עמו דהוי טרחא יתירה, מותר. ומי שיש לו מקום מיוחד לבית הכיסא, יכול להכנים עמו **אבנים** לקנח מלא היד. ואם אין לו מקום קבוע, מכנים עמו כשיעור בוכנא קטנה. ואם ניכר באבן שקנחו בו, מותר להכניסו **אפילו** הוא גדול הרבה, **או אפילו** הם הרבה ממלא היד, מותר ליטול כולן דכיון שקינחו בהן הוכנו לכך. הגה: יש אומרים דווקא בחצר מותר לטלטל אבנים (רש"י ס"פ המוציא יין ור' ירוחם נ"ב ח"ו). **ויש** אומרים דאפילו מכרמלית לרה"י נמי שרי, דהא נמי אינו רק איסור דרבנן, ומשום כבוד הבריות התירוהו. (תוספות פרק לולב הגזול והגהות מרדכי פרק הזורק).

טלטול אבני בית הכיסא

במשנה שבת התירו להכניס שלוש אבנים, ר' מאיר כאגוז ר' יהודה כביצה. ובגמרא נמנו וגמרו אם יש מקום קבע לבית הכיסא מלוא היד אפילו ארבע וחמש, אם אין קבע כהכרע מדוכה קטנה של בשמים (ברי"ף ורא"ש נקטו רא"ש בוכנה של בשמים), אם ניכר שקינחו באבן שיש עדות שעשויה לכך מותר אפילו יותר אבנים ויותר גדולות מותר. **וכן פסק שו"ע**.

כתב מגן אברהם: א) אם ידוע שקינחו אך לא ניכר משמע משו"ע שאסור, ויש מקלין, ואם ייחדן לכך מותר כמה שירצה. ב) בית הכיסא קבוע הוא גם שנכנסים אחרים לשם מה לי הוא מה לי הם, והב"ח החמיר דדווקא הוא. ג) בית הכיסא סמוך לביתו ומיוחד לו אסור להכניס שהיה לו להכניס מאתמול, **האליה רבה** היקל גם בזה.

רמ"א הביא מחלוקת אם ההיתר הוא רק לעניין מוקצה או גם לטלטול מכרמלית, וכתב מ"ב העיקר להקל משום כבוד הבריות. אך ברשות הרבים שלנו שיש מחלוקת מה היא אין להקל.

סעיף ב

אם ירדו גשמים על האבנים ונטבעו. אם רישומן ניכר, מותר ליטלן כדי לקנח ואין בזה משום סותר ולא משום טוחן.

אבנים שירדו עליהם גשמים

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת, אין סותר לרצפה ולא טוחן העפר.

סעיף ג

צרור שעלו בו עשבים, מותר לקנח בו ולא חיישינן שמא יתלשו, דאף אם יתלשו ליכא איסורא דדבר שאין מתכוון הוא.

<u>צרור שעלו בו עשבים</u>

בגמרא שבת (פא:) הורה ריש לקיש, צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו משום שאינו פסיק רישיה שייתלשו, והתולש ממנו בכוונה חייב. עוד הורה אביי, עציץ נקוב שהעלהו מהקרקע ליתדות או הורידו מיתדות לקרקע, חייב משום תולש או נוטע. נחלקו בדברי אביי מה האיסור במזיז עציץ נקוב: **רש"י וטור** חייב לאו דווקא אלא אסור מדרבנן ובצרור עם עשבים התירו להגביהו <u>מהקרקע</u> איסור דרבנן משום כבוד הבריות, **רמב"ם** ההיתר הוא רק כשהצרור מונח על גבי <u>יתדות</u> ולא על הקרקע. מסתימת השו"ע משמע כרש"י שמותר גם אם הוא מונח על גבי קרקע.

<u>סעיף ד</u>

לא יטלטל רגב אדמה לקנח בו מפני שאינה ראויה לקינוח לפי שהיא נפרכת. אסור לקנח בחרס, אפילו בחול, משום סכנה שלא ינתק שיני הכרכשתא, (פירוק המעיים התלויים כפי טבעת).

<u>קינוח ברגב אדמה ובחרס</u>

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת שאדמה נפרכת ולא יקנח בה. וחרס אסור משום סכנה. כתב הבאה"ל אדמה שאינה נפרכת מותר.

<u>סעיף ה</u>

היו לפניו בשבת צרור ואזני חרס חלקים, דכיון דחלקים הם ליכא משום סכנה, מקנח באוזן החרס שהוא ראוי לכסות בו פי הכלי. צרור ועשבים, יקנח בעשבים אם הם לחים, אבל ביבשים אין מקנחין מפני שהם חדים ומחתכין את הבשר.

<u>עדיפות צרור ודבר אחר</u>

צרור וחרס: בגמרא שבת היו לפניו צרור וחרס נחלקו במה מקנח צרור הוא מוקצה משום שאינו כלי אך חרס מסוכן, ר' הונא העדיף צרור ולא חרס אלא אם יהיה חלק, רב חסדא העדיף חרס ולא צרור והלכה כר' הונא.

צרור ועשבים: נחלקו ר' חסדא ור' המנונא, אם מקנח בעשבים שאינם מוקצה או בצרור שחש לחוש לסכנה שייחתכו העשבים את בשרו, ואמרינן ביבשים לכולי עלמא אסור לקנח שסכנה היא לשיני הכרכשתא. להלכה עדיף מעשבים לחים אך אם יש רק יבשים ייטול צרור.

<u>סעיף ו</u>

מקנחין בשבת בעשבים לחים אפילו הם מחוברים, ובלבד שלא יזיזם. ומשום משתמש במחובר ליכא, דלא אמרו אלא באילן אבל לא בירק.

היתר שימוש בעשבים מחוברים

דין השו"ע על פי המבואר ברש"י, מה שכתב לא יזיזם כתב **מ"ב** היינו שלא ישמוט ממקום חיבורם, ומשום משתמש במחובר אין איסור משום שלא גזרו בירק אלא רק באילן, **מג"א** כתב שלא יזיזם כלל משום מוקצה.

סעיף ז

היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות, שרפואתו למשמש בפי הטבעת שממשמש שם בצרור והנקב נפתח, לא ימשמש בשבת כדרך שממשמש בחול דהיינו שאוחז הצרור בכל היד, משום השרת נימין, אלא ממשמש כלאחר יד דהיינו שיאחז הצרור בב' אצבעותיו, וממשמש.

אסור למשמש בצרור בשבת

בגמרא שבת איתא ׳לא ימשמש בצרור כדרך שממשמש בחול׳, **רש"י** משמוש בפי הטבעת המסייע לעשיית צרכיו אסור בשבת כדרכו אלא יעשה בשינוי, **ר' חננאל** משמוש להחליק את הצרור שלא ישרטנו משום טוחן לצרור. שו"ע הביא לפי ביאור רש"י, והמג"א הביא את פירוש ר' חננאל.

סעיף ח

למשמש בברזא בפי הטבעת דינה כצרור, שלא יאחזנה אלא בב' אצבעותיו. ואסור לצאת בברזא אפילו תחובה כולה בגוף.

משמוש בברזא בפי הטבעת

דין השו"ע כמובא בטור בשם מהר"ם, משמוש בברזא צריך שיהא בשינוי, הוצאת ברזא אסורה אפילו תחובה כולה בגוף משום שדרכה להכניס ולהוציא תדיר.

סעיף ט

אסור לפנות בשדה ניר בשבת, שמא יבוא לאשוויי גומות. ואם היה שדה חברו, אפילו בחול אסור מפני שדש נירו ומקלקל.

ליפנות בשדה ניר

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת.

סעיף י

אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכיסא, מותר לצדדן. ואף על גב דבניין עראי הוא לא גזרו ביה רבנן, משום כבוד הבריות.

לצדד אבנים כמין מושב

דין השו״ע כמובא בגמרא ביצה, ולא גזרו בבניין עראי משום כבוד הבריות. אף שבגמרא הובא זה לעניין יום טוב הוא הדין בשבת.

סימן שיג □ טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת

סעיף א

פקק החלון, כגון לוח, או שאר כל דבר שסותמין בו החלון, יכולים לסתמו אפילו אם אינו קשור ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבנין. והוא שיחשוב עליו מערב שבת לסתמו בו. וקנה שהתקינו להיות נועל בו, אין צריך שיקשרנו בדלת ומכל מקום דמי לבנין יותר מפקק החלון ולא סגי במחשבה שיחשוב עליו מאתמול וצריך שיתקננו לכך. לרש"י, היינו שיתקננו לשם כלי שיהא ראוי לשום תשמיש שיהא ראוי להפך בו זיתים או לפצוע בו אגוזים. ולר"ת אין צריך שיהא ראוי לדבר אחר, אלא כיון שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך סגי. הגה: ומיקרי על ידי כך כלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו כמו שנתבאר לעיל סימן ש"ח ס"ב (ב"י והרמב"ם). ונגר שהוא יתד שנועלים בו ותוחבין אותו באסקופה למטה ודומה טפי לבנין, לא סגי בהכי ואין נועלים בו אלא אם כן יהא קשור. וכיצד יהא קשור, אם יש בראשו גלוסטרא דהיינו שהוא עב באחד מהראשים וראוי לכתוש בו שדומה לכלי, סגי אפילו אם קשור בחבל דק שאינו ראוי להיות ניטל בו, ואפילו אם אינו קשור בדלת עצמו אלא בבריח הדלת, ואפילו אם החבל ארוך ואינו תלוי כלל באויר אלא כולו מונח בארץ. ואם אין בראשו גלוסטרא, אם הוא קשור בדלת עצמה, סגי אפילו בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו ואפילו כולו מונח בארץ. ואם אינו קשור בדלת אלא בבריח, צריך שיהא הקשר אמיץ שיהא ראוי לינטל בו, ואפילו הכי אין צריך שיהא תלוי, אלא אפילו כולו מונח בארץ, מותר שאין אסור אלא כששומטו ומניחו בקרן זוית.

סתימת חלון בפקק וסגירת דלת בקנה ונגר

□ **סתימת חלון בפקק:**

משנה שבת (קכה:) "פקק החלון ר' אליעזר אומר בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו, ואם לאו אין פוקקין בו (דמיחזי כמוסיף על הבנין, ויש שביארו מצד מוקצה של החלון). וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו". **ובגמרא** "אמר ר' אבא אמר רב כהנא בין קשור בין שאינו קשור והוא שמתוקן וכו', אמר ליה ר' ירמיה ולימא מר בין תלוי ובין שאינו תלוי והוא שקשור וכו'". **מבואר** לפקוק חלון אין צריך שיהא תלוי, ונחלקו ר' כהנא ור' ירמיה אם צריך קשור, והלכה כר' כהנא שלא צריך קשור אך צריך 'מתוקן'. **נחלקו** מה הכוונה מתוקן:

» **רש"י תוס' ורא"ש** מתוקן במחשבה בלבד.

» **ר"ן** מתוקן שיש עליו תורת כלי, או שנשתמש בו מבעוד יום.

להלכה:

» **שו"ע** פסק כרש"י ולכן פקק החלון, כגון לוח, או שאר כל דבר שסותמין בו החלון, יכולים לסתמו אפילו אם אינו קשור, ולא הוי כמוסיף שדרכו בכך. והוא שיחשוב עליו מערב שבת לסתמו בו, וכל שכן אם השתמש בו פעם אחת (מ"ב סק"ג). ואם הוא קשור אין צריך אפילו מחשבה (באה"ל ד"ה אפילו).

» **באור הלכה** הניח בצ״ע שמא הלכה כר״ן הואיל והרבה ראשונים סוברים כמותו, מהם הרמב״ן הרשב״א והרא״ם.

- **הטעם שצריך מחשבה מערב שבת:**

נחלקו מה הטעם שהצריכו מחשבה מבעוד יום על פקק החלון שעשוי לסתימה, תוספות סברו משום מוקצה ורש״י סבר משום דדמי לבנין, נחלקו בדעת השו״ע (באה״ל ד״ה מערב שבת):

» **תוספות ב״ח ופרי מגדים בדעת השו״ע** רק מצד מוקצה.

» **רש״י ובאור הגר״א** מצד שנראה כמוסיף על הבנין.

- **סתימה בדבר שאין דרך לבטלו, או דבר המונח לזמן רב:**

דבר שאין דרך לבטלו אלא לפי שעה מונח שם כגון בגד, מותר לסתום אפילו לא הייתה דעתו עליו מערב שבת (מ״ב סק״ג)[2]. סתימה העשויה לפתוח לעיתים רחוקות אסור לסתום, דהוי כמוסיף על אוהל קבוע וצריך שיהא קשור ותלוי (באה״ל ד״ה ולא אמרינן).

- **סתימת חלון למניעת כניסת טומאה:**

בגמרא שבת (קנז:) מובא שפוקקין בשבת, נחלקו אם מותר לסתום חלון שלא תיכנס טומאה, כגון מת המונח בחדר ויש חלון לחדר הסמוך (מ״ב סק״א):

» **ר״י הלוי** מותר רק קודם מיתה, אך אחר מיתה אסור דהוי כמתקן.

» **מגן אברהם ושערי תשובה** מותר, ולא הוי תיקון הואיל והוא רק למנוע טומאה.

» **פרי מגדים** תמה מדוע לא יאסר כדין מחיצה המתרת[3].

- **סתימת ארובה:**

ארובה שיש לה כיסוי, מותר לסותמה אם חשב עליה מערב שבת, כדין פקק חלון, ולא הוי אוהל הואיל ואינו אלא מוסיף (משמע שאין לה מחיצות אלא היא שווה לגג, וקמ״ל רק שאין חילוק בין מחיצה בתקרה או בכותל). **לקמן** סימן שט״ו סעיף ג׳ הובא דין סתימת ארובה על ידי כר.

❑ **סגירת דלת בקנה:**

בגמרא שבת (קכה:) "תניא קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל בו, בזמן שקשור ותלוי בפתח פותח ונועל בו, אין קשור ותלוי אין פותח ונועל בו. רשב"ג אומר מתוקן אף על פי שאינו קשור. אמר רב יהודה בר שילת אמר רב אסי אמר ר' יוחנן הלכה כרשב"ג וכו'. רבי יוחנן סבירא ליה כוותיה בחדא, ופליג עליה בחדא (ר' יוחנן סבר כרשב"ג שאין צריך קשור ותלוי, אך הצריך שיהיה מתוקן)". **כתבו** הרי״ף והרמב״ם הלכה כרשב״ג קנה מותר לנעול בו ובלבד שיהא מתוקן ולא צריך קשור ותלוי.

נחלקו מה הכוונה שיש עליו תורת כלי:

---

[2] כתב השמירת שבת כהלכתה (פרק כג סעיף מא) על פי המשנה ברורה, שמשה שהתנפצה אסור לתקנה, ואף ליתן במקומה דיקט עץ לבוד או קרטון כדי למנוע מן הרוח מלהיכנס לבית, או שלא יסתכלו בני אדם לבית אסור. אבל מותר לפרוס בגד בלי להדקו בנעצים או להדביקו במקום השמשה, והוא שיהא בדעתו שלא לבטל את הבגד בחלון.

[3] בחזון עובדיה (אבלות חלק ב עמוד לז) כתב אם יש מת בשבת בחדר הסמוך לבית הכנסת ויש חלון פותח טפח ביניהם, מותר לסתום החלון בשבת על ידי בגד, אפילו אחר פטירת המת, כדי שיוכלו הכהנים להיכנס לבית הכנסת להתפלל ולברך בברכת כהנים את הקהל.

- « **רש״י** ראוי להפך בו זיתים או לפצוע בו אגוזים.
- « **ר״ת** די שתיקנו והכינו לנעול בו ואין צריך שיהא ראוי לדבר אחר.

להלכה:
פסק שו״ע קנה שהתקינו אין צריך שיקשרנו וצריך שיתקננו, והביא דעת רש״י ודעת רבינו תם. וכתב המ״ב (סק״ז) במקום צורך יש להקל כדעת ר״ת, שסתם השו״ע כמותו בסימן ש״ח[4].

- **מוקצה בקנה המתוקן לדלת:**
כתב רמ״א אם התקין אותו לדלת מקרי כלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו אף בצורך קצת, אך אם היה קנה שמוסקין בו זיתים, אף על פי שנועלין בו מקרי מלאכתו לאיסור כיון שעיקרו עשוי לכך (מ״ב סק״ח), אם חשב על הקנה למסוק בו זיתים ולא יחד אותו לזה, לא מיקרי עדין כלי שמלאכתו לאיסור (באה״ל ד״ה שיהא).

❑ **סגירת דלת בנגר:**
משנה עירובין (קא:) "**נגר** (יתד שנועלין בו) **שיש בראשו גלוסטרא** (שראשו עבה וראוי לבוכנא לכתוש ולשחוק בו פלפלין), **רבי אליעזר אוסר** (דמיחזי כבונה) **ורבי יוסי מתיר** (כיון דכלי הוא לא הוי כבנין)". **ופסקו** הרי״ף והרמב״ם הלכה כר׳ יוסי. **ובגמרא** "**בניטל באגדו כולי עלמא לא פליגי** (קשור ותלוי בחבל של קיימא וראוי לטלטלו כך לכולי עלמא מותר, שמוכח מילתא שעשוי לנעול), **כי פליגי בשאינו ניטל באגדו** (שקשור בחבל דק שנפסק אם נוטלו, נחלקו אם מיחזי כבונה)". **עוד** משנה (עירובין קב.) "**נגר הנגרר** (שאין בראשו גלוסטרא), **נועלין בו במקדש אבל לא במדינה** (פירוש מחוץ למקדש), **והמונח כאן וכאן אסור. ר׳ יהודה אומר המונח מותר במקדש והנגרר במדינה**". **ובגמרא** "**אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בנגרר. אמר רבא והוא שקשור בדלת** (ולא בעיברא דדשא). **איני והא רבי טבלא איקלע למחוזא וחזא לההוא דהוה תלי בעיברא דדשא ולא אמר להו ולא מידי, ההוא ניטל באגדו הוה** (ואז מותר גם אם תלי בעיברא דדשא ולא בדלת. ביאור ניטל באגדו, **רש"י** קשור בחוזק, **רמב"ם** בשעה שניטל הנגר החבל נשאר מחובר בו וניתק מהדלת ולא מחבר בדלת וניתק מהנגר, אך לא בעינן קשור בפועל. **ריטב"א** יש לנגר קשר בראשו שכך הוא תלוי בכותל, אך לא בעינן קשור בפועל)".

- **נגר שיש בראשו גלוסטרא:**
מבואר הלכה כר׳ יוסי שמותר בקשור אף שאין החבל חזק. נחלקו אם חייב קשור ולהיכן (מ״ב סקי״ג):
  - « **תוספות** מספיק קשור לבריח הדלת, אך בלא קשור כלל אסור, **וכן פסק שו״ע**. כתב חיי אדם מועיל אף במחובר ותחוב לדלת, ולא בעינן קשור דווקא.
  - « **רמב״ם ונוסחאות בטור** התירו כשכלל לא קשור, וסמך עליהם האליה רבה בעת הצורך.

- **נגר שאין בראשו גלוסטרא:**
מבואר בגמרא הלכה כר׳ יהודה שבמדינה אסור מונח שלא קשור, ומותר קשור אף אם נגרר על הארץ. אם קשור לדלת סגי בקשר כל שהוא, ואם קשור לבריח הדלת בעינן קשור בחוזק (ניטל באגדו לפירוש רש״י), **וכן פסק שו״ע**.

---

[4] וכ״כ הכף החיים (אות טו). ומהר״א הכהן בספר יוקח נא (סק״ב) כתב שיש להקל כר״ת בכל ענין, כדין מקום שהביא השו״ע ב׳ דעות בשם ׳יש ויש׳ שקימא לן הלכה כיש בתרא.

- **עשה גלוסטרא לראשו בשביל להכינו ליתד:**
הנידון בנגר עם גלוסטרא מיירי שהיה שם ממילא, אך אם הכין גלוסטרא במיוחד לסגור בו הדלת נחלקו (באה"ל ד"ה אם יש בראשו):
  - » **בית יוסף** משמע שמותר אף בלי קשירה, ואף בנקמז שנתחב לתוך הארץ, הואיל ועשה בו מעשה שמוכיח עליו שהוא כלי.
  - » **באור הגר"א** משמע שאין חילוק ודינו ככל נגר ואסור בנקמז.

סעיף ב

כל נגר שאמרנו, מיירי שהאסקופה גבוה וכשנועץ אותו במפתן אינו נוקב בארץ, אבל אם נפחתה האסקופה, בענין שכשמכנים הנגר בחור נוקב תחתיו בארץ, הוי בנין ואסור לנעול בו.

חילוק בין סוגי הנגר

- ☐ **נגר הנקמז:**

בגמרא עירובין (קב.) "בעי רבי זירא נקמז (שנכנס הנגר בחור האסקופא ויצא לתוך הקרקע) מהו, אמר רב יוסף מאי תיבעי ליה הא שמיע ליה הא דתניא נשמט אסור נקמז מותר, ורבי יהודה אמר נקמז אף על פי שאינו נשמט אסור. ואמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה בנקמז".
מבואר הלכה כר' יהודה שנגר הנתחב בקרקע, אסור משום בנין.

פסק השו"ע נגר שהתרנו הוא רק שהאסקופה גבוהה ונתחב הנגר באסקופה, אך הנתחב בקרקע ממש אסור משום בנין. כתב הבאה"ל (ד"ה כל נגר) דין זה הוא אף בנגר שיש בראשו גלוסטרא, והגר"א כתב אפשר שהרי"ף מיקל בגלוסטרא אף בנקמז.

- **מנעול המצוי בבתים:**
אם מתחילה עשה חלל בקרקע מקום שיהיה ראש הנגר שם ואינו מוסיף נקב בארץ, אין איסור. ועל כן ניחא מה שעושים ברוב הבתים נקב בחומה שייכנס הבריח מהדלת לשם, ועוד שעושים טבעת ברזל באמצע הבריח ובה אוחזים בנעילה[5] (מ"ב סקכ"ב).

סעיף ג

רחבה שאחורי הבתים, שאין נכנסים ויוצאים בה תדיר, אם עשה דלת לפתחה או שתולה בה מחצלת של קנים, וכן פרצה שגדרה בקוצים כעין דלת, אם יש להם ציר (פירוש ציר נוקבין הדלת וקובעים בו עץ חד כדי להכניסו בארץ לחזור לכאן ולכאן), או אפילו אין להם עתה ציר אלא שהיה להם ציר, נועלים בהם אפילו הם נגררים בארץ רק שקשרם ותלאם לנעול בהם. ולא חשיב כבונה, שניכר בהם שהוא דלת כיון שהיה להם ציר. הגה: וכל שכן אם יש להם ציר עדיין. ובלבד שלא יחזיר הציר למקומו, כדרך שיתבאר לקמן סימן תקי"ט (ב"י). אבל אם אין להם ציר

---

[5] וכן פסק בכף החיים (אות לה).

ולא היה להם ציר, אין נועלים בהם אלא אם כן היו גבוהים מן הארץ. ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר נועלים בו, אפילו לא היה לו ציר מעולם והוא נגרר.

סגירת פתח בדלת קשורה

- **דלת רחבה שאחורי הבתים, ודלת העשויה ליפתח תדיר:**

משנה עירובין (קא.) "הדלת שבמוקצה (דלת העשויה לפתח אחורי הבתים ומשום כן אינה תלויה באויר כראוי אלא נגררת) וחדקים שבפרצה (חבילות קוצים העשויות לסתום פרצה) ומחצלות (של קנים) אין נועלין בהן (משום בנין), אלא אם כן גבוהים מן הארץ (תלויות וגבוהות גם בפתיחתן, ונראות כפתח)". **ובגמרא** "ורמינהו דלת הנגררת ומחצלת הנגררת וקנקן הנגרר, בזמן שקשורין ותלויין נועלין בהן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב. אמר אביי בשיש להם ציר, רבא אמר בשהיה להן ציר (רש"י והרמב"ם ביארו שהציר בדלת, הריטב"א ביאר שהציר בפתח)". **מבואר** דלת ללא ציר אסור לסגורה בשבת, אלא אם היא תלויה וגבוהה מהארץ. דלת שיש לה ציר מותר לסוגרה אפילו אם אינה קבועה אלא נגררת הואיל ונראית כפתח, רבא היקל אף אם היה לה ציר ועכשיו אין לה.

- **החילוק בין דלת לפקק חלון:**

לגבי פקק החלון בסעיף א' נפסק שמותר לפקוק אף שלא קשור ותלוי, הקשו הראשונים מדוע בדלת רחבה שאחורי הבתים הובא במשנה שאסור לסוגרה אם אינה קשורה ותלויה:

- **רז"ה** המשנה היא אליבא דר' אליעזר שהצריך בפקק החלון קשור ותלוי.
- **ראב"ד** פקק חלון עשוי לפתוח ולסגור תדיר ואינו נראה כבונה, וכאן מדובר בפתח שאין נכנסים ויוצאים בו תדיר, ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר מותר לנעול בו.

להלכה:

פסק השו"ע הלכה כרבא וכפירוש רש"י שהציר הוא בדלת, וכחילוק הראב"ד שכאן הפתח אינו לשימוש תדיר. ולכן: **א)** רחבה שאחורי הבתים שאין נכנסים ויוצאים בה תדיר, אם יש לדלת ציר, או אפילו אין להם עתה ציר אלא שהיה להם ציר וניכר עדיין (מ"ב סקכ"ה), נועלים בהם אפילו הם נגררים בארץ רק שקשרם ותלאם לנעול בהם. **ב)** אם אין להם ציר ולא היה להם ציר, אין נועלים בהם אלא אם כן היו גבוהים מן הארץ. **ג)** פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר נועלים בו, אפילו לא היה לו ציר מעולם, ושיעור תדיר הוא פחות משלושים יום (באור הלכה ד"ה שאין). **שו"ע** הצריך שיהא נגרר, **רמ"א** בסעיף ד' משמע שלא צריך נגרר אם יש אסקופה וכתב המ"ב להקל כמותו.

סעיף ד

דלת העשוי מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה, וכשפותחים שומטין אותה ועוקרים אותה, אין נועלים בה אפילו יש לה ציר. הגה: אבל דלת העשויה מקרשים הרבה, שרי אף על פי ששומטים אותה כשפותחה, אם יש לה אסקופה. וה"ה במקום שנועלים בקרשים הרבה ויש חקיקה למעלה ולמטה שמכנים בהם הקרשים, שדינם כדלת הואיל ואינן לוח אחד בכל הדלת (ב"י).

סגירת פתח בדלת שאינה קשורה

❑ **דלת העשויה מלוח אחד או שאין לה איסקופה:**

בגמרא עירובין (קא.) "דלת אלמנה הנגררת אין נועלין בה. היכי דמי דלת אלמנה, איכא דאמרי דחד שיפא (עשויה לוח אחד ולא ניכר שהיא דלת), **ואיכא דאמרי דלית ליה גשמה** (אין לה איסקופה תחתונה אלא מורידין אותה לארץ)". **מבואר** דלת אלמנה הנגררת אין נועלין בה, הואיל ואין לה תיקוני דלת הוי כסתימה בעלמא ודמי לבונה[6] (מ"ב סקי"ל), יש אומרים שזו דלת מלוח אחד ויש אומרים דלת שאין לה אסקופה. נחלקו לעניין הלכה:

» **רמב"ם** הלכה כב' הלישנות לקולא, ורק אם יש תרתי לריעותא אין נועלין בה.

» **טור** הלכה הלכה כב' הלישנות לחומרא, אם היא מלוח אחד או שאין לה איסקופה, אין נועלין בה.

להלכה:

» **פסק השו"ע** כטור דלת מלוח אחד או שאין לה אסקופה, אין נועלים אפילו שיש לה ציר, אף בפתח העשוי לשימוש תדיר (מ"ב סקי"ל).

» **מ"ב** (סקל"א וסקל"ו) יש להקל כרמב"ם בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר, כשעשוי לוחות הרבה או כשיש לו אסקופה מותר.

▪ **דלת העשויה מקרשים הרבה:**

כתב רמ"א אם עשויה קרשים הרבה וגם יש לה אסקופה, מותר לפותחה כשעשויה לסגור ולפתוח תדיר אף שאינה קשורה (מ"ב סקל"ג), ואפילו אם יש חקיקה למעלה ולמטה, לא נחשב כלוח דלת אחד ומותר.

סעיף ה

שידה תיבה ומגדל שפתחיהן מן הצד ויש להם שני צירים אחד למעלה ואחד למטה, אם יצא התחתון כולו ממקומו, אסור להחזירו שמא יתקע. אבל אם יצא מקצתו, דוחקו עד שמחזירו למקומו כיון שהעליון נשאר במקומו בקל יכול להחזיר התחתון. אבל כשיצא העליון, אסור אפילו לדוחקו ולהחזירו למקומו.

דלת תיבה שידה ומגדל

❑ **כיצד מותר להחזיר דלתות כלים שנתפרקו:**

בריתא עירובין (קב:) "תנו רבנן ציר (תחתון) דלת שידה תיבה ומגדל, במקדש מחזירין (כל שלא יצא העליון נוח להחזירו ואינה מלאכה) **במדינה דוחקין** (אם לא יצא לגמרי מחזרו, מותר להחזיר, אך יצא לגמרי אסור שמא יתקע), **והעליון כאן וכאן לא יחזיר גזרה שמא יתקע** (לא יחזיר אף רופף, שמא יתקע בחוזק)". **מבואר** במדינה תחתון מותר לדחוק אם לא יצא לגמרי, אך אם יצא לגמרי אסור להחזיר, עליון אסור להחזיר. נחלקו אם מותר לדחוק העליון במדינה:

---

[6] כתב החוט שני (חלק ב פרק לו סעיף ג עמוד רנ) **שדלתות שלנו המעובדות בצורתם לדלת, אף על פי שעשויות לוח אחד מותר לסגור בהם את חלל הפתח אפילו הם בלא צירים, הואיל וניכר לכל שהם דלתות ולא חלק מהבנין.**

- **ר״ת** הסתפק, מצד אחד בעליון הוזכר האיסור רק להחזיר, ומצד שני ההיתר לדחוק הוזכר רק לעניין תחתון.
- **רמב״ם וטור** אסור.

להלכה:

פסק שו״ע דברי הבריתא וכדעת הרמב״ם והטור, תחתון אסור להחזיר שמא יתקע וכשלא יצא לגמרי מותר לדחוק, עליון אף שלא יצא לגמרי אסור לדחוק[7]. ביאר המשנה ברורה (סקל״ח וסקל״ט), אם יתקע בתחתון אסור משום מכה בפטיש[8], ואם ידחק בעליון אסור משום מכה בפטיש כמו במחזיר. ואסור אף אם הציר נמצא באמצע הכלי ואף בצירים העשויים מברזל.

לעיל סימן ש״ח מבואר דלת כלים מותר ליטול ואסור להחזיר, לול אסור כלום.

סעיף ו

מטה של פרקים **אסור** להחזירה ולהדקה, **ואם** תקע חייב חטאת. **ואם היא** (דרכה להיות) **רפויה**, מותר לכתחלה, (ובלבד שלא יהדק). וכוס של פרקים, מותר לפרקו ולהחזירו בשבת. ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה. הגה: ואם דרכו להיות מהודק אף על גב דעכשיו רפוי, אסור (מיימוני פכ״ה והגהות אשיר״י וכל בו וכן נראה דבר הטור).

מטה וכוס של פרקים

❑ **מטה של פרקים:**

בגמרא שבת (מז.) "לוי בר שמואל אשכחינהו לרבי אבא ולרב הונא בר חייא דהוו קיימי אפיתחא דבי רב הונא, אמר להו מהו להחזיר מטה של טרסיים בשבת, אמרו ליה שפיר דמי. אתא לקמיה דרב יהודה, אמר הא רב ושמואל דאמרי תרוייהו המחזיר מטה של טרסיים בשבת חייב חטאת, אינהו דאמור כי האי תנא דתניא מלבנות המטה וכרעות המטה וכו' לא יחזיר, ואם החזיר פטור אבל אסור, ולא יתקע ואם תקע חייב חטאת, רשב"ג אומר אם היה

---

[7] בשמירת שבת כהלכתה (פרק כ סעיף מג הוצאה חדשה) אסר משום כן להחזיר דלת ארון קטן שאינו מחובר גזירה שמא יתקע, ובפסקי תשובות (אות ה, ועיין עוד במנוחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף לא) כתב שזה דווקא במקום שההחזרה היא במקום צירים שיש בהם מקום לחשוש שמא יתקע בחוזק כגון שצריך לתקוע בהם המסמר פין בחוזק או לחזקו בברגים וכדומה, אבל בצירים הרגילים שהמסמר (פין) נכנס לתוך הטבעת בקל, ואי אפשר כלל לתקוע בחוזק כי אדרבה אם יתקעם בחוזק יהיה קשה לסובב הדלת על ציריה, אין חשש מלהסיר ולהחזיר הדלת. וזה דווקא בכלי שאינו מחובר לקרקע, אך החזרה לדבר מחובר אסור משום בניין וכן הסרתו משום סתירה, ולכן אסור לסלק חלונות כדי להרבות האוויר בבית, ובסעודות גדולות כשיש צער גדול מחמת החום אפשר להקל להסירן על ידי גוי (חזון עובדיה חלק ה עמוד רפג על דברי הבית יוסף כאן).

[8] באחרונים ביארו דעת השו״ע שאסור משום בונה, ומה שאין בנין בכלים הוא דווקא כשעושה פעולה פשוטה שאין בה צורך לגבורה ואומנות, כגון החזרת דלת שידה וארון קטן למקומה, אבל פעולה שצריך לעשותה בגבורה ואומנות כגון חיזוק פרקי כלי על ידי מסמרים או דבק וכיוצא בזה אסורה מן התורה משום בונה גם בכלים, ומה שכתב כאן המשנה ברורה הוא לדעת רש״י שאין בנין בכלים והאיסור הוא רק משום מכה בפטיש (עולת שבת סק״ב, אליה רבה סק״ח, יוקח נא סק״ג, מנוחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף לב).

רפוי מותר. בי רב חמא הוה מטה גללניתא הוה מהדרי לה ביומא טבא". **מבואר** לעניין מיטה המתפרקת, להחזיר על ידי תקיעה כגון מסמרים אסור מהתורה, לההחזיר על ידי הידוק בחוזק אסור מדרבנן, להחזיר מיטה רפויה נחלקו אם מותר או שגזרו גם בזה שמא יתקע, ת״ק אסר וכן הורו רב ושמואל, רשב״ג התיר וכן הורו ר׳ אבא ור׳ הונא בר חייא, וכן עשו מעשה בית רב חמא. להלכה פסקו הרי״ף הרא״ש והרמב״ם כרשב״ג. **וכן פסק השו״ע** מיטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם היא רפויה מותר לכתחילה.

- **האיסור כשתוקע:**
נחלקו מה האיסור כשתוקע על ידי מסמרים (מ״ב סקמ״א):
  - » **ט״ז** משום מכה בפטיש.
  - » **מגן אברהם** משום בונה כשעושה כלי גמור[9].

- **הגדרת החזרה בחוזק וברפיון:**
ישנם כמה רמות: **א)** לחזק בדבק או מסמרים אסור מהתורה, משום סותר או בונה כמחלוקת הנ״ל. **ב)** להחזיר בהידוק בלא מסמרים דבר שדרכו להיות מחובר במסמרים, גזירה שמא יתקע כמובא בסעיף הקודם. **ג)** דבר העשוי להיות מחובר ברפיון ולא מקפידים עליו להדקו התירו להחזיר ברפיון ולא חוששים שמא יהדק ויתקע, וזה דין מיטה המבואר בסעיף זה. דנו הפוסקים: **ד)** דבר העשוי להיות מחובר בחוזק ובא להחזירו ברפיון, דייק הבית יוסף מהרמב״ם והאשירי שגם ברפיון אסור, וכן כתב הרמ״א שההיתר במיטה הוא רק כשדרכה להיות ברפיון, אך אם דרכה להיות מהודקת אסור אף להחזירה רפויה, וכן כתב בכוס שההיתר הוא בדרכו להיות רפוי[10]. **ה)** דבר העשוי להיות מחובר ברפיון ולא מקפידים עליו להדקו האם מותר כן להדקו בחוזק, כתב **הרמ״א** לאסור בדין מיטה רפויה כתב ׳ובלבד שלא יהדק׳[11]. **ובבאה״ל** (ד״ה דרכה) כתב בשם הראב״ד המובא בבית יוסף כל שאינו מקפיד אם יתנועע בתוך החור דינו כרפוי (ומשמע שלא בעינן שיהא מהודק בפועל)[12].

---

[9] עיין בהערה בסעיף הקודם, שכתבו הפוסקים דדעת מרן לאסור משום בונה, שיש בנין בכלים כשעושה כן בחוזק וגבורה.

[10] וכן כתב בכף החיים (אות סב) לדייק מלשון השו״ע שאסר ׳להחזירה ולהדקה׳ שדבר שדרכו להיות מהודק אסור אף להחזיר בלא הידוק, וזה כדברי הרמ״א במה שכתב לעניין כוס. וכן כתב המנוחת אהבה (חלק ג פרק כז סעיף לג) שאף השו״ע מחמיר בדבר שדרכו להיות מהודק שאסור לעשותו רפוי, ולכן כסא העשוי פרקים שדרכו להיות מחוזק, והתפרק בשבת אסור להחזירו אפילו רפוי. ובחזון איש (סימן נ סק״י) למד ממה שהשמיט השו״ע דברי הרמב״ם והאשירי שהביא בבית יוסף, שדעתו להתיר.

[11] דבר שדרכו להיות רפוי ואינו מקפיד שיהא מהודק שאסר הרמ״א להדקו, כתב המנוחת אהבה (שם סעיף לד הערה 87. ועיין בילקוט יוסף שבת חלק ב עמוד תקד ותקה שהביא מחלוקת בביאור דעות מהר״ם והטור) שזו המחלוקת בין מהר״ם מרוטנבורג לטור בכוס של פרקים שדרכה להיות רפויה ובא להדקה, והרמ״א שאסר מפני שדעתו כמהר״ם מרוטנבורג שאסר כוס של פרקים אלא אם יהיה רפוי, ומסתימת השו״ע להתיר בכוס של פרקים משמע כדעת הטור שמותר אף להחזיר בהידוק נמצא שדעת מרן להתיר להדק דבר שדרכו להיות רפוי. ובמשנה ברורה (סקמ״ה) ביאר מחלוקתם בדין אחר, האם דבר שדרך להדקו שלא כל כך בחוזק מותר או אסור. ועיין עוד בהערה לקמן בסעיף זה.

[12] וכן כתבו הפוסקים בדעת השו״ע שדבר שאינו מקפיד שיתנועע בתוך החור מותר (כף החיים אות סה, מנוחת אהבה חלק ג פרק כג סעיפים לג – לד, אור לציון חלק ב פרק כז סעיף א בהערה). להרחיב שולחן על ידי מדף שיש בו בליטות וחריצים

- **כוס של פרקים:**

כוס העשויה פרקים, נחלקו אם מותר להחזיר החלקים שבה (מ״ב סקמ״ה):

» **מהר״ם מרוטנבורג** אסור אלא אם יהיה רפוי הואיל ודרך להדק.

» **טור ורבינו פרץ** מותר הואיל ואין דרך להדק כל כך בחוזק שיהא חשוב כמו תקיעה.

להלכה:

פסק השו״ע בסתם דברי ר׳ פרץ להתיר בכוסות, והביא דעת מהר״ם ביש אומרים לאסור[13].
המ״ב (סקמ״ו) כתב שיש לסמוך להקל לצורך שבת.

- **כוסות וכיסויי כלים הנעשים בהברגה:**

המגן אברהם כתב כוסות העשויים בזמנינו בהברגה לעולם ולא רק תקיעה, כמו שמצוי בגביע מתכת המחובר לרגלו, אף לטור שהתיר בכוס של פרקים אסור, ומיהו אין הכלים נעשים מוקצה בגלל זה. וכיסויי כלים שעשויים לסגור בהברגה מותר לסוגרם אף בחוזק שאינו עשוי לקיום[14] (מ״ב סקמ״ה).

סעיף ז

קורה שנשברה, מותר לסמכה בארוכות המטה שהם כלי לא כדי שתעלה, דאם כן הוי ליה בונה, אלא כדי שלא תרד יותר. והוא שיהיו רפויים, שיכול ליטלם כשירצה אבל אם מהדקם שם, אסור.

ותוחבו בשולחן, האור לציון (חלק ב פרק כז סעיף א) בהערה כתב להתיר מטעם שדרכו בכך נמצא שאינו מקפיד על הידוקו ומותר כדין דבר רפוי, וסגי במה שאינו מקפיד שיתנועע בתוך החור. ובמנוחת אהבה (חלק ג פרק כג סעיף לד) כתב שהדרך היא להקפיד על כך שלא יתנועע בתוך החור, ומה שמתירים לתוחבו הוא כדברי המאירי שדברים שדרכן להישמט ולהחזיר ואין אדם מקפיד עליהם, אין בהם איסור. ומטעם זה התיר בפסקי תשובות (אות ט הערה 94).

[13] המשנה ברורה ביאר מחלוקת מהר״ם והטור בדבר שעשוי להדקו אך לא כל כך בחוזק האם גזרו שמא יתקע, ולפי זה מה שהתירו הוא רק בכלי העשוי להידוק שאין מהדקים אותו כל כך בחוזק אך אם היה דרך להדקו בחוזק אסור אף אם אין דרך לתקעו במסמרים. ובמנוחת אהבה (חלק ג פרק כג סעיף לד) ביאר מחלוקתם כחזון איש האם מותר להדק היטב דבר שאין דרך לתקעו במסמרים או שיש לחוש בכל זאת לשמא יתקע. ובילקוט יוסף (שבת חלק ב עמוד תקה הערה ו) הביא מחלוקת בביאור מחלוקת מהר״ם והטור, וכתב להקל לחבר בחוזק דבר שאין רגילות לתקוע, הואיל ויש לצרף דעת הסמ״ג שהתיר בכל מקום שאין צריך גבורה ואומנות.

[14] מרן הגרע״י ביביע אומר (חלק ג סימן כא אות ז) למד מדברי המגן אברהם שמותר לחבר בקבוק סודה למתקן שעל ידו נעשים מי הסודה, ואין בחיבור הברגה זו העשוי לשעה שום איסור. ובבן איש חי (פרשת ויקהל סעיף ה) התיר השימוש בכלי שנותנים בו מי ורדים והוא מתפרק ומתחבר על ידי הברגה, לפתוח ולסגור אף בחוזק. וסטנדר שיש בו ברגים ועל ידם ניתן להגביה ולהנמיך, דעת האור לציון (חלק ב פרק כז סעיף ג) שמותר לשנותו רק אם דרך לשנותו מידי פעם כגון סטנדר הנמצא בבית הכנסת, אך המצוי בבית אסור. ובחזון עובדיה (שבת חלק ה עמוד עמוד רצא) כתב לחלוק, שחיזוק הברגה בדבר המיועד לכך מותר אף שאינו פותח וסוגר תמיד.

סמיכת קורה שנשברה

משנה שבת (קנא:) "קורה שנשברה, סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה, לא שתעלה אלא שלא תוסיף". **מבואר** שמותר לסמוך קורה שנשברה שלא תירד, אך שתעלה אסור משום בונה. כתבו הרמב"ם והטור שיהיו הסומכים ניטלים שיכול ליטלן כשירצה, אבל אם מהדקן שם אסור משום שמבטל כלי מהיכנו.

פסק השו"ע מותר לסמוך קורה שנשברה, בתנאי שסומך על ידי קורה שהיא כלי כגון ארוכות המיטה, ויסמוך שלא תרד אך לא שתעלה, ושיהיו רפויים ולא תחובים כל כך בחוזק שיוכל ליטלם (מ"ב סק"נ).

סעיף ח

ספסל שנשמט אחד מרגליו, אסור להחזירו למקומו. ולהניח אותו צד השמוט על ספסל אחר, יש מי שמחמיר לאסור (ועיין לעיל סימן ש"ח).

החזרת רגל שנשמט מספסל

בגמרא שבת (קלח:) "כירה שנשמטה אחת מירכותיה מותר לטלטלה שתים אסור, רב אמר אפילו חד נמי אסור גזירה שמא יתקע". **כתב התרומת הדשן** ספסל ארוך שנשמט אחד מרגליו יש אוסרים גזירה שמא יתקע, ואף שאפשר להשתמש בספסל על ידי הנחתו על ספסל אחר מצינו שאסר רב החזרת רגל אחת הגם שאפשר על ידי סמיכה, וסיים המחמיר תבוא עליו ברכה וכן ראוי להחמיר.

פסק השו"ע ספסל שנשמט אחד מרגליו, להחזיר אסור אף ברפוי שמא יתקע, להניח על ספסל אחר יש מי שמחמיר לאסור[15]. **לעיל** סימן ש"ח מבואר שאסור אף לטלטלו ואם הניחו מערב שבת על גבי ספסל אחר וישב עליו כך, מותר גם בשבת לסומכו ולא חיישינן שמא יתקע (מ"ב סקנ"ג).

סעיף ט

התוקע עץ בעץ, בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, הרי זה תולדת בונה.

איסור תקיעת עץ בעץ

בגמרא שבת (מד:) "מלבנות המטה וכרעות המטה (מסגרת המיטה ורגליה) ולווחים של סקיבס (עץ קטן כמין דף שתוקעין בקשת שעליו מושך החץ) לא יחזיר, ואם החזיר פטור". למד מכאן הרמב"ם התוקע עץ בעץ, בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, הרי זה תולדת בונה, **וכן פסק שו"ע**. כתב המשנה ברורה (סקנ"ד) בין בבנין בין בכלי, והוא הדין תקיעת עץ בקרדום או בבית יד שלו או פירוק עץ תקוע כשעושה כן על מנת לתקן.

---

15 ודעת השו"ע להחמיר (כן משמע מכף החיים סקע"ז).

סעיף י

חצר שנתקלקלה במימי גשמים, יכול לזרות בה תבן ולא חשיב כמוסיף על הבנין, ובלבד שישנה שלא יזרה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי הקופה, שיהפכנה ויביא תבן על שוליה דהיינו על ידי שינוי. אבל ביד, אסור.

פיזור תבן בחצר שנתקלקלה

בגמרא עירובין (קד.) "דרש רבא חצר שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן ומרדה בה וכו', וכשהוא מרדה אינו מרדה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי קופה (קופה שנשתברה ונשארו שוליה, רש"י)". **מבואר** שמותר לזרות תבן בחצר ובתנאי שיביא אותי בשינוי בשולי קופה, ובתוספות הוסיפו אי נמי שהופך הקופה ונותן על שוליה על ידי שינוי, אבל ביד אסור.

פסק שו"ע חצר שנתקלקלה מותר לזרות בה תבן, ובתנאי שיביאהו בשינוי בשוליה על ידי שיהפכנה אבל לא ביד משום עובדין דחול (מ"ב סקנ"ו). כתב המ"ב (סקנ"ה) דווקא תבן שראוי למאכל בהמה או לטיט ואין מבטלו שם, אך דבר שמבטלו כגון טיט או חול אסור להניח בחצר משום אשוויי גומות, ואם מכסה רוק אף על ידי חול מותר שאינו מכוון לבניין.

סימן שיד □ דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת

סעיף א

אין בנין וסתירה בכלים. והני מילי שאינו בנין ממש כגון חבית, הגה: שאינה מחזקת ארבעים סאה (ת"ה סי' ס"ה), שנשברה ודיבק שבריה בזפת, יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דא"כ הוה ליה מתקן מנא. אבל אם היא שלמה, אסור לשברה אפילו בענין שאינו עושה כלי. ואפילו נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש, ואפילו יש בה נקב חדש, אם להרחיבו, אסור. הגה: ובלבד שיתכוין לכך (מרדכי פרק חבית). ואם היה סכין תקוע מערב שבת בחבית, מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוין להוסיף. הגה: ודוקא שהוציאו ג"כ פעם אחת מבעוד יום, אבל אם לא הוציאו מבעוד יום, אסור דהוי פסיק רישא דעושה נקב ופתח לחבית (תה"ד סי' ס"ד). כלי שנתרועעה, אם מותר ליטול ממנו חרס, עיין לעיל סימן ש"ח סעיף מ"ד.

בנין וסתירה בכלים

□ **באיזה כלי אין בנין וסתירה:**

בגמרא שבת (קכב:) "אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים", **ועוד** משנה שבת (קמו.) "שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי". **ועוד** משנה בעירובין (לד:) "נתנו במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב", ובגמרא "רב ושמואל דאמרי תרוייהו הכא במגדל של לבנים עסקינן (שאין בהם טיט), ור' מאיר היא דאמר פוחת לכתחילה ונוטל".

הקשו הראשונים על דברי הגמרא בעירובין אף להווא אמינא שמדובר במגדל עץ, יש להתיר כדין שובר אדם חבית לאכול ממנה גרוגרות:

- « **תוס' רא"ש וטור** ההיתר לשבור חבית הוא רק ב'מוסתקי' שהוא שברי כלים המדובקים יחד כמבואר בביצה (לג:), אך כלי רגיל יש בנין וסתירה. ומה שאמרו אין בנין וסתירה בכלים, הוא דווקא כעין החזרת מנורה של חוליות (שבת מו.).
- « **ר"ן** ההיתר לשבור הוא לצורך שבת ובכלי קטן כגון חבית שהיו בה גרוגרות, אבל כלי גדול כגון מגדל בעירובין שייך בו בנין וסתירה דהוי כאוהל, ואף כלי קטן אם עושה כלי מתחילתו או שנתפרק וצריך מעשה אומן, אסור משום בונה. ולא לצורך שבת אסור מדרבנן אף כלי קטן. **התרומת הדשן** ציין שחבית של גרוגרות מותר לשוברה בתנאי שהיא פחותה ממ' סאה, וכתב הבית יוסף שאולי גם כוונת הר"ן בכלי גדול לשיעור זה.
- « **רש"י** חילק כר"ן בין כלי גדול לקטן, אך היקל שבכלי קטן אין כלל בנין וסתירה ומותר אף לעשות לכתחילה, וכלי גדול מ' סאה אסור אף לצורך שבת ואף על ידי גוי (באה"ל ד"ה אסור לשברה).

להלכה:

- » **שו"ע** פסק כתוס' רא"ש וטור אין בנין וסתירה בכלים כמו מוסתקי[16][17][18]. ולכן חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת מותר לשוברה אף שלא במקום הדבק, ובלבד שלא יכוון לנקבה נקב יפה או להתיז ראשה מלמעלה באופן שיהא פתח לכלי, ואם עשה נקב יפה אם הוא גדול שמכניס ומוציא עבר איסור מהתורה ובקטן אסור מדרבנן. חבית שלמה אסור לשוברה או לנקוב בה, אף שעושה כן דרך קלקול אסור מדרבנן, ואפילו להרחיב הנקב הקיים, ואפילו כלי קטן (מ"ב סק"א – סק"ז).
- » **רמ"א** סבר כשו"ע שההיתר הוא רק במוסתקי והוסיף עוד שיהא הכלי פחות ממ' סאה, ושיעורו הוא אמה על אמה ברום ג' אמות כולל עובי הדפנות בלי עובי הלבזבזים והרגלים.
- » **באה"ל** (ד"ה שאינה) ברשב"א מבואר שבמוסתקי מותר אף אם שיעורו גדול, ומסיק הבאה"ל שיש להקל על ידי אינו יהודי לשבור מוסתקי גדול מ' סאה הואיל והוא איסור דרבנן.
- » **הגר"א** כרש"י אין בנין וסתירה בכל כלי, ורק אם עושה נקב יפה וכדומה אסור משום תיקון כלי (מ"ב סק"ז).

לקמן סעיף ו' הובאו הדינים לגבי מגופת חבית.

☐ הרחבת נקב קיים:

בגמרא שבת (קמו.) "תנו רבנן אין נוקבין נקב חדש בשבת, ואם בא להוסיף מוסיף, ויש אומרים אין מוסיפין, ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחילה וכו', דרש רב נחמן משום רבי יוחנן, הלכה כיש אומרים". **מבואר** נקב האסור מהתורה הוא כשעשוי להכניס ולהוציא כגון לול תרנגולים שפותח להכניס אויר ולהוציא הבל, ומדרבנן אסרו בפתח העשוי להוציא בלבד שמא יבוא לפתוח גם לול, ונחלקו האם יש לגזור בהוספה של פתח העשוי להוציא, ת"ק התיר שלא חוששים שיבוא להוסיף בפתח לול שמא יכנס שרץ, ויש אומרים שחששו שמא יוסיף במקום שפתח מתחילה פתח קטן מדי, והלכה כדבריהם שאסור להוסיף. **וכן פסק שו"ע** אפילו היה נקב חדש אם כוונתו להרחיבו אסור, ואף שלא מרחיב כל כך שיהיה אפשר להכניס ולהוציא (מ"ב סק"ט).

---

16 הרבה מהפוסקים ומכללם הרי"ף והרמב"ם סברו שאין בנין וסתירה בכלים, ועל כן הורה הכף החיים (אות ה) בשעת הדחק ומצטער שאין לו מה יאכל מותר לשבור אף חבית שלמה. ובחזון עובדיה (חלק ה עמודים רצד-רצו, שסח-שעא, שעז-שעח) כתב להקל לשבור חבית שלמה כל שעושה כן לצורך השבת ואם אפשר יעשה על ידי גוי, ובהליכות עולם (חלק ד עמוד רנב) כתב שקרוב לומר שגם מרן השלחן ערוך אם היה רואה דברי הפוסקים הנ"ל היה פוסק להקל אפילו שלא במוסתקי. ועיין בהערות לקמן על סעיף ו.

17 שקיות וחבילות מזון העומדות ליזרק בגמר השימוש וכל שאר כלים העשויים לשימוש חד פעמי, כתבו הפוסקים לדמותם למוסתקי וחשובות ככלים רעועים, ואין אסור לפתחם בשבת (חזון עובדיה חלק ה עמוד שסה, אור לציון פרק כז סעיף ז).

18 בקבוק שתיה הסגור בפקק מתכת ובעת פתיחתו נפרדת טבעת מהחלק התחתון של המכסה, נחלקו אם לאסור משום בונה הואיל והפקק לא היה ראוי לשימוש ולא היה עליו שם כלי עד שלא הוטבע בראש הבקבוק, דעת הגרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה סימן צא אות יב) לאסור, ואם מנקב הפקק שלא יהא ראוי להיות פקק קודם שפותח, מותר לפתוח אחר כן (שמירת שבת כהלכתה פרק ט סעיף יח). ודעת הגרע"י (שו"ת יחוה דעת חלק ב סימן מב, הליכות עולם חלק ד עמוד רמו, חזון עובדיה חלק ה עמוד שעב) שמידת חסידות לפתוח מערב שבת אך מעיקר הדין מותר, הואיל ונחשב הפקק לכלי כבר משעת נתינתו.

☐ הוצאת סכין תקוע כשעל ידי כן יתרחב נקב – פסיק רישא בדרבנן:

בגמרא שבת (נ:) "אמר רב הונא האי סליקוסתא (סוג עשב ומונח בעפר ונוטלים אותו ממנו ומריחים בו) דצה שלפה והדר דצה שריא, ואי לאו אסיר (מותר בתנאי שכבר מערב שבת נטל והזיז העפר, ובשבת לא יזוז עוד). אמר שמואל האי סכינא דביני אורבי דצה שלפה והדר דצה שרי ואי לאו אסיר (סכין הנעוצה בין שורות הלבנים בבנין להשתמר, יש לחוש שירחיב הנקב ומותר רק אם הוציא והכניס מערב שבת) **וכו'**, מתיב רב קטינא תיובתא הטומן לפת וצנונות תחת הגפן, אם היה מקצת עליו מגולים אינו חושש, לא משום כלאים ולא משום שביעית ולא משום מעשר וניטלין בשבת, תיובתא (קשה ממה שהתירו בעלים מגולים אף שמכוסה בעפר, ולא איכפת במה שמזיז עפר)".

כתב המרדכי מה שאסרו להרחיב נקב הוא רק כשמתכוון לכך, אך סכין התקועה בחבית ואינו מתכוון להוסיף בנקב מותר להכניס ולהוציא, וראיה מסכינא דביני אורבי בסוגיא לעיל.
נחלקו מה כוונתו להתיר, שהרי בגמרא לעיל בתחילה התירו ובסוף הונח בתיובתא:

- **בית יוסף** אף כשלא הוציאו והכניסו בחול, שבהכרח שכוונת המרדכי להביא ראיה כמסקנת הסוגיא שהונח בתיובתא, ומותר אף שלא שלף מבעוד יום משום שהוא 'פסיק רישא' שאינו מתכוון להרחיב הנקב אלא להוציא ולהכניס הסכין.
- **תרומת הדשן** היתר המרדכי הוא כשהכניס והוציא כבר ביום חול, ומשום שאינו ודאי שיתרחב הנקב מותר שאינו פסיק רישא. ולמעשה כתב לחלק בין תקוע בספסל או דבר תלוש שמותר שאף אם ירחיב אין סתירה בכלים, לבין דבר מחובר שאסור משום בונה וסותר.
  - **בית יוסף** הקשה שבתחילה אסר בסכין בחבית אם לא הכניס והוציא מבעוד יום, ובסוף כתב להתיר בדבר תלוש וצ"ע שחבית היא דבר תלוש. וכתב אולי יש ליישב שמה שהחמיר הוא בחבית גדולה שמחזקת מ' סאה, ודחה שלא משמע כן.
  - **דרכי משה** ביאר שהתרומת הדשן חילק בין חבית שיש לחוש בה למתקן פתח ולכן אסור, ובין שאר דבר תלוש שהחשש הוא רק סתירת כלי ומותר.

להלכה:

- **שו"ע** על פי הבנתו במרדכי, רק אם מתכוון להוסיף ברוחב הנקב אסור, אך סכין התקוע מערב שבת בחבית מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוון להוסיף, ואף שהוא פסיק רישא מותר באיסור דרבנן. ולקמן סעיף י"ב פסק לאסור בכותל התחוב בו סכין הואיל והוא פסיק רישא בדאוריתא.
- **רמ"א אליה רבה ורעק"א** אסור אם לא הוציאו כבר מבעוד יום אף שאינו מתכוון, הואיל ופסיק רישא אסור אף בדבר שעיקרו דרבנן. והאליה רבה ביאר שלא הוי מקלקל הואיל וניחא ליה, שצריך שיהיה הנקב מרווח שיוכל לחזור ולתחוב בו.
- **מגן אברהם ט"ז וגר"א** לעניין פסיק רישא בדרבנן אסור כרמ"א, אך בסכין התחוב היה לנו להתיר אף בכותל, **א)** כיון שאין צריך לגופה גרע משאר איסור דרבנן, **ב)** הוא מקלקל החבית או הכותל, **ג)** הגומא נעשית כלאחר יד, והעולם נהגו בו איסור להוציא דנראה כעושה נקב בכותל.
- **משנה ברורה** (סקי"א) במקום צורך גדול יש לסמוך על דעת השו"ע, להתיר להוציא סכין התחובה בחבית, אך לא מטעם פסיק רישא בדרבנן לקולא אלא מטעם המגן אברהם.

☐ מהי מלאכת מכה בפטיש:

כתב הרמב"ם העושה נקב כל שהוא להכניס ולהוציא כגון לול תרנגולים שעושה להוציא ההבל ולהכניס אורה, אסור מהתורה, ביאר המגן אברהם אף אם הלול אינו מחובר שאין איסור

בונה יש איסור מכה בפטיש, ובנקב העשוי רק להכניס או רק להוציא אסור מדרבנן. איתא בגמרא התוקע מסמר בכותל לתלות עליו חייב משום מכה בפטיש. העושה נקב בקרקע הבית שיצאו המים חייב משום בונה[19] (מ״ב סק״ח). כתב מ״ב חביות קטנות של מרקחת אסור להסיר החישוקין, הואיל וכך הוי הכלי מתחילתו, ועל ידי גוי מותר, ובקשור בחבלים מותר אף על ידי ישראל (מ״ב סק״א).

סעיף ב

היה בה נקב ונסתם, אם הוא למטה מן השמרים, אסור לפתחו דכיון שהוא למטה וכל כובד היין עליו צריך סתימה מעליא וחשיב כפותח מחדש. למעלה מן השמרים, מותר לפתחו.

פתיחת נקב שנסתם

בגמרא שבת (קמו.:) "תנו רבנן אין נוקבין נקב חדש בשבת וכו', ושוין שנוקבין נקב ישן לכתחילה וכו' (נקב חדש אסור משם עשיית פתח וישן שכבר עשוי ונסתם מותר). אמר רב יהודה אמר שמואל לא שנו אלא במקום העשוי לשמר (שנסתם לשמור ריח היין), אבל לחזק אסור (לחזק הכלי שלא יצא היין הוי סתימה מעלייתא). היכי דמי לשמר היכי דמי לחזק, אמר רב חסדא למעלה מן היין זהו לשמר, למטה מן היין זהו לחזק. רבה אמר למטה מן היין נמי זהו לשמר, והיכי דמי לחזק כגון שניקבה למטה מן השמרים (רבא היקל שנקב הנעשה למטה מהיין לא נחשב לחזק, אלא אם נעשה למטה מהשמרים שכל כובד היין נשען עליו הוי סתימה מעלייתא)". כתבו הרי״ף והרא״ש הלכה כרבה משום שהביא לו אביי תנא דמסייע.

וכן פסק השו״ע היה נקב ונסתם, למטה מהשמרים אסור לפתחו אף אם היה נקב קטן (מ״ב סקי״ד), למעלה מהשמרים מותר לפתחו אפילו הוא נקב גדול (מ״ב סקט״ו). בסעיף ד׳ מבואר שמותר לפתוח אף נקב שנסתם במקום הברזא (מ״ב סקי״ג).

סעיף ג

במקום נקב ישן נוקבין אפילו במקדח (פירוש כלי מיוחד לנקוב) כגון שנשברה הברזא. ויש אומרים דלא שרי לנקוב נקב ישן אלא בחבית של חרס שאין הסתימה מהודקת יפה, אבל בחבית של עץ שמהדקים מאד העץ שסותמים בה הנקב וחותכים ראשו על דעת שלא להוציאו, ודאי נראה שזה נקב חדש, ואסור.

---

[19] כיור שנסתם עד שאין המים יוצאין ממנו כלל, אסור לפותחו על ידי כלי כגון משאבת גומי (פומפה), ובמקום צורך גדול מותר על ידי אמירה לגוי וכל שכן על ידי אמירה לאמירה לגוי, וכשאין גוי ויש ביזיון מותר לעשות על ידי שניים משום כבוד הבריות. ואם המים עוברים לאט מותר לפתוח על ידי משאבת גומי ביתית שאינו מעשה אומן, וכן מותר לפתחו על ידי שפיכת מים רותחים ואין לאסור משום בישול (חזון עובדיה שבת חלק ה עמוד שלא).

פתיחה על ידי כלי מיוחד

- **מותר לפתוח נקב שנסתם על ידי כלי מיוחד:**

כתב המרדכי נקב ישן שנסתם מותר לפתחו אף על ידי מקדח, **וכן פסק שו"ע** מותר לנקוב במקום נקב ישן אפילו במקדח דלא חשיב סתימה (מ"ב סקי"ז), בין נקב גדול ובין קטן ובלבד שלא ירחיב יותר (מ"ב סקט"ז), כגון שנשברה הברזא ונסתם הפתח או נקב במקום אחר שנסתם (מ"ב סקי"ח).

- **האם יש להחמיר בכלי עץ:**

הכל בו הביא יש אומרים שההיתר בפתיחת ברזא שנשברה הוא רק בחבית חרס שאין הסתימה מהודקת יפה, אך חבית עץ שסותמים הנקב יפה ועושים כן על דעת שלא להוציא, נראה שזה נקב חדש ואסור.

להלכה:

- **שו"ע** כתב בסתם להתיר פתיחת נקב על ידי כלי, והביא יש אומרים להחמיר בכלי עץ.
- **אליה רבה** שאר פוסקים חולקים על הכל בו ויש להקל כמותם.
- **פרי מגדים וחיי אדם** יש לחוש להחמיר כהכל בו.

סעיף ד

ברזא שבחבית ואין אדם יכול להוציאה, מותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא לצורך לשתות יין בשבת. הגה: ובלבד שלא יהיה הברזא הראשון נגד השמרים כמ"ש ס"ב (ב"י בשם שבולי לקט).

להכות בברזא על ברזא שנסתמה

על פי המבואר לעיל שמותר לפתוח נקב ישן שנסתם, כתבו הראשונים ברזא שבחבית שנתקעה ואי אפשר להוציאה ומעכבת מהיין לצאת, מותר להכות בה על יד ברזא אחרת, **וכן פסק שו"ע**. הרמ"א הוסיף בלבד שלא יהא הנקב כנגד השמרים כדלעיל.

סעיף ה

מותר ליתן קנה חלול (בחבית או ברזא) להוציא יין אף על פי שלא היה בו מעולם, **אבל** ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם, **לא**, דגזרינן שלא יתקן מרזב ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק, דכשלוקח העלה ומקפלו כעין מרזב נראה כעושה מרזב, ולא דמי לברזא או קנה שאינו עושה בו שום מעשה. הגה: ויש מתירים אפילו בעלה של הדס במקום שיש לו הרבה קטומים ואין לחוש שמא יקטום (הרא"ש ס"פ חבית וטור).

ליתן קנה או עלה הדס בחבית

- **נתינת קנה בחבית:**

בגמרא שבת (קמו:) "גובתא (לתקוע קנה חלול שיזוב דרכו היין) **רב אסר ושמואל שרי, מחתך לכתחלה דכולי עלמא לא פליגי דאסור** (לתקנו שיהא תואם לנקב לכולי לעמא אסור)**, אהדורי דכולי עלמא לא פליגי דשרי** (אם נפל מותר להחזיר)**, כי פליגי דחתיכה ולא מתקנא. מאן דאסר גזרינן דילמא אתי למיחתך לכתחלה, ומאן דשרי לא גזרינן** (נחלקו במתוקן שלא ניתן בנקב מעולם, אם גוזרים שמא יתקן)". ומבואר שם שהלכה כשמואל.

פסק שו"ע מותר ליתן קנה חלול בחבית או ברזא להוציא יין אף שלא היה בו מעולם, שעומד ומיוחד לכך ואינו מתקן כלי. ואף שנותן ואינו יודע אם יגיע למידתו. הרמב"ם התיר לתקוע אף קנה שצריך תיקון, דלא חיישינן שיבוא לתקנו (מ"ב סקכ"א). ואסור לתקוע היטב בחוזק ביתדות.

- **נתינת עלה הדס בנקב החבית:**

בגמרא שבת (שם) "**אמר שמואל האי טרפא דאסא אסור** (להניח עלה הדס בנקב החבית שיזוב דרך שם)**,** מאי טעמא רב יימר מדפתי אמר גזירה משום מרזב (שמא יכין מרזב)**, רב אשי אמר גזירה שמא יקטום** (עלה קשה מהענף ויתקנו ואסור דהוי כמתקן כלי)**, מאי בינייהו איכא בינייהו דקטים ומנחי** (מוכן לכך מבעוד יום לרב אשי מותר שייעדו ואין לחוש שינתק, ויש שגרסו בלשון רבים 'קטמי ומנחי' והצריכו שיהיו לו כמה עלים מוכנים)".

נחלקו הראשונים הלכה כמי:

- **רמב"ם** הלכה כרב יימר גזירה משום מרזב.
- **רא"ש וטור** הלכה כרב אשי גזירה שמא יקטום, ומותר אם יש הרבה קטומים מוכנים.

להלכה:

- **שו"ע** הלכה כרמב"ם אסור מגזירה שמא יעשה מרזב.
- **רמ"א** הביא יש מתירים במקום שיש לו הרבה קטומים.

סעיף ו

מותר להתיז ראש החבית בסייף דלאו לפתח מכוין, כיון שמסיר ראשה. אבל לנקבה בצדה, בין של חבית בין של מגופה, אסור אפילו ברומח שעושה נקב גדול. ואינו דומה לפתח דכיון דהוי מצדה ודאי לפתח מכוין. וליקוב המגופה למעלה, מותר, דלאו לפתח מכוין, שאין דרך לעשות פתח למעלה אלא נוטל כל המגופה.

להתיז ראש החבית או לנקוב בה

משנה שבת (קמו.) "שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. ואין נוקבין מגופה של חבית דברי ר' יהודה, וחכמים מתירין, ולא יקבנה מצדה". **ובגמרא** (שם) "**אמר רב הונא מחלוקת** (ר' יהודה וחכמים במגופת חבית) **למעלה** (שאין דרך לפתוח שם שלא יפלו שם עפר וצרורות) **אבל מן הצד דברי הכל אסור, והיינו דקתני לא יקבנה מצדה** (של המגופה)**. ורב חסדא אמר מחלוקת מן הצד** (חכמים מתירים שאין דרך לנקוב מגופה אף בצד אלא מסירים אותה, ור' יהודה סבר דרך בכך) **אבל על גבה דברי הכל מותר, והא דקתני לא יקבנה מצדה התם בגופה דחבית** (וחבית לכולי עלמא אסור לפתוח מהצד

משום שדרך בכך והוי תיקון כלי)", ופסקו הרי"ף הרא"ש והרמב"ם הלכה כר' הונא. **ועוד** (שם) "ר' שמעון בן גמליאל אומר מביא אדם את החבית של יין ומתיז ראשה בסייף (דהיינו שמתיז ראשה יחד עם מגופתה)". **ועוד** (שם) "בעו מיניה מרב ששת, מהו למיברז חביתא בבורטיא בשבתא (לתחוב רומח בדופן חבית לנוקבה), לפיתחא קמיכוין ואסיר או דילמא לעין יפה קמיכוין ושרי (האם אסור משום עשיית פתח, או מותר משום שכוונתו להוציא בקלות ב'עין יפה'), אמר ליה לפיתחא קא מכוין ואסיר (אסור, שאם היה רוצה לפתוח בעין יפה היה נוטל כל המגופה)". **מבואר** ג' מקרים: **א)** לנקוב מגופת חבית יש חילוק בין הצד לבין מלמעלה ומחלוקת תנאים ועליה מחלוקת אמוראים. **ב)** לשבור ראש חבית עם המגופה מותר. **ג)** לנקוב ברומח בדפנות החבית אסור.

להלכה:

הדינים העולים מסעיף זה ומסעיף א': **א)** חבית שלמה אסור לשוברה משום סתירת כלי. **ב)** חבית גרועה שדיבק שבריה בזפת מותר לשוברה או להתיז ראשה שאינו עושה פתח אלא רק מכוון לעין יפה, כתב מ"ב (סקכ"ה) ההיתר הוא רק מפני אורחים[20], והוא הדין שמותר לקרוע עור מעל פי חבית של יין לצורך זה. ולא יעשה נקב יפה בין בראשה ובין בצידה משום מתקן כלי. **ג)** מגופת חבית מותר לנוקבה בראשה אבל לא בצידה, שאינה כלי ופתח מלמעלה הוי שלא כדרכה הואיל ויכול ליפול שם עפר וצרורות (מ"ב סקכ"ג – סקכ"ו). **ד)** להתיז ראש המגופה לבד, מותר אף בחבית שלמה (מ"ב סקכ"ג)[21].

---

[20] בחזון איש (סימן נא סקי"ח) הבין בדברי המשנה ברורה שההיתר הוא רק כשעושה כן בפניהם של האורחים, ובזה ניכר שעשיית הפתח היא משום עין יפה לכבודם ולא לתיקון הכלי. ובכף החיים (אות לו) כתב מדברי הלבוש ומסתימת השו"ע משמע שמותר בכל עניין שצריך ליין.

[21] לכאורה דברי השו"ע נסתרים ממה שכתב בתחילת הסימן (בסעיף א) שכלי שלם יש בו דין סתירה ואסור לשוברו בשבת ורק במוסתקי דהיינו חבית שדיבק שבריה בזפת התירו, והיאך התיר כאן להסיר מגופת החבית. והשיורי כנסת הגדולה (הגה"ט אות ו) כתב שכאן מיירי במוסתקי ובזה מותר לשבור מגופת החבית, אך חבית שלמה לא התירו להתיז ראש מגופתה. וכ"כ המגן אברהם (סק"ז). אך דעת המטה יהודה עייאש (סימן שיד סק"א) שהשו"ע התיר להתיז מגופת החבית אף בחבית שלמה, ויש לחלק בין סתירה גמורה של הכלי שאסר השו"ע אם לא במוסתקי, לבין התזת הראש לבד שמותר אף בחבית שלמה. וכתב 'וכן שמעתי ממגידי אמת על הרב הגדול מהר"א יצחקי שכשיצא לחו"ל בשליחות מצוה הביאו לו כד אחד של יין שלם, והתיז ראשו בסייף, מוכח שהיה פשוט בעיניו להתיר אפילו בחבית שלמה'. וכן העיד מרן החיד"א במחזיק ברכה (שם סק"ה). ולפי דבריהם כל מקום שסותר כלי אם לא סותר כולו אלא רק עושה בו פתח יש לנו להתירו, ולא חשיב סתירת כלים. והגאון מהר"י אלבעלי בספר קהלת יעקב (דף לג סוף עמוד א) כתב שהיתר השו"ע במגופת חבית מיירי שמסיר רק ראש מגופת החבית. ובאליה רבה (סק"ז) והמאמר מרדכי (סק"ז) כתבו בשם הפרישה הואיל והמגופה רק דבוקה לחבית ואינה החבית עצמה מותר לשוברה, ואף אם מסיר חלק מהחבית מותר, כיון דאין עושה נקב בפני עצמו אלא דעם המגופה נעשה הנקב נמי בגוף החבית. נמצא לביאור המטה יהודה אם לא שובר כל הכלי אף השו"ע מודה שמותר, ואף שיש באחרונים שחלקו וביארו בעניין אחר, בחזון עובדיה (שבת שם, עמוד שעב) הביא ללמוד מדבריו לעניין פתיחת פקק בקבוק בשבת.

סעיף ז

חותמות שבכלים, כגון: שידה, תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל, יכול להתירו או לחתכו בסכין או להתיר קליעתו. ודווקא כעין קשירת חבל וכיוצא בו. אבל פותחת של עץ ושל מתכת, אסור להפקיע ולשבר דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה. ומטעם זה אסור להסיר הצירים שקורים גונזי״ש שאחורי התיבות אם נאבד המפתח, ויש מתירים בזו. ושבירת פותחות של תיבות, יש מתיר ויש אוסר, ויש להתיר על ידי אינו יהודי.

שבירת חותמות ופותחות

❑ **כלי סתום בחבל או חותמת כיצד יפתחנו:**

בגמרא (ביצה לא:) "אמר שמואל חותמות שבקרקע (כגון דלתות פתחי בורות ומערה מערה הסגורים בחבל) מתיר (הואיל אינו קשר של קיימא), אבל לא מפקיע ולא חותך (שסותר בנין המחובר). שבכלים מתיר ומפקיע וחותך אחד שבת ואחד יו"ט (שאין בנין וסתירה בכלים)". **ועוד** במשנה (עירובין לד:) "נתנו במגדל ואבד המפתח הרי זה עירוב". ובגמרא "רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו הכא במגדל של עץ עסקינן, ואין בנין וסתירה בכלים וכו'. אביי ורבא דאמרי תרוייהו, במנעול וקטיר במתנא עסקינן, ובעי סכינא למיפסקיה".

לעיל סעיף א' הבאנו מחלוקת על איזה כלי אין בנין וסתירה, דעת השו״ע כתוספות והרא״ש שרק בכלי גרוע. נחלקו איזה 'חותמות' התירו להפקיע ולחתוך בביצה:

- **תוספות מרדכי רא״ש וטור** חותמת וקשירה של פשתן מותר כמבואר בעירובין, אך פותחת של עץ או מתכת אסור, דהוי בנין גמור וסתירה גמורה.
- **יראים** מותר אף פותחת של מתכת או עץ הואיל ואין בנין וסתירה בכלים.
- **סמ״ק ואור זרוע** יש להקל על ידי גוי.

להלכה:

- **פסק שו״ע** חותמות כלים הסגורות בחבל, מותר לפותחו דהוי קשר שאינו של קיימא, ומותר לחתכו בסכין דלאו סתירה גמורה היא. אבל פותחת של עץ או של מתכת יש אוסרים שכלי גמור שייך בו סתירה, ויש מתירים שאין כלל בנין וסתירה בכלים, ויש להתיר על ידי אינו יהודי[22]. ולפתוח על ידי סכין או מחט גדול מותר (מ״ב סקל״ז).
- **המ״ב** (סקל״ז) הביא יש שהתירו דווקא בהפסד מרובה או שנחפז הרבה לצורך מצווה.

---

[22] ובחזון עובדיה (שבת חלק ה עמודים רצד-רצו, שסח-שעא, שעז-שעח) כתב 'תיבה נעולה שיש בה מאכלים שנעשו לצורך שבת ואבד המפתח, מותר להרוס ולשבור הפותחת או התיבה ליטול ממנה מאכלים לצורך השבת, שאין בסתירה זו איסור אלא מדרבנן משום שהוא מקלקל וכל המקלקלים פטורים, ולצורך שבת לא גזרו חכמים. ואם יש שם נכרי טוב לעשות הדבר על ידי נכרי'. ובהערות שם ביאר הגרע״י שההיתר הוא על פי דעת הרבה מהראשונים שאין בנין וסתירה בכלים מן התורה, ולשבור כלי לצורך שבת מותר, ואף שהשו״ע (סימן שיד סעיף א וסעיף ז) אסר לשבור, הסכמת האחרונים דלא כשו״ע בזה אלא כרוב הראשונים כמבואר לעיל, ומיהו לכתחילה אם יש גוי יעשה על ידו כדעת מרן (עיין לעיל בהערה על סעיף א).

☐ **הסרת צירים של אחורי התיבה:**

תיבה נעולה שאבד המפתח שלה נחלקו אם מותר להסיר היתד המחבר את צירי התיבה וכיסויה, כדי לפותחה:

» **הר"י מקינון** מותר שאינה סתירה גמורה שאינו שובר שום דבר.

» **רבינו פרץ** אסור, ממה שאסרו להחזיר דלת תיבה שמא יתקע, יש ללמוד שגם בהסרת הצרים יש איסור סתירה.

להלכה:

השו"ע הביא האוסרים בסתם ויש מתירים, ומיהו על ידי אינו יהודי יש להתיר דלא גרע משבירת פותחת מתכת או עץ. לקבוע הצירים או המנעול במסמרים לכלי, אסור לכולי עלמא משום מתקן מנא, ואפילו על ידי אינו יהודי (מ"ב סקל"ד).

סעיף ח

חותלות (פי' מיני כליס) **של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל, מתיר וסותר שרשרות החבל וחותך אפילו בסכין, ואפילו גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם.**

סתירת חותלות של תמרים

☐ **חותלות דינם ככלי רעוע:**

בגמרא (שבת קמו.) "חותלות (כלים העשויים מכפות תמרים), של גרוגרות ושל תמרים מתיר ומפקיע וחותך".

וכן פסק שו"ע חותלות של גרוגרות ושל תמרים שמניחים בהם כדי שיתבשלו, מותר להתיר ולסתור שרשרות החבל שעליהם בסכין, ואף לשבור גופן של חותלות כמו שמותר לשבור קליפת האגוז להגיע למה שבפנים[23]. ודווקא חותלות שאינם כלים גמורים ועשויים רק לשמור הפירות בתוכן[24], והפרי מגדים הסתפק במחצלת שתופרים בה פירות (מ"ב סק"מ).

---

[23] יש בדברי השו"ע ב' חידושים האחד הוא בדין פתילת חוטים והשני הוא בשבירת כיסוי מאכלים, ומבואר במפרשים שההיתר בשבירת הקופסאות הוא משום שעשוי לכך מתחילה בשביל לשמור המאכל עד שישברו. ובמגן אברהם (סקי"ג הובא במשנה ברורה סק"מ) כתב שההיתר הוא רק בחותלות שאינן כלים גמורים ואינם עשויים אלא כדי שיתבשלו התמרים בתוכם אבל כלי גמור אסור. ומשמע שסובר המגן אברהם שההיתר הוא רק בכלי העשוי לבשל בתוכו ולא לשמירה ואחסון, אך כלי העשוי לקבלה כדרך רוב הכלים אין בו היתר שבירה לצורך מה שבתוכו. וכבר תמה הפרי מגדים (א"א סקי"ד) על דבריו וכתב שכל כלי העשוי לשמירה חשיב כמוסתקי ויש להתירו, וכן בשו"ת אגרות משה (האו"ח חלק א סימן קכב ענף ט) דחה דבריו עי"ש. וכן פסקו גדולי האחרונים ללמוד מדין חותלות לאריזות העשויים לשמור ונזרקים אחר השימוש בהם שמותר לקורעם, כמבואר בחזון עובדיה (חלק ה עמוד שסו) ובפסקי תשובות (אות ב ובהערה 16). ובמנוחת אהבה (חלק ג פרק טז סעיף ד) כתב שאף לדעת המגן אברהם שההיתר הוא רק בכלי שעשוי לבשל בתוכו, יש לומר שכלים הנזרקים לאחר שימושם דינם ככלי העשוי לבשל בתוכו.

[24] עיין הערה לעיל שחלקו הפוסקים על המגן אברהם בזה.

☐ **כיצד מותר לנתק החבל:**

בגמרא הובא לעניין חותלות שמותר 'מפקיע', ונחלקו מהו:

» **טור ושו"ע** מתיר שרשרות החבל.

» **רמב"ם** סבר שפותל חבלים חייב משום קושר וסותר משום מתיר, וכתב הבאור הלכה (ד"ה חותלות) שלדעתו צריך לומר שמפקיע הוא חותך בקריעה ולא בהתרת שרשרות החבל.

סעיף ט

מותר להפקיע ולחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או בעוף הצלויים.

לחתוך קשרי שיפוד הקשור באוכל

כתב המרדכי בשם ראבי"ה מותר להפקיע ולחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או בעוף הצלויים, **וכן פסק שו"ע**. ודמי לסעיף ז' שמותר לחתוך חותמות כלים העשויים מחבלים, ומחתך לא הוי הואיל ואינו מקפיד על המידה (מ"ב סקמ"א). והוא הדין פירות הקשורים או תפורים יחד בחוט, מותר להתיר או לחתוך (מ"ב סקמ"ב).

המבקע עצים לחתיכות גדולות איסורו הוא רק מדברי סופרים משום עובדא דחול, ולחתיכות קטנות חייב משום טוחן, ואם מקפיד על המידה חייב משום מחתך אף בגדולות (מ"ב סקמ"א).

סעיף י

חותמות שבקרקע, כגון דלת של בור שקשור בו חבל, יכול להתירו דלאו קשר של קיימא הוא, שהרי עומד להתיר. אבל לא מפקיע וחותך, משום סתירה. ודווקא כשעשוי לקיים על מנת שלא להסירו בשבת, אבל אם אינו עשוי לקיים כלל, מותר. ומטעם זה מותר להתיר דף שמשימין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט, שאינו עשוי לקיום (ועיין לעיל סימן רנ"ט).

הפקעת חותמות שבקרקע

☐ **חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע:**

לעיל סעיף ז' הובא מקור דין חותמות שבקרקע שמתיר קישורן הואיל ואינם בר קיימא, אבל לא מפקיע וחותך משום סתירה, שמחוברים בקרקע דינם כבנין **וכן פסק שו"ע**.

☐ **שריקת פי התנור בטיט:**

כתבו המרדכי ותרומת הדשן חותמות שבקרקע איסורם דרבנן הואיל ואינו עושה אלא פתח בעלמא, ולכן אם אינו עשוי לקיום כלל מותר אף להפקיע ולחתוך, ומטעם זה התירו להסיר דף המונח בפי התנור ושורקין אותו בטיט, **וכן פסק שו"ע**.

סעיף יא

אסור ליתן שעוה או שמן עב בנקב החבית לסתמו מפני שהוא ממרח, (פי' הערוך סיכה משיחה טיחה מריחה שיעה ענין א' הוא), אבל בשאר דברים, דלית בה משום מירוח, (הואיל ואין היין יוצא אז) (ב"י),

מותר. ואם היה היין יוצא דרך הנקב, אסור (לסתמו ואפילו) ליתן בו שום דרך הערמה לומר שאינו מכוין אלא להצניעו שם. ואם הוא תלמיד חכם, מותר לו להערים בכך.

נתינת שעוה או שמן בנקב החבית

❑ **סתימת חבית במה וכיצד מותר:**

במשנה שבת (קמו.) "שובר אדם את החבית וכו', ואם היתה נקובה לא יתן עליה שעוה מפני שהוא ממרח (ויש כאן משום ממחק, רש"י)". ובגמרא "מישחא (שמן עבה ליתנו על נקב החבית) **רב אסר ושמואל שרי**, מאן דאסר גזרינן משום שעוה ומאן דשרי לא גזרינן". ופסקו הרי"ף והרא"ש הלכה כרב. **מבואר** שאסור לתת שעווה או שמן עבה על נקב החבית לסותמה הואיל והוא ממרח, ואסור משום ממחק. ומשמע שעל ידי דבר שאינו ממרח מותר.

ועוד בגמרא (קלט:) "אמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מרבנן דשקל ברא דתומא ומנח בברזא דדנא ואמר לאצנועיה קמיכוינא וכו' (היה נוטל צלע של שום ומניחה במקום שיש בו נקב חבית לסתום, והוי כמתקן, ומערים לכתחילה), **אמר להו הערמה קאמרת, הערמה בדרבנן היא וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה** (לתלמיד חכם מותר על ידי הערמה, הואיל והוא איסור דרבנן ואין לחוש שיעשהו לכתחילה)". **מבואר** שאסור לסתום חבית אף בשאר דברים, אלא רק תלמיד חכם ועל ידי הערמה. וקשה מהגמרא לעיל שמשמע שמותר לסתום אם לא בשעווה או שמן עב. ונחלקו ביישוב הסתירה:

- **רש"י** יש חילוק בין מקום הנקב, מה שלמעלה מהיין מותר בשאר דברים ואסור בשעווה, ומה שלמטה מהיין אסור אף בשאר דברים.
- **רמב"ם** אסר לסתום בכל דבר, וקשה שמהגמרא משמע שמותר אם לא עשוי בשעווה. ונחלקו בביאורו:
  - **מגיד משנה** יש חילוק מה עובי הסתימה, אם היא רק על פני הכלי מותר בשאר דברים ואסור בשעווה, ואם היא נכנסת בתוך עובי הנקב אסור אף בשאר דברים.
  - **בית יוסף** אסור לסתום בכל דבר משום בונה בכלי, ואם סתם בשעווה אסור גם משום ממרח.

להלכה:

- **פסק שו"ע** כרש"י, אסור ליתן שעוה או שמן עב בנקב החבית לסתמו מפני שהוא ממרח, ואף להניח למעלה בלא למרח אסור שמא ימרח[25] (מ"ב סקמ"ו). אבל שאר דברים שאין בהם משום מירוח, אם היה הנקב למעלה מהיין מותר, ואם היה היין יוצא דרך הנקב, אסור אפילו על ידי הערמה ותלמיד חכם, מותר לו להערים בכך.
- **ב"ח אליה רבה ושארי אחרונים** שעווה או שמן עב הדין כשו"ע, אך שאר דברים הלכה כביאור הרב המגיד ברמב"ם שמותר רק על פניו מלמעלה, ובתוכו ממש אסור.

- **דבר שדרך לסתום בו:**
  לסתום בדבר שדרכו בכך כגון ברזא, לכולי עלמא מותר.

- **היתר תלמיד חכם:**

---

[25] משחקי פלסטלינה פימו חמר ושעווה אסורים בשבת, משום איסור ממרח (שמירת שבת כהלכתה פרק טז סעיף יג).

כתב המ"ב (סקמ"ט) היתר תלמיד חכם, הוא כשבאמת מכוון להצניע ולא לתקן, ותמה על הבית יוסף שהבין שהתיר הרמב"ם גם במכוון לתקן. כתב המגן אברהם אף דקימא לן שהיום אין לנו דין לתלמיד חכם, לעניין זה אין להחמיר, ויש חולקים[26].

- **מינים האסורים משום ממרח:**

שעווה מפורש שאסור דדמי לממחק, שמן עב פסקו הלכה כרב שאסור דדמי לשעווה, שומן וחלב דינם כשעווה. ומדובר שהכין השעווה מערב שבת לתשמיש, דאם לא כן אסור בלאו הכי משום מוקצה דלאו כלי הוא, וכשהכינו מותר לטלטלו ולא גזרינן שמא ידבקנו לכותל, שהדבקה עצמה אסורה רק מגזירה שמא ימרח.

סעיף יב

סכין שהוא תחוב בכותל של עץ מבעוד יום, אסור להוציאו בשבת כיון שהוא דבר מחובר. אבל אם הוא תחוב בספסל, וכן בכל דבר תלוש, מותר להוציאו. (הגה: ואם דלה ושלפה מבע"י, אפילו בכותל, שרי) (ב"י).

הוצאת סכין התקוע בכותל או בספסל

פסק השו"ע על פי המרדכי ותרומת הדשן, סכין התחוב בכותל של עץ אם הוא במחובר אסור להוציאו שמרחיב הנקב ועובר על איסור בונה, והוי פסיק רישא בדאוריתא, ואם הוא בכלי תלוש הואיל ואיסורו מדרבנן מותר להוציאו דפסיק רישא מותר בדרבנן כשאינו מתכוון. הוסיף רמ"א נעץ שלף וחזר ונעץ מבעוד יום מותר להוציא ולחזור ותחוב אף במחובר, שכבר הורחב מקום מושבו ואינו פסיק רישא, אך אם רק נעץ אסור (מ"ב סקנ"ג). ובכותל של לבנים במקום שאין הלבנים מדובקות זה בזה, מותר לתחוב סכין בכל ענין (מ"ב סקנ"א).

סעיף זה הוא המשך של סעיף א', ושם הובאו דעות הפוסקים מתי מותר פסיק רישא בדרבנן.

---

[26] כתב מהר"א הכהן בספר יוקח נא (אות ח) דדעת מרן שמי שיודע בעצמו שהוא תלמיד חכם יכול להקל (ואף שהיום אין לנו דין תלמיד חכם, סמך השו"ע לצרף דעת הרמב"ם שסבר שהקילו לכל אדם והיקל לכל הפחות למי שיודע בעצמו שהוא תלמיד חכם. והוי כעין ס"ס שמא הלכה כרמב"ם שמותר לכל אדם, ואף אם ההיתר הוא לתלמיד חכם בלבד שמא הלכה שיש דין תלמיד חכם היום).

סימן שטו □ דברים האסורים משום אוהל בשבת

סעיף א

אסור לעשות אוהל בשבת ויום טוב אפילו הוא עראי. ודווקא גג, אבל מחיצות מותר. ואין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול. הגה: אבל מחילה הנעשית לצניעות בעלמא, שרי (טור). ולכן מותר לתלות וילון לפני הפתח, אף על פי שקבוע שם (א״ז ב״י). וכן פרוכת לפני ארון הקודש, ובלבד שלא יעשה אוהל בגג טפח (ב״י וכל בו). וכן מותר לעשות מחילה לפני החמה או הלנה או בפני הנרות שלא יכבה אותן הרוח (מרדכי ריש פ׳ כירה). אבל אסור לעשות מחילה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו (דברי עצמו), וכן לפני ספרים כדי לשמש או לעשות צרכיו, אם לא שהיה מבעוד יום טפח שאז מותר להוסיף עליה בשבת (מרדכי ר״פ כירה).

אוהל ומחיצת עראי

□ **מקור אוהל עראי:**

משנה שבת (קכה:) "פקק החלון, ר' אליעזר אומר בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו (דמיחזי כמוסיף על הבנין), וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו". **ובגמרא** (שם) "אמר ר' יוחנן הכל מודים שאין עושין אוהל עראי בתחלה ביום טוב ואין צריך לומר בשבת, לא נחלקו אלא להוסיף שר' אליעזר אומר אין מוסיפין ביום טוב ואין צריך לומר בשבת, וחכמים אומרים מוסיפין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב". **מבואר** שאסור לעשות אוהל עראי מדרבנן.

▪ **האיסור באוהל עראי:**

פסק השו״ע אסור לעשות אוהל בשבת ויום טוב אפילו הוא עראי. ביאר המשנה ברורה (סק״א) אוהל קבע הוא תולדת בונה, ואוהל עראי אסור מדרבנן, וסתירה אסורה כבניה. כאשר עושה להגן מפני החמה או הגשמים, אסור אף כשעושה רק גג מונח על יתדות בלא מחיצות, ואם קושר ליתדות שיתקיים זמן הרבה אפילו על ידי עניבה חשיב אוהל קבע, ובפרי מגדים סבר שאפילו בלא קשר אם הוא לזמן מרובה חשיב קבע (מ״ב סק״ב סקט״ו וסקי״ז, שעה״צ סק״א וסק״ב).

□ **מחיצה העשויה לצניעות:**

מדברי הגמרא לעיל שאסרה אוהל עראי למדו הראשונים שמחיצת עראי מותרת, וכן בגמרא שבת (קלח.) "אמר רב משום רבי חייא, וילון מותר לנטותו ומותר לפורקו", ביאר רש״י הואיל ועשוי לצניעות, **וכן פסקו שו״ע ורמ״א** להתיר כשעושה עראי לצניעות, כגון להבדיל בין אנשים לנשים (מ״ב סק״ה), מפני החמה או הצינה והנרות שלא יכבו. הטעם משום שעיקר אוהל הוא הגג גזרו בו מה שאין כן מחיצות (מ״ב סק״ג).

לקמן סעיף י׳ יובא דעת הרמב״ם ור״ח שאסרו לתלות וילון אם אין לו חוט ומשיחה.

□ **מחיצה המתרת:**

נחלקו הראשונים האם מחיצה המתרת בסוכה או בטלטול אסורה:

» **רש״י** מותרת.

» **ר״ת ורא״ש** אסורה, הואיל ומתרת שפיר שייך בה דין אוהל.

להלכה:

פסק שו"ע 'דווקא גג, אבל מחיצות מותר. ואין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול'.

- **עשויה להתיר תשמיש:**

כתב רמ"א אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי לשמש מיטתו משום סכנה, וכן לפני ספרים כדי לשמש או לעשות צרכיו, משום שנחשב שעושה מחיצה המתרת. נחלקו באיזה אופן אסור (מ"ב סק"י, באה"ל ד"ה אם לא, שעה"צ סקי"ג):

» **מגן אברהם** הביא רמב"ם ועוד ראשונים שהתירו לעשות מחיצה לשמש בפני הנר, וביאר מה שאסור הוא כשעושה מחיצה המועילה מדין 'מחיצה', דהיינו שהנר מגולה למעלה והמחיצה גבוהה מי' טפחים, שמותר להאפיל בטליתו ולשמש, וצריך שתהיה המחיצה קשורה. אך אם המחיצה מכסה עד שאין הנר נראה שאז לא בעינן י' טפחים, מותר דהוי כיסוי בעלמא.

» **אליה רבה חמד משה ומאמר מרדכי** כל שהמחיצה גבוהה י' טפחים בכל עניין נחשבת מחיצה המתרת, הואיל ועל ידי המחיצה הותר לשמש[27].

» **משנה ברורה** בשעת הדחק שיצרו תוקפו יש לסמוך כמגן אברהם.

» **נשמת אדם** בשעת הדחק שיצרו תוקפו מותר לעשות מחיצה אף אם עושה יותר מי', שיש לסמוך על הפוסקים שלא נחשב מחיצה מתרת כיוון שהיה אפשר לשמש על ידי כפיית כלי ולא בעינן מחיצה דווקא.

לעיל סימן שי"ג סעיף א' הובא מחלוקת בפוקק חלון לסתום שלא תעבור טומאה. האם נחשב כמחיצה מתרת או לא.

- **היתר על ידי טפח פתוח:**

מהר"ם שנהג איסור במחיצה המתרת תשמיש לקמן, היה מתיר על ידי טפח פתוח מערב שבת, ביאר המרדכי שלמד זאת מדין גג אוהל עראי שמותר בטפח פתוח מערב שבת. **וכן פסק רמ"א** 'אם לא שהיה מבעוד יום טפח שאז מותר להוסיף עליה בשבת'. המגן אברהם ביאר שהמחיצה פתוחה טפח ברוחבה, ובבית יוסף פרי מגדים לבושי שרד וגר"ז כתבו אף אם כורך המחיצה למעלה על המוט ומשתלשל ממנה טפח למטה (באה"ל ד"ה שהיה מבעוד יום). כתב המ"ב (סקי"א) לפי זה מחיצה מתקפלת 'פארוואן' שעומד מופשט טפח מערב שבת מותר לפותחו, אבל אם היה מקופל אף שכולו יותר מטפח אסור.

לקמן סעיף י' מבואר מה הדין במחיצה המתרת שיש לה חוט או משיחה.

- ☐ **עוד סוגי מחיצות:**

- **מחיצה שאינה זזה:**

מחיצה שתולה וזזה ברוח מותר וחשיב עראי אף אם מניחה לתמיד. אם תלה מלמעלה ולמטה שאינה זזה, אם הוא לכמה ימים אסור מהתורה כדין אוהל קבע, ואם דרכו להיפתח תמיד אפשר שמותר אף מדרבנן ובפרט אם יש שם אסקופה (מ"ב סק"ו, שעה"צ סק"ה וסק"ו). לקשור וילון בעניבה שלא תזיז הרוח, לא חשיב בזה מחיצת קבע (שעה"צ סקי"א).

---

[27] להלכה בדין עשיית מחיצה במקום שיכול להשתמש שם על ידי כיסוי, כתב בכף החיים (אות יח, כא) לחוש לאליה רבה ולא לעשות מחיצה יותר מי' טפחים ובפחות מי' מותר, ובדיעבד שעשה מותר ליהנות ממנה (שמחיצה המתרת איסורה מדרבנן, ועוד הביא דברי מהר"ח בן עטר בספרו ראשון לציון שדעת הרי"ף הרמב"ם והרמב"ן שמותר לעשות כל מחיצה בפני הספרים לשמש מיטתו, ויש לסמוך על דעתם בדיעבד).

- **מחיצה לזמן מרובה – פרוכת של ארון הקודש:**

ברש"י לעניין וילון כתב טעם ההיתר הואיל ודרכו להינתן ולהסתלק, משמע שזמן מרובה אסור אף בוילון, נחלקו בהבנתו ונפקא מינה לפרוכת ארון הקודש:

« **תרומת הדשן** לכאורה אסור הואיל ועשויה להישאר זמן מרובה, או שמא מותר כיון שבלאו הכי יש דלת לארון והפרוכת אינה אלא לצניעות, ולמעשה נמנע מלהתיר.

« **בית יוסף** נהגו להתיר ולא ראינו מי שמיחה בכך, וכוונת רש"י לאסור אם הוילון מחובר מכל צדדיו ואינו זז ברוח, אך לא בעינן שיהא דרך להסיר הוילון.

« **רמ"א** כתב להתיר בפרוכת ובלבד שיזהר שלא יעשה אוהל בגג טפח בתלייתו (יבואר לקמן סעיף יב). רמ"א לא ביאר הטעם, ובמ"ב (סק"ז) הביא הטעם משום שבלאו הכי יש דלתות, ויש שהתירו גם כשאין דלתות כדין וילון. עוד כתב במ"ב להתיר על פי זה לתלות סדינין מצוירין על הכותל לנוי.

- **מחיצת אבנים העשויה לישיבה:**

בגמרא ביצה התירו לצדד ולהניח אבנים של בית הכסא אחת על השניה משום כבוד הבריות, ביאר הביאור הלכה (ד"ה ואין מחיצה) ההיתר הוא משום שעשויות לישיבה הם חשובות, ויש לאסור אף שאינם מתירות.

סעיף ב

עצים שתוקעין ראשן האחד בדופן הספינה וכופפין ראשן השני בדופן השני של הספינה, ופורסין מחצלת עליהם לצל, אם יש ברחבן טפח, או אפילו אין ברחבן טפח אם אין בין זה לזה ג' טפחים, חשיבי כאוהל ומותר לפרוס עליהם בשבת מחצלת, דהוי ליה תוספת אוהל עראי ושרי. ומטעם זה מחצלת פרוסה כדי טפח, מותר לפרוס שאר המחצלת בשבת. וטפח שאמרו, חוץ מן הכריכה.

תוספת אוהל עראי

☐ **אוהל טפח פתוח מותר לפתוח שאר האוהל:**

בגמרא עירובין (קב.) "אמר רב אסי הני כיפי דארבא (אולמות שעושין בספינה בעיגול, ותוחבים עצים מצד לצד), בזמן שיש בהן טפח, אי נמי אין בהן טפח ואין בין זה לזה שלשה למחר מביא מחצלת ופורס עליהן. מאי טעמא מוסיף על אהל עראי הוא, ושפיר דמי. הנהו דכרי (אילים) דהוו ליה לרב הונא, דביממא בעו טולא (צל) ובליליא בעו אוירא. אתא לקמיה דרב אמר ליה זיל כרוך בודייא (מחצלת), ושייר בה טפח. למחר פשטה, ומוסיף על אהל עראי הוא, ושפיר דמי".

וכן פסק השו"ע עצים שיש ברחבן טפח אף שרק אחד מהם רחב, או שאין ביניהם ג' טפחים ועל ידי לבוד נחשב שיש אוהל מועט, מותר לפרוס מחצלת על פני כולם, וכן מחצלת פרוסה

טפח מותר לפרוס שאר המחצלת[28]. אף שאין מחיצות תחת האוהל אסור, הואיל וכוונתו להצל ולהגן[29] (מ״ב סקי״ג וסקט״ו).

- ☐ **טפח במחצלת בעובי כריכת המחצלת:**

נחלקו האם הטפח שעושה מועיל אף כשעושה בעובי הכריכה או דווקא כשהמחצלת פתוחה:

- » **רש״י** מועיל עובי העיגול, כן הבינו התוספות ברש״י, והריטב״א כתב שאינו מוכרח.
- » **תוספות** דווקא שיהיה פתוח ממש.

להלכה:

פסק שו״ע צריך שהטפח יהיה חוץ מן הכריכה, הואיל ואינה פרוסה לשם אוהל (מ״ב סקט״ז).
לעיל סעיף א הובאו דברי רמ״א שמועיל טפח גם לענין מחיצה המתרת.

- ☐ **הנחת מחצלת סגורה עבה טפח:**

מחצלת סגורה שיש בעוביה טפח שלרש״י נחשב פתוחה טפח ולתוספות ושו״ע לא, נחלקו האם מותר להניחה כמות שהיא על מקום אחר (מ״ב סקט״ז, שעה״צ סק״כ):

- » **ט״ז ותוספת שבת** אסור, דיש לחוש לרש״י לחומרא שסבר שנחשב עובי כזה לאוהל.
- » **אליה רבה** מותר, הואיל ויש לומר שגם רש״י מודה לתוספות כריטב״א.
- » **מאמר מרדכי** אסור, אף לדעת תוספות יש לומר שאם הניחו על מקום אחר מחזי שפיר שנעשה לאוהל.

- ☐ **פריסת סדין על עריסה:**

עריסת תינוק, אם יש חישוקים מבעוד יום שיש בהם טפח או קרובים טפח, מותר להניח עליהם כדין אוהל עראי הואיל ועשוי לפי שעה ואינו עשוי להתקיים כך, והוא הדין עגלת תינוק (מ״ב סקי״ב).

סעיף ג

מטה, כשמעמידים אותה, אסור להניח הרגלים תחלה ולהניח עליהם הקרשים. אלא ישים הקרשים תחלה באוויר, ואחר כך הרגלים תחתיהם. והני מילי כשהרגלים הם דפים מחוברים, כמו דפני התיבה, אבל רגלים של מטות שלנו, וכן רגלי השלחן, מותר בכל גוונא.

אוהל עראי שלא כסדר מותר

- ☐ **אהל בהעמדת מיטה:**

---

[28] וצריך שיתחיל לפרוס מהצד שכבר פרוס בו טפח מערב שבת (שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף ו, מנוחת אהבה חלק ג פרק כג סעיף יא).

[29] גגון של עגלת תינוק, נחלקו אם יש להתיר לפותחו או שאסור משום אוהל, דעת החזון איש (סימן נב סק״ו) והמנוחת אהבה (חלק ג פרק כג סעיף טו) שמותר הואיל ומיועד לכך וזה ההיתר בכסא טרסקל לקמן בסעיף ה׳, וכן מותר לפתוח שמשיית גינה, כשהייתה תקועה בקרקע מערב שבת, וכן סככה שמעל מרפסת או חלון. אך הרבה מהאחרונים כתבו שההיתר בכסא טרסקל הוא משום שלא צריך למה שתחתיו, ולכן בגגון של עגלה וכל כיוצא בזה אסור מעיקר הדין, ורק אם פתוח טפח מערב שבת יש להתיר לפתוח השאר (חזו״ע חלק ה עמוד שב, אור לציון חלק ב פרק כח סעיף א, שמירת שבת כהלכתה פרק כד).

בגמרא ביצה (לב:) "אמר רב יהודה האי מדורתא (מחיצות היסק גדול) מלמעלה למטה שרי, מלמטה למעלה אסור. וכן ביעתא וכן קדרה וכן פוריא וכן חביתא". **מבואר** העושה אוהל עראי מותר על ידי שיניח הגג ואז המחיצות. **וכן פסק שו"ע** מטה כשמעמידים אותה ישים הקרשים תחילה באויר ואחר כך הרגלים תחתיהם.

- **תנאים לאסור באוהל עראי – איזה מיטה מדובר:**

העושה אוהל לשם צל להגן מחמה וכדומה לכולי עלמא אסור, כדין אוהל עראי. כאן בא להניח מיטה שאינה לשם צל, ורק ממילא נעשה אוהל מלמטה, ולא הצריכו שינוי אלא אם עושה המחיצות גם כן, יש שהוסיפו שרגלי המיטה עשויות כמחיצות, ויש שהוסיפו שישתמש באוויר תחתיו ויש שהצריכו שניהם (מ"ב סקי"ז – סק"כ, באה"ל ד"ה מיטות שלנו):

» **תוספות רא"ש ועוד** רק כשרגלי המיטה עשויות כמחיצות אך עמודים לבד מותר בלא שינוי, ורק כשמעמיד גם הרגליים, אך אם כבר מונחות שם מערב שבת מותר.

» **רשב"א ר"ן והרב המגיד** אם צריך להשתמש באוויר תחתיו אסור אף במניח על עמודים בלא מחיצות.

להלכה:

» **שו"ע** כתוספות.

» **באור הלכה** טוב לחוש לרשב"א אם לא בשעת הדחק.

נמצא לשו"ע במיטה או שולחן יש ג' תנאים להצריך שינוי שיהיה הגג ואז הרגלים: א) שמעמיד גם הרגלים. והוא הדין אם מטלטל הרגלים ממקום למקום להניח עליהם נחשב שהעמידן (מ"ב סקכ"ב). ואוהל קבע אסור אף אם היו שם הרגלים מערב שבת (באה"ל ד"ה מטה). ב) שיש דפנות המגיעות לרצפה, או תוך ג' טפחים סמוך לה (מ"ב סק"כ). ג) לדעת השולחן ערוך בסעיף ז' בתנאי שצריך לאויר שתחת (מ"ב סקי"ז. הט"ז לקמן ביאר שעל ידי המחיצות נחשב ראוי לשימוש, ולדבריו לשו"ע אין זה תנאי נוסף). נתיב חיים אם יש ד' מחיצות עד הרצפה אסור אפילו היו מונחים כך מערב שבת, ובשעה"צ (סקכ"א) דחה דבריו. התוספת שבת הצריך מחיצות גבוהות י', ובבאה"ל (ד"ה דפין) דחה דבריו.

- **מספר המחיצות המצריך שייעשה שינוי:**

לדעת השו"ע ששינוי צריך רק כשעושה גם המחיצות, נחלקו מה שיעור המחיצות שנצריך שינוי, תוספות ושו"ע לא ביארו כמה מחיצות יהיו שיחשב אוהל, ובטור כתב ד' מחיצות. למעשה במיטה שצריכים למה שתחתיה הסכימו הפוסקים שב' מחיצות המגיעות לקרקע אוסרות וצריך שיניח בשינוי, נחלקו בשולחן (מ"ב סקכ"ב, שעה"צ סק"ל):

» **ט"ז** אם עושה <u>ד' מחיצות אסור</u> אף בשולחן שאין משתמש במה שתחתיו. וכתב המשנה ברורה שיש לחוש לט"ז.

» **אליה רבה וגר"ז** <u>מותר</u> אף אם עושה ד' מחיצות הואיל ולא משתמש שם, ורק כשצריך למה שתחתיו ויש ב' מחיצות אסור[30].

---

[30] בבן איש חי (פרשת שמות סעיף ו) פסק כדעת הט"ז 'הא דגזרו אהל עראי וכו', אם מגיעים עד הארץ כמו דופני התיבה, או שהם סמוכים לארץ בפחות משלשה טפחים דהוי לבוד, הרי זה אסור לסדר הלוחות שהם קרקע המטה והשלחן עליהם, ואף על פי שאינו צריך לאוויר שתחתם כלל דמאחר דאיכא מחיצות גמורות עד הארץ נראה טפי כאהל ואסור'. אולם האליה רבה (סק"ו) נקט בדעת השו"ע שכל שלא צריך למה שתחתיו מותר אף כשיש לו ד' מחיצות, והביאו הכף החיים (אות לה). וכדבריו הורה המנוחת אהבה (חלק ג פרק כג סעיף כא והערה 49) בדעת השו"ע והתיר משום כן לפתוח עריסה של תינוק אף שדפנותיה מגיעות לארץ.

☐ **סתימת ארובה:**
הורה המגן אברהם, אסור לסתום ארובה על ידי כר הואיל ויש לה מחיצות נעשה אוהל על ידי זה, ואם הנקב עשוי בצד, או שסתימת הגג מחוברת כדלת מותר. חור שיש בו פחות מג׳ טפחים התיר התוספת שבת להניח ולסתום משום שנחשב לבוד, וכתב המשנה ברורה לסמוך על דבריו הואיל ויש להסתפק אם המחיצות העשויות תחתיו אוסרות הואיל ועשויות כבר (מ״ב סק״כ).

סעיף ד

מטה שהיא מסורגת, (פירוש נארגת) בחבלים, אם יש בין חבל לחבל ג׳ טפחים, אסור לפרוס עליהן סדין משום דעביד אהלא. וכן אסור לסלק בגד התחתון מעליה משום דקא סתר אהלא. ואם היה עליה כר או כסת או בגד פרוס מערב שבת, כשיעור טפח, מותר לפרוס בשבת על כל המטה.

עשייה וסתירה אוהל על מיטה

☐ **מיטה מסורגת בחבלים:**
דין השו״ע מבואר בר״ן והרב המגיד בשם הרשב״א, על פי המבואר לעיל, מיטה שיש לה מחיצות המגיעות לארץ[31] (מ״ב סקכ״ד), אם יש ריווח בחבלים יותר מג׳ טפחים נמצא שאין כאן אוהל ופריסת בגד או סילוקו אסורה, ואם היה פרוס טפח מותר להמשיך לפרוס, כדין אוהל עראי המבואר לעיל. כתב הבאור הלכה (ד״ה מטה) אף אם יש רווח אויר ג׳ בחבלי המיטה, יש תקנה על ידי שיניח הכיסוי ואז הדפנות כדלעיל סעיף ג׳.

▪ **מיטה זקופה או מוטה על צידה:**
בגמרא שבת (קלח.) "מטה וכסא טרסקל ואסלא מותר לנטותן לכתחילה". **מבואר** בדבר שיש בו איסור אוהל, אם הוא פתוח כבר מבעוד יום ומוטה על צידו, מותר לנטותו ואין בזה איסור הואיל והיה עשוי כבר. הפרי מגדים הסתפק בכלי גדול המחזיק מ׳ סאה, אם מותר לכפותו על אוכלין ומשקין (באה״ל ד״ה כסא).

סעיף ה

כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל, מותר לפתחו לכתחלה.

כסא העשוי פרקים

בגמרא שבת (קלח.) "מנקיט אביי חומרי מתניתא ותני, הגוד (עור על גבי יתדות, ולקמן סעיף יב נחלקו מהו) והמשמרת (בגד לסנן משקין) כילה (אוהל הפרוס על המיטה) וכסא גלין (שם מקום הנקרא גלין, והכסא עשוי להתפרק ולחזור) לא יעשה (משום אהל, רש"י הוסיף בכסא גלין יש לחוש יתקע בחוזק ויתחייב חטאת, והתוספות דחו דבריו), ואם

---

[31] המשנה ברורה (סקכ״ד) כתב על פי המבואר בבית יוסף, אם אין המחיצות מגיעות לקרקע מותר להניח כיסוי אף שצריך למה שתחתיו ולא אסרו אלא בדפנות המגיעות לקרקע. ובכף החיים (אות לט) כתב לחוש לר״ן והרב המגיד שהביא הבית יוסף, שבמקום שצריך למה שתחתיו אסור אף אם המחיצות מגיעות לקרקע.

עשה פטור אבל אסור (דהוי אוהל עראי) וכו', אבל מטה וכסא טרסקל (עליונו של עור ומקפלין אותו וכשמסלקין אותו סומכין אותו לכותל, וכשרוצה לישב עליו נוטהו ויושב על ארבע רגליו) **ואסלא** (עשוי ככסא טרסקל, אבל עור הפרוש עליו נקוב לבית הכסא) מותר לנטותן לכתחילה".

וכן פסק שו"ע כסא העשוי פרקים וכו' מותר לנטותו לכתחילה. למד המגן אברהם, מטעם זה מותר להעמיד החופה הקשורה בכלונסאות ולסלקה, והדף הקבוע בכותל שמניחים עליו ספרים. העיר המ"ב שדף הקבוע בכותל מותר בכל ענין, משום שאין כוונתו לאוהל ואין בו מחיצות (מ"ב סקכ"ז).

- ☐ **מיטות ברזל הסמוכות לכותל:**
מיטות המקופלות על הכותל וכשרוצה לישן פושטן ומניח עליהם סדין, כתב הבאה"ל אם יש מחיצות מצידיה והשליבות סמוכות ברווח יותר מג' טפחים ומגיעות עד סמוך לרצפה ג' טפחים, יש להחמיר לפתוח בשינוי שיניחו הסדין ואז יפשטו המיטה, ואם יש לו מיטה אחרת לא יפשוט מיטה זו, הואיל ויש לחוש לטירחא, ואם זה לצורך אורחים מותר (באה"ל ד"ה לכתחלה).

סעיף ו

כשמסדרים חביות זו על גב זו, אחת על גבי שתים, אוחז בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה. אבל **לא** יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן.

סידור חביות זו על גב זו

לעיל סעיף ג' הובא מקור מביצה על מדורתא שצריך שישנה ויעשה מלמעלה למטה, וכן בחבית. **וכן פסק שו"ע** כשמסדר החביות אוחז בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה, אבל לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן. ביאר המ"ב (סקכ"ט) שנחשב צריך לאויר שתחת האוהל הואיל ואם לא יהיה אויר בין החביות היו מתעפשין. ביארו תוספות אף שקימא לן דבר שאינו מתכוון מותר, היינו כשעושה דבר ולא מתכוון שיצא ממנו מה שאמור לצאת על ידו, אבל כאן הוא מתכוון לעשות מה שהוא עושה (באה"ל ד"ה לא יסדר).

סעיף ז

מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן. הגה: הואיל ואין לאויר שתחתיהן (טור ור"ן ר"פ תולין והמגי' פכ"ב).

אוהל שאין צריך לאויר שתחתיו

- ☐ **הנחת ספר על גבי ספרים מצד אוהל:**
כתבו הרשב"א והר"ן בשם תוספות, אין אוהל אסור אלא אם צריך לאויר תחתיו, ולכן מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן, **וכן פסק שו"ע**. ומזה הטעם מותר לפרוס מפה על שולחן אף שמשתלשל ממנה לצדדים עד לארץ, כיון שאינו צריך לאויר שתחת, ועוד שהמפה מונחת על השלחן (מ"ב סקל"א).

לעיל סעיף ג' הבאנו מחלוקת בצריך לאויר תחתיו האם צריך גם מחיצות להחשיב אוהל, ודעת השו"ע שצריך גם מחיצות.

- **ביזוי הספר אם מניח עליו:**

נחלקו כיצד מותר להניח ספרים אחד על השני (מ"ב סק"ל):

» **ט"ז** רק אם צריך ללמוד משניהם או שהספר התחתון מונח שם כבר[32].

» **מגן אברהם וחיי אדם** מותר בכל ענין.

סעיף ח

כל אוהל משופע, שאין בגגו טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגו רוחב טפח, הרי זה אוהל עראי והעושה אותו לכתחלה בשבת, פטור.

תנאי שיפוע אוהל

בגמרא שבת (קלח.) "תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור, היה כרוך עליה חוט או משיחה מותר לנטותה לכתחילה". ועוד שם (קלח:) "כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפורקה אמר רב ששת בריה דרב אידי לא אמרן אלא שאין בגגה טפח אבל יש בגגה טפח אסורה וכו'".

נחלקו הראשונים מהי טלית כפולה שלא יעשה כמוה, ומה החילוק בינה לבין כילת לתנים:

» **רש"י ורא"ש** טלית יש בה גג טפח ואסור ואם אין בה טפח יהיה מותר, כילה אין בה גג טפח ומותר.

» **רי"ף ורמב"ם** טלית אסורה אף כשאין בה גג טפח משום שאינה עשויה לכך, והוי אוהל עראי משום שאין בגג טפח, כילה אם אין בה גג טפח מותרת משום שעשויה לכך, ואם יש בה טפח אסורה כדין אוהל קבע.

להלכה:

פסק שו"ע כרי"ף ורמב"ם, ולכן העושה אוהל משופע או שווה (מ"ב סקל"ג) שאין בגגו או בשיפועו הסמוך לגגו טפח, פטור אבל אסור דגזרו בו אטו אוהל קבע, בין אם עשאו לזמן מועט או מרובה (מ"ב סקל"ד, באה"ל ד"ה כל אוהל).

כתב הבאה"ל (ד"ה שאין בגגו) אליבא דהרי"ף כילה שיש בה רוחב טפח בגג ויש לה חוט או משיחה, אין איסורה דאוריתא ופטור אם פרס אותה, דומיא דטלית שעל ידי חוט ומשיחה מותרת לכתחילה.

- ☐ **מטריה בשבת:**

כתב הבאה"ל (ד"ה טפח) האחרונים אסרו משום שהוא עשוי להגן מהחמה והגשמים, ואף שכסא טרסקל התירו כאן קושר המטריה ברצועות אחר פתיחתה, ועוד שיש שביארו היתר כסא טרסקל משום שאינו עשוי להשתמש תחתיו. יש שנקטו שחשיב אוהל קבע, ויש שנקטו אוהל עראי, אך לכולי עלמא אסור, ועוד שיש לחוש שיצא במקום שאין עירוב.

---

[32] כתב הילקוט יוסף (חלק ב עמוד שכג) שיש לחוש לט"ז.

סעיף ט

משמרת שתולין אותה לתת בה שמרים לסננן ומותחין פיה לכל צד, חשוב עשיית אוהל ואסור לנטותה.

תליית משמרת

משנה שבת (קלז:) "רבי אליעזר אומר תולין את המשמרת ביום טוב ונותנין לתלויה בשבת, וחכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביום טוב ואין נותנין לתלויה בשבת". **מבואר** בשבת לכולי עלמא אסור לתלות משמרת.

וכן פסק שו״ע משמרת העשויה כמין שק רחב ופתוח למעלה וסתום וחדוד למטה ומכניסין קצה החדוד בתוך הכלי והקצה העליון הרחב מסבבים בשפתו את הכלי, אסור לתלות מדרבנן. ותלות משמרת שטוחה על יתד מותר, וכל שכן לתלות כלי ביתד (מ״ב סקל״ו).

סעיף י

טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיתה תלויה בהם מערב שבת, מותר לנטותה ומותר לפרקה, וכן הפרוכת.

טלית ופרוכת שיש להם חוט

❑ **טלית כפולה שהיו עליה חוטין:**

לעיל סעיף ח׳ הובא דברי הגמרא בטלית כפולה שמותר לנטותה ולפרקה, ומחלוקת הראשונים איזה טלית מדובר, דעת השו״ע כרי״ף ורמב״ם שטלית אסור לנטותה אף כשאין בגגה טפח. כאן הובא המשך הדין שאם הייתה תלויה על המוט מערב שבת והיו בה חוטין שעל ידם פושט הטלית לקצוות, מותר לנטותה ולפרקה, שעל ידי החוטין נחשב כאילו פרוס ממנה טפח, ותוספת אוהל עראי מותר (מ״ב סקל״ז) **וכן פסק שו״ע**.

❑ **נטיית פרוכת:**

פרוכת או וילון המחוברים נחלקו מתי מותר לתלותם (מ״ב סקל״ט):

- **רמב״ם ור״ח** אם אין חוט ומשיחה אסור ואם יש מותר.
- **טור ושאר פוסקים** מותר בכל עניין.

להלכה:

בשו״ע העתיק לשון הרמב״ם שפרוכת מותר אם יש לה חוט, וכתב המגן אברהם דלאו דווקא אלא בכל ענין מותר גם אם אין חוט.

❑ **חוט במחיצה העשויה להתיר:**

נחלקו אם מחיצה המתרת מותר לפורשה אם יש עליה חוט (מ״ב סקל״ט):

- **מגן אברהם** כתב שלא יועיל חוט ומשיחה לפתוח מחיצה המתרת.
- **תוספת שבת** מותר.

סעיף יא

כילת חתנים, שאין בגגה טפח ולא בפחות מג׳ סמוך לגגה רוחב טפח, הואיל שהיא מתוקנת לכך, מותר לנטותה ומותר לפורקה. והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח.

כילת חתנים

❑ **צורת ההיתר בכילת חתנים:**

בגמרא שבת (קלח:) "כילת חתנים (עץ בראש המיטה ועץ בסופה ועליהם מוט, ומניח הכילה על המוט) מותר לנטותה ומותר לפורקה. אמר רב ששת בריה דרב אידי לא אמרן אלא שאין בגגה טפח אבל יש בגגה טפח אסורה וכו׳, וכי אין בגגה טפח נמי לא אמרן אלא שאין בפחות משלשה סמוך לגגה טפח, אבל יש בפחות משלשה סמוך לגגה טפח, אסור. ולא אמרן אלא שאין בשיפועה טפח, אבל יש בשיפועה טפח שפועי אהלים כאהלים דמו. ולא אמרן אלא דלא נחית מפוריא טפח, אבל נחית מפוריא טפח אסור". **מבואר** כיצד מותר לנטות כילת חתנים. **לעיל** סעיף ח׳ הובא מחלוקת ראשונים מה ההיתר בכילה, ודעת השו״ע כרי״ף והרמב״ם בטלית אף שאין גג טפח אסור לתת על מוט, וכילה שאני שעשויה לכך.

וכן פסק שו״ע כילת חתנים שאין בה גג אוהל טפח, מותר לנטותה ולפרקה. ועוד תנאי שלא תהא משולשלת טפח בזקיפה סמוך למיטה, שאז הטפח מחיצה והשיפוע הוא גג.

❑ **הנחת סדין על גבי מיטה ומשתלשל למטה:**

מיטה שלנו שאין בה כילה ופורס סדין, אין איסור אם משתלשל תחת המיטה, כיון שאין חלל טפח תחת הסדין (מ״ב סקמ״ב).

סעיף יב

הנוטה פרוכת וכיוצא בה, צריך ליזהר שלא יעשה אוהל בשעה שנוטה. לפיכך אם היא פרוכת גדולה, תולין אותה שנים אבל אחד אסור. ואם הייתה כילה שיש לה גג, אין מותחין אותה ואפילו עשרה, שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אוהל עראי.

תליית פרוכת

❑ **המקור ודעות הראשונים בביאור ׳גוד׳:**

בגמרא שבת (קלח.) "הגוד והמשמרת וכו׳ לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור", **ועוד** (שם קלח:) "הא דתניא גוד בכיסנא מותר לנטותה בשבת, אמר רב לא שנו אלא בב׳ בני אדם, אבל באדם אחד אסור. אמר אביי וכילה אפילו בי׳ בני אדם אסור, אי אפשר דלא מימתחא פורתא".

נחלקו מהו גוד מה טעם איסורו, מה ההיתר בגוד בכיסנא, מה החילוק בין אדם אחד לב׳ אנשים ומה הדין שאסור בכילה:

» **רש״י ור׳ ירוחם** גוד הוא עור תפור מלא ביין או חלב, ועוברי דרכים מניחים אותו מתוח על גבי יתדות, ועל ידי מתיחתו דומה לאוהל ואסור להניחו ולמותחו בשבת. גוד בכיסנא

פירוש שמבעוד יום מונח על מקומו ובא למותחו, על ידי שני בני אדם מותר שאין המתיחה עשויה בחוזק ויוכלו לקשור בלא להאהיל יותר ממה שהיה, על ידי אדם אחד אסור שמותחו בצד אחד וחוזר ומותחו ונמצא מאהיל יותר מתחילה (ביאר הריטב"א שם ד"ה הגוד, שאין להתיר משום תוספת אוהל עראי, הואיל ומתחילה הוא במקום קביעותו אין נחשב כתחילת אוהל). כילה אף בי' בני אדם אסור הואיל ואי אפשר שלא ימתחו יותר ממה שהייתה בתחילה.

- » **רמב"ם** גוד בכיסנא הוא פרוכת, ואסור לתלותה בשבת באדם אחד שמא יעשה אוהל בקיפולו, ושני בני אדם יכולין ליזהר שלא יתקפל, וכילה שיש לה גג לא מותחים אותה אפילו עשר בני אדם שאי אפשר שלא תגבה מעל הארץ ותיעשה אוהל.
- » **ראב"ד** כרמב"ם שגוד בכיסנא הוא פרוכת, ויש בה לולאות ורוצה לכוונה כנגד יתדות הכותל ולתלותה שם, ושני בני אדם יכולים לכוון בלי שינוי הקיפול, ואדם אחד חייב למותחה ונראה כנוטה אוהל, כילה אסור הואיל והיא גדולה אפילו עשרה בני אדם אינם יכולים לתלותה בלא לפתוח הקיפול.
- » **ר' יונה** (על פי רשב"א ד"ה הא דאמר רב) גוד בכיסנא כפרוש רש"י, והואיל ואין תחתיו מחיצות מותר לפורסו בשני בני אדם כאחד, אך באדם אחד אסור הואיל ובונה מעט מעט דמי לבנין ואף בלא מחיצות אסור, וכילה אף בעשרה בני אדם אסור הואיל והיא גדולה אינה נפרסת בבת אחת.

להלכה:
פסק שו"ע כרמב"ם, ולכן פרוכת כפולה וכיוצא בה שהתבאר לעיל (סעיף י) שמותר לנטותה כשאין בגגה טפח ויש לה חוט (מ"ב סקמ"ג), צריך ליזהר שלא יעשה אוהל בשעה שנוטה, ואם היא פרוכת גדולה, תולין אותה שנים אבל אחד אסור, ואף שאינו מכוון לאוהל הוי פסיק רישא (שעה"צ סקנ"ג). וכילה שמותר לפורסה כשאין בגגה טפח אף בלא חוט, ואם יש לה גג רוחב טפח אסור לפורסה כלל (מ"ב סקמ"ו), אפילו על ידי עשרה אנשים אסור, שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אוהל עראי (באה"ל ד"ה כלה וד"ה ותעשה). כתב המג"א מטעם זה יש נמנעים לתלות הפרוכת בשבת (מ"ב סקמ"ה).

סעיף יג

בגד ששוטחין על פי החבית לכסות, לא ישטחנו על פני כולו, משום אהל, אלא יניח קצת ממנו מגולה. והני מילי כשהכובא, (פירוש כלי), חסרה טפח. אבל אם אינה חסרה טפח, מותר דאין כאן אהל.

אוהל בכיסוי כלים

- ☐ **בגד ששוטחין על פי חבית:**

בגמרא שבת (קלט:) "אמר רב האי פרונקא (בגד ששוטחין על גיגית יין לכסותה) אפלגיה דכובא שרי, אכוליה כובא אסור (על חצי מהכלי מותר לכסות, אבל על כולו אסור)".

נחלקו הראשונים מה האיסור:
- » **רש"י ורמב"ם** אסור משום אוהל, ולפרוש על חלק מותר ועל כולו אסור. כתב הר"ן, לביאורם מדובר שאין הגיגית מלאה עד סופה אלא חסרה טפח דהוי אוהל.
- » **ראב"ד ורשב"א** משום עובדין דחול שרגילים לתלות משמרת לסנן מהפסולת, ועל חציו מותר הואיל ואין רגילים כן.

להלכה:

- « **שו"ע** פסק כרש"י ורמב"ם, לא לשטוח בגד על כל החבית כשהיא חסרה טפח.
- « **חיי אדם ומ"ב** (סקמ"ט) הנוהגים להקל בזה אין למחות בידם שיש להם על מי לסמוך.

היה מכוסה טפח מערב שבת מותר להמשיך לכסותו כמבואר לעיל סעיף ב' (שעה"צ סקנ"ט).

- **האיסור הוא בחבית רחבה:**

כתבו התוספות לפי הא דקיימא לן שאם היו המחיצות מבעוד יום מותר להניח עליהם ואין איסור אוהל (כמבואר לעיל סעיף ג), כאן מדובר בגיגית רחבה ולכן אסור אף כשהיה מחיצות לפני כן. וכתב המ"ב לפי זה חבית שדיבר בה השו"ע מיירי ברחבה הרבה.

- **כיסוי מיוחד לכלי:**

בגד המיוחד לכיסוי הכלי נחלקו האם מותר לכסות בו אף שהוא רחב הרבה (באה"ל ד"ה בגד):

- « **ט"ז** מותר הואיל ואינו נראה כעושה אוהל.
- « **מגן אברהם** אסור אף במיוחד אם אינו קבוע בצירים. וכתב הבאה"ל הואיל ומיוחד לכסות, אין לגזור שמא יבוא על ידי זה לסחיטה.

❑ **דוגמאות הפוסקים לאוהל בכלים:**

- **תיבה רחבה:**

כתב המגן אברהם תיבה רחבה הרבה שאין הכיסוי שלה קבוע בצירים אסור לכסותה בשבת. הוסיף הפרי מגדים אם היו המחיצות מבעוד יום, מותר לכסותה כדין אוהל שאינו לצל ומשתמש במה שתחתיו. ואם טלטל התיבה בשבת נחשב על ידי העמדתו שעשה המחיצות ואסור לכסות אף בחבית שאינה רחבה (מ"ב סקמ"ח, שעה"צ סקנ"ה).

- **חביות המשמשות בסיס לשולחן, מגירה שנשמטה, מטה מתרחבת ומתקצרת:**

כתב החיי אדם: א) צריך להיזהר בסעודות גדולות שמניחין שולחנות על חביות, שיהפוך צד החבית הפתוח לקרקע ויניח השולחן על הצד הסתום. **ב)** מגירת שולחן (טי"ש קעסטי"ל) שנשמטה ויש טפח בעומק חללה, אסור להחזירה שעושה אוהל. **הקצור שלחן ערוך** דחה שגג המגירה נעשה קודם הכנסת הדפנות ומותר באוהל עראי, **בשעה"צ** (סקנ"ו) ביאר שכאן אין שינוי במה שהגג קודם למחיצות. **ג)** מטה מתקפלת (שלא"ף באנ"ק) שיש לה כיסוי ואינו מחובר בצירים, אין להחזיר הכיסוי שעושה אוהל. כתב **הבאה"ל** (ד"ה על פי) אם כשנתקצרה אינה רחבה הרבה יש להתיר הואיל ועכשיו אינה רחבה.

סימן שטז □ צידה האסורה ומותרת בשבת

סעיף א

הצד צפור דרור למגדל שהוא ניצוד בו, ושאר צפרים, וצבי, לבית או לביבר שהם ניצודים בו, חייב. ואם אינו נצוד בו, פטור אבל אסור.

גדר מלאכת צידה

במשנה שבת (קו.) בציפור חייב כשצד למגדל, בצבי מחלוקת (מבואר על פי הב״ח) ר׳ יהודה סבר שאין צידה אלא צבי לבית, וחכמים אסרו אף בצבי לגינה לחצר או לביבר. ואמרינן בגמרא ציפור שחייב רק במגדל ולא בבית היא ציפור דרור שאינה מקבלת מרות ומכל מקום אסור, אך שאר ציפורים אף בבית חייב. ביאור מחלוקתם לר׳ יהודה דווקא מקום שלא יכול לברוח שם, ולחכמים כל שיכול לתופסו בשחייה אחת חייב, ולפי זה ר׳ יהודה יפטור ציפור בבית אף בשאר ציפורים. **שו״ע** פסק כחכמים.

כתב המ״ב הרוצה לסגור מפני הצינה ואגב כן סוגר על ציפור, בציפור דרור שאיסורו דרבנן מותר דהוי פסיק רישיה בדרבנן, ושאר ציפורים שאיסורם דאורייתא אסור. כתב הבאה״ל אסור מדרבנן להכניס בעל חיים לבית אף אם הדלת נשארת פתוחה, ואם הוא שם מותר לצמצם הפתח כל שיכול לצאת עדיין.

סעיף ב

צד צבי ישן או סומא, חייב. חיגר או חולה או זקן, פטור. הגה: המשסה כלב אחר חיה בשבת, הוי צידה (כלבו). ויש אומרים אף בחול אסור לצוד בכלבים, משום מושב לצים (תהילים א, א) (א״ז).

צבי ישן וכדומה

בגמרא שבת מבואר הצד צבי ישן וסומא חייב מפני שמחוסרים צידה, אך חיגר זקן וחולה פטור, והקשו מברייתא שחולה חייב ותירצה הגמרא ׳הא בחולה מחמת אישתא (קדחת) הא בחולה מחמת אובצנא (עייפות). **נחלקו** בביאור התירוץ מתי פטור, **רש״י** בחולי עייפות, **רמב״ם** בחולי קדחת. **שו״ע** סתם וכתב ׳חולה׳, **ט״ז** למד בדבריו שהשווה לזקן שדעתו כרש״י לפטור בחולי עייפות, **באה״ל** ממה שכתב השו״ע חולה משמע חולי רגיל קדחת, ותמה מדוע לא החמיר גם בעייפות גדולה.

שיסוי כלב אחר חיה

כתב רמ״א על פי הכל בו ואו״ז המשסה הוי צידה ואסור בחול משום מושב לצים, וכתב המ״ב כל שלא עשה מעשה פטור מדאורייתא ואיסורו דרבנן. תפסו הכלב בלא סיוע שלו ואחר כך לקח מהכלב כתב הבאה״ל שפטור.

סעיף ג

כל שבמינו נצוד, חייב עליו. אין במינו נצוד, פטור אבל אסור. הלכך, זבובים אף על פי שאין במינו נצוד, אסור לצודן. הגה: ולכן יש ליזהר שלא לסגור תיבה קטנה, או לסתום כליס שזבובים בו בשבת, דהוי פסיק רישיה שילודו שס (בה"ת ומרדכי ס"פ כירה ואגור). ויש מקילין במקוס שאס יפתח הכלי ליטלס משס, יברחו.

דבר שאין מינו ניצוד פטור

בגמרא שבת (קו:) מובא מחלוקת ר' מאיר וחכמים אם חייב על דבר שאין במינו ניצוד דהיינו שלא רגילים לצודו, ר' מאיר מחייב וחכמים פטור אבל אסור, והלכה כחכמים, **וכן פסק שו"ע** ולכן צידת זבובים פטור אבל אסור. כתב מ"ב אף כשצד לצורך לא חשיב צידה. דבורים לב"י הוי צידה ושאר פוסקים חולקים עליו, חגבים מחלוקת רש"י ורמב"ם, דגים הוי דבר שבמינו ניצוד.

לסגור תיבה שיש בה זבובים כשמכוון לסגור והזבובים ממילא ניצודים, **ספר התרומה** אסור, **טור** מותר לא נחשב צידה שבפתיחתו מיד יעופו, **רמ"א** הביא התרומה בסתם והטור ביש אומרים, ביאר המ"ב כוורת דבורים בסעיף ד' אסור הגם שיברחו בפתיחתו יש שם הרבה והם גדולים ויצליח לתפוס חלק אך כאן לא יצליח. **ב"ח ומגן אברהם** הלכה כתרומה. **ט"ז** צריך להפריח, אך רק את מה שרואה בעיניו ולא צריך לדקדק אם יש עוד.

סעיף ד

פורסין מחצלת על גבי הכוורת, (מקוס שמתכנסיס בו הדבוריס לעשות דבש), ובלבד שלא יכוון לצוד, וגם הוא בעניין שאינו מוכרח שיהיו ניצודים, כי היכי דלא להוי פסיק רישיה.

פריסת מחצלת על כוורת

בגמרא ביצה (לו.:) התירו לפרוס מחצלת משום אוהל ובלבד שלא יעשה מצודה. **רש"י** האיסור הוא רק לר' יהודה שהחמיר בדבר שאינו מתכוון, **תוספות** לכולי עלמא שמודה ר' שמעון בפסיק רישיה, אך לר' שמעון מספיק שיהיה חור קטן ולר' יהודה צריך גדול, **וכן פסק שו"ע**.

להניח מלכודת: כתב המגן אברהם לפרוס מצודה שתיכנס החיה לשם מיד חייב, שתיכנס אחר כך פטור.

סעיף ה

צבי שנכנס לתוך הבית ונעל אחד בפניו, חייב. נעלו שנים, פטורים. אין אחד יכול לנעול, ונעלו שנים, חייבים. הגה: ואס הפתח כבר מגופף, מותר לנעלה במנעול (ר"ן פ' האורג והמגיד פ"י).

סגר הדלת בפני הצבי

פסק השו"ע כדברי המשנה בשבת, שלמדו מדכתיב 'בעשותה' שיעשה כולה ולא מקצתה. נעלו שניים ואחד יכול לבדו והשני לא, מי שיכול לבדו חייב והשני פטור. כתב באה"ל נעל ונודע לו אחר כך שהיה שם חיה, אינו מחויב לפתוח. כתב רמ"א היה הפתח סגור יכול לנעול אותו.

סעיף ו

ישב אחד על הפתח ומלאו, יכול השני לישב בצדו. ואפילו אם עמד הראשון והלך לו, השני פטור ומותר. והראשון חייב.

ישיבה בפתח הבית למנוע יציאה

דין השו״ע כמבואר במשנה שבת.

נחלקו מה הדין כשהלך הראשון וזז השני מהפתח לרגע (כדי שיוכל לצאת), **תוספות יום טוב ומ״ב** חייב השני שיש כאן צידה חדשה, וכתב הבאה״ל לפי זה הקונה עוף ומניחו בבית אסור לסגור הבית אף שהיה ניצוד מערב שבת. **מגן אברהם** כשניצוד פעם אחת לא שייך בו צידה ומותר לסגור כשמכוון לשמור ביתו.

סעיף ז

הצד נחשים בשבת, או שאר רמשים המזיקים, אם לרפואה, חייב. ואם בשביל שלא ישכנו, מותר.

הצד נחשים ושאר מזיקים

דין השו״ע כמבואר במשנה בעדיות, הטעם שהתירו שלא ישכנו דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה דרבנן ומשום הזיק התירו.

סעיף ח

שמונה שרצים האמורים בתורה, הצדן חייב והחובל בהם, אף על פי שלא יצא מהם דם אלא נצרר תחת העור, חייב. ושאר שרצים, אינו חייב החובל בהם אלא אם כן יצא מהם דם, והצדן לצורך, חייב. שלא לצורך, או סתם, פטור אבל אסור, ולהרמב״ם חייב.

צידה בשרצים

במשנה שבת (קז.) הצד והחובל משמונה שרצים חייב שאר שרצים פטור אבל אסור, ובגמרא מבואר שתלוי זה בדין מלאכה שאינה צריכה לגופה, שר׳ שמעון פוטר ור׳ יהודה מחייב, **רוב הראשונים** פסקו כר׳ שמעון, **רמב״ם** פסק כר׳ יהודה ולפי זה חייב. **שו״ע** הביא בסתם להקל לפטור ואת הרמב״ים שחייב.

טעם הפטור בשאר שרצים: **תוספות** שאר שרצים אין להם עור והצדן בסתמא לאו לצורך קיימי, **ר״ן** שמונה שרצים אין דרכן להזיק ובסתמא ניצודים לאיזה צורך והוי מלאכה, אך שאר שרצים דרכם להזיק והצדם הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה. נפקא מינה בשאר שרצים אם ימצא שרץ שאין דרכו להזיק לר״ן יהא דינו כשמונה שרצים.

<u>חבלה בשרצים</u>

במשנה מובא החובל בשמונה שרצים שיש להם עור חייב ושאר שרצים שאין להם עור פטור, **בגמרא** מבואר חבלה שחייב בשמונה שרצים חייב עליה <u>כשנצרר</u> הדם אף <u>שלא יצא</u>. בראשונים נחלקו משום מה חייב בחובל, **רוב הראשונים** <u>שוחט</u> של אותו מקום שהדם הוא הנפש ושיעורו בכל שהוא, **רמב"ם** <u>מפרק</u> תולדה דדש ושיעורו בגרוגרת, **לפעמים** גם משום צובע כשנצרר הדם.

חבלה שהוציאה דם בשאר שרצים: נחלקו האם בחבורה <u>שיצא</u> הדם יש לחייב אף <u>בשאר שרצים</u>, **ר"ן ושו"ע** חייב משום נטילת נשמה ורק במכה שנצרר ולא יצא פטרו, **רמב"ם** פטור אפילו יצא לחוץ (טעם הפטור תלוי בטעם האיסור לחבול שנחלקו בו הראשונים).

<u>החובל באדם</u>

דרך נקמה נחלקו אם חשיב מקלקל ופטור או שחייב, **רמב"ם** חייב שעושה נחת רוח ליצרו, **ראב"ד** פטור. איסור יש לכולי עלמא ולכן יזהר לא הכות אדם שלא יבוא לידי חבורה ולא לחכך שחין של עצמו. הקזת דם והוצאת שן חייב שהוא לרפואה והוי תיקון.

<u>סעיף ט</u>

פרעוש, הנקרא ברגו"ת בלשון ערב, אסור לצודו אלא אם כן הוא על בשרו ועוקצו, ואסור להרגו. הגה: ואף לא ימללנו בידו, שמא יהרגנו, אלא יטלנו בידו, ויזרקנו (ר' ירוחם ני"ב ח"י). **אבל כנה, מותר להרגה. והמפלה בגדיו מכנים, לא יהרגם אלא מוללן בידו וזורקן. אבל המפלה ראשו, מותר להורגם.**

<u>צידת והריגת פרעוש</u>

בגמרא שבת נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע אם חייב בצד פרעוש מצד דבר שאין במינו ניצוד, אך לעניין הריגה לכולי עלמא חייב.

היתר כשעוקצו: **סמ"ג סמ"ק הגהות מימון** אם עוקצו על בשרו מותר להשליכו, **רשב"א ור"ן** אף אם <u>מתיירא</u> שמא ישכנו כשנמצא על בגדו מבפנים מותר. האם מותר להורגו כשעוקצו: **רבינו תם** מותר, **טור** אסור. **שו"ע** פסק דווקא אם עוקצו ורק להשליכו ולא להורגו. **ט"ז** היקל כרשב"א ור"ן כשעומד לעוקצו. כתב רמ"א כשנוטל פרעוש יזהר שלא ימללנו שלא יהרגנו.

<u>הריגת כינים</u>

בגמרא שבת (יב.) כינה הבאה מזיעת האדם נחלקו בית שמאי ובית הלל אם מותר להורגה, והלכה כבית הלל שמותר וכן פסק שו"ע.

המפלה כליו: ברייתא בגמרא "ת"ר המפלה את כליו מולל וזורק ובלבד שלא יהרוג אבא שאול אומר נוטל וזורק ובלבד שלא ימלול, אמר רב הונא הלכה מולל וזורק וזהו כבודו ואפילו בחול רבה מקטע להו ורב ששת מקטע להו". נחלקו בביאור ת"ק ואבא שאול שהחמיו לא להרוג, **רא"ש** מודים לבית הלל וחששו שמא יהיה שם פרעוש, **ר"ן** חלקו על בית הלל ואין הלכה כמותם. **שו"ע** פסק כרא"ש שמפלה לא יהרוג אל ימלול. **באה"ל** סמכו העולם להקל גם במפלה וירא שמים יחמיר כרא"ש.

תולעים שנתהוו מגללים ופירות תלושים, **מג"א** ההורגן פטור ומותר. **מ"ב** פטור אבל אסור.

סעיף י

כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי, נהרגים בשבת אפילו אין רצין אחריו. ושאר מזיקין, כגון: נחש ועקרב מקום שאינם ממיתין, אם רצין אחריו, מותר להורגם. ואם לאו, אסור. אבל מותר לדורסם לפי תומו, ואפילו במתכוון אלא שמראה עצמו כאילו אינו מכוון.

הריגת מזיקים

בגמרא שבת (קכא:) "א"ר יהושע בן לוי כל המזיקין נהרגין בשבת, מתיב רב יוסף חמשה נהרגין בשבת ואלו הן זבוב שבארץ מצרים וצירעה שבנינוה ועקרב שבחדייב ונחש שבא"י וכלב שוטה בכל מקום, מני אילימא ר' יהודה הא אמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, אלא לאו ר"ש והני הוא דשרי אחריני לא וכו', אמר ר' יוסף מתריצנא לה ברצו אחריו ודברי הכל". מבואר שלהרוג מזיקים תלוי במחלוקת מלאכה שאינה צריכה לגופה. שאר רמשים כגון עכביש ונמלים אסור להורגן.

כשרצים אחריו לדברי הכול מותר כל מזיקים משום פיקוח נפש, נחלקו מה התירו כשלא רצים לפי ר' שמעון, **רש"י** רק חמישה המנויים. **תוספות** לר' שמעון מותר אף שאר מזיקים כשלא רצים. שאר הראשונים הבינו כדעת רש"י.

נחלקו מתי מותר להרוג שאר מזיקים הרצים, **רי"ף רא"ש ושו"ע** אף שרק מזיקים, **רמב"ם** דווקא הורגים.

הורג לפי תומו: מבואר בגמרא מותר לדורסו לפי תומו, **ר"ן ושו"ע** אף שמתכוון להורגו אלא שעושה זאת כדי הילוך, **רש"י** שלא יתכוון להורגו.

סעיף יא

לא ישפשף ברגליו רוק על גבי קרקע, משום משוה גומות, אבל מותר לדורסו לפי תומו שאינו מתכוון למרח ולהשוות גומות. ואף על גב דממילא ממרח הוא, כי לא מכוון שרי, משום מאיסותא.

דריסה ושפשוף על גבי קרקע

בגמרא שבת רוק דורסו לפי תומו. וכתב הרמב"ם לא ישפשף ברגליו אלא רק ידרוס דהיינו יעבור עליו, ובבית יוסף ביאר אף שהתרנו בבעלי חיים מזיקים לדרוס ממש לפי תומו, כאן לא התירו משום שאין חשש היזק ועוד שמספיק בדריסה לבטל המאיסות ולא צריך שפשוף.

בשו"ע פסק להתיר לדרוס לפי תומו, ואין לחשוש משום משווה גומות, ההיתר בשו"ע הוא 'לדרוס' דהיינו להעביר הרגל באופן שאולי ישווה העפר, אך לשפשף אסור, ביאר **המ"ב** שאינו פסיק רישיה שיתמרח וישווה גומות בזה (**ט"ז** היקל אף שוודאי ישווה גומות). כתב המגן אברהם בזמנינו שאין שום

מאיסות לאנשים ברוק, יזהר שלא ישפשף כלל אלא רק יציג רגלו עליו, וליחה היוצאת מהפה והחוטם מותר ובבית הכנסת אף ברוק מותר.

לשפשף הרוק על רצפה מרוצפת, כתב מגן אברהם שתלוי במחלוקת שו"ע ורמ"א לעניין כיבוד בית אם גזרו מרוצץ אטו שאינו מרוצף לקמן של"ז. עוד ביאר אין לאסור משום ממרח הואיל ואין כוונתו שיתמרח על גבי חברו אלא רק שייבלע בקרקע.

סעיף יב

חיה ועוף שברשותו מותר לצודן, והוא שלא ימרודו. אבל אם הם מורדים, אסור לתפסם אפילו בחצר, אם החצר גדול שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה. הגה: ויש אומרים לאסור לצוד חיה ועוף שברשותו ואם צדן, פטור. (הגהות אלפסי). אבל פרה וסוס, וכל שכן שאר חיה ועוף שמרדו, אם צדן חייב חטאת, וכן עיקר (המגיד פ"י). חתול, דינה כשאר חיה ואסור לתופשה בשבת. (הגהות אלפסי).

חיה ועוף ברשותו

מבואר במשנה שבת חיה ועוף ברשותו הצדן פטור. **הגהות אלפסי** פטור אבל אסור. **הגהות מימוניות** פטור ומותר ודווקא ברשותו אך ברחו לו אסור, וכן דווקא בחצר אבל מרדו אסור, ולכן אסור לצוד שור שמרד בבעליו הצדו חייב. **פסק שו"ע** כהגהות מימוניות מותר משום שיחזרו מעצמם הרי הם כניצודים ועומדים ובלבד שאינם מורדים שאין נוח לתופסן שנראה כצד ואסור מדרבנן. **רמ"א** כהגהות אלפסי, נחלקו מה הדין בבית קטן שיכול להביאם בשחייה אחת, **מ"ב** מותר, **ט"ז** אסור.

כתב רמ"א (על פי המ"ב) פרה וסוס שנוחים לבני אדם וכל שכן שאר בעלי חיים שמרדו ואינם עשויין לחזור בערב, חייב חטאת, וחתול דינו כשאר חיות.

הכנסת בעלי חיים לכלוב: כתב מ"ב האחרונים פסקו כרמ"א ולכן יש להיזהר לא להכניס בעלי חיים משוחררים לכלוב ששם המקום צר ומקרי צידה, ואם כוונתו רק כדי שלא יזיקו בבית אפשר שמותר שהיא מלאכה שאינה צרכה לגופה בדבר שמדאוריתא אינו מחוסר צידה. קנה בעלי חיים ואינם רגילים בביתו ומורדים, אסור להחזירם וחייב מדאורייתא, ואם יש חשש שיברחו ויבוא לידי הפסד, מותר לומר לגוי שיכניסם לבית גדול שאין ניצודים בשחייה אחת דהוי שבות דשבות במקום הפסד.

סימן שיז – דין קשירה ועניבה בשבת

סעיף א

הקושר קשר של קיימא, והוא מעשה אומן, חייב, כגון: קשר הגמלים וקשר הספנים וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרים הרצענים בשעת עשייתן וכן כל כיוצא בזה, אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן, פטור. הגה: ויש חולקים שסבירא להו דכל קשר של קיימא, אפילו של הדיוט, חייבין עליו (רש"י והרא"ש ור' ירוחם וטור). ויש אומרים שכל קשר שאינו עשוי להתיר באותו יום עצמו, מקרי של קיימא (כל בו והגה"מ פ"י) ויש מקילין לומר דעד שבעה ימים לא מקרי של קיימא (טור ומרדכי) (וע"ל סימן שי"ד ס"י). וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן, מותר לקשרו לכתחילה, הגה: וכן לעניין התרתו דינו כמו לעניין קשירתו (טור), כיצד: נפסקה לו רצועה וקשרה, נפסק החבל וקשרו, או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בהמה, הרי זה פטור וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימא. וכל קשר שאינו של קיימא, אם קשרו קשר אומן הרי זה אסור. ולצורך מצוה, כגון שקושר למדוד אחד משיעורי התורה, מותר לקשור קשר שאינו של קיימא. הגה: ויש אומרים דיש ליזהר שלא להתיר שום קשר שהוא שני קשרים זה על זה, דאין אנו בקיאים איזה מקרי קשר של אומן דאפילו בשאינו של קיימא אסור לקשרו והוא הדין להתירו, וכן נוהגין (הגהות אלפסי פרק אלו קשרים). ומכל מקום נראה דבמקום צערא אין לחוש ומותר להתירו, דאינו אלא איסור דרבנן ובמקום צער לא גזרו. והא דבעינן ב' קשרים זה על זה, היינו כשקושר ב' דברים ביחד, אבל אם עשה קשר בראש אחד של חוט או משיחה, דינו כשני קשרים (סמ"ג).

קשרים האסורים והמותרים בשבת

- **מקור וחילוק קשר קיימא ואומן דאורייתא ודרבנן:**

במשנה שבת (קיא:) "ואלו קשרים שחייבין עליהן קשר הגמלין וקשר הספנין וכשם שהוא חייב על קישורן כך הוא חייב על היתרן", ועוד משנה "קושרת וכו' ורצועות מנעל וסנדל". ובגמרא "איתמר התיר רצועות מנעל וסנדל, תני חדא חייב חטאת, ותניא אידך פטור אבל אסור, ותניא אידך מותר לכתחילה. קשיא מנעל אמנעל, קשיא סנדל אסנדל. מנעל אמנעל לא קשיא, הא דקתני חייב חטאת בדאושכפי (שהסנדלר עושה לעולם), פטור אבל אסור בדרבנן (תלמידי חכמים לפעמים מתירים), מותר לכתחלה בדבני מחוזא (מתירים כל יום). סנדל אסנדל לא קשיא, הא דקתני חייב חטאת בדטייעי דקטרי אושכפי (ישמעאלים קושרים קבוע), פטור אבל אסור בדחומרתא דקטרי אינהו (שאר אנשים מתירים מידי פעם), מותר לכתחילה בסנדל דנפקי ביה בי תרי (של שניים שכל יום מתירים)".

- **איזה קשר אסור ומהו קיימא:**

נחלקו מה החילוק בין סוגי הקשרים, האם העניין הוא רק זמן הקשר או גם האם הוא של אומן:

- **רי"ף ורמב"ם** אומן וקיימא חייב מדאורייתא, רק אומן או רק קיימא דרבנן, לא אומן ולא קיימא מותר.
- **שאר הראשונים** אין תלוי באומן אלא רק בקיימא לכמה זמן, נחלקו מה נחשב של קיימא: **רש"י רא"ש וטור** עד שבוע מותר שבוע עד חודש דרבנן יותר מחודש דאורייתא. **רבינו ירוחם** עד ג' ימים מותר עד חצי שנה דרבנן מחצי שנה דאורייתא. **ארחות חיים** עד יום אחד מותר עד שבוע דרבנן יותר משבוע דאורייתא.

להלכה:

- **שו"ע** כרי"ף ורמב"ם, ולא ביאר מה שיעור קשר קיימא.
- **רמ"א** חשש לשאר הראשונים והחמיר בשל קיימא גמור חייב מדאורייתא אף שאינו של אומן. כתב מ"ב שחומרתו היא בשל קיימא לעולם. בגדר קיימא הביא ב' דעות **יש אומרים** ארחות חיים יותר מיום אסור, **יש מקילין** רש"י וסיעתו יותר משבוע אסור. (אחרוני זמנינו נחלקו הגרע"י אסר רק שבוע ויותר, והבן איש חי ועוד החמירו ביום אחד).
- **באור הלכה** יש להחמיר שקיימא הוא יום אחד ויותר, ובמקום צורך עד שבעה ימים.

כתב הבאה"ל קשר שהעולם עושים אותו לקיימא לא מועיל שיעשה אותו רק ליום אחד ואסור.

פסק שו"ע לצורך מצווה מותר לקשור קשר אומן שאינו של קיימא.

- **גדר קשר אומן:**
רמ"א בשם שלטי גיבורים וסמ"ג מספק שלא הוברר לנו מהו אומן יש להחמיר בשני קשרים זה על גב זה או קשר אחד בראש, ובמקום צער אין לחוש (אחרוני זמנינו הבן איש חי החמיר והגרע"י היקל וראייתו מחבל דלי הקשור מסתמא ב' קשרים שהתירו השו"ע).

- **התרת קשר:**
במשנה קשר שחייב על הקשירה חייב על ההתרה, וביאר **הרא"ש** שחיוב יש רק במתיר על מנת לקשור אך מתיר סתם אסור רק מדרבנן. בבאה"ל הביא **רש"י ורמב"ם** החולקים שמתיר חייב אף שאינו על מנת לקשור הואיל ויש לו בזה תיקון. (כתב הגרע"י קשר שאינו עשוי לזמן רב אלא כל שעה להיפתח, אינו נחשב קשר קיימא ומותר לפתוח שקית פיתות וכדומה אף שהי הקשור זמן מרובה).

<u>סעיף ב</u>

נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל **או** שנשמט רוב הרגל, מותר להחזיר הרצועות למקומם, ובלבד שלא יקשור. הגה: ודווקא שיוכל להחזירו בלא טורח, אבל אם צריך טורח לזה, אסור דחיישינן שמא יקשור (תוס' והרא"ש פ' במה טומנין).

<u>נשמטו לו רצועות</u>

בגמרא שבת (מח.) מבואר לעניין נתינת מוכין לתוך <u>כר וכסת</u> חדשים אסור ישנים מותר. למדו מכאן לעניין <u>סרבל</u> ישן בגד הקשור ברצועות שניתקו החוטים שלו מעיקר הדין מותר להכניס אליו, **תוס' ורא"ש** דווקא בעניין שאין לחוש <u>שמא יקשור</u> אך כשיש לחוש אסור כמו שגזרו בכלים שמא יתקע, ועוד במקום שהנקב <u>צר</u> אסור, **רמב"ם** דיבר לעניין <u>מנעל</u> ישן שנשמטו רצועותיו מותר ובלבד שלא יקשור, ולא חילק בין דבר שיש לחוש שמא יתקע. **שו"ע** כרמב"ם, **רמ"א** דווקא בלא טורח דהיינו שהנקב רחב, **מג"א וט"ז** <u>צ"ע</u> על רמ"א שהרי מה שהצריכו תוס' ורא"ש נקב רחב הוא אף כשאין

חשש שמא יקשור ואסרו משום תיקון כלי, **באה"ל** דעת הרמ"א היא כהגהות מרדכי שסבר כן ולא כתוס' ורא"ש, אף שהביאן בדרכי משה להלכה חלק עליהם. ולמעשה הורה הבאה"ל כתוס' ורא"ש.

סעיף ג

מתירין בית הצוואר מקשר שקשרו כובס, שאינו קשר של קיימא. אבל אין פותחין אותו מחדש, דמתקן מנא הוא. הגה: אפילו כבר נפתח, רק שחזר האומן וקשרו או תפרו ביחד כדרך שהאומנים עושין, (ר' ירוחם חי"ד). ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שאומנים עושין, אף על גב דהתפירה אינה של קיימא. דאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא (הגמ"ר פ' במה טומנין). ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא, ואין להתיר בפני עם הארץ (ב"י).

התרת בית הצוואר

בגמרא שבת (מח.) מבואר מתירין בית הצוואר מקשר שעשה בו כובס, אבל לא פותחין בתחילה משום תיקון כלי. **שו"ע** מתירין אבל אין פותחין, **ט"ז** דווקא שעשוי להתיר באותו יום של הכביסה.

קריעת תפירה שאינה של קיימא

בגמרא לעיל אסרו לפתוח בתחילה נחלקו מה הדין בבית הצוואר פתוח שחזרו ותפרו אותו כדרך שעושים האומנים האם מותר לחותכו, **רבינו ירוחם וריב"א** אסור וכן הדין בנעליים דבוקים אחד לשני בתפירה, **רבינו יואל וראבי"ה** מותר שאינו עומד להתקיים, **ב"י ורמ"א** אין להקל בפני עם הארץ.

כתב המגן אברהם חוטי כתונת שהסתבכו שלא אצל האומן אלא אצל הלובש, ולא נחשב מכה בפטיש, מותר לחתוך ולא יעשה כן בפני עם הארץ.

סעיף ד

קושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו, אבל לא בחבל, והני מילי בדליים הקבועים בבור, אבל דליים שלנו שאינם קבועים בבור אינו קשר של קיימא.

קשירת דלי במשיחה

בגמרא שבת (קיג.) לעניין קשירת <u>חבל דלי</u>: דעת **חכמים** <u>חגורה</u> מותר לקשור שצריך לה וייקח משם אחר השאיבה, <u>חבל</u> אסור שמא ישאיר אותו והוי של קיימא, ואף <u>חבל גרדי</u> של אומן שצריך לו אסור אטו שאר חבלים, ומיהו קשר <u>עניבה</u> מותר בכל חבל שאינו נחשב קשר. **ר' יהודה** שונה מחכמים, <u>חבל גרדי</u> לא גוזרים אטו שאר חבלים, וקשר <u>עניבה</u> אין להתיר. **עוד** בגמרא שם לעניין קשירת חבל <u>אבוס</u>: אשור לקשור <u>לפרה ולאבוס</u>, אך אם קשור לאחר מותר לקשור לשני, <u>וחבל גרדי</u> מותר בשניהם. **בתוספות** ביארו ההיתר של גרדי באבוס הוא רק <u>לר' יהודה</u>, **אי נמי** <u>אף חכמים</u> מודים שמותר בשל גרדי משום <u>שלא מצוי</u> שיהא של קיימא.

נחלקו כמי הלכה: **רמב"ם** כחכמים סתם לאסור כל חבל, **טור** כר' יהודה מותר בשל גרדי, ביאר הבית יוסף הטור הבין כתירוץ א' של תוספות וסתמא דגמרא פסקו הלכה כר' יהודה, הרמב"ם הבין תירוץ ב' של תוספות ופסק כחכמים.

כתב הרב המגיד דליים שלנו שאינם קבועים בבור מותר אף בחבל הואיל ואין עשוי להישאר שם, **פסק שו"ע** כרמב"ם והרב המגיד דלי קבוע בבור אסור שאינו קבוע מותר. כתב **מגן אברהם** דליים שלנו מותרים שאינם לזמן מרובה, וכתב **הבאה"ל** לפי זה הסוברים לעיל סעיף א' שיותר מיום אחד הוי קיימא יצטרכו להחמיר, ולמעשה אין להחמיר.

סעיף ה

עניבה מותר, דלאו קשר הוא. הגה: ואפילו אם עשה קשר אחד למטה, נוהגין בו היתר (אגור).

קשר עניבה

בגמרא שהובאה בסעיף קודם מבואר מחלוקת חכמים ור' יהודה בקשר עניבה חכמים הקילו, והלכה כחכמים **וכן פסק שו"ע**.

נחלקו מה הותר, **מרדכי** עניבה לבד או עניבה על גבי עניבה, **ר"צ אגור ורמ"א** אפשר גם קשר ועל גביו עניבה, וכן למדו בדעת השו"ע. כתב המ"ב ההיתר בקשר ועל גביו עניבה הוא בתנאי שהקשר אינו קיימא ועשוי להתיר בו ביום, אבל יותר מזה כגון בלולב אסור משום לעשות קשר אלא עניבה לבד, ורשאי לעשות שתי עניבות זה על גב זה.

סעיף ו

קושרים חבל בפני הפרה בשביל שלא תצא, אפילו בב' ראשי הפתח, ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויוציאנה דרך שם ויניח ראש השני קשור.

קשירה בפני הפרה

במשנה שבת התירו חבל בפני בהמה אף שמחובר בב' איסרים, נחלקו מה הביאור איסרים, **ר' ירוחם** שני חבלים ברוחב הפתח שצד אחד כבר קשור וקושר ב' ראשיהם השניים, **טור** חבל אחד שאינו קשור כלל וקשור את שני ראשיו, רש"י הביא את ב' הפירושים. פסק השו"ע כטור, טעם ההיתר דמסתמא יתיר את שניהם.

סעיף ז

מטלטלין חבל של גרדי (פירוש אורג), לקשרו באבוס ובפרה, ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויניח ראש השני קיים, אבל חבל דעלמא לא. והני מילי לקשרו באבוס ופרה. אבל אם היה קשור באבוס ורוצה לקשרו בפרה, או אם היה קשור בפרה ורוצה לקשרו באבוס, מותר בכל חבל.

טלטול חבל גרדי

בסעיף ד' הובאו דברי הגמרא שלא לקשור חבל בפרה ובאבוס, וחבל של גרדי מותר. **רש"י** משום קשר קיימא, **רמב"ם** משום מוקצה. במ"ב ביאר בשו"ע שהאיסור הוא משום קשר.

כתב המשנה ברורה, א) קשר שעשוי לזמן ולפעמים נמלך לבטלו אסור מדרבנן, ב) מותר לקשור בשבת אוכלי בהמה שאין בזה קשר קיימא, והחיי אדם כתב דווקא גמי שמתייבש אבל לא קש ועלי לולב שלא מתנתקים כשמתייבשים אסור. ג) הפותל חבלים חייב משום קושר והמפרידן שלא דרך קלקול חייב משום מתיר.

סימן שיח □ דין המבשל בשבת

סעיף א

המבשל בשבת, (או שעשה אחת משאר מלאכות), (טור), **במזיד, אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד. ובשוגג, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד.** (ואם אמר לאינו יהודי לעשות לו מלאכה בשבת, ע"ל סימן ש"ז סעיף כ').

המבשל בשבת מזיד ושוגג

□ **איסור מלאכת מבשל:**

במשנה שבת (עב:) שנינו אחת מאבות מלאכה היא בישול, ובגמרא (עד:) אמרו שבישול היה במשכן בסממני צבע. כתב המשנה ברורה (סק"א) בכלל מבשל: **א)** בישול מאכל וסממנין, **ב)** חימום מים או חלב הואיל ומושבח על ידי הבישול[33], **ג)** אפיית פת, **ד)** חימום והתכת מתכות תולדת מבשל[34], **ה)** בישול כלי אדמה שקודם שמתקשים מתרפים מעט, **ו)** ייבוש עצים בתנור. כללו של דבר המרפה גוף קשה או המקשה גוף רך באש, חייב משום מבשל. שיעור צלייה האסור הוא בכל שהוא, שחצי שיעור אסור מהתורה[35], ולחיוב חטאת הוא כגרוגרת, ואפילו מתלקט מכמה מקומות. אם צלה עד שראוי לאכילה חייב אף שנצלה בצד אחד, ואם צלה רק כמאכל בן דרוסאי צריך שיצלה מב' צדדים.

□ **הנאה ממלאכה שנעשתה באיסור:**

▪ **המבשל בדיעבד:**

בגמרא חולין (טו.) גיטין (נג:) כתובות (לד.) בבא קמא (עא.) **"המבשל בשבת בשוגג יאכל** (אף בשבת עצמה ואף המבשל עצמו), **במזיד לא יאכל** (לא הוא ולא אחרים עד מוצאי שבת ויעבור בכדי שיעשה), **דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר בשוגג יאכל במוצאי שבת** (בין הוא בין אחרים), **במזיד לא יאכל עולמית** (למבשל אסור, ושאר אנשים מותר). **רבי יוחנן הסנדלר אומר, בשוגג יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו, במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים". עוד** אמרו בחולין **"אמר רב חנן בר אמי, כי מורי להו רב לתלמידיה מורי להו כר' מאיר, וכי דריש בפירקא דריש כרבי יהודה, משום עמי הארץ". מבואר** שנחלקו ג' דעות מה דין המאכל שהתבשל בשבת. רב היה מורה לתלמידיו להקל כר' מאיר שוגג מותר אף בשבת מזיד מותר במוצאי שבת, ולעמי הארצות כר' יהודה בשבת אסור במוצאי שבת מותר.

---

33 כתב מרן הגרע"י (יביע אומר חלק ד סימן לד אות לז-לט) **לעניין שימוש בדוד שמש בשבת, שחימום מים יש להשוותו לבישול תבשיל שהתבשל כמאכל בן דרוסאי, ואנו פוסקים לאסור בישול תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי והוא הדין חימום מים. ומכל מקום יש לצרף לסניף בעלמא סברת האומרים שאין בבישול מים איסור תורה כדין תבשיל שבושל כמאכל בן דרוסאי.**

34 **שיעור החימום, כתב מרן הגרע"י** (חזון עובדיה שבת חלק א עמוד נד) **דווקא כשכוונתו להתיך את המתכת אסור, וכן כתב המנוחת אהבה** (חלק א פרק ג סעיף ו, שו"ת תפלה למשה חלק א סימן נט), **ודלא כהחזון איש** (סימן לז אות א) **שאסר לחמם מתכת אף כשאין כוונתו להתיך ואף שלא עושה ממנה גחלת.**

35 **וכן כתב הכף החיים** (אות לח) **שחצי שיעור בבישול אסור מהתורה. ובחזון עובדיה** (שבת חלק ד עמוד רפט) **כתב לחלוק על דבריהם, ודעתו כאחרונים שחצי שיעור במלאכות שבת אסור מדרבנן וכן ביאר ברמב"ם.**

» **תוספות סמ"ג ספר התרומה** הלכה כר' מאיר, ובסמ"ג כתב שלרבים יש לדרוש כר' יהודה. נחלקו לדבריהם מה הדין לעניין הנאה משאר מלאכות:

➤ **טור** נראה שהוא הדין לשאר מלאכות.

➤ **ספר התרומה סמ"ג וסמ"ק** דווקא מבשל משום שאפשר לאכול הבשר חי על ידי כסיסה, אך שאר מלאכות שלא היה ראוי כלל מערב שבת אסור בהנאה.

» **הגאונים רי"ף ורמב"ם רמב"ן ורא"ש** הלכה כר' יהודה. נחלקו אם בשוגג צריך להמתין במוצאי שבת:

➤ **ר' יונה רמב"ם ר"ן ורא"ש** לא צריך להמתין בכדי שיעשו, ורק במלאכת גוי ממתינים שיש לחוש אם נתיר שלפעם אחרת יאמר לגוי לעשות לו בשבת שיוכל ליהנות מיד למוצאי שבת, ועוד שבישראל לא ישמע לו (מ"ב סק"ה).

➤ **רש"י בה"ג ורמב"ן** יש להמתין כדי שלא ייחשב שנהנה ממלאכת שבת. כתבו הרשב"א והר"ן במבשל לחולה לכולי עלמא מותר למוצאי שבת מיד, כיון שעשה ברשות.

להלכה:

» **פסק שו"ע** כר' יהודה, מזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר במוצאי שבת, שוגג מותר במוצאי שבת מיד ולא בעינן להמתין בכדי שיעשו. וברמ"א הוסיף בסוגריים הוא הדין בשאר מלאכות[36]. שוגג הוא בין שגג בדין ובין שכח[37] (מ"ב סק"ו).

» **גר"א** כר' מאיר, מזיד מותר לכול למוצאי שבת, שוגג מותר גם לו מיד.

---

[36] וכן הסכמת הפוסקים לאסור הנאה ממעשה שבת בשאר מלאכות. ועיין בשו"ת יביע אומר (חלק יא סימן ל אות ז) שכתב לצרף דעת הראשונים שפסקו הלכה כר' מאיר, ולהתיר בחלב שנחלב בשבת באיסור. ולעניין שימוש בחשמל בשבת כתב מרן הגרע"י (יביע אומר חלק א סימן כ, חלק ב סימן יז. הליכות עולם חלק ד עמוד לא) שהחרדים לדבר ה' נזהרים בזה שלא להשתמש באור החשמל בשבת, ויש להקל על ידי שישאיר מנורת נפט וכיוצא בזה שעל ידה יש אור בכל מקרה. ובילקוט יוסף (שבת ג עמוד לז) כתב טעם לסומכים להקל משום שהחשמל המיוצר מועיל למקומות שיש בהם משום פיקוח נפש נמצא שיש היתר בעשייתו. ובחשמל שתיקנוהו בשבת, כתב מרן הגרע"י (הליכות עולם שם, חזון עובדיה חלק ו עמוד קנח) אם התקלה הייתה בשכונה שלמה וכדומה, שתיקון החשמל היה הכרחי לצורך חולה שיש בו סכנה וכדומה, וכן לצורך ביטחון התושבים, יש היתר להשתמש בו, אך אם התקלה הייתה בבית אחד או במספר בתים מועט שידוע שאין בו צורך פיקוח נפש, אין היתר להשתמש וליהנות בחשמל. אם נפתחה דלת הבית בשבת על ידי מפתח שהובא לשם באיסור דרך רשות הרבים במקום שאין שם עירוב, מותר להיכנס לתוך הבית בשבת, ואפילו כשנעשה הדבר במזיד על ידי יהודי מחלל שבת. וכן אם נפתחה דלת הבית באיסור על ידי כרטיס מגנטי הפותח את הדלת על ידי פעולה אלקטרונית, או שנפתחה הדלת על ידי לחיצה על כפתור המפעיל קוד חשמלי דיגיטאלי, או שנפתחה הדלת על ידי לחיצה על זמזם חשמלי, וכן דלת הנפתחת על ידי עין אלקטרונית כשמתקרבים אליה, ועבר שם יהודי ומחמתו נפתחה הדלת, מותר להיכנס לבית בשבת, ואפילו כשנעשה הדבר במזיד על ידי יהודי מחלל שבת (הלכה ברורה סעיף כה). המתגורר בבית דירות שיש בו שכנים שאינם שומרי תורה ומצוות, ואחד השכנים הדליק את האור בליל שבת בחדר המדרגות, מותר לעלות במדרגות ואינו צריך להמתין עד שהאור יכבה או לעצום את עיניו. ואף אם השכן עשה זאת במזיד במיוחד לצורך שכנו שהוא שומר תורה ומצוות גם בזה מותר לעלות במדרגות שהרי גם בלא האור היה יכול לעלות במדרגות, ובלבד שלא ימהר בהליכתו וגם לא יעשה איזה דבר הנצרך לאור כדי שלא יהנה ממלאכת שבת. והמחמיר על עצמו להמתין עד שאור החשמל יכבה כדי שלא ייראה הדבר כחילול ה' שיהודי שומר תורה ומצוות נהנה מחשמל שהודלק באיסור בשבילו, תבוא עליו ברכה (ילקוט יוסף שבת חלק ג עמוד סב).

[37] וכן הורו הכף החיים (אות יט) ובהליכות עולם (חלק ג עמוד ריט), ונפקא מינה לעובר איסור דרבנן בשגגה שטעה בדין שמותר לו מיד באותה שבת.

» **מ"ב** במקום צורך יש לסמוך על דעת הגר"א בשוגג.

- **ספק באיסור:**
כל שיש ספק מחלוקת אם יש בו איסור בישול או שאר מלאכות וכדומה, אין לאסור, שהנאה מהאיסור אסורה מדרבנן וספק דרבנן לקולא[38] (מ"ב סק"ב).

- **מלאכה דרבנן:**
נחלקו העושה מלאכה דרבנן האם קנסו (מ"ב סק"ג, באה"ל ד"ה המבשל):

» **פרי מגדים** הדין כמלאכה דאורייתא, מזיד אסור לו לעולם ולאחרים במוצאי שבת, שוגג מותר לכל במוצאי שבת.

» **גר"א וחיי אדם** בדרבנן לא קנסו שוגג אטו מזיד ומותר בשוגג מיד[39].

» **רמב"ם** לעניין טבילת כלים בשבת, התיר בשוגג שהטביל מיד, ובמזיד במוצאי שבת אף למטביל[40].

- **הנאה מדמי המלאכה, והבלוע בקדירה:**
העושה מלאכה במזיד שקנסוהו לעולם, מותר ליהנות מדמי המלאכה. קדירה שבישל בה במזיד בשבת, אסור לו לבשל בה הואיל ובלועה מדבר האסור לו, והמבשל לחולה מותרת הקדירה שאף התבשיל עצמו מותר למוצאי שבת[41] (מ"ב סק"ד).

- **הנאה ביום טוב שחל במוצאי שבת:**
יום טוב שחל במוצאי שבת ועשה מלאכה בשבת אסור ליהנות ממנה אף אם היה זה בהיתר גמור כגון מבשל לחולה, שאין שבת מכין ליום טוב[42] (מ"ב סק"ה).

- **התערב התבשיל בהיתר:**
כתב רמ"א ביורה דעה (סימן קב סעיף ד) בדין דבר שיש לו מתירין אינו בטל אפילו באלף. 'לא מקרי דבר שיש לו מתירין אלא אם כן הותר למי שנאסר, אבל אם נשאר לאחד לעולם אסור, אף על גב שמותר לאחרים כגון המבשל בשבת, לא מקרי דבר שיש לו מתירין'[43]. ובמשנה

---

[38] ומבואר בחזון עובדיה (שבת חלק ד עמוד תכב והלאה) שלא אומרים דין דבר שיש לו מתירים אינו בטל כשהספק הוא משום מחלוקת הפוסקים, ולכן המבשל בשוגג בדבר שהוא מחלוקת הפוסקים, אף שיכול לאכול המאכל במוצאי שבת בהיתר לכולי עלמא, יש להתיר לאכלו כבר בשבת. ועל כן פסק שם לעניין מי שעבר והניח תבשיל של מרק שנצטנן על פלטה חשמלית וחיממו חום שהיד סולדת בו, שאין התבשיל נאסר הואיל ומחלוקת פוסקים אם יש בישול אחר בישול בלח.

[39] וכן פסקו הכף החיים (אות ז) ומרן הגרע"י (הליכות עולם חלק ג עמוד ריח, חזון עובדיה שבת חלק ה עמוד ב) שבאיסור דרבנן לא קנסו שוגג אטו מזיד, וכן פסק בהלכה ברורה (סעיף כג, כז).

[40] בשו"ע לקמן (סימן שכג סעיף ג) כתב בסתם להתיר טבילת כלים בשבת וירא שמים יתן לגוי ויחזור וישאל ממנו, והמשנה ברורה (סקל"ג) כתב שהרמ"א בדרכי משה חולק. ולעניין דינא יש לומר כדברי המשנה ברורה כאן (סק"ב) שכל שיש מחלוקת לעניין דינא אין לאסור משון מעשה שבת, דספק דרבנן לקולא (חזון עובדיה עמוד תלג).

[41] וכן פסק הכף החיים (אות ט). אולם מרן הגרע"י (לוית חן סימן מב, הליכות עולם חלק ד עמוד לז) הביא חולקים על המגן אברהם בהבנת הרשב"א, וסוברים שאין צריך הגעלה ואף המבשל עצמו מותר בבלוע, וכתב שהמחמיר להגעיל תבוא עליו ברכה.

[42] ובהלכה ברורה (סעיף מ) הביא דעת המתירים במבשל לחולה בשבת שחל יום טוב במוצאי השבת, הואיל ובישל בהיתר לא שייך הכנה, וכתב שיש לסמוך על דבריהם להקל.

[43] בבן איש חי (שנה שניה פרשת בא אות ב, רב פעלים חלק א סימן יז) פסק במבשל בשבת במזיד אסור אף למבשל כדעת המגן אברהם, ולא מטעמיה אלא כדי שלא יהיו דברי חכמים כחוכא ואטלולא למבשל עצמו מותר ולאחרים

ברורה כתב, בשוגג אין מועיל ביטול שהרי יש לו מתירים לכולי עלמא, במזיד לאחרים אסור כדין דבר שיש לו מתירין במוצאי שבת, למבשל עצמו מחלוקת בביאור דברי רמ״א (מ״ב סק״ו, שעה״צ סקי״ב סקי״ג):

- « **מגן אברהם** רמ״א התיר כשהתערב אחר השבת, אך התערב בשבת עצמה אסור לו עד מוצאי שבת, משום שלאחרים הוי דבר שיש לו מתירין.
- « **חוות דעת** רמ״א התיר אף למבשל עצמו משום שלעצמו אין מתירין.

- ▪ **מלאכה שלא נעשה שינוי בגוף הדבר:**

כתב חיי אדם הקנס שקנסו שוגג אטו מזיד הוא רק שנעשה שינוי בגוף הדבר כגון בישול, אך בלא נעשה שינוי שוגג מותר אפילו לו ואפילו בו ביום ומזיד אסור עד מוצאי שבת, וסיים שיש להחמיר בכל איסורי תורה כמו בישול[44] (באה״ל ד״ה אחת).

סעיף ב

השוחט בשבת לחולה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר הבריא לאכול ממנו חי (בשבת). אבל המבשל, (או עשה שאר מלאכה), לחולה, אסור (בשבת) לבריא או לחולה שאין בו סכנה, דחיישינן שמא ירבה בשבילו. הגה: ואפילו בישל על ידי אינו יהודי, אסור בשבת. (תוספות פ״ק דגיטין ור״ן פ׳ אין מעמידין). ואם קלץ פירות מן המחובר לחולה בשבת, אפילו היה חולה מבעוד יום, אסור לבריא בשבת משום שגדל והולך בשבת ויש בו משום מוקצה (בית יוסף בשם ארחות חיים).

השוחט והמבשל לחולה

- ☐ **אכילת דבר שנשחט או בושל בשבת:**

בגמרא חולין (טו:) "אמר רבי יצחק בר אדא אמר רב השוחט לחולה בשבת אסור לבריא, המבשל לחולה בשבת מותר לבריא, מאי טעמא האי ראוי לכוס והאי אינו ראוי לכוס. אמר

אסור. ובחזון עובדיה (שבת חלק ד עמוד ציח) כתב שאין כלל דין דבר שיש לו מתירים ומותר בין למבשל ובין לאחרים, שכל דין דבר שיש לו מתירים הוא רק כשיהא מותר לכל העולם וכאשר אין לו היתר לכל העולם אין איסור כלל וכפשט דברי הרמ״א ביורה דעה (ושם הביא דעת הרבה אחרונים הסוברים כן, וצירף עוד דעת האבני צדק שלא אסרו הנאה ממעשה שבת אלא כשהוא בעיניה ולא על ידי תערובת), וכן פסק המנוחת אהבה (חלק א פרק כה אות טז). עוד הוסיף בחזון עובדיה להתיר אף בישל בשוגג והתערב, משום שלא אסרו הנאה ממעשה שבת אלא כשהדבר בעין, ועוד שאין הדעת נותנת שהמבשל בשוגג יהא חמור מהמבשל במזיד.

[44] בחזון עובדיה (עמוד תכז והלאה, וביביע אומר חלק י אורח חיים סימן כה) היקל בשעת הדחק ובאופן חד פעמי לחיילים שהביאו להם ברכב מחוץ לתחום תבשיל שהתבשל כל צרכו וחיממוהו בהיתר על פלטה, שיש לצרף כמה היתרים ולסמוך שלא אסרו מעשה שבת במקום שלא נעשה שינוי בגוף הדבר. ועוד כתב (יביע אומר חלק יא אורח חיים סימן כט) לעניין מים שהובאו בשבת למקומות גבוהים על ידי משאבות ונעשה הדבר על ידי פועלים יהודים, המיקל יש לו על מה שיסמוך כדעת הראשונים שלא אסרו הנאה ממעשה שבת כשלא נעשה שינוי בגוף הדבר, והמחמיר כדעת שאר הראשונים תבוא עליו ברכה. ואף שהובאו מחוץ לתחום אין לאסור מעיקר הדין, הואיל ולא הובאו לצורך אדם מסוים אלא לצורך האזור כולו, יש לדונם כפירות שהובאו לצורך ישראל זה שמותרים לישראל אחר. דלת מקרר שנפתחה ונדלקה הנורה במקרר, לא נאסרו המאכלים שבתוך המקרר אפילו אם פתחו במזיד, הואיל ולא נעשה איסור במאכלים והדלקת המנורה הויא פסיק רישא (ילקוט יוסף שבת חלק ג עמוד סב).

רב פפא פעמים שהשוחט מותר כגון שהיה לו חולה מבעוד יום, מבשל אסור כגון שקצץ לו דלעת. אמר רב דימי מנהרדעא, הלכתא השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא, מאי טעמא כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט, המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו". **מבואר** איסור שנעשה לצורך חולה, ר' יצחק בר אדא אמר רב ורב פפא סברו שיש איסור מוקצה והתיר רק בדבר שהיה בדעתו, ורב דימי התיר משום מוקצה ואסר דבר שיש לחשוש שירבה בשבילו. נחלקו להלכה:

- **רי"ף רא"ש מגיד משנה ברמב"ם** הלכה כר' דימי והחילוק הוא בין שוחט למבשל. ביאר הבית יוסף בשם הרשב"א הואיל וקיימא לן במוקצה כר' שמעון לאסור רק כשדחה בידיים ושאינו עומד ומצפה, ולכן בהמה שנשחטה אינה מוקצה. ומה שאמרו בביצה (כד:) נכרי שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחובר אסור, ביאר הבית יוסף: **א)** שם אינו משום מוקצה אלא מחשש שמא יתלוש. **ב)** שם מדובר בפירות שלקיטתם בקל, אמרינן שהסיח כשלא ליקט מערב שבת, אך בהמה שצריכה שחיטה במומחה וסכין בדוק וכו' אין מניעתו מלשחוט מוכיחה שהסיח דעתו. **ג)** ר' שמעון חולק על הדין של נכרי שהביא פירות, שהתיר טלטול בעלי חיים שמתו שראויים לכלבים, הוא הדין כאן יסבור שמותר באכילה.
- **ר"ן וראב"ד ברמב"ם** הלכה כר' דימי לחלק בין שוחט למבשל, אולם בשוחט מותר רק כשחלה מבעוד יום שהייתה הבהמה מוכנה לו ואין משום מוקצה. ביאר הבית יוסף דדעת הר"ן אף שהלכה כר' שמעון, מודה הוא במוקצה מחמת איסור שאין דעתו עליו, וכאן אסורה הבהמה בשחיטה.

להלכה:

פסק שו"ע כרי"ף רא"ש ומגיד משנה ברמב"ם השוחט לחולה מותר לבריא ואוכל ממנו חי על ידי הדחה ובלא מליחה, והמבשל לחולה אסור לבריא או לחולה שאין בו סכנה שמא ירבה. במוצאי שבת מותר מיד, ומותר לטעום אם התבשיל יפה בשביל החולה (מ"ב סק"י סקי"ב).

- **ביאור הגזירה שמא ירבה:**

נחלקו מתי מרבה נחשב לאיסור דאורייתא (מ"ב סקי"ג):

- **בית יוסף בשם מהר"ם** דווקא אם נתן הקדירה על האש ומוסיף שם חתיכות לצורך הבריא, אך המוסיף קודם שהניח על האש אין זה אלא איסור דרבנן.
- **מגן אברהם ומשנה ברורה** אף כשמוסיף קודם שנתן על האש איסורו מהתורה.

- **להרבות בגוי המבשל:**

פסק רמ"א על פי הר"ן אף אם בישל על ידי אינו יהודי אסור לישראל, ובמוצאי שבת מותר מיד ולא בעינן בכדי שיעשו ולא גזרו בזה משום בישולי גויים (מ"ב סקי"ד).

- **הקוצץ פירות לחולה:**

כתב **הארחות חיים וכן פסק רמ"א** שאסור משום שהפרי עצמו גדל והולך בשבת, אפילו היה חולה מבעוד יום והיה בדעתו לקצוץ לו, אין הכנה מועילה במחובר. ופרי שנגמר בישולו ואינו גדל כבר מערב שבת, מועילה בו הכנה אפילו במחובר, כשהיה חולה מערב שבת. **מגן אברהם** התיר כשהיה חולה מבעוד יום, שמה שגדל באיסור בטל ברוב היתר.

סעיף ג

כשם שאסור לבשל באור כך אסור לבשל בתולדת האור, כגון: ליתן ביצה בצד קדרה או לשברה על סודר שהוחם באור כדי שתצלה. ואפילו בתולדת חמה, כגון: בסודר שהוחם בחמה, אסור גזירה אטו תולדת האור, וכן אסור להטמינה בחול או באבק דרכים שהוחמו מכח חמה. אבל בחמה עצמה, כגון: ליתן ביצה בחמה או ליתן מים בחמה כדי שיוחמו, מותר.

<u>בישול בתולדות האור והחמה</u>

במשנה ובגמרא שבת, אור ותולדת האור אסור מהתורה, בישול בחמה מותר, תולדת חמה נחלקו אם גזרו אטו תולדת האור ת"ק אוסר ור' יוסי מתיר, והלכה כת"ק. חול ואבק דרכים אסור לכולי עלמא (שמא יטמין ברמץ, ולר' יוסף שמזיז עפר ממקומו).

בשו"ע פסק האיסור לבשל בד' אופנים אור תולדת האור תולדת חמה עפר ואבק דרכים, והתיר בחמה עצמה.

הטמנה מבעוד יום בחול שהוחם מהשמש: **רא"ש** אסר כדין הטמנה בדבר המוסיף הבל, רעק"א בשם **הרשב"א** מבעוד יום מותר שדבר שהוחם מחמה בערב שבת בליל שבת מצטנן לגמרי, ואיסור הטמנה הוא בדבר חם וכאן מיירי בדבר קר.

גג רותח: **מגן אברהם ומ"ב** אסור כדין תולדות חמה, **רש"ל** מותר שגג לא מיחלף בתולדות האור.

חמי טבריא: כתב מ"ב הוי כתולדת חמה ואסור מדרבנן, להשהות מותר (באה"ל הביא רעק"א שמותר להשהות בתולדת חמה הואיל ואין חשש שמא יחתה), להניח בתוך חמי טבריה אסור משום הטמנה.

<u>סעיף ד</u>

תבשיל שנתבשל כל צרכו, יש בו משום בישול אם נצטנן. הגה: **ויש אומרים דווקא אם מצטמק ויפה לו** (רבינו ירוחם חלק ג'). **ואם לא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי, שייך בו בישול אפילו בעודו רותח. והני מילי שיש בו בישול אחר בישול, בתבשיל שיש בו מרק, אבל דבר שנתבשל כבר, והוא יבש, מותר לשרותו בחמין בשבת. ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת, אין שורין אותו בחמין בשבת אבל מדיחים אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח הישן ומן הדג שנקרא קולייס האספנין שאינם צריכים בישול אלא מעט והדחתן היא גמר מלאכתן.** הגה: **והוא הדין כל דבר קשה שאינו ראוי לאכול כלל בלא שרייה, לאסור לשרותו בשבת, דהוי גמר מלאכה.** (הגהות מרדכי).

<u>בישול אחר בישול</u>

במשנה שבת (קמה:) "כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח הישן וקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן". **ובגמרא** "כגון מאי אמר רב ספרא כגון תרנגולתא דר' אבא".

בישול אחר בישול בלח

בדין הטמנה מצינו שאסרו הטמנה בשאינו מוסיף הבל בשבת שמא ירתיח משמש שיש איסור בישול וקשה שבגמרא לעיל אמרינן שאין בישול אחר בישול: **ראי"ש וטור** רק ביבש אין בישול אחר בישול אך בלח יש אף מצטמק ורע לו, **רבינו ירוחם ורבינו יונה** בלח יש בישול אחר בישול רק במצטמק ויפה לו, **רמב"ם רשב"א ור"ן** אין בישול אחר בישול אף בלח (והרמב"ם גרס שהחשש בהטמנה הוא משום שמא יטמין ברמץ ויחתה).

פסק שו"ע כראי"ש ושאר הראשונים שיש בישול אחר בישול בלח. **שו"ע** סתם לאסור משמע אף אם מצטמק ורע לו, והקשו מסעיף ח' שהביא דברי ר' ירוחם שהתיר: **מגן אברהם** סמך על מה שיכתוב שם והלכה שמותר, **משנה ברורה** שם לישנא דר' ירוחם נקיט ואזיל אך העיקר כמו שכתוב כאן לאסור. **רמ"א** הביא יש מתירים במצטמק ורע לו. והיקל כל שלא נצטנן לגמרי כדלהלן (ולקמן סעיף ט"ו ביארנו בשם החזון איש שפסק כרמב"ם ולא רצה להקל כשנצטנן לגמרי שמא יבוא לבשל).

מהו נצטנן: **לשו"ע** כל שאין היד סולדת בו, **לרמ"א** בסעיף ט"ו דווקא נתקרר לגמרי. כתב מ"ב, אסור להניח לח מבושל כנגד המדורה כשיכול להגיע ליד סולדת, מותר לערבו בתבשיל רותח בכלי שני.

בישול אחר בישול בדבר שלא בושל כל צרכו

בגמרא אמרינן כגון תרנגולתא דר' אבא אין בה בישול אחר בישול, נחלקו מהשיעור הבישול הראשון: **רבינו יונה רשב"א רא"ש ור"ן** ממאכל בן דרוסאי (יותר מזה **ט"ז** סבר שיש בישול דרבנן, **ב"י** מותר), **רמב"ם רש"י וטור** רק מבושל כל צרכו.

פסק שו"ע כרמב"ם רש"י וטור כל שלא בושל כל צרכו יש בו משום בישול אפילו הוא רותח. כתב מ"ב אף על ידי גוי אסור, אם בישל אין לאסור בדיעבד, שיש לסמוך על הרשב"א והרא"ש.

בישול אחר בישול ביבש על ידי שרייה בחמין

במשנה לעיל מבואר כל שבא בחמין שורין אותו בחמין. נחלקו מתי מותר לשרותו: **תוספות מימוניות ורבינו ירוחם** מבושל כל צרכו, **ב"י ברמב"ם** אף שנשרה בחמין מערב שבת נחשב כמבושל לעניין שיהא מותר לשרותו בשבת, **פרי מגדים ברמב"ם** מותר לשרות דבר שגומר בישולו בכלי ראשון שהוסר מהאש, אבל דבר שלא גומר בכלי ראשון אסור לשרותו שוב בכלי ראשון בשבת, ובכלי שני מותר.

פסק שו"ע כתוספות יבש שהתבשל מותר לשרותו בחמין שמתווסף בו קצת בישול. וכתב **מגן אברהם** ההיתר הוא גם בכלי ראשון רותח ולא כב"ח שהיקל בכלי שני.

מחזי כמבשל וקלי הבישול בכלי שני

במשנה לעיל כל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח הישן וקולייס האיספנין שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. נחלקו מה ההיתר להדיח דבר שאינו מבושל: **רשב"ם** עירוי מכלי ראשון דינו ככלי שני שאינו מבשל ומותר להדיח כל דבר, **ר"ת פירוש ראשון** עירוי דינו ככלי ראשון ומדובר בעירוי מכלי שני ולשרות אסור משום מיחזי כמבשל, **ר"ת פירוש שני** עירוי דינו ככלי ראשון ומדובר בעירוי מכלי שני ומותר אף לשרות.

פסק שו"ע כרבינו תם וכתירוץ א', דבר שלא התבשל מותר לערות מכלי שני ואסור לשרות משום מיחזי כמבשל, חוץ ממליח וקולייס. כתב מ"ב תבלין מותר לשרות בכלי שני שאין בו מיחזי כמבשל הואיל ובא למתק בלבד, ההיתר בהדחה הוא גם על דבר לח, לאו דווקא מליח וקולייס אלא כל דבר דק, בצונן מותר להדיח ואף לשרות ובבאה"ל ביאר שאין מכה בפטיש באוכלין.

מהו מליח וקולייס: בספר הפרדס כתב קולייס הוא טרית ומליח הוא בשר מלוח, ואין לפרש שמליח הוא טרית מלוחה, שזה מותר להדיחה בצונן הואיל ונאכלת גם עם המלח שבה. והקשה **בית יוסף** מדוע לא התיר טרית מלוחה גם במים חמים שהרי ראויה לאכילה גם על ידי צונן.

הדחת דבר קשה: כתב רמ"א בשם הגהות מרדכי, הוא הדין כל דבר קשה שאינו ראוי לאכילה בלא שרייה, פירוש שנאכל חי ואלא שהוא יבש וצריך לשרותו, אסור לשרותו בשבת שהוי גמר מלאכה בלא שרייה.

מליח וקולייס שאפשר לאוכלו על ידי הדחת צונן: **מגן אברהם** מותר להדיח אף בעירוי מכלי שני, **ט"ז ומ"ב** אסור אלא דווקא צונן.

הכנת תה בשבת: **א)** או שיערה מכלי ראשון מערב שבת יהפוך העלים יסננם ובשבת יהא מותר לתת עליהם שוב, ויש בזה ג' בעיות א) פרי מגדים סבר שעירוי הראשון מבשל רק כדי קליפה ויש לחוש שבעירוי בשבת יתבשל עוד כדי קליפה ולזה מועיל שיהפוך העלים היטב בעירוי הראשון, ב) דעת הפתחי תשובה שכל שיוצא עדיין צבע מהעלים נחשב בישול, ג) הואיל ופסקנו שהשרוי בחמין מערב שבת מותר לשרותו בשבת דווקא שהתבשל כל צרכו, יש לחוש שמא העירוי לא בישל כראוי. ולכן יש לנהוג **ב)** להכין תמצית של מי התה ללא העלים מערב שבת, ואחר כך ימזוג מהתמצית לכוס, ובזה אין לחשוש לצביעה ומותר גם לתת חלב שהצטנן לכוס, ויותר טוב שהתמצית לא תהיה צוננת לגמרי. **לקמן** סעיף ט"ו יבואר מצד עירוי מכלי ראשון על התמצית הצוננת.

<u>סעיף ה</u>

יש מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה, אם בשלו אחר כך במשקה יש בו משום בישול, ואסור ליתן פת (אפילו) בכלי שני שהיד סולדת בו, ויש מתירין. הגה: בכלי שני. ויש מקילין אפילו בכלי ראשון. ונהגו ליזהר לכתחלה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו.

<u>בישול אחר צלייה ואפייה ולהיפך</u>

בישול אחר צלייה ואפייה: בפסחים לעניין מצה מבואר שמצה אפויה שבישלה אינו יוצא בה ידי חובה כי הבישול מבטל האפייה, עוד מבואר שקרבן פסח צלוי שבישלו חייב שהבישול מבטל הצלייה. **רא"ם** מכאן למדנו שיש בישול אחר צלייה ואפייה, **ראבי"ה** מבואר בגמרא ברכות שדווקא במצה אמרינן כן שצריך טעם מצה.

נחלקו לרא"ם מה הדין בכלי שני: **סמ"ג** אף בכלי שני אסור, שאין אנו בקיאים מהם הדברים המתבשלים בכלי שני ואסור בכול. **סמ"ק וטור** כלי שני מותר שאינו מבשל בכל מקום. אפייה אחר אפייה וצלייה אחר צלייה: **רבינו פרץ** התיר, והביא **יש אומרים** לאסור.

להלכה: **שו"ע** כתב יש אוסרים אפילו בכלי שני <u>ויש מתירין</u>, וקיימא לן הלכה כיש בתרא. **רמ"א בשו"ע** <u>הוסיף</u> על השו"ע שהמתירים שהביא היינו רק <u>בכלי שני</u> (כדעת סמ"ק וטור). **מג"א וט"ז** הבינו שגם השו"ע כוונתו להתיר רק בכלי שני, **באר הגולה ופרי מגדים** הבינו ששו"ע התיר אף <u>בכלי ראשון</u>. **רמ"א** הביא דעת ראבי"ה ביש מקלין אף בכלי ראשון, <u>והמנהג</u> להחמיר אף בכלי שני.

כתב המ"ב: <u>כלי שלישי</u> לעולם אין לאסור, <u>בדיעבד</u> אף בכלי ראשון מותר, במקום <u>שיד נכווית</u> בו כתב החיי אדם <u>לכולי עלמא</u> מבשל בכלי שני ואסור (ואחרוני זמנינו הקילו).

הנחת בצל במרק: כתבו ט"ז ומ"ב יש להיזהר להניח בצלים במרק בכלי שני רק אחרי שאין היד סולדת, כי אין אנו בקיאין מהו דבר רך שיש להיזהר בו, וכל שכן בדבר גוש. ואף כשהניח אחרי שהיד סולדת בו יזהר לא לערות שוב מהמרק על הבצלים שעירוי מבשל כדי קליפה (למעשה נתינת בצל בכלי שני, הבן איש חי החמיר והגרע"י היקל).

אפייה אחר אפייה וצלייה אחר צלייה, כתב המ"ב להקל. בישל וצלה הפרי מגדים התיר לבשלו או לצלותו שוב בשבת, והבאה"ל שאינו מוכרח שהמעשה האחרון קיים יותר ונחשב צלוי.

<u>סעיף ו</u>

כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת על גבי קדירה הטמונה כדי שישמור חומו ולא יצטנן, ויכול לטוח פיו בבצק אם יש לו בצק שנלוש מאתמול. אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כל כך על גבי קדירה שהיא חמה כל כך שהעליון יכול להתחמם מחומה עד שתהא היד סולדת בו.

<u>ליתן בשבת כלי עם תבשיל לח על גבי קדירה טמונה</u>

בגמרא שבת (נא:) לעניין הטמנה (לגרסת הראשונים) "**מניחין מיחם על גבי מיחם, וקדרה על גבי קדרה, וקדרה על גבי מיחם, וטח את פיה בבצק, ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהיו משומרים**". מבואר שמותר להניח קדירה על מיחם וכדומה, כדי לשמור חום אבל לא לבשל. כתב טור אם לא יכולה הקדירה להתבשל (להתחמם) מותר אף קדירה קרה ובלבד שאין שם דבר קרוש, כתב בית יוסף (סימן רנ"ח) קדירה שהיד סולדת מותר לתת אותה שם.

להלכה פסק השו"ע דין זה, קדירה של דבר <u>לח</u> (מ"ב) חמה שהיד סולדת מותר להניח על קדירה טמונה, ויכול גם לטוח פיו בבצק (הבצק המותר לטוח מדובר שהכין אותו לתרנגולים ואינו מוקצה), **ולא חששו** שיקרום ויאפה. אבל קדירה קרה שיכולה להתחמם ליד סולדת אסור להניחה. כתב **מ"ב** מדובר שטמונה בדבר שאינו מוסיף הבל, ומותר להטמין עימה גם את הקדירה החדשה, הטעם כיוון שאם התגלתה מותר לכסותה מותר גם להוסיף לתוכה (והחזון איש וההלכה ברורה חלקו על זה שלא התירו להטמין אף תחת כיסוי של דבר המוטמן כבר).

קדירה שהיא <u>חמה</u> אך <u>אינה מבושלת</u> כל צרכה האם מותר להניחה על קדירה שתשמור חומה: **ט"ז** <u>מותר</u>, **הרבה אחרונים** חולקים <u>לאסור</u> שמא יתווסף חום ויתבשל עוד יותר.

האם יש איסור ממרח בבצק והדין כאן בשעווה וזפת: **מגן אברהם** אינו בר מירוח ולכן מותר ושעווה וזפת אסור, **ט"ז** אף בצק הוא בר מירוח ומה שהתירו כאן הואיל ואינו מדבקו חזק אלא רק כדי שלא יצא חומו ואף שעווה וזפת מותר.

<u>סעיף ז</u>

יש מפרשים דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם על גבי קדירה הטמונה, אפילו כלי התחתון על האש שרי. ויש מפרשים שאם כלי התחתון על האש, לעולם אסור.

להניח דבר לח על קדירה הנמצאת על האש

סעיף זה הוא המשך הסעיף הקודם המדבר בדבר לח. מבואר בר׳ ירוחם מחלוקת אם הגמרא שהתירה להניח על קדירה הוא גם בקדירה שעל האש או רק בטמונה, ובשו״ע הביא כאן ב׳ הדעות.

לקמן סעיף הבא יבואר מה דעת השו״ע כאן.

סעיף ח

להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו על גבי מיחם שעל האש, יש אומרים שדינו כמניחו כנגד המדורה וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון שיבש, מותר להניחו על גבי מיחם שעל גבי האש. ויש אומרים דהוי כמניח על גבי כירה לכתחלה ואסור אפילו אם נתבשל כל צרכו ואפילו אם מצטמק ורע לו ואפילו אם נותנו שם לשמור חומו. וראשון נראה עיקר. ומכל מקום אם הוא תבשיל שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו, אסור לדברי הכל.

נתינת תבשיל יבש על קדירה העומדת על האש

בשו״ע הביא ב׳ דעות כיצד להחשיב נתינת דבר יבש על קדירה מצד איסור מיחזי כמבשל, למעשה הכריע להקל (וכן לעיל סימן רנ״ג סעיף ה׳ הביא השו״ע שמותר להניח פנאדי״ש על גבי קדירה שעל האש). אם יש בו רוטב המצטמק ויפה לו אסור משום בישול אחר בישול בלח. לעיל תחילת סעיף ד׳ הבאנו המחלוקת בדין בישול אחר בישול בלח, והבאנו גם הסתירה בשו״ע שכאן החמיר רק בלח מצטמק ויפה ושם החמיר בכל לח, ונחלקו האחרונים היכן עיקר דעתו.

מה דעת השו״ע בסעיף קודם: **מג״א** דעתו להחמיר שמא יבואו להניח גם דבר לח קר (וכן הורה ההלכה ברורה), **אליה רבה גר״א ומ״ב** דעתו להקל כמו בסעיף זה שהכול עניין אחד הוא מצד מיחזי כמבשל.

לסיכום: על הכול יש מחלוקת בר׳ ירוחם, להלכה בדבר יבש מותר לתת על קדירה שעל האש, בדבר לח יש מחלוקת מה דעת השו״ע.

סעיף ט

כלי ראשון (פירוש הכלי שמשתמש בו על האש) **אפילו לאחר שהעבירוהו מעל האש מבשל**, כל זמן שהיד סולדת בו. לפיכך אסור ליתן לתוכו תבלין, אבל מלח מותר ליתן לתוכו כיון שהעבירו מעל האש, דצריכא מלחא בישולא כבשרא דתורא. ויש מי שאוסר לתת לתוך כלי זה בשר מלוח, אפילו הוא של שור. הגה: ונראה לי דבלא מלוח נמי אסור, אלא דנקט מלוח דבלאו הכי אסור משום דם שבו. ויש אוסרים לתת מלח אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו.

והמחמיר תבוא עליו ברכה (תוספות ומרדכי פרק כירה). **ואם עבר ונתן מלח, אפילו בכלי ראשון אפילו הוא על האש שעבד איסורא, מותר המאכל דהמלח בטל על גבי המאכל** (ב"י בשם שבולי הלקט).

נתינת תבלין בכלי ראשון שעל האש

בגמרא שבת (מב.) "האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא ייתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי". וכן פסק שו״ע ומבואר שכלי שני מותר לתת תבלין. כתב המ״ב בדבר גוש יזהר אף בכלי שני לחוש למגן אברהם שאסר בסוף הסימן.

נתינת מלח בכלי ראשון שהסיר מהאש

בגמרא שבת (מב:) "סבר רב יוסף למימר מלח הרי הוא כתבלין דבכלי ראשון בשלה ובכלי שני לא בשלה, א"ל אביי תני רבי חייא מלח אינה כתבלין דבכלי שני נמי בשלה, ופליגא דרב נחמן דאמר רב נחמן צריכא מילחא בישולא כבשרא דתורא. ואיכא דאמרי סבר רב יוסף למימר מלח הרי הוא כתבלין דבכלי ראשון בשלה בכלי שני לא בשלה, א"ל אביי תני ר' חייא מלח אינה כתבלין דבכלי ראשון נמי לא בשלה, והיינו דאמר רב נחמן צריכא מילחא בישולא כבישרא דתורא". מבואר ב׳ לישנות האם מלח מתבשל אף בכלי שני או לא מתבשל אף בכלי ראשון. כתבו **הראשונים** העיקר כלישנא בתרא שאינו מתבשל אף בכלי ראשון שהסירו מעל האש, **ובתוספות** כתבו המחמיר כלישנא קמא תבוא עליו ברכה. להלכה **שו״ע** הביא כרוב הראשונים, **רמ״א** הביא כתוספות. כתב **מ״ב** מיירי במלח הנעשה על ידי חפירה, ומלח שעושין על ידי בישול לכולי עלמא אין בו משום בישול, וכן לעניין סוכר אם נעשה על ידי בישול מותר לתת בכלי ראשון שהוסר מהאש, **שערי תשובה ורעק״א** מפקפקין לאסור אף בכלי שני, וכתב מ״ב טוב להיזהר לכתחילה מכלי ראשון.

נתינת בשר בכלי ראשון שהסיר מהאש

ממה שהתירו מלח כי דימו לבשר שור בלישנא בתרא וכן הלכה, משמע שבשר שור בכלי ראשון שהוסר מהאש אינו מתבשל. כתב הרא״ש בשר מלוח ישן אפשר שאסור ליתנו שממהר להתבשל, ואף במליח חדש יש לחוש משום בישול הלחלוחית שבו.

להלכה: **שו״ע** הביא יש מי שאוסר לתת בשר מלוח אפילו הוא של שור, **רמ״א** כתב לאו דווקא מלוח שטעם האיסור הוא מושם לחלוחית שמתבשלת ונקט מלוח דבלאו הכי אסור משום דם שבו. נחלקו מה דעת השו״ע: **מגן אברהם** חלק על רמ״א ואסר רק מלוח שעל ידי סיוע המלח מתבשל, **ט״ז** מסכים לרמ״א ומה שכתב מלוח כוונתו בבשר יבש לגמרי, שאז יש לאסור משום סיוע המלח בבישול.

לסיכום: תבלין מותר בכלי שני, מלח שו״ע התיר בכלי ראשון שהעבירו ורמ״א כתב לכתחילה להחמיר, מלח וסוכר מבושל נחלקו וכתב מ״ב להיזהר לכתחילה בכלי ראשון, בשר, רמ״א אסר בכל עניין מטעם שמנונית, שו״ע הזכיר מלוח ונחלקו בדעתו אם מודה לרמ״א או שהחמיר רק במלוח.

דיעבד שנתן מלח בכלי ראשון שעל האש

הנותן מלח בכלי ראשון הבאנו לעיל שנחלקו ודעת השו״ע ורמ״א בדיעבד להתיר בכלי ראשון שהוסר האש, כאן הנידון הוא כשהכלי עודנו על האש ונתן בו מלח, **שבלי הלקט ורמ״א** מותר המאכל דהמלח בטל על גבי המאכל שמערב שבת היה מלוח מעט ונמצא זה וזה גורם ומותר. וכתב מגן אברהם מיירי שהמלח הניתן בשבת לבד לא היה בו כוח לתת טעם, אך אם היה יש לאסור עד

מוצאי שבת. **ט״ז** לא אמרינן זה וזה גורם רק בשעה שההיתר והאיסור באו יחד וכאן היה קודם היתר ואז איסור.

במקום שנתן תבלין בקדירה שהייתה כבר מתובלת חלק מערב שבת, כתב הבאה״ל שיש לעיין אם מתבטל וצ״ע.

הגדרת כלי ראשון

נחלקו בהגדרת כלי ראשון, **הגהות מרדכי** רק מייד שסילק מהאש אך אם פסקו הרתיחות הוי כלי שני, **בית יוסף ושו״ע** כל זמן שהיד סולדת בו כמבואר בסעיף י״ד לעניין קיתון כנגד המדורה. **מגן אברהם** הביא שבירושלמי חששו בכלי ראשון אף שאין היד סולדת בו.

סעיף י

אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהן מכלי ראשון.

עירוי מכלי ראשון

בראשונים הובאו ג׳ דעות מה דין עירוי מכלי ראשון, **רשב״ם** ככלי שני תתאה גבר, **ר״י** דינו ככלי ראשון כפי שמצינו לעניין איסור נותר הניתן בתוך כלי חרס שצריך לשוברו, **תוספות** מבשל כדי קליפה. **שו״ע** כתוספות ולכן אסור לערות על תבלין, ובכלי שני מבואר סעיף קודם שמותר.

עבר ועירה כתב המגן אברהם לאסור (ובהלכה ברורה התיר), ובמ״ב כתב דווקא שלא נפסק הקילוח. וכתב הבאה״ל אף שאר אוכלין שעירה עליהם נאסרו כדי קליפה, ומיהו בדבר שכבר נאפה או נצלה ועירה עליו מכלי ראשון שהחמיר רמ״א לעיל סעיף ה׳, יש להתיר ולצרף המתירים כאן למתירים שם.

סעיף יא

אמבטי (פרוש כלי שרוחץ בו) **של מרחץ שהיא מלאה מים חמין** (אף על פי שהיא כלי שני) (תוספות ורא״ש וטור) **אין נותנין לה מים צונן, שהרי מחממן הרבה. אבל נותן הוא ממים חמין שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן.**

נתינת חמין לצונן ולהיפך באמבטי

בסעיף הבא יובא דברי המשנה בהיתר לתת מים להפשירן אבל לא לחממן, ומחלוקת אביי ורב אדא האם ההיתר הוא גם לכלי ראשון מלא רותחין שפינה מהאש.

נחלקו

בגמרא שבת (מב.)

״ת״ר נותן אדם חמין לתוך הצונן ולא הצונן לתוך החמין דברי בית שמאי ובית הלל אומרים בין חמין לתוך הצונן ובין צונן לתוך החמין מותר בד״א בכוס אבל באמבטי חמין לתוך הצונן ולא צונן לתוך החמין ורבי שמעון בן מנסיא אוסר אמר רב נחמן הלכה כר״ש בן מנסיא סבר רב יוסף למימר ספל הרי הוא כאמבטי א״ל אביי תני ר׳ חייא ספל אינו כאמבטי ולמאי דסליק אדעתא מעיקרא דספל הרי הוא כאמבטי ואמר רב נחמן הלכה כרבי שמעון בן מנסיא אלא בשבת רחיצה בחמין

ליכא מי סברת רבי שמעון אסיפא קאי ארישא קאי ובית הלל מתירין בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך החמין ורבי שמעון בן מנסיא אוסר צונן לתוך חמין לימא רבי שמעון בן מנסיא דאמר כב״ש הכי קאמר לא נחלקו ב״ש וב״ה בדבר זה אמר רב הונא בריה דרב יהושע חזינא ליה לרבא דלא קפיד אמנא מדתני רבי חייא נותן אדם קיתון של מים לתוך ספל של מים בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין אמר ליה רב הונא לרב אשי דילמא שאני התם דמיפסק כלי אמר ליה מערה איתמר מערה אדם קיתון של מים לתוך ספל של מים בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין

סעיף יב

מיחם שפינה ממנו מים חמין, מותר ליתן לתוכו מים צונן (מרובים) כדי להפשיר. ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן, או צונן לתוך חמין והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שמחממין הרבה. הגה: ואם המים מרובים כל כך שאי אפשר שיתבשלו, רק שיפיגו צנתן, אפילו בכלי ראשון שרי רק שלא יהיה על האש (טור).

נתינת חמין לצונן ולהיפך במיחם

במשנה שבת (מא.) "המיחם שפינהו לא ייתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן", בגמרא נחלקו מתי ההיתר לתת הרבה מים, **רב אדא** מיחם שפינה ממנו המים החמים, התירה המשנה לתת הרבה מים להפשירן ואף שמצרף הכלי, והמשנה כדעת ר׳ שמעון שדבר שאינו מתכוון מותר. מבואר אם לא פינה המים הראשונים אסור לתת עליהם אפילו מים מרובים. **אביי** מיחם שפינה אותו מהאש ויש בו עדיין מים מותר לתת הרבה מים להפשירן, ואם פינה ממנו המים אסור משום שמצרף הכלי, והמשנה כדעת ר׳ יהודה. מבואר אם לא פינה המים הראשונים מחלוקת רב אדא ואביי אם יש היתר לתת מים מרובים.

להלכה יש ג׳ אופנים נתינת צונן מרובה למיחם מפונה, למיחם עם מים, ונתינת מים חמים לצונן מועט או מרובה: **רמב״ם ושו״ע** כרב אדא (הבאנו דעת הב״י והב״ח ברמב״ם, אך הט״ז הבין שהרמב״ם סבר שלא חלקו אביי ורב אדא ולשניהם מותר), ולכן: **א)** מותר לתת מים צוננים מרובים במיחם שפינה ממנו המים ולא חיישינן שיצרף הכלי שאינו פסיק רישיה. **ב)** למיחם שיש בו מים אסור אף צוננים מרובים, אלא אם פינה לכלי שני ואז מותר לתת אף שייעשה הכול יד סולדת שכלי שני אינו מבשל. **ג)** לתת מים חמים לתוך צונן מרובה להפשירם מותר אף אם מערה מכלי ראשון, אך לבשל הצוננים אסור (על פי ב״י). **רי״ף טור ורמ״א** כאביי, **א)** מותר לתת מים צוננים מרובים לכלי ראשון שהוסר מהאש להפשירן, **ב)** וכל שכן שמותר למיחם שפינה ממנו בכהאי גוונא, **ג)** וכן בחמין תוך צונן אם הצונן מרובה מותר. כתב החיי אדם דווקא כנותן הצוננים בשפיכה גדולה, אבל מעט מעט אסור משום שמבשל את המים שעירה בתחילה. מה שכתבנו באות ג׳ הוא ללהבנת התוספות והט״ז ברמב״ם, אך **רשב״א ר״ן ופשטות הרמב״ם** הביאם הביאור הלכה, שמותר לערות רותחין לתוך צונן אף שיש מעט צונן, משון שהכול מתערב בעת השפיכה נחשב הכול כבישול בכלי שני.

סעיף יג

מותר ליתן קיתון של מים או של שאר משקים בכלי שני שיש בו מים חמין, אבל בכלי ראשון אסור.

נתינת קיתון מים בכלי מים חמים

בגמרא שבת (מ:) "א"ר יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי, ואמר לי טול בכלי שני ותן. שמע מינה וכו' כלי שני אינו מבשל". **מבואר** שמותר לתת כלי מים בתוך רותחים מכלי שני, וכן פסק שו"ע. כתב מ"ב קמ"ל שבכלי ראשון אסור אף שנותן ברותחים על ידי הפסק מחיצה. כתב הביאור הלכה אם יש הרבה מים צוננים שאי אפשר שיתבשל מותר אף בכלי ראשון.

שואב מכלי ראשון: כתב הט"ז השואב בכלי ריק מכלי ראשון יש לאותו כלי ריק דין כלי ראשון לחומרא ולא לקולא. ובמשנה ברורה כתב יש אומרים שדינו ככלי ראשון בפרט את העלה הכלי הריק רתיחות.

סעיף יד

מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צינתן, ובלבד שיתנם רחוק מהאש בעניין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת (פרוש מתחממת ונכוית) **בו, דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוות בו. אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צינתו, אסור כיון שיכול להתבשל שם.** הגה: והוא הדין בפירות או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חיין (מרדכי פרק כירה ועיין לעיל סימן רנ"ד).

נתינת קיתון מים ומאכלים כנגד המדורה

בגמרא שבת (מ:) "ת"ר מביא אדם קיתון מים ומניחו כנגד המדורה לא בשביל שיחמו אלא בשביל שתפיג צינתן וכו', אמר רב יהודה אמר שמואל אחד שמן ואחד מים יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר, והיכי דמי יד סולדת בו אמר רחבא כל שכריסו של תינוק נכוית". **מבואר** שמותר להניח כנגד המדורה במקום שאין היד סולדת והוא שיעור שכריסו של תינוק נכווית. נחלקו בביאור יד סולדת: **רש"י ורמב"ם** מותר להניח סמוך רק <u>שלא יגיע</u> ליד סולדת ממש, **רא"ש** לא יניח אפילו זמן מועט במקום <u>שיכול</u> להגיע ליד סולדת, **רבינו ירוחם** לא רק שלא יכול להגיע אלא שגם <u>המקום שמונח</u> שם אינו בחום שהיד סולדת בו.

להלכה פסק שו"ע כרא"ש, רמ"א הוסיף בפירות חיים לא יניח סמוך, הואיל ומשתבחים אסור ויש לחוש שישכח. כתב מ"ב להניח רחוק מותר אף פירות שאינן נאכלים חיים, מותר לחמם עופרת ואלונטית אף אם הוא קרוב להיות ניתך ונשרף שלא ניחא ליה בהכי ולא חיישינן שישכח.

(באחרוני זמנינו נחלקו האם מותר להניח לח שהתבשל כבר סמוך למדורה, ועוד נחלקו מהו שיעור יד סולדת יש אומרים ארבעים ויש אומרים שבעים).

סעיף טו

דבר שנתבשל כל צרכו והוא יבש שאין בו מרק, מותר להניחו כנגד המדורה **אפילו** במקום שהיד סולדת בו. הגה: ואפילו נצטנן כבר. אבל אם הוא רותח, אפילו בדבר שיש בו מרק, מותר. ויש מקילין לומר דכל שאין נותנו על גבי האש או הכירה ממש רק סמוך לו, אפילו נצטנן, מותר (המגיד פרק כ"ו). **ונהגו להקל בזה אם לא נצטנן לגמרי, וכמו שכתבתי לעיל סימן רנ"ג.**

נתינת דבר מבושל כנגד המדורה

הואיל והולכים לחומרא בבישול אחר בישול בלח לא היקל השו"ע להניח כמגד המדורה אלא דבר יבש, וכתב **רמ"א לדעת השו"ע** אם הוא לח רותח מותר. **רמ"א עצמו** כתב שנהגו להקל בלח שלא נצטנן לגמרי, וסמכו על דעת הרמב"ם שהתיר בישול אחר בישול בלח. יש להדגיש שדין הרמ"א להקל שלא הצטנן לגמרי הוא בכל לח בישול אחר בישול, שאין לאוסרו מצד מיחזי כמבשל ושמא יחתה (החזו"א ביאר שמיעקר הדין היקל כרמב"ם ומה שהחמיר שלא הצטנן הוא שמא יבואו להקל בדבר שאינו מבושל).

הקשה הביאור הלכה מדוע לא ציין השו"ע שלדעת היראים שאסור צליה אחר בישול יש לחוש כאן להניח דבר מבושל כנגד מדורה.

כתב מ"ב מצד איסור מיחזי כמבשל ושמא יחתה, אין לחוש כיוון שלא מעמידו על האש ממש, וצריך להרחיק קצת מהמדורה שיהיה לו היתר, ודווקא במדורה בני עצמה, אך מדורה שבתוך תנור אסור להעמידה שם אלא אם מעמיד הקדירה על כלי.

סעיף טז

מותר ליתן אינפאנדה כנגד האש במקום שהיד סולדת **ואף** על פי שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח. הגה: וכל שכן קדירה שיש בה רוטב שנקרש, שכשהשומן נימוח אינו בעין, לשרי. (רבי ירוחם ח"ג) **ויש מחמירין** (ר"ן פרק ב"ט). **ונהגו להחמיר, מיהו במקום צורך יש לסמוך אסברא ראשונה.**

נתינת אינפאנדה כנגד האש □ דין נולד

בגמרא שבת (נא:) "אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש". **נחלקו** מה טעם האיסור לרסק שלג וברד: **רש"י** משום נולד שמוליד את המים, **רמב"ם** גזירה שמא יסחוט, **ספר התרומה** אסור משום מוקצה של נולד.

להניח אינפאנדה נגד האש: **ספר התרומה** יש ללמוד לאסור כמו שלג וברד, וכתב **סמ"ג** להתיר ואדרבא ראייה מריסוק שאם קורה מאליו מותר. כתב הר"ן **לרש"י** מותר הואיל ונמחה מאליו, **לרמב"ם** מותר הואיל ושם משקה עליהם גם בקרושים. קדירה שיש בה שומן קרוש עם מרק: נחלקו אם יש לאסור אליבא דהתרומה, **בית יוסף** לא אמר התרומה לאסור בזה שהרי הנימוח מתערב מיד במרק ואינו ניכר, **ר"ן** לבעל התרומה יהא אסור להניח קדירה שקרש שמנוניתה, הסתפק הבית יוסף שמא לא אמר הר"ן אלא כשיש מעט מרק ואינו נימוח אליו.

להלכה: פסק **שו"ע** להתיר כדברי סמ"ג, רמ"א הוסיף ההיתר של קדירה שיש בה שומן ומרק, והדגיש המ"ב שמצד המרק יש לאסור לתת אותה במקום שהיד סולדת וכל ההיתר הוא במקום שאין היד סולדת ונימוח שם. **רמ"א** נהגו להחמיר ובמקום צורך ודחק מותר לסמוך על דעה ראשונה. כתב מ"ב א) הוא הדין אף בקדירה עם שומן ורוטב יהא אסור, ואפילו להניח בחמה, ב) וקודם שהוסק התנור מותר לתת שלא בפני עם הארץ, ג) דיעבד שחימם מותר. ד) האיסור הוא רק כשיש הרבה שומן שזב לחוץ, אך אם יש מעט שומן או מחמם רק קצת שלא זב לחוץ או שהשליך לחוץ השומן שעליו, מותר. ה) כד מים שנקרש אם רק למעלה מותר להניחו שיתחמם (במקום אין היד סולדת), שמיד שנמחה מתערב, אם כולו נקרש אסור.

איסור בישול באינפאנדה: בשו"ע התיר להניח כנגד האש במקום שהיד סולדת, וקשה אף שאין משום נולד מדוע אינו אסור משום בישול, **לבוש** טעות סופר ויש להגיה 'שאין היד סולדת', **מנחת כהן** הואיל ורובו יבש אין בו משום בישול אחר בישול, **מגן אברהם** אזלינן בתר ההתחלה שהשומן נחשב יבש, **ט"ז** מיירי שלא יכול להגיע ליד סולדת ומה שכתב השו"ע היינו שהמקום שהונח נמצא בשיעור יד סולדת.

סעיף יז

אסור ליתן צונן (על המחס), **אפילו להפשיר, כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה מניחו שם הרבה היה בא לידי בישול, דהיינו שיהיה יד סולדת בו, שדין מניח על גבי מיחם כדין מניח כנגד המדורה. ואם אינו חם כל כך, מותר.**

הנחה על מיחם

דין השו"ע כמבואר בתוספות ור"ן.

סעיף יח

האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור, **אם לא נתבשל כל צרכו אין מוציאין** בכף מהם שנמצא מגים ואיכא משום מבשל ואם נתבשל כל צרכו מותר **אבל** צמר ליורה אף על פי שקלט העין **אסור** להגים בו (פרוש, לנענע אותו בכף). הגה: **ולכתחילה יש ליזהר אף בקדירה בכל ענין.** (פסקי מהרי"ו).

הגסה והוצאה בכף מהקדירה

במשנה שבת (יז:) "בית שמאי אומרים אין נותנין ולא את הצמר ליורה אלא כדי שיקלוט העין, וב"ה מתירין". ובגמרא הקשו על בית הלל "וניחוש שמא מגיס בה, בעקורה וטוחה". **מבואר** שיש לחשוש להגסה גם בקדירה 'עקורה' שאינה על האש. נחלקו מתי יש איסור הגסה: **ר"ן ורמב"ם להבנת הרב המגיד** רק כשאינו מבושל (לעיל סעיף ד' הבאו מחלוקת (**רבינו יונה רשב"א רא"ש ור"ן** ממאכל בן דרוסאי (יותר מזה **ט"ז** סבר שיש בישול דרבנן, **ב"י** מותר), **רמב"ם רש"י וטור** רק מבושל כל צרכו), ואף להוציא בכף אסור שנמצא מגיס ומזרז הבישול, ובצמר יורה אסור אף במבושל שדרך הצבעין להגיס תמיד שלא

ייחרך (ולכן רצו לאסור לבית הלל בעקורה). במבושל מותר להגיס ולהוציא בכף אף שעומד על האש. **כל בו** אף מבושל כל צרכו אסור להגיס בעודו על האש מדאורייתא (ומה שהקשו לבית הלל ביורה עקורה שמא יגיס, הוא משום צובע ולא מבשל). **מהר"י ווי"ל** אף מבושל כל צרכו ואף שהוסר מהאש, והבין במשנה ברורה אף הוצאה בכף אסורה (ולכן הקשו לבית הלל שמא יגיס ביורה עקורה).

להלכה:

א) דבר שאינו מבושל כל צרכו אסור לכולי עלמא להגיס או להוציא בכף. **ב)** דבר מבושל כל צרכו ואינו על האש: להגיס או להוציא בכף, **שו"ע** התיר **רמ"א** כתב להחמיר לכתחילה. **מגן אברהם** כרמ"א והיקל בהוצאת קטניות בכף משום שאי אפשר. **פרי מגדים** אסר להגיס מדרבנן ולהוציא בכף מותר. **ג)** דבר מבושל כל צרכו והוא על האש: להוציא בכף **שו"ע** התיר, **אליה רבה** אוסר, להגיס שו"ע לא דיבר בזה (באחרונים נחלקו מה דעתו בזה).

עבר והגיס דבר מבושל כמאכל בן דרוסאי, כתב הביאור הלכה אין לאסור שיש לסמוך על הראשונים הסוברים שאין בזה משום בישול.

סעיף יט

אסור לטוח שמן ושום על הצלי בעודו כנגד המדורה אפילו נצלה הצלי מבעוד יום דמכל מקום יתבשל השום והשמן.

טיחת שמן ושום על הצלי – דבר גוש

דין השו"ע כמבואר בכל בו שאין לטוח כנגד המדורה משום שיתבשל.

דבר גוש בכלי שני

כתב המגן אברהם אסור לטווח דבר גוש שהעבירו מהאש לכלי שני וכל שכן צלי, דדבר גוש מבשל אף בכלי שני. עוד כתב להקל בשומן שנקפא לטוח על דבר גוש ובלבד שלא ירסקנו אלא יטוח עליו מעט מעט והוא נמחה מאליו. (המגן אברהם סיים בצ"ע אולי יש בזה משום נולד, אך האליה רבה מצדד להקל אף בנימוח מאליו).

סימן שיט – דין הבורר בשבת

סעיף א

הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלים ובורר מין ממין אחר, בנפה ובכברה חייב. בקנון ובתמחוי, פטור אבל אסור. ואם בירכם בידו כדי לאכול לאלתר, מותר. הגה: וכל מה שבורר לצורך אותה סעודה שמיסב בה מיד, מקרי לאלתר (המגיד פ"ח ור"י ני"ב ח"ח וב"י וטור ורא"ש). ואפילו אחרים אוכלים עמו, שרי (תוספות פ' כלל גדול). ולכן מותר לברור הירק שקורין שלאטי"ן מן העלין המעופשין שבו כל מה שצריך לאכול באותה סעודה (ב"י סי' שכ"א).

תנאים באיסור בורר

בגמרא שבת (עד.) "ת"ר היו לפניו מיני אוכלין בורר ואוכל בורר ומניח ולא יברור ואם בירר חייב חטאת, מאי קאמר אמר אביי בורר ואוכל לאלתר ובורר ומניח לאלתר, ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת וכו' (מבואר החילוק בין לאלתר לבין אחר זמן). ת"ר היו לפניו שני מיני אוכלין ובירר ואכל ובירר והניח רב אשי מתני פטור, רבי ירמיה מדיפתי מתני חייב. רב אשי מתני פטור והא תני חייב (**רש"י** בבריתא הראשונה שחילקה בין לאלתר ללאחר זמן, **תוספות** בברייתא אחרת שחייבה אף בורר מיד), לא קשיא הא בקנון ותמחוי הא בנפה וכברה (**רש"י** לחייב הוא רק בורר לאחר זמן ורק בכלי, כשבורר לאלתר מותר, וכשבורר לאחר זמן קנון ותמחוי פטור ואסור ונפה וכברה מותר. **תוספות** בורר הוא גם מיד אם בורר בכלי, ובכזה יש חילוק בין נפה וכברה לקנון ותמחוי)".

הלכה כתוספות, ולכן חייב בבורר פסולת בבורר בכלי או בבורר לאחר זמן, **וכן פסק שו"ע** בסעיף זה.

שיעור לאלתר

בבית יוסף הביא ג' דעות (מהחמור לקל): **מרדכי** רק לברור סמוך לאכילה. **ר' חננאל** שיעור מה שמיסב לאכול באותה סעודה בלבד אפילו היא ארוכה (וכתבו בדעתו הוא הדין סמוך לסעודה), **ר' ירוחם** כל שהוא לצורך הסעודה הקרובה מותר אף שהוא אחר כמה שעות. **הרמב"ם** כתב הבית יוסף אפשר שדעתו כר' חננאל. הרמ"א פסק כר' חננאל, וכתבו האחרונים שאף לשו"ע הדין כך. **לקמן** יבואר דין לאלתר בברירת ב' מיני אוכלין.

בורר לסעודה זו ואם נשאר אין בכך כלום. באופן המותר בורר לאחרים אף שאינו אוכל עמהם.

הבורר עלים מעופשין הנאכלים על ידי הדחק מעלים טובים פסולת מאוכל, אסור מדרבנן.

סעיף ב

הבורר אוכל מתוך הפסולת, בידו, להניחו אפילו לבו ביום, נעשה כבורר לאוצר וחייב.

בורר להניח להמשך היום

פסק השו"ע כדעת אביי בגמרא לעיל הבורר להניח אפילו לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב.

שלטי גיבורים היה בורר מערב שבת עלים טובים מכמושים שקשה ליזהר מברירה לאלתר ואוכל מפסולת, וכתב אליה רבה המחמיר כמותו לבוא עליו ברכה. ואין למחות ביד המקלין.

סעיף ג

היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח (הסני כדי) **לאכול מיד. הגה: ושני מיני דגים מיקרי שני מיני אוכלים ואסור לברור אחד מחברו אלא בידו, כדי לאכלן מיד, אף על פי שהחתיכות גדולות וכל אחת נכרת בפני עצמה. אבל כל שהוא מין אחד, אף על פי שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות, לא מיקרי ברירה. ואפילו היו שני מינים ובורר משניהם ביחד הגדולות מתוך הקטנות או להיפך, שרי הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חברו** (תרומת הדשן סי' נ"ז). **ואם בירר והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום, כגון שבירר שחרית לאכול בין הערבים, חייב.**

ברירה בב' מיני אוכלין

בגמרא שבת לעניין בורר מובא 'היו לפניו ב' מיני אוכלין וכו'', מבואר שגם ב' מיני אוכלין יש ברירה ולא רק פסולת, **וכן פסק שו"ע**.

דין אוכל מפסולת בב' מינים

נחלקו אם יש תנאי של אוכל מפסולת בב' מיני אוכלים: **רמב"ם** יכול לברור מה שירצה הואיל ושניהם אוכל (ויש חולקים בהבנת הרמב"ם), **שאר הראשונים ורמ"א** יוציא מה שרוצה שיש לו דין אוכל לגביו והשני דינו כפסולת. בשו"ע לא מפורש מה יברור ממה.

דין לאלתר בב' מיני אוכלים

כתב הרמב"ם לעניין ב' אוכלים לאחר זמן הוא משחרית לבין הערביים, **הבית יוסף** התקשה מדוע היקל לעניין ב' מינים יותר משאר אוכל ופסולת שאסור כל שאינו לאלתר ממש, להלכה **בשו"ע** העתיק דברי הרמב"ם אף שבבית יוסף הניחם בקושיא. וכתב **המגן אברהם** כפשטות השו"ע שיש קולא בב' מיני אוכלין יותר משאר אוכל ופסולת, אולם **הבאה"ל** כתב שלא להקל בזה.

ברירה במין אחד

כתב רמ"א על פי תרומת הדשן (הסדר שונה): **א)** במין אחד לא שייך ברירה ואפילו חתיכות גדולות מקטנות מותר (אם לא שחלק מהם מתולעים או שרופים שאז אסור), **הט"ז** חלק על הרמ"א ותרומת הדשן והצריך אף במין אחד שיוציא בהיתר, **והרבה אחרונים** הסכימו כרמ"א שמותר. **ב)** אולם ב' מיני דגים אסור לברור אף שהחתיכות גדולות הואיל ונחשבים כב' מינים, **ג)** ובב' מינים אם בורר משניהם יחד גדולים מקטנים מותר.

מה נחשב מין אחד

תפוחים חמוצים הסתפק הפרי מגדים כיצד להחשיבם, בשר צלוי ומבושל הוו ב' מינים.

סעיף ד

הבורר פסולת מתוך אוכל, אפילו בידו אחת, חייב. הגה: ואפילו האוכל מרובה ויש יותר טורח בברירת האוכל, אפילו הכי לא יברר הפסולת אפילו כדי לאכול לאלתר (ב"י).

ברירה פסולת מתוך אוכל כשהרוב הוא אוכל

בגמרא ביצה (יד:) "הבורר קטניות ביום טוב בית שמאי אומרים בורר אוכל ואוכל, ובית הלל אומרים בורר כדרכו (בית הלל התירו פסולת מאוכל)". ובגמרא "תניא אמר רבן גמליאל בד"א כשהאוכל מרובה על הפסולת אבל פסולת מרובה על האוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת, פסולת מרובה על האוכל מי איכא מאן דשרי (**רש"י והטור** פירשו שאסור משום שבטל האוכל בפסולת ומוקצה הוא, **שאר הראשונים** ביארו שהאיסור הוא משום בורר, והשאלה היא דפשיטא שיאסרו בית הלל), **לא צריכא דנפיש בטרחא וזוטר בשיעורא** (**לרש"י** יש יותר אוכל ואינו מוקצה והפסולת דקה ויותר טורח להוציאה, לכן אף בית הלל אוסרים להוציא הפסולת. וכן ביאר הרמב"ם. **ר"ן בשם אחרים** יש יותר פסולת ובורר האוכל אף שהוא דק וטירחתו מרובה, וכתב הר"ן אפשר שגם פירוש רש"י נכון)". מבואר דעת בית הלל אליבא דרבן גמליאל, במקום שיש אוכל מרובה יכול לברור איך שרוצה אף פסולת מאוכל, ואם הפסולת יותר דקה ויש בה יותר טורח, צריך לברור האוכל, ואם הפסולת מרובה על האוכל, **לרש"י וטור** אסור משום מוקצה, **לרמב"ם** בורר האוכל בלבד.

המשנה דיברה ביום טוב, נחלקו מה הדין לעניין שבת: **טור** אין חילוק ולכן אף בשבת אם האוכל מרובה יכול לברור הפסולת. **רמב"ם ר' חננאל רמב"ן רי"ף סמ"ג וסמ"ק** בשבת אף באוכל מרובה אסור לברור הפסולת. **וכן דעת השו"ע** שסתם בבורר פסולת מאוכל חייב, וכן כתב רמ"א.

ברירה ביד אחת

אף הבורר ביד לא הוי שינוי וחייב.

סעיף ה

הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם, חייב מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותו עמהם ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל, וחייב.

בורר תורמוסין

בגמרא שבת (עד:) "חזקיה אמר הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהן חייב לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור שאני תורמוסים דשלקי ליה שבעא זימני ואי לא שקלי ליה מסרח וכפסולת מתוך אוכל דמי".

רש"י בגלל שהוא רך אם לא יוציאו יסריח, ולכן נראה כבורר פסולת. **עוד פירש** יש חלק תורמוסים גרועים שמתבשלים בפעמים הראשונות, ואם לא יפריד הטובים יסריחו הכול, נחשב פסולת מתוך אוכל. **רבינו הלוי** כשמוציא התורמוסים נימוחים באצבעותיו והוי כפסולת. **רמב"ם ושו"ע** התורמוס מר מאוד והפסולת אינו מר כל כך והיא ממתיקה את התורמוס בבישול, ולכן מתחילה נחשב התורמוס פסולת והשאר אוכל.

סעיף ו

אין מוללין מלילות, **אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו**. הגה: ואף על פי שמפרק האוכל מתוך הפסולת, הואיל ואינו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול, שרי. **ויש מחמירין** (מרדכי ור"ן פ"ק דיו"ט), **ולכן אסור לפרק האגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן הירוקה** (מהרי"ל), **וטוב** להחמיר מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק.

מלילות בשבת מלאכת דש

הקשו הראשונים **סתירה** בגמרות: **בביצה** (יב:) "המולל מלילות מערב שבת, למחר מנפח מיד ליד ואוכל אבל לא בקנון ולא בתמחוי". מבואר שבשבת אסור למלול מלילות, ומה שמלל מערב שבת מנפח מיד ליד אבל לא בכלי. **ובשבת** (קכח.) לענין חבילי פיאה אזוב וקרנית מובא "וקוטם ביד ואוכל ובלבד שלא יקטום בכלי ומולל ואוכל ובלבד שלא ימלול בכלי הרבה, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים מולל בראשי אצבעותיו ואוכל ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול". מבואר שמותר למלול על ידי שינוי לצורך אכילה. להלכה: **תוספות** בשבת אסור למלול מפני שנראה כדש, והגמרא בשבת מדברת על יום טוב. **רז"ה** יש חילוק בין תבואה לבין קטנית. **ר"ן בשם אחרים** יש חילוק בין אם מולל לרכך שמותר לבין מולל לפרק שאסור. **רי"ף רא"ש רמב"ם ר' ירוחם וכן פסק שו"ע** מותר למלול על ידי שינוי והלכה כדברי הגמרא בשבת. **רמ"א** הביא מחמירים למלול אף בשינוי ולכן אסור להפריד אגוזים מקליפתן הירוקה, וטוב להחמיר מאחר שיכול לאוכלן בלא פירוק.

קילוף אוכלים

כתב מ"ב לקלף קטנית אחר שהתפרקה לכולי עלמא מותר ואפילו הרבה, וכן אגוז מותר לקלוף קליפתו הקשה וקליפתו הדקה. וכן לוזים ובטנים שנשברו והם בקליפתם, מותר לקלפם כדין כל הסרת קליפה ולא חייב להקפיד להוציא האגוז מהקליפה אלא אפילו הקליפה מהאגוז.

שינוי במלילה

בגמרא ביצה (יג:) "כיצד מולל אביי משמיה דרב יוסף אמר חדא אחדא, ורב אויא משמיה דרב יוסף אמר חדא אתרתי, רבא אמר כיון דמשני אפילו חדא אכולהו נמי". ביאור הגמרא תלוי במחלוקת לעיל, **לתוספות** מדובר ביום טוב, **לשאר הראשונים** בשבת. **פסקו הראשונים והשו"ע** כרבא שהשינוי הוא מעט בראשי אצבעותיו.

הפרדת קטניות

מנהג העולם לנהוג היתר בהוצאת קטניות משרביטיהן, **ביאר המגן אברהם** כיון שעודן לחין ואף השרביט אוכלין אותו לא הוי כמפרק רק כמפריד אוכל מאוכל. כתב המ"ב לפי זה ביבשים אסור לכולי עלמא בלא שינוי.

סעיף ז

היו לו מלילות מערב שבת, לא ינפה בקנון (ופרש רש"י כלי שראשו אחד רחב והשני עשוי כמין מרזב, ונותנין הקטניות בראשו הרחב ומנענע האוכל ומתגלגל דרך המרזב, והפסולת נשאר בכלי) **ותמחוי,** (פירוש קערה גדולה) **ולא בשתי ידיו, אלא מנפה בידו אחת בכל כוחו.**

ניפוח מלילות בשבת

בביצה (יב:) "המולל מלילות מערב שבת, למחר מנפח מיד ליד ואוכל אבל לא בקנון ולא בתמחוי". מבואר שבשבת אסור למלול מלילות, ומה שמלל מערב שבת מנפח מיד ליד אבל לא בכלי. ועוד שם (יג:) "כיצד מנפח וכו', אמר ר' אלעזר מנפח בידו אחת ובכל כוחו". וכן פסק שו"ע לאסור לנפח בכלי אלא רק ביד, בשו"ע נקט מלילות מערב שבת והוא הדין אם היו לו מלילות שמללן בשבת בשינוי שמותר לנפח בשבת, ונקט השו"ע מערב קמ"ל שאף כשיש לו הרבה מלילות מותר לנפח.

רמב"ם ושו"ע מיד ליד הכוונה היא שינפח מידו לאותה יד עצמה, **טור** מותר לנפח מיד אחד לידו השנייה, ור' אלעזר שאמר 'בידו אחת' בא רק לאפוקי מדברי רב אדא.

סעיף ח

אין שורין את הכרשינין (פירש הערוך ויל"ה בלע"ז)**, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת, ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת דהוה ליה כבורר, אבל נותנן בכברה אף על פי שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה.**

הדחת פירות

משנה שבת (קמ.) "**אין שולין את הכרשינין** (מציף עליהם מים בכלי לברור פסולתן)**, ולא שפין אותן** (ביד להסיר פסולת, דהוה ליה בורר)**, אבל נותן לתוך הכברה או לתוך הכלכלה**". **מבואר** שאסור להציף פסולת כרשינין על ידי ניתנה במים או שיפה, ומותר לתת בכברה אף אם יפלו על ידי זה, **וכן פסק שו"ע** (שו"ע נקט דהוי כבורר משמע דרבנן, והבאה"ל נקט שהוא בורר ממש).

כתב מגן אברהם הוא הדין בפסולת שאינה דבוקה בפירות שאסור לתת את הפירות במים כדי להסיר את הפסולת, ואין חילוק בין אם הפסולת צפה מילה או שוקעת מטה. וכתב המ"ב לפי זה אסור לשטוף פירות בשבת מהפסולת שעליהם (ובאחרונים התירו, אגרות משה התיר בשטיפה ליתרון נקיות בעלמא אף לא לאלתר. שמירת שבת כהלכתה התיר פסולת דבוקה לאלתר, והמנוחת אהבה אסר שרייה והתיר שטיפה).

לקמן סימן שכ"א סעיף י"ט מבואר דין קילוף פירות וירקות.

סעיף ט

משמרת, אפילו תלויה מערב שבת, אסור ליתן בה שמרים. אבל אם נתן בה שמרים מערב שבת, מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב.

סינון במשמרת תלויה מערב שבת

משנה שבת (קלז:) "רבי אליעזר אומר תולין את המשמרת ביום טוב, ונותנין לתלויה בשבת. וחכמים אומרים אין תולין את המשמרת ביום טוב, ואין נותנין לתלויה בשבת". הלכה כחכמים, **וכן פסק שו"ע** משמרת, אפילו תלויה מערב שבת, אסור ליתן בה שמרים. בגמרא (קלח.) "משום מאי מתרינן ביה (בנותן שמרים), רבה אמר: משום בורר (שהרי נוטל אוכל מפסולת), רבי זירא אמר: משום מרקד (שהפסולת נשארת למעלה)". **ברש"י** מבואר שרבה מודה שיש איסור מרקד אלא שהוסיף בורר, וכן ביאר **הבית יוסף ברמב"ם** שפסק שעובר משום בורר או מרקד (והבאה"ל כתב שהרמב"ם חלק על רש"י וסבר כתוספות שרבה לא מודה שעובר משום בורר, והרמב"ם הסתפק כמי הלכה).

נתינת מים על שמרים

משנה שבת (קלט:) "נותנין מים על גב השמרים בשביל שיצולו". **וכן פסק שו"ע** אבל אם נתן בה שמרים מערב שבת, מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב, ואין בזה ברירה שהולכים אחר שעת הנתינה, והמים הניתנים אז צלולים ואין צריך לברור מהם כלום.

סעיף י

יין או מים שהם צלולים, מותר לסננן במשמרת. הגה: ואף על פי שיש בו קסמין דקין, הואיל ורואין לשתות בלאו הכי (סמ"ג). אבל בסודר, מים אסור משום ליבון, ויין ושאר משקין, מותר. ואם הם עכורים, בין מים בין יין, אסור לסננם. ולהרמב"ם, במשמרת אסור ואפילו מים ויין צלולים. ואפילו בסודרים לא התירו אלא בצלולין אבל לא בעכורים. ויין מגיתו, כל זמן שהוא תוסס (פירוש שנראה כרותח), טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודר.

סינון יין או מים במשמרת

משנה שבת (קלט:) "מסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית". **בגמרא** (שם) "אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, אבל עכורין לא. מיתיבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר טורד אדם חבית של יין, יינה ושמריה, ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש. תרגמה זעירי בין הגיתות שנו (**רש"י** ההיתר לתת חבית עם שמרים הוא בזמן הגיתות שכל היינות נשתים עם זגים, **רי"ף ורמב"ם** בשעת הגיתות)". **מבואר** במשנה מותר סודרין וכפיפה, בגמרא התיר זעירי אף משמרת, ועם שמרים אסור אלא אם הוא בשעת הגיתות.

רש"י רי"ף ר"ן וטור יין ומים <u>צלולים</u> מותר אף במשמרת כזעירי, <u>עכורים קצת</u> מותר רק בסודר וכפיפה כמשנה, <u>עכורים הרבה</u> אסור כלל חוץ מיין מגיתו בשעת הגיתות.

רמב"ם ההיתר הוא רק <u>צלולים</u> ורק <u>בסודר וכפיפה</u> (שדברי זעירי מפרשים היתר המשנה רק בצלולים), <u>עכורים</u> אפילו מעט <u>אסור</u> כלל, וכן <u>משמרת אסור</u> אפילו צלולים.

להלכה: פסק **שו"ע** רוב הראשונים <u>בסתם</u> ג' חילוקים, והרמב"ם <u>ביש</u> אומרים החילוק הוא צלול או לא ובשעת הגיתות מותר עכור. והביא גם ההיתר של <u>יין מגיתו</u>. רמ"א הוסיף שיש היתר בצלולין במשמרת אף שיש קיסמים דקים, כתב הבאה"ל אסטניס המקפיד שלא לשתות עם הקיסמין,

אפשר שאסור לו לסננם אף שהוא מיעוט העולם. **מ"ב** בצלולין הלכה כשו"ע בסתם שמותר משמרת, עכורין קצת טוב לחוש לרמב"ם שלא לסנן כלל.

מצד איסור כיבוס

נחלקו האם מותר לסנן בסודר מים או ששרייתו זה כיבוסו, **טור ושו"ע** דווקא יין, **רמב"ם** אפילו מים. **לט"ז** דינו כמים אך **הא"ר** מקל.

סעיף יא

כשמסננין היין בסודר צריך ליזהר שלא יעשה גומא (בסודר) לקבל היין, משום שינוי.

המסנן יין בסודר לא יעשה גומא

דין השו"ע הובא בגמרא לא לעשות גומא בסינון, ברש"י הביאאו משום עובדין דחול או משום סחיטה. בשו"ע כתב כטעם הראשון.

סעיף יב

כל מקום שמותר לסנן יין בסודר, מותר לסננו בכפיפה מצרית (פירוש קופה שעושין מן הגומא וממיני ערבה), ויזהר שלא יגביה הכפיפה משולי הכלי טפח, משום שינוי.

סינון בכפיפה מצרית

מבואר בגמרא סינון משקה עכור מעט בכפיפה מצרית (פירוש קופה שעושין מן הגומא וממיני ערבה) מותר אך אסור להגביה טפח משולי הכלי. נחלקו מה טעם האיסור **רש"י** משום אוהל (ולפי זה גם בסודר יש לחוש לזה). **ר"ן ושו"ע** משום שינוי מעובדין דחול. נפקא מינה במסנן משקה צלול לרש"י עדיין אסור להגביה לר"ן מותר, וכן במונח על הכלי מערב שבת לרש"י מותר לסנן ולר"ן עדיין אסור.

כתב **הביאור הלכה** יש לחוש לטעם **רש"י** ולא להגביה. בסודר אין צריך שינוי שהרי אינו עושה גומה. לטעם אוהל נחלקו האחרונים. **מג"א** אין צריך, **ט"ז** צריך. כתב המ"ב אם אינו מכסה את כל חלל הכלי, אין איסור עשיית אוהל. וכן אם אוחז הכלי בידו ולא מניח אין איסור אוהל ואף עובדין דחול אין לחוש. כתב המ"ב כלי שאינו מיוחד דינו ככפיפה, כלי מיוחד דינו כמשמרת.

סעיף יג

כלי שמערין (פירוש שמריקין) בו יין מהחבית, לא ייתן בפיו קשין וקסמין בחזקה, שאין לך מסננת גדולה מזה.

לא יתקע קשין בכלי שמריקין בו יין

בגמרא שבת (קלט:) "אמר רב פפא לא ניהדק איניש צינייתא בפומיה דכוזני דחביתא משום דמיחזי כמשמרת". מבואר שלא לתקוע קשין וקיסמין בפי החבית לסינון, וכן פסק שו"ע.

בביאור הלכה כתב הר״ן בשם **הראב״ד** כתב שהאיסור הוא רק כשתוקע בחוזקה שלא יוכלו כלל אך אם אינו בחוזקה מותר, וכן מדויק מרש״י שהזכיר שהאיסור הוא כשתוקע 'בחוזקה', **הטור** סתם הדברים ולא חילק בין תוקע בחוזקה או לא.

סעיף יד

מותר לערות בנחת מכלי לחברו ובלבד שיזהר שכשיפסוק הקילוח ומתחילים לירד ניצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק ויניחם עם השמרים. שאם לא יעשה כן, הני ניצוצות מוכחי שהוא בורר. מותר להגביה החבית על איזה דבר כדי שיקלח ממנו היין היטב (רוקח הל׳ יום טוב וב״י).

ברירה על ידי עירוי מהכלי

בגמרא שבת (קלט:) "דבי רב פפא שאפו שיכרא ממנא למנא (עירו בנחת והפסולת נשארה בשולי הכלי), אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא האיכא ניצוצות (טיפות המטפטפות מתוך הפסולת), **ניצוצות לבי רב פפא לא חשיבי**". וכן פסק שו״ע.

כתב המ״ב, כששופך האוכל או המשקה מתוך הכלי ומשאיר הפסולת, נחשב ברירה ביד ואוכל מתוך פסולת וכל האיסור בשו״ע הוא כשאינו עושה לאלתר. ולפי זה השופך שומן מתוך הרוטב כי אינו חפץ בשומן עכשיו, נחשב פסולת מתוך אוכל ואסור, ואם שופך גם מעט מהרוטב מותר. להניח קיסמין בפה הכלי שמערה ממנו, אסור בכל עניין כדין ברירה בכלי.

כתב הרמ״א מותר להגביה כלי שיקלח ממנו היטב, ביאר המ״ב אף שיורד יין הנמצא בשמרים, כל שלא התחילו לרדת ניצוצות מותר.

סעיף טו

מסננת שנתן בה חרדל לסננו, מותר ליתן בה ביצה אף על פי שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה.

נתינת ביצה במסננת חרדל

דין השו״ע כמבואר בגמרא, טעם ההיתר הואיל ועושה כדי לגוון הביצה. אם עושה כדי לסנן, **ב״ח ולבוש** אוסרים, **מגן אברהם** מתיר כדין מין אחד באוכל, **מ״ב** נכון להחמיר.

סעיף טז

מים שיש בהם תולעים, מותר לשתותן על ידי מפה בשבת דלא שייך בורר ומשמר אלא במתקן העניין קודם אכילה או שתיה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו, אין זה מעין מלאכה, ומותר.

סינון תולעים מהמים בשעת שתייה

דין השו״ע כמבואר ברא״ש בתשובה.

מצד חשש סחיטה בזה שהבגד נרטב, כתב במ״ב שאין לחוש כיון שנרטב רק מעט מהבגד, ולא ישתה דרך בית יד כותנתו ששם מקפיד על רטיבות.

מצד כיבוס, כתב המגן אברהם מותר הואיל ולא אמרינן שרייתו זה כיבוסו כמבואר לעיל סימן ש״ב, ואם כן לדעת האוסרים שם אסור כאן במיין ומותר בשאר משקים, האליה רבה מיקל אף לאוסרים שם משום שהוא דבר מועט, וכתב מ״ב לסמוך על זה בשעת הדחק הואיל ואינו מתכוון לכביסה.

ברירה בלח

זבוב וכדומה שנפל למשקה, **ט״ז** כתב יוציא עם מעט משקה, **מהריט״ץ** היקל שאין ברירה בלח, וכתב באה״ל שקשה להקל בזה (הגרע״י כתב שהמיקל יש לו על מה שיסמוך, והיקל עוד כשהזבוב צץ).

סעיף יז

המחבץ (פירוש שמוציא חמאה מן החלב), תולדת בורר הוא. לפיכך אף על פי שנותנים שומשמים ואגוזים לדבש, לא יחבצם בידו (עיין לקמן סימן ש״מ סעיף י״א). הגה: הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק, חייב משום זורה. (מהרי״ל בשם א״ז וירושלמי פרק כלל גדול).

איסור מחבץ

בגמרא שבת מבואר מחבץ חייב משום בורר, וכן פסק בשו״ע. נחלקו מה מעשיו **רש״י** מפריד גבינה מהחלב ע״י כלי. **רמב״ם** מפריד קום מחלב ע״י שמעמיד החלב בקיבה. המ״ב הביא ב׳ הביאורים.

כתב **השו״ע** ׳לפיכך׳ אין להוציא שומשום או אגוזים מהדבש, משמע שהאיסור הוא משום <u>מחבץ</u> דהיינו בורר ולפי זה לאלתר מותר, **המג״א** אוסר משום לש ונפק״מ שאסור אף לאלתר.

מאכל עבה: כתב המ״ב מותר לחבץ מאכל עבה מתוך רוטבו ע״י כף מכיוון שזו דרך אכילתו. (הקשו האחרונים סתירה שכאן בסקס״ו כתב שהוצאה בכף מותר ולא חשיב כלי, ואילו בסקס״ב ובשעה״צ כתב שכן נחשב כלי, ובאחרונים האשכנזים ביארו שיש חילוק אם נוטל בכף שתסייע לברירה או אם לוקח רק שלא יתלכלכו ידיו, והגרע״י ועוד הקילו בכף משום שאינה מיוחדת לברירה בכל עניין).

רוקק ברוח

כתב **רמ״א** הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק, חייב משום זורה. **משנה ברורה** אין מי שחושש לדין זה, מכיוון שאינו מתכוון, ועוד משום שאין זו דרך זרייה.

סימן שכ □ דיני סחיטה בשבת

סעיף א

זיתים וענבים, אסור לסחטן (ועיין לעיל סימן רנ"ב סעיף ה'). **ואם יצאו מעצמן, אסורים אפילו לא** היו עומדים אלא לאכילה. ותותים ורימונים, אסור לסחטן. ואם יצאו מעצמן, אם עומדים לאכילה, מותר. ואם עומדים למשקים, אסור. ושאר כל הפירות, מותר לסחטן. הגה: ובמקום שנהגו לסחוט איזה פירות לשתות מימיו מחמת למא או תענוג, דינו כתותים ורימונים. אבל אם נהגו לסחטו לרפואה לבדו, אין לחוש (ב"י). וכל זה דווקא לסחוט אסור, אבל מותר למצוץ בפיו מן הענבים המשקה שבהן וכ"ש בשאר דברים (ב"י בשם ס"ל). ויש אוסרין למצוץ בפה מענבים וכיולא בהם (הגה"מ פכ"א).

סחיטת פירות ומשקים היוצאים מאליהם

במשנה שבת (קמג:) "אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין, ואם יצאו מעצמן אסורין. רבי יהודה אומר אם לאוכלין היוצא מהן מותר, ואם למשקין היוצא מהן אסור". **בגמרא מבואר** שמחלוקתם היא בתותים ורימונים שיש מעט שסוחטים אותם, אך זיתים וענבים שרוב סוחטים לכולי עלמא אסור, ושאר פירות לכולי עלמא מותר ואפילו לסחוט ממש (נחלקו להלן האם מותר סחיטה ממש גם למשקה או רק למתק). והלכה כר' יהודה.

"תניא סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרדין אבל לא ברמונים. של בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברימונים (בחול, ולכן אסור בשבת). אמר רב נחמן הלכה כשל בית מנשיא בר מנחם וכו'. מנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמא וכו', אלא היינו טעמא כדרב חסדא. דאמר רב חסדא תרדין שסחטן ונתנן במקווה פוסלין את המקווה בשינוי מראה. והא לאו בני סחיטה נינה אלא מאי אית לך למימר כיון דאחשבינהו הוה להו משקה, הכא נמי, כיון דאחשבינהו הוה להו משקה. רב פפא אמר משום דהוי דבר שאין עושין ממנו מקווה לכתחילה, וכל דבר שאין עושין ממנו מקווה לכתחילה פוסל את המקווה בשינוי מראה". **מבואר** לחשוש לבית מנשיא ולאסור סחיטת רימונים, **ר' חסדא** תלה ב<u>אחשביה</u> אם החשיבו למשקה אסור לסחוט וזה הטעם שפוסל במקווה, **רב פפא** סבר שאין דין אחשביה ואין לאסור בגלל מחשבתו ובמקווה פסול מטעם אחר.

- **רש"י תוספות והגהות סמ"ק** הלכה כרב חסדא וההיתר בפירות שאין דרכם לסחיטה הוא רק כשסוחט למתק הפרי אך סחיטה למשקה אסורה תמיד משום אחשביה.
- **רי"ף רמב"ם ורא"ש** הלכה כרב חסדא שאין דין אחשביה ולכן מותר שאר פירות שאין דרכם לסחיטה, ומה שאסרו לבית מנשיא רימונים הוא משום שהרבה היו סוחטים ואף שאינם רוב (המגן אברהם ביאר שיש דין אחשביה אך הוא בתותים ורימונים שיש כאלה הסוחטים אותם). משקה הזב מאליו, יש לחלק לאיזה צורך הכניס למאכל מותר למשקה אסור.

להלכה:

- **פסק שו"ע** כרי"ף וסיעתו זיתים וענבים אסור לסחוט ואסור משקה היוצא שמא יסחט, תותים ורימונים אסור לסחוט אטו זיתים וענבים ואם עומדים למשקה אסור היוצא מהם

שמא יסחט, אם הניח בלא מחשבה כלל אסור דכעומדין למשקה דמו כל שלא ליקטן לאכילה. שאר פירות מותר לסחוט.

» **ט"ז** הלכה כרש"י שאסור לסחוט שום פרי לצורך משקה ובסתמא מותר דמסתמא כוונתו למתקן.

נחלקו כיצד להחשיב דרך לסחוט:

» **בית יוסף** ומסתימת השו"ע משמע ש<u>מקום אחד אוסר</u> על שאר מקומות.

» **רמ"א** היקל שהולכים <u>אחר המקום</u>, לקולא ולחומרא מקום שנוהגים לסחוט דינו כתותים ורימונים מקום שלא נהגו מותר אף ששאר מקומות כן נהגו.

» **מגן אברהם** החמיר <u>מקצת אנשים</u> אוסרים על כולם ולא בעינן מקום שלם, ודווקא בתנאי שאם היה מצוי בשאר העולם פירות כאלו היו סוחטים אותם.

לסיכום: בסעיף זה יש שתי מחלוקות, מחלוקת בגמרא בראשונים ובהלכה כשסחט שאר פירות האם אסור משום אחשביה, מחלוקת שו"ע ורמ"א כיצד להחשיב 'דרך לסחוט' אם על העולם או על המקום.

תפוחים כתב בביאור הלכה בית יוסף החשיבם כתותים ורימונים, ביאור הגר"א וט"ז החשיבום כשאר פירות שאין דרך, החיי אדם כתב שהיום נוהגים לסוחטן באשכנז וכן היו נוהגין בשאר העולם אם היה להם ולכן אסור.

<u>מציצת פירות</u>

כתב רמ"א מותר למצוץ בפיו מן הענבים המשקה שבהן וכ"ש בשאר דברים שאין דרך סחיטה בפה, ואין לדמות ליניקה ששם אינו שינוי גמור דדרך כל בעל חי לינוק, **ויש אוסרין** למצוץ בפה מענבים וכיוצא בהם, כדין יניקה מבהמה. **אליה רבה** כתב יש להחמיר בזיתים וענבים דאורייתא אך לא בשאר דברים, ודווקא במוצץ שאינו מכניסן לפיו אך במכניס מותר.

<u>סעיף ב</u>

זיתים וענבים שנתרסקו מערב שבת, משקים היוצאים מהם מותרין. ואפילו אם לא נתרסקו מערב שבת, אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה, אף על פי שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית, מותר לשתותו בשבת, שכל יין היוצא מהענבים מתבטל ביין שבגיגית.

<u>משקה היוצא מפירות שהתרסקו</u>

לעיל סימן רנ"ב לעניין מלאכות המתחילות בערב שבת מבואר זיתים וענבים שטען עליהם קורה, ביאר המ"ב לטעון מותר אף סמוך ממש לשבת, להשתמש ביוצא מהם **דעת השו"ע** רק אם היה מרוסק כבר בתחילת שבת מותר ולא גזרו שמא יסחט הואיל וסחיטתם אסורה רק מדרבנן כמבואר לקמן סימן ש"כ. **ואליה רבה** כתב שהלכה כראשונים שבעינן גם דיכה בנוסף לריסוק להתיר היוצא מהם.

דין השו"ע כאן כמבואר בגמרא שבת, שבמרוסקים מותר היוצא ולא גזרו עליהם הואיל סחיטת מרוסק דרבנן. עוד פסק השו"ע על פי ספר התרומה, בלא נתרסק אם כבר יש יין מתבטל היוצא, ביאר המ"ב אף שהוא דבר שיש לו מתירין בטל בששים ביין היתר משום שלא ניכר קודם שהתבטל, ולפי זה אם היין לא התערב מיד אלא זב וירד במדרון אסור.

נתינת ענבים לתוך יין לכתחילה בשבת: **מגן אברהם ומ"ב** מותר וכן צימוקים במים, **ט"ז** אסור.

סעיף ג

חרצנים וזגים שנתן עליהם מים לעשות תמד, מותר למשוך מהם ולשתותם. ואפילו לא נתן מים, והיין מתמצה וזב מאליו, מותר לשתותו.

מים שנתן על חרצנים וזגים

דין השו"ע כמבואר בספר התרומה, ההיתר הוא משום שהיו מרוסקים מערב שבת.

כתב החיי אדם צימוקים שהיו במים וסחט אותם בשבת להוציא הבלוע מהם, אינו דומה לענבים שהתרסקו הואיל ולא היה יוצא אם לא שסחט ואסור, ואם נתן אותם במסננת או סודר שיזובו מותר היוצא מהם, ודווקא כשהמסננת מגיעה עד היין שבכלי ומתבטל מיד.

סעיף ד

מותר לסחוט אשכול ענבים לתוך קדירה שיש בה תבשיל כדי לתקן האוכל, דהוה ליה משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי. אבל אם אין בה תבשיל אסור.

סחיטת אוכל לקדה שיש בה אוכל

בגמרא שבת (קמד:) "אמר רב יהודה אמר שמואל סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה". ביארו הראשונים סתם קדירה יש בה אוכל ומותר וסתם קערה אין בה אוכל ואסור.

נחלקו להלכה שהרי בגמרא מובא "רבי יוחנן אמר אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר, למימיהן חייב חטאת" משמע שסחיטה לצורך מימיהם אסורה, **בה"ג** שמואל התיר רק ביום טוב ובשבת אסור, **ר' חננאל** ר' יוחנן חולק על שמואל והלכה כר' יוחנן, **רי"ף** ר' יוחנן מיירי כשסוחט שלא על האוכל אך סחיטה על אוכל מותר כשמואל.

להלכה פסק שו"ע כרי"ף סחיטה מותרת לתוך תבשיל אף בענבים העומדים לסחיטה שמשקה הבא לתוך אוכל דינו כאוכל, ואם אין בה תבשיל אסור אפילו דעתו ליתנה לתוך התבשיל. **לקמן** סעיף ז' הביא השו"ע דעת ר' חננאל וביאר המ"ב שכוונתו לומר המחמיר כר' חננאל תע"ב.

סעיף ה

יש מי שאומר דהוא הדין לבוסר שמותר לסחטו לתוך האוכל, ור"ת אוסר בבוסר (הואיל ואינו ראוי לאכול) (טור).

סחיטת בוסר לתוך אוכל

דברי השו"ע ביש מי שאומר היא סברת רבינו יוסף להקל אף בבוסר, ורבינו תם החמיר כיוון שהפרי אינו ראוי לאכילה הוי כבורר אוכל מפסולת. וכתב המ"ב להחמיר כר' תם.

נחלקו האחרונים ברוצה לאכול לאלתר אם מותר לו לסחוט בוסר אליבא דר' תם: **עולת שבת ט"ז ואליה רבה** מותר כדין בורר לאלתר אוכל ביד, **מגן אברהם** כאן זה דרך הברירה ואין לדמות לברירת אוכל מפסולת בעלמא שאינו דרך ברירה, **מ"ב** נכון להחמיר כמגן אברהם והסומך להקל בבוסר הראוי לאכילה על ידי הדחק אין למחות בידו.

סעיף ו

מותר לסחוט לימוני"ש.

סחיטת לימון

לעיל סעיף א' הבאנו החילוק בין סוגי פירות העומדים לסחיטה לאינם. נחלקו הראשונים בלימון, **רא"ש** מותר, **ר' יאשיה** אסור, **הר' בנימין** מותר לסחוט על דעת לערב באוכל. **הבית יוסף** כתב על פי המבואר ברא"ש שההיתר הוא משום שמתערב באוכל היום שנוהגים לעשות מהלימון משקה עם סוכר יש לאסור, וקשה שרואים שהמנהג להתיר. **ותירץ** הואיל ושותים רק על ידי תערובת משקה אחר מותר, **אי נמי** בגלל שסוחטים לתוך משקה אחר מותר.

להלכה: פסק שו"ע מותר לסחוט לימון. המ"ב כתב שההיתר הוא רק לסחוט לתוך סוכר כתירוץ השני בבית יוסף, ובחזון עובדיה למד מסתימת השו"ע שההיתר הוא גם לסחוט לבד כתירוץ הראשון בבית יוסף. לימונים שנכבשו כתב המ"ב שדינם כשאר פירות שנכבשו בסעיף הבא.

סעיף ז

לסחוט כבשים (פירוש פירות ומיני ירקות המונחים בחומץ ובמלח כדי שלא ירקבו) **ושלקות, אם לגופם, שאין** צריך למים ואינו סוחטן **אלא** לתקנם לאכילה, **אפילו** סוחט לתוך קערה **שאין בה אוכל,** מותר. **ואם** צריך למימיהן, מותר לסחוט לתוך קדירה **שיש בה אוכל, אבל אם אין** בה אוכל, אסור. ולר"ח, כל **שהוא** צריך למימיהן, חייב חטאת **אפילו** סחט לקדירה **שיש** בה **אוכל** (ולדבריו, הסוחט אשכול לקדירה נמי אסור) (טור).

סחיטת כבשים ושלקות

בגמרא שבת (קמה.) "כבשים שסחטן אמר רב לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור, ושלקות בין לגופן בין למימיהן מותר. ושמואל אמר אחד זה ואחד זה לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור. רבי יוחנן אמר אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן חייב חטאת". **מבואר** רב חילק בין כבשים שמותר רק לגופן לשלקות שמותר לגופן ולמימיהן, שמואל סבר בשניהם לגופן מותר למימיהן אסור מדרבנן, ר' יוחנן סבר בשניהם לגופן מותר למימיהן אסור מדאורייתא. **רבינו חננאל** הלכה כר' יוחנן **רי"ף רמב"ם ורא"ש** כשמואל. **לעיל** הבאנו מחלוקת בסוחט למימהן אם מותר לתוך אוכל, **רוב הראשונים** התירו, **ר' חננאל** אסר.

להלכה: פסק שו״ע כרי״ף שמותר לסחוט לגופם, וכרוב הראשונים שמותר לסחוט לתוך אוכל והביא ר׳ חננאל. לעיל סעיף ד׳ מבואר דברי השו״ע לעניין סחיטה לתוך אוכל.

כתב מ״ב זיתים וענבים אסור לסחוט שלקות שלהם לצורך אכילתם, כיוון שרוב העולם סוחטים למימיהן.

<u>סעיף ח</u>

הסוחט דג לצירו, דינו כסוחט כבשים ושלקות למימיהן.

<u>סחיטת דג לצירו</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת שסחיטת ציר דינה כסחיטת שלקות ותלוי לצורך מה סוחט. ביאר המ״ב דווקא בציר שנבלע בו מבחוץ, אך הציר שלו עצמו מותר כדין סחיטת שאר פירות שאין דרך לסחטם.

<u>סעיף ט</u>

השלג והברד, **אין** מרסקין אותם, דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיו, **אבל** נותן הוא לתוך כוס של יין **או** מים **והוא** נימוח **מאליו ואינו** חושש. וכן **אם** הניחם בחמה **או** כנגד המדורה ונפשרו, מותרים.

<u>ריסוק שלג וברד ונתינתן לתוך כוס</u>

בגמרא שבת (נא:) "אין מרזקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש". נחלקו מה טעם האיסור, **רש״י** מוליד המים ודומה למלאכה, ונתינה לכוס מותר הואיל והוא מאליו. **ר״ן** הביא עוד טעם שמא יסחוט פירות העומדין למשקין, ומותר כשמניח אפילו כנגד החמה או מדורה.

להלכה פסק שו״ע האיסור לרסק והביא היתר הר״ן להניח כנגד המדורה והחמה. הנחה כנגד המדורה לכתחילה, מ״ב ציין לדברי **הרמ״א** לעיל סימן שי״ח שאסר להניח כנגד המדורה לכתחילה.

לרסק לתוך כוס: **מגן אברהם** כתב להתיר כיוון שאינו בעין לא גזרו, **שער הציון** אסר וכ״כ הגרע״י לדעת מרן.

<u>סעיף י</u>

מותר לשבר הקרח כדי ליטול מים מתחתיו.

<u>שבירת קרח ליטול מים שתחתיו</u>

דין השו״ע כמבואר בטור בשם ראבי״ה הואיל ואינו עושה לרסק הקרח ולא אסרו אלא בעושה כדי להוציא מימיו.

שבירה בנהר או באר: כתב המגן אברהם לאסור משום בנין וסתירה, **מ"ב** כתב שהרבה אחרונים מקלים ששם מים עליהם ולא שייך בנין וסתירה.

סעיף יא

צריך ליזהר, בחורף, שלא ייטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד. ואם ייטול, יזהר שלא ידחקם בין ידיו, שלא יהא מרסק.

נטילה במים שיש בהם שלג וברד

דין השו"ע כמבואר בתוספות ורא"ש.

כתב **מגן אברהם** לפי מה שכתבתי לעיל שמותר לרסק לתוך מים אף כאן מותר שמתערב עם מי הנטילה, **מ"ב** אין להקל בזה.

סעיף יב

יש ליזהר שלא ישפשף ידיו במלח.

שפשוף ידים במלח

דין השו"ע כמבואר בספר התרומה. ביאר המ"ב משום שמתהווה מים על ידי השפשוף, ואם משליך מלח במים ונמחה מותר, אך לא יעשה מי מלח עזין.

סעיף יג

דורס שלג ברגליו ואינו חושש.

דריסת שלג ברגליים

דין השו"ע כמובא בטור בשם מהר"ם.

סעיף יד

הר"מ מרוטנבורג מתיר להטיל מי רגלים בשלג, והרא"ש היה נזהר.

הטלת מי רגליים בשלג

דין השו"ע כמבואר בדבריו. המתירים כדין דריסה, האוסרים משום שעל ידי השתן ודאי נימוח.

סעיף טו

אסור לפרוס סודר על פי החבית וליתן על גבי הכלי שדולים בו, שמא יבא לידי סחיטה. אבל בגד העשוי לפרוס עליו, מותר שאינו חושש עליו לסוחטו.

<u>פריסת סודר על גבי חבית</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת. סוחט חייב משום מלבן (במים, ובשאר משקים דש).

<u>סעיף טז</u>

אסור להדק מוכין בפי פך שיש בו משקין, משום סחיטה.

<u>הידוק מוכין בפי חבית שיש בה משקין</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא. טעם האיסור משום שוודאי סוחט, ומיירי שהם לחין בתוך החבית.

<u>סעיף יז</u>

ספוג, אין מקנחין בו אלא אם כן יש בו בית אחיזה, גזירה שמא יסחוט.

<u>קינוח בספוג</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת. במ״ב הביא טעם ההיתר כשיש לו בית אחיזה, **רש״י ורמב״ם** ביארו על ידי הבית אחיזה יכול לקנח בלי לסחוט, **ראב״ד** על ידי הבית אחיזה נחשב כצלחת שמרוקן ממנה מים.

<u>סעיף יח</u>

חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדפנה שמוציאין בו היין, יש מי שמתיר אף על פי שאי אפשר שלא יסחוט, והוא שלא יהא תחתיו כלי. דכיון שאינו נהנה בסחיטה זו, הוי **פסיק רישא** (פירוש איסור נמשך בהכרח מלבד מה כמו המוות הנמשך בהכרח מהתזת הראש) **דלא ניחא ליה**, ומותר. וחלקו עליו, ואמרו דאף על גב דלא ניחא ליה, כיון דפסיק רישא הוא, אסור. והעולם נוהגים היתר בדבר, ויש ללמד עליהם זכות, דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת, מותר מידי דהוי **אספוג** (פירש הערוך ספוג הוא על ראש דג אחד גדול שבים, ובשעה שמריס ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על עיניו ואינו רואה כלום ולולי זה לא היתה ספינה נצולת מפניו) **שיש לו בית אחיזה**. ולפי שאין טענה זו חזקה, ויש לגמגם בה, טוב להנהיגם שלא יהא כלי תחת החבית בשעה שפוקקים הנקב (ועיין לעיל סימן ש״ה עוד מדיני סחיטה).

<u>סתימת חבית בפקק, פסיק רישיה בדאורייתא</u>

בגמרא שבת (קיא.) "אמר רב שימי בר חייא משמיה דרב האי מסוכרייא דנזייתא (בגד שכורכין בברז החבית) אסור להדוקיה ביומא טבא, בההיא אפילו ר"ש מודה דאביי ורבא דאמרי תרווייהו מודה

ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות". **מבואר** האיסור לסחוט אף שאינו מתכוון הואיל והוא פסיק רישיה בדאורייתא, שכל ההיתר של דבר שאינו מתכוון הוא כשאינו פסיק רישיה.

האם גם כשאינו נהנה 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה', מסחיטת היין מודה ר' שמעון: **רש"י תוספות ר"ן ורא"ש** גם כשהנקב בצד החבית ואינו נהנה מסחיטת היין הואיל והולך לאיבוד אסור, **הערוך** סבר דווקא שנהנה מסחיטת היין והנקב בראש החבית.

שורש המחלוקת: סוגייא בשבת (קג.) "**התולש עולשין והמזרד זרדים אם לייפות את הקרקע כל שהן, אטו כולהו לא ליפות את הקרקע נינהו, רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו באגם שנו. אביי אמר אפילו תימא בשדה דלאו אגם וכגון דלא קמיכוין, והא אביי ורבא דאמרי תרוייהו מודה רבי שמעון בפסיק רישיה ולא ימות, לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה**". **מבואר** המנכש בקרקע חברו לא נחשב פסיק רישיה הואיל ואינו נהנה, **הערוך** למד פסיק רישיה דלא ניחא ליה בדאורייתא מותר, **תוספות ורא"ש** מותר מדאורייתא אך אסור מדרבנן.

כתב הבית יוסף, כשהברזא ארוכה ואין היד נוגעת בנעורת הפשתן מותר כדין ספוג שיש לו בית אחיזה.

להלכה: שו"ע הביא המתירים כשהיין הולך לאיבוד וכתב שאין הלכה כמותם אלא להחמיר, והמליץ על מנהג העולם משום שיש ברזא ארוכה, וכתב על זה שאינה טענה חזקה ולכן ינהגו שלא להניח כלי תחת החבית. ביאר המ"ב אינו דומה להיתר של ספוג שיש לו בית אחיזה, ששם התירו רק לקנח בעלמא וכאן הוא סוחט ממש. מה שהתיר השו"ע כשאין כלי תחת הברזא, כתב **הט"ז** דווקא כשיש ברזא ארוכה ויש תרתי לטיבותא (**במגן אברהם** כתב שההיתר הוא אף בלא ברזא ארוכה ודחה אותו בשער הציון).

גרירת משקין שנשפכו על גבי מפה

שיכר או שאר משקים שאינם מלבנים שנשפכו על מפה ורוצה לנקותם, כתב הט"ז לא ישאב על ידי כף אף שמשליך לאיבוד, ועל ידי גרירת סכין מותר אף בחוזק, אם נשפך מים או יין לבן אסור אפילו בסכין דהוי מכבס.

מקורות פסיק רישיה

סימן ש"ז סעיף ב', רנ"ג סעיף א' בסוף, גוי המניח קדירה על תנור בית החורף. סימן שי"ד סעיף א' סכין התקוע בחבית, מחלוקת שו"ע ורמ"א. סימן שט"ז סעיף ג', יתושים ספק פסיק רישיה. סימן ש"כ סעיף י"ח, פסיק רישיה בדאורייתא. סימן של"ו, נטילה על גבי עשבים. סימן של"ז סעיפים א' ב', דבר שאינו מתכוון.

סעיף יט

ליתן כרכום בתבשיל, מותר ואין לחוש לו משום צובע, דאין צביעה באוכלין.

צביעה באוכלין ומשקין

דין השו"ע כמבואר בשבלי הלקט בשם היראים.

סעיף כ

יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום צובע, אבל אם צובע פתו במשקה הפירות, לית לן בה, דאין צביעה באוכלין.

האוכל תותים וכדומה יזהר לא לגעת בבגדיו

דין השו"ע כמבואר ביראים, להיזהר משום צובע. בבגד אדום כל שכן שאסור משום מתקן.

כתב המשנה ברורה יש מקלים בכל זה הואיל והוא דרך לכלוך. ובחזון עובדיה כתב שהשו"ע שנקט יש להיזהר אינו אלא מידת חסידות בעלמא, דהוי פסיק רישיה בדרבנן.

שיעור מלאכת צובע: חוט ד' טפחים או שיעור כזה, ודווקא צבע המתקיים אך שאינו מתקיים הוי דרבנן.

סימן שכא ☐ דיני תולש בשבת ודין טוחן ודיני תיקוני מאכל או מעבד ולש

סעיף א

חבילי פיאה אזוב וקורנית (פירוש מין עשב), הכניסן לעצים, אין מסתפקין מהם. הכניסן למאכל בהמה, קוטם ואוכל ביד, אבל לא בכלי, ומולל בראשי אצבעותיו.

קטימה מחבילי פאה אזוב וקורנית

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת, עצים אינם מוקצה אם הכניסן למאכל בהמה, והקטימה צריכה להיות ביד והמלילה בראשי אצבעותיו ולא בכל היד, שלא יהא כדרך חול. כתב מ"ב הכניסן סתם כמי שהכניס למאכל בהמה.

סעיף ב

אין עושין מי מלח הרבה ביחד לתת לתוך הכבשים, משום דדמי לעיבוד, אבל יכול לעשות ממנו מעט לתת לתוך התבשיל. ואם נתן לתוכו שני שלישי מלח, אסור לעשות ממנו אפילו מעט.

עשיית מי מלח

במשנה שבת (קח.) "אין עושין הילמי בשבת, אבל עושה הוא את מי המלח וטובל בהן פתו ונותן לתוך התבשיל. אמר ר' יוסי והלא הוא הילמי בין מרובה ובין מועט, ואלו הן מי מלח המותרין נותן שמן לכתחילה לתוך המים או לתוך המלח". **ובגמרא** "תני רבי יהודה בר חביבא אין עושין מי מלח עזין, מאי מי מלח עזין, רבה ורב יוסף בר אבא דאמרי תרווייהו כל שהביצה צפה בהן, וכמה אמר אביי תרי תילתי מילחא ותילתא מיא". טעם האיסור בעזים משום שנראה שבא לעשות מורייס לכבישת דגים ואסור אפילו במועטים, והלכה כתנא קמא.

מבואר לת"ק אסור לעשות מים מרובים – הילמי ומותר מועטים, ומים עזין של שני שליש מלח אסור אפילו מועטים. וכן פסק שו"ע אסור מי מלח מרובים ואסור עזים מותר מועטים לא עזים. כתב מ"ב הוא הדין יין וחומץ עם מלח. שיעור מים מועטים כתב הגר"ז הנצרכים לסעודה אחת.

נחלקו אם האיסור הוא גם כשכוונתו לתת את המים לתוך תבשילים או רק לתוך כבשים: **תוספת שבת** בא לתת לתבשילים מותר, **אליה רבה** בכל גוונא אסור.

נחלקו אם התירו לעשות מעט מי מלח לסעודה רחוקה: **מגן אברהם** רק לסעודה זו הקרובה, **מ"ב** בשם אחרונים אף לסעודה אחרת ובלבד שלא יהא לצורך חול.

סעיף ג

אסור למלוח חתיכות צנון, ד' או ה' ביחד, מפני שנראה ככובש כבשים, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל. אלא מטבל כל אחת לבדה, ואוכלה. אבל ביצים, מותר למולחן.

מליחת כמה חתיכות יחד

בגמרא שבת (קח:) נחלקו באיסור למלוח ירקות "תני רבי יהודה בר חביבא אין מולחין צנון וביצה בשבת, רב חזקיה משמיה דאביי אמר צנון אסור וביצה מותרת וכו', אמר ר' נחמן כישרי ממלח לא מלחנא טבולי ודאי מטבילנא". הלכה כחזקיה צנון אסור ביצה מותרת, וכר נחמן שמותר לטבל כל אחת לבדה.

נחלקו מה טעם האיסור למלוח צנון, **רש"י** שהמלח מאבדם ונעשים קשים והוי תיקון, **רמב"ם ושו"ע** נראה ככובש כבשים, וכן פסק שו"ע אסור למלוח חתיכות צנון או כל דבר שצריך מליחה כגון בצל ושום (מ"ב) שנראה ככובש ואסור משום מבשל, אלא מטבל כל אחת מיד ואוכלה, וביצים שאין דרך לעשות מהם כבשים מותר למולחם. וכתב מ"ב לא חייב לטבל ולאכול מיד אלא שיעור שיזיע קצת ולא הרבה. ביאר הט"ז הרבה חתיכות אסור אפילו שעה מועטת, מעט אסור לשעה מרובה. וכתב עוד אם שופך מיד חומץ שמן או דברים אחרים אין איסור של כובש. (למלוח ירקות כיום, אם מולח דברים שאין דרך לכובשם מותר כדין ביצה, אם מולח ירקות שיש דרך לכובשם צריך להיזהר לערב עמהם שמן וכדומה, או למלוח מעט מיד).

סעיף ד

יש מי שכתב שמותר לטבול כמה חתיכות צנון אחת לאחת לבדה, ולהניחם יחד לפניו כדי לאכלם מיד זו אחר זו.

למלוח חתיכה חתיכה לבדה

דין **השו"ע** כמבואר בתרומת הדשן, שהתיר למלוח חתיכה חתיכה לבדה בלא שיגעו זה בזה, ההיתר הוא משום שאת המליחה הוא עושה אחת אחד ולא הכול יחד. כתב הט"ז אף בזה ההיתר הוא להניח שעה מועטת שיזיע קצת אך לא שיזיע הרבה (כמו שהתירו במולח מעט לעיל), **הט"ז** עצמו כתב שהמנהג לא להשהות כלל במלח.

סעיף ה

אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת, להניחה.

מליחת בשר וביצה להניח

דין השו"ע כמבואר בשבלי הלקט אסור למלוח בשר וביתה להניח משום שדומה לעיבוד וכבישה. נחלקו למתי אסור: **מג"א וט"ז** כל שעושה לצורך סעודה אחרת שהיא לאחר זמן מהסעודה הקרובה אסור, **אליה רבה** בעושה לצורך אחר השבת. **מ"ב** יש להקל בזה בוודאי אף לצורך סעודה רחוקה אם עושה כן שלא יתקלקל מהחום.

מליחת בשר ודג חי

כתב **מגן אברהם** אסור למלוח בשר או דג חי שלא יסריח אף בהפסד ואף אם אוכלו אחר מליחתו חי, הטעם שנראה כמעבד אף שמעיקר הדין אין עיבוד באוכלין. ומותר להדיחו לאוכלו חי אבל לא כשאר חל יום שלישי לשחיטת ביום שבת ומכשירו לעוד ימים במליחה, ואפילו על ידי גוי אסור משום שאין בזה הפסד שיכול לאוכלו צלי. כתב מ"ב אומן שיש לו הפסד, או בשומן שאינו מתאים

לצלייה, מותר על ידי גוי, **ויש אחרונים** שהתירו אפילו בבשר בהמה על ידי גוי, והאליה רבה ונודע ביהודה התירו אף על ידי ישראל כשאין גוי, ואם הבשר מונח בכלי טוב שירחץ ידיו עליו עד שיהא שרוי במים.

סעיף ו

אין למלוח ביחד הרבה פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתן.

מליחת פולים ועדשים

דין השו״ע כמבואר בר״ש משום דהוי ככבישה.

סעיף ז

מותר לדוך פלפלין, **אפילו** הרבה יחד, **והוא** שידוכם בקתא של סכין ובקערה.

דיכת פלפלין

בגמרא שבת (קמא.) "אמר רב יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי תרתי אסיר, רבא אמר כיון דמשני אפילו טובא נמי". הלכה כרבא דבתראה הוא שעל ידי שינוי מותר הרבה. **ר' חננאל** רבא התיר רק ביום טוב, **רי״ף רמב״ם רא״ש** אף בשבת.

פסק שו״ע לשון הרמב״ם מותר לכתוש ביד הסכין ובקערה (ולא במכתשת) אפילו הרבה, במ״ב ביאר דווקא לאותה שבת וטחינה כדרכו אפילו גרגיר חייב מהתורה. **מגן אברהם** ביאר שינוי <u>אחד</u> או ביד הסכין או בשולי הקערה, **ט״ז** ביאר בעינן <u>שני</u> שינויים גם בקת הסכין וגם שולי הקערה (וכן כתב הגרע״י).

הט״ז אסר לכתוש פלפל בבגד משום מוליד ריח, והמ״ב כתב שנראה שחזר בו מזה והודה לרש״ל להיתר. לחתוך בסכין דק אסור משום טוחן.

סעיף ח

אין כותתין מלח במדוך של עץ, **אבל** מרסק **הוא** ביד של סכין ובעץ הפרור **ואינו** חושש.
הגה: ודווקא מלח הגס, אבל מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין, מותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת (כל בו).

דיכת מלח

אגור והרב המגיד מותר ביד הסכין, **הכל בו** אסור שדרכו להדק בחול על השולחן. פסק **השו״ע** כרב המגיד אסור בשל עץ ואבן ומותר ביד הסכין ועץ הפרור, כתב רמ״א מלח שהיה דק מתחילה ונעשה פתיתין מותר לחתוך בסכין שאין טוחן אחר טוחן, ובמכתשת אסור.

סעיף ט

מותר לחתוך בשר מבושל או צלי, דק דק בסכין. הגה: אבל אסור לחתוך דק דק בשר חי לפני העופות, דהואיל ואינן יכולין לאכלו בלא חיתוך, קמשוי לה אוכל (תה"ד סי' כ"ז, ועיין לקמן סי' שכ"ד, ס"ז).

לחתוך בשר דק דק

דין השו"ע כמבואר בתרומת הדשן שמותר לחתוך בשר צלי דק דק, וגם מי שלא יכול ללעוס בלי חיתוך לא נחשב מתקן הואיל ורוב העולם יכולים. רמ"א הביא המשך התרומת הדשן אבל לפני העופות אסור לחתוך הואיל ואינם יכולים לאכול כך נחשב מתקן. וכתב מ"ב לחתוך שיאכלו מיד מותר כמבואר בסעיף י"ב.

ביאור האיסור לחתוך בפני העופות: **רמ"א** בשם תרומת הדשן כתב לאסור חיתוך עופות, ט"ז ומג"א הקשו צ"ע בסימן שכ"ד סעיף ד' מבואר ששוויי אוכלא מותר. ולכן **הט"ז** התיר לחתוך. אולם **המגן אברהם** תירץ שוויי אוכלא שהותר הוא כשאין עוד איסור יחד איתו אך כאן הוא חותך דק דק ואסור. מ"ב הביא כמגן אברהם וכתב יש מקלין כט"ז.

סעיף י

אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראליי"ו.

גרירת מאכל בכלי מיוחד

דין השו"ע כמבואר בריב"ש, משום דדמי לשחיקת תבלין בכלי מיוחד לו.

סעיף יא

מותר להשקות את התלוש, כדי שלא יכמוש.

השקייה שלא יכמוש

דין השו"ע כמבואר ברשב"א, כתב המ"ב משום שראוי לאכול ביומו ולכן עשבים העומדים לריח אסור להשקותם (והגרע"י חלק והתיר).

סעיף יב

המחתך הירק דק דק, חייב משום טוחן. הגה: והוא הדין לאסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני זקנים (ב"י בשם תוספתא). ודווקא פירות וכלומה לזה, אסור. אבל מותר לפרר לחם לפני התרנגולים, דהואיל וכבר נטחן אין לחוש, דאין טוחן אחר טוחן (הגהות מיימוני פרק כ"א ור"ן פרק כלל גדול וסמ"ג). וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח, אבל אם לאכלו מיד, הכול שרי מידי דהוי אבורר לאכול מיד, דשרי (תשובת הרשב"א והר"ן פרק כלל גדול), כדלעיל סי' שי"ט.

חיתוך וטחינה באוכלין

בגמרא שבת (עד:) "אמר ר' פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן". מבואר שאסור לחתוך תרד דק משום טוחן. נחלקו להלכה במה האיסור לחתוך דק, **רמב"ם ותוס'** כל דבר הטעון בישול וחותכו, הסתפק הבית יוסף אם גם דבר האכל חי וחותכו כדי לבשלו. **רשב"ם ויראים** בכל מאכל. **רא"ש בשם ר"ח** ביאר הגמרא לעניין חיתוך עצים ואין איסור כלל בחיתוך דק.

פסק שו"ע כרשב"ם ויראים כל ירק חיתוך דק דק הוי טוחן, **מ"ב** כתב זה לעניין חיוב אך יש להיזהר בכל חיתוך כי לא נודע לנו מה שיעור דקותן.

חיתוך גרוגרות לפני הזקנים: כתב רמ"א בשם מימוניות ורשב"א אסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני הזקנים, ביאר המ"ב אף שבסעיף ט' התרנו חיתוך בשר צלי משום שרוב העולם אינו קשה להם בלי חיתוך, בגידולי קרקע החמירו שעיקר טחינה בהם. **מגן אברהם** כתב להתיר לשאר אנשים שיכולים לאכול גם בלי חיתוך, **באה"ל** לכולם אסור.

טוחן אחר טוחן: כתבו הגהות מימוניות ועוד אין איסור טוחן אחר טוחן ומותר לפרר לחם. וכן כתב רמ"א והתיר לפרר לפני התרנגולים. וכתב מ"ב לא לפרר להם ירקות אלא אם הוא סמוך לאכילה, וטוב שגם בסמוך יעשה רק חתיכות גדולות.

חיתוך לאלתר: כתב **הרשב"א** חיתוך דק דק לאלתר אינו משום טוחן, ומותר משום דרך אכילה. **ובבית יוסף** כתב לחתוך לחתיכות קצת גדולות. **רמ"א** כתב ההיתר לחתוך מיד ולא ציין דווקא חתיכות קצת גדולות. **מגן אברהם** יש מפקפקין על ההיתר הזה, ונהגו לסמוך על זה, וצריך שיהיה סמוך ממש אחר שיצאו מבית הכנסת. ומי שחותך קודם קרוב הדבר שעושה איסור דאורייתא והמאכל אסור. (הגרע"י התיר מכוח זה לרסק בננה וכדומה במזלג לאלתר, ויש חולקים דבעינן שינוי).

סעיף יג

אסור לרדות חלות דבש מהכוורת (פירוש הקן שהדבורים עושים בו הדבש) **מפני שדומה לתולש. הגה: ודווקא אם דבוקין בכוורת** (המגיד פרק כ"א), **אבל אם נתלשו מבעוד יום, או שנתרסקו מבעוד יום והדבש לף בכוורת, מותר לרדותו בשבת** (ב"י).

רדיית חלות מהכוורת

בגמרא שבת (צה.) "הרודה חלות דבש שגג בשבת חייב חטאת, הזיד ביו"ט לוקה ארבעים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות". מבואר שיש איסור לרדות חלות דבש, והלכה כחכמים שאסור מדרבנן שדומה לתולש שמקום גידול הדבש הוא בכוורת, וכן פסק שו"ע.

כתב הרב המגיד וכן פסק רמ"א נתלשו מהכוורת מותר, והוסיף בשם הבית יוסף אם זב בשבת אסור ודווקא זב מערב שבת התירו. ביאר המגן אברהם לשון הרמ"א 'נתלשו' מותר לקחת כל החלות מכוורת, 'נתרסקו' מותר לקחת מה שצף.

סעיף יד

אין מגבלין (פירוש נתינת מים בקמח נקרא גיבול) **קמח קלי, הרבה, שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי. ומותר לגבל את הקלי מעט מעט. אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה, שהרי היא כחול והיא הנקראת שתיתא, מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת. והוא שיהיה רך, אבל קשה, אסור מפני שנראה כלש.** (ואפילו בכך) **צריך לשנות. כיצד, נותן את השתיתא ואחר כך נותן את החומץ.**

מלאכת לש

מלאכת לש מופיעה כאן סעיפים י״ד – ט״ז, סימן שכ״ד סעיף ג׳, סימן ש״מ סעיף י״ב.

מחלוקת אם נתינתו זוהי גיבולו

בגמרא שבת (קנה:) "אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי, ר' יוסי בר יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל". נחלקו כמי הלכה, **רי״ף רמב״ם רא״ש ושו״ע** כר׳ יוסי, **בעל התרומה** הלכה כרבי, **הרמ״א** חשש לו בסעיף ט״ז.

מחלוקת בדבר שאינו בר גיבול: מחלוקת ר׳ יוסי ורבי היא בדבר שהוא בר גיבול כגון קמח עפר חול וטיט, נחלקו הראשונים בדבר שאינו בר גיבול כגון אפר וחול הגס מה הדין בגיבולו ובנתינת מים אליבא דר׳ יוסי, **רי״ף ורמב״ם** לתת מים מותר ואף לגבל אסור ופטור, **תוס׳ רא״ש וראב״ד** לחומרא דבר שאינו בר גיבול אף לר׳ יוסי חייב בנתינת מיים שנתינתו זהו גיבולו.

ערבוב קמח

בגמרא שבת (קנה:) "ת"ר אין גובלין את הקלי וי"א גובלין, מאן י"א א"ר חסדא רבי יוסי בר' יהודה היא, והנ"מ הוא דמשני. היכי משני, א"ר חסדא על יד על יד. ושוין שבוחשין את השתית בשבת ושותים זיתום המצרי, והאמרת אין גובלין, ל"ק הא בעבה הא ברכה והני מילי הוא דמשני. היכי משני, אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואח"כ נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ".

בברייתא מובא מחלוקת לעניין <u>קלי</u> הוא קמח תבואה יבשה, רבי אסר לגבל קלי ור׳ יוסי התיר בשינוי מעט מעט, טעם האיסור הוא שמא יבוא לגבל קמח רגיל. עוד הובא בברייתא ׳ושווין שבוחשין את <u>השתית׳</u> שגם רבי מודה להיתר, ביארה הגמרא שהסכמת רבי להיתר היא בבלילה רכה ודווקא שנותן קודם את השתית ואז את החומץ.

- **רש״י טור ור״ן** <u>שתית היא קמח קלי</u>, כל החילוק הוא בין בלילה רכה לבלילה עבה, עבה ר׳ יוסי התיר מעט מעט, רכה שניהם התירו וישנה סדר נתינת החומרים.
- **רמב״ם** קמח <u>קלי</u> הוא קמח תבואה <u>שיבשה</u> בתנור ונטחן כראוי, <u>שתית</u>\שתיתא זהו קמח תבואה <u>שלא הביאה שליש</u> הטחון טחינה <u>גסה</u>, קלי רק ר׳ יוסי התיר מעט מעט, שתית שניהם התירו בתנאי שהבלילה רכה וישנה סדר החומרים.

פסק שו״ע דברי הרמב״ם, קמח קלי מותר מעט מעט שמא יבוא לגבל קמח רגיל, קמח שתית תבואה שלא הביאה שליש בטחינה גסה הרי היא כחול מותר הרבה בתנאי שיהא בלילה רכה ושייתן קודם החומץ ואז הקמח. שיעור דבר קטן, כתבו האחרונים שיעור שעוה לסעודה אחת.

טעם ההיתר בקמח קלי: **רמב"ם** אינו בר גיבול (לשיטתו לעיל שאינו בר גיבול לכולי עלמא מותר לתת מים) ובכל זאת אסור הרבה שמא יבוא לגבל קמח רגיל. **תוספות** (לשיטתם לעיל שאינו בר גיבול חייב לכולי עלמא אסור לתת מים) ע"י ייבוש הקליות בתנור נעשו ראויים לאכילה, ולכן נתינת המים בהן נחשבת כתיקון אוכל בלבד, כמו נתינת רוטב בתבשיל, ולכן הותר ע"י שינוי (אי נמי, כוונת הגמרא להתיר דווקא בשעת האכילה, ולכן הוי דרך אכילה ממש ומותר).

קמח שעושין ממצה אפויה ליתנו ביין או מי דבש: כתב הט"ז אף שדומה לשתיתא יש לאסור כי אי אפשר לעשות שינוי משום שאין ידוע מה נותן בחול תחילה ועל כן אסור אם עושה הרבה, **אליה רבה** כתב אם אין ידוע יעשה כמובא בגמרא לתת המאכל תחילה. וכתב המ"ב טוב להחמיר שלא לערב בכף אלא ינענע הכלי. ואם עושה מעט מעט מותר אפילו בעבה ובלי שינוי.

השתנה על טיט ועפר: כתב המגן אברהם נראה שאסור להשתין על טיט או עפר טיחוח משום גיבול אף שאינו מכוון הוי פסיק רישיה. כלי שרוקק בו או רוחץ בו, ותחתיו יש חול, כתב הבית מאיר להקל במקום צורך, משום פסיק רישיה דלא ניחא ליה, והיקל אף להשתין על עפר.

סעיף טו

חרדל שלשו מערב שבת, למחר יכול לערבו הן ביד הן בכלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף לערבו בכוח, אלא מערבו מעט מעט.

גיבול חרדל שחליים ושום

בגמרא שבת (קמ.) מותר ללוש בשבת חרדל שלשו מבעו"י, ובלבד שיערב בנחת, וכן פסק שו"ע. **אחרונים** משמע שמדובר בחרדל שלא נלוש מבעוד יום במשקה, אלא נלוש מתמצית לחותו, ואפ"ה שרי משום שלדעה זו נתינת המים אינה לישה, והלישה נעשית בשינוי, דהיינו שלא בכוח. **ביה"ל** קשה, כיצד התירו חז"ל ללוש בנחת, והרי יכול לבוא לאיסור דאורייתא, ויש לומר שנלוש מבעוד יום במים ובשבת רוצה רק למחותו שיהיה ראוי למשקה, ומעיקר הדין שרי אף בכוח, אלא כיוון שדומה ללישה אסרוהו.

סעיף הבא יובא המחלוקת האם ההיתר ללוש הוא רק כשכבר עירב בו משקה מבעוד יום, ודעת השו"ע ורמ"א.

סעיף טז

שחליים (פירוש שחלים בערבי תכא לשא"ר ובלע"ז קריסון) **שדכן מערב שבת, למחר נותן יין וחומץ ולא יטרוף, אלא מערב. וכן שום שדכו מערב שבת, למחר נותן פול וגריסין ולא יטרוף, אלא מערב.** הגה: ויש אומרים דלא יערב בכף, אלא ביד (אור זרוע ומרדכי סוף פרק תולין). **ויש אומרים דהא דשרי לערב משקה בחרדל דווקא שנתנו מבעוד יום, אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או בשום, הכתושים, משום לש.** הגה: ואם נותן האוכל תחלה ואחר כך החומץ או היין ומערבו באצבעו, שרי דהוי שינוי כמו בשתיתא דלעיל. וכן נוהגין להתיר על ידי שינוי. ומקום שדרכו לעשות כך בחול, ייתן בשבת החומץ תחלה ואח"כ האוכל.

גיבול שחליים ושום

בגמרא הנ"ל הובא שחליים ששחקן מותר לתת בשבת שמן וחומץ ולא יטרוף אלא מערב בנחת, שום שריסקו מותר לתת לתוכו פול וגריסין ולא ישחוק אלא יערב. **בירושלמי** הובא לתת משקה לשום שחוק אסור. נחלקו כיצד להעמיד הגמרא בשבת:

- **ספר התרומה** מדובר שנתן מים מבעוד יום, שהלכה כרבי ואסור אפילו לתת מים בתחילה בשבת.
- **רי"ף ורא"ש** מחלוקת בבלי וירושלמי, והלכה שמותר לתת אף שלא נתן מערב שבת, שהלכה כר' יוסי. נחלקו לדעתם כיצד יכול לערב המשקה בשבת, **אור זרוע** דווקא על ידי שינוי והביאו רמ"א בסוגריים, **בית יוסף** מותר אפילו בכף ובלבד שלא יטרוף בכוח וכן סתם בשו"ע.

להלכה:

- **שו"ע** התיר לתת משקה בחרדל (סעיף קודם) שחליים ושום שנטחנו מערב שבת, כרי"ף וסיעתו.
- **רמ"א** חשש לספר התרומה, ולכן כתב ההיתר רק על ידי שינוי ממה שרגיל בחול שייתן קודם האוכל ואז המשקה (או להיפך במקום שכך דרכם בחול) ויערבב באצבעו. נחלקו האם היתר רמ"א הוא אף בבלילה עבה, **מגן אברהם** דווקא ברכה, **ט"ז** אף בעבה.

כתב המ"ב אליבא דרמ"א שאסור לתת משקה לדבר טחון, יש להיזהר כשחותכים צנון ומלפפון דק לא לערב עם חומץ בכוח, אלא ינענע הכלי, וטוב להחמיר לתת קודם החומץ. מגן אברהם כתב לחוש לזה גם בסלט חסה, והמ"ב והט"ז כתבו לא לחוש, ושאולי המגן אברהם דיבר כשחותך חסה דק דק.

סעיף יז

מותר לעשות יינומלין, שהוא יין ישן דבש ופלפלין, מפני שהוא לשתייה. **ואין עושין אלונתית, שהוא יין ישן ומים צלולים ושמן אפרסמון, שהוא לרפואה.**

עשיית יינומלין

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת (קמ.) מותר לעשות יינומלין ולא אלונתית משום שהיא רפואה. כתב המ"ב ההיתר הוא לערב אבל לא לטרוף בכוח, שזוהי טרחה ואומנות מרובה.

סעיף יח

אין שורין את החלתית לא בפושרין ולא בצוננין, שדרך לשרותו לרפואה. **אבל נותנו לתוך החומץ ומטבל בו פתו. היה שרוי מאתמול, מותר לשרותו בשבת. ואם שתה ממנו יום חמישי ויום ששי וצריך לשתות גם בשבת, מותר, שכך הוא דרך רפואתו לשתותו שבעה ימים זה אחר זה, הילכך מותר לשרותו בצונן וליתן בחמה, מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנו.**

שריית חלתית ושתייתו

דין השו״ע כמבואר בגמרא, ד׳ דינים בחלתית לא שורין מפני שהיא לרפואה, מותר לאכול על ידי טיבול אף שכוונתו לרפואה הואיל ואינו ניכר, היה שרוי מותר לשתות, התחיל לשתות שרוי בחמישי ושישי מותר להמשיך. ומותר לשרות בצונן או רותח, ואפילו על ידי האור מותר לחמם כי יש סכנה אם לא ימשיך.

סעיף יט

שום ובוסר ומלילות שריסקן מערב שבת, **אם** מחוסרים דיכה, **אסור** לגמור דיכתן בשבת. **ואם אין** מחוסרים **אלא** שחיקה, מותר לגמור בשבת. לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ פרור בקדירה בשבת, **אחר** שמורידין **אותה** מעל האש. הגה: ומותר להחליק האוכל בשבת, ולא הוי בזה משום ממחק, הואיל ואפשר לאכלו בלא זה. ומכל מקום המחמיר במאכל של תפוחים וכלומה שדרכו בכך, תע״ב (מרדכי ר״פ כלל גדול). אסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר, שרי (ועיין לעיל סימן שי״ט) (סמ״ג והגה״מ פרק כ״ב וב״י בשם סמ״ק ותה״ד ורבינו ירוחם).

גמר דיכה ושחיקה בשבת

בגמרא שבת (יט.) "תנן השום והבוסר והמלילות שרסקן מבעוד יום, רבי ישמעאל אומר יגמור משתחשך, ורבי עקיבא אומר לא יגמור. אמר רבא בר חנינא אמר רבי יוחנן במחוסרין דיכה דכולי עלמא לא פליגי, כי פליגי במחוסרין שחיקה. הורה רבי יוסי בר חנינא כרבי ישמעאל". בפירוש ההיתר של ר׳ ישמעל לגמור נחלקו הראשונים, **רש״י** מותר להשאיר את הקורה על הפירות ואינן צריך לסלקה מעליהם. **ר״י** מותר לשתות את המשקים שזבו מהפירות הנ״ל בשבת, ולא גזרו בהם חכמים גזירת משקין שזבו, וכן פסק שו״ע לעיל סימן רנ״ב סעיף ה׳. **רמב״ם ותוספות** מותר להמשיך ולסחוט בידיים את הפירות בשבת.

מבואר שלושה שלבים נעשים בסחיטת פרי בסדר זה, ריסוק דיכה ושחיקה. רבי ישמעאל מתיר לשחוק פרי שדכו אותו מבעוד יום וכן פסק שו״ע. כתב הרמב״ם הוא הדין שמותר לערב בכף תבשיל קטניות (הריפות) שבושל מבעוד יום ונעשה כדיכה וכן פסק שו״ע, כשמוריד מהאש משום חשש מגיס. נחלקו אם מותר לטרוף בכוח, **ט״ז** מותר, **מגן אברהם ומ״ב** אסור.

החלקת אוכל בשבת

כתב רמ״א על פי דברי המרדכי מאכל הראוי לאכילה כמות שהוא מותר למרחו, אינו ראוי לאכילה ללא מירוח אסור למרחו. והמחמיר במאכל של תפוחים וכדומה שדרכו להחליק, תבוא עליו ברכה. כתב הביאור הלכה משמע שהמחמיר תע״ב דווקא בשל תפוחים שדרכו כך, ולא בשל שאר דברים כמשמעות המרדכי.

קילוף פירות וירקות

כתב רמ״א על פי הירושלמי אסור לקלף להניח משום בורר, וכתבו הראשונים לאלתר מותר כדין בורר (באחרוני זמנינו התירו אף לאחר זמן בפירות הנאכלים בקליפתן, והביאו יש מתירים בסוגי פירות שהקליפה אינה חלק מהפרי כגון פירות הדר). כתב הביאור הלכה, אף שהוצאת קליפה היא

פסולת מאוכל, מותר משום שאי אפשר בעניין אחר. ההיתר לקלוף הוא רק ביד ולא בכלי (אחרוני זמנינו התירו על ידי מקלף בקליפות הנאכלות עם הפרי לרוב העולם).

הסרת גרעין פרי

כתב המשנה ברורה אין להוציא גרעין מפרי משום בורר כשעושה לצורך אכילה לאחר זמן, ובשעת אכילה מותר אפילו שאינו נותן לפה מיד אלא באותה סעודה.

סימן שכב דין נולד בשבת

סעיף א

ביצה שנולדה בשבת, אסור אפילו לטלטלה. ואפילו נתערבה באלף, כולן אסורות. ויכול לכוף עליה כלי, שלא תשבר, ובלבד שלא יגע בה.

ביצה שנולדה – איסור נולד

משנה. בית הלל ביצה שנולדה ביו״ט אסורה. **גמרא**. טעם האיסור על פי רבה – כל ביצה שנולדה היום מאתמול גמרה, אין שבת מכינה ליו״ט ואין יו״ט מכין לשבת, וגזרו בכל שבת ויו״ט אטו שבת ויו״ט אחר שבת או יו״ט. **גמרא**. אסור אף לטלטל ביצה זו, ומותר לכפות עליה כלי שלא תישבר, ובלבד שלא ייגע בה. התערבה באחרות, כולן אסורות ואין בטל ברוב, משום שיש לאיסור מתירים במוצ״ש.

ספק נולדה ביום טוב אסורה הואיל ויש לו מתירים אסור אף בספק. ביצה שנמצאה לפני אור הבוקר מותרת. טעם. מסתמא לא הוטלה בשבת אלא מאתמול, אינן מטילות בלילה. אין לגעת בביצה אף ע״י כלי, משום שגורם בכך לתזוזת המוקצה.

כתב הטור. דין הכנה נאמר גם לעניין פתילה שהודלקה ביו״ט שאין להדליקה בשבת, אא״כ הודלקה תחילה בחול.

סעיף ב

שבת שלאחר יום טוב, או לפניו, נולדה בזה, אסורה בזה.

ביצה שנולדה בשבת ויום טוב הסמוכים

הדין פשוט בגמרא, ובעצם זה הסיבה שאסור בכל שבת בביצה שנולדה.

סעיף ג

פירות שנשרו מן האילן בשבת, אסורים בו ביום ולערב מותרים מיד.

פירות הנושרים

בגמרא ביצה (ג.) "**...פירות הנושרין טעמא מאי** (אסורים בשבת) **- גזרה שמא יעלה ויתלוש.**" וממילא דינו כמוקצה. במוצ״ש מותר מיד. הואיל ולא נעשה בו מעשה. אין להאכיל פירות הנושרים לעניים, לא הקלו בשבות של שבת ויו״ט אף על פי שהקלו להאכילם דמאי. פרי הנושר אסור אף בספק ובתערובת. הואיל ויש לו מתירים במוצ״ש.

סעיף ד

אוכלי בהמה, אין בהם משום תיקון כלי. לפיכך מותר לקטום, אפילו בסכין, קש או תבן ולחצוץ בו שיניו. אבל קיסם שאינו אוכל בהמה, אפילו ליטלו כדי לחצוץ בו שיניו, אסור.

נטילת קיסם בשבת – מצד כלי ומצד מוקצה

גמרא ביצה (לג:) "אמר רב יהודה: אוכלי בהמה אין בהן משום תיקון כלי. איתיביה רב כהנא לרב יהודה: מטלטלין עצי בשמים להריח בהן... ולא יקטמנו להריח בו, ואם קטמו - פטור אבל אסור... כי תניא ההיא - בקשין." **מבואר** שמותר לקטום מאוכלי בהמה רכים אבל קשים אינם אוכל בהמה ואסור. **עוד** (שם) "תניא, רבי אליעזר אומר: נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו, וחכמים אומרים: לא יטול אלא מאבוס של בהמה. ושוין שלא יקטמנו ואם קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו הדלת, בשוגג בשבת - חייב חטאת, במזיד ביום טוב - סופג את הארבעים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות (כל עוד לא ממחקו בסכין)". **מבואר** ב׳ מחלוקות בעצים שאינם לבהמה (כגון קשים), האם מותר ליטול קיסם מדבר שאינו מוכן למאכל בהמה, והאם הקוטם עובר על איסור תורה או דרבנן. והלכה כחכמים.

כתב הרא״ש מותר לחתוך מאכל בהמה אף בכלי, ולא גזרו חכמים לאסור זאת אטו חיתוך קיסם בכלי, **וכ״פ השו״ע** כחכמים בתרתי שמותר במוכן לבהמה אף לקטום בכלי, ושמוכן לאדם מוקצה אף ליטול.

כתב המשנה ברורה: מותר לקטום כל דבר <u>הראוי</u> למאכל בהמה, אע״פ שאינו <u>עומד</u> לכך, והוא הדין שאינם מוקצה ומותרים בטלטול. **מקפיד על מידתו** מותר לחתוך אע״פ שמקפיד על מידתו, כיון שמלאכת מחתך אינה שייכת בדבר מאכל. **תיקון כלי שבור ע״י מאכל בהמה** אין לתקן כלי רגיל שניקב, על ידי סתימתו במאכל בהמה.

דבר שאינו ראוי למאכל בהמה: א. אסור אף לטלטלו, כדין שאר עצים המוקצים. ב. המחתכו בכלי חייב חטאת, והמחתכו ביד פטור ואסור. **ביזיון:** ג. למרות שאם לא ישתמש בו כקיסם לשיניו ייגרם לו ביזיון, אפ״ה אסור משום שהיה יכול להכין מאתמול. ד. אמנם, אם הזמינו חברו לאכול אצלו בשבת ולא הייתה לו אפשרות להכין מאתמול, מותר לו לטלטל קיסם זה לחצוץ בו שיניו אם יש לו ביזיון.

סעיף ה

מותר לטלטל עצי בשמים להריח בהם ולהניף בהם לחולה. ומוללו להריח בו, אחד קשים ואחד רכים.

קטימת וטלטול עצי בשמים

גמרא ביצה (שם) "מטלטלין עצי בשמים להריח בהן, ולהניף בהן לחולה, ומוללו ומריח בו. ולא יקטמנו להריח בו, ואם קטמו - פטור אבל אסור". אך חכמים מתירים אף לקטום עצי בשמים בידו כדי להריח, "רבא בר רב אדא ורבין בר רב אדא דאמרי תרוייהו: כי הוינן בי רב יהודה, הוה מפשח ויהיב לן אלותא אלותא, אף על גב דחזיא לקתתא דנרגי וחציני." והגמרא אף מביאה

סייעתא ממשנה להיתר זה: "שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי.". **וכן פסק השו"ע** מותר לטלטל עצי בשמים להריח בהם ולהניף בהם לחולה (וה"ה לבריא, מ"ב) ומוללו להריח בו, אחד קשים ואחד רכים. – מבואר שאף בקשים שאינם מאכל בהמה מותר לקצוץ להריח ביד. **כתב המשנה ברורה** בכלי אסור אפילו ברוצה להריח גזרה שמא יבוא לחצוץ בו שיניו שחייב מדאורייתא.

מלאכת מחתך - תנאי החיוב: **רש"י ורא"ש**. רק בכלי חייב. **נשמ"א**. אפילו ביד חייב. **ביה"ל**. לעניין דאורייתא כל דבר לפי דרכו, ומדרבנן אסור בכל עניין. רק המקפיד על המידה חייב, אינו מקפיד פטור. אין חיתוך באוכלים. **ביה"ל**. החותך עצי בשמים קשים להריח בהם מותר, מכיוון שמסתמא אינו מקפיד על המידה.

סעיף ו

המחלק לבני ביתו מנות בשבת, יכול להטיל גורל לומר: למי שיצא גורל פלוני יהיה חלק פלוני שלו. והוא שיהיו החלקים שוים, ואינם עושים אלא כדי להשוותם שלא להטיל קנאה ביניהם, אבל עם אחרים אסור כיון שמקפידין זה על זה יבואו לידי מדה ומשקל. אבל ליתן מנה גדולה כנגד מנה קטנה ולהטיל גורל עליהם, אפילו בבני ביתו ובחול, אסור משום קוביא. ויש אומרים דעם בניו ובני ביתו מותר להטיל גורל אפילו על מנה גדולה כנגד מנה קטנה, מפני שאין מקפידים. הגה: ואסור להטיל גורל בשבת, אפילו על ידי אינו יהודי (מהרי"ל).

חלוקת מאכל בשבת

משנה שבת (קמח:) "מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן, ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה". **ובגמרא** (שם קמט. – קמט:) "עם בניו ועם בני ביתו - אין, ועם אחר - לא. מאי טעמא, - כדרב יהודה אמר שמואל. דאמר רב יהודה אמר שמואל: בני חבורה המקפידין זה על זה - עוברין משום מדה ומשום משקל, ומשום מנין (האסורים בשבת כמבואר סימן הבא), ומשום לווין ופורעין (שמא יכתוב) ביום טוב. וכדברי הילל אף משום רבית (כשאחד נטל והשני עוד לא נטל כנגדו, ובנתיים התייקר) וכו'". **מבואר** להפיס בחלוקה עם אחרים חתיכות שוות אסורה בשבת שמא יבואו למידה ומשקל ומשום ריבית, חתיכות שאינם שוות אסור אף בחול משום קוביא. **בהמשך** הגמרא מבואר על פי דברי ר' יהודה שבני ביתו יש היתר אף בחתיכות שאינם שוות מטעם שאינם מקפידים, והמשנה חסורי מיחסרא.

להלכה: טור וכ"פ שו"ע מותר להפיס עם בני ביתו רק במנות שוות כפשט המשנה ולא פוסקים את דברי ר' יהודה שחסורי מיחסרא, באינן שוות הוי ריבית ואסור, ועם אחרים אסור בשבת אף בשוות. **רמב"ם הביאו שו"ע בי"א** מותר להפיס עם בני ביתו אף במנות שאינן שוות. שדברי המתירים להטעים בני ביתו טעם ריבית, לא נדחו במקום שהאיסור הוא רק משום קובייה כדהכא.

כתב המ"ב בשם המג"א מותר לחלק מנות ללא גורל, בין כשמדובר על בני חבורה אחת שאינן מקפידים זה על זה, ובין כשמדובר על שכנים ואם דרשו לעשות גורל, חזינן שמקפידים ומעתה אסור לחלק אפילו ללא גורל.

כתב רמ״א אין להטיל גורל בשבת בשביל חלוקה. ואסור להטיל גורל בשבת אפילו על ידי אינו יהודי, ואפילו יריבו בגלל זה.

כתב מג״א אין להטיל גורל בשבת אפילו לדבר מצווה. וראיה מטילין חלשים על הקדשים ביו״ט, משמע שבשבת אסור למרות שהיה בו לחם הפנים. אך מותר להטיל גורל על חלוקת קדיש ועליות לתורה. שהיו מטילים גורל במקדש מי שוחט ומי זורק, משמע שדבר שאינו חלוקה ממונית שרי.
כתב המ״ב לא ע״י פתקאות אלא מתוך ספר. וכן מותר להגריל מי ייטול ראשון, כאשר החתיכות ידועות.

סימן שכג □ דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת

סעיף א

מותר לומר לחברו: מלא לי כלי זה, **אפילו הוא מיוחד למדה**. והני מילי כשנוטל הלוקח מדה של מוכר ומוליכו לביתו, **ואין צריך לומר אם מביא הלוקח מתוך ביתו ואומר לו: מלא לי כלי זה, אבל** למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח, **אסור**. הגה: **ויש** מקילין לומר דכל שאינו מכוין למדה לגמרי, שממעט או מוסיף מעט, שרי (הגהות אשירי ומרדכי פרק אין לדין). **וכן המנהג פשוט למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לכליו של לוקח. ועוד יתבאר לך בסמוך** טעם המקילין. דין הלוואת שבת דינו כמו ביום טוב, **ועיין לעיל סימן תקל"ה ולעיל סימן ש"ז סעיף** י"א.

מילוי בכל המיוחד למידה

משנה ביצה (כט.) "אומר אדם לחברו מלא לי כלי זה אבל לא במדה ר' יהודה אומר אם היה כלי של מדה לא ימלאנו". **ובגמרא** "מאי אבל לא במדה אמר רב יהודה אמר שמואל אבל לא בכלי המיוחד למדה וכו', רבא אמר מאי אבל לא במדה שלא יזכור לו שם מדה אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו". **והלכה כחכמים וכרבא**. ולכן מותר למדוד בכלי של הלוקח, או למדוד בכלי של המוכר ולקחתו עימו. אך לקחת כלי של מוכר למדוד ולשפוך לכלי הלוקח, פסק השו"ע שאסור, כביאור מהר"י אבוהב בסתירה ברמב"ם, שכתב בהלכות יום טוב כרבא להתיר ובהלכות שבת כתב לאסור.

התיר הרמ"א למדוד אם אינו מדייק במידה כגון שמטיל טבעת לכלי, מותר – והיינו אף למלא בשל לוקח ולשפוך. וכתבו האחרונים שהשו"ע יאסור בזה.

סעיף ב

מותר לומר לחברו: מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד **אותו**, (אבל לא יאמר: תן לי מדה פלוני) (טור).

מילוי על דעת למדוד למחר

כתב הרב המגיד בשם הירושלמי וכן פסק השו"ע מותר לומר לחברו למלא כלי ומחר ימדוד אותו, שאין איסור להזכיר עניין מדידה. **וכתב רמ"א** לומר מידה פלונית אסור.

סעיף ג

מותר לומר לחברו: תן לי ביצים ואגוזים במנין.

מותר לומר מנין ביצים ואגוזים

פסק שו״ע דברי המשנה בביצה (כט:) "הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי ביצים ואגוזים במנין שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו", הטעם משום שדרך למנות לא רק במקח וממכר אלא גם בביתו.

סעיף ד

מותר לומר לחנוני: תן לי ד' ביצים וה' רמונים, ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים ולא סכום מדה ולא סכום מנין, לומר: הרי שיש לך בידי חמשים אגוזים תן לי חמשים אחרים והרי יש לך בידי מאה. הגה: וכן בסכום דמים אינו אסור אלא בכהאי גוונא שאומר: תן לי בכך וכך דמים ויהיה לך בידי כך וכך, אבל בלאו הכי, שרי. וכן בסכום מדה, דווקא בכהאי גוונא אסור, אבל בלאו הכי, שרי. ואף על גב דאסור להזכיר דמים כלל, היינו בדבר שאין מקחו ידוע אבל בדבר שידוע רק שאומר לו כמה צריך, שרי אם לא שמזכיר לו סכום (א״ז והג״א פ' אין לדין) ואף על גב שיש מחמירין בדבר זה, כבר פשט המנהג במדינות אלו להקל, וכסברא הנזכרת.

לקיחה מחנווני בדמים במידה ובמנין

ישנם ג' אפשרויות למידה: משקל מידה ומנין, וכל אחת תיתכן בב' אופנים, הראשון הוא לומר את הכמות כמו שהיא, השני הוא שכבר נטל מקודם ומזכיר לו את החשבון של קודם ועכשיו ועושה סיכום.

בריתא ביצה (כט:) "הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו ואומר לו תן לי עשרים ביצים או חמישים אגוזים עשרה אפרסקין וחמשה רמונים ואתרוג אחד, ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה. ר' שמעון בן אלעזר אומר ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח". והלכה כת״ק. **נחלקו** בגירסא בת״ק: **רש״י** גרס סכום מידה – שלא יאמר קב או קביים. **ר' חננאל** גרס סכום מנין – ביארו תוספות שלא יעשה סיכום כמבואר לעיל (רש״י ור״ח גרסו ברשב״א מקח). **רי״ף** גרס סכום מקח – שלא יאמר כמה דמים (זה גרס בת״ק, וברשב״א גרס מנין). **נחלקו ברי״ף: הר״ן** אסר בכל הזכרת סכום דמים, **אשירי** מזכיר סכום דמים בדבר שאינו מפורסם מחירו, או בדבר מפורסם שעושה בו סיכום.

להלכה: **טור שו״ע וט״ז** אסור כל הזכרת דמים (כרי״ף לר״ן) ומידה (כרש״י), וכן לעשות סיכום במנין (כר״ח). (לעניין איסור מידה **המגן אברהם** רצה לומר בשו״ע שנקט 'סכום מידה' שאסור רק סיכום, אך **הט״ז** ביאר שאסור כל מידה אף בלי סיכום). **רמ״א** היקל כאשירי ברי״ף, שדמים אסור רק בדבר שאינו מפורסם מחירו או שעושה סיכום. ומידה אסור רק כשעושה סיכום. **מ״ב** ראוי ונכון להחמיר כשו״ע ואין למחות ביד הנוהג כרמ״א.

כתב מ״ב המנהג שהקונה מניח מעות וכותבים כמה הניח, ובשבת מספקים לו יין והמוכר מנקב בדף אצלו במחט לפי הכמות, אסור לעשות כן משטום שטרי הדיוטות ועשיית הנקבים, ולכן יכול לתת גרעין בשביל זה. גבאי צדקה מותרים לסמן עם פתקאות, וטוב להחמיר כשאפשר.

סעיף ה

המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה כדרך חול, **אלא יביאם לפניו או על כתפו וכיוצא בזה,** שישנה מדרך חול **אפילו אין בשינוי קלות במשא. ואם אי אפשר לו לשנות,** כגון שזימן אורחים הרבה וצריך למהר להביא לפניהם, מותר. **ויש אומרים דלמעט בהילוך עדיף,** ויותר טוב להביאם בסל ובקופה בפעם א' מלהביאם כל אחת ואחת בפני עצמה.

הבאת כדי יין ושמן

משנה ביצה (כט:) "המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה אבל מביא הוא על כתפו או לפניו". הטעם שנראה כהולך למכור, ואם עושה שינוי מותר. ובמרא אמרינן שאם אי אפשר לו לשנות מותר.

נחלקו האם הוא הדין לשבת: **תוספות** האיסור הוא רק ביום טוב שאין איסור טלטול, ובשבת שמטלטל רק ברה"י מותר בלא שינוי ועדיף שייקח הרבה וימעט בהילוך. **טור** אף שבת כיום טוב. **שו"ע** בסתם כטור וביש כתוספות. **רמ"א בסימן תק"י** כתוספות. **כתב המ"ב** מבוי מעורבת בשבת שיש רבים הרואים, אף תוספות מודים שיביא בשינוי וימעט במשא אף שהולך הרבה.

סעיף ו

מדיחים כלים לצורך היום, כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול. **אבל לאחר סעודה שלישית אין מדיחין.** וכלי שתייה, מדיחין כל היום שכל היום ראוי לשתייה.

הדחת כלים בשבת

בגמרא שבת (קיח.) "ת"ר קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה מן המנחה ואילך שוב אינו מדיח אבל כוסות וקיתוניות וצלוחיות מדיח והולך כל היום כולו לפי שאין קבע לשתיה". **וכן פסק שו"ע**.

כתב המ"ב מותר אפילו י' כוסות אף שברור לו שישתה רק באחת, ואם ברי לו שלא ישתה יותר אסור אף כלי שתייה.

סעיף ז

מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה, ויש אוסרים. **וירא שמים יצא את כולם** ויתן הכלי לאינו יהודי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, ואין צריך טבילה. הגה: ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקווה **ועלתה לו טבילה** (המגיד פרק ד' מהלכות יום טוב והגהות מיימוני פרק כ"ג מהלכות שבת).

טבילת כלים בשבת

משנה ביצה (יז:) "חל להיות אחר השבת בית שמאי אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת, וב"ה אומרים כלים מלפני השבת ואדם בשבת". **בגמרא** נחלקו מה טעם האיסור לכולי עלמא בטבילת כלים "אמר רבה גזרה שמא יטלנו בידו ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים. רב יוסף אמר גזרה משום סחיטה. רבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי. רב ביבי אמר גזרה שמא ישהא". **מבואר** לעניין כלים טמאים לכולי עלמא אסור בשבת.

להלכה נחלקו כאיזה טעם אסור ונפק"מ לכלים שקנה מגוי, **רי"ף** כר' יוסף ור' ביבי, **רמב"ם** כר' ביבי. נמצא שמותר להטביל בשבת כלי סעודה שהרי אין בהם חשש סחיטה, וכן שמא ישהה אין לאסור שהרי לא נאסר מה שהכינו בהם. **הרא"ש** פסק כטעם רבה ורבא, נמצא שאסור גזירה משום טלטול ושנראה כמתקן הכלי. **כתב המרדכי** עצה למי שלא הטביל שייתן לגוי במתנה ויחזור וישאל ממנו.

שו"ע כרי"ף ורמב"ם בסתם, וביש הביא דעת האוסרים, וירא שמים יעשה כהמרדכי. **רמ"א בדרכי משה** אסר. **רמ"א בהגה על פי הה"מ** כתב שכלי הראוי למילוי מים ימלא בו ועלתה לו טבילה.

כתב מ"ב אליבא דהרמ"א לא יברך על הטבילה שאז אינו מוכח שעושה לטבילה (והגרע"י הורה שיברך בלחש), ואם יש לו כלי אחר לא יעשה כן כדי שלא יפסיד הברכה. בדיעבד שהטביל מותר הואיל ויש מתירים, וכלי שמסופק אם הוא טבול מותר.

סעיף ח

כוס ששתה בו אינו יהודי, מותר להדיחו לדברי הכול.

הדחת כוס ששתה בו גוי

מותר להדיח כוס ששתה בה גוי יין, אף שהיין איסור ואוסר לשתות מהכוס בעודו בה, הואיל והוא כמסיר הלכלוך ממנה. ואפילו יש פירורים בכוס מעורבים בשיירי היין (שהם איסור) מותר לטלטל שהפירורים בטלים לגבי הכוס.

סעיף ט

מותר לשפשף הכלים בכל דבר, חוץ מכלי כסף בגרתקן שהוא שמרי יין כשנתייבשו ונתקשו, מפני שהוא ממחק לכלי כסף שהוא רך.

ניקוי ושפשוף הכלים בחומרים שונים

בגמרא שבת (נ.) "בבל חפין את הכלים, חוץ מכלי כסף בגרתקון". אסור לשפשף כלי כסף בחומר הנקרא גרתקן שהוא שמרי יין מיובשים וקשים, שאסור משום ממחק. וכן פסק שו"ע.

מהרי"ל כתב להיזהר לא לשטוף זכוכית עם שיבולת שועל להצהירו, וכתב מג"א צ"ע למה ואולי משום שהצהרה אסורה.

סעיף י

אין חופפין כלים במלח, לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה.

חפיפת כלים במלח

דברי השו״ע על פי המרדכי, ביאר המ״ב האיסור הוא משום נולד כמו מרסק קרח, ולכן אם רק נותן מלח במים ולא ממחה אותו מותר.

סימן שכד - דיני הכנת מאכל לבהמה לשבת

סעיף א

אין כוברין התבן בכברה שיפול המוץ לארץ, ולא יניחנו במקום גבוה כדי שירד המוץ. אבל נוטל בכברה ונותן לתוך האבוס אף על פי שהמוץ נופל מאליו, מותר כיון שאינו מכוון.

נטילת מוץ מהתבן

משנה שבת (קב.) "אין כוברין את התבן בכברה ולא יתננו על גבי מקום גבוה בשביל שירד המוץ אבל נוטל הוא בכברה ונותן לתוך האבוס". המוץ הוא יותר קטן מהתבן ולכן נופל הוא מנקבי הכברה, ופסק השו״ע כדברי הגמרא שאסור לכבור ומותר ליטול אף שעל ידי זה נופל המוץ מפני שאינו מתכוון (נ״ל שאין בורר כאשר אינו מכוון לברור) .

סעיף ב

לא ימדוד אדם שעורים לתת לפני בהמתו, אלא משער באומד דעתו.

מדידת שעורים ליתן לבהמתו

בגמרא ביצה (כט.) "אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש לא ימדוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו ביו"ט, אבל קודר הוא קב או קבים ונותן לפני בהמתו ואינו חושש". **מבואר** שיש איסור למדוד ולתת לבהמתו אבל מותר ב׳קודר׳. נחלקו מהו: **רש״י** מותר למדוד אם עושה חור בכרי ונופל לכלי אך לא נותן בידיו, **רי״ף** (מחמיר) מותר לקחת בכלי שאינו של מדידה אף אם משער בו, **וכן פסק שו״ע**.

סעיף ג

אין גובלין מורסן לבהמה או לתרנגולים. אבל נותנים בו מים ומעביר בו תרווד או מקל שתי וערב, כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב התרווד או המקל, מותר. ומנערו מכלי אל כלי כדי שיתערב. ומותר לערב המורסן כדרכו בכלי אחד, ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה. ומערב בכלי אחד אפילו כור ואפילו כורים. יש אוסרים ליתן מים על גבי מורסן בשבת, ולא אמרו שמוליך בו שתי וערב אלא כשהיו המים נתונים עליו מבעוד יום (ועיין לעיל סימן שכ״א סעיף ט״ז גבי שום וחרדל כיצד נוהגין).

גיבול מורסן

משנה שבת (קנה:) "ונותנין מים למורסן אבל לא גובלין". ובגמרא מבואר שההיתר במשנה לתת מים הוא אליבא דר׳ יוסי בר יהודה, אך רבי אוסר לתת משום ששרייתו זה גיבולו. להלכה: **רי״ף רמב״ם רא״ש** מותר כר׳ יוסי בר יהודה, **סמ״ג סמ״ק ותרומה** אסור כרבי ורק אם היה מים מבעוד

יום מותר לגבל בשינוי. **שו״ע** בסתם כרי״ף וביש כסמ״ק. **רמ״א** יש להחמיר כסמ״ק. **חיי אדם** בשעת הדחק מותר על ידי גוי, ואם היו מים רותחים ייתן הגוי בכלי שני ואז יערב.

טעם ההיתר במורסן: איסור גיבול הוא בקמח, מורסן שלא מתגבל יפה כקמח אסור לגבל מדרבנן, ולתת מים מותר כר׳ יוסי בר יהודה, הטעם: **לרש״י ורי״ף** הואיל ואיסורו רק מדרבנן, לא גזרו בו על גיבול. **לתוספות** התירו לתת מים משום שהוא צורך היום להאכיל לבהמתו (ולולי טעם זה היה לנו לאסור לתת מים, שדבר שאינו בר גיבול חמור יותר לתת בו מים שנתינתו זהו גיבולו).

היתר גיבול בשינוי: בגמרא שבת (קנו.) "(לוי בעט במגבל לבהמות אביו, הוכיחו ר' הונא אביו שדעת ר' ירמיה בר אבא שמותר לגבל בשינוי) וה"מ הוא דמשני היכי משני אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב והא לא מערב שפיר אמר רב יהודה מנערו לכלי". מבואר שמותר לגבל בהולכת מקל שתי וערב, ומותר להעביר מכלי לכלי, **וכן פסק שו״ע**.

כמה מותר להוליך שתי וערב: רש״י רק פעם אחת, **רי״ף רמב״ם ובאה״ל** כמה פעמים.

חילוק המורסן בכמה כלים: בגמרא שבת (קמו.) לעניין נתינת אוכל לבהמה מובא "אמר רב מנשיא וכו' תלתא קמי תרי אסור, רב יוסף אמר קב ואפילו קביים עולא אמר כור ואפילו כוריים". נחלקו בביאור, **רמב״ם** גרס תלתא קמי תלתא, ר׳ מנשיא אסר לתת הרבה מורסן משום <u>גיבול</u>, ואין הלכה כדבריו אלא כעולא שהתיר שם. **רש״י** גרס תלתא קמי תרי, ור׳ מנשיא אסר לתת יותר ממאכל הבהמה משום <u>טורח</u>. **להלכה** פסק שו״ע אפילו כור ואפילו כוריים, וביארו (מג״א) דווקא הצריך לו לאותו יום, נמצא שסבר כרמב״ם ופסק כעולא מצד גיבול, אך טירחא לא לצורך אסר.

החילוק בין מוץ למורסן: כתב מ״ב ההיתר כאן לתת מים הוא במורסן שהוא קליפת התבואה הנשארת <u>בניפוי</u>, אך מוץ שנפרד <u>בדישה</u> אסור.

<u>סעיף ד</u>

קשין של שבלים שקושרים בשנים או בג׳ מקומות, מותר להתירן כדי שתאכל מהן הבהמה. הגה: ויש אומרים דלא שרי להתיר רק בקשר שאינו של קיימא (הגהות אלפסי). **אבל אסור** לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהו נוחים לאכלם, דשוויי אוכל בדבר שאינו אוכל, מותר לעשותו אוכל, **אבל** מיטרח באוכלא בדבר שהוא ראוי לאכילה, **לא** טרחינן ביה להכשירו ולתקנו יותר.

<u>התרת קשין ופספוסן</u>

סעיף זה מתיר לדאוג לבהמה לאוכל ההכרחי. בגמרא שבת (קנה.) נחלקו לעניין מאכל בהמה, **ר׳ הונא** סבר שמותר ל׳מיטרח באוכלא׳ לטרוח בדבר שהוא אוכל, ואסור ׳לשוויי אוכלא׳ להפוך דבר שאינו אוכל לאוכל. **ר׳ יהודה** סבר הפוך אסור ל׳מיטרח באוכלא׳ ומותר ׳לשוויי אוכלא׳ (המשנה התירה להתיר פקיעין ולפספס כיפין <u>ואסרה זירין</u> – ענפי ארז, נחלקו בביאור ׳זירין׳: ר׳ הונא סבר שהאיסור הוא כבר <u>לפתוח</u> הואיל והרוב מניחים אותה לעצים, נמצא שעושה אותה אוכל בהמה ו׳שוויי אוכלא אסיר׳. ר׳ יהודה סבר שהאיסור הוא <u>לפספס</u> זירין משום שראויים לאוכל כבר בפתיחתם, והפספוס שנעשה לתענוג הבהמה הוא ׳מיטרח באוכלא אסיר׳).

להלכה פסק השו״ע כר׳ יהודה מותר לשוויי אוכלא (משום צער בהמה), **ואסור למטרח באוכלא, ולכן** מותר להתיר הקשרים אך לא לשפשף בידים.

התרת הקשרים כתב רמ"א יש אומרים שהיתר הפתיחה הוא בקשר שאינו של קיימא, **תוספת שבת ובית מאיר** שאין חולק, **רעק"א** בשם מהריק"ש כתב שהרמב"ם התיר, **מ"ב** אין להקל.

סעיף ה

עצים שקצצן מן האילן, ויש מאכילים אותם לבהמה בעודם לחים, מתירין ומפספסין (לשון שפשוף) בהם להאכילם, שאינם ראויים בלא שפשוף.

התרת עצים ופספוסן

בגמרא לעיל ר' יהודה ביאר שההיתר ב'כיפין' הוא לפספס משום שלא ראוי לאוכל בלא זה, **וכן פסק שו"ע**.

סעיף ו

מחתכין דלועין לפני בהמה, והוא שנתלשו מאתמול.

חיתוך דלועין לבהמה

משנה שבת (קנו:) "מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים". **ביארו** הפוסקים שמדובר שנתלשו מאתמול, שאם לא כן היה אסור משום מוקצה אף לר"ש שלית ליה מוקצה מודה במחובר שנחשב 'דחייה בידיים'. **כתב המג"א** על פי המבואר סעיף הבא, מדובר בדלעת קשה שאם לא יחתוך להם לא יצליחו לאכול, אך רכה כבר אסור משום טורח, **המ"ב** הזהיר אף בקשים שלא יחתוך דק דק משום טוחן.

סעיף ז

מחתכין נבילה לפני הכלבים אפילו נתנבלה היום, בין שהיתה מסוכנת בין שהיתה בריאה, והני מילי בנבילה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה, אבל אם הייתה ראויה להם בלא חתיכה, לא, דמיטרח במה שהוא ראוי לא טרחינן (ועיין לעיל סימן שכ"ד אם מותר לחתכו דק דק לפני עופות).

חיתוך הנבילה בשבת

משנה שבת (קנו:) "מחתכין את הנבלה לפני הכלבים, רבי יהודה אומר אם לא הייתה נבלה מערב שבת אסורה לפי שאינה מן המוכן". בגמרא ביצה (כז:) מבואר שת"ק הוא ר"ש דלית ליה מוקצה, נחלקו באיזה אופן התיר: **מר בר אמימר** רק במסוכנת בבין השמשות אך בריאה אוסר (כעין מה שאסר במחובר), **מר בריה דרב יוסף** אף בבריאים. להלכה: **רי"ף רמב"ם רא"ש ושו"ע** אף בבריאה, **טור** דווקא במסוכנת.

כל ההיתר הוא רק בנבילה קשה אך רכה אסור משום טרחא שלא לצורך.

סעיף ח

אין חותכין שחת (פירוש ירק של תבואה שנקצר טרם נתבשלה התבואה) וחרובין לפני הבהמה, בין דקה בין גסה, משום דבלא חיתוך נמי חזי לאכילה.

חיתוך שחת וחרובין לפני הבהמה

מבואר בגמרא שבת, שאסור לחתוך שחת וחרובין משום מטרח באוכלא. **כתב מ"ב** חרובין קשים מותר לחתוך, אך לא דק דק משום טוחן.

סעיף ט

אין אובסין את הגמל, דהיינו שמאכילה בידו כל כך עד שמרחיבין בני מעיה כאבוס. ולא דורסין, דהיינו שדורס לו מאכל בגרונו למקום שאינו יכול להחזירו, אבל מלעיטין. אין מאמירים את העגלים, אבל מלעיטין. איזו המראה, למקום שאינה יכולה להחזיר. הלעטה, למקום שהיא יכולה להחזיר. הגה: ודין תרנגולים ואווזים כדין עגלים (מהרי"ל).

לאבוס ולהלעיט בעלי חיים

משנה שבת (קנה:) "אין אובסין את הגמל (תוחב ומרחיב בני מעיה כאבוס) ולא דורסין (למקום שלא יכול להחזיר) אבל מלעיטין (למקום שיוכל להחזיר) ואין מאמירין את העגלים אבל מלעיטין. ומהלקטין לתרנגולין (נותנים בפיהם)". וכן פסק שו"ע, רמ"א הוסיף שתרנגולים ואווזים דינם כעגלים.

אווזים מפוטמים: שלא אוכלים בעניין אחר ימרה על ידי גוי, ובאין גוי דעת **המג"א** שמותר לישראל משום צער בעליל חיים ועדיף על ידי קטן, **אליה רבה ונתיב חיים** אוסרים.

סעיף י

מותר ליתן מאכל בפיהם של תרנגולים.

אוכל לתרנגולים

מבואר לעיל שמותר להלקט, והוא למקום שיכולים להחזיר.

סעיף יא

אין נותנין מים ולא מזונות לפני דבורים, ולא לפני יוני שובך ויוני עליה, ולא לפני חזיר. אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולים ויוני בייתות וכן לפני כלב שמזונותיו עליך.

נתינת מים ומזון לעופות

משנה שבת (קנה:) "אין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולין ולפני יוני הרדיסיות". וההפרש בין יוני שובך ליונים הרדיסיות בגמרא "הני מזונותן עליך

והני אין מזונותן עליך כדתניא נותנין מזונות לפני כלב ואין נותנין מזונות לפני חזיר ומה הפרש בין זה לזה זה מזונותיו עליך וזה אין מזונותיו עליך וכו', שאני מיא דשכיחי באגמא".

פסק השו״ע לעניין נתינת מים מותר למי שמזונותיו עליך ואינו מוצא לבד באגמא. **כתב מג״א** כלב מותר לתת לו אף שאינו שלו, שמצווה לתת לו חוץ מכלב רע. אסור לתת בשבץ שירה אוכל לפני ציפורים שאינם שלו.

סעיף יב

מותר להאכיל תולעת המשי.

האכלת תולעת משי

מבואר ברשב״ץ ההיתר להאכיל תולעת משי, הטעם שלא אוכל לבד אם לא מאכילים אותה.

סעיף יג

מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים מחוברים, ולא חיישינן שמא יתלוש מהם. **אבל לא על גבי מוקצה**, מפני שאיסורו קל וחיישינן שמא ייתן לה ממנו בידים. **ודווקא להעמידה על גביו ממש**, אבל לעמוד בפניה בעניין שלא תוכל להטות אלא דרך שם, מותר.

העמדת בהמה על עשבים

דין השו״ע מבואר בגמרא שבת (קכב.), חשש שמא יתלוש.

סעיף יד

נוטלים מאכל מלפני חמור ונותנים לפני שור, **אבל אין נוטלים מלפני שור ליתן לפני חמור** מפני שנמאס ברירי השור ואינו ראוי עוד לחמור. הגה: ויש מחמירין גם כן בשאר מיני בהמות ליקח מלפני אחת וליתן לפני אחרת שאינה מינה (מרדכי פרק חולין וסמ״ג וסה״ת).

ליקח אוכל מבהמה לבהמה

דין השו״ע הוא כמבואר במשנה ובגמרא שבת (קמ:). דין **הרמ״א** הוא כמבואר בספר התורמה ובסמ״ג, שמא ימאס המאכל כשייתן בפניה וטרח בחינם, וכתב **מג״א** אין למחות ביד המקלין.

סעיף טו

אסור לגרוף האבוס לפני שור של פטם, **אפילו אבוס של כלי**, גזירה אטו של קרקע דאתי לאשווי גומות. **ואסור גם כן לסלק התבן מלפניו לצדדין.**

<u>לגרוף אבוס ולסלק התבן משם</u>

דין השו"ע כמבואר במשנה ובגמרא שבת (קמ:), גזרו אבוס של כלי אטו אבוס של קרקע שיש בו השוואת גומות. וכן אסור לסלק התבן לצדדים.

סימן שכה ☐ אינו יהודי שעשה מלאכה בעד ישראל

סעיף א

מותר לזמן אינו יהודי, בשבת, ומותר ליתן מזונות לפניו בחצר, לאכלן, ואם נטלן ויצא, אין נזקקין לו. ודווקא שהאינו יהודי בחצר, אבל אם עומד בחוץ ופשט ידו לפנים שידוע הוא שיוציאנו, או ליתן לו שאר חפצים שדרך להוציא, אסור אפילו אם עומד בפנים, אפילו אם החפצים של אינו יהודי, שהרואה אינו יודע שהחפצים של אינו יהודי. הגה: ואפילו בייחד לו מקום מבעוד יום, יש להחמיר (מרדכי פרק קמא דשבת).

זימון גוי ונתינת מזונות וחפצים

בגמרא ביצה (כא:) "אמר רבי יהושע בן לוי מזמנין את הנכרי בשבת ואין מזמנין את הנכרי ביום טוב גזרה שמא ירבה בשבילו (בבישול), רב אחא בר יעקב אמר אפילו בשבת נמי לא משום שיורי כוסות (יש לחוש שיטלטל את הכוס שהיא מוקצה משום בסיס ליין נסך)". עוד בגמרא שבת (יט.) "נותנין מזונות לפני הנכרי בחצר נטלו ויצא אין נזקקין לו". ופסק שו"ע כריב"ל ולא כר' אחא בר יעקב, וקמ"ל שמותר לטרוח משום דרכי שלום. כתב מ"ב לא צריך שיאמר לו לאכול שם אלא נותן לו ומסתמא יאכל שם, לאפוקי אם אין לו רשות לאכול שם או שזה הרבה אוכל דוודאי יוציא.

לתת כאשר הוא עומד להוציא: **תוספות** כתבו אם עומד בחוץ ופשט ידו לפנים שידוע הוא שיוציאנו, או ליתן לו שאר חפצים שדרך להוציא, אסור אפילו אם עומד בפנים, ואפילו כשלא נותן לו ביד ממש (מ"ב), וכן פסק שו"ע. **הרא"ש** הוסיף אפילו אם החפצים של אינו יהודי, שהרואה אינו יודע שהחפצים של אינו יהודי, **שו"ע** משמע שאסור אפילו לתת לפניו בחצר כשהוא חפץ שיודע שהוא יוציא, **מג"א ומשמעות הטור** דווקא בעומד בבחוץ ופשט ידו לפנים יש להחמיר כשהוא של הגוי.

מה שהתיר השו"ע לתת בחצר: נחלקו אם דווקא להניח או אף לתת בידו, **אליה רבה ומ"ב** אף לתת בידו, **מג"א** דווקא להניח והוא ייקח לבד. אם אין שום פעולה מצד הישראל אלא הגוי לוקח לבד לכולי עלמא מותר.

יחד לו מקום: כתב רמ"א שלא מועיל, ביאר מ"ב מיירי במשכון גוי אצל ישראל ונחשב של הישראל וייחוד לא מהני כי שכירות לא קניא, ואיכא משום מראית העין.

סעיף ב

היכא דאיכא משום דרכי שלום, או באינו יהודי אלם, מותר לתת לו או לשלוח לו על ידי אינו יהודי. והוא הדין לצורך מצוה, כגון להוציא חמץ מביתו בפסח (מרדכי).

נתינה לגוי כשי חשש משום דרכי שלום

דין השו"ע כמבואר באור זרוע. ההיתר הוא שאין לנו רה"ר דאורייתא להרבה מהדעות והוי שבות דשבות במקום צורך או מצווה. כתב מ"ב צריך ליזהר שלא יעשה היהודי העקירה אלא שיעקור הגוי, ואפילו לתת לכליו אסור אלא יעמיד הגוי כליו וייתן לשם הישראל ואחר כך ייקחנו.

סעיף ג

מותר להחליף משכון בשבת אם הוא מלבוש, ויוציאנו דרך מלבוש כי אין זה משא ומתן. וגם בישראל מותר בעניין זה, אם הישראל צריך ללבשו. הגה: **וטוב שהאינו יהודי ייקח המשכון עצמו ויניח אחר במקומו, ולא יגע בו הישראל, שלא יהא נראה כנושא ונותן** (אגודה). **ועיין לעיל סימן ש"ז, בסופו, מדין אינו יהודי המביא בשבת איזה דבר, אם מותר לקבלו.**

החלפת משכון בשבת

דין השו"ע כמבואר ברבינו ירוחם. דין הרמ"א על פי האגודה ובישראל שלוקח המשכון אין צריך להיזהר בזה.

שגוי יפרע החוב: **מג"א** התיר שיפרע החוב ויניח המעות, **אליה רבה** אסר דדמי למשא ומתן והתיר רק בגוי אלם, **מ"ב** התיר במקום הפסד.

בא הגוי לקחת משכונו ואין הישראל מאמין לו האם מותר להביא ישראל אחר שיהא ערב, **מג"א** אסר משום ממצוא חפצך, **סמ"ע** התיר.

סעיף ד

פת שאפה אינו יהודי לעצמו בשבת, יש אוסרים ויש מתירים. ובשעת הדחק או לצורך מצוה, כגון סעודת ברית מילה או לצורך ברכת המוציא, יש לסמוך על המתירים. הגה: **אבל אסור ליתן לו מעות מערב שבת, שייתן לו הפת בשבת, דאז אדעתא דישראל קא עביד** (רבינו ירוחם ח"א).

ליקח מגוי פת שאפה לעצמו

רבינו תם אסר לקחת, ספר התרומה ביאר שהקמח מוקצה והוי נולד שמא נטחן היום (ב"י הכריח שהחשש הוא שמא נטחן אחר כניסת שבת, שאילו היה וודאי שנטחן בשבת היה מותר ולא איכפת לנו שעכשיו הוא במצב פת ולא קמח), ועוד יש לחוש שמא יאמר לגוי לפעם הבאה, ואף שלא חששו לעיל רע"ו בגוי העושה לעצמו בדבר שהוא אוכל להוט יותר גזרינן. **ספר התרומה** פקפק שמא יהא מותר משום שהרי נעשה בהיתר שהיה יכולת ביד הגוי לגמור, ושאין לחלק בין אוכל שהוא להוט. **הרא"ש** התיר. שו"ע הביא יש אוסרים ויש מתירים והיקל למצווה ברית מילה והמוציא הואיל ומוקצה דרבנן. כתב מ"ב לאו דווקא לעצמו אלא אף למכור בעיר שרובה גויים, ויזהר שלא לקרוא לו לביתו לפרוע דמיו. אם הוא עבד שלו כתב הבית יוסף שאסור שמרגילו לשבת הבאה. כתב הבאה"ל להקל אף בספק שמא נעשה מבעוד יום.

כתב רמ"א אסור ליתן לו מעות מערב שבת, ואסור אפילו לדבר מצווה.

סעיף ה

אינו יהודי שצד דגים או ליקט פירות לעצמו, אסורים לישראל. ואפילו ספק אם לקטן או צדן היום, אסורים בו ביום. אבל לערב מותרים מיד, אפילו אם ודאי לקטן וצדן היום.

לקחת מגוי שצד וליקט לעצמו

טור בשם סמ״ג כתב שיש מתירין גוי שצד דגים ליקט פירות ובישל ואפה, **ב״י** הקשה שלא התיר סמ״ג אלא באפה ובישל לעצמו אבל בצד וליקט אסור משום מוקצה דלא גרע מפירות הנושרים. **הראשונים** (סמ״ג סמ״ק תרומה ומימוניות) הוסיפו לאסור גם בספק הואיל והוא דבר שיש לו מתירין, ובמוצאי שבת מותר מיד.

וכן פסק שו״ע, לאסור אפילו בספק. ביאר המ״ב כאן אף המתירים בסעיף קודם יודו לאסור משום מוקצה, שאף לגוי לא היה מזומן הדגים והפירות. מה שהתירו מיד במוצאי שבת הואיל ועשה לצורך עצמו ולא לצורך הישראל המובא בסעיף הבא.

סעיף ו

אם ליקט וצד בשביל ישראל, או בשביל ישראל ואינו יהודי, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו.

לקחת מגוי שצד וליקט לצורך הישראל

בגמרא ביצה (כד:) "נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב אם יש מאותו המין במחובר אסור ולערב נמי אסורין בכדי שיעשו". וכן פסק שו״ע לעניין שבת כדי שלא ייהנה ממלאכת הגוי. כתב הב״י משמע מהרמב״ם שהאיסור הוא לכל ישראל ולא רק למי שעשה בעבורו. כתבו סמ״ג והתרומה שהעושה לישראל ולגוי נחשב כאילו עשה בשביל הישראל וראיה ממשנה במכשירין לעניין מרחץ שהוחם בעיר שחצייה ישראל וחציה גויים שממתינים במוצאי שבת.

סעיף ז

ספק אם ליקטן בשביל ישראל, או שידוע שליקטן בשביל ישראל ואין ידוע אם נלקטו היום אם לאו, אסורים בו ביום, ולערב בכדי שיעשו. ויש אומרים דלערב מותר מיד.

פירות שיש ספק אם ליקטן בשביל ישראל

במשנה ביצה (כד.) "חסורי מחסרא והכי קתני ספק מוכן אסור ורבן גמליאל מתיר". נחלקו כמה צריך להמתין לערב, **רש״י והרא״ש** מיד, **רי״ף ורמב״ם** בכדי שייעשו. **שו״ע** כתב הרי״ף והרמב״ם בסתם וביש הביא דעת רש״י והרא״ש. מה שהחמיר השו״ע הואיל ויש לו מתירין. כתב במ״ב אם היה ספק נלקט לישראל וספק אם ניצוד מבעוד יום מותר לערב מיד משום ס״ס. **אליה רבה** סמך על רש״י והרא״ש, **חיי אדם** היקל רק לצורך מצווה, **באה״ל** כתב שיש להקל גם במקום הדחק אך דווקא בספק גמור שנראה קצת על הפירות שנלקטו מאתמול, אך בלא נראה יש להחמיר דיש הסוברים סתם פירות בני יומן.

סעיף ח

דבר שאין בו חשש צידה ומחובר, **אלא שהובא מחוץ לתחום, אם הביאו האינו יהודי** לעצמו, מותר אפילו בו ביום. ואם הביאו בשביל ישראל, מותר לטלטל **אפילו** מי שהובא בשבילו. אבל לאכול, אסור בו ביום למי שהובא בשבילו, ולערב בכדי שיעשו. הגה: ויש אומרים דאין הלילה עולה מן החשבון, רק צריך להמתין ביום לאחר בכדי שיעשו (סמ״ק ומרדכי ס״פ כ״כ). ולאחרים, מותר בו ביום. ויש אומרים דלמי שהובא בשבילו מותר לערב מיד, והא דשרי לישראל לטלטל, אפילו כשהביאו האינו יהודי לעצמו, דווקא בתוך ד׳ אמות או בתוך העיר, אם היא מוקפת חומה. והוא שתהא מוקפת לדירה, דהיינו שישבה ולבסוף הוקפה, וסתם עיירות מוקפות לדירה. וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה (ועיין לקמן סימן ת״ל).

הנאה מאיסור דרבנן שנעשה על ידי גוי בשבת

בגמרא ביצה גוי שהביא חפץ לישראל ביו״ט מחוץ לתחום, וכשאין במינו מחובר אסור לאותו ישראל ומותר לאחר למדו כל שכן כשהביא לעצמו שיהא מותר לישראל. **אשירי** סבר שהקולא לישראל אחר דווקא ביום טוב, **שאר הראשונים ושו״ע** חלקו עליו. טעם הקולא לאחר, שתחומין דרבנן, או שאין חשש שיאמר לגוי. בני ביתו של מי שהובא גם אסורים (מ״ב).

ממתי מותר למי שהובא בשבילו: **סמ״ג ושו״ע בסתם** מוצאי שבת לאחר בכדי שייעשה. **רא״ש ושו״ע ביש** מותר מיד שהקלו בדרבנן. כתבו הרא״ש והר״ן מכל מקום מותר למי שהובא בשבילו לטלטל את החפץ בד׳ אמות או בכל העיר כשמוקפת חומה, וכן פסק שו״ע. שיעור בכדי שיעשה, **רמ״א** מחמיר לשער רק ביום כאשר אין הדרך לטרוח בלילה. **אחרונים במ״ב** יש להקל כמחבר ולשער אף בלילה כשאין הדרך לטרוח בלילה, ובאיסור דאורייתא יש להחמיר כרמ״א, ולדבר מצווה אין להחמיר.

פרטי דינים: דין סעיף זה נאמר בכל מלאכה דרבנן. הובאו שני חפצים לשני ישראלים, אין להם להחליף ביניהם ולהתיר לשני בו ביום. מותר למכור את החפץ לישראל אחר ובלבד שלא ירוויח במכירתו. כל בני ביתו ואורחיו כלולים באיסור הנאה. גוי שהביא חפץ למכירה בעיר שרובה ישראל, אסור לכולם. חפץ שהגיע מעל עשרה טפחים אין בו איסור תחומין ומותר, ובלבד שלא היה רגע אחד תחת עשרה. בכדי שייעשו נמדד לפי הזמן שארכה המלאכה לגוי, ואם רכב ולא הלך משערים ברכיבה. אין לחשב את הזמן ששהה בדרך לחינם.

סעיף ט

אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום, אסור. ודווקא באינו יהודי שאינו שרוי עמו בעיר, אבל אינו יהודי השרוי עמו בעיר, ופירות המצויים בעיר, אין לחוש מספק. ואפילו אם יש לאינו יהודי שני בתים, ואחד מהם בתוך התחום, תולין להקל ומותר לאכול **אפילו** למי שהובא בשבילו.

ספק הובא מחוץ לתחום

בסעיף זה נידון בספק אם הובא חוץ לתחום למי שהובא לו ולשאר בשבת עצמה ובמוצאי שבת.

בשבת עצמה: משנה שבת (קנא.) "**נכרי שהביא חלילין בשבת לא יספוד בהן ישראל** (במוצאי שבת)**, אלא אם כן באו ממקום קרוב**". ובגמרא (שם) "**מאי ממקום קרוב, רב אמר ממקום קרוב ממש, ושמואל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו**". הנידון כאן הוא למי שספק הובא בשבילו מחוץ לתחום אם מותר במוצאי שבת. הלכה כשמואל, נחלקו בדברי שמואל, **רי"ף ושו"ע** משום החשש בא להחמיר, בספק באו חוץ לתחום אסור משום שיש לו מתירין. **רש"י** משום החשש בא להקל, בספק מותר אף בשבת עצמה (אלא שבחלילים שאסורים בכל מקרה משום מוקצה).

הדין במוצאי שבת: כתב מ"ב, משמע מהשו"ע שהחמיר רק בשבת עצמה, אך במוצ"ש יש להתיר מיד, בלאו הכי לדעת הרא"ש בסעיף ח' מותר בכל מקרה במוצאי שבת מיד, אף במקום שוודאי הובא. **לקמן** סעיף ט"ו מבואר הדין כשיודע בבירור שבאו מחוץ לתחום.

גוי השרוי עימו בעיר: כתב הר"ן וכן פסק שו"ע גוי השרוי עמו בעיר, או פירותיו תוך העיר, יש להקל, אפילו כשיש לו בית נוסף חוץ לעיר. כתב **ט"ז** כשיש לגוי שני בתים חוץ לעיר ואחד תוך העיר אסור, שרוב עדיף מקרוב. **באור הלכה** כתב גם בכה"ג מותר, 'כאן נמצאו כאן היו' עדיף מסתם קרוב, ומהני אף כנגד רוב.

<u>סעיף י</u>

אינו יהודי שמילא מים לבהמתו מבור שהוא רשות היחיד, לרשות הרבים, מותר לישראל להשקות מהם בהמתו. והוא שאין האינו יהודי מכירו, דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו. ואם מילא לצורך בהמת ישראל, אסור בכל מיני תשמיש אפילו ישראל אחר. ואם מילא מבור רשות היחיד לכרמלית, מותר לאחר שלא מילא בשבילו. הגה: ויש מקילין ואומרים דאף אם הובא דרך רשות הרבים לצורך ישראל, מותר לאדם לשתות מהם הואיל ואפשר לילך שם ולשתות (טור בשם ר"ת). ויש מתירין אף לכתחלה (כל בו). וכן נהגו היתר לומר אף לכתחלה לאינו יהודי להביא שכר, או שאר דברים, דרך כרמלית או בלא עירוב, ואף על פי שיש להחמיר בדבר מ"מ אין למחות ביד המקילין לצורך שבת ובשעת הדחק, דהא יש להקל באמירה לאינו יהודי לצורך, כמו שנתבאר סימן ש"ז וכל שכן בכהאי גוונא.

<u>שימוש במים שמילא גוי מהבור בשבת</u>

במשנה שבת (קכב.) מובא גוי שמילא מים באיסור לבהמתו מותר לבהמת ישראל ודווקא שאין מכירו, שאין חשש שירבה עבורו. מילא לישראל, אסור ליהנות, וכ"פ שו"ע.

מילא לישראל: כתבו התוספות, לישראל אחר אסור ליהנות דווקא במלאכה דאורייתא, בדרבנן מותר, ולכן בממלא מים מרה"ר לכרמלית שרי כמבואר לעיל בסעיף ח'. נחלקו בפרטי האיסור:

א. דעה בתוספות מים האסורים אסורים רק <u>בשתייה</u>, **תוספות ורא"ש ושו"ע** אסורים <u>בכל</u> שימוש.

ב. יש אומרים בר"ן רק הישראל שמילא <u>בעבורו</u>, **טור ושו"ע** <u>לכל</u> ישראל.

ג. ר"ת האיסור הוא רק להשקות לבהמתו אך <u>הוא מותר בדיעבד</u> הואיל והיה יכול לרדת לשתות מהבור, **ר"י רמב"ם רא"ש ושו"ע** אסור גם לו, **כל בו** התיר לכתחילה לומר לגוי להביא מים

בשבילו. **רמ"א** היקל כר"ת, ובאיסור דרבנן במקום צורך שבת או בשעת הדחק אף שיש להחמיר (משום ששבות דשבות מותר רק במקום צורך גדול או מצווה גמורה) אין למחות ביד המקלים ככל בו לומר לגוי להביא שיכר או שאר דברים דרך כרמלית, **מ"ב** אין להקל אלא בשכר וכדומה מהדברים הצריכים בשבת שאי אפשר להיות בלעדם אלא בדוחק קצת אך פירות וכדומה אין להקל.

סעיף יא

ליקט אינו יהודי עשבים לצורך בהמתו, אם אינו מכירו, מאכיל אחריו ישראל, שעומד בפניה בעניין שלא תוכל לנטות אלא דרך שם. דאילו להעמידם עליהן, אסור דחיישינן שמא ייטול בידו ויאכילנה, והם מוקצים. אבל אם מכירו, אסור. וכן בכל דבר דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו. אבל בדבר דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו, כגון שהדליק נר לעצמו או עשה כבש לירד בו, שבנר אחד ובכבש אחד יספיק לכל, **אפילו** מכירו, מותר.

הנאה ממלאכה שעשה גוי לצורכו בשבת

בגמרא שבת (קכב.) "נכרי שליקט עשבים מאכיל אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור, מילא מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל ואם בשביל ישראל אסור, בד"א שאין מכירו אבל מכירו אסור (העמידה הגמרא דקאים לה באפה אך להעמיד ממש אסור על עשבי מוקצה). אמר מר בד"א שאין מכירו אבל מכירו אסור, הא רבן גמליאל מכירו הוה אמר אביי שלא בפניו הוה, רבא אמר אפילו תימא בפניו נר לאחד נר למאה". מבואר באין מכירו מותר ובמכירו מחלוקת, לאביי בפניו אסור אף שעשה רק לצורכו, לרבא דבר שדומה לנר מותר אף בפניו משום נר לאחד נר למאה. נחלקו אם רבא סבר גם ההיתר של אינו מכירו: **ר"ן והרב המגיד** סבר, **ב"י מהשמטת הרי"ף והרמב"ם** לא סבר ויש לחוש שירבה אף שלא בפניו אם מכירו. וכן פסק בשו"ע כרבא ולכן באינו מכירו מותר ובמכירו תלוי אם זה דבר ששייך להרבות בו אסור ואם לא מותר. כתב המ"ב נחלקו במכירו אם אסור דווקא כשיודע שהישראל צריך לזה וכדומה שאז שייך לגזור שמא ירבה בשבילו, **ט"ז ומג"א** דווקא כשיודע, **ב"י** אף שלא יודע שיש לחוש לשבת הבאה. **מ"ב** לעת הצורך יש להקל בזה. **הדגיש המ"ב** לרמ"א שהיקל סעיף קודם לאדם לשתות מהבור הואיל והיה יכול להגיע בעצמו, הכא נמי בעשבים יש להקל לבהמה לאכול בכל מצב שהייתה יכולה להגיע לבד, ושם נתבאר שהשו"ע חלק על זה והמ"ב סמך רק בשעת הדחק.

סעיף יב

אף על פי שאינו מכירו, אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה, **או** אפילו אם אינו אומר כן, אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל עושה, כגון שהדליק נר בבית שישראל בו והלך לו האינו יהודי, אסור.

מלאכה שעשה גוי לישראל שאינו מכירו

דין השו"ע כמבואר בגהות מרדכי בשם ראב"ם. כתב מ"ב אם הגוי הדליק ונשאר שם יש לומר שהדליק לצורכו ומותר אף קודם שהשתמש בו הגוי.

סעיף יג

אם ליקט אינו יהודי והאכיל לבהמת ישראל, אין צריך למחות בידו, לפי שעה. אבל אם רגיל בכך, צריך למחות.

גוי המאכיל אין צריך למחות לפי שעה

דין השו״ע כמבואר ברא״ש, טעם ההיתר **דאמרינן** מעצמו עושה זאת אדעתא דנפשיה כדי להרווית.

סעיף יד

עשה אינו יהודי בשבת ארון או קבר לעצמו, מותר לישראל ליקבר בו. ואם עשאו בשביל ישראל, לא יקבר בו עולמית. ודווקא שהקבר בפרהסיא, והארון על גביו, שהכל יודעים שנעשה לפלוני ישראל. אבל אם הוא בצנעה, מותר ליקבר בו לערב, בכדי שיעשו. ואפילו כשהוא בפרהסיא, אינו אסור אלא לאותו ישראל שנעשה בשבילו, אבל לישראל אחר, מותר. והוא שימתין בכדי שיעשו.

גוי שעשה בשבת ארון או קבר לעצמו

משנה שבת (קנא.) "עשו לו ארון וחפרו לו קבר יקבר בו ישראל ואם בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית" ובגמרא "אמאי הכא נמי ימתין בכדי שיעשו, אמר עולא בעומד באסרטיא". נחלקו בביאור, **רש״י** הקושיא והתירוץ על הרישא, מה שמותר מייד ולא בכדי שייעשו הוא כשנעשה בפרסום לצורך הגוי. **גאונים** הקושיא והתירוץ על הסיפא, קבר שנעשה לישראל בפרסום אסור לעולם ולא סגי בכדי שייעשו הואיל והוא מפורסם, **מהרמב״ם משמע** שלצורך ישראל <u>אחר</u> מותר בכדי שייעשה, וכן פסק שו״ע כגאונים וכדמשמע מהרמב״ם, מפורסם אסור עולמית לאותו שעשו בשבילו.

האם האיסר הוא בכל מחובר או דווקא קבר: **מגן אברהם** בכל דבר, **ט״ז** דווקא קבר שגנאי הוא שיקבר בקבר מפורסם שנעשה לישראל, **מ״ב** אין להחמיר במקום הצורך. **לעיל** סימן רמ״ד סעיף ג׳ וסימן ש״ז סעיף כ׳ מבואר האיסור של פרהסיא, וברמ״ד כתב השו״ע רק ׳נכון להחמיר׳ והכריע הגרע״י שדעתו שמותר מעיקר הדין.

סעיף טו

אינו יהודי שהביא בשבת חלילין (פירוש כלי נגון חליליס קקולס מעורר הבכי) **לספוד בהם ישראל, לא יספוד בהם לא הוא ולא אחרים עד שימתין לערב בכדי שיבואו ממקום קרוב. ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאם בשבת, ימתין לערב כדי שיבואו מאותו מקום, ואח״כ מותרים בין לו ובין לאחרים. וה״מ כשהביאם דרך רשות הרבים, אבל אם לא הביאם אלא**

דרך כרמלית, כיון שלא נעשה בהם איסור תורה א"צ להמתין כדי שיבואו אלא מותרים לערב מיד.

<u>גוי שהביא חלילין לספוד בהם ישראל</u>

במשנה שבת והובא לעיל סעיף ט' דין גוי שהביא חלילין לישראל כשיש ספק אם הובא מחוץ לתחום, כאן הנידון הוא בוודאי הובא. **במשנה** מובא גוי שהביא חלילים ללוויית ישראל, לא ישתמשו בהם, אא"כ באו ממקום קרוב. נחלקו עד מתי האיסור: **רש"י** לעולם קנס משום שמוכח שהובא ללוויה. **תוספות ושו"ע** מותר במוצ"ש לאחר בכדי שייעשו, כשאר מלאכות. **רא"ש** בדרבנן מותר במוצ"ש מייד, אלא שבמת החמירו להמתין במוצ"ש בכדי שייעשו.

פסק השו"ע, הובאו דרך רה"ר אסור לכולם במוצ"ש עד בכדי שייעשו, אם יודע מהיכן הובאו ישער מאותו מקום, אם אינו יודע משער מחוץ לתחום. הביאם דרך כרמלית, מותר לאחר בו ביום ולאותו ישראל מותר במוצ"ש מייד וא"צ להמתין בכדי שייעשו בניגוד להבאה מחוץ לתחום, כאן לא נחשב הנאה כ"כ כי הובא מתוך התחום. **לעיל** סעיף ח' הביא השו"ע שבאיסור דרבנן לאחרים מותר בו ביום ולמי שהובא בשבילו בכדי שיעשו ויש מתירים מיד, כאן מיירי באיסור תורה שהובא חוץ לתחום תורה ועל ידי טלטול ברה"ר.

הובא מתוך התחום בכרמלית: **מג"א** כתב להתיר מיד ולא בעינן בכדי שיעשו כמבואר לעיל סעיף ח' באיסור דרבנן, משום שאינו נהנה בהבאה זו כל כך, **וט"ז** החמיר.

חלילים שהובאו דרך רה"ר בפרסום: **ט"ז ומ"ב** אסורים לעולם כדין קבר. **לבוש** מותרים בכדי שייעשו, אין גנאי בחלילים כפי שיש בקבר.

<u>סעיף טז</u>

ספק אם הובאו מחוץ לתחום או מתוך התחום, חוששין שמא מחוץ לתחום הובאו.

<u>ספק הובא מחוץ לתחום</u>

על פי המבואר לעיל סעיף ט' פסק השו"ע שבספק אסור.

סימן שכו – דיני רחיצה בשבת

סעיף א

אסור לרחוץ כל גופו, **אפילו כל אבר ואבר לבד, אפילו במים שהוחמו מערב שבת**, בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע. **ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף**, אסור. **אבל** מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו. הגה: או שאר איברים, כל שאינו רוחץ כל **גופו** (ב"י בשם הרא"ש פרק תינוקת). והני מילי בחמי האור, **אבל בחמי טבריא מותר לרחוץ אפילו כל גופו יחד, ואין** צריך לומר בצוננין. והא דשרי בחמי טבריא, דווקא בקרקע, אבל בכלי, לא, דאתי לאיחלופי בחמי האור.

רחיצה בשבת במים קרים חמים פושרים וצוננים

רחיצה בחמין: בריתא שבת (לט:) "לא ישתטף אדם כל גופו בין בחמין ובין בצונן דברי ר"מ, ר"ש מתיר, ר' יהודה אומר בחמין אסור בצונן מותר. אמר רב חסדא מחלוקת בכלי אבל בקרקע דברי הכל מותר". והלכה כר׳ יהודה בחמין אסור בצונן מותר. נחלקו אמוראים מה כן מותר לרחוץ, **רב** אבר אבר, **שמואל** פניו ידיו ורגליו, והלכה כשמואל דברייתא כוותיה. כתב בית יוסף, לשמואל הוא הדין שאר איברים רק שלא ירחץ כל גופו. **טעם הגזירה:** בגמרא שבת (מ.) מבואר שרחיצה בחמים אסורה משום שהיו בלנים המחממים מים בשבת ואומרים שהיה זה מערב שבת, וכן אסרו זיעה שמא ירחץ ויאמר שהזיע, וחמי טבריא מותר משום שלא הצליחו להעמיד הגזירה. **פסק שו״ע** בחמים אסור לרחוץ ואפילו אבר אבר לבד ואפילו בקרקע ואפילו רק לשפוך ולהשתטף. רמ״א הוסיף על פי הבית יוסף כשמואל שמותר אבר אבר כשלא עושה כל גופו, ביאר מ״ב שלא עושה אפילו רובו. **כתב מ״ב** חמין שהוחמו בשבת אסור אף ידיו ורגליו.

חמי טבריא: מבואר שעליהם לא גזרו, נחלקו מה הדין בנתן מהם לכלי: **סמ״ג וספר התרומה** אסור, **רא״ש** מותר. **פסק שו״ע** מותר אפילו כל גופו ודווקא בכלי אבל בקרקע לא. שאר מעיינות חמים דינם כחמי טבריה.

רחיצה והשתטפות: כתב ב״י בחמי טבריא ובצונן משמע שמותר גם לרחוץ ולהשתטף, **מרדכי** אפילו בצונן רק להשתטף אבל לרחוץ אסור.

מקווה חם: חיי אדם אסור להיכנס למקווה חם כדין רחיצה במים חמים אף שהוחם בהיתר (שעון שבת וכדו׳), **קרבן נתנאל** התיר שלא גזרו על טבילה במקווה, **נודע ביהודה** היקל בפושרין ואינו מוחה במתיר חמין.

סעיף ב

יש אומרים דהא דשרי בחמי טבריא דווקא כשאין המקום מקורה, **אבל** אם המקום מקורה, אסור משום דאתי לידי זיעה ואסור. **ויש** אומרים דמותר להזיע בחמי טבריא.

הזעה בחמי טבריה

לעיל סעיף קודם מבואר שמותר לרחוץ בחמי טבריה לכתחילה, **במשנה** שבת (קמז.) לעניין איסור טלטול אלונטית נאמר 'הרוחץ במי טבריה' דייקה הגמרא שלכתחילה אסור. נחלקו בתירוץ: **רי"ף ורמב"ם** האיסור לכתחילה הוא במערה שיש שם הבל ואסור להזיע בחמי טבריה, **תוספות ורא"ש** האיסור לכתחילה הוא במי מערה שהוחמו באור. **פסק השו"ע** יש ויש, וביש בתרא היקל על פי הר"ן שאיסור רחיצה הוי גזירה דרבנן ולקולא.

סעיף ג

אמת המים שהיא חמה, אסור להמשיך לתוכה אפילו מערב שבת סילון (פירוש צינור מרזב וסילון לכל אחד הם) **של צונן ופי הסילון יוצא חוץ לאמה ומימיו נשפכים לעוקא** (פירוש גומא) **שבקרקע. ואם המשיכו, אסורים אפילו המים שנכנסו לה מערב שבת ברחיצה ובשתיה, כאילו הוחמו בשבת. ואם הביא סילון של מים מערב יום טוב ביום טוב, כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה.**

המשכת סילון צונן לחמין

משנה שבת (לח:) "מעשה שעשו אנשי טבריא והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין אמרו להם חכמים אם בשבת כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה אם ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה". **נחלקו** מה המקרה ומה האיסור במעשה אנשי טבריה: **רש"י** המשיכו מים מהצינור והתערבו במים החמים, ואסור רק מה שהתערב בשבת משום בישול. **ר"י** העבירו צינור סגור והיו המים נשפכים לתוך גומא, ואסור משום הטמנה במוסיף הבל, ולכן גם אם המשיך קודם השבת וגם מים שהיו בצינור מערב שבת אסור. **פסק שו"ע** כר"י, ובסילון שהמשיך מערב שבת לתוך המים והתערבבו המים, מותר.

סעיף ד

לא ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין. אבל מותר להשתטף בצונן אחר שנתחמם אצל האש.

עמידה סמוך לאש

בריתא שבת (מ:) "ת"ר מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן, ובלבד שלא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו". **נחלקו** מה האיסור לחמם ידיו, **רמב"ם** משום איסור רחיצה ולכן רק כל גופו אסור, **רא"ש ומרדכי** אפילו אם רק שטף ידיו אסור שדומה כרוחץ ויבוא להחם. **שו"ע** פסק להקל כרמב"ם רק כל גופו אסור, ובסעיף הבא הביא ביש אומרים דעת האוסרים. **ביאר המגן אברהם** לרמב"ם האיסור שווה למים שהוחמו מערב שבת, ולרא"ש כמים שהוחמו בשבת.

סעיף ה

יש אומרים שצריך ליזהר שלא לחמם ידיו אצל האש אחר נטילה, אם לא ינגבם תחלה יפה.

המשך סעיף ד

המשך סעיף שעבר דעת הרא"ש בי"א.

סעיף ו

אסור ליתן על גב בטנו כלי שיש בו מים חמין, ואפילו בחול, מפני הסכנה שפעמים שהם רותחים (אבל מותר להחם בגד וליתנו על בטנו) (טור).

נתינת כלי מים חמים על בטנו

בריתא שבת (מ:) "מיחם אדם אלונטית ומניחה על בני מעים בשבת ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים חמין ויניחנו על בני מעים בשבת, ודבר זה אפילו בחול אסור מפני הסכנה". נחלקו אם יש לאסור בשבת משום עוד איסור, **רש"י ור"ן** שמא ישפכו וירחץ בחמים, **תוספות** ניכר שהוא לרפואה, בכלי סגור לרש"י והר"ן מותר וכתב מ"ב לסמוך עליהם במקום צורך גדול. **כתב רמ"א** לחמם בגד ולתנו על בטנו לכולי עלמא מותר הואיל ואינו ניכר כל כך שהוא לרפואה.

סעיף ז

הרוחץ בנהר, צריך שינגב גופו יפה כשעולה מהנהר, מפני שלא ישארו המים עליו ויטלטלם ד' אמות בכרמלית, לפי שהעולה מן הרחיצה יש רבוי מים על גופו. **אבל ההולך ברשות הרבים ומטר סוחף על ראשו ועל לבושו, לא הקפידו בו.**

עולה מהנהר והולך בגשם

בגמרא (שבת קמא.) "אמר רב יהודה מאן דסחי במיא ליגניב נפשיה ברישא והדר ליסליק, דילמא אתי לאתויי ד' אמות בכרמלית". **דייק הרא"ש** (שפת הנהר) דווקא עולה מהנהר שיש הרבה מים, אך מי שיורד עליו גשם אין לחשוש. **וכן פסק שו"ע** בנהר יזהר שלא יטלטל מים שעליו ובגשם אינו חושש. **הט"ז** ביאר טעם שלא הקפידו במטר לפי שאי אפשר. **המ"ב** הזהיר שיניח בגדיו והמגבת סמוך לנהר. וכתב בשם פוסקים שנהגו לא להתרחץ כלל בנהר מחשש סחיטה ועוד (והגרע"י הביא שנהגו כן לרחוץ).

סעיף ח

אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת.

טבילת אדם בשבת

במשנה ביצה (יז:) מובא ההיתר להטביל אדם מטומאה. ובגמרא מבואר שאין לאסור שנראה כתיקון, משום שנראה כמיקר – מתרחץ לקרר עצמו. ואפילו במים רעים ובימות הגשמים מותר, שנראה כמנקה עצמו, **וכן פסק שו״ע**. המ״ב הוסיף גם אם היה יכול לפני השבת, עוד הוסיף שטבילה לתוספת טהרה עדיף להימנע (והכף החיים הביא שנהגו כן לטבול).

סעיף ט

מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים שער מעורבים עם דברים המשירים, ובלבד שלא יהיה הרוב מדבר המשיר.

רחיצה בדברים המשירים השיער

בגמרא שבת (נ:) מובא שמותר לרחוץ גם עם דברים המשירים השיער, ובלבד שלא הם יהיו הרוב שאז הוי פסיק רישיה ואסור לכולי עלמא משום גוזז, **וכ״פ שו״ע**.

סעיף י

מותר לרחוץ ידיו במורסן. הגה: לגיבול כלאחר יד, שרי. ואסור לרחוץ ידיו במלח (אגודה), וכל שכן בבורית שקורין זיי״ף בל״א (בנימין זאב סימן רע״ח /ר״ו/), או בשאר חלב שנימוח על ידיו והוי נולד (פרק במה אשה וסמ״ג והגה״מ פכ״א וטור סימן שכ״א).

רחיצה במורסן סבון ומלח

דין השו״ע כמבואר במרדכי, מותר לרחוץ ידיו במורסן, ביאר רמ״א שעושה כן על ידי שינוי תוך כדי נטילתו, ובמ״ב הוסיף שלוקח בידיים רטובות ולא מגבל בנתינת מים.

נולד: הוסיף **רמ״א** לא לרחוץ במלח או בורית או חלב שנימוחים על ידו משום נולד, כדין ריסוק שלג וברד בסימן ש״כ. **מג״א** בשם שלטי גיבורים כתב להקל בהם, שרק דבר העומד למשקה יש בו משום נולד. **תפארת ישראל** כתב שבורית שלנו רכה ואסור משום ממחק. (ביארו הפוסקים שנולד הוא רק בדבר שיכול להפוך מעצמו למשקה, ולכן קפה וסוכר אין בהם משום נולד. סבון קשה יש אוסרים משום ממחק, והגרע״י התיר. ספרי קצפת אסרו משום נולד).

סעיף יא

מרחץ שסתמו נקביו מע״ש, למוצאי שבת רוחץ בו מיד. אבל אם לא סתמו נקביו אף על פי שמאליו הוחם בשבת, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו לפי שאסור לעשות כן, גזירה שמא יחתה בגחלים.

רחיצה במוצאי שבת במרחץ שחומם בשבת

בגמרא שבת (מ.) "ת"ר מרחץ שפקקו נקביו מערב שבת, למוצאי שבת רוחץ בו מיד". כתב הר״ן אם לא פקקו אסור למוצאי שבת בכדי שיעשו, **וכן פסק שו״ע**. הטעם הוא שאסרו חכמים לחמם כך מרחץ שמא יחתה, ולכן קנסו מי שעשה כך שבמוצאי שבת אסור בכדי שיעשו. **כתב מגן אברהם** בתי חורף חדר על חדר ומהחדר התחתון יש נקבים ומתחממים המים שבעליון, שרק חום בעלמא נכנס מהחדר ההוא ודמי לפותח חדר חם לצונן.

סעיף יב

אסור ליכנס למרחץ, **אפילו להזיע** (ויש אומרים דאפילו לעבור במרחץ במקום שיכול להזיע, אסור) (רש"י וטור).

כניסה למרחץ להזיע

לעיל ריש הסימן מבואר שאסרו להזיע במרחץ, בגמרא שם (מ:) "אמבטיאות של כרכים מטייל בהן ואינו חושש, אמר רבא דווקא כרכין אבל דכפרים לא, מאי טעמא כיון דזוטרין נפיש הבלייהו". **מבואר** שמותר להיכנס למרחץ כרך שהוא גדול שאין בו הרבה הבל, והאיסור הוא בשל כפר. להלכה **הרא״ש** העתיק היתר זה של אמבטיאות כרכים, **רי״ף ורמב״ם ושו״ע** השמיטו ואסור בכול.

מעבר במרחץ: למד **הבית יוסף** מסתימת הרמב״ם <u>לעבור במרחץ מותר</u> והאיסור הוא רק להזיע, **וכן פסק שו״ע**. **רמ״א** הביא בשם רש״י שאסור אף להיכנס.

סעיף יג

עיר שישראל ואינם יהודים דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת, **אם רוב אינם יהודים**, מותר לרחוץ בה במוצאי שבת מיד, ואם רוב ישראל, **או אפילו מחצה על מחצה**, אסור למוצאי שבת עד כדי שיוחם.

רחיצה במוצ״ש במרחץ גוים

דין השו״ע כמבואר במשנה מכשירין.

סימן שכז דיני סיכה בשבת

סעיף א

החושש במתניו, לא יסוך שמן וחומץ. אבל סך הוא שמן לבדו, אבל לא בשמן ורד משום דמוכחא מלתא דלרפואה קא עביד. ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורד ודרך בני אדם לסוכו אפילו בלא רפואה, מותר. הגה: ובמקום שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה, בכל שמן אסור (בית יוסף).

סיכת מתניים

משנה שבת (קיא.) "החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ (שעשויים לרפואה) אבל סך הוא את השמן (שהוא דרך בריאים) ולא שמן וורד (שדימו יקרים ומוכח שהוא לרפואה), בני מלכים סכין שמן ורד על מכותיהן שכן דרכן לסוך בחול. ר' שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם". **בגמרא** הורה רב שמותר לסוך בשמן ורד משום שהיה מצוי במקומו, אך אם לא היה מצוי אסור ואין הלכה כר' שמעון.

להלכה **רי"ף רמב"ם רא"ש שו"ע ורמ"א** הלכה כת"ק ולכן אם מצוי שמן אפרסמון מותר, **ר' חננאל ובה"ג** הלכה כר' שמעון.

סעיף ב

סכין וממשמשין להנאתו על ידי שינוי, דהיינו שסך וממשמש ביחד, ולא ימשמש בכוח אלא ברפיון ידים.

סיכה ומשמוש להנאתו

משנה שבת (קמז.) "סכין וממשמשין (בשמן להנאה) אבל לא מתעמלין", נחלקו בביאור מתעמלין, **רש"י** לא למשמש בכוח משום עובדין דחול, **רמב"ם** לא ידרוס על הגוף בכוח משום רפואה. **פסק שו"ע** מותר לסוך ולמשמש אך לא למשמש בכוח כרש"י.

סעיף ג

אין מגרדין בכלי העשוי לכך, אלא אם כן היו ידיו או רגליו מטונפות בטיט וצואה.

גרירת הגוף

פסק השו"ע כמבואר בגמרא שבת (קמז), הטעם משום עובדין דחול. כתב מגן אברהם לכן נהגו הבתולות שיהיה להם מסרק משיער חזיר.

סעיף ד

לא יסוך רגלו בשמן והוא בתוך המנעל או הסנדל (החלקיס) (מיימוני פרק כ"ג), **מפני שהעור מתרכך ודמי לעיבוד.** אבל סך רגלו ומניחו במנעל, וסך כל גופו ומתעגל על גבי העור, והוא שלא יהא בשמן הנישוף בגופו שיעור כדי לעבדו, **אפילו יש בו כדי לצחצחו**, מותר והוא שלא יכוון אפילו לצחצחו.

סיכת רגלו או גופו עם מנעל וסנדל

בגמרא שבת (קמא:) "ולא יסוך את רגלו שמן והוא בתוך המנעל או בתוך הסנדל, אבל סך את רגלו שמן ומניח בתוך המנעל או בתוך הסנדל, וסך כל גופו שמן ומתעגל על גבי קטבליא ואינו חושש. אמר רב חסדא לא שנו אלא שיעור לצחצחו, אבל שיעור לעבדו אסור", **וכן פסק שו"ע**. כתב מ"ב אם מכוון לצחצחו אסור גזירה היכא שמכוון לעבדו, ולצחצח על ידי צבע שחור אפילו עשה על ידי גוי אסור לערב בכדי שיעשו.

סימן שכח □ דין חולה בשבת

סעיף א

מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה, ואפילו על ידי אינו יהודי, גזירה משום שחיקת סמנים.

חולה במיחוש בעלמא

מבואר בבית יוסף בשם הר״ן **א)** חולה שיש בו סכנה, מחללים עליו שבת. **ב)** סכנת אבר, עושים איסורי שבות על ידי ישראל ועל ידי גוי הכול. **ג)** חולה שאין בו סכנה (מכה חזקה וכדו׳ שאין בה סכנה אך אינה מיחוש בעלמא יש לעיין האם דינה כחולה שאין בו סכנה), הכול נעשה על ידי גוי. **ד)** מיחוש בעלמא, אין עושים לו מאומה אפילו על ידי גוי, ואין ליטול תרופה משום שחיקת סמנים. **כתב מ״ב** חלה כל גופו ונפל למשכב, דינו כחולה שאין בו סכנה ואין בו גזירת שחיקת סמנים. (יש לעיין מה הדין בסכנת אבר שיכולה לזסהם את כל הגוף, ויש פיקוח נפש רק לאחר זמן).

סעיף ב

מי שיש לו חולי של סכנה, מצוה לחלל עליו את השבת. והזריז, הרי זה משובח. והשואל, הרי זה שופך דמים.

זריזות לחלל שבת בחולי סכנה

דברי השו״ע כמבואר בגמרא יומא ובראשונים. כתב מג״א דווקא ברפואה שידועה לאנשים או למומחה (והגרע״י חולק שכל ספק רפואה מותר).

סעיף ג

כל מכה של חלל דהיינו מהשנים ולפנים, ושינים עצמם בכלל, מחללין עליה את השבת. ודווקא שנתקלקל אחד מהאברים הפנימים מחמת מכה או בועה וכיוצא בזה, אבל מיחושים אין נקראים מכה. הגה: מיהו מי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו, אומר לאינו יהודי להוציאו (ב״י בשם אורחות חיים ואיסור והיתר הארוך).

מכה של חלל ודין שיניים

בגמרא עבודה זרה (כח.) "מהיכן מכה של חלל, פירש רבי אמי: מן השפה ולפנים. בעי רבי אליעזר: ככי ושיני, מאי, כיון דאקושי נינהו כמכה דבראי דמו, או דלמא כיון דגואי קיימי כמכה של חלל דמו וכו'". ובגמרא הושאר הדבר בספק.

כתב הרא״ש מותר לחלל שבת אפילו על מכה שבשיניים, שספק הגמרא לא נפשט אזלינן לקולא ככל ספק נפשות, **וכן פסק שו״ע**. כתב הרשב״א מדובר שאחד האברים הפנימיים התקלקל, וכן פסק שו״ע. **כתב המ״ב** כתוספות חניכיים פשוט שדינם כחלל (וברש״י כתב שהוא בכלל ספק הגמרא על שיניים).

משנה ברורה חולי השיניים שמותר לחלל עליו שבת, הוא חולי המביא לכך שכל גופו נחלש אפילו שלא נפל למשכב, לאפוקי חשש בעלמא. כמו כן, אין מדובר על מכה ממש שיש על השן, אלא מדובר בחולי, כאמור. במחלת 'צפידנא' מותר וצריך לרפא בכל עניין, אפילו אם הרופא והחולה אומרים שאין צריך.

עקירת שן בשבת

כתב רמ"א על פי הארחות חיים מי ששינו כואבת ביותר ורוצה להוציאה, רשאי לומר לגוי לעשות כן, שכל צרכי חולה שאין בו סכנה נעשים על ידי גוי. **מגן אברהם** מיירי שנפל למשכב ודינו כחולה שאין בו סכנה אך לא סתם כאב, שעקירת שן יש בה משום חובל (ולא רק רפואה דרבנן). **גר"ז ובאה"ל** אינו איסור דאורייתא שהוצאת הדם היא פסיק רישיה ומלאכה שאינה צריכה לגופה דלא איכפת ליה, ולכן אף כאב רגיל מותר על ידי גוי (כדין חולה שאין בו סכנה).

ט"ז אסר לעקור את השן בשבת על ידי גוי, שהישראל פותח את פיו נמצא מסייע בידי הגוי. **והמ"ב** ביאר שמסייע אין בו ממש.

סעיף ד

מכה של חלל **אינה צריכה אומד, שאפילו אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום, עושים** לו כל שרגילים לעשות לו בחול. **אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין ואין צריך** חילול, **אסור לחלל עליו אף על פי שהיא מכה של חלל.**

ספק סכנה במכה של חלל

בגמרא עבודה זרה (כח.) "אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, כל מכה שצריכה אומד מחללין עליה את השבת". **דברי השו"ע** על פי המבואר ברמב"ן מכה של חלל אינה צריכה אומד, אלא אם ברור שלא מסכנת.

עשיית שאר צרכי חולה שיש בו סכנה

רש"י רק בדבר שאם לא יעשוהו עלול למות. **מגיד משנה** מותר לחלל שבת לכל צרכיו של החולה שיש בו סכנה, וכן ביאר ברמב"ם שחולה שהקיזו לו דם שיש בו סכנה מחללין את השבת אף לחמם לו מים. **מאירי** אם אבריו יתחזקו על ידי כך, אפילו כשאין חשש התגברות החולי אם לא יעשוהו, מחללים עליו את השבת. להלכה: **מג"א בשו"ע** הבין שסבר כמגיד משנה ממה שנקט 'עושין לו כל שרגילים לעשות לו בחול', **משנה ברורה** רוב ככל הראשונים אינם סוברים היתר זה, ודעתם להחמיר ומן הנכון להחמיר בדאורייתא, ואם יתכן שיכבד חוליו על ידי כך שלא יעשו לו צורך זה מחללים, והביא גם דברי המאירי הנ"ל.

האם לעשות על ידי שינוי

מבואר בגמרא טיפול ביולדת נעשה לכתחילה בשינוי, וכתב **הרמב"ן** הוא הדין לכל חולה שיש בו סכנה. **מגיד משנה** סבר רק ביולדת החמירו אך בשאר חולה שיש בו סכנה מטפלים כרגיל כבימות החול.

סעיף ה

מכה שאינה של חלל, נשאלין בבקי ובחולה. ואין מחללין עליו שבת, עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות. (ועיין לקמן סימן תרי"ח).

טיפול במכה שאינה של חלל

כתב הרמב"ן וכ"פ שו"ע, מכה חיצונית שאינה של חלל אין מחללים עד שיאמר שהוא צריך או שיעשה ספק סכנת נפשות.

סעיף ו

מכה שעל גב היד וגב הרגל, וכן מי שבלע עלוקה, וכן מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי עפר הממיתים, אפילו ספק אם ממית אם לאו, הרי הם כמכה של חלל.

דוגמאות לדבר שמחללים עליו שבת

דין השו"ע כמבואר בגמרא עבודה זרה ויומא שדברים אלו ספק נפשות, ואף על ספק מותר לחלל.

סעיף ז

מחללין שבת על כל מכה שנעשית מחמת ברזל, ועל שחין הבא בפי הטבעת, ועל סימטא והוא הנקרא פלונקר"ו בלע"ז, ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר או עם סימור.

המשך סעיף קודם

דין השו"ע כמבואר בגמרא עבודה זרה. כתב בקצות השלחן דווקא חתך שנעשה מברזל חלוד או מלוכלך.

השמירת שבת כהלכתה כתב מקרים שמותר לחלל שבת: חום גבוה שסיבתו לא ידועה. חום אפילו אינו גבוה אצל תינוקות וזקנים. חום נמוך בצורה קיצונית לטבעו של האדם. שטף דם עורקי ורידי. שבר פתוח בכל מקום בגוף. מכת חום או מכת שמש, וכן כל כווייה אצל תינוקות וזקנים, ובשאר אדם דווקא כווייה במקומות רגישים, כגון בפנים ובכף היד. נשיכת סוס או חמור. הרעלה או בליעת חפץ מסוכן. איבוד הכרה. קוצר נשימה או אובדן ראייה פתאומי. אירוע מוחי או התקף לב.

סעיף ח

מי שאחזו דם, מקיזין אותו אפילו הולך על רגליו ואפילו ביום הראשון.

מי שאחזו דם

דין השו"ע כמבואר בארחות חיים משום שהוא סכנה.

סעיף ט

החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר, או שהיו שותתות ממנו דמעות מחמת הכאב, או שהיה שותת דם, או שהיה בו רירא ותחלת אוכלא (פירוש תחלת חולי)**, מחללין עליו את השבת.**

טיפול בעין בשבת

מקור הדין כמבואר בגמרא עבודה זרה, שנימי העיין תלויים בלב.

סעיף י

כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ, מחללין עליו את השבת. ואם רופא אחד אומר: צריך, ורופא אחד אומר: אינו צריך, מחללין. ויש מי שאומר שאין צריך מומחה, דכל בני אדם חשובים מומחין קצת, וספק נפשות להקל. הגה: ויש אומרים דווקא ישראלים, אבל סתם אינו יהודי שאינן רופאין לא מחזיקינן אותם כבקיאים (איסור והיתר הארוך). מי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה, אין מחללין עליו השבת כדי להצילו (עיין לעיל סי' ש"ו) (ב"י בשם הרשב"א).

חילול על פי רופא

גמרא יומא (פג.) "חולה מאכילין אותו (ביום הכיפורים) על פי בקיאין. אמר רבי ינאי: חולה אומר צריך, ורופא אומר אינו צריך - שומעין לחולה, מאי טעמא - לב יודע מרת נפשו. פשיטא, מהו דתימא: רופא קים ליה טפי, קא משמע לן. רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך - שומעין לרופא. מאי טעמא – תונבא (רש"י – שטות מחמת חוליו) הוא דנקיט ליה... מאכילין אותו על פי בקיאין. פשיטא, ספק נפשות הוא וספק נפשות להקל לא צריכא דאיכא תרי אחריני בהדיה, דאמרי לא צריך".
וכן פסק שו״ע כל חולי שהרופא מגדיר כמסוכן, אע״פ שהוא על הבשר מבחוץ מחללים את השבת. ואם רופא אחד אומר : צריך, ורופא אחד אומר : אינו צריך, מחללין. **כתב באה״ל** כאשר המחמיר מופלג בחכמה שומעים לו.

הגדרת מומחה: ר״י ושו״ע ביש מי שאומר כל אדם (משמע אף גוי) האומר שמכיר קצת חולי זה שומעים לו לחלל שבת, וכתב מג״א מכל מקום אינו נאמן להכחיש את המומחה אפילו להקל. **איסור והיתר ורמ״א** כל אדם בקי נאמר דווקא בישראל, אך גוי אינו נאמן כשאינו רופא. **רמב״ם** שומעים רק לרופא אומן ואין שומעים לאדם הטוען שהוא מכיר חולי זה, **באה״ל** לכן יש להקל במומחה גוי לחלל רק על ידי גוי.

נאנס שימסור עצמו למיתה: כתב משנה ברורה אם הכפייה היא לעבור על אחת מג׳ עבירות החמורות, ומשער שהנאנס ימסור נפשו למיתה, אפשר לומר שמותר לו לחלל שבת כדי להצילו, משום שנחשב כספק נפשות.

סעיף יא

חולה שיש בו סכנה, שאמדוהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת שמונה ימים, אין אומרים: נמתין עד הלילה ונמצא שלא לחלל עליו אלא שבת אחת, אלא יעשו מיד אף על פי שמחללין עליו שתי שבתות. ולכבות הנר בשביל קייסן עיין לעיל סימן רע"ח.

התחלת טיפול רפואי בשבת

גמרא יומא (פד:) "אמר רב יהודה אמר רב: לא ספק שבת זו בלבד אמרו, אלא אפילו ספק שבת אחרת. היכי דמי, כגון דאמדוה לתמניא יומי, ויומא קמא שבתא. מהו דתימא: ליעבב עד לאורתא כי היכי דלא ניחול עליה תרי שבתא, קא משמע לן". **וכן פסק שו"ע**. ביאר המשנה ברורה בסעיף ד' מדובר שלא יכבד חוליו עליו על ידי המתנה זו, מה שאין כן כאן, שאם יתעכב מלהתחיל את הטיפול עלול להגיע לסכנה רבה יותר.

סעיף יב

כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות על ידי אינו יהודי וקטנים ונשים אלא על ידי ישראלים גדולים ובני דעת. הגה: ויש אומרים דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור על ידי שינוי, עושה על ידי שינוי. ואם אפשר לעשות על ידי אינו יהודי בלא איחור כלל, עושין על ידי אינו יהודי (א"ז) וכן נוהגים. אבל במקום דיש לחוש שיתעצל האינו יהודי, אין לעשות על ידי אינו יהודי (תוספות ור"ן).

טיפול בחולה על ידי קטנים, גויים נשים וכותים

גמרא יומא (פד:) "ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי קטנים, אלא על ידי גדולי ישראל. ואין אומרין יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותים, אבל מצטרפין לדעת אחרת".

רא"ש גוי וקטן לפעמים אינם נמצאים, נשים ועבדים שמא יתעצלו כי יחשבו שאסור לחלל. **רמב"ם** נשים ועבדים שלא יבואו לזלזל באיסורי שבת. **ר"ן** אין עושים כלל מלאכות אלו על ידי גויים וקטנים, שמא יאמרו הרואים שבקושי התירו פיקוח נפש בשבת, וכשלא יימצאו גויים וקטנים לא יחללו את השבת על ידי ישראל גדול.

תוספות וכן פסק שו"ע אפילו כשניתן לחלל ששבת על ידי גוי עדיף בישראל. **או"ז ורמ"א** עדיף על ידי גוי, או על ידי ישראל בשינוי. **ט"ז** לא יעשה כלל על ידי גוי שמא יתעצל. כתב המ"ב אם נזדמן לאשה וכו' לטפל, ברור שמותר לה, וה"ה אם התחילו לטפל מעצמם שאין מוחים.

סעיף יג

כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה, הרי זה משובח אפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כל כיוצא בזה.

גרימת תועלת נוספת בשעת ההצלה

בגמרא יומא (פד:) "תנו רבנן: מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין. הא כיצד, ראה תינוק שנפל לים - פורש מצודה ומעלהו. והזריז הרי זה משובח ואין צריך ליטול רשות מבית דין - ואף על גב דקא צייד כוורי. ראה תינוק שנפל לבור - עוקר חוליא ומעלהו. והזריז הרי זה משובח ואין צריך ליטול רשות מבית דין - אף על גב דמתקן דרגא". **וכן פסק שו"ע**.

ננעלה דלת בפני תינוק מבואר בגמרא שם שמותר לשבור הדלת שמא יבעת התינוק ויבוא לידי סכנה.

סעיף יד

היה חולה שיש בו סכנה וצריך בשר, שוחטים לו ואין אומרים: נאכילנו נבילה. אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת מיד והשחיטה מתאחרת לו, מאכילין אותו הנבילה.

אכילת נבילה או שחיטת בהמה

חולה שיב"ס ורפואתו לאכול בשר: מחלוקת האם שבת הותרה או דחויה. למ"ד הותרה ודאי עדיף לשחוט. למ"ד דחויה, יש אומרים להאכיל נבלה, אך יש אומרים לשחוט: **ר"ן** נבלה הוי לאו בכל כזית, שחיטה הוי לאו אחד. **רא"ש** שמא החולה יקוץ באכילת נבלה. **שו"ע** מוטב לשחוט עבורו ולא להאכילו נבלה, ופשוט שכשיש נבלה מזומנת והדבר בהול יש להאכילו ממנה. ראשונים הסוברים שמוטב להאכילו נבלה: **י"א בראב"ד** מוטב שהחולה יעבור על איסור לאו ממה שאחרים יעברו על איסור סקילה. **רשב"א** שבת דחויה אצל פיקו"נ.

האכלת איסור דרבנן או שחיטת בהמה לדעת האומרים ששבת הותרה אצל פיקוח נפש, ודאי מוטב לשחוט עבורו ולא להאכילו איסור דרבנן. ברם, לטעם **הר"ן** שבכל כזית עובר איסור, מוטב להאכילו איסור דרבנן ולא לשחוט עבורו בהמה.

האכלת נבלה לקטן: כתב המשנה ברורה כאשר מדובר בחולה קטן ויש נבלה מזומנת, מוטב להאכילו נבלה ולא לשחוט עבורו בשבת. מסתבר שמוטב שקטן יעבור איסור, ממה שגדול ישחט ויעבור איסור, לחוש לשיטת הסוברים ששבת דחויה ולא הותרה.

חימום יין לחולה: חולה שצריך לשתות יין חם, כשאפשר יחממו לכתחילה על ידי גוי שמוטב לעבור על איסור סתם יינם שאיסורו דרבנן ואין החולה קץ בו, מלחלל שבת בבישול. ועוד, משום שניתן להשגיח על הגוי שלא ינסך את היין. ויש חולקים, והמקל כמותם אין מוחים בידו.

סעיף טו

אמדוהו (פירוש הסתכלו במחלתו ושיערו) הרופאים שצריך גרוגרת אחת, ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת, כולם פטורים ויש להם שכר טוב מאת ה' אפילו הבריא בראשונה.

חילול שבת שהתברר בסוף שאינו לצורך

דין השו"ע כמבואר בגמרא מנחות. **כתב המשנה ברורה** מדובר שכל אחד מהם חשב שהוא יקדים את חברו, ולכן פטורים ויש להם שכר טוב מאת ה'. **ובבאה"ל** כתב שמדובר בחולי בהול, בחולי שאינו בהול אין להרבות אנשים שיחללו שבת עבור החולה.

עשיית מלאכה על ידי שניים: כתב אליה רבה בשם תשובת הרמ"א מותר לחלל שבת על ידי שניים עבור הצלת חולה. כתב הבאה"ל הרמ"א מקל דווקא כאשר המלאכה נגמרת במהירות על ידי שניים יותר ממה שתיגמר על ידי אחד.

סעיף טז

אמדוהו לשתי גרוגרות, ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין וג' בעוקץ אחד, כורתים העוקץ שיש בו ג'. ואם היו ב' בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחד, לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים. הגה: ואם הדבר בהול, אין מדקדקין בכך, שלא יבא לידי ליחוי ועיכוב. (הגהות מרדכי פרק מפנין).

ריבוי בשיעורים וריבוי במלאכה

בגמרא מנחות "בעי רבא: חולה שאמדוהו לשתי גרוגרות, ויש שתי גרוגרות בשתי עוקצין ושלש בעוקץ אחת, הי מינייהו מייתינן, שתים מייתינן דחזו ליה, או דלמא שלש מייתינן דקא ממעטא קצירה, פשיטא שלש מייתינן, דעד כאן לא קאמר ר' ישמעאל התם, אלא דכי ממעט באכילה קא ממעט קצירה, אבל הכא דכי קא ממעט באכילה קא מפשא קצירה, ודאי שלש מייתינן."

כתב הר"ן כאשר שלוש בעוקץ זה ושתיים בעוקץ זה, יקצוץ את השתיים, למעט בשיעורים **וכ"פ שו"ע**. כתבו הגה"מ כשהדבר בהול אין מדקדקים ומרבים בשיעור, וכ"פ **הרמ"א**. כתב חיי"א הוא הדין בשאר חילול שאין להרבות בשיעור אלא אם כן הדבר בהול שאין מדקדקים בכך.

סעיף יז

חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה, הגה: או שיש לו מיחוש שמלטער וחלה ממנו כל גופו שאז אף על פי שהולך כנפל למשכב דמי (המגיד פ"ב), אומרים לאינו יהודי לעשות לו רפואה אבל אין מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, אפילו יש בו סכנת אבר. ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידים, יש מתירים אפילו אין בו סכנת אבר. ויש אומרים שאם יש בו סכנת אבר עושין ואם אין בו סכנת אבר אין עושין. ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי. ויש אומרים אפילו יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא, ודברים שאין

בהם סמך מלאכה עושין אפילו אין בו סכנת אבר. ודברי הסברא השלישית נראין. הגה: מותר לומר לאינו יהודי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי (ר' ירוחם ני"ב ח"ט ורמב"ן ורשב"א). וכל שאסור לעשות על ידי ישראל, אפילו על ידי החולה בעצמו אסור. אבל כשעושה לו האינו יהודי מותר לחולה לסייעו קצת, דמסייע אין בו ממש. (ב"י גמ' ביצה דף כ"ב).

<u>טיפול בחולה שאין בו סכנה</u>

סכנת אבר או חולי העתיד לסכן אבר: **בגמרא** עבודה זרה (כח:) "אמר רב עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת (קרפואה שאסורה מדרבנן) וכו', אפילו מישחק בשבת ואתויי דרך רשות הרבים מותר וכו' דשורייני דעינא באובנתא דליבא תלו". **מבואר** בסכנת אבר מותר דרבנן (לכחול עין), ואיסור דאורייתא אסור (שהתירו רק משום שהלב תלוי בעין), **וכ"פ שו"ע**.

חולה שאין בו סכנה ואף לא סכנת אבר: **על ידי גוי** בגמרא שבת (קכט.) "אמר רב המנונא דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה". שאר **מלאכות דרבנן** מחלוקת: **רא"ש** ספק, **רשב"א** מותר והביאו שו"ע בדעה ראשונה, **ר"ן** אין לעשות שאר שבותים עבור חולה שאין בו סכנה, וראיה שהו"א לאסור לגוי לכחול עין לישראל בשבת אם מסייע היה בו ממש, והביאו שו"ע בדעה שניה. **רמב"ן** בסכנת אבר מותר לעשות שבות ללא שינוי, בשאר חולי מותר לעשות שבות בשינוי **וכ"פ שו"ע** אחר שהביאו בדעה שלישית. מחלוקת בדעת **הרמב"ם** התיר כל מלאכה על גוי, והתיר בישראל איסורי דרבנן ישראל 'דברים שאין בהם מלאכה'. **טור** כרשב"א, הקשה הבית יוסף מדוע התיר לכחול רק על ידי גוי. **מגיד משנה** חולה בכל גופו מותר כל איסור דרבנן, סכנת אבר מותר רק על ידי גוי. **בית יוסף** איסור דרבנן שיש לו עיקר מהתורה אסור, איסור דרבנן שאין לו עיקר מותר, והביאו שו"ע בדעה רביעית. **שו"ע הרב** מותר לעשות איסורי דאורייתא אפילו על ידי ישראל ובלבד שיעשה בשינוי.

דין מסייע: גמרא ביצה (כב.) "אמימר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא וכו' אמר ליה:... מסייע אין בו ממש". **בית יוסף** – מגמרא זו יש להסיק, שמותר לחולה או לישראל אחר לסייע סיוע מועט לגוי אפילו בשבותים האסורים לישראל, אך אסור לעשות אפילו איסור דרבנן בידיים **וכ"פ רמ"א**.

הגדרת חולה שאין בו סכנה: ר"ן ושו"ע שנפל למשכב מחמת חוליו. **מגיד משנה ורמ"א** גם המצטער בכל גופו מחמת חוליו דינו כנפל למשכב אע"פ שמתהלך כדרכו. הוסיף **המ"ב** שהוא הדין לעניין טיפול בחולה באחד מאבריו כשאין בו סכנה, שמותר לטפל בו בשינוי רק כשנפל כל גופו למשכב מחמת כאב זה.

לבקש מגוי במקום שמותר לישראל: כתב חיי אדם במקום שמותר לישראל לחלל שבת ע"פ הנ"ל, אפילו אם ניתן לעשות על ידי גוי אינו צריך לבקש ממנו שיעשה זאת במקומו.

הכנת תבשיל לקטן בשבת: כתב רמ"א **רמ"א**. מותר לומר לגוי לבשל עבור קטן שאין לו מה לאכול, כדין חולה שאיב"ס. **מג"א**. מותר לטלטל עבורו את האוכל למרות שהוא מוקצה. **פמ"ג**. לכתחילה מטלטלים זאת על ידי שינוי.

סעיף יח

הקיז דם ונצטנן, **עושים לו מדורה אפילו בתקופת תמוז.**

עשיית מדורה למי שהקיז דם

בגמרא שבת (קכט.) "אמר רב יהודה אמר שמואל: עושין מדורה לחיה בשבת וכו', אתמר אמר רב חייא בר אבין אמר שמואל: הקיז דם ונצטנן - עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז". **וכ"פ שו"ע**.

רמב"ם רק עבור מי שהקיז דם והצטנן. **רי"ף** עבור כל חולה שיש בו סכנה, **וכ"פ המ"ב** וכתב שכן דעת השו"ע.

סעיף יט

חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי **אינו יהודי.**

בישולי גויים לחולה שאין בו סכנה

בגמרא שבת (קכט.) "אמר רב המנונא דבר שאין בו סכנה אומר לנכרי ועושה". התירו הפוסקים ושו"ע בישול גוי לחולה, **רשב"א** איסור קל התירו בחולה שאין בו סכנה. **ר"ן** לא החמירו הראשונים באיסור בישולי גויים יותר ממעשה שבת. **רא"ה** הגוי מבשל בשעה שאסור לישראל לבשל, ויש היכר בולט. הדגיש המ"ב שבישולי גויים אינם מאכל איסור עצמי.

התבשיל במוצאי שבת: רא"ה בית יוסף ורמ"א מותר. **ט"ז ומ"ב** הרשב"א כתב לאסור ואילו היו רואים הב"י והרמ"א היו אוסרים.

סעיף כ

אין נותנין יין לתוך העין. וליתנו על גביו, **אם פותח וסוגר העין, אסור. ואם אינו פותח** וסוגר, מותר. ורוק תפל, **אפילו** על גביו **אסור** דמוכחא **מלתא** דלרפואה עביד.

רפואת עין על ידי יין ורוק תפל

בגמרא שבת (קכח:) "אמר רבי זירא וכו' משמיה דאבוה דשמואל ולוי אמרין, חד אמר יין בתוך העין אסור, על גב העין מותר (שנראה כרוחץ), וחד אמר רוק תפל, אפילו על גב העין אסור (שברוק ניכר שהוא לרפואה)". בשו"ע פסק ביין לאסור בתוך העין ולהתיר מחוץ לעין שאינו פותח וסוגר, ברוק אסור לעולם. **כתב מגן אברהם** היום שאין רוחצים ביין אסור. כתב מ"ב רוק תפל ששטף פיו במים מותר להעבירו על עיניו, וכן אם אינו יכול לפתוח את העין יכול ללחלחן ברוק.

סעיף כא

שורה אדם קילורין בערב שבת ונותן ע"ג העין, שאינו נראה אלא כרוחץ. והוא דלא עמיץ ופתח. ולא חיישינן משום שחיקת סמנים, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא מערב שבת איכא היכרא.

הנחת קילורין על העין

בגמרא שבת (קכח:) "אמר מר עוקבא אמר שמואל: שורה (רש"י – במים) אדם קילורין מערב שבת ונותן על גב עיניו (רש"י - דלדידיה, כיון דאצרכוה לשרותה מערב שבת - איכא היכרא, וליכא למיגזר, ומאן דחזינהו סבר דרחיצה בעלמא היא, דכסבר שהוא יין) בשבת ואינו חושש. בר ליואי הוי קאי קמיה דמר עוקבא, חזייה דהוה מייץ ופתח, אמר ליה: כולי האי ודאי לא שרא מר שמואל". **מבואר** שמותר להניח שרוי מערב שבת בשבת ולא למצמץ.

ועוד **בגמרא** שבת (יח.) "ומניחין קילור על גבי העין, ואיספלנית על גבי מכה ערב שבת עם חשיכה ומתרפאת והולכת כל היום כולו". **מבואר** שמותר הנחה רק מערב שבת. נמצא סתירה בגמרות:

רא"ש קילור עב רק מבעוד יום, צלול ודק אף בשבת. **תוספות** בריא מותר בשבת, חולה רק מבעוד יום. **סמ"ג** על גב העין מותר בשבת, בתוך העין מבעוד יום. להלכה העתיק שו"ע הגמרא בקכ"ח, **ובבית יוסף ומשנה ברורה** כתבו שהלכה כרא"ש, מותר להניח רק קילור צלול אך אין להניח קילור עבה.

סעיף כב

מעבירין גלדי המכה וסכין אותה בשמן אבל לא בחלב, מפני שהוא נימוח. ואפילו בגמר מכה דליכא אלא צערא, שרי. אבל אין נותנין עליה שמן וחמין מעורבים יחד, ולא על גבי מוך ליתנו עליה. אבל נותן הוא חוץ למכה, ושותת ויורד לתוכה.

טיפול במכה

העברת גלד וסיכה: בגמרא שבת (נג:) "סכין (רש"י – שמן) ומפרכסין (רש"י - גלדי מכה) לאדם, ואין סכין ומפרכסין לבהמה". מבואר שם שהאיסור לבהמה הוא בגמר מכה משום שהוא רק לתענוג ובכל זאת לאדם מותר. וכתבו הראשונים שחלב אסור ליתן משום שנימוח הוי נולד, **וכן פסק שו"ע**. והוא הדין שאין לתת שמן קרוש על המכה מטעם הנ"ל.

נתינת שמן ומים חמים: בגמרא שבת (קלד:) "אמר רב: אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת. ושמואל אמר: נותן חוץ למכה, ושותת ויורד למכה וכו' תניא כוותיה דשמואל וכו'". **מבואר** לשמואל מותר לתת חוץ למכה ויורד ושותת, והאיסור לתת ממש הוא בשמן וחמים מעורבים יחד, אך כל אחד בפני עצמו מותר לתת, **וכן פסק שו"ע**, שאין דרך לרפא באופן זה ולא מוכח מידי. ברם, אין לתת על המוך אפילו חמין לבד משום סחיטה, אך שמן לבד מותר לתת לפי שאין כיבוס בשמן.

כתב המ״ב אף שפסק רמ״א לעיל ריש סימן שכ״ז ״ובמקום שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה, בכל שמן אסור״, מסתבר שבגמר מכה מותר לסוך שמן.

סעיף כג

נותנין ספוג וחתיכות בגדים יבשים וחדשים, שאינן לרפואה אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה. אבל לא ישנים, שהם מרפאים. והני מילי ישנים, שלא נתנו מעולם על המכה, אבל אם היו כבר על המכה אפילו ישנים שרי, דשוב אינם מרפאים.

חבישת פצעים בשבת

בגמרא שבת (קלד:) "תנו רבנן: נותנין על גבי המכה מוך יבש וספוג יבש (רש"י - דלאו לרפואה היא, אלא שלא ישרטו בגדיו הקשים מכתו), אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשין (רש"י - חתיכות בגדים דקות, משום דמסו, וגזרו משום שחיקת סמנין). קשיא כתיתין אכתיתין (רש"י - רישא שרי מוך יבש, דהיינו כתיתין, וסיפא אסר כתיתין) לא קשיא, הא בחדתי, הא בעתיקי". **רש״י** חדשים מרפאים, ישנים אינם מרפאים. **רי״ף** ישנים מרפאים, חדשים אינם מרפאים, **וכ״פ שו״ע**. **רא״ש בדעת רש״י** ישנים מרפאים רק אם לא ניתנו בעבר על גבי המכה, **וכ״פ שו״ע**. בימינו הורו שמותר לחבוש פצע כדי למנוע את זיהומו וכן מותר להחליף תחבושת ישנה בחדשה, שאין משתמשים בבד ישן לרפואה ולכן שרי בכל אופן.

סעיף כד

נותנים עלה על גב מכה בשבת, שאינו אלא כמשמרה, חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה. (ואין נותנין גמי על המכה שהוא מרפא) (טור).

נתינת עלה על גבי מכה

ירושלמי שבת (ו, ב) "רבי אבון בשם רבנין דתמן: נותנין עלה על גבי מכה בשבת שאינו אלא כמשמרה. אמר רבי תנחומא: חוץ מעלי גפנים שהן לרפואה". **וכן פסק שו״ע**, כתב המשנה ברורה הוא הדין שאין לתת שאר עלים הידועים בכך שמרפאים.

סעיף כה

רטייה שנפלה מעל גבי המכה על גבי קרקע, לא יחזירנה. נפלה על גבי כלי, יחזירנה ועל ידי אינו יהודי מותר להניחה אפילו בתחלה. הגה: ומותר לומר לאינו יהודי לעשות רטייה על מכה או חבורה (איסור והיתר הארוך), ואסור ליתן עליה אפר מקלה דמרפא, כי אם על ידי אינו יהודי. (מרדכי פרק שמונה שרצים).

החזרת רטייה בשבת

בגמרא עירובין (קב:) "תנו רבנן: רטייה שפרשה מעל גבי מכה מחזירין בשבת. רבי יהודה אומר: הוחלקה למטה - דוחקה למעלה, למעלה - דוחקה למטה... אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יהודה. אמר רב חסדא: לא שנו אלא שפירשה על גבי כלי, אבל פירשה על גבי קרקע - דברי הכל אסור, אמר מר בר רב אשי: הוה קאימנא קמיה אבא, נפלה ליה אבי סדיא וקא מהדר ליה. אמינא ליה: לא סבר לה מר להא דאמר רב חסדא: מחלוקת - שפירשה על גבי כלי, אבל פירשה על גבי קרקע - אסור. ואמר שמואל: הלכה כרבי יהודה, - אמר לי: לא שמיע לי. כלומר: לא סבירא לי". **מבואר** רטייה שפירשה מחלוקת, **ת"ק** מותר להחזיר, **רבי יהודה** אסור להחזיר. פירש רב חסדא מחלוקתם כשפירש על גבי כלי, אך על גבי קרקע לכולי עלמא אסור. רב אשי החזיר רטייה שנפלה על גבי הכר. **האיסור** להחזיר הוא שמא ימרח (רש"י), אך אין לחוש לשחיקה הואיל והייתה מוכנה מאתמול (תוספות), ולכן לא התירו לחולה שאב"ס שמותר לו ענייני רפואה (ב"י). טעם ההיתר להחזיר כשפירשה על גבי כלי, כתב המ"ב הוי כהוחלקה הרטייה ממקומה.

להלכה: ראב"ד מותר להחזיר רטייה שנפלה אפילו על גבי קרקע, כדעת ת"ק ללא ביאור רב חסדא. **רי"ף ושו"ע** מותר להחזיר רטייה רק שפירשה על גבי כלי. כת"ק לביאור רב חסדא.

הסיר רטייה בכוונה

כתב שבה"ל הסיר בכוונה לכולי עלמא אסור, **ב"י** מותר, **מ"ב** הכריע כשהסיר לתקן מותר להחזיר.

החזרה ונתינת רטייה על ידי גוי

כתב רמ"א בשם או"ה מותר לומר לאינו יהודי לעשות רטייה על מכה או חבורה, עוד כתב מ"ב ההיתר להחזיר רטייה על ידי גוי נאמר רק כשיש קצת חולי, אך לא במי שיש לו מיחוש בעלמא. עוד כתב אסור ליתן עליה אפר מקלה דמרפא, כי אם על ידי אינו יהודי. וכתב מ"ב שמותר גם על ידי שינוי, משום שבות דשבות המותר במקום שיש מקצת חולי.

סעיף כו

מגלה קצת רטייה ומקנח פי המכה, וחוזר ומגלה קצתה השניה ומקנחה, ורטייה **עצמה לא** יקנח מפני שהוא ממרח.

החלקת הפצע והרטייה בשבת

בגמרא עירובין (קב:) "תנו רבנן: רטייה שפרשה מעל גבי מכה מחזירין בשבת... ומגלה מקצת הרטייה ומקנח פי המכה, וחוזר ומגלה מקצת רטייה ומקנח פי המכה. ורטייה עצמה לא יקנח, מפני שהוא ממרח (רש"י - מחליק גומות שברטייה, מירוח חייב משום ממחק). ואם מירח - חייב חטאת". **וכן פסק שו"ע**.

סעיף כז

מכה שנתרפאה, נותנין עליה רטייה, שאינה אלא כמשמרה.

נתינת תחבושת על מכה שנרפאה

בירושלמי שבת (ו, ב) "ר' יוסי בי רבי בון בשם רבי יוסי מכה שנתרפאת נותנין עליה רטייה שאינה אלא כמשמרה". **וכן פסק שו״ע**.

סעיף כח

המפיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה, כדרך שהרופאים עושים שהם מתכוונים ברפואה להרחיב פי המכה, הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא. ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה שבה, הרי זה מותר.

מפיס מורסה בשבת

משנה עדויות (ב, ה) "המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב ואם להוציא ממנו לחה פטור".
גמרא שבת (קז.) "אמר שמואל: כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, לבר מהני תלת דפטור ומותר... ואידך: המפיס (רש"י - מבקע מורסא) מורסא בשבת, אם לעשות לה פה – חייב (רש"י - משום בונה פתח, או משום מתקן כלי, מה לי לתקן מכה, מה לי לתקן כלי), אם להוציא ממנה לחה (רש"י - של עכשיו, ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד) – פטור (רש"י - ומותר, דאין כאן תיקון, ורבנן נמי לא גזור בה שבות, משום צערא)". **וכן פסק שו״ע**.
כתב המגן אברהם אפילו אם יש דם יחד עם המוגלה מותר להוציאם, הדם מפקד פקיד בפצע ולכן אין בכך משום חבורה, אך ייזהר שלא ללחוץ על הבשר להוציא דם חדש. **כתב האגודה** לכתחילה יש להפיס את המורסה על ידי גוי, שמא לפעמים יהיה ניחא ליה שיישאר הפצע פתוח.

הוצאת קוץ

כתב המגן אברהם מותר להוציא קוץ וייזהר שלא יוציא דם, וכתב המחצית השקל אם אינו יכול להיזהר מותר אע״פ שמוציא דם דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ובמקום צער לא גזרו, כאמור לעיל בדין מורסה.

סעיף כט

מי שנגפה ידו או רגלו, צומתה ביין כדי להעמיד הדם, אבל לא בחומץ מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה. ואם הוא מעונג, אף היין לו כמו החומץ ואסור.

רפואת מכה על ידי יין וחומץ

בגמרא שבת (קט.) "אמר מר עוקבא מי שנגפה ידו או רגלו צומתה ביין, ואינו חושש. איבעיא להו: חלא מאי, אמר רב הלל לרב אשי: כי הוינא בי רב כהנא אמרי: חלא לא. אמר רבא: והני בני מחוזא, כיון דמפנקי (רש"י - מעונגין הן, וכל דבר שהוא חזק קצת קשה לבשרן וצומתה) - אפילו חמרא נמי מסי

להו". **וכן פסק שו״ע**, ביאר המ״ב לא מדובר על מכה שבאה מהכאת ברזל, כיוון שהיא מסוכנת ומותר לטפל בה בכל צורה. כמו כן, אין מדובר על מכה בגב היד והרגל, שהרי היא כמכה של חלל ומותר לטפל בה בכל אופן.יין שרף דינו כחומץ שאסור לצמות בו.

סעיף ל

מי שנשמט פרק ידו או רגלו ממקומו, לא ישפשפנה הרבה בצונן, שזהו רפואתו, אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא.

נשמטה העצם ממקומה

בגמרא שבת (קמז.) "מי שנפרקה ידו ורגלו לא יטרפם בצונן, אבל רוחץ הוא כדרכו, ואם נתרפא - נתרפא".

וכן פסק שו״ע, לקמן בסעיף מז׳ שהמחבר מתיר לטפל בעצם שיצאה ממקומה, מחלק **המ״ב** שהתם מדובר בעצם שיצאה לגמרי ממקומה והכאבים מייסרים אותו מאוד או שיש חשש לסכנת אבר, מה שאין כן כאן שמדובר בכאב נסבל ואין נזק בכך שהטיפול יתעכב.

סעיף לא

ציפורן שפרשה וציצין, שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע, סביב הצפורן, אם פרשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, להסירן ביד, מותר. בכלי, פטור אבל אסור. לא פרשו רובן, ביד, פטור אבל אסור. בכלי, חייב חטאת. ופירש רש״י: כלפי מעלה, כלפי ראשי אצבעותיו. ור״ת פירש דהיינו כלפי הגוף. וצריך לחוש לשני הפרושים.

תלישת עור וציפורניים

משנה שבת (צד:) "הנוטל צפרניו זו בזו, או בשיניו... רבי אליעזר מחייב, וחכמים אוסרין משום שבות". **גמרא** (שם) "אמר רבי אלעזר: מחלוקת ביד, אבל בכלי חייב וכו'. ואמר רבי אלעזר: מחלוקת לעצמו, אבל לחברו - דברי הכל פטור וכו'". **גמרא** (שם) "תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: ציפורן שפירש רובה, וציצין שפרשו רובן, ביד - מותר, בכלי - חייב חטאת. מי איכא מידי דבכלי חייב חטאת, וביד מותר לכתחלה, - הכי קאמר: פירשו רובן, ביד - מותר, בכלי - פטור אבל אסור. לא פירשו רובן, ביד - פטור אבל אסור, בכלי - חייב חטאת. אמר רב יהודה: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: והוא שפרשו כלפי מעלה, ומצערות אותו."

מבואר משנה הנוטל ציפורניו בידו, ר״א מחייב. חכמים פטור, ובכלי לכו״ע חייב. גמרא. ר״ש ציפורן וציצין שפירשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, מותר להסירן ביד. שקרובים להינתק ולכן לא גזרו חכמים במקום צער כשעושה על ידי שינוי. מהו כלפי מעלה מחלוקת: **רש״י**. לא כלפי

הגוף. **ר"ת**. כלפי הגוף. **שו"ע** כתרווייהו לחומרא, ולכן אין כלל היתר. דעת **רש"י** כשפירש כלפי מעלה יש לו צער, אך **הרמב"ם** כתב כל מקרה לגופו, **וכ"פ שו"ע**.

רוב בציפורן היינו רוב ציפורן, ובציצין כתב הפמ"ג שאפשר לומר דהיינו כל שדרך בני אדם לקלוף שם, אם נקלף הרוב ממנו כתלוש דמי ומותר להסירו.

סעיף לב

החושש בשיניו לא יגמע בהם חומץ ויפלוט, אבל מגמע ובולע או מטבל בו כדרכו. החושש בגרונו, לא יערענו בשמן אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא.

נתינת שמן וחומץ לטיפול בכאב שיניים

משנה שבת (קיא.) "החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ, אבל מטבל הוא כדרכו, ואם נתרפא - נתרפא." **גמרא** (שם) "והתניא: לא יגמע ופולט, אבל מגמע ובולע, אמר אביי: כי תנן נמי מתניתין - מגמע ופולט תנן." **גמרא** ברכות (לו.) "תניא: החושש בגרונו - לא יערענו בשמן תחלה בשבת (רש"י - דמשהי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו, וכיון דלא בלע ליה - מוכחא מילתא דלרפואה הוא, וחכמים גזרו על כל רפואות הניכרות משום שחיקת סמנים שהיא מלאכה), אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע".

נחלקו: **רש"י** אין לתת שמן בפיו ולשהותו אלא אם בא לבלוע מותר אף להשהותו. **רמב"ם** מותר לבלוע הרבה שמן גם כשמתכוון לרפואה, **וכ"פ שו"ע**. **ר"י** אסור לבלוע כלל שמן בשבת משום שמוכח שבולעו לרפואה, **וכ"פ המ"ב** במקום שלא רגילים בריאים לשתות שמן.

ביאר המ"ב מיירי במי שיש לו מיחוש ולכן אין לעשות עבורו מאומה אפילו על ידי גוי. ברם, אם נפל למשכב או שמצטער בכל גופו מחמת הכאב, רשאי לעשות מלאכה על ידי גוי, וכן לעשות מלאכה דרבנן על ידי ישראל בשינוי, כדלעיל סעיף יז. וכתב **החיי אדם** כאשר אינו יכול לעשות מלאכה דרבנן בשינוי, רשאי לעשותה אף כדרכו ללא שינוי.

דין השהיית חומץ זהה לדין השהיית שמן, ומבאר **שעה"צ** שהטעם הוא משום שבתוספתא מתניא גבי הדדי. יין שרף דינו כחומץ, ברם במקום צער גדול יש לסמוך על המקלים לשהות ואחר כך לבלוע.

סעיף לג

גונח, מותר לינק חלב מהבהמה, דבמקום צערא לא גזרו רבנן. ויש אומרים שאם אין לו אלא צער של רעב, אסור לינק מהבהמה בשבת.

יניקת חלב מבהמה בשבת

בגמרא כתובות (ס.) "תניא, רבי מרינוס אומר: גונח (רש"י - המייגל מכאב לבו) יונק חלב (רש"י - משום רפואה ורפואתו חלב עז) בשבת (משום שיניקה מבהמה נחשב שינוי)". **בגמרא** יבמות (קיד.) "אבא שאול אומר: נוהגין היינו שיונקים מבהמה טהורה ביום טוב (דווקא יום טוב שאיסורו לאו ולא שבת שאיסורה סקילה)".

נחלקו כיצד ליישב הגמרות: **רי"ף ושו"ע** מחלולקת סוגיות והלכה כרבי מרינוס. **תוספות שו"ע ביש אומרים ב"ח ואליה רבה** בכתובות מיירי בצער חולה ולכן התירו, אך צער רעב אסור. כתב המ"ב לשיטת הרי"ף והשו"ע ייתכן שאפילו ביו"ט אסור לינוק בצער של רעב, אף שמלשון השו"ע היהי משמע שמותר.

סעיף לד

לא תקל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדירה ותניק את בנה.

חליבת אשה לכלי

כתב שיבולי הלקט אסור לאשה לחלוב לתוך כלי כדי להאכיל את בנה, **וכן פסק שו"ע**. האיסור לחלוב כתב הפרי מגדים מדאורייתא מלאכת דש, והתוספת שבת כתב מדרבנן שדרכה להניק ולא לחלוב.

סעיף לה

מותר לאשה לקלח מהחלב כדי שיאחוז התינוק הדד ויניק. הגה: אבל אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה דלית בו סכנה. (ב"י בשם שבולי לקט).

קילוח חלב מדדי האשה עבור התינוק

כתב שיבולי הלקט מותר לאשה לקלח חלב מדדיה כדי שהתינוק יאחז את הדד ויינק, אך אסור לה להתיז מהחלב על חולה שאחזתו רוח רעה, כיוון שאין בכך סכנה או צער מרובה (התקשה המ"ב מדוע יתירו ובמקום צער מרובה), **וכן פסקו שו"ע ורמ"א**. התקשה המ"ב מדוע התירו מלאכה דאוריתא, ביארו האחרונים משום שחצי שיעור אסור רק מדרבנן.

סעיף לו

אין לועסין מצטיכי (עיין סימן רי"ו סעיף ג פירושו), ולא שפין בו השינים לרפואה. ואם משום ריח הפה, מותר.

לעיסת סם מרפא

דין השו"ע כמבואר בתוספתא.

סעיף לז

כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן, אף על פי שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מלתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי. וכל שאינו מאכל ומשקה

בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה. ודווקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו שום מיחוש, מותר. הגה: וכן אם נפל למשכב, שרי (ב״י).

מאכל ומשקה בריאים

משנה שבת (קט:) "אין אוכלין איזביון בשבת (שאינו מאכל בריאים), לפי שאינו מאכל בריאים. אבל אוכל הוא את יועזר ושותה אבוברואה (ש\הרבה אוכלין אותו כשהן בריאים). כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה, חוץ ממי דקלים וכוס עיקרין, מפני שהן לירוקה (ואינו מאכל בריאים). אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו (אם אינו חולה), וסך שמן עיקרין שלא לרפואה". **וכן פסק שו״ע**. הרמ״א הוסיף על פי המבואר בבית יוסף שמי שנפל למשכב מותר לו שהתירו לו שחיקת סממנים (והאחרונים התירו גם במצטער הרבה שלא נפל למשכב). **ביאר המ״ב** הנופל למשכב ואוכל מאכל המיועד לחולים אינו צריך שינוי, וצ״ל שכיוון שאין כאן סרך מלאכה מותר ללא שינוי, ויש מחמירים שלא הותר אלא על ידי גוי או שינוי אך אין למחות במקלים.

כתב האליה רבה חולה האוכל מאכל מרפא לרעבו אין לחולה לאוכלו, וכתב הביאור הלכה דין זה תלוי במחלוקת ראשונים, מרש״י הנ״ל (ד״ה לצמאו) משמע כא״ר וכן משמע בטור, אך מפוסקים רבים משמע להדיא לא כך, ולמעשה צריך עיון בדין זה.

מאכל לחיזוק מזגו

כתב **המגן אברהם** אין לבריא לאכול מאכל לחיזוק מזגו. **ובבית יוסף** התיר, שלרעבו ולצמאו שכתב הטור לאו בדווקא קאמר. וכתב האגרות משה אף למג״א שרי לקחת ויטמינים כדרכו.

סעיף לח

מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול.

המשך הנ״ל

דין השו״ע כמבואר במרדכי.

סעיף לט

אין עושין אפיקטוזין (פירש הערוך אפיק טפי זון כלומר להוציא עודף המזון) **דהיינו גרמת קיא אפילו בחול, משום הפסד אוכלים. ואם מצטער מרוב מאכל, בחול מותר אפילו בסם. ובשבת, אסור בסם ומותר ביד.**

גרימת הקאה בשבת

משנה שבת (קמז.) "אין עושין אפיקטויזין (להקיא)". **ובגמרא** (שם עמוד ב) "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא בסם (רש"י – דדמי לרפואה, וגזירה משום שחיקת סמנין), אבל ביד (רש"י – להכניס יד לתוך גרונו עד שיקיא מותר) - מותר. תניא, רבי נחמיה אומר: אף בחול אסור, מפני הפסד אוכלין (רש"י - שבמעיו, ומתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל)". **וכן פסק שו״ע**.

סעיף מ

החושש במעיו, מותר ליתן עליהם כוס שעירו ממנו חמין, אף על פי שעדיין יש בו הבל.

החושש במעיו כוסות רוח

גמרא שבת (סו:) "אמר אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא: סחופי כסא אטיבורי בשבתא שפיר דמי". **וכן פסק שו״ע**.

סעיף מא

מי שנשתכר, שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן (ומלח), מותר לסוכם בשבת.

רפואת שיכור בשבת

גמרא שבת (סו:) "אמר אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא: מותר לסוך שמן ומלח בשבת. כי הא דרב הונא מבי רב, ורב מבי רבי חייא, ורבי חייא מבי רבי. כי הוו מיבסמי - מייתי משחא ומילחא, ושייפי להו לגוייתא דידייהו וגוייתא דכרעייהו, ואמרי: כי היכי דציל הא מישחא - ליציל חמריה דפלניא בר פלניתא". **וכן פסק שו״ע**. טעם ההיתר הוא משום שפיקוח משכרות אינו נחשב רפואה, וכן שאינו בסממנים. **כתב המשנה ברורה** מותר לשאוף טבק בשבת, אפילו אם עושה כן להפיג כאב ראשו.

סעיף מב

אין מתעמלין, היינו שדורס על הגוף, בכח כדי שייגע ויזיע. ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי.

התעמלות ודחיקת כרס התינוק בשבת

משנה שבת (קמז.) "סכין וממשמשין, אבל לא מתעמלין (רש"י - לשפשף בכח)". **גמרא** שבת (קכג.) "אסובי ינוקא, רב נחמן אסיר ורב ששת שרי", והלכה לאסור. לעיל שכ״ז סעיף ב מבואר האיסור למשמש בכוח משום עובדין דחול ורפואה. **וכן פסק שו״ע**. ביאר המ״ב כיוון שיש תרופות שמטרתן לגרום להזעה, חיישינן שעל ידי היתר התעמלות יבוא ליטול תרופות אלו. וכן בתינוק כיוון שהרעי של התינוק ייצא ממילא לאחר כמה זמן, נמצא שדחיקת כריסו אינה דבר הכרחי עבורו, ומש״ה אסרו.

כתב **המ״ב** שיש להסתפק בשפשוף (עיסויים) שעושים למי שעייף כדי להשיב כוחו האם דבר זה דומה לרפואה ואסור, אמנם לדעת המג״א לעיל שכל דבר הנעשה לחזק מזגו אסור, פשוט שגם זה אסור. התעמלות הנעשית לכושר, התירו האחרונים הואיל ואינו עושה להזיע.

סעיף מג

מותר לכפות כוס חם על הטבור ולהעלותו ולהעלות אזנים בין ביד בין בכלי. ולהעלות אונקלי, דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים, שכל אחד מאלו אין עושים בסמנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם.

רפואות הנעשות שלא על ידי סמנים

בגמרא עבודה זרה (כח:) "אמר רבה בר זוטרא אמר רבי חנינא: מעלין אזנים (גידי אזנים פעמים שיורדין למטה ומתפרקין הלחיים וצריך להעלותן ויש סכנה בדבר) בשבת. תני רב שמואל בר יהודה: ביד אבל לא בסם (הואיל ואפשר ביד). איכא דאמרי: בסם אבל לא ביד. מאי טעמא, מזריף זריף (עושה חבורה ויש חילול שבת יותר אבל קשירת סם אין שם חילול דאורייתא)". **ועוד** (שם כט.) "א"ר יהושע בן לוי: מעלין אונקלי בשבת. מאי אונקלי, אמר רבי אבא: איסתומכא דליבא (דופני בשר שתחת הלב והוא טרפשא לישנא אחרינא תנוך שכנגד הלב שקורין ניבלא ופעמים שנכפף לצד פנים ומעכב את הנשימה)". **ועוד** בגמרא שבת (סו:) "אמר אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא: סחופי כסא אטיבורי בשבתא שפיר דמי".

פסק הרמב"ם כל רפואה הנעשית שלא בסמנים מותר לעשותה בשבת אפילו בכלי, קשה מניין למד זאת הרמב"ם. וצ"ל שהית לו גירסה שונה בגמרא שמותר אף בכלי ולא בסם, ואע"פ שהיה צריך לאסור זאת משום עובדין דחול וטרחה, לא גזרו לאסור משום שיש לו צער. **וכ"פ השו"ע**.

סעיף מד

רוחצין במי גרר, ובמי חמתן, ובמי טבריא, ובמים היפים שבים הגדול אף על פי שהם מלוחים, שכן דרך לרחוץ בהם וליכא הוכחה דלרפואה קא עביד. אבל לא במים הרעים שבים הגדול, ובמי משרה שהם מאוסין ואין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה, ודווקא ששוהה בהם, אבל אם אינו שוהה בהם, מותר, שאינו נראה אלא כמיקר.

רחצה במים מרפאים

גמרא שבת (קט.) "תנו רבנן: רוחצים במי גרר (ואף על פי שהן מלוחין קצת דרך לרחוץ בהן בחול, ולא מוכחא מילתא דלרפואה היא), במי חמתן, במי עסיא, ובמי טבריא. אבל לא בים הגדול, ולא במי משרה (ששורין בו פשתן, ואין דרך רחיצה בהן, אלא לרפואה, דמסו, וכן בימה של סדום דמליח טובא ואין רוחצין בה אלא לרפואה, ומוכחא מילתא), ולא בימה של סדום. ורמינהו: רוחצים במי טבריא ובים הגדול, אבל לא במי משרה ולא בימה של סדום. ים הגדול אים הגדול לא קשיא. הא ביפין שבו, הא ברעים שבו. מי משרה אמי משרה נמי לא קשיא. הא דאישתהי. הא דלא אישתהי". **מבואר** שאסור במים הרעים שבים הגדול, ובמי משרה שהם מאוסין ואין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה, ודווקא ששוהה בהם, אבל אם אינו שוהה בהם, מותר, שאינו נראה אלא כמיקר, **וכן פסק שו"ע**. ההיתר לרחוץ בכל המים הנ"ל, נאמר גם כשכוונתו לרפואה ואפילו כשיש לו חטטין בראשו, כיוון שגם בריאים רוחצים במים אלו.

כתב הרמב"ם אין לרחוץ במים הגורמים לשלשול, כיוון שהשבת ניתנה לעונג. לפי"ז, מוסיף המ"ב לאסור שתיית משקה המשלשל אפילו כשאין כוונתו לרפואה, משום שמצערו.

סעיף מה

לוחשים על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה.

צידה על ידי לחש

גמרא סנהדרין (קא.) "תנו רבנן: לוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת (רש"י - בשביל שלא יזיקו, ואין בכך משום צידה)". **וכן פסק שו"ע**. טעם ההיתר הוא, מפני שאין זו צידה טבעית. ואע"פ שלעיל (שטז, ז) נפסק שמותר לצוד להדיא חיה המזיקה, צריך לומר שכאן מדובר שאין ההיזק ברור ולכן רק על ידי לחש שרי.

סעיף מו

נותנין כלי על גבי העין להקר והוא שיהא כלי הניטל בשבת.

רפואה על ידי כלי

גמרא סנהדרין (קא.) "תנו רבנן:... מעבירין כלי על גב העין בשבת (רש"י - שכן דרך ליתן כלי מתכות על העין כדי לקרר העין, : כגון שעושין לאדם שחש בעינו, מקיפים עינו בטבעת). אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים - בכלי הניטל, אבל בכלי שאינו ניטל אסור". **וכן פסק שו"ע**. כתב המשנה ברורה הוא הדין שמותר להקיף את העין בטבעת או כלי אחר. והחיי אדם הוסיף הוא הדין שמותר ללחוץ על נפיחות המכה על ידי סכין וכדומה כדי שהיא לא תתפשט.

סעיף מז

עצם שיצא ממקומו, מחזירין אותו.

טיפול בשבר

במשנה שבת (קמז.) "...ואין מחזירין את השבר". **גמרא** (שם עמוד ב) "אמר רבי חנא בגדתאה אמר שמואל: הלכה מחזירין את השבר".

להלכה: **שו"ע** מותר להחזיר שבר, **מגן אברהם** אין להחזיר עצם שיצאה ממקומה, בגמרא התירו להחזיר רק עצם שנשברה. ולגבי עצם שיצאה מקומה נאמר שאסור אפילו לשפשפה הרבה בצונן, כדלעיל סעיף ל.

ביאר השלחן עצי שיטים, עצם שיצאה ממקומה נחשבת כסכנת אבר ומותר להחזירה, ומה שלעיל אסור אף לשפשפה בצונן מדובר שלא נשמט לגמרי ממקומו. **כתב המ"ב** אף למג"א, אם הרופא אומר שהדבר עלול להגיע לסכנת אבר, מותר להחזיר את העצם למקומה.

סעיף מח

אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנו דם, מפני שהדם יצבע אותו ואסור להוציא דם מהמכה, לכך יש לרחוץ המכה במים או ביין תחלה להעביר דם שבמכה. וי״א שכורך קורי עכביש על המכה ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה, ואח״כ כורך עליו סמרטוט.

צביעת תחבושת והוצאת דם מהמכה

כתב שיבולי הלקט אין להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם בשבת, משום שהדם יצבע את הבגד. **וכן פסק השו״ע**. אע״פ שצביעת הבגד נעשית בדרך קלקול, אפ״ה אסור מדרבנן, ופשוט שבבגד אדום אסור לגמרי. **משנה ברורה** בשעת הדחק רשאי להניח סמרטוט על המכה ולסמוך על המקלים, משום שזו דרך לכלוך (כתבו האחרונים דין זה נאמר בזמנם, אך בימינו אין בגד שהדם מועיל למראהו, אדרבה הדם מזיק ומקלקל את מראה הבגד ולכן פשוט שאין בכך איסור עבורנו. ובנייר וכדומה שהולך לאיבוד כתבו להקל).

כלבו מותר להניח קורי עכביש על המכה ואחר כך כורך עליה בגד, וכך נמצא שאינו צובע את הבגד בשבת.
בית יוסף יש לפקפק בהיתר זה, משום שקורי העכביש מסוגלים לרפא את המכה, ובשו״ע הביא דין הכל בו ביש אומרים.

הוצאת דם מהמכה

משנה עירובין (קג:) "כהן שלקה באצבעו כורך עליה גמי... אם להוציא דם, כאן וכאן אסור". **וכן פסק שו״ע**. וכן אין למצוץ דם בפיו מן המכה, המוצץ חייב. כתב המגן אברהם האיסור הוא משום חובל, ומשמע דווקא שמהדק, אך המימוניות אסר גם במניח דבר המושך מאליו. **עוד כתב מגן אברהם** הוא הדין שאין להניח עלוקה המוצצת דם על המכה מדאורייתא, ויש אומרים שזה דרבנן, אלא יעשה על ידי גוי.

סעיף מט

אסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור, אלא אם כן ישים אותה בשינוי שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת.

הנחת פתילה בפי הטבעת

בגמרא שבת (פא.) "אמר רבא: אסור למשמש (הנצרך ליפנות ואינו יכול ליפנות, אמרינן לקמן בפירקין דממשמש בצרור בנקב והוא נפתח, וקא סלקא דעתך דקאמר: ובשבת אסור למשמש כלל כדרך שממשמשים בחול) בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול מתקיף לה מר זוטרא: ליסתכן, (דאמר מר (תמיד כז, ב): עמוד החוזר מביא אדם לידי הדרוקן, ומשני: כלאחר יד - האי כדרך דקאמר רבא - כדרך הממשמש בחול בלא שינוי משום השרת נימין, אבל כלאחר יד: כגון אוחז צרור בשתי אצבעותיו - שפיר דמי) כלאחר יד". **וכן פסק שו״ע**.

הביאור הלכה יש לעיין בדברי המחבר כיצד הקיש מדין צרור לדין פתילה, שפתילה שאין זה פ״ר אלא דבר שאינו מתכוון, ועוד אף עצם הדין של השרת נימין על ידי צרור אינו ברור ורבים מהראשונים השמיטוהו. ובדוחק יש לומר שכוונת המחבר לאסור רק כשממשמש בפי הטבעת כמה פעמים על ידי הפתילה ולכן זה פסיק רישיה, הא לאו הכי לא ומותר.

כתב המגן אברהם אין להשתמש בחוקן בשבת משום גזירת שחיקת סמנים, אך לחולה מותר, אפילו כשאין בו סכנה.

סימן שכט – על מי מחללין שבת

סעיף א

כל פקוח נפש דוחה שבת, והזריז הרי זה משובח. **אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת** ויירא שתעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה, מכבין כדי שלא תעבור.

זריזות בפיקוח נפש

בגמרא יומא (פד:) "תנו רבנן: מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין. הא כיצד,... מכבין ומפסיקין מפני הדליקה בשבת והזריז הרי זה משובח ואין צריך ליטול רשות מבית דין - ואף על גב דקא ממכיך מכוכי. וצריכא... מכבין ומפסיקין למה לי, דאפילו לחצר אחרת (דליקה בחצר זו, ונפשות בחצר אחרת, והם חולים או קטנים)". **וכן פסק שו"ע**.

כיבוי שריפה או העברה ברשות הרבים

הבא להציל ויש בפניו ב' ברירות להוציא לרה"ר או לכבות, נחלקו מה יעדיף: **מגן אברהם** עדיף שיכבה את השריפה מכיוון שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה. **חיי אדם** מוטב שיעבור על מלאכת הוצאה שאין מצוי היום רה"ר, והוצאה לכרמלית קיל טפי.

סעיף ב

אין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב. **אפילו היו ט' עכו"ם וישראל א' בחצר, ופירש א' מהם** לחצר אחרת ונפלה עליו שם מפולת, מפקחין, כיון שנשאר קביעות הראשון במקומו חשבינן ליה כמחצה על מחצה. **אבל אם נעקרו כולם ובשעת עקירתן פירש אחד מהם** לחצר אחרת ונפל עליו, **אין מפקחין עליו**. שכיון שנעקר קביעות הראשון ממקומו, **אמרינן**: כל דפריש מרובא פריש.

הליכה אחרי הרוב בפיקוח נפש

בגמרא יומא (פד:) "אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל: לא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב. היכי דמי, אי נימא דאיכא תשעה ישראל ונכרי אחד בינייהו - רובא ישראל נינהו, אי נמי פלגא ופלגא - ספק נפשות להקל. אלא דאיכא תשעה נכרים וישראל אחד - הא נמי פשיטא, דהוה ליה קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, - לא צריכא דפרוש לחצר אחרת, מהו דתימא: כל דפריש - מרובא פריש, קא משמע לן דלא הלכו בפקוח נפש אחר הרוב. איני, והאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן: תשעה נכרים וישראל אחד, באותה חצר - מפקחין, בחצר אחרת - אין מפקחין, לא קשיא, הא - דפרוש כולהו, הא - דפרוש מקצתייהו". **מבואר** ברוב ישראל או חצי חצי מחללין, אחד ישראל הקבוע בתוך ט' נכרים מחללין ואף אם פרש אחד, שכל שנשארה הקביעות הראשונה במקומה עדין נחשב קבוע והיינו ספק נפשות לקולא, וכן אם פרשו כולם ואחד נעקר לחצר אחרת בזה הולכים אחר הרוב, ודווקא כשנעקרו להתפזר כל אחד לדרכו אך לא כשיצאו כל אחד לדרכו **וכן פסק שו"ע**. תינוק מושלך בעיר שרובה גויים (אבן העזר ד) **שו"ע** אין מחללים, דינו כפריש מרובא.

רמ"א מחללים כדין קבוע. באחרונים כתבו על פי המבואר לקמן שמותר להציל היום עכו"ם, ולכן אין נפק"מ כ"כ בסעיף זה היום.

סעיף ג

מי שנפלה עליו מפולת, ספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, אפילו אם תמצי לומר שהוא שם ספק עכו"ם ספק ישראל, מפקחין עליו אף על פי שיש בו כמה ספיקות.

ספק בנפילת מפולת

משנה יומא (פג.) "מי שנפלה עליו מפולת, ספק הוא שם ספק אינו שם, ספק חי ספק מת, ספק נכרי ספק ישראל מפקחין עליו את הגל. מצאוהו חי מפקחין, ואם מת יניחוהו", **וכן פסק שו"ע**. כתב המ"ב לבאר רק אם ראינוהו מתחילה באותו מקום או שיש יסוד סביר להניח שנמצא שם מפקחים.

גל שנפל על בא במחתרת

כתב המגן אברהם הבא במחתרת שדינו מוות ונפל עליו גל, אין מפקחים עליו. **וכתב המשנה ברורה** ישראל בעל עבירות לתיאבון שאינו כופר בתורה, מחללים עליו שבת להצילו, אך אם הוא כופר בתורה וכ"ש אם עובר עברות להכעיס, אין מחללים. ובאחרונים כתבו שהיום מחללים שרטוב ישראל הם תינוקות שנשבו.

סעיף ד

אפילו מצאוהו מרוצץ, שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה, מפקחין, ובודקים עד חוטמו. אם לא הרגישו בחוטמו חיות, אז ודאי מת לא שנא פגעו בראשו תחלה לא שנא פגעו ברגליו תחלה.

פיקוח נפש לחיי שעה ומקום קביעת החיות

בגמרא יומא (פה.) "תנו רבנן: עד היכן הוא בודק, עד חוטמו, ויש אומרים: עד לבו... אמר רב פפא: מחלוקת ממטה למעלה, אבל ממעלה למטה, כיון דבדק ליה עד חוטמו - שוב אינו צריך, דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו". **רמב"ם ושו"ע** עד חוטמו, **ר' ירוחם** עד ליבו. פסק השו"ע דברי הגמרא שם שמחללים אפילו שיכול לחיות רק לפי שעה. כתב הבאור הלכה טעם הדין הוא משום שדוחים את כל המצוות כדי להציל חיי יהודי, אפילו כשלא יוכל לקיים מצוות באותם רגעים, ולפי"ז פשוט שמצילים חש"ו.

סעיף ה

מצא עליונים מתים, לא יאמר: כבר מתו תחתונים, אלא מפקח עליהם שמא עדיין הם חיים.

מצא עליונים מתים

בגמרא יומא (שם) "בדק ומצא עליונים מתים - לא יאמר: כבר מתו התחתונים. מעשה היה, ומצאו עליונים מתים ותחתונים חיים", **וכן פסק שו״ע**.

סעיף ו

עכו"ם שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהם את השבת. באו על עסקי נפשות, ואפילו סתם, יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת. הגה: ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבא (א״ז).

גויים שצרו על עיירות של ישראל

בגמרא עירובין (מה.) "אמר רב יהודה אמר רב: נכרים שצרו על עיירות ישראל - אין יוצאין עליהם בכלי זיינן, ואין מחללין עליהן את השבת. במה דברים אמורים כשבאו על עסקי ממון, אבל באו על עסקי נפשות יוצאין עליהן בכלי זיינן, ומחללין עליהן את השבת. ובעיר הסמוכה לספר (עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות, יוצאין עליהם שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש לפניהם), **אפילו לא** באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיינן, ומחללין עליהן את השבת". **וכן פסק שו״ע**. כתב רמ״א על פי האו״ז ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבא.

סעיף ז

יש מי שאומר שבזמן הזה אפילו באו על עסקי ממון מחללין, שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו, והוי עסקי נפשות (ומכל מקום הכל לפי הענין) (פסקי מהרא״י סי' ק״נ /קנ״ו/).

כשידוע שאם לא יניחום לגנוב יהרגו

דין השו״ע כמבואר בתרומת הדשן. **כתב המגן אברהם** דווקא כשבאו גנבים על רבים, שמסתבר שיהיה לפחות אדם אחד שלא יניחם לגנוב אלא יעמוד כנגדם, הוי פיקוח נפש ומותר לחלל שבת עליהם. אך יחיד שבאו עליו גנבים, חייב להניח כל ממונו ולא להסתכן ולחלל שבת.

סעיף ח

הרואה ספינה שיש בה ישראל המטורפת בים, וכן נהר שוטף (וכן) יחיד הנרדף מפני אנס, מצוה על כל אדם לחלל עליהם שבת כדי להצילם (וע״ל סוף סימן ש״ו מי שרוצים לאנסו אם מחללין עליו שבת).

<u>מקרים נוספים שצריך לחלל שבת</u>

בגמרא תענית (יט.) "על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה נכרים, או נהר, ועל הספינה המיטרפת בים. רבי יוסי אומר לעזרה, ולא לצעקה". כתב הרמב"ם הוא הדין על יחיד הנרדף, **וכן פסק שו"ע**.

<u>סעיף ט</u>

כל היוצאים להציל חוזרים בכלי זיינם למקומם.

<u>חזרה למקומו בסיום פעולת ההצלה</u>

בגמרא עירובין (מה.) "כל היוצאין להציל חוזרין למקומן, אפילו טובא, - אמר רב יהודה אמר רב: שחוזרין בכלי זיין למקומן", **וכן פסק שו"ע**.

סימן של □ דיני יולדת בשבת

סעיף א

יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחללין עליה השבת לכל מה שצריכה. קוראין לה חכמה ממקום למקום, ומילדין (אותה), ומדליקין לה נר אפילו היא סומא. ומכל מקום בכל מה שיכולין לשנות משנין, כגון אם צריכים להביא לה כלי מביאו לה חברתה תלוי בשערה, וכן כל כיוצא בזה.

עשיית צרכי היולדת

במשנה שבת (קכח:) "ומילדין את האשה בשבת, וקורין לה חכמה ממקום למקום, ומחללין עליה את השבת". **ובגמרא** (שם) "תנו רבנן אם היתה צריכה לנר חבירתה מדלקת לה את הנר (ואפילו בסומא שרגועה מכך שרואים אותה ויוכלו לעזור לה), ואם היתה צריכה לשמן חבירתה מביאה לה שמן ביד (שאין דרך הוצאה בכך), ואם אינו ספק ביד מביאה בשערה (לרבה ור' יוסף משום שאין סחיטה בשיער, לר' אשי הכוונה שכורכת כלי בשיער), ואם אינו ספק בשערה מביאה לה בכלי".

וכן פסק שו"ע, עושין לה כל מה שצריכה וכו', ומשנים במה שאפשר כגון להביא לה כלי תולים בשיער (כדעת הרמב"ם). היתר הדלקת הנר נאמר דווקא בלילה. ביארו הטעם שפסק כר' אשי, שאין סחיטה בשיער היינו מדאוריתא, ולהכי עדיף להקל במלאכת הוצאה מאשר בסחיטה. כתב המ"ב בחודש התשיעי להריונה, שבכל ערב שבת תזמין את כל מה שתצטרך ללידתה כדי למעט בחילולי שבת.

כתב המגיד משנה הסיבה שיש לשנות בטיפול ביולדת אע"פ שיש בה סכנה הוא, משום שכאב היולדת הוא דבר טבעי ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה. אם נגרם עיכוב בטיפול מחמת השינוי אין משנים.

יולדת שאינה מבקשת נר

תוספות ישנים מדליקים. **רמב"ן ור"ן** לא מדליקים, **הרמב"ם** משעת פתיחת הקבר מדליקים תמיד, לפני פתיחת הקבר מדליקים רק אם צריכה זאת ומבקשת.

סעיף ב

כותית אין מילדין אותה בשבת, אפילו בדבר שאין בו חילול שבת.

ליילד גויה

בגמרא עבודה זרה (כו.) "תנו רבנן בת ישראל לא תיילד את העובדת כוכבים מפני שמילדת בן לעבודת כוכבים ורמינהו יהודית מילדת עובדת כוכבים בשכר, אבל לא בחנם, אמר רב יוסף בשכר שרי משום איבה. סבר רב יוסף למימר אולודי עובדת כוכבים בשבתא בשכר שרי משום איבה; אמר ליה אביי, יכלה למימר לה דידן דמינטרי שבתא מחללינן עלייהו, דידכו דלא מינטרי שבתא לא מחללינן". **מבואר** שאם יש איבה מחללים ואם אפשר להשתמט לא מחללים, כתבו

התוספות ההיתר במקום איבה הוא ביושבת על המשבר שהוולד נעקר לצאת ולכן זהו איסור דרבנן בלבד, אי נמי כיוון שכלו חדשיו כלו גידוליו ומדובר באיסור דרבנן, ואיסור דרבנן מתירים משום איבה.

פסק שו״ע שלא מילדים כמסקנת הגמרא שיכולים להשתמט. וכתב המגן אברהם כאשר יש חשש איבה, מותר ליילד גויה בשבת כשאין הדבר כרוך בחילול שבת דאורייתא, וכן משמע בתוספות הנ״ל. ובאחרוני זמנינו כתבו שמשום חשש איבה כיום מותר לילד ולרפא אף במלאכות דאוריתא.

סעיף ג

נקראת יולדת, לחלל עליה שבת, משתשב על המשבר או משעה שהדם שותת ויורד או משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה שאין בה כח להלוך, כיון שנראה א' מאלו מחללין עליה את השבת.

מאימתי נקראת יולדת

בגמרא שבת (קכט.) "מאימתי פתיחת הקבר, אמר אביי משעה שתשב על המשבר. רב הונא בריה דרב יהושע אמר משעה שהדם שותת ויורד (לב"י הדם שותת קודם המשבר, לבאה"ל הוא אחר המשבר). ואמרי לה משעה שחברותיה נושאות אותה באגפיה (רש"י בזרועותיה, שאינה יכולה להלך)".

להלכה: רי״ף משתשב על המשבר, **רמב״ם ורא״ש** משעה שהדם שותת, **רמב״ן ושו״ע** אחד מג' השיעורים. כתב המ״ב לקרוא לחכמה וכדומה, יש לחלל שבת כבר משעה שמרגישה קצת שצריכה ללדת.

סעיף ד

כל שלשה ימים הראשונים אפילו אמרה אינה צריכה מחללין עליה את השבת. משלשה ועד ז', אמרה: אינה צריכה, אין מחללין. מכאן ואילך אפילו אמרה: צריכה אני, אין מחללין עליה אלא הרי היא עד שלשים יום כחולה שאין בו סכנה.

עד מתי דינה כיולדת

בגמרא (שם) "אמרי נהרדעי חיה שלשה, שבעה ושלשים. שלשה, בין אמרה צריכה אני ובין אמרה לא צריכה אני מחללין עליה את השבת. שבעה, אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת, אמרה לא צריכה אני אין מחללין עליה את השבת. שלשים, אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין על ידי ארמאי. כדרב עולא בריה דרב עילאי, דאמר כל צרכי חולה נעשין על ידי ארמאי בשבת". **וכן פסק שו״ע**. מחללים בג' ימים ראשונים אף שאינה מבקשת, וסגי שחברותיה אומרות שצורכה בכך. אך אם רופא וחברותיה והיא אינם דורשים, אין מחללין אף בג' ימים ראשונים. רק היא דורשת לחלל או רק הרופא דורש לחלל, מחללים ואין צריך שיסכימו שניהם. ואם יולדת ורופא אומרים לא צריך וחברות אומרות צריך, לא מחללים.

אופן חישוב הימים

מג"א אינם מחושבים מעת לעת, אלא מקצת היום ככולו. **אליה רבה וגר"א** ימים אלו מחושבים מעת לעת. **משנה ברורה** בזמן שבין מעת לעת למקצת היום, לכתחילה יש לחלל שבת ע"י גוי, לעניין יום הכיפורים שצריכה לאכול, מכיון שאי אפשר שתעשה זאת ע"י גוי מותר לה לאכול.

סעיף ה

היושבת על המשבר ומתה, מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים, וקורעים בטנה ומוציאין הולד שמא ימצא חי. הגה: ומה שאין נוהגין עכשיו כן אפילו בחול, משום דאין בקיאין במיתת האם בקרוב כל כך שאפשר לולד לחיות (איסור והיתר).

יולדת שמתה לפני הלידה

בגמרא ערכין (ז.) "אמר רב נחמן אמר שמואל האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת, מביאין סכין ומקרעים את כריסה ומוציאין את הוולד וכו', הו"א הכא דלא הוה ליה חזקה דחיותא מעיקרא אימא לא, קמ"ל". **וכן פסק שו"ע**. כתב רמ"א על פי האסור והיתר, היום אין נוהגים לקרוע בטנה אף בחול שא יקדימו הריגת האשה. וכתבו אחרוני זמנינו שכיום יש להתיר משום שיודעים במכשור רפואי אם היא חיה או מתה.

סעיף ו

עושין מדורה ליולדת כל שלשים יום, ואפילו בתקופת תמוז (ואם מותרים אחרים להתחמם כנגד המדורה עיין לעיל סימן רע"ו).

עשיית מדורה ליולדת בשבת

בגמרא שבת (קכט.) "אמר רב יהודה אמר שמואל עושין מדורה לחיה בשבת וכו', אתמר אמר רב חייא בר אבין אמר שמואל הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז". **וכן פסק שו"ע** והוסיף על פי הרמב"ן כל ל' יום, והבאה"ל סבר שאין להקל עד ל' יום אלא על ידי גוי כדין חולה שאב"ס. מסקנת הפוסקים שאף שאר חולה שיש בו סכנה מחממים לו משום צינה.

סעיף ז

הולד שנולד עושין לו כל צרכיו ומרחיצין אותו ומולחין אותו וטומנין השליא כדי שיחם הולד וחותכים את הטבור. והני מילי בנולד לט' או לז', אבל נולד לח' או ספק בן ז' או בן ח', אין מחללין עליו אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו.

הטיפול בוולד בשבת

משנה שבת (קכח:) "ומילדין את האשה בשבת... וקושרין את הטיבור. רבי יוסי אומר אף חותכין. וכל צרכי מילה עושין בשבת", והלכה כר' יוסי, **וכן פסק שו"ע**.

דין וולד שלא כלו חדשיו

גמרא שבת (קלה.) "תנו רבנן בן שבעה מחללין עליו את השבת, ובן שמנה אין מחללין עליו את השבת. ספק בן שבעה ספק בן שמונה אין מחללין עליו את השבת (יש לעיין בספק בן ח' מדוע לא נחשב לספק נפשות ומותר)". **מבואר** בן ז' או ט' הוא בן קיימא, בן ח' אינו בן קיימא, כתבו התוספות גמרו שערו או צפרניו ברור לנו שהוא בן ז' אלא שנשתהה בבטן, **וכן פסק השו"ע**. **גר"א** סבר ששערו וצפרניו הוו סימן רק לעניין טלטול ולא לשאר מלאכות דאוריתא שבעינן ל' יום.

עשיית מלאכות דאורייתא עבור הוולד

רחיצה טבור שליא וכדו' כתב **מג"א בשם תוספות** ההיתר הוא רק לעבור איסורי דרבנן שכל אלו יש במניעתם צער בלבד, **רמב"ם** ההיתר הוא אף לעשות מלאכות דאוריתא, משום שבמניעתם יש חשש סכנה. **המ"ב** כתב שיעשו על ידי גוי שאז לכו"ע מותר.

סעיף ח

נולד לח', או ספק בן ז' או בן ח', שלא גמרו שערו וצפרניו, **אסור לטלטלו אבל אמו שוחה** עליו ומניקתו מפני צער החלב שמצערה. וכן היא בעצמה יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה.

דין אשה שחלבה מצערה

גמרא שבת (קלה.) "ספק בן שבעה ספק בן שמונה אין מחללין עליו את השבת. בן שמונה הרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו. אבל אמו שוחה ומניקתו מפני הסכנה (מפני שחלב הרבה בדדיה, ומביאה לידי חולי)". **וכן פסק שו"ע** כרוב הראשונים מותר לאישה להוציא את החלב שבדדיה לאיבוד אם הוא מצער אותה, שהוצאת החלב היא מלאכה שאינה צריכה לגופה (כתב הב"י שאף הרמב"ם שהחמיר שמלאכה שאינה צריכה לגופה מדאוריתא יקל בזה), והחלב הולך לאיבוד, ובמקום צער התירו חכמים. ודעת **רבינו ניסים גאון** אין לאשה להוציא חלב מדדיה בידה, ורק על ידי יניקת התינוק התירו.

סעיף ט

מיישרים אברי הולד שנתפרקו מחמת צער הלידה.

יישור אברי הוולד

בגמרא שבת (קכג.) "אסובי ינוקא (להחליק סדר אבריו, כשהוא נולד אבריו מתפרקין, וצריך ליישבן), **רב נחמן** אסיר (דדמי למתקן) ורב ששת שרי". **וכן פסק שו"ע** ואפילו בידיו ממש. נחלקו כמה זמן מותר, **מגן**

אברהם רק ביום הלידה, אך לאחר מכן אסור. **גר"א ומ"ב** גם חודש וחודשיים לאחר הלידה. אך כתב המ"ב חוליא שנעקרה ממקומה אין להקל אלא ביום הלידה עצמו.

סעיף י

מותר לכרכו בבגדיו שלא יתעקמו איבריו.

כריכת הוולד בבגדים

גמרא שבת (קמז:) "אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: לפופי ינוקא בשבת (כמו שעושין לקטן שיתיישבו אבריו ולא יתעקם) שפיר דמי". **וכן פסק שו"ע**. כתב המשנה ברורה בשם הרא"ש אף ליישר אברים שנתעקמו מותר תמיד, אלא אם הוא דבר שלא עושים בחול.

סעיף יא

אם נפלה ערלת גרון הולד, מותר לשום אצבע לתוך פיו ולסלק הערלה למקומה אף על פי שפעמים שמקיא.

סילוק ערלת הגרון שנפלה

גמרא שבת (קכג.) "אסובי ינוקא רב נחמן אסיר ורב ששת שרי (תינוק שנחנק על ידי כך שנפלה ערלת גרונו, ורב ששת מתיר להרים אותה למרות שלפעמים התינוק מקיא ע"י כך ואסור לגרום להקאה בשבת)". **וכן פסק השו"ע**. הטעם משום שדבר זה מצוי פעמים רבות שערלת התינוק נופלת לגרונו ולא מחזי כרפואה.

סימן שלא □ דין מילה בשבת

סעיף א

עושים כל צרכי מילה בשבת. מוהלין ופורעין ומוצצין ונותנין עליו כמון.

מילה בשבת

בגמרא שבת (קלב.) "...תלמוד לומר ביום אפילו בשבת". **משנה** (שם קלג.) "עושין כל צרכי מילה בשבת, מוהלין ופורעין (את העור המכסה ראש הגיד) ומוצצין (את הדם, ואף על גב דהיא עשיית חבורה, שאין הדם ניתק מחיבורו אלא על ידי המציצה) ונותנין עליה איספלנית וכמון". **ובגמרא** (שם עמוד ב) "אמר רב פפא: האי אומנא דלא מייץ - סכנה הוא, ועברינן ליה. פשיטא, מדקא מחללי עליה שבתא סכנה הוא, מהו דתימא האי דם מיפקד פקיד, קא משמע לן חבורי מיחבר. ודומיא דאיספלנית וכמון, מה איספלנית וכמון כי לא עביד סכנה הוא, אף הכי נמי כי לא עביד סכנה הוא". **וכן פסק שו״ע**. נחלקו אחרונים האם מותר למצוץ בכלי.

סעיף ב

כל זמן שלא סילק ידו מן המילה חוזר אפילו על ציצין שאינם מעכבין. סילק ידו, אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין. ואלו הם המעכבין, בשר החופה אפילו רוב גובה של עטרה במקום אחד.

דיני ציצי הערלה

בגמרא שבת (קלג:) "תנו רבנן המל, כל זמן שהוא עוסק במילה - חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה. פירש, על ציצין המעכבין את המילה - חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה - אינו חוזר." משנה שבת (קלז.) "אלו הן ציצין המעכבין את המילה: בשר החופה את רוב העטרה (היא שפה גבוה המקפת את הגיד סביב, וממנה משפע ויורד לראשו)". גמרא (שם) "אמר רבי אבינא אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב: בשר החופה את רוב גובהה של עטרה (לא תימא רוב העטרה דקתני מתניתין רוב היקפה, אלא אפילו רוב גובהה במקום אחד)".

וכן פסק שו״ע, אע״פ שגמר לחתוך ובדיעבד יצא ידי חובת מצוות מילה, אפילו הכי חוזר כיוון שנחשב כלכתחילה וניתנה שבת להידחות אצל מצוות מילה. **כתב הר״ן** אפילו אם גמר את החיתוך והתחיל בפריעה, נחשב כעוסק במילה ורשאי לחזור על הציצים אפילו שאינם מעכבים, ואפילו אם אחר הוא הפורע רשאי לחזור. אך אם התחיל במציצה, ספק האם רשאי לחזור על ציצים אלו, שמא המציצה אינה חלק מהמילה אלא צורך רפואי בלבד.

סעיף ג

בן ח', אם נגמרו שערו וצפרניו, מלין אותו בשבת. ואם לא גמרו, אפילו אם הוא ספק בן ז' ספק בן ח', אין מלין אותו בשבת. ואין צריך לומר בן ח' ודאי. ואם הוא בן שבע ודאי, אפילו לא גמרו שערו וצפרניו מלין אותו (ועיין בי"ד סי' רס"ו).

מילת וולד ספק בר קיימא

בגמרא שבת (קלה.) בן שבעה דוחה שבת, בן שמונה אינו דוחה, ספק אינו דוחה. רשב"ג אומר כל ששהה שלושים יום אינו נפל, הא לאו הכי ספיקא הוי, מבאר ר' אדא אעפ"כ מלים אותו ממ"נ, אם בר קיימא שפיר, ואי לאו מחתך בבשר בעלמא. והברייתא האוסרת למול בשבת מתייחסת רק למכשירי מילה אליבא דרבי אליעזר הסובר שהם דוחים שבת, קמ"ל שבספקות אין מכשירי מילה דוחים שבת אף לדעתו.

רי"ף ורא"ש העתיקו את הברייתא כלשונה שאין מלים ספקות בשבת, **ר"ן** – כוונתם שלא לפסוק כסברת ה'ממה נפשך', ואין מלים ספקות בשבת. **בית יוסף** מעשים בכל יום שמלים ספקות בשבת, אך רק בתנאי שגמרו שערו וציפורניו, ולזה כוונת הרי"ף והרא"ש. **וכן פסק שו"ע**. וולד בן שבעה הוא רק כאשר בעל ופירש והוכר עוברה. **רמ"א** (יו"ד, רסו, יא) יש אומרים דמהלינן ליה הואיל וספק בן שבעה הוא, אלא דאין מחללין עליו השבת בשאר דברים וכן נראה לי עיקר. **חתם סופר** אין למול בשבת תינוק זה כיוון שאין מחללים עליו שבת, איננו רשאים להכניס את התינוק לסכנת נפשות כאשר ברור הדבר שלא תהיה אפשרות לטפל בו.

סעיף ד

מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת.

מילה שלא בזמנה

דין השו"ע כמבואר בגמרא. טעם הדין הוא, משום שהלימוד "וביום" המלמדנו שמילה דוחה שבת, נאמר על היום השמיני.

סעיף ה

אנדרוגינוס ונולד בין השמשות ונולד כשהוא מהול ויוצא דופן וכותית שילדה ואחר כך נתגיירה, ומי שיש לו שתי ערלות אין מילתן דוחה שבת.

מילת ספקות בשבת

בגמרא שבת (קלד:) "תנו רבנן ערלתו ודאי דוחה את השבת, ולא אנדרוגינוס דוחה את השבת, רבי יהודה אומר אנדרוגינוס דוחה את השבת וענוש כרת וכו' (והלכה כת"ק), ולא נולד בין השמשות דוחה את השבת ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא נולד כשהוא מהול דוחה את השבת". **ועוד בגמרא** שבת (קלה.) "אמר רבי אסי כל שאמו טמאה לידה נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה אין נימול לשמנה (כגון יוצא דופן, ונכרית שילדה ולמחר נתגיירה, אין בנה ממתין עד שמנה, אלא נימול מיד),

שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה וגו' וביום השמיני ימול בשר ערלתו וכו', איני והא איתמר יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות (שני עורות זה על זה, ואמרי לה שני גידין), **רב הונא ורב חייא בר רב**. חד אמר מחללין עליו את השבת. וחד אמר: אין מחללין. עד כאן לא פליגי אלא לחלל עליו את השבת, אבל לשמנה ודאי מהלינן ליה, הא בהא תליא (וחילול שבת תלי במילה לשמונה, דמי שנימול לשמונה דוחה שבת, ומי שאינו נימול לשמונה אינו דוחה השבת דכי כתיב וביום השמיני דילפינן מיניה ואפילו בשבת בנימול לשמונה כתיב)". **מבואר** שנחלקו ביוצא דופן וב׳ עורלות מתי זמן מילתו והאם דוחה את השבת.

כתבו הרא״ש והר״ן הלכה לחומרא וספק נימול לשמונה אך לא מחללין עליו, **וכן פסק שו״ע**. יוצא דופן וגויה שהתגיירה עם בנה שאינה טמאה לידה, מחלוקת ת״ק ור״י והלכה כת״ק לחומרא (כן הלכה ויש אומרים ברי״ף שהלכ כר״י ודוחה). שתי ערלות כיוון שאיננו יודעים איזה גיד הוא העיקרי, או הערלה הנצרכת לחיתוך. אנדרוגינוס הוא ספק. נולד בין השמשות, ספק מילה שלא בזמנה. נולד כשהוא מהול, ייתכן שאין לו ערלה כבושה והוא מהול גמור., ודווקא כשנראה מהול גם כשהאבר אינו בקישוי.

נולד בין השמשות

נקטינן כגאונים ולא כר״ת לעניין חשבון בין השמשות. כתב רדב״ז נולד בשבת ספק ביה״ש ספק לפני, אין מילתו דוחה שבת ואין אומרים בו ס״ס, העמד את היולדת בחזקת מעוברת, וכן אין זה ס״ס ששני הספקות מאותו שם. כתב שו״ע (יו״ד) אם הוציא ראשו לאחר הלידה וראה שיש ג׳ כוכבים יש לסמוך עליהם ומילתו דוחה שבת. ביאר הבאה״ל שיש חלון בחדר לידה וראה דרכו, ודוחק.

סעיף ו

מכשירי מילה שאפשר לעשותם מערב שבת אינם דוחים את השבת. לפיכך אם לא הביא איזמל למילה מערב שבת לא יביאנו בשבת, אפילו במקום שאין בו אלא איסור דרבנן, שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת. ולומר לעכו״ם לעשותם, אם הוא דבר שאם עשהו ישראל אין בו איסור אלא מדרבנן, אומר לאינו יהודי ועושהו. ואם הוא דבר שאסור לישראל לעשותו מן התורה, לא יאמר לאינו יהודי לעשותו. (ועיין לעיל סימן ש״ז).

דין מכשירי מילה

במשנה שבת (קל.) "אמר רבי אליעזר כורתים עצים לעשות פחמין לעשות ברזל. כלל אמר רבי עקיבא (חולק על ר' אליעזר במכשירי מצוה שאפשר לעשותן מערב שבת) כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, שאי אפשר לעשותה מערב שבת (כגון מילה עצמה) דוחה את השבת". **בגמרא** (שם, קלג.) "אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כרבי עקיבא". **וכן פסק שו״ע** הלכה כר׳ עקיבא. חתם סופר החמיר שלא יתקן המוהל ציפרניו בשבת.

העברת סכין מילה דרך גגות חצרות וקרפיפות שלא עירבו

בגמרא שבת (קל. – קל:) מבואר לר׳ עקיבא אסור טלטול סכין מילה אף באיסור דרבנן כגון חצר שאינה מעורבת, **וכן פסק שו״ע**. ועוד מבואר שם דעת ר׳ שמעון שמותר לטלטל כלים בתוך גגות קרפיפות וחצרות מאחד לשני שכולם רשות אחת הם, **וכן פסק שו״ע** לקמן סימן שע״ב.

אמירה לגוי לעשות מלאכה לצורך המילה

לעיל סימן ש״ז סעיף ה׳ הובא, מעשה היה בינוקא שנשפכו מים חמים שהכינו לו למילתו, והתיר רבה להביא לו מים על ידי גוי. נחלקו הראשונים ושו״ע ורמ״א אם אמירה לגוי במקום מצווה או צורך או וכדו׳ מותר אף באיסור דאוריתא או רק בדרבנן, שו״ע נקט כרי״ף ורמב״ם לחומרא שרק בדרבנן מותר דהוי שבות דשבות במקום מצווה או חולי וכדומה, ודעת הרמ״א בשעת הדחק כעיטור שמותר לצורך מצווה אמירה לגוי בדאוריתא. **לענין מילה** נחלקו כאן מה מותר לומר לגוי, **שו״ע** רק דרבנן, **רמ״א** ציין לדבריו בסימן ש״ז שאף בדאוריתא מותר, **משנ״ב** כתב המיקל לא הפסיד. אין להביא את התינוק ע״י גוי לביהכנ״ס באיסור דרבנן משום שניתן למולו בבית. סכין בחצר ותינוק בבית, מוטב להכניס את הסכין פעם אחת מאשר להוציא את התינוק ולהחזירו לביתו אח״כ, מרבה איסורים.

סעיף ז

לא היה לו כמון שחוק מערב שבת, לא ישחקנו אלא לועס בשיניו. אם לא עירב מאתמול יין ושמן ליתן עליה, לא יערבם היום אלא יתן כל אחד לבדו.

ריפוי המילה בשבת

במשנה שבת (קלג.) "אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו (בשינוי) ונותן, אם לא טרף יין ושמן מערב שבת (רפואה שמערבין וטורפין בקערה יין ושמן יחד, כדרך שטורפין ביצים בקערה) ינתן זה בעצמו וזה בעצמו". **ובגמרא** (שם, קלד.) מבואר שר׳ מאיר התיר לטרוף יין ושמן אם לא מערבם יפה, ביאר הבית יוסף השמיטו הפוסקים היתר זה דמשמע שת״ק אוסר, **וכן פסק שו״ע** לא ישחק הכמון אלא ילעס בשיניו, אם לא עירב יין ושמן יתן כל אחד לבדו ולא יערב.

מילה כשאין לו סמני רפואה

המל ונצרך לסממנים פשוט שמחלל שבת עבורם שלא יסתכן התינוק, מי שאין בידו סממני רפואה נחלקו אם ימול ואז יעשה הסממנים משום פיקוח נפש, **רמב״ן** ימול ואחר כך יכין סמנים, **בעל המאור ומ״ב** תידחה המילה.

סעיף ח

אין עושין לה חלוק אלא כורך עליה סמרטוט. ואם אין לו, כורך על אצבעו דרך מלבוש, לשנות מדרך הוצאה בחול, ומביא דרך חצר אחרת אפילו לא נשתתפו יחד.

חבישת המילה

במשנה (שם) "עושין כל צרכי מילה בשבת ואין עושין לה חלוק לכתחילה (כיס דחוק היו עושין ומלבישים את ראש הגיד עד העטרה וקושרים שם, כדי שלא יחזור העור לכסות את הגיד), **אבל כורך עליה סמרטוט. אם לא התקין מערב שבת כורך על אצבעו** (דרך מלבוש, לשנותו מדרך הוצאה בחול) **ומביא, ואפילו מחצר אחרת**". **וכן פסק שו"ע**.

סעיף ט

בזמן חכמי הגמרא אם לא היו רוחצים את הולד לפני המילה ולאחר המילה וביום שלישי למילה במים חמין היה מסוכן. לפיכך נזקקו לכתוב משפטו כשחל להיות בשבת. והאידנא לא נהגו ברחיצה כלל, ודינו לרחוץ בשבת, אם רצו, כדין רחיצת כל אדם. הגה: ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ולאחר המילה במוצאי שבת. וכן אם היה יום ג' למילתו בשבת, ורואים שיש צורך לרחצו, מכינים חמין מבעוד יום ורוחצים אותו בשבת. וכל זה מן הסתם, אבל אם רואים שיש לחוש לסכנה אם לא ירחצו אותו אחר המילה, בודאי מותר לרחצו ולחלל עליו שבת מידי דהוי אשאר חולה שיש בו סכנה.

רחיצת התינוק לאחר המילה

בגמרא שבת (קלד:) "מרחיצין את הקטן בין לפני המילה ובין לאחר המילה, רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי שחל להיות בשבת, שנאמר ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים". **גמרא** (שם) "כי אתא רב דימי אמר רבי אלעזר הלכה כרבי אלעזר בן עזריה". **מבואר** שמותר לרחוץ אחר הברית, וכתב הרא"ש על רחיצה שאחר הברית מותר לישראל להבעיר אש לחמם המים, אך שלפני אסור לחלל עליה אף לא באמירה לגוי. **נחלקו** ברחיצת היום השני, **רשב"א** מותר, **רמב"ם** אסור רק בשלישי התירו.

כתב הבית יוסף בימינו אין סכנה בניעת רחיצה שנשתנו הטבעים ולכן אין להתיר רחיצה, **וכן פסק שו"ע**. **רמ"א** מותר לרחוץ במים מוכנים, ואם יש פיקוח נפש במניעת הרחיצה פשיטא שמחללין (האחרונים תמהו שאף הבית יוסף יתיר רחיצה במים מוכנים דלא גרע משאר חולה שאין בו סכנה, ומדוע בדרכי משה כתב לתמוה על הבית יוסף שאוסר רחיצה).

מילת תינוק ביום חמישי

תינוק שנדחתה הברית מחמת חולי ונתרפא, נחלקו אם אסור למולו בחמישי שיש לחוש שיצטרכו לחלל עליו ביום שלישי למילתו, **תשב"ץ** לא מלין בחמישי, **ש"ך ומגן אברהם** מלין.

סעיף י

אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת, אבל אם מל כבר פעם אחת מותר למול בשבת אפילו אם הוא אבי הבן. הגה: ועיין עוד דיני מילה בטור יורה דעה סימן רס"ו.

<u>מילת אבי הבן ומוהל שאינו מומחה</u>

הורה המרדכי בשם רבינו שמחה לא ימול בתחילה בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת, **וכן פסק שו״ע**, ולאחר מילה אחת מותר, ולא בעינן ג׳ פעמים כשיטה שהובאה בתרומת הדשן. אבי הבן **ראבי״ה** הורה שלא ימול אם יש אחר משום שנחשב כמתקן את בנו, אך אדם אחר לא חשיב כמתקן, **תרומת הדשן** כתבו שלא נהגו להיזהר בזה, **וכן פסק בשו״ע**.

מילה בתחילה כשאין אחר, ביום טוב שני כתב המ״ב להתיר, ביו״ט ראשון מותר כשאין מוהל אחר.

כתב המשנה ברורה מי שלא מל מעולם ורוצה למול כשאין אחר, ביו״ט שני של גלויות בוודאי יש להקל ומותר למול. ולגבי יו״ט ראשון נחלקו האחרונים, ומסתבר שאם הוא יודע בעצמו שיכול למול ואין מוהל אחר מותר.

פסק שו״ע (ביו״ד) אין לאחד למול וחברו יפרע, שהראשון לא עשה מצווה. **ספר התרומה** מותר, וכ״פ הרמ״א מעיקר הדין, וכתב המ״ב שלא נהגו להחמיר.

סימן שלב – שלא לילד הבהמה בשבת

סעיף א

אין מילדין את הבהמה בשבת.

ליילד בהמה בשבת

במשנה שבת (קכח:) "אין מילדין את הבהמה ביום טוב אבל מסעדין (אוחז הולד שלא יפול לארץ)". **מבואר** ביום טוב מותר לסעד ואסור לילד. בשבת פסק שו״ע אין מילדין בשבת, הטעם מפני טרחה יתרה. כתב באה״ל בלידה ראשונה שיש חשש שתמות הסתפק הפריח מגדים, ועל ידי גוי יש להקל). **הטור** התיר לסעוד אף בשבת, **הב״י** תמה שהרא״ש בשם ר״י הניח בספק מה הדין בלסעוד בשבת. **האחרונים** הסכימו שאף לסעוד אסור.

סעיף ב

אין מפרכסין לבהמה גלדי מכה ולא סכין אותה בשמן. והני מילי בגמר מכה, דליכא אלא משום תענוג, אבל בתחלת מכה, דאיכא צערא, שרי.

סיכה והסרת גלדי בהמה

בגמרא שבת (נג:) "סכין ומפרכסין לאדם ואין סכין ומפרכסין לבהמה וכו', דגמר מכה ומשום תענוג". **וכן פסק שו״ע**, הטעם משום שאין לטרוח כדי לענג הבהמה.

סעיף ג

אם אכלה כרשינין הרבה ומצטערת, יכול להריצה בחצר כדי שתייגע ותתרפא.

הרצת בהמה לרפואה

בגמרא שבת (נג:) "בהמה שאכלה כרשינין לא יריצנה בחצר בשביל שתתרפה (שיתרפו מעיה ותשלשל), ורבי אושעיא מתיר דרש רבא הלכה כרבי אושעיא". **וכן פסק שו״ע**, ולא גזרו משום שחיקת סממנים שאין אדם בהול על רפואת בהמתו שיבוא לשחוק לה.

כתב המ״ב אסור לעשות בשביל רפואת הבהמה שום מלאכה דאורייתא או דרבנן, **אחרוני זמנינו** התירו במקום הפסד וצער בעלי חיים לעשות איסור דרבנן.

סעיף ד

אם אחזה דם, יכול להעמידה במים כדי שתצטנן. ואם הוא ספק שאם לא יקיזו לה דם תמות, מותר לומר לעכו״ם להקיזה.

<u>בהמה שאחזה דם</u>

בגמרא שבת (נג:) "בהמה שאחזה דם אין מעמידין אותה במים בשביל שתצטנן". **נחלקו** הראשונים אם ר' אושעיא שהתיר להריץ בהמה בסעיף הקודם והלכה כמותו יחלוק ויתיר גם כאן, **רי"ף רמב"ם רא"ש ושו"ע** מותר לר' אושעיא וכן הלכה, **בעל התרומה סמ"ג וסמ"ק** אסור שהעמדה במים מוכח יותר שהיא רפואה.

הקזה במקום ספק סכנה התיר המרדכי להקיז על ידי גוי, **וכן פסק שו"ע**, שאם לא יקיזו יבוא הוא לעבור איסור תורה מתוך שבהול על ממונו.

סימן שלג □ שלא לפנות אוצר בשבת

סעיף א

אוצר של תבואה או של כדי יין, אף על פי שמותר להסתפק ממנו אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה, כגון שפינהו להכנסת אורחים או לקבוע בו בית המדרש. וכיצד מפנהו, אם היה האוצר גדול מפנה ממנו חמשה קופות (שבכל קופה שלש סאים) (הגהות מרדכי ור"ן פרק מפנין), לא היה בו אלא חמשה קופות, מפנה מהם ארבעה קופות אבל כולו לא יפנה שמא יבא להשוות גומות. הגה: וכל שבות שהתירו משום צורך מצוה מותר ג"כ לצורך אורחים; ולא מקרי אורחים, אלא שנתארחו אצלו בביתו, או שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים (תרומת הדשן סימן ע"ב), אבל כשזימן חברו לסעוד אצלו לא מקרי אורחים ואינו סעודת מצוה רק סעודת רשות.

<u>פינוי אוצר כדי יין ושמן לשימוש</u>

במשנה שבת (קכו:) "מפנין אפילו ארבע וחמש קופות של תבן ושל תבואה מפני האורחים ומפני בטול בית המדרש, אבל לא את האוצר". **ובגמרא** "השתא חמש מפנין ארבע מיבעיא. אמר רב חסדא ארבע מחמש (וכל החמש לא שמא יבוא להשוות גומות) וחמש מאוצר גדול (לא יפנה יותר מחמש קופות בכל גוונא משום טירחא), ומאי אבל לא את האוצר שלא יתחיל באוצר תחלה (אם לא התחיל פנות האוצר מערב שבת אסור לו להתחיל בשבת משום מוקצה), ומני רבי יהודה היא דאית ליה מוקצה. ושמואל אמר ארבע וחמש כדאמרי אינשי ואי בעי אפילו טובא נמי מפנין, ומאי אבל לא את האוצר שלא יגמור כולו דילמא אתי לאשוויי גומות, אבל אתחולי מתחיל ומני ר"ש היא דלית ליה מוקצה (לשמואל יש איסור רק לפנות כולו)". **מבואר לר' חסדא** יש שלוש הלכות, לפנות ארבע מחמש דהיינו לא לגמור את האוצר משום השוואת גומות, לא לפנות יותר מחמש באוצר גדול משום טרחה, לא להתחיל באוצר משום מוקצה כר' יהודה. **לשמואל** יש איסור רק לפנות כולו משום השוואת גומות.

להלכה **פסקו הראשונים** רמב"ם רז"ה רמב"ן רשב"א רא"ש שלוש הלכות, לא לפנות אלא אם הוא לדבר מצווה, באוצר גדול אסור לפנות יותר מחמש משום טרחה, ובאוצר של חמש לא מפנה הכול משום השוואת גומות. **ביאר הבית יוסף** האיסור לפנות יותר מחמש ולפנות הכול באוצר קטן, הוא <u>כדברי ר' חסדא</u>, אך האיסור להתחיל אם אינו לדבר מצווה אינו לפי רב חסדא שביאר הטעם משום מוקצה כר' יהודה, שהרי אין הלכה כר' יהודה ועוד שלר' יהודה אין היתר דבר מצווה, אלא האיסור הוא <u>כביאור שמואל</u> אליבא דר' שמעון שאין מוקצה (אם לא דחה בידיים) אך יש איסור משום <u>טרחה או עובדין דחול</u> ולדבר מצווה התירו, **וכן פסק שו"ע**. כתב מ"ב לעשות שביל בהליכתו מותר אף שלא לצורך מצווה. ומותר גם לפנות בעניין שיש בו טורח יותר.

כתב רמ"א שבות הוא גם לכבוד אורחים, ודווקא שהתארחו אצלו או שזימן לסעודה אורחים שלני אצל חברו, אבל זימן רק לסעודה אחד מחבריו אסור. וכתב מ"ב אם מזמין את חברו לכבוד האורח נחשב הכול מצווה.

אם התחיל לפנות האוצר לפני שבת אם מותר לפנות בשבת עצמה: נחלקו **מגן אברהם** <u>מותר</u>, **ט"ז** <u>אסור</u>, **מ"ב** יש להקל אם מפנה פחות מארבע וחמש.

סעיף ב

כשמפנה אלו ארבעה או חמשה קופות לא יחלקם בקופות קטנות להוליכם בהרבה פעמים כדי להקל המשאוי, מפני שמרבה בהילוך ואוושא מלתא טפי.

למעט בהליכה עדיף מלמעט במשא

דין השו״ע הוא ספק בגמרא שבת, וכתב הרא״ש לפשוט כמשמעות המשנה וכן פסק שו״ע.

סעיף ג

אלו ד׳ או ה׳ קופות שמפנה דהיינו לאורח אחד, ואם באו לו הרבה מפנה כשיעור הזה לכל אורח ואורח ובלבד שלא יפנה א׳ לכולם דאיכא טרחא יתירה, אלא כל אחד יפנה לעצמו או אחר יפנה בעדו. הגה: חביות של יין שהובאו על עגלה אסור להורידן בשבת אם לא לכבוד אורחים או לצורך מצוה דהוי כמפנה האוצר.

מפנין ארבע וחמש לכל אורח

בגמרא הסתפקו אם ההגבלה של חמש קופות היא לכל אורח או לכול יחד, ונפשט לקולא לכל אחד. עוד הסתפקה הגמרא והונח בצ״ע האם מותר לאחד לפנות לכולם או שכל אחד מפנה לעצמו והונח בצ״ע, להלכה כתבו הראשונים ושו״ע לחומרא כל אחד עד חמש. כתב הבית יוסף לא חייב שכל אחד יפנה לעמו אלא שלא יפנו יותר מחמש כל אחד.

כתב רמ״א על פי אור זרוע חביות של יין שהובאו על עגלה אסור להורידן בשבת אם לא לכבוד אורחים או לצורך מצוה דהוי כמפנה האוצר, הטעם משום טרחה או עובדין דחול.

סימן שלד דיני דליקה בשבת

סעיף א

נפלה דליקה בשבת, אם הוא בלילה קודם סעודה, יכול להציל כדי מזון שלש סעודות, הראוי לאדם, לאדם, והראוי לבהמה, לבהמה. ובשחרית, מזון שתי סעודות. ובמנחה, מזון סעודה אחת. ודווקא בני הבית שהדליקה בו לא יצילו יותר, משום דאיכא למיחש שמתוך שטרודים בהצלה ישכחו השבת ויכבו. אבל בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה, יכולים להציל כל מה שירצו.

הצלת מזון בזמן דליקה

דין השו״ע שאין להציל יותר מג׳ סעודות מבואר במשנה שבת (קיז :), דין השו״ע שדווקא בני הבית אסורים מבואר בתוס׳ ובר״ן. ביאר הט״ז כאן אסרו להציל שמא יכבה, ובסימן שי״א לגבי מת התירו להצילו מדלקיה שלא יכבה, משום שבמת אדם בהול יותר מרכוש ואם לא נתיר להוציאו יכבה, וכאן הפוך אם נתיר להוציא ייגרר ויכבה ואם נאסור הכול אין לחוש.

כתב המ״ב ההצלה היא מזון לכל אחד מבני הבית, לאחר חצות ב״ח התיר רק סעודה אחת אף אם לא אכל סעודת שחרית ופרי מגדים מפקפק על זה. מוציאים גם לחם משנה לכל סעודה ושתייה.

האם נוהג כיום שאנו בין הגויים : כתב בספר נזר ישראל בזמנינו שאנו מצויים בין הגויים ומותר לנו לכבות ממילא מותר להציל כמה שירצו, ואין דבריו מוכרחים, ואין למחות ביד המקלים.

סעיף ב

ויש מתירים לטלטל מעות ודברים המוקצים כדי להצילם מפני הדליקה או מאנסים הבאים לגוזלם, דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה. ויש אוסרים, ואפילו לומר לאינו יהודי לטלטל סחורה הנפסדת מחמת גשמים יש מי שאוסר (ועיין לעיל סימן ש״ז סעיף י״ט).

הצלת דברים המוקצים

מבואר בגמרא לעניין טלטול מי בא בדרך ויש עימו מעות התירו לו להוליכם פחות פחות מד׳ אמות, וכן פסק שו״ע לעיל סימן רס״ו. נחלקו אם יש היתר גם בדליקה להציל מעות : **ספר התרומה** הוא הדין בדליקה אם באו לקחת ממונו מותר לטלטל ולהציל, **רמב״ן רשב״א וטור** כאן לא התירו לנגוע כלל במוקצה, אין חשש לדאורייתא שכל שלא באה דליקה אצלו לא יכבה וכן גבי אנסים לא יוציא לחוץ שירא מהם וכן אין לנו רשות הרבים דאורייתא.

נחלקו בביאור מחלוקתם : **מהר״י אבוהב וט״ז** בבית שהדליק בו אף הטור התיר שלא יבוא לידי כיבוי לא נחלקו אלא בבתים הסמוכים, ביאר הבית יוסף לדעת מהר״י אבוהב בספר התרומה יוצא שמאכלים אסרו להציל ודברים שהם מוקצה מותר להציל ואף משום מוקצה לא אסרו, הטעם שדברים המותרים אינם חשובים והחשש שיבוא לכבות אם נתיר לו להציל, ומוקצה יותר חשוב וחששו שיבוא לכבות אם לא נתיר לו, וסיים שזה דוחק. **ב״ח פרישה מגן אברהם ומ״ב** בבתים הסמוכים לכולי עלמא אסור וספר התרומה שהתיר הוא רק בבית שהדליקה בו ובזה אסר הטור.

להלכה פסק **שו״ע** יש ויש וביש בתרא לאסור (לכאורה הבין כביאור הב״ח שזה בבית שבו הדליקה). **ב״ח** פסק להקל כתרומה.

סעיף ג

הציל פת נקיה לא יציל פת הדראה (פירוש פת שניטל הסלה דהיינו פת סובין), **אבל איפכא שרי.**

הצלה פת נקיה לא יציל הדראה

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת. כתב המ״ב הטעם שיכול לומר מרוב בהילותי שכחתי לקחת הנקייה, ואף לכתחילה מותר להערים ולהוציא הדראה לפני הנקייה. והוא הדין בשר ודגים שיכול לומר במין השני אני חפץ. כתב מגן אברהם אף אם היל פת הרבה יכולים כל אחד מבני ביתו להציל לעצמו. וכן המתענה תענית חלום יכול להציל שלא חילקו חכמים.

סעיף ד

מצילין מיום הכיפורים לשבת אבל לא משבת ליום הכיפורים ויום טוב ולא לשבת הבאה. אבל מיום הכיפורים למוצאי יום הכיפורים מצילין מזון סעודה אחת.

הצלה מיום כיפור לשבת ומשבת ליום כיפור

דין השו״ע משבת ליום כיפור ולהיפך כמבואר בגמרא שבת, הטעם שלא מצילין משבת ליום כיפור שאין אוכלים עד למוצאי כיפור. כתב מגן אברהם למעשה בלוח שנה לא יצא כיפור ואז שבת, ומה שכתב השו״ע הוא ללמד על כיפור שחל בחמישי ויודע שלא ימצא בשישי לקנות שמותר להציל בשביל שבת.

דין השו״ע לעניין מוצאי יום כיפור כמבואר בר״ן מסברא כדי שיהיה לו מה לאכול, ובכל אופן לא התירו משבת להציל למוצאי יום כיפור משום חומרת שבת.

סעיף ה

מצילין לחולה, לזקן ולרעבתן, כבינוני.

הצלה לחולה וכדומה

דיו השו״ע כמובא ברב המגיד על פי הירושלמי.

סעיף ו

הא דאין מצילין אלא מזון ג' סעודות היינו דווקא בשני כלים, אבל בכלי אחד מצילין אפילו יש בו מאה סעודות, ואפילו פירש טליתו וקיפל והביא לתוכו, וחזר וקיפל והביא לתוכו, מותר כיון שמוציא הכול בפעם אחת.

הצלה בכלי אחד

דין השו"ע כמבואר במשנה ובגמרא שבת שמותר להציל בכלי אחד מזון הרבה וכן מותר לקפל טליתו ולחזור ולקפל ולהוציא בה.

נחלקו בהיתר לקפל בטלית: **תוספות** אפילו הרבה כלים, **רמב"ן וכן פסקו מג"א ומ"ב** דווקא בכלי אחד.

סעיף ז

מותר להציל כלי תשמישו הצריכים לו לאותו היום, כגון כוסות וקיתוניות.

הצלת כלי תשמישיו הנצרכים לאותו יום

דין השו"ע כמבואר במשנה שבת.

סעיף ח

ולובש כל מה שיכול ללבוש, ומוציא, ופושט וחוזר ולובש, ומוציא ופושט. ויש מי שאומר שאינו לובש ומוציא אלא פעם אחת בלבד.

כמה מלבושים רשאי להציל

במשנה שבת נחלקו כמה לובש ת"ק אמר כמה שיכול ור' יוסי אמר רק י"ח כלים, והלכה כת"ק. סיון המשנה הוא 'לובש ומוציא וחוזר ולובש ומוציא' נחלקו אליבא דמי, **ספר התרומה וסמ"ג** אף אליבא דת"ק, **רמב"ם** השמיט היתר זה וביארו שהבין שהוא רק לר' יוסי. **שו"ע** בסתם כספר הרומה וכרמב"ם ביש אומרים. ביאר מ"ה שהתירו בבגדים לחזור ולא באוכל כיוון שהוא דרך לבישה בהם לא ישכח ויכבה.

סעיף ט

ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם כל אחד מזון שלש סעודות, ויכולים ללבוש כל מה שיוכלו ללבוש. אם רוצים, זוכים בו מן ההפקר כיון שאמר הצילו לכם. ואם אינם רוצים לזכות אלא רוצים להחזירו לקבל שכר על הצלתם, הרשות בידם ולא הוי שכר שבת.

אמירה לאחרים בואו להציל

במשנה מובא שיכול לומר לאחרים שיצילו לעצמם ואם היו פקחים עושים עימו חשבון לאחר השבת, ובגמרא שבת מבואר שמותר מעיקר הדין שאינו שכר שבת שלא הלכו מתחילה על דעת להציל, וחסידים לא נוטלים שכר זה. **רמב"ם ושו"ע** מזון שלוש סעודות, **ר' ישעיה** כמה שירצו אפילו בכמה כלים. במזון צריך לומר הצילו לכם ובמלבוש יכול לומר הצילו עימי כלומר בשבילי.

סעיף י

כל הצלה שאמרנו אינה אלא לחצר אחרת המעורבת, אבל לא לשאינה מעורבת. הגה: ויש מקילין אף לשאינה מעורבת (סמ"ג והגהות מרדכי).

הצלה לחצר מעורבת ושאינה מעורבת

במשנה שבת (קכ.) "להיכן מצילין אותן לחצר המעורבת בן בתירה אומר אף לשאינה מעורבת". נחלקו להלכה, **רמב"ם ושו"ע** כתנא קמא למעורבת, **רבינו ברוך והביאו רמ"א** כבן בתירא. כתב ט"ז מה שהיקל רמ"א הוא במלבושים אבל לעניין מזון אסור, והשו"ע שאסר הוא אף במלבושים, ואף שיוצא בבגדים דרך מלבוש בכל אופן אסור שיש לחוש שישכח ששבת ויבוא לכבות.

סעיף יא

יש אומרים דכל הצלה שאמרנו היא לחצר ומבוי הסמוכים לרשות הרבים וגם אינם מקורים, דדמי לרשות הרבים. ומשום הכי אין מתירין להציל אלא מזון שלש סעודות וכלים הצריכים. אבל לבית אחר שעירב עמו, יכול להוציא כל מה שירצה. ואף לחצר לא אמרו אלא לחצר חברו, אבל לחצר שלו שאינה צריכה עירוב, יכול להוציא כל מה שירצה. ויש אומרים שאין חילוק.

הצלה לבית אחר או לחצר שלו

ספר התרומה ושו"ע ביש אומרים קמא כל האיסור של להציל היא לחצר ומבוי שאינם מקורים ודומים לרשות הרבים, אך <u>בית אחר</u> שעירב עימו מותר כמה שרוצה, וכן <u>לחצר שלו</u> מותר להוציא כל מה שירצה. אף שבגמרא הוזכר הטעם לחשש הוצאה שמא יכבה, לא גזרו אלא במקום שיש גם חשש הוצאה. **רמב"ן טור ושו"ע ביש בתרא** <u>אין חילוק</u> שטעם האיסור הוא שמא ישכח ויכבה. **מ"ב** יש לסמוך ולהקל.

סעיף יב

כל כתבי הקדש מצילין האידנא מפני הדליקה וקורין בהם, אפילו כתובים בכל לשון ואפילו כתובים בסם ובסיקרא (פירוש מיני צבעונים) **ובכל דבר. וכן מטבע ברכות שטבעו חכמים, מצילין אותם מן הדליקה ומכל מקום התורפה** (פירוש מקום מגולה והפקר)**. וכן תרגום שכתבו**

עברי, כגון יגר שהדותא וכדנא תימרון להון, ועברי שכתבו תרגום או בלשון אחר שאותו העם בקיאים בו. וכן ספר תורה שיש בו ללקט פ"ה אותיות מתוך תיבות שלמות או שיש בו אזכרה, מצילין אותה.

הצלת כתבי הקודש

במשנה שבת מבואר **א)** מצילין כתבי הקודש, כתובים תרגום רב הונא אמר אין מצילין רב חסדא אמר מצילין, **רי"ף ורמב"ם** הלכה כר' הונא אין מצילין, **תוספות רא"ש ושו"ע** בזמן הזה שהותר לכתוב בכל לשון משום עת לעשות לה' מצילין.

בגמרא מבואר עוד **ב)** אפילו כתוב בסם וסיקרא, וכן פסק שו"ע. כתב **מגן אברהם** אף שתנ"ך שכתבו בלשון הקודש חייב דיו, מכל מקום מצילין בכתבו וסם וסיקרא משום אזכרות שבהם. **ג)** אין מצילין נוסח ברכות של חכמים, כתבו **רא"ש ושו"ע** היום מצילין. **ד)** ספר תורה שנמחק אם יש בו ללקט פ"ה אותיות מתוך תיבות שלמות או שיש בו אזכרות מצילין אותו, וכן פסק שו"ע. **עוד כתב** השו"ע תרגום שכתבו עברי כגון יגר שהדותא וכדו' או להיפך נחשב כתב. ביאר המ"ב שכוונתו שמצטרפים למניין פ"ה אותיות בספר תורה.

סעיף יג

יש מי שאומר דמגלת אסתר, הואיל ואין בה אזכרות, אם אינה כתובה כמשפטה אשורית על העור ובדיו, אין בה קדושה להצילה מפני הדליקה.

הצלת מגילת אסתר

שו"ע בשם מרדכי מגילת אסתר שאינה כתבוה כמשפטה אין להצילה, **מגן אברהם** האידנא שמותר לכתוב משום עת לעשות לה' מצילין. אולם אם כתב בלשון הקודש ולא בדיו אלא בסם וסיקרא שכל ההיתר להציל הוא משום אזכרות, במגילה לא יהיה היתר.

סעיף יד

הקמיעין שיש בהם פסוקים, אין מצילים אותם מפני הדליקה. ויש אומרים שמצילים.

הצלת קמעין

בגמרא מבואר שלא מצילין קמעין, **רשב"א** הוא הדין היון שאין בהם היתר של עת לעשות, **טור** הוא הדין קמעין מותר. שו"ע הביא יש ויש.

סעיף טו

מצילים תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין, אף על פי שיש בתוכן מעות. והוא הדין לשאר כתבי הקודש.

<u>מצילים תיק עם הספר</u>
דין השו"ע כמבואר במשנה שבת.

סעיף טז

אם הניח תפילין בארנקי (פירוש כיס) מלא מעות, יכול להצילו מפני הדליקה **או** מפני הגנבים והגזלנים למקום שיכול להציל התפילין. ויש מי שאומר דהיינו דווקא כשהניחם שם מערב שבת.

<u>הנחת תפילין בארנק מלא מעות</u>
כיס שיש בתוכו מעות הרי הוא מוקצה, **מרדכי** כתב אם היה מונח תפילין בכיס המעות <u>מערב שבת</u> מותר לטלטל הכיס אגביו, **בית יוסף בדעת התרומה** אף <u>להניחם</u> שם <u>בשבת</u> בשביל להציל הכיס מותר. **שו"ע** הביא בסתם כהבנתו בתרומה וביש המרדכי, **מגן אברהם וט"ז** לכולי עלמא אסור להניח ולא התיר התרומה בזה. ואם הניח התפילין שם בשבת לפני הדליקה ואז פרצה הדליקה מותר לכולי עלמא כמו בהיה מונח בערב שבת.

סעיף יז

יש מתירים להציל דסקיא מלאה מעות, על ידי ככר או תינוק, מן הדליקה **או** מן הגנבים והגזלנים, ודווקא לרשות היחיד, **אבל לא** לחצר שאינה מעורבת. (מצילין הספרים אפילו לחצר שאינה מעורבת) ולמבוי (פירוש מקום שנכנסים מהם לחצרות) **שלא** נשתתפו בו, ובלבד שיהיו בו שלשה מחיצות ולחי.

<u>הצלת מעות על ידי כיכר ותינוק</u>
סמ"ג בשם ירושלמי ושו"ע ביש מתירים מותר להציל דיסקיא מלאה מעות על ידי כיכר ותינוק לרשות היחיד אחרת משום פסידא, **טור** אין היתר לא אמרו כיכר ותינוק אלא למת בלבד.

<u>להיכן מצילים ספרים</u>
במשנה שבת דעת ת"ק להציל למבוי שאינו מפולש, דהיינו שיש בו שלוש מחיצות ולחי אחד, ובן בתירא התיר אפילו למפולש. וכתב הר"ן התירו אף שאין שיתופי מבואות. פסקו **רמב"ם ושו"ע** כת"ק (על פי הסוגריים), **מרדכי** פסק כבן בתירה.

סעיף יח

כתבו משם גאון, שמותר לומר לאינו יהודי להציל ספרים מן הדליקה **אפילו** דרך רשות הרבים.

<u>הצלה מדליקה</u>

דין השו״ע בשם הגאונים מותר לומר לגוי להציל ספרים אף דרך רשות הרבים.

סעיף יט

כל מה שמותר להציל מפני הדליקה מותר להציל ממים ומשאר דברים המאבדים.

<u>הצלה ממים ושאר דברים</u>

דין השו״ע כמבואר בר׳ ירוחם.

סעיף כ

הגליונים שלמעלה ושלמטה, ושבין פרשה לפרשה, ושבין דף לדף, ושבתחילת הספר ושבסוף הספר אין מצילין אותם.

<u>הצלת גליוני ספרים</u>

דין השו״ע הוא ספק שלא נפשט בגמרא ונקטו הראשונים לחומרא, אין מצילים גליונים. המגן אברהם הביא חרם של מהר״ם לא לקצץ גליון ספר לכתוב עליו, ומה שנהגו לקצוץ היום משום שרכם כך הוי כאילו התנו, ואם כן לא מצילים גם היום.

סעיף כא

האפיקורסים, דהיינו האדוקים בעבודת כוכבים, וכן מומרים לעבודת כוכבים שכתבו להם כתבי הקודש, אין מצילים אותם. ואף בחול שורפן עם האזכרות שבהן.

<u>ספרי קודש שכתבו אפיקורסים</u>

דין השו״ע כמבואר בגמרא שבת, וכתב ט״ז לפי זה מטבעות שטבעו אום גויים וחקוק עליהם שם ה׳ אין לתלות על ספר תורה או להחזיק ברשותו אלא יתיך מיד.

סעיף כב

תיבה שאחז בה האור, יכול לפרוס עור של גדי מצדה האחר שלא תישרף. ועושים מחיצה בכל הכלים להפסיק בין הדליקה, אפילו כלי חרס חדשים מלאים מים שוודאי יתבקעו כשתגיע להם הדליקה, דגרם כיבוי מותר. הגה: במקום פסידא (מרדכי פרק כ״ס).

<u>פריסת עור ונתינת מים לעצור האש</u>

במשנה שבת (קכ.) "ר' שמעון בן ננס אומר פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהן את האור מפני שהוא מחרך, ועושין מחיצה בכל הכלים בין מלאין בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאין מים, לפי שאין יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה". **מבואר** מחלוקת ר' שמעון בן ננס התיר מחיצה בעור ואף בכלי מלא מים, ר' יוסי התיר רק כלים ריקים, והלכה כר' שמעון.

להלכה **שו"ע** פסק להתיר להניח אפילו כלים מלאים, **רמ"א** כתב שההיתר הוא רק במקום פסידא.

<u>סעיף כג</u>

טלית שאחז בה האור, פושטה ומתכסה בה ואינו חושש אם תכבה. ויש מי שאומר שצריך שלא יתכוון לכך. הגה: מותר לכפות קערה על הנר שלא תאחוז בקורה (טור ועיין לעיל סי' רע"ז סעיף ה').

<u>כיבוי טלית על ידי כיסוי בה</u>

דין השו"ע שמותר לפשוט טלית אף אם על ידי כך תכבה מבואר בגמרא שבת. **משמע מהטור והובא בשו"ע ביש אומרים** דווקא אם אינו מכוון לכבות וכוונתו להתעטף, **שאר הפוסקים** אפילו אם מכוון לכבות. **ט"ז** לא נחלקו הפוסקים בזה ולכולי עלמא אסור לנענע כדי לכבות אלא רק שלא תתפשט יותר.

דין כפיית קערה מבואר לעיל סימן רע"ז סעיף ה'.

<u>סעיף כד</u>

יש אומרים שאין יכול ליתן עליו משקין כדי שיכבה כשיגיע להם. ויש אומרים שמותר לעשות כן בשאר משקים, חוץ מן המים, משום כיבוס. ויש מתירים אפילו במים. ודברי סברא שנית נראים.

<u>כיבוי טלית על ידי נתינת מים בצד אחר</u>

בגמרא שבת (קכ.) "אמר רב יהודה אמר רב טלית שאחז בה האור מצד אחד נותנין עליה מים מצד אחר ואם כבתה כבתה". **רי"ף ורא"ש** השמיטו הלכה זו, ביאר הרב המגיד משום שחמור מגרם כיבוי הואיל והמים גלויים ועושה מעשה לקרב לאש. **רמב"ם ור"ן** הלכה כרב יהודה ומותר להרטיב טלית. נחלקו האם להרטיב מותר גם <u>במים</u>, **תוספות בשם רשב"ם וטור** שרייתו זה כיבוסו ואסור, **תוספות ורמב"ם** לא אמרינן שרייתו זה כיבוסו בבגד <u>נקי</u> ומותר.

בשו"ע הביא הרי"ף ורא"ש שאוסרים כלל, יש אומרים שמותר דווקא ביין ויש אומרים שמותר בכל משקים, והכריע <u>כרשב"ם וטור</u> שמותר בשאר משקים (בחזון עובדיה הביא שמה שאסר שו"ע

הוא רק כשאפשר ויש לסמוך להתיר גם במים כשהבגד נקי). עיקר דין כיבוס מבואר לעיל סימן ש"ב סעיף ט'.

סעיף כה

אינו יהודי שבא לכבות אין צריך למחות בידו, אבל קטן שבא לכבות צריך למחות בידו.

למחות בגוי שבא לכבות

במשנה שבת (קכא.) "נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה מפני שאין שביתתו עליהן אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששביתתו עליהם". בגמרא מבואר שקטן אוכל נבילות אין בית דין מצווים להפרישו, וטעם האיסור בקטן משום שעושה לדעת אביו, ולפי זה קטן שאין בו דעת להבחין שנוח לאביו מותר להניחו לכבות. אף שמבואר בסימן רע"ו שנר שהודלק לישראל אסור ואף שהוא אדעתא דנפשיה, כאן הוא מניעת הפסד ושם גוף הישראל נהנה ממנו.

כתב מ"ב גוי מותר אפילו הוא עבדו המושכר לו, קטן המבין צריך למחות אפילו מכבה של אדם שאינו אביו משום שעושה זאת לצורך גדול.

סעיף כו

יכול לומר בפני אינו יהודי: כל המכבה אינו מפסיד. אף אם אינו מזומן כאן, יכול לקרותו שיבא, אף על פי שוודאי יכבה כשיבא. וכן כל כיוצא בזה בהיזק הבא פתאום, כגון אם נתרועעה חבית של יין, יכול לקרוא אינו יהודי אף על פי שוודאי יתקננה כשיבא. הגה: וכל הדינים הנזכרים בדיני הדליקה ה"מ בימיהם, אבל בזמן הזה שאנו שרויים בין עובדי כוכבים והיא חשש סכנת נפשות, כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל שמותר לכבות דליקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות והזריז הרי זה משובח. ומ"מ הכול לפי הענין, דאם היו בטוחים ודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר, אסור לכבות. אבל בחשש סכנת ספק מותר לכבות אפילו הדליקה בביתו של גוי, וכן נוהגין (תרומת הדשן סימן נ"ח והגהות אשירי פרק מי שהוציאוהו בשם א"ז). **ודווקא לכבות הדליקה דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ויש סכנה אם לא יכבה, אבל אסור לחלל שבת כדי להציל** (ממון)**, ואם עבר וחילל צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי, ולא ישתה יין ולא יאכל בשר, וייתן במקום חטאת י"ח פשיטים לצדקה. ואם ירצה לפדות התענית, ייתן בעד כל יום שנים עשר פשיטים לצדקה** (פסקי מהרא"י סימן ט' /ס"ו/)**. ועיין בטור י"ד מהלכות נדה סימן קפ"ה.**

לומר כל המכבה אינו מפסיד

דין השו"ע כמבואר בגמרא שבת ובראו"ש, שמותר לומר לגוי המכסה אינו מפסיד, ואפילו לקרוא לו. כתב המ"ב אסור לומר לו כבה, ולומר לו נוסח 'אם תכבה לא תפסיד' נחלקו האחרונים. עוד כתב המ"ב בשאר מלאכות אסור לומר לו כל העושה אינו מפסיד, ורק בדליקה התירו משום פסידא, ובדליקה של ספרי קודש מבואר לעיל שהתירו.

<u>כיבוי דליקה בזמנינו</u>

נהגו לכבות שריפות, **המרדכי** כתב שתירוצם הוא משום סכנת נפשות לקטנים וחשש ספק נפשות מהגויים שיראו שנותנים לדליקה להתפשט, ואין היתר זה ברור, אך מוטב שיהיו שוגגים ממזידים והנח להם לישראל. **תרומת הדשן ואשירי** יש להקל מסכנת הגויים כדלעיל, ועוד שיבואו לשלול ולחטוף הזמן הדליקה ולבסוף יפגעו בישראל. **רמ״א** פסק כתרומת הדשן וכתב עוד החשש של פיקוח נפש, אך אסור לחלל שבת אפילו בדרבנן להציל ממון, ואם חילל יתענה מ׳ יום שני וחמישי ולא יאכל בשר ויין בליל התענית, וייתן י״ח פשיטים לצדקה במקום חטאת, ולפדות התענית ייתן י״ב פשיטים בעד כל יום. ודווקא כשעבר בשוגג או במזיד שבא להחביא ממונו מליסטים, אך אם היה במזיד בשאט נפש צריך כפרה יותר.

<u>סעיף כז</u>

גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה יכול לכבותה, בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ, והרמב״ם אוסר בשל עץ.

<u>כיבוי גחלת במקום היזק</u>

בגמרא שבת מבואר כיבוי גחלת מתכת שהוא דרבנן מותר במקום שיכול להזיק, כיבוי עץ לר׳ יהודה אסור אף אם לא מכוון להשתמש בפחם והוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ור׳ שעון מתיר דמלאכה שאינה צריכה לגופה דרבנן. להלכה, פסק שו״ע ההיתר בשל מתכת ועץ והביא שהרמב״ם אסר בעץ.

סימן רמב - להזהר בכבוד שבת 1
סימן רמג - דין המשכיר שדה ומרחץ לאינו יהודי 4
סעיף ב 6
סימן רמד - איזה מלאכות יכול האינו יהודי לעשות בעד הישראל 8
סימן רמה - ישראל ואינו יהודי שותפין, איך יתנהגו בשבת 14
סימן רמו - דיני השאלה והשכרה לאינו יהודי בשבת 19
סעיף א 19
השאלה והשכרה לגוי קודם שבת 19
סעיף ב 20
השאלה לגוי בשבת או סמוך לה 20
סעיף ג 20
השאלת והשכרת בהמה לגוי בשבת 21
סעיף ד 22
השכרה באחריות הגוי 22
סעיף ה 22
בהמת ישראל וגוי בשותפות 22
סימן רמז - דין אינו יהודי המביאים כתבים בשבת 24
סעיף א 24
שליחת אגרת ביד גוי 24
סעיף ב 24
קצץ שלא במדויק 25
סעיף ג 25
קצץ עימו לשכיר יום 25
סעיף ד 25
נכרי המוליך בחינם 25
סעיף ה 25
נכרי ההולך ממילא 25
סעיף ו 25
גוי השכור לשנה 26
סימן רמח - דין המפליג בספינה וההולך בשיירא בשבת 27
סעיף א 27

הפלגה בערב שבת 27
סעיף ב........ 29
הפלגה המותרת בערב שבת 29
סעיף ג 29
הפלגה בשבת עצמה 29
סעיף ד........ 30
יציאה בשיירא 31
סימן רמט - דינים השייכים לערב שבת........ 33
סעיף א 33
הליכה בערב שבת ג' פרסאות 33
סעיף ב........ 33
קביעות סעודה בערב שבת 34
סעיף ג 35
מצוה להתענות בערב שבת........ 35
סעיף ד........ 35
תענית בערב שבת 35
סימן רנ - הכנת הסעודות לשבת........ 37
סעיף א 37
זריזות הכנת צרכי שבת בעצמו........ 37
סעיף ב........ 38
להרבות במטעמים........ 38
סימן רנא - שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה 39
סעיף א 39
מלאכות האסורות בערב שבת 39
סעיף ב........ 40
מלאכות המותרות בערב שבת 40
סימן רנב - מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בע"ש כדי שיהיו נגמרים בשבת........ 42
סעיף א 42
להתחיל מלאכה המסתיימת בשבת........ 42
סעיף ב........ 43
נתינת בגדים לכובס 43

סעיף ג ... 45
מלאכה מפורסמת ... 45
סעיף ד ... 45
הנאה ממלאכה שעשה הנכרי עבור הישראל בשבת ... 45
סעיף ה ... 45
מלאכות נוספות שנמשכות מאליהן ... 46
סעיף ו ... 46
יציאה סמוך לחשיכה בכלים ... 46
סעיף ז ... 47
למשמש כליו בערב שבת ... 47
סימן רנג - דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בע״ש ... 48
סעיף א ... 48
עיקר דיני שהייה ... 49
סעיף ב ... 55
תנאי החזרה לכירה ... 55
סעיף ג ... 58
חזרה על גבי קדירה ריקנית ... 58
סעיף ד ... 59
הוספת מים חמים לקדרה רותחת ... 59
סעיף ה ... 59
חימום תבשיל בשבת על ידי ישראל ועל ידי גוי ... 60
סימן רנד - דיני תבשילין המוכנים מע״ש כדי להגמר בשבת ... 63
סעיף א ... 63
שהיית צלי ... 63
סעיף ב ... 65
שהיית צלי על גבי גחלים ... 65
סעיף ג ... 65
דיעבד ששהה צלי ... 66
סעיף ד ... 66
שהיית פירות קודם שבת ... 66
סעיף ה ... 66

שהיית פת ורדייתה בשבת....67
סעיף ו....69
הנותן פת בשבת עצמה....69
סעיף ז....69
רדייה בתנורים שלנו....69
סעיף ח....70
שהיית עססיות ותורמוסין....70
סעיף ט....70
שהיית מים....70
סימן רנה – הכנת האש קודם הכנסת שבת....72
סעיף א....72
הדלקת מדורה סמוך לשבת....72
סעיף ב....73
הדלקת פחמים סמוך לשבת....73
סעיף ג....73
חומרי בעירה בהדלקה....73
סימן רנו – שש תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת....75
סעיף א....75
תקיעות והבדלה ממלאכה....75
סימן רנז - דיני הטמנת חמין....76
סעיף א....76
עיקר איסור הטמנה....76
סעיף ב....77
הנחת כיסוי על הקדירה....78
סעיף ג....78
מה מוסיף הבל ומה לא....78
סעיף ד....79
שינויים בדבר המוטמן....79
סעיף ה....80
הטמנה בכלי שני....80
סעיף ו....80

הטמנת צונן 81
סעיף ז 81
תבשיל חי או מבושל האם מותר בהטמנה.. 81
סעיף ח 82
הטמנה בגחלים 82
סימן רנח – שמותר להשים ערב שבת דבר קר על קדירה חמה 85
סעיף א 85
הטמנת צונן בדבר שאינו מוסיף הבל בשבת ומבעוד יום........................ 85
סימן רנט – כמה דיני הטמנה וטלטולם 86
סעיף א 86
טלטול מוכין וגיזי צמר שטמן בהם 86
סעיף ב... 86
טלטול אבנים הנמצאים סביב הקדירה 86
סעיף ג 87
נטילת והחזרת קדרה מהטמנה 87
סעיף ד... 87
טמן בדבר שאינו ניטל וכיסה בדבר הניטל 87
סעיף ה 87
טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל 87
סעיף ו 87
הטמנה באבנים משבת ליום טוב 87
סעיף ז 88
סתימת פי תנור ולשוב לטוחו 88
סימן רס – דיני הכנסת שבת.. 89
סעיף א 89
הכנות לשבת.. 89
סעיף ב... 89
ג' דברים לשאול בני ביתו.. 89
סימן רסא – זמן הדלקת הנרות לשבת.. 90
סעיף א 90
האסור והמותר בבין השמשות 90

סעיף ב.......... 90
תוספת שבת.......... 91
זמן השקיעה וצאת הכוכבים.......... 91
סעיף ג.......... 91
הדלקת נרות למי שאינו בקי.......... 91
סעיף ד.......... 91
קבלת השבת.......... 92
סימן רסב – לקדש השבת בשלחן ערוך ובכסות נקיה.......... 93
סעיף א.......... 93
תיקון ענייני הבית בערב שבת.......... 93
סעיף ב.......... 93
לבישת בגדים נאים.......... 93
סעיף ג.......... 93
שמחה בביאת השבת.......... 93
סימן רסג – מי ומי המדליקין, ואם טעו ביום המעונן.......... 94
סעיף א.......... 94
שיהיה הנר יפה כמה נרות מדליקין ומי ששכחה להדליק.......... 94
סעיף ב.......... 94
חיוב הדלקת נר שבת.......... 94
סעיף ג.......... 94
נשים מוזהרות יותר מהאנשים.......... 94
סעיף ד.......... 95
ממתי עד מתי מדליק נר שבת.......... 95
היה הנר דלוק מבעוד יום.......... 95
סעיף ה.......... 95
ברכה על נרות שבת יום טוב ויום כיפור.......... 95
חופה המתאחרת עד אחר השקיעה.......... 95
מתי לברך על ההדלקה.......... 96
סעיף ו.......... 96
בחורים הלומדים חוץ לביתם.......... 96
סעיף ז.......... 96

אורח שאין לו חדר מיוחד 96
סעיף ח 96
ברכה על תוספת אורה........ 96
סעיף ט 96
שצריך להנות מהנר........ 97
סעיף י 97
קבלת שבת בהדלקה 97
הדלקה במקום ההנחה........ 97
סעיף יא........ 97
קבלת שבת בתפילה מבעוד יום........ 98
סעיף יב 98
רוב הקהל קיבלו שבת 98
סעיף יג........ 98
מוקצה עליו ורוב הקהל קיבלו שבת 98
סעיף יד 98
קיבלו שבת בטעות........ 98
טלטול ונגיעה בנר שהודלק לכבוד שבת 99
סעיף טו........ 99
תפילת מנחה במקום שקיבלו שבת........ 99
סעיף טז........ 99
הגיע סמוך לברכו ולא התפלל מנחה........ 99
סעיף יז 99
לומר למי שלא קיבל לעשות עבורו מלאכה........ 99
סימן רסד – דיני הפתילה והשמן 101
סעיף א 101
פתילות הכשרות להדלקה........ 101
כשיש נר אחד כשר הדין להדליק שאר נרות 101
צמר גפן וקנבוס........ 101
סעיף ב........ 101
כרך דבר המותר על דבר האסור 101
סעיף ג 102

שמנים הכשרים 102
סעיף ד 102
נתן מעט שמן בשמנים פסולים 102
סעיף ה 102
הדלקה בחלב מהותך 102
סעיף ו 102
שאר שמנים ושמן זית 102
סעיף ז 103
כרך דבר פסול סביב פתילה כשירה 103
סעיף ח 103
להדליק רוב מה שיוצא מהפתילה 103
סעיף ט 103
האם צריך להבהב הפתילה 103
סעיף י 103
הדלקה בסמרטוטין 103
סימן רסה – דין כלים הנתנים תחת הנר 104
סעיף א 104
נתינת כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר 104
סעיף ב 104
למלא קערה שמן בצד הנר 104
סעיף ג 104
נתינת כלי תחת השמן, ביטול כלי מהיכנו 104
נגיעה בנר תלוי 105
סעיף ד 105
נתינת כלי תחת הנר לקבל ניצוצות 105
נתינת מים בתוך הנר שעווה או שמן 105
סימן רסו – דין מי שהחשיך לו בדרך 106
סעיף א 106
החשיך לו בדרך כיצד ינהג עם כיסו 106
סעיף ב 106
אין גוי יניח על החמור, דין מחמר 107

סעיף ג 107
עדיפות בחמור וחש"ו 107
סעיף ד 107
עדיפות בין חרש לשוטה 107
סעיף ה 107
עדיפות בין שוטה לקטן 107
סעיף ו 107
הנותן לחש"ו יניח וייטול קודם 108
סעיף ז 108
אין עימו אף אחד יוליך פחות מכשיעור 108
סעיף ח 108
יצא סמוך לחשכה וחשכה לו 108
סעיף ט 108
כיצד לפרק כלים מהחמור, ביטול כלים לשעה 109
סעיף י 109
חשכה לו בדרך ותפילין בראשו 109
סעיף יא 109
מה יעשה בחבילתו שעל כתפו 109
סעיף יב 109
מחלוקת אם ההיתר לעיל הוא גם בכיס 110
שכח כיסו עליו בשבת 110
סעיף יג 110
מצא ארנק בשבת 110
סימן רסז - דיני התפלה בערב שבת 111
סעיף א 111
דיני תפילת מנחה בערב שבת 111
סעיף ב 111
זמן תפילת ערבית 111
סעיף ג 112
ברכות קריאת שמע 112
סימן רסח - דין הטועה בתפלת השבת 114

סעיף א 114
נוסח תפילת ערבית של שבת 114
סעיף ב........ 114
התחיל תפילת חול בשבת........ 114
סעיף ג 115
התחיל מילת 'אתה' ונזכר קודם שהמשיך 'חונן' 115
סעיף ד........ 115
טעה והתפלל של חול חוזר 115
סעיף ה 116
טעה והתפלל של חול כיצד ינהג 116
סעיף ו 116
החליף תפילות שבת זו בזו 116
סעיף ז 116
חוזרים ואומרים ויכולו........ 116
סעיף ח 116
ברכת מעין שבע........ 116
סעיף ט 117
ברכת מעין שבע ביום טוב........ 117
סעיף י 117
ברכת מעין שבע במקום חתנים אבלים ועראי........ 117
סעיף יא........ 117
ברכה בשבת שאחר יום טוב 117
סעיף יב 117
לשתוק באמירת ויכולו 117
סעיף יג........ 117
יוצא ידי חובה בתפילת מעין שבע 118
סימן רסט – דין הקידוש בבית הכנסת........ 119
סעיף א 119
קידוש בבית הכנסת 119
סימן רע – לומר משנת במה מדליקין........ 120
סעיף א 120

אמירת במה מדליקין וזמנו 120
סעיף ב 120
מתי אין אומרים במה מדליקין 120
סימן רעא - דיני קידוש על היין 121
סעיף א 121
חיוב קידוש בשבת 121
סעיף ב 122
דיני קידוש בנשים 122
סעיף ג 123
קדימת קידוש הלילה 123
סעיף ד 124
אכילה קודם קידוש, והסועד בסמוך לשבת 124
סעיף ה 125
שותה סמוך לשבת ונמלך בפיו לקדש 125
סעיף ו 126
גמר סעודתו וקידש היום קודם ברכת המזון 126
סעיף ז 127
דיעבד שטעם קודם קידוש 127
סעיף ח 127
תשלומין לקידוש הלילה 128
סעיף ט 128
מפה מעל ומתחת לפת 128
סעיף י 128
דין הכוס וסדר קידוש 128
סעיף יא 128
מי שאין לו אלא כוס יין אחד 129
סעיף יב 129
נטל ידיו קודם קידוש 129
סעיף יג 129
כמה צריך לשתות מכוס הקידוש 129
סעיף יד 130

טעימת אדם אחר וצירוף שאר המסובים 130
סעיף טו 130
דיבר או נשפך קודם שטעם 130
סעיף טז 131
לא ישתו עד שישתה המברך 131
סעיף יז 131
שיטעמו המסובים מכוס שאינו פגום 131
סימן רעב - על איזה יין מקדשים 132
סעיף א 132
יין שירחו רע ויין מגולה 132
סעיף ב 132
קידוש על מיץ ענבים 132
סעיף ג 132
יין שיש בו קמחין, יין שחור, יין מתוק 132
סעיף ד 132
יין לבן 133
סעיף ה 133
מזיגת היין במים 133
סעיף ו 133
יין צימוקים 133
סעיף ז 133
יין משמרים או חרצנים 133
סעיף ח 133
יין מבושל ושיש בו דבש או סוכר 134
סעיף ט 134
קידוש על שיכר ופת 134
סעיף י 134
ברכה על יין בסעודה 135
סימן רעג – שיהיה הקידוש במקום סעודה 136
סעיף א 136
קידוש במקום סעודה 136

סעיף ב.. 136
נמלך לאכול במקום אחד 136
סעיף ג 136
קידוש במקום סעודה... 137
סעיף ד.. 137
לקדש לאחרים כשאינו סועד 137
סעיף ה 137
שתייה ושאר מאכלים לקידוש במקום סעודה 138
סעיף ו 138
שמיעת קידוש מהנמצא בבית אחר 138
סעיף ז 138
לקדש לאור הנר 138
סימן רעד – דיני בציעת הפת בשבת 139
סעיף א 139
מצוות לחם משנה צורת הבציעה 139
סעיף ב.. 139
לבצוע פרוסה גדולה.. 139
סעיף ג 139
טעימת המסובים אחר הבוצע 139
סעיף ד.. 139
פת בסעודה ראשונה ושניה.. 139
סימן רעה – דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת 140
סעיף א 140
איסור קריאה לאור הנר 140
סעיף ב.. 141
שנים הקורין 141
סעיף ג 142
שומר שלא יטה 142
סעיף ד.. 142
אדם חשוב.. 142
סעיף ה 142

קריאה לאור מדורה 142
סעיף ו 142
תינוקות הקוראים לאור הנר 143
סעיף ז 143
קריאת במה מדליקין לאר הנר 143
סעיף ח 143
קריאה לאור הנר ביום כיפור 143
סעיף ט 143
קריאת הגדה לאור הנר 144
סעיף י 144
הרב רשאי לסדר פרשיותיו 144
סעיף יא 144
להבחין בין כלים לאור הנר 144
סעיף יב 144
שמש הרוצה לבדוק כלים לאור הנר 145
סימן רעו – דיני נר שהדליק אינו יהודי בשבת 146
סעיף א 146
הנאה מנר שהדליק גוי 146
סעיף ב 147
מלאכה שעשה גוי בפני יהודים וגויים 147
סעיף ג 147
האומר לעבדו לילך עימו והדליק נר 148
סעיף ד 148
ריבוי הנאה שעשה הגוי בשביל ישראל 148
סעיף ה 148
אמירה לגוי לעשות מדורה 148
סימן רעז - שלא לגרום כיבוי הנר 149
סעיף א 149
נר המונח אחורי הדלת 149
סעיף ב 149
פתיחה וסגירת דלת כנגד המדורה 149

סעיף ג 149
ניעור טבלה שיש עליה נר 150
מה נחשב מניח לדעת לעניין בסיס.. 150
בסיס לדבר האסור והמותר 150
לגעת בטבלא.. 150
סעיף ד... 150
הדלקת נרות על גבי אילן 151
סעיף ה 151
כפיית קערה על נר 151
סימן רעו - דיני נר שהדליק אינו יהודי בשבת 152
סעיף א 152
הנאה מנר שהדליק גוי.. 152
סעיף ב... 153
מלאכה שעשה גוי בפני יהודים וגויים.. 153
סעיף ג 153
האומר לעבדו לילך עימו והדליק נר 154
סעיף ד... 154
ריבוי הנאה שעשה הגוי בשביל ישראל... 154
סעיף ה 154
אמירה לגוי לעשות מדורה... 154
סימן רעח - שיכול לכבות הנר בשביל החולה 155
סעיף א 155
כיבוי נר לצורך 155
מקורות מלאכה שאיה צריכה לגופה 155
סימן רעט - דיני טלטול הנר בשבת... 156
סעיף א 156
טלטול נר ושימוש מותר השמן שבו 156
סעיף ב... 156
טלטול הנר לצורך 156
סעיף ג 157
טלטול הנר על ידי לחם.. 157

סעיף ד 157
תנאי מערב שבת לטלטול הנר 158
סעיף ה 158
טלטול נר שהודלק בהיתר או בשוגג 158
סעיף ו 158
נר ישן ומאוס 159
סעיף ז 159
טלטול מנורה של פרקים 159
סימן רפ - תשמיש המטה בשבת 160
סעיף א 160
מצוות עונה בשבת 160
סעיף ב 160
בעילת בתולה בליל שבת 160
סימן רפא שלא יכרע בולך אנחנו מודים 161
סעיף א 161
זמירות נוספות בתפילת שבת 161
סימן רפב - קריאת התורה והמפטיר בשבת 162
סעיף א 162
חיוב קריאת התורה ומנין העולים 162
סעיף ב 163
מה קורא המוסיף 163
סעיף ג 163
מי כשר למנין שבעה 163
סעיף ד 164
דין עליית המפטיר והקדיש 164
סעיף ה 166
אחד משבעה עולים שבא להפטיר 166
סעיף ו 166
שליח ציבור שסיים הפרה בששי 166
סעיף ז 166
קרא הפרשה ודילג פסוק 167

סימן רפג - למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת 168
סעיף א 168
טעם שאין מוציאים ב' ספרי תורה בשבת 168
סימן רפד - דיני הפטרה וברכותיה 169
סעיף א 169
דיני ברכות ההפטרה 169
סעיף ב 169
הזכרת ראש חודש בברכות ההפטרה 170
סעיף ג 170
ברכות התורה וההפטרה עולים למאה ברכות 170
סעיף ד 170
הפטרה על ידי קטן, קראו למפטיר מי שאינו יודע 170
סעיף ה 171
מפטיר שנשתתק באמצע קריאת ההפטרה 171
סעיף ו 171
ימתין המפטיר עד שיסיים הגולל 171
סעיף ז 172
הפטרה בשבת שהפרשיות מחוברות, אמירת נוסחים אחר הפטרה 172
סימן רפה - לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום 173
סעיף א 173
חיוב קריאת שנים מקרא ואחד תרגום 173
סעיף ב 173
קריאת רש"י במקום תרגום 173
סעיף ג 174
זמן הקריאה 174
סעיף ד 175
עד מתי יכול לקרוא 175
סעיף ה 175
לקרוא בזמן קריאת התורה 175
סעיף ו 175
מלמדי תינוקות 176

סעיף ז 176
קריאה ביום טוב 176
סימן רפו דיני תפלת מוסף בשבת 177
סעיף א 177
זמן התפילה ומה הדין כשלא התפלל 177
סעיף ב 177
יחיד בתפילת המוספין 178
סעיף ג 178
אכילה קודם תפילת מוסף 178
סעיף ד 178
המאחר להתפלל מוסף והגיע זמן מנחה 179
סעיף ה 179
ברכו אחר קדיש בתרא 179
סימן רפז - ניחום אבלים וביקור חולים בשבת 180
סעיף א 180
ניחום אבלים וביקור חולים 180
סימן רפח דין תענית ודין תענית חלום בשבת 181
סעיף א 181
לאכול תוך שש שעות 181
סעיף ב 181
אדם המזיק לו האכילה 181
סעיף ג 182
המתענה בכל יום 182
סעיף ד 182
תענית חלום בשבת 182
סעיף ה 183
על איזה חלום מתענים בשבת 184
סעיף ו 184
אמירת עננו למתענה בשבת 184
סעיף ז 184
זמן אכילת סעודת שבת 185

סעיף ח 185
תענית בשבת על צרה 185
סעיף ט 185
צעקה בתפילה בשבת 185
סעיף י 186
זעקה על חולה שיש בו סכנה 186
סימן רפט - סדר סעודת שחרית של שבת 187
סעיף א 187
סדר סעודת שחרית 187
סעיף ב 187
במה מקדשים קידוש היום 187
סימן רצ - בשבת ישלים מאה ברכות בפירות 189
סעיף א 189
להשלים מאה ברכות 189
סעיף ב 189
קביעות לימוד ביום השבת 189
סימן רצא - דין שלש סעודות 191
סעיף א 191
דין סעודה שלישית 191
סעיף ב 191
זמן סעודה שלישית 192
סעיף ג 192
הנמשך בסעודת הבוקר 192
סעיף ד 193
קידוש ולחם משנה בסעודה שניה 193
סעיף ה 194
מה אוכל בסעודה שלישית 194
סעיף ו 194
חיוב נשים בסעודה שלישית 194
סימן רצב - דין תפלת מנחה בשבת 195
סעיף א 195

סדר התפילה 195
סעיף ב 195
אמירת צדקתך 195
סימן רצג - דיני ערבית במוצאי שבת 196
סעיף א 196
זמן תפילת ערבית במוצאי שבת 196
סעיף ב 196
שעת צאת שבת 196
סעיף ג 197
להבדיל קודם צאת הכוכבים 198
סימן רצד - דיני הבדלה בתפלה 199
סעיף א 199
אמירת אתה חוננתנו 199
סעיף ב 200
שכח להבדיל בתפילה ואין לו יין 200
סעיף ג 200
שכח להבדיל בתפילה במוצאי שבת שחל בו ט' באב 200
סעיף ד 200
שכח לומר אתה חוננתנו ונזכר אחר סיום הברכה 200
סעיף ה 201
השוכח ורוצה לחזור ולהתפלל בתורת נדבה 201
סימן רצה הבדלה שעושה שליח ציבור 202
סעיף א 202
נוסח התפילה במוצאי שבת, הבדלה בבית הכנסת 202
סימן רצו דיני הבדלה על היין 203
סעיף א 203
סדר הבדלה והנהגותיה 203
סעיף ב 204
על איזה משקין מבדילים 204
סעיף ג 205
אין לו יין או שיש לו כוס אחד להבדלה ולברכת המזון 205

סעיף ד 206
יש לו להבדלה או לקידוש 206
סעיף ה 206
יש לו להבדלה או לנר חנוכה 206
סעיף ו 206
הבדלה מיושב או מעומד וסדר אחיזת הכוס 206
סעיף ז 207
הבדלה בבית אחר הבדלה בבית הכנסת 207
סעיף ח 207
הבדלה לנשים 207
סימן רצז דיני בשמים להבדלה 209
סעיף א 209
חיוב בשמים ונוסח הברכה 209
סעיף ב 209
בשמים שלא מברכים עליהם 209
סעיף ג 209
בשמים המונחים לבשם יין של עובדי כוכבים 210
סעיף ד 210
לברך על ההדס 210
סעיף ה 210
אדם שאין לו חוש ריח 211
סימן רצח דיני נר הבדלה 212
סעיף א 212
חיוב נר ונוסח הברכה 212
סעיף ב 212
לברך על אבוקה 213
סעיף ג 213
סעיף ד 214
אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו 214
סעיף ה 214
אין מברכים על נר שלא שבת 215

סעיף ו 215
נר שהודלק מנר אחר 215
סעיף ז 215
הולך חוץ לכרך 215
סעיף ח 215
ברכה במוצאי יו"כ 215
סעיף ט 215
ברכה על גחלים 216
סעיף י 216
אור של כבשן 216
סעיף יא 216
נר בית הכנסת 216
סעיף יב 216
נר של מתים 216
סעיף יג 216
סעיף יד 217
אחד מברך לכולם בבית המדרש 217
סעיף טו 217
ראייה ושימוש לאורה 217
סימן רצט – שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל 218
סעיף א 218
איסור אכילה ושתיה עד שיבדיל 218
סעיף ב 218
היו שותים ואמרו בואו נבדיל 218
סעיף ג 218
הפוסק להבדלה לא יברך גפן 219
סעיף ד 219
הנהגת הכוסות בגומר סעודתו 219
סעיף ה 219
אכל ולא הבדיל 219
סעיף ו 219

עד מתי יכול להבדיל 219
סעיף ז 220
ברכת יין הבדלה לפטור יין שבסעודה 220
סעיף ח 220
סעיף ט 220
סועד סמוך להבדלה 220
סעיף י 221
עשיית מלאכה קודם הבדלה 221
סימן ש שיסדר שלחנו במוצאי שבת 222
סעיף א 222
סעודה רביעית 222
סימן שא – באיזה כלים מותר לצאת בשבת ואיזה מהם אסורים 223
סעיף א 223
איסור ריצה בשבת 223
סעיף ב 223
בחורים המתענגים בקפיצתם 223
סעיף ג 224
לדלג מעל אמת המים 224
סעיף ד 224
הולך לדבר מצוה 224
סעיף ה 225
החוזר מהליכה לדבר מצוה 225
סעיף ו 225
הולך לשמור פירותיו 225
סעיף ז 225
סעיף ח 227
יציאה במחט לכתחילה ודיעבד 227
סעיף ט 228
יציאה בטבעת 229
סעיף י 229
מה נחשב טבעת שיש לה חותם 230

סעיף יא 230
לצאת בדבר העשוי לתכשיט ולתשמיש 230
סעיף יב 231
יציאת בעלי מלאכה בכליהם 231
סעיף יג 232
בגד המיוחד לטינוף הזב והנידה 232
סעיף יד 232
בגד דרך מלבוש המציל גם מטינוף 232
סעיף טו 233
יציאת קיטע בקב שלו 233
סעיף טז 233
יציאת קיטע בכסא סמוכות וסנדל עץ 234
סעיף יז 234
יציאה במקל 235
סעיף יח 235
הליכת סומא במקל 235
סעיף יט 235
אסור וכבלים ברגליו 235
סעיף כ 236
יציאה באנקטמין 236
סעיף כא 236
יציאה בכסוי להגן מהגשמים 237
סעיף כב 237
יציאה בכיסוי על גבי המכה 237
סעיף כג 238
יציאה בדבר המחובר לבגד 238
סעיף כד 239
יציאה בעשבי רפואה 239
סעיף כה 239
יציאה בקמיע 240
סעיף כו 242

נאמנות הרופא לומר שהוא מומחה 242
סעיף כז 242
יציאה ברפואות העשויים לסגולה 242
סעיף כח 243
יציאה בסלע על המכה 243
סעיף כט 243
יציאה בטלית על כתפו וגופו 243
סעיף ל 244
יציאה בטלית סביב הצואר 244
סעיף לא 244
עשיית צורת מרזב בקיפול הטלית 245
סעיף לב 245
טלטול מעות 245
סעיף לג 246
מעות התפורים בבגדו 246
סעיף לד 246
יציאה בסודר המקופל על כתפיו 247
יציאה בסכניתא 247
סעיף לה 247
עיטוף בלבדים הקשים 247
סעיף לו 247
שני מלבושים זה על גב זה 248
סעיף לז 248
כפפות 248
סעיף לח 248
יציאה בטלית שאינה מצויצת 248
סעיף לט 248
דבר שנפסק מהבגד וראשו עדיין מחובר 248
סעיף מ 249
חשיבת כובע 249
סעיף מא 249

המשך דין כובע 249
סעיף מב 249
המוצא תפילין 250
סעיף מג 250
המוצא ספר תורה 250
סעיף מד 250
הצלה מהדליקה 250
סעיף מה 250
הליכה בבגדים רטובים 251
סעיף מו 251
נתינת בגדים לחים מול חום 251
סעיף מז 251
שטיחת בגדים מזיעה 251
סעיף מח 251
ניגוב במגבת וטילטולה 251
סעיף מט 252
רחיצת ידיו בנהר 252
סעיף נ 252
יציאה בפאה נכרית 252
סעיף נא 252
יציאה בבד הכרוך סביב צווארו ועל ידו 252
סימן שב – דיני נקוי וקפול הבגדים בשבת 253
סעיף א 253
ניעור טלית להסיר אבק או טל 253
סעיף ב 253
מלאכת מכה בפטיש בבגד 253
סעיף ג 253
קיפול בגדים בשבת 254
סעיף ד 254
בגד הנתון תחת המכבש 254
סעיף ה 254

כסכוס חלוק וסודר 254
סעיף ו 255
ניקוי טיט שעל רגלו ונעלו 255
סעיף ז 255
ניקוי בגד מטיט 255
סעיף ח 256
גירוד מנעל 256
סעיף ט 256
דיני כיבוס בעור ובבגד 256
סעיף י 257
שרייתו זהו כיבוסו בדרך לכלוך, ניגוב מיים מרובים במגבת 257
סעיף יא 257
קינוח ידו שנתלכלכה בטיט 258
סעיף יב 258
ניגוב כלים 258
סעיף יג 258
להסתכל במראה בשבת 258
סימן שג – דיני תכשיטי אשה 259
סעיף א 259
איסור יציאה במלבושים שמא תסיר 259
סעיף ב 259
המשך דיני מלבושים 259
סעיף ג 259
יציאה בכיפה של צמר ואיצטימא 260
סעיף ד 260
יציאה בעיר של זהב 260
סעיף ה 260
יציאה בתכשיט אישה חשובה 260
סעיף ו 260
יציאה במעיל רחב 260
סעיף ז 261

יציאה במעיל רחב 261
סעיף ח 261
יציאה בנזמי האף והאוזן 261
סעיף ט 261
יציאת אישה במחט 261
סעיף י 261
יציאה בטבעת עם חותם ובלי 262
סעיף יא 262
יציאה בבושם ובתכשיט הסוגר חלוקה 262
סעיף יב 262
יציאה בשן תותבת 262
סעיף יג 262
יציאה במנעל קרוע או חדש 262
סעיף יד 262
יציאה בחוטי שיער 263
סעיף טו 263
יציאה במיני רפואות 263
סעיף טז 263
התרת וקשירת מלבוש 263
סעיף יז 263
טלטול חפץ התלוי בחגורתו 263
סעיף יח 264
יציאה בתכשיטים בזמן הזה 264
סעיף יט 265
טלטול מחט שבורה 265
סעיף כ 265
חוטים שניתנו שלא יסתם 265
סעיף כא 265
יציאה ברעלת פנים 265
סעיף כב 265
יציאה באגוז אבן ומטבע 265

סעיף כג ... 266
קשירת אגוז לבגד כדי להוציאו ... 266
סעיף כד ... 266
יציאה באבן תקומה ... 266
סעיף כה ... 266
נתינת איפור בפנים בשבת ... 266
סעיף כו ... 266
קליעת והתרת שיער ... 266
סעיף כז ... 267
לסרוק השיער ... 267
סימן שד – על איזה עבד מצווה על שביתתו ... 268
סעיף א ... 268
שביתת עבדו ... 268
סעיף ב ... 269
עבד העושה לעצמו מלאכה המותרת לו ... 269
סעיף ג ... 269
שביתת פועל שהוא שכיר ... 269
סימן שה – במה בהמה יוצאת בשבת ... 270
סעיף א ... 270
דברים המותרים לצאת בהם ... 270
סעיף ב ... 270
יציאה בחבל הסוס ... 270
סעיף ג ... 270
יציאת חמור עם רסן ברזל ... 270
סעיף ד ... 270
בהמה מורדת ... 270
סעיף ה ... 271
יציאת בעלי חיים עם טבעת ... 271
סעיף ו ... 271
יציאת בהמות בכלים שלהם ... 271
סעיף ז ... 271

יציאת בהמות במרדעת ואוכף 271
סעיף ח 271
נתינה והסרה של מרדעת על חמור וסוס 272
סעיף ט 272
אופן המותר להסיר אוכף מחמור 272
סעיף י 272
יציאה וטרחה בכלי אוכל התלוי בצוואר הבהמה 272
סעיף יא 272
יציאת בעלי חיים בלבושים 273
סעיף יב 273
יציאת בהמה בחותם 273
סעיף יג 273
יציאת גמל במטוטלת 273
סעיף יד 273
יציאת בהמה עקוד או רגול 273
סעיף טו 273
אחיזת האפסר בהולכת בהמות 274
סעיף טז 274
שלא יהא האפסר ארוך 274
סעיף יז 274
דברים האסורים ליציאת בהמה 274
סעיף יח 275
רכיבה ושימוש בבהמה 275
סעיף יט 275
בהמה שנפלה לאמת המים 275
סעיף כ 275
חליבה בשבת 276
סעיף כא 276
גבינות שעושות השפחות בשבת 276
סעיף כב 276
גוי הרוכב על גבי בהמה 276

סעיף כג 276
מסירת בהמה לרועה המשתמש בה בשבת 276
סימן שו – באיזה חפצים מותר לדבר בשבת 277
סעיף א 277
דין חפציך אסורים 277
סעיף ב 277
קריאה לבהמה מחוץ לתחום 277
סעיף ג 277
החשכה על התחום לצורך מצווה 278
סעיף ד 278
שכר שבת בפועל ושכירות מקום 278
סעיף ה 278
שכר שבת בחזנים 278
סעיף ו 279
מותר לדבר בחשבונות של מצווה 279
סעיף ז 279
מדידה בשבת 279
סעיף ח 279
הרהור בעסקיו 280
סעיף ט 280
שילוח גוי לקריאת קרובים 280
סעיף י 280
החלפת משכון בשבת 280
סעיף יא 280
קניית בית מגוי 280
סעיף יב 280
השבת אבדה והתרת נדרים בשבת 281
סעיף יג 281
הכרזה על קרקע 281
סעיף יד 281
חילול שבל להציל ביתו משמד 281

סימן שז – דיני שבת התלוים בדבור 282
סעיף א 282
איסור 'ודבר דבר' 282
סעיף ב........ 282
איסור אמירה לגוי 283
סעיף ג 283
לתת לגוי מעות שיקנה לו בשבת 283
סעיף ד........ 283
לתת לגוי מעות שיקנה לו בלי לפרש מתי 283
סעיף ה 284
היתרי אמירה לגוי 284
סעיף ו 284
חישוב חשבונות........ 285
סעיף ז 285
לומר לחברו לעמוד עימו לערב........ 285
סעיף ח 285
לומר מה יעשה למחר 285
סעיף ט 286
להחשיך לדבר שאינו ניכר........ 286
סעיף י 286
אמירה לחברו שמירה כנגד שמירה 286
סעיף יא........ 286
כיצד שואל אדם מחברו........ 286
סעיף יב 287
קריאה ברשימות אורחים ואוכל........ 287
סעיף יג........ 287
קריאה ועיון בשטרי הדיוטות........ 287
סעיף יד 287
קריאה ועיון באגרת שלא ידוע לו מה כתוב בה 288
סעיף טו........ 288
קריאת כתב שתחת הצורה........ 288

סעיף טז 288
קריאה במליצות ומשלים של שיחת חולין 288
סעיף יז 288
לימוד ספרי חכמות בשבת 289
סעיף יח 289
לשאול מן השד בשבת 289
סעיף יט 289
אמירה לגוי להצלת סחורה 289
סעיף כ 289
הנאה ממלאכה שעשה הגוי בציווי הישראל 289
סעיף כא 290
אמירה לגוי למלאכת עצמו 290
סעיף כב 290
שבות בבין השמשות לצורך מצווה 290
רמיזה לגוי למלאכה בשבת או אחר השבת 290
סימן שח – דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת 291
סעיף א 291
איסור מוקצה 291
מוקצה מחמת חסרון כיס 291
טלטול לצורך גופו ומקומו 291
כלי חשוב שהוא אינו מקפיד 291
סכין שחיטה תחוב בנדן 291
קורנס זהבים ובשמים 291
נייר חלק 291
סעיף ב 292
טלטול כלי גדול 292
סעיף ג 292
טלטול כלי שמלאכתו לאיסור 292
סעיף ד 293
טלטול כלי שמלאכתו להיתר 293
סעיף ה 293

טלטול על ידי כיכר או תינוק 293
סעיף ו 293
מוקצה מחמת גופו שברי כלים 294
סעיף ז 294
טלטול חתיכת חרס שנשברה מכלי 294
דבר שאינו שייכות לכלי 295
טלטול נר ופתילה 295
סעיף ח 295
טלטול דלתות שנפרקו 295
סעיף ט 295
ליטול ולהחזיר דלת שידה תיבה ומגדל 295
סעיף י 296
טלטול כיסויי כלים ובור 296
סעיף יא 296
טלטול מחט בשבת 296
סעיף יב 296
טלטול שיירי מחצלאות 296
סעיף יג 297
טלטול שיירי בגדים שבלו 297
סעיף יד 297
הוצאת מנעל מהדפוס 297
סעיף טו 297
טלטול סנדל שנפסקה רצועתו 297
סעיף טז 298
לקיחת חלוק מקנה אחר הכביסה 298
כירה או ספסל שנשמט רגלו 298
סעיף יז 298
טלטול לבנים שנותרו מהבניין 298
סעיף יח 299
טלטול קוץ המונח ברשות הרבים 299
סעיף יט 299

טלטול סולם 299
סעיף כ........ 299
חריות של דקל, דין מוקצה במחובר 300
טלטול דלי בזמורה 300
סעיף כא 300
נדבך של אבנים 300
סעיף כב........ 301
ייחוד אבן לתשמישים שונים........ 301
סעיף כג 301
הברחת זבובים עם ענף דקל........ 301
סעיף כד........ 301
טלטול פשתן וצמר למכה........ 302
סעיף כה 302
טלטול עורות 302
סעיף כו 302
טלטול נסרים 302
סעיף כז 302
פינוי השולחן........ 303
סעיף כח 303
טלטול חבילי עצים וקש 303
סעיף כט 303
טלטול הראוי לבהמה ועוף........ 303
סעיף ל........ 304
טלטול גרעיני תמרים ופירות........ 304
סעיף לא 304
טלטול בשר חי 304
סעיף לב........ 304
טלטול דג מליח 304
סעיף לג 305
טלטול קמיע בשבת........ 305
סעיף לד........ 305

טלטול קיא וצואה, גרף של רעי 305
סעיף לה 305
החזרת גרף של רעי 305
סעיף לו 305
עשיית גרף של רעי לכתחילה 306
סעיף לז 306
היתר גרף במקום הפסד 306
סעיף לח 306
הכנת עפר לשימוש בשבת 306
סעיף לט 306
טלטול בעלי חיים, כפיית הסל לאפרוחים 307
סעיף מ 307
לדדות בעלי חיים 307
סעיף מא 307
דידוי ילד 307
סעיף מב 307
נגיעה ונענוע במוקצה 308
סעיף מג 308
טלטול על ידי נפיחה 308
סעיף מד 308
לשבור חתיכת חרס לשימוש 308
סעיף מה 308
טלטול כדור 308
סעיף מו 308
טלטול זרע תולעים 308
סעיף מז 309
טלטול בגד שעטנז 309
סעיף מח 309
טלטול מניפה 309
סעיף מט 309
טלטול מטאטא 309

סעיף נ 309
טלטול ספרי חכמות 309
סעיף נא 309
טלטול שעון 310
סעיף נב 310
מוקצה לעשירים 310
סימן שט – טלטול על ידי דבר אחר אם מותר בשבת 311
סעיף א 311
ליטול תינוק או לילך עימו כשיש בידו מוקצה 311
סעיף ב 311
נטילת כלכלה ודלעת שיש בהם אבן 311
סעיף ג 311
טלטול סלסלה שיש בה אבן 312
סעיף ד 312
בסיס לדבר האסור דווקא מדעת 312
מפה שיש עליה נרות 312
הנחת מוקצה על בסיס של חברו 313
סעיף ה 313
טלטול מהצד לצורך מקומו – לדבר המותר 313
סימן שי – דיני מוקצה בשבת 314
סעיף א 314
מוקצה מחמת מיאוס 314
סעיף ב 314
מוקצה באוכלין 314
מוקצה באוכל גוי 314
סעיף ג 315
מוקצה לחצי שבת 315
טלטול הסכין לאחר מילה 315
סעיף ד 315
היה ראוי בבין השמשות ולא ידע 315
סעיף ה 315

הזמנה למוקצה 315
סעיף ו 316
ביטול כלי מהיכנו 316
סעיף ז 316
בסיס כשייחד וסילק האיסור לפני שבת 316
בסיס כשהאיסור מונח על מקום תפל בהיתר – כיס בגד עם מעות 317
שולחן שיש מוקצה במגירה 317
סעיף ח 317
בסיס לדבר המותר והאסור 317
סעיף ט 318
תיבה שיש בה דבר האסור והמותר 318
סימן שיא – דיני מת בשבת ושאר טלטול מן הצד 319
סעיף א 319
להציל מת מפני הדליקה, טלטול מן הצד 319
מת המוטל בחמה 319
סעיף ב 319
מת המוטל והסריח 320
סעיף ג 320
נתן עליו אחד מבגדיו 320
סעיף ד 321
מת בכסותו 321
סעיף ה 321
טלטול מן הצד למת 321
סעיף ו 321
שמירה על המת על ידי עשיית אוהל 321
סעיף ז 322
דברים המותרים לעשות למת 322
סעיף ח 322
טלטול מן הצד 322
הוצאת צנון שטמן באדמה 322
בסיס באוכלין 323

סעיף ט 323
נטילת פירות הטמונים בתבן או בקש 323
סימן שיב – הנצרך לנקביו במה מקנח בשבת 324
סעיף א 324
טלטול אבני בית הכיסא 324
סעיף ב 324
אבנים שירדו עליהם גשמים 324
סעיף ג 324
צרור שעלו בו עשבים 325
סעיף ד 325
קינוח ברגב אדמה ובחרס 325
סעיף ה 325
עדיפות צרור ודבר אחר 325
סעיף ו 325
היתר שימוש בעשבים מחוברים 326
סעיף ז 326
אסור למשמש בצרור בשבת 326
סעיף ח 326
משמוש בברזא בפי הטבעת 326
סעיף ט 326
ליפנות בשדה ניר 326
סעיף י 327
לצדד אבנים כמין מושב 327
סימן שיג – טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת 328
סעיף א 328
סתימת חלון בפקק וסגירת דלת בקנה ונגר 328
סעיף ב 331
חילוק בין סוגי הנגר 331
סעיף ג 331
סגירת פתח בדלת קשורה 332
סעיף ד 332

סגירת פתח בדלת שאינה קשורה 333
סעיף ה 333
דלת תיבה שידה ומגדל 333
סעיף ו 334
מטה וכוס של פרקים 334
סעיף ז 336
סמיכת קורה שנשברה 337
סעיף ח 337
החזרת רגל שנשמט מספסל 337
סעיף ט 337
איסור תקיעת עץ בעץ 337
סעיף י 338
פיזור תבן בחצר שנתקלקלה 338
סימן שיד – דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת 339
סעיף א 339
בנין וסתירה בכלים 339
סעיף ב 342
פתיחת נקב שנסתם 342
סעיף ג 342
פתיחה על ידי כלי מיוחד 343
סעיף ד 343
להכות בברזא על ברזא שנסתמה 343
סעיף ה 343
ליתן קנה או עלה הדס בחבית 343
סעיף ו 344
להתיז ראש החבית או לנקוב בה 344
סעיף ז 346
שבירת חותמות ופותחות 346
סעיף ח 347
סתירת חותלות של תמרים 347
סעיף ט 348

לחתוך קשרי שיפוד הקשור באוכל 348

סעיף י 348

הפקעת חותמות שבקרקע 348

סעיף יא 348

נתינת שעוה או שמן בנקב החבית 349

סעיף יב 350

הוצאת סכין התקוע בכותל או בספסל 350

סימן שטו – דברים האסורים משום אוהל בשבת 351

סעיף א 351

אוהל ומחיצת עראי 351

סעיף ב 353

תוספת אוהל עראי 353

סעיף ג 354

אוהל עראי שלא כסדר מותר 354

סעיף ד 356

עשייה וסתירה אוהל על מיטה 356

סעיף ה 356

כסא העשוי פרקים 356

סעיף ו 357

סידור חביות זו על גב זו 357

סעיף ז 357

אוהל שאין צריך לאויר שתחתיו 357

סעיף ח 358

תנאי שיפוע אוהל 358

סעיף ט 359

תליית משמרת 359

סעיף י 359

טלית ופרוכת שיש להם חוט 359

סעיף יא 360

כילת חתנים 360

סעיף יב 360

תליית פרוכת 360
סעיף יג 361
אוהל בכיסוי כלים 361
סימן שטז – צידה האסורה ומותרת בשבת........ 363
סעיף א 363
גדר מלאכת צידה 363
סעיף ב........ 363
צבי ישן וכדומה........ 363
שיסוי כלב אחר חיה 363
סעיף ג 364
דבר שאין מינו ניצוד פטור 364
סעיף ד........ 364
פריסת מחצלת על כוורת 364
סעיף ה 364
סגר הדלת בפני הצבי 364
סעיף ו 365
ישיבה בפתח הבית למנוע יציאה........ 365
סעיף ז 365
הצד נחשים ושאר מזיקים 365
סעיף ח 365
צידה בשרצים 365
חבלה בשרצים 366
החובל באדם 366
סעיף ט 366
צידת והריגת פרעוש........ 366
הריגת כינים 366
סעיף י 367
הריגת מזיקים 367
סעיף יא........ 367
דריסה ושפשוף על גבי קרקע........ 367
סעיף יב 368

חיה ועוף ברשותו 368
סימן שיז - דין קשירה ועניבה בשבת 369
סעיף א 369
קשרים האסורים והמותרים בשבת 369
סעיף ב 370
נשמטו לו רצועות 370
סעיף ג 371
התרת בית הצוואר 371
קריעת תפירה שאינה של קיימא 371
סעיף ד 371
קשירת דלי במשיחה 371
סעיף ה 372
קשר עניבה 372
סעיף ו 372
קשירה בפני הפרה 372
סעיף ז 372
טלטול חבל גרדי 373
סימן שיח – דין המבשל בשבת 374
סעיף א 374
המבשל בשבת מזיד ושוגג 374
סעיף ב 377
השוחט והמבשל לחולה 377
סעיף ג 378
בישול בתולדות האור והחמה 379
סעיף ד 379
בישול אחר בישול 379
בישול אחר בישול בלח 380
בישול אחר בישול בדבר שלא בושל כל צרכו 380
בישול אחר בישול ביבש על ידי שרייה בחמין 380
מחזי כמבשל וקלי הבישול בכלי שני 380
סעיף ה 381

בישול אחר צלייה ואפייה ולהיפך 381
סעיף ו 382
ליתן בשבת כלי עם תבשיל לח על גבי קדירה טמונה 382
סעיף ז 382
להניח דבר לח על קדירה הנמצאת על האש 383
סעיף ח 383
נתינת תבשיל יבש על קדירה העומדת על האש 383
סעיף ט 383
נתינת תבלין בכלי ראשון שעל האש 384
נתינת מלח בכלי ראשון שהסיר מהאש 384
נתינת בשר בכלי ראשון שהסיר מהאש 384
דיעבד שנתן מלח בכלי ראשון שעל האש 384
הגדרת כלי ראשון 385
סעיף י 385
עירוי מכלי ראשון 385
סעיף יא 385
נתינת חמין לצונן ולהיפך באמבטי 385
סעיף יב 386
נתינת חמין לצונן ולהיפך במיחם 386
סעיף יג 387
נתינת קיתון מים בכלי מים חמים 387
סעיף יד 387
נתינת קיתון מים ומאכלים כנגד המדורה 387
סעיף טו 388
נתינת דבר מבושל כנגד המדורה 388
סעיף טז 388
נתינת אינפאנדה כנגד האש – דין נולד 388
סעיף יז 389
הנחה על מיחם 389
סעיף יח 389
הגסה והוצאה בכף מהקדירה 389

סעיף יט 390
טיחת שמן ושום על הצלי – דבר גוש 390
דבר גוש בכלי שני 390
סימן שיט – דין הבורר בשבת 391
סעיף א 391
תנאים באיסור בורר 391
שיעור לאלתר 391
סעיף ב 391
בורר להניח להמשך היום 391
סעיף ג 392
ברירה בב' מיני אוכלין 392
דין אוכל מפסולת בב' מינים 392
דין לאלתר בב' מיני אוכלים 392
ברירה במין אחד 392
מה נחשב מין אחד 392
סעיף ד 392
ברירה פסולת מתוך אוכל כשהרוב הוא אוכל 393
ברירה ביד אחת 393
סעיף ה 393
בורר תורמוסין 393
סעיף ו 394
מלילות בשבת – מלאכת דש 394
קילוף אוכלים 394
שינוי במלילה 394
הפרדת קטניות 394
סעיף ז 394
ניפוח מלילות בשבת 395
סעיף ח 395
הדחת פירות 395
סעיף ט 395
סינון במשמרת תלויה מערב שבת 396

נתינת מים על שמרים 396
סעיף י 396
סינון יין או מים במשמרת 396
מצד איסור כיבוס 397
סעיף יא 397
המסנן יין בסודר לא יעשה גומא 397
סעיף יב 397
סינון בכפיפה מצרית 397
סעיף יג 397
לא יתקע קשין בכלי שמריקין בו יין 397
סעיף יד 398
ברירה על ידי עירוי מהכלי 398
סעיף טו 398
נתינת ביצה במסננת חרדל 398
סעיף טז 398
סינון תולעים מהמים בשעת שתייה 399
ברירה בלח 399
סעיף יז 399
איסור מחבץ 399
רוקק ברוח 399
סימן שכ – דיני סחיטה בשבת 400
סעיף א 400
סחיטת פירות ומשקים היוצאים מאליהם 400
מציצת פירות 401
סעיף ב 401
משקה היוצא מפירות שהתרסקו 401
סעיף ג 402
מים שנתן על חרצנים וזגים 402
סעיף ד 402
סחיטת אוכל לקדה שיש בה אוכל 402
סעיף ה 402

סחיטת בוסר לתוך אוכל 403
סעיף ו 403
סחיטת לימון 403
סעיף ז 403
סחיטת כבשים ושלקות 403
סעיף ח 404
סחיטת דג לצירו 404
סעיף ט 404
ריסוק שלג וברד ונתינתן לתוך כוס 404
סעיף י 404
שבירת קרח ליטול מים שתחתיו 404
סעיף יא 405
נטילה במים שיש בהם שלג וברד 405
סעיף יב 405
שפשוף ידים במלח 405
סעיף יג 405
דריסת שלג ברגליים 405
סעיף יד 405
הטלת מי רגליים בשלג 405
סעיף טו 405
פריסת סודר על גבי חבית 406
סעיף טז 406
הידוק מוכין בפי חבית שיש בה משקין 406
סעיף יז 406
קינוח בספוג 406
סעיף יח 406
סתימת חבית בפקק, פסיק רישיה בדאורייתא 406
גרירת משקין שנשפכו על גבי מפה 407
מקורות פסיק רישיה 407
סעיף יט 407
צביעה באוכלין ומשקין 407

סעיף כ 408
האוכל תותים וכדומה יזהר לא לגעת בבגדיו 408
סימן שכא – דיני תולש בשבת ודין טוחן ודיני תיקוני מאכל או מעבד ולש 409
סעיף א 409
קטימה מחבילי פאה אזוב וקורנית 409
סעיף ב 409
עשיית מי מלח 409
סעיף ג 409
מליחת כמה חתיכות יחד 410
סעיף ד 410
למלוח חתיכה חתיכה לבדה 410
סעיף ה 410
מליחת בשר וביצה להניח 410
מליחת בשר ודג חי 410
סעיף ו 411
מליחת פולים ועדשים 411
סעיף ז 411
דיכת פלפלין 411
סעיף ח 411
דיכת מלח 411
סעיף ט 412
לחתוך בשר דק דק 412
סעיף י 412
גרירת מאכל בכלי מיוחד 412
סעיף יא 412
השקייה שלא יכמוש 412
סעיף יב 412
חיתוך וטחינה באוכלין 413
סעיף יג 413
רדיית חלות מהכוורת 413
סעיף יד 414

מלאכת לש ... 414
מחלוקת אם נתינתו זוהי גיבולו ... 414
ערבוב קמח ... 414
סעיף טו ... 415
גיבול חרדל שחליים ושום ... 415
סעיף טז ... 415
גיבול שחליים ושום ... 416
סעיף יז ... 416
עשיית יינומלין ... 416
סעיף יח ... 416
שריית חלתית ושתייתו ... 417
סעיף יט ... 417
גמר דיכה ושחיקה בשבת ... 417
החלקת אוכל בשבת ... 417
קילוף פירות וירקות ... 417
הסרת גרעין פרי ... 418
סימן שכב – דין נולד בשבת ... 419
סעיף א ... 419
ביצה שנולדה – איסור נולד ... 419
סעיף ב ... 419
ביצה שנולדה בשבת ויום טוב הסמוכים ... 419
סעיף ג ... 419
פירות הנושרים ... 419
סעיף ד ... 420
נטילת קיסם בשבת – מצד כלי ומצד מוקצה ... 420
סעיף ה ... 420
קטימת וטלטול עצי בשמים ... 420
סעיף ו ... 421
חלוקת מאכל בשבת ... 421
סימן שכג – דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת ... 423
סעיף א ... 423

מילוי בכל המיוחד למידה 423
סעיף ב 423
מילוי על דעת למדוד למחר 423
סעיף ג 423
מותר לומר מנין ביצים ואגוזים 424
סעיף ד 424
לקיחה מחנווני בדמים במידה ובמנין 424
סעיף ה 424
הבאת כדי יין ושמן 425
סעיף ו 425
הדחת כלים בשבת 425
סעיף ז 425
טבילת כלים בשבת 426
סעיף ח 426
הדחת כוס ששתה בו גוי 426
סעיף ט 426
ניקוי ושפשוף הכלים בחומרים שונים 426
סעיף י 427
חפיפת כלים במלח 427
סימן שכד – דיני הכנת מאכל לבהמה לשבת 428
סעיף א 428
נטילת מוץ מהתבן 428
סעיף ב 428
מדידת שעורים ליתן לבהמתו 428
סעיף ג 428
גיבול מורסן 428
סעיף ד 429
התרת קשין ופספוסן 429
סעיף ה 430
התרת עצים ופספוסן 430
סעיף ו 430

חיתוך דלועין לבהמה 430
סעיף ז 430
חיתוך הנבילה בשבת 430
סעיף ח 431
חיתוך שחת וחרובין לפני הבהמה 431
סעיף ט 431
לאבוס ולהלעיט בעלי חיים 431
סעיף י 431
אוכל לתרנגולים 431
סעיף יא 431
נתינת מים ומזון לעופות 431
סעיף יב 432
האכלת תולעת משי 432
סעיף יג 432
העמדת בהמה על עשבים 432
סעיף יד 432
ליקח אוכל מבהמה לבהמה 432
סעיף טו 432
לגרוף אבוס ולסלק התבן משם 433
סימן שכה – אינו יהודי שעשה מלאכה בעד ישראל 434
סעיף א 434
זימון גוי ונתינת מזונות וחפצים 434
סעיף ב 434
נתינה לגוי כשי חשש משום דרכי שלום 434
סעיף ג 435
החלפת משכון בשבת 435
סעיף ד 435
ליקח מגוי פת שאפה לעצמו 435
סעיף ה 436
לקחת מגוי שצד וליקט לעצמו 436
סעיף ו 436

לקחת מגוי שצד וליקט לצורך הישראל 436
סעיף ז 436
פירות שיש ספק אם ליקטן בשביל ישראל........ 436
סעיף ח 437
הנאה מאיסור דרבנן שנעשה על ידי גוי בשבת 437
סעיף ט 437
ספק הובא מחוץ לתחום 437
סעיף י 438
שימוש במים שמילא גוי מהבור בשבת 438
סעיף יא 439
הנאה ממלאכה שעשה גוי לצורכו בשבת 439
סעיף יב 439
מלאכה שעשה גוי לישראל שאינו מכירו 439
סעיף יג 440
גוי המאכיל אין צריך למחות לפי שעה 440
סעיף יד 440
גוי שעשה בשבת ארון או קבר לעצמו 440
סעיף טו 440
גוי שהביא חלילין לספוד בהם ישראל 441
סעיף טז 441
ספק הובא מחוץ לתחום 441
סימן שכו – דיני רחיצה בשבת 442
סעיף א 442
רחיצה בשבת במים קרים חמים פושרים וצוננים 442
סעיף ב 442
הזעה בחמי טבריה 443
סעיף ג 443
המשכת סילון צונן לחמין 443
סעיף ד 443
עמידה סמוך לאש 443
סעיף ה 444

המשך סעיף ד 444
סעיף ו 444
נתינת כלי מים חמים על בטנו 444
סעיף ז 444
עולה מהנהר והולך בגשם 444
סעיף ח 444
טבילת אדם בשבת 445
סעיף ט 445
רחיצה בדברים המשירים השיער 445
סעיף י 445
רחיצה במורסן סבון ומלח 445
סעיף יא 445
רחיצה במוצאי שבת במרחץ שחומם בשבת 446
סעיף יב 446
כניסה למרחץ להזיע 446
סעיף יג 446
רחיצה במוצ"ש במרחץ גוים 446
סימן שכז דיני סיכה בשבת 447
סעיף א 447
סיכת מתניים 447
סעיף ב 447
סיכה ומשמוש להנאתו 447
סעיף ג 447
גרירת הגוף 447
סעיף ד 448
סיכת רגלו או גופו עם מנעל וסנדל 448
סימן שכח – דין חולה בשבת 449
סעיף א 449
חולה במיחוש בעלמא 449
סעיף ב 449
זריזות לחלל שבת בחולי סכנה 449

סעיף ג 449
מכה של חלל ודין שיניים 449
עקירת שן בשבת 450
סעיף ד 450
ספק סכנה במכה של חלל 450
עשיית שאר צרכי חולה שיש בו סכנה 450
האם לעשות על ידי שינוי 450
סעיף ה 451
טיפול במכה שאינה של חלל 451
סעיף ו 451
דוגמאות לדבר שמחללים עליו שבת 451
סעיף ז 451
המשך סעיף קודם 451
סעיף ח 451
מי שאחזו דם 451
סעיף ט 452
טיפול בעין בשבת 452
סעיף י 452
חילול על פי רופא 452
סעיף יא 453
התחלת טיפול רפואי בשבת 453
סעיף יב 453
טיפול בחולה על ידי קטנים, גויים נשים וכותים 453
סעיף יג 454
גרימת תועלת נוספת בשעת ההצלה 454
סעיף יד 454
אכילת נבילה או שחיטת בהמה 454
סעיף טו 455
חילול שבת שהתברר בסוף שאינו לצורך 455
סעיף טז 455
ריבוי בשיעורים וריבוי במלאכה 455

סעיף יז 455
טיפול בחולה שאין בו סכנה 456
סעיף יח 457
עשיית מדורה למי שהקיז דם 457
סעיף יט 457
בישולי גויים לחולה שאין בו סכנה 457
סעיף כ 457
רפואת עין על ידי יין ורוק תפל 457
סעיף כא 458
הנחת קילורין על העין 458
סעיף כב 458
טיפול במכה 458
סעיף כג 459
חבישת פצעים בשבת 459
סעיף כד 459
נתינת עלה על גבי מכה 459
סעיף כה 459
החזרת רטייה בשבת 460
הסיר רטייה בכוונה 460
החזרה ונתינת רטייה על ידי גוי 460
סעיף כו 460
החלקת הפצע והרטייה בשבת 460
סעיף כז 461
נתינת תחבושת על מכה שנרפאה 461
סעיף כח 461
מפיס מורסה בשבת 461
הוצאת קוץ 461
סעיף כט 461
רפואת מכה על ידי יין וחומץ 461
סעיף ל 462
נשמטה העצם ממקומה 462

סעיף לא ... 462
תלישת עור וציפורניים ... 462
סעיף לב ... 463
נתינת שמן וחומץ לטיפול בכאב שיניים ... 463
סעיף לג ... 463
יניקת חלב מבהמה בשבת ... 463
סעיף לד ... 464
חליבת אשה לכלי ... 464
סעיף לה ... 464
קילוח חלב מדדי האשה עבור התינוק ... 464
סעיף לו ... 464
לעיסת סם מרפא ... 464
סעיף לז ... 464
מאכל ומשקה בריאים ... 465
מאכל לחיזוק מזגו ... 465
סעיף לח ... 465
המשך הנ"ל ... 465
סעיף לט ... 465
גרימת הקאה בשבת ... 465
סעיף מ ... 466
החושש במעיו כוסות רוח ... 466
סעיף מא ... 466
רפואת שיכור בשבת ... 466
סעיף מב ... 466
התעמלות ודחיקת כרס התינוק בשבת ... 466
סעיף מג ... 467
רפואות הנעשות שלא על ידי סמנים ... 467
סעיף מד ... 467
רחצה במים מרפאים ... 467
סעיף מה ... 468
צידה על ידי לחש ... 468

סעיף מו 468
רפואה על ידי כלי 468
סעיף מז 468
טיפול בשבר 468
סעיף מח 468
צביעת תחבושת והוצאת דם מהמכה 469
הוצאת דם מהמכה 469
סעיף מט 469
הנחת פתילה בפי הטבעת 469
סימן שכט - על מי מחללין שבת 470
סעיף א 470
זריזות בפיקוח נפש 470
כיבוי שריפה או העברה ברשות הרבים 470
סעיף ב 470
הליכה אחרי הרוב בפיקוח נפש 470
סעיף ג 471
ספק בנפילת מפולת 471
גל שנפל על בא במחתרת 471
סעיף ד 471
פיקוח נפש לחיי שעה ומקום קביעת החיות 471
סעיף ה 471
מצא עליונים מתים 472
סעיף ו 472
גויים שצרו על עיירות של ישראל 472
סעיף ז 472
כשידוע שאם לא יניחום לגנוב יהרגו 472
סעיף ח 472
מקרים נוספים שצריך לחלל שבת 473
סעיף ט 473
חזרה למקומו בסיום פעולת ההצלה 473
סימן של – דיני יולדת בשבת 474

סעיף א 474
עשיית צרכי היולדת 474
יולדת שאינה מבקשת נר 474
סעיף ב 474
ליילד גויה 474
סעיף ג 475
מאימתי נקראת יולדת 475
סעיף ד 475
עד מתי דינה כיולדת 475
אופן חישוב הימים 476
סעיף ה 476
יולדת שמתה לפני הלידה 476
סעיף ו 476
עשיית מדורה ליולדת בשבת 476
סעיף ז 476
הטיפול בוולד בשבת 477
דין וולד שלא כלו חדשיו 477
עשיית מלאכות דאורייתא עבור הוולד 477
סעיף ח 477
דין אשה שחלבה מצערה 477
סעיף ט 477
יישור אברי הוולד 477
סעיף י 478
כריכת הוולד בבגדים 478
סעיף יא 478
סילוק ערלת הגרון שנפלה 478
סימן שלא – דין מילה בשבת 479
סעיף א 479
מילה בשבת 479
סעיף ב 479
דיני ציצי הערלה 479

סעיף ג 480
מילת וולד ספק בר קיימא 480
סעיף ד 480
מילה שלא בזמנה 480
סעיף ה 480
מילת ספקות בשבת 480
נולד בין השמשות 481
סעיף ו 481
דין מכשירי מילה 481
העברת סכין מילה דרך גגות חצרות וקרפיפות שלא עירבו 482
אמירה לגוי לעשות מלאכה לצורך המילה 482
סעיף ז 482
ריפוי המילה בשבת 482
מילה כשאין לו סמני רפואה 482
סעיף ח 482
חבישת המילה 483
סעיף ט 483
רחיצת התינוק לאחר המילה 483
מילת תינוק ביום חמישי 483
סעיף י 483
מילת אבי הבן ומוהל שאינו מומחה 484
סימן שלב – שלא ליילד הבהמה בשבת 485
סעיף א 485
ליילד בהמה בשבת 485
סעיף ב 485
סיכה והסרת גלדי בהמה 485
סעיף ג 485
הרצת בהמה לרפואה 485
סעיף ד 485
בהמה שאחזה דם 486
סימן שלג – שלא לפנות אוצר בשבת 487

סעיף א 487
פינוי אוצר כדי יין ושמן לשימוש 487
סעיף ב........ 488
למעט בהליכה עדיף מלמעט במשא 488
סעיף ג 488
מפנין ארבע וחמש לכל אורח........ 488
סימן שלד – דיני דליקה בשבת 489
סעיף א 489
הצלת מזון בזמן דליקה........ 489
סעיף ב........ 489
הצלת דברים המוקצים 489
סעיף ג 490
הציל פת נקיה לא יציל הדראה........ 490
סעיף ד........ 490
הצלה מיום כיפור לשבת ומשבת ליום כיפור 490
סעיף ה 490
הצלה לחולה וכדומה 490
סעיף ו 491
הצלה בכלי אחד 491
סעיף ז 491
הצלת כלי תשמישיו הנצרכים לאותו יום........ 491
סעיף ח 491
כמה מלבושים רשאי להציל........ 491
סעיף ט 491
אמירה לאחרים בואו להציל 492
סעיף י 492
הצלה לחצר מעורבת ושאינה מעורבת 492
סעיף יא........ 492
הצלה לבית אחר או לחצר שלו 492
סעיף יב 492
הצלת כתבי הקודש........ 493

סעיף יג 493
הצלת מגילת אסתר 493
סעיף יד 493
הצלת קמעין 493
סעיף טו 493
מצילים תיק עם הספר 494
סעיף טז 494
הנחת תפילין בארנק מלא מעות 494
סעיף יז 494
הצלת מעות על ידי כיכר ותינוק 494
להיכן מצילים ספרים 494
סעיף יח 494
הצלה מדליקה 495
סעיף יט 495
הצלה ממים ושאר דברים 495
סעיף כ 495
הצלת גליוני ספרים 495
סעיף כא 495
ספרי קודש שכתבו אפיקורסים 495
סעיף כב 495
פריסת עור ונתינת מים לעצור האש 496
סעיף כג 496
כיבוי טלית על ידי כיסוי בה 496
סעיף כד 496
כיבוי טלית על ידי נתינת מים בצד אחר 496
סעיף כה 497
למחות בגוי שבא לכבות 497
סעיף כו 497
לומר כל המכבה אינו מפסיד 497
כיבוי דליקה בזמנינו 498
סעיף כז 498

כיבוי גחלת במקום היזק 498